This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

B 819,642

1837
ARTES VERITAS SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

231
.E2

DOCTRINA
NVMORVM VETERVM

CONSCRIPTA

38950

A

IOSEPHO ECKHEL

THESAVRO CAESAREO NVMORVM, GEMMARVMQVE VETERVM,
ET REI ANTIQVARIAE IN VNIVERSITATE VINDOBONENSI DOCENDAE
PRAEFECTO.

PARS I.

DE

NVMIS VRBIVM, POPVLORVM, REGVM.

VOLVMEN I.

CONTINENS

PROLEGOMENA GENERALIA, TVM NVMOS HISPANIAE, GALLIAE,
BRITANNIAE, GERMANIAE, ITALIAE CVM INSVLIS.

VINDOBONAE,

SVMPTIBVS IOSEPHI VINCENTII DEGEN

IMPRESSIT IGNATIVS ALBERTI.

MDCCXCII.

DOCTRINA
NVMORVM VETERVM

AVGVSTISSIMO, INVICTISSIMO,
POTENTISSIMO
PRINCIPI
FRANCISCO SECVNDO
ROMANORVM IMPERATORI
SEMPER AVGVSTO,
GERMANIAE, HVNGARIAE, BOHEMIAE,
DALMATIAE, CROATIAE, SLAVONIAE, GALICIAE,
LODOMERIAE, HIEROSOLYMARVM
REGI,
ARCHIDVCI AVSTRIAE,
DVCI BVRGVNDIAE ET LOTHARINGIAE,
MAGNO DVCI HETRVRIAE,
MAGNO PRINCIPI TRANSILVANIAE, DVCI MEDIOLANI,
MANTVAE, PARMAE ETC. ETC.
COMITI HABSBVRGI, FLANDRIAE, TIROLIS ETC. ETC.
DOMINO, DOMINO
CLEMENTISSIMO.

AVGVSTE!

Magnum est confidentiae, aut potius temeritatis argumentum, cum audent Musae interpellare Principem, quem propter recentia, et continuata Augustae domus funera, incumbentem humeris in vastissimi imperii aditu curarum molem, et exortum recens cum gente nuper amica bellum nonnisi difficilem adflictumque necesse fuit augurari. Sed abstersit audaciae invidiam una populorum omnium vox, quae TE in ipso doloris cursu omnia magno animo complexum reipublicae negotia, mitem, placidumque, et quod maximum est Principum ornamentum, humanitatis ac moderationis ami-

cum incredibili cum voluptate, et admiratione promulgavit. Nimirum hos TIBI mores, hunc animum dedit primum juventutis TVAE rudimentum, cum in castris ageres commilitonem, eadem cum infimo quoque participares pericula, et incommoda, et communes hominum calamitates ad TE quoque pertinere captis ipse experimentis intelligeres. Num igitur Musae TVVM reformidarent alloquium, quas esse ornamentum pacis, et gloriam reipublicae facile sibi persuasere Majores TVI, et quae, ut amplissima sibi a TVA voluntate praesidia augurantur, ita ad ornandam, amplifican-

damque TVAM majestatem jam nunc omne suum consilium, operamque addixere? Harum igitur communis scientiae praesidum nomine, atque privatim ejus, quae antiquitatis doctrinam sortita est, tenues TIBI hos meos consecrare conatus tanto magis gestiverat animus, quanto certiores sunt fructus honestissimi ejus otii, in quo me immortalis memoriae M. Theresia, sed deprecante Augusto parente TVO, collocaverat, siquidem quam gratiarum actionem debemus patri, eandem in filiis quoque cupimus esse perpetuam. Quapropter ut reliqua omnia abessent incitamenta, vel una

aeterni hujus beneficii recordatio tantum valet apud animum meum, ut, quam in juventute operam Augustae aviae TVAE, avunculi, patrisque obsequiis impenderam, eandem et TVIS extremo vitae tempore impensam cupiam.

DEVOTVS

NVMINI MAJESTATIQVE TVAE

AVCTOR OPERIS.

PRAEFATIO.

Cum ante annos omnino sex praesentis operis specimen, quod *Descriptionem numorum Antiochiae Syriae* inscripseram, publicae eruditorum censurae subjicerem, una justum illi commentarium praefixi, in quo ejus propositum, et causas, et totius in partes distributionem satis prolixe, et quantum providere tum adhuc poteram, adcurate explicavi. Quo cum meliorem alium, magisque idoneum adferre non possim, et tamen necesse sit, explicatam universi operis rationem lectori ob oculos ponere, consultius visum, quae ibi tum dictaveram, in praesens prooemium recipere, omissis nonnullis, quae opportunius aliorsum videbantur differenda, et additis, si qua tum non satis fuere perspecta, atque explorata.

Ajebam, opus huic nostro simile pridem tentatum ab aliis, sed sic, ut eventu careret propositum, ab aliis perfectum sic, ut in singulis deficiat aliquid, in quo primas praestantissimae hujus artis partes esse repositas nemo possit inficiari. Tentavit saeculo superiore hanc aleam Andreas Morellius Helvetius, modumque, quo instruere ordines, et explicare aciem intenderat,

aperuit in prooemio ejus operis, quod *Specimen universae rei numariae antiquae* appellare placuit. Et erat Morellius is vir, qui propter incredibilem in haec studia adfectum, tum et eruditionem non vulgarem, atque in pingendis numis non adsiduitatem modo, sed et dexteritatem unus par huic consilio videri poterat. At vero cum operis sui fines longius porrigeret, quam quibus aut hominis vita, aut privati sumptus sufficerent, subinde adverso in Galliis fato jactatus, ad extremum tentatus valetudine, quae et ingenii, et membrorum usum impediverat, ex congesto tot annorum apparatu aliud non reliquit quam tabularum aenearum volumina duo, praeclara illa quidem atque utilia, sed quorum utique latius pateret usus, si non deesset limae labor, et quos ad illustrandos numos paraverat, commentarii. Morellii vestigiis insistens Alexander Panelius Gallus, et ipse vir eximie eruditus, multique in re numismatica usus, sub finem libri, in quo Cistophororum naturam explicuit, aperuit consilium non minus Morelliano vastum porrectumque, quo omnium ordinum, nationumque numos veteres omnes aeri incisos explicatosque vulgaturum in se receperat. Propositum suum quo minus perageret, utrum turbaverit mors immatura, an, quod verius existimo, absterruerit moles non satis praevisa, non constat. Nihil sane ejus post haec promissa comparuit, sed quam nos jacturam possumus aequo animo ferre. Nam qui in binis libris, quos *de numo Tarraconensi*, et *de anno XI.* Treboniani vulgavit, absurdissima quaeque, et veritati historicae plane adversantia adfirmare, ex numorum testimoniis potuit, quique palam profiteri non dubitavit, fastidita quacunque fastorum, annalium, scriptorum fide, una numorum ope veram imperii Romani historiam scripturum, is profecto experimentum dedit, quam ille perver-

sam, praeposteramque in explicandis numis rationem sibi praefixerit, nobisque pro Harduino uno, quem jam solum vix concoquimus, bini forent devorandi. Quae fuerint Wolfgangi Lazii, et Huberti Goltzii, veterum artis nostrae magistrorum, in simili conatu sive naufragia, sive abortus, quod haec in vulgus cognita sunt, commemorare non attinet. At non praetereunda hoc loco pertinax Joannis Jacobi Gessneri Tigurini industria, qui edendo thesauro omnium numismatum veterum intentus, quos inde a Crophio, Lazio, Goltzio ad sua usque tempora vulgatos reperit numos populorum, urbium, regum, virorum illustrium, familiarum, Augustorum, Augustarumque, eos in suas redactos classes, et in aeneis caelatos tabulis exhibuit, praeclaro non ea solum aetate, sed et hodie artis nostrae compendio, quod quae diversissimorum sunt operum, indicatis adcurate, unde hauserat, fontibus in unum coegit. At vero et unicum istud ejus operis meritum, nam ad communem institutionem non modo parum prodest tironibus, sed saepe obest etiam, illud, quod desunt commentarii, qui numorum ambigua explicarent, hoc, quod nullo delectu in societatem recepit numos omnes, parum sollicitus, quam aut ii, aut qui eos promulgavere, fidem promereantur. Ejusdem indolis sunt lexica numismatica, quorum unum annis superioribus editum a Thoma Andrea de Gusseme Hispano, sed multis partibus, ut alibi monebimus, mancum, alterum multo locupletius ante aliquot annos Lipsiae vulgari coeptum a viro insigni et admirabilis patientiae Christophoro Rasche eo consilio, ut quidquid numorum ab omnibus retro antiquariis editum fuerat, in unum opus collectum, et alphabeti ordine expositum ad quoscunque usus haberemus, quod sane institutum multiplices adfert utilitates iis, qui nostris his studiis omnem

operam suam addixere. At lexicis alius est finis propositus; non enim artis praecepta tradunt, aut examinandis, quae ab aliis tradita sunt, magnopere laborant, sed cum fideliter et adcurate omnia materiae suae capita, quaecunque alii dictaverant, complectuntur, partes suas implevere.

Cum ab his parum sit subsidii, qui quacunque fortuna de re numaria universa scribere sunt aggressi, at non deerunt fortasse viri eruditi, ac praestantes, qui artis nostrae praecepta conferre in unum, ac mandare literis constituerint. Verum et haec nos sperata auxilia prodidere. Ad Ezechielis Spanhemii opus provocabis tam mole, quam eruditione conspicuum, in quo de *praestantia et usu numismatum* copiose disputatur? Fruere immortali hoc opere ejus viri, cujus non alius facile et aequaverit ingenium, et doctrinam, verum, si me audis, non ea mente, ut illo instruare, sed erudiare. Neque enim eo ille consilio hunc, de quo agimus, librum conscripserat, ut scientiae numismaticae cupidum velut manu duceret, verum nulla certa lege aut ordine quamcunque ejus artis partem reperit, quae idoneam ad disputandum materiem offerret, arripuit et omnibus eminentis doctrinae copiis explicavit. At quod praecipuum est, quascunque Tristano, Spanhemio, Harduino, Vaillantio, Begero, aliisque velimus tribuere in arena numismatica vires, et excellentiam, quam sane promeriti sunt eo jure, quo qui optimo, jam ipsa aetas, quae insignes hos viros tulit, eorum, quae copiose, et magno cum judicio scripserunt, elevat auctoritatem. Enimvero quis dubitabit, non eadem esse conditione scientiam numismaticam, aut historicam, et quae sunt ejus generis, qua esse aut geometriam, aut ethicam intelligimus, quarum praecepta, quoniam ex aeternis na-

turae legibus hausta sunt, non magis sunt vera hodie, quam fuerunt Euclidis aut Socratis aetate? At vero ut variant veterum monumenta, quibus unis ars numismatica aut nititur, aut perficitur, sic et scientiae nostrae statum habitumque in dies variare necesse est, sic ut quae vera olim credita, nunc vulgo comperta sint falsissima, quae olim incredibilia, nunc fide digna, quae in conjecturis habita, nunc certa, et explorata, quae sane evenire oportuit, ex quo ab annis proxime superioribus virorum praestantium opera, Lieber, Froelichii, Florezii, principis Turris Muciae, Barthelemyi, Belleyi, Blondii, Dutensii, Khellii, Neumanni, Sestinii, Taninii tam praeclara accessere supplementa, vulgata musea integra, Caesareum Vindobonense, Em. Cardinalium Albani, et Zeladae, Pisanianum, Theupolianum, Arigonianum, et quod rei caput est, Pellerinius et Hunterus immensas suas opes, quae privatorum facultates excedere videntur, explicaverunt. Ergo tantarum, tamque nobilium ope accessionum en tibi repente scientiam nostram velut alio sub coelo, alio sub sole positam, recipere vigorem, et efferre altius caput, tum et fugari tenebras, et offensionum pericula, quibus majorum nostrorum lucubrationes, nulla certe eorum culpa, passim laborant, ad quas si jam velis adigere artis nostrae studiosum, perinde agas, atque si hac nostra aetate post enavigata omnia maria, aditas omnium nationum oras, et excussa terrarum summa imaque, historiae velis naturalis intelligentiam ex Vlyssis Aldrovandi, Scheuchzeri, aut Alberti magni operibus repetere. Quapropter quisquis erit aequus rerum aestimator, grata manu sumet, quaecunque majores nostri recte scripsere, et veniam dabit, in quibus peccavere, nam si profecimus, per eos fateamur, et ipsa saepe eorum peccata profecisse, et si jam nunc plus illis sa-

pimus, illud non ingenio et doctrinae, quibus in rebus plerumque inferiores sumus, acceptum referendum, sed aetati, atque fortunae.

Verum quantumcunque illustria sunt haec artis nostrae et incrementa, et lumina, duo tamen adhuc restant peragenda, quibus, quamdiu carebimus, tantum abest, ut ars numismatica eos praestet fructus, quorum causa in artium communionem admissa est, ut etiam, nisi occultis ejus vitiis medemur, universam philologiam, quod experientia docuit, gravissimis adficiat incommodis. Quo enim pacto utilem sese poterit praestare, quando praeclara haec, de quibus modo egeram a nostrae aetatis hominibus collata subsidia ex mille voluminibus, locisque disjunctissimis sunt petenda, quam tu infinitam materiam dum colligas, atque apte distribuas, multorum habes annorum tolerandum laborem, quod tempus cum a paucis possit impendi, accedente ad haec molestae operae taedio, videmus jam in ipso aditu etiam qui minus morosi sunt, atque difficiles, absterreri. Atque ut hos obices perfregerit, cui fortuna plus otii, et patientiae adsperserat, restabit labor alter molestus aeque et implexus, et ad artis nostrae perfectionem cumprimis necessarius, quo numorum, quos majores nostri promulgavere, sed quibus hactenus nostrae aetatis censura pepercit, justo judicio exploretur fides, et innocentia. Enimvero graviter peccaverit, cui scientia numorum veterum post tot virorum praestantissimorum conatus satis videbitur perpurgata, neque amplius inquinata sordibus, quibus amoliendis non unus Hercules, non unus Alpheus suffecerint. Pervolve, si vacat, imperatorum Romanorum numismata ab Adolpho Occone olim congesta, a Francisco Mediobarbo comite Birago aucta et illustrata, de-

nique a Philippo Argelato innumeris, ut titulus spondet, mendis expurgata, et victas continuo manus dabo, nisi dimidiam saltem eorum partem aut mendose descriptam, aut aperte falsam, aut certe suspectam cogare confitere. Bono animo existimo a viris sedulis infaustam hanc numorum farraginem obtrusam, tametsi in causa nostra parum interest, utrum bono, an malo animo decipiare; at sane non oportuerat, numos quacunque fide cognitos, corrasos ex catalogis, quos rudia saepe ingenia congessere, in monumentis proponere, in quorum fide vetus historia nitatur. Sed de Mediobarbi, Goltziique meritis alibi erit opportunior agendi locus.

His malis ut remedium quaererem, plures abhinc annos coepi moliri commentarios nulla tum adhuc lege atque ordine, quod privato tantum usui intenderam, quorum cum interim moles excresceret, et amicorum judicio non privatim modo, sed et publice profuturi putarentur, ad construendam ex praeparata materia numorum veterum doctrinam animum appuli, de qua ut recte possit lector amicus arbitrari, necesse est, primum quas mihi in materiae delectu, et explicationis modo praefixerim leges, deinde quae sit totius operis distributio, ac ordo, paucis exponere.

I. Locus in hoc opere non dabitur, nisi numis, quos aut viderim ipse, aut a fide dignis auctoribus commendatos repererim. Insigne ad hanc causam et adjumentum, et fiduciam attulit museum Caesareum Vindobonense, numis comnatis Romani cumprimis locuples. Eorum vero rationem non habebo quos unus Goltzius, aut ejus sequaces vulgavere, puta, Erizzus, Albertus

Rubenius, Jacobus Biaeus, Oudaanus, Oisellius, quos omnes constat Goltzii scrinia compilasse. Procul etiam habebuntur numi subaerati, sive quorum aeream ferreamve animam argenti pellicula obtegit, quorum, praecipue in Romanis, incredibilis est numerus, item qui a barbaris ad archetypi sive Graeci, sive Romani exemplum conformati sunt. Fuere, qui subaeratos ipsis probe argenteis praeferrent, quod vulgo a fraudis suspicione immunes habentur. Non repugno, modo ne ad faciendam historiae aut chronologiae fidem advocentur. Nihil enim est absurdi, quod docere non possis, si horum te auctoritati permittas. Hos rei numismaticae abortus cum non discerneret Mediobarbus, sed eodem jure haberet, quo probos integrosque, factum, ut catalogum suum impleret mendis, et prodigiis, quibus si fides habeatur, fides omnis historica disperiit.

II. Studendum in materiae delectu brevitati, ne in immensum excrescat opus tantarum rerum capax. Eam mihi variis modis parare studui, omittendo inutilia, inepta, otiosa, aliena. In inutilibus putavi numos palam spurios, aut a Tristano, Aenea Vico, aliisque veteribus mendose descriptos, aut mere Goltzianos, nisi cum eos recitandi certa aliqua causa apparebat; illorum enim erratis cum nemo jam fidem habeat, Goltzii vero fides, ut alibi docebitur, jure laboret, ecquando tandem, quorum deleri memoriam praestaret, ad fastidium repetere desinemus? Praeterire etiam visum obsoleta quaedam praecepta in primis rei numariae incunabulis ab artis nostrae Pacuviis tradita, et Saturnum nimis olentia, tum quae infinita absurda confinxit Harduinus, cujus commenta jam nemo nisi per jocum refutaverit. Alienum etiam a meo insti-

tuto putavi commemorare numismata obvii argumenti, quod per omnes fere imperatores cum taedio, at nullo philologiae commodo recurrit, sed quorum locus proprius sunt lexica et catalogi. Quod enim dignum operae pretium, efferre singulorum Augustorum numos inscriptos VICTORIA AVG., vel SPES. AVG., quando eorum nemo fuit, qui, etsi victus, non sese victorem ferret, et, cum maxime desperaret, non etiam spem publice jactaret? Neque minus aliena est molesta multorum diligentia, qui, quae sunt aliorum partes, occupant, et ad explicandos numos, quae vulgo ab historicis, et mythologis tradita sunt, cum legentium taedio arcessunt, cum tamen artis numariae lex non sit docere historiam, vel mythologiam, sed utriusque artis praecognita aut emendare, aut illustrare, aut novis exemplis locupletare. Quem vero etsi minime morosum non taedio enecet, quod fuit Havercampo proprium, recitare in utraque lingua farraginem testimoniorum, et longos aliorum commentarios, quos paucis indicare satis fuerat, ad verbum in opus suum transferre? quo quidem instituto quid scientiae accedat, nihil video, etsi plurimum volumini. Denique brevitati me consulturum existimavi declinando bina vitia, quibus hercle summi saepe antiquarii immunes non fuerunt, et quorum is fuit exitus, ut legentibus aut risum moverent, aut stomachum. Ea intelligo vitia, quae Graeci *περισσολογιαν* et *περιεργιαν* appellant, nimirum cum amplum verborum, et eruditionis apparatum conferimus ad explicanda quaeque levissima, et quae tandem operose explicata parum scientiam nostram juvant, et cum, quod propositum fuit Vaillantio, nihil esse tam abstrusum, tam reconditum putamus, quod non possimus enucleare ingenio, pro quo labore plerumque gratis impenso saepe aliud non referimus, quam nugas canoras, nimirum

quod ajunt, pro Junone nubem. Ego hoc animo ad scribendum istud opus accessi, ut, quae certa sunt, persequerer ut certa, quae incerta, ut incerta, et si ad qua explicanda destituar conjecturis saltem idoneis, et verisimilibus, ea in ignotorum numero haberem. Minus sane turpe, ex tam remota antiquitate restare aliqua tenebris cooperta, quam mirum, tot rebus obscuris post tot saecula ex numis adferri lucem potuisse.

III. At tenendus etiam in brevitate modus. Vt enim teste Tullio contractio et brevitas in dicendo non habet dignitatem, sic eadem in docenda arte numismatica non habet utilitatem. Vt etiam excluseris inutilia, otiosa, aliena, de quibus mox egeram, tamen quo pacto poteris materiam tam vastam, ac paene infinitam, tam multiplicis argumenti ac disputationis arctis finibus circumscribere, quin una et res dignas et necessarias excludas? Vtere, si contracta praecepta amas, tenui commentario Ludovici Joberti, qui *Scientia numorum* inscribitur, et in omnes cultioris Europae linguas versus omnium vulgo manibus teritur, quem si totum memoria complectare, tam parum te eruditum praestabo, quam dudum fueras. Neque enim tenemus scientiam, cum generalem ejus statum ac fines tenemus, sed tum eam obtinemus, cum quae sit distributio partium, quae harum natura, et usus, planius intelligimus. Quam vero haec in disciplina nostra late pateant, quis ignorat? Vt enim vel solas urbium, populorum, coloniarum, regum, gentium, principumque Romanorum series explices, quantumcunque commentarios temperes, jam istud unum justi voluminis mensuram implebit. Atqui factum consulto et dedita opera, ut laxiores operi fines praescriberem, nimirum ut quidquid ars

nostra praeclarum, et in quamcunque partem utile complectitur, quidquid a viris illustribus aut recte est traditum, aut etiam peccatum, illud omne eodem conferrem, quo fiet, ut expositis uno loco, et in suas classes tributis omnibus artis nostrae copiis nihil deinceps ad investiganda ejus arcana sit impeditum, et sublatum fastidium, quod hactenus ejus studiosos potuit absterrere. Quapropter tantum abest, ut, in quo verbosior fui, eruditorum metuam censuram, ut etiam propterea magnam me ab iis initurum gratiam plane confidam.

Expositis legibus, ad quarum praescriptum adcommodare universi operis rationem constitui, jam etiam ejus distributio, ac ordo explicandus.

Totumo pus constat duabus partibus, quarum I. continet numos urbium, populorum, regum, II. numos Romae seu liberae, seu imperantis. Sed partem operis primam praecedunt Prolegomena generalia, quae praecepta continent universam rem numismaticam generatim spectantia.

Partis I. ordo totus est geographicus, nimirum ducto ab Hispania Lusitanica principio secundum naturalem regionum situm orbem universum numismaticum pervadit exiturus in Numidia Africae, sic ut regionibus singulis sui subjiciantur reges, si quos habuere numis celebratos.

Pars II., seu monetae Romanorum, initium ducit a numis consularibus, quo nomine intelligo pondera aenea, tum et reliquam omnem Romae liberae

monetam cujuscunque metalli ac voluminis, quae solum ROMA inscriptum offert; sequuntur numi gentium, seu familiarum Romanarum, atque his succedunt numi Romae imperantis a Julio Caesare usque ad Palaeologos.

Singulis partibus sub finem adjiciuntur explicationes, quae totius praecedentis materiae praecipua capita illustrant, ac cumprimis illa, quae, quia ad plures numos pertinent, uno, ac definito quodam loco sunt tractanda. Ejus generis sunt in parte I., quae explicandis numis regum, aut coloniarum serviunt, doctrina characterum chronologicorum, magistratuum variae dignitatis seu sacrae, seu profanae, seu domesticorum, seu Romanorum, varia urbium privilegia, titulique honorifici, festa ac ludi, certae his numis inscriptae formulae ut: *ΑΝΕΘΗΚΕ, ΕΤΟΥΣ. ΝΕΟΥ. ΙΕΡΟΥ* etc. natura numorum cistophororum, et quae sunt his plura, alia scitu cumprimis necessaria. In parte II. explicabuntur tituli imperantibus delati: ut: Caesaris, Augusti, tum natura, ac potentia variarum dignitatum, cujusmodi sunt: tribunicia potestas, consulatus, proconsulatus, pontificatus maximus Augustorum, tractatus de votis decennalibus, de numis infimi aevi etc.

Totum opus constabit voluminibus VIII., quorum priora IV. parti I., posteriora parti II. dedicavimus. Erunt, qui conjunctas cum numorum descriptione eorum etiam imagines desiderabunt. Non inficior, multum iis inspiciendis juvari studentium animum, easque utilitates praestare non vulgares. Sed absterruit me provisa sumptuum magnitudo, ac simul subiit animum cogitatio, iconum jacturam adcurata typorum explicatione commode sarciri,

idque pridem consilium secutos Vaillantium, Harduinum, aliosque. Atque haec de universi operis ordine, causisque dicta sufficiant.

Ceterum si quis mirabitur, qui factum, ut nemo hac nostra aetate ad elaborandum similis naturae opus, tam palam non utile modo, sed et maxime necessarium, appelleret animum, cum non deessent viri summi, quorum ego et revereor excellentiam, et adsurgo auctoritati, is, quaeso, intelligat, temere a viro cujuscunque praestantiae tentari operis tam vasti laborem, nisi praesto sit eximius numorum apparatus, praeclara librorum nostri argumenti supellex, denique et otium. Absit primum, necesse erit niti auctoritatibus, quae quam sint fallaces, novimus. Absit alterum, adhaerebit ad singula fere verba, et enecabitur taedio, ea, quae opus sunt, ex alienis scriniis, et saepe multum distantibus petendi. Denique si negotiis aliis, ac praecipue ab argumento suo alienis, distrahatur, quo pacto materiae tam late patentis poterit investigare causas, conquirere ex locis diversis disjunctissimisque infinitam numorum molem, eos, dum scribit, animo semper habere praesentes, et longa meditatione, quae diverticulis inimica est, eorum conciliare dissidia, et ex iis elicere, quidquid in quamcunque partem potest utilitatem praestare. Quae quidem commoda cum raro uni eidemque viro eodem tempore a fortuna sint data, non mirabimur, absterrita his incommodis ingenia ad diversa studiorum curricula declinasse. At vero tam praeclaras opportunitates cum non modo in me collatas meorum gratia principum viderem, sed et spes esset, fore aeternas, indignum putabam, si detrectarem laborem quantumcunque vastum ac impeditum, neque oblata haec subsidia, omnesque meas vires, et si quid in me est

ingenii et peritiae, ad desiderata omnium votis philologiae incrementa conferrem. Sed et ingratum me nimio putarem, nisi publice profiterer, quam sint insignia in promovendo hoc opere merita CELSISSIMI PRINCIPIS A ROSENBERG, qui supremo imperio thesauros regios, et me una, meaque studia moderatur, qui, quo est eximio plane in artes liberales adfectu, nihil desiderari passus est, quidquid ad numorum, librorumque supellectilem augendam conferret, quo et thesauri Caesarei consuleretur incrementis, et studentium subveniretur commodis. Quibus subsidiis cum planiorem ad conatus meos viam efficeret, tum me etiam vehementer sibi devinxit moribus suis, cum probari sibi meum laborem, studia, contentionem intelligerem, ipse consilia explicantem non audiret modo libenter, sed cum poterat, adjuvaret quoque, mihique non gravate indulgeret otium, quod a me unice gazae Caesareae ornamentis, et utilitati publieae impendi intelligit. Nimirum quo ille est erecto, atque excelso animo, probe perspectum habet, a viris illustri prosapia, dignitate, ac potentia conspicuis ingenuos animos tantum incitari facilitate morum, ac humanitate, quantum absterrentur fastidio, studio partium, et experiundo, quantum in illos imperio valeant. Quam quidem praeclaram in me voluntatem sic cupio esse perpetuam, ut non refugit animus palam profiteri, si quem orbis eruditus ex vigiliis meis atque adsiduitate fructum tulerit, eum non tam mihi, quam nobilissimo huic praesidi, qui et subsidia contulit, et gratiam, acceptum referendum.

CONSPECTVS VOLVMINIS I.

Prolegomena generalia.

Caput I. *Vocabula monetae in genere, ejusque typi.* Pag. I.

Caput II. *Causae constitutae monetae.* Pag. IV.

Caput III. *De inventoribus monetae, ejusque constitutae aetate, et finibus.* Pag. VI.

Caput IV. *Vocabula monetae in specie.* Pag. X.

Caput V. *Numi veteres fuerintne vera moneta.* Pag. XII.

Caput VI. *Materia numorum veterum.* Pag. XIX.

Caput VII. *De auro, argento, aere, eorumque varia in numis veteribus mixtione.* Pag. XXII.

Caput VIII. *De vario veterum triplicis metalli ad monetae negotium delectu.* Pag. XXX.

Caput IX. *De pondere ac valore monetae veteris.* Pag. XXXIV.

Caput X. *De magnitudine numorum.* Pag. XLVI.

Caput XI. *De numis veteribus flatis percussis.* Pag. LII.

Caput XII. *De variis causis ad mechanicam, et naturam numorum veterum pertinentibus.* Pag. LXIII.

Caput XIII. *De jure feriundae monetae.* Pag. LXX.

Caput XIV. *De praefectis monetae, eorumque ministris.* Pag. LXXVIII.

Caput XV. *De officinis monetariis, et copia numorum veterum.* Pag. LXXX.

Caput XVI. *De valore monetae externae, et mortui principis.* Pag. LXXXIV.

Caput XVII. *De inscriptionibus.* Pag. LXXXVII.

Caput XVIII. *De typis.* Pag. CIV.

CONSPECTVS VOLVMINIS I.

Caput XIX. *De numis adulterinis.* Pag. CXIII.

Caput XX. *De numis monetariorum veterum culpa vitiosis.* Pag. CXXVII.

Caput XXI. *De aetate numorum definienda, variisque varia aetate, locisque artis causis.* Pag. CXXXI.

Caput XXII. *Bibliotheca numismatica.* Pag. CXLI.

Caput XXIII. *Illustriora per Europam musea.* Pag. CLXXIII.

Caput XXIV. *De ordinandis utiliter museis.* Pag. CLXXVIII.

Numi urbium, populorum, regum.

Hispania. Pag. 1.

Gallia. Pag. 62.

Britannia. Pag. 80.

Germania. Pag. 81.

Italia cum insulis. Pag. 82.

PROLEGOMENA GENERALIA.

CAPVT I.

Vocabula monetae in genere, ejusque typi.

Veteres ex vario metallo reliquias, impressis auctoritate publica signis variis, aut valoris ponderisve notis, ut servirent olim quidem rerum emptioni, et commerciorum commodis, at nunc ex terrae sinu incredibili numero protractae honestissimis philologiae studiis, Graeci in genere dixere *ἀργυριον*, *χρηματα*, *νομισματα*, Latini *pecuniam*, *monetam*, *numos*, *numismata*.

Ἀργυριον, ductum ab *ἀργυρος*, *argentum*, ex nominis quidem notione argenteam tantum pecuniam significat, at valuit etiam ad significandam cujuscunque alterius metalli pecuniam, haud dubie quod antiquissima apud Graecos moneta ex argento fuit, et etsi velimus auream illi coaevam statuere, tamen haec rarior fuit, quia pretiosior, et a paucis tantum urbibus signata. Certe Athenienses, qui linguae Graecae velut quidam fuere legislatores, pecuniam omnem recte dixerunt *ἀργυριον*, quia florente eorum rep. ex lege ordinaria numi alii, quam argentei, signati non sunt, ut dicetur in ejus populi moneta. Sic Isocrates agens de Spartanorum pueris in furto deprehensis ait, eos tum *ἀργυριον ἀποτινειν και πληγας λαμβανειν*, *pecuniam solvisse, et plagas accepisse*[a]), quo sane loco nomine *ἀργυριον* intelligere non potuit monetam argenteam ex veterum consensu, ac praecipue Isocratis adhuc aetate, inter Spartanos vetitam, sed generatim pecuniam cujuscunque metalli. Eodem modo et Latini saepe dixerunt argentum pro pecunia, etsi et *χρυσιον* *aurum* non raro a Graecis Latinisque ad eam significandam sit adhibitum.

Χρηματα proprie sunt bona omnia et facultates, quae beatam homini vitam praestant, quod deinde vocabulum post constitutum pecuniae usum ad significandos etiam numos translatum fuit, quia

a) in Panathenaica.

his bona omnia includuntur, sive, ut ait Horatius [b]):

Scilicet uxorem cum dote, fidemque et amicos,
Et genus, et formam regina pecunia donat,
Et bene numatum decorat Suadela Venusque.

Sive, ut Pindarus Argivum illum memorat exclamantem [c]):

Χρηματα, χρηματ' ἀνηρ,
Ος φα, κτεανων θ' ἁμα λειφθεις και φιλων.
Pecuniae, pecuniae, o vir,
Qui haec dixit, posteaquam facultates una perdidit, et amicos.

Νομισμα est institutum qualecunque. Docuit istud Demosthenes citato Solonis testimonio [d]): *ὁτι αὐτος ἡγειται, ἀργυριον μεν νομισμα εἶναι των ἰδιων συναλλαγματων ἑνεκα τοις ἰδιωταις εὑρημενον, τους δε νομους ἡγειται της πολεως νομισμα εἶναι, putare se* (Solonem) *pecuniam esse institutum, privatorum contractuum causa a privatis repertum, leges vero censere se civitatis esse institutum.* Sed plerumque *νομισμα* pecuniam significat, quod eadem ipsa oratione satis declarat orator Atticus. Vtrumque etiam ejus sensum obtulit Aristophanes [e]). Cum enim dixisset Socrates: *πρωτον γαρ θεοι ἡμιν νομισμ' οὐκ ἐςι, primum enim dei nobis ex lege,* vel instituto nostro, *non sunt,* ineptus Strepsiades, ut continuo sequitur, vocabulum *νομισμα pecuniam* est interpretatus. Quare recte ad hunc versum observat scholiastes: *του νομισματος σημαινοντος δυο, το τε νομιμον ἐθος, και το τυμμα του τετυπωμενου χαλκου ἡ χρυσου κ. τ. λ. Cum νομισμα significet duo, primum institutum ex lege, deinde formam signati aeris vel auri etc.* Ducitur vocabulum *ἀπο του νομου, a lege,* quia pecuniae valor lege fuit definitus. Diserte istud Aristoteles [f]): *οἱον δ' ὑπαλλαγμα της χρειας το νομισμα γεγονε κατα συνθηκην, και δια τουτο τουνομα ἐχει ΝΟΜΙΣΜΑ, ὁτι οὐ φυσει, ἀλλα νομῳ ἐστι. sed in indigentiae locum ex convento successit quodammodo numus, ac propterea ΝΟΜΙΣΜΑ vocatur, quia non natura, sed νομῳ, id est: lege valet.* Hinc et fluxit Romanorum *numisma* noto Horatii versu: *regale numisma Philippi,* atque ipsum *numus* apud scriptores obvium. Sed alii dictos numos a rege Numa numorum auctore dixerunt [g]). Et Julius Pollux ait [h]), vocabulum *νουμμος* Romanum quidem videri numismatis nomen, esse vero Graecorum Doriensium, qui in Italia et Sicilia habitarunt, idque probat testimoniis Epicharmi Siculi, et Aristotelis. Haec de Graecis. Latinorum sunt:

Pecunia. Narrat Plinius [i]), primum Servium regem ovium boumque effigie aes signavisse, et infra [k]): aes signatum fuisse nota pecudum, *unde et pecunia appellata.* Pliniano huic edicto non suffragantur numi, unde et permissum mihi existimo, de etymi hujus veritate dubitare, de quo agam copiosius in tractatu de numis Romanorum consularibus. Ceterum res cognita, pecuniae nomine signi-

b) L. I. epist. VI. v. 36. c) Isthm. B. v. 17. d) adv. Timocrat. p. 805. e) Nub. 246.
f) Ethic. L. V. c. 8. g) Suidas in Ασσαρια. Isidor. de Origin. L. XVI. c. 17.
h) Onom. L. IX. § 79. i) XVIII. § 3. k) L. XXXIII. § 13.

ficatum fuisse aurum, argentum, aes signatum. Inclinante imperio videtur eo vocabulo saepe nonnisi moneta aenea intellecta. Lampridius [l]): *Scenicis nunquam aurum, nunquam argentum, vix pecuniam donavit.*

Moneta. Fuit olim cognomen Iunonis, testibus cum scriptoribus, tum denariis gentis Carisiae, in quibus ea dicitur MONETA. SALVTARIS, quos vide. Constituto subinde, ut pecunia in templo Iunonis Monetae feriretur, coepit moneta etiam dici non modo officina feriundis numis destinata, sed ipsa etiam pecunia. Livius [m]): *ubi nunc aedes atque officina monetae est.* Et Cicero [n]): *Ea si dea est,* loquitur de dea Natione partuum praeside, *ergo etiam Spes, Moneta, omniaque etc.* Serius ejus vocabuli usus magis invaluit. Omissis scriptorum testimoniis quae ex lexicographis peti possunt, est in numis Domitiani et Hadriani: MONETA. AVGVSTI, in numis Commodi: APOLLO. MONETA, nulla certa causa, cur, quod Iunonis cognomen fuit, cum Apolline quoque fuerit communicatum. In numis Alexandri Severi: MONeta RESTITVTA, vel RESTITVTOR MONetae. Inde a Treboniano in numis maximi moduli tam argenteis, quam aeneis obvium est MONETA. AVG. Denique in aeneis aevi Diocletianei epigraphe trita: SACRA. MON. AVGG. ET. CAESS. NOSTR. Invasit etiam numos commatis peregrini. Notus numus Patrarum Achaiae inscriptus: INDVLGENTIAE. AVG. MONETA. IMPETRATA, tum et numi Antiochiae Syriae: MONeta VRBis. Quin idem vocabulum videmus a Graecis civitate donatum. In numo Commodi Alexandrino musei Borgiani legitur: MONETA. Quin et satis mature hanc vocem a Talmudistis receptam video. Occurrit enim מוניטא *Moneta* in tractatu Sanhedrin Talmudis Hierosolymitani scripti circa annum Christi 300. p. 20 Vocabula *pecunia, numus, numisma* hactenus in numis reperta non sunt. Ceterum monetam propterea hoc nomine vocatam, quia monet, ne qua fraus in metallo, vel pondere fiat, dixit Isidorus [o]).

Numus, numisma. De his egimus supra in Graecorum νομισμα. Istud addo, inferiore aevo numismata videri dicta numos veteris aevi, et fere peregrinos, qui jam Romae in merce potius, quam moneta habiti sunt. Vlpianus [p]): *Si autem aurum vel argentum signatum legatum est, id pater familias videtur testamento legasse, quod ejus aliqua forma est expressum, veluti quae Philippi sunt, itemque numismata, et similia.*

* * *

Vt veteres rebus quoque inanimis vitam, humanamque effigiem dedere, sic et monetae hominis formam, suaque attributa sunt largiti. Efficta ergo fuit specie mulieris stantis d. bilancem, s. cornucopiae tenentis, scilicet hoc abundantiam metalli, illa justitiam in servando pondere, et puritate metalli significante.

l) in Alex. Sev. m) L. VI. c. 20. n) de Nat. deor. L. III. c. 18. o) de Orig. L. XVI. c. 17. p) Digg. L. XXXIV. tit. II. § 27.

Quare in numis hujus argumenti promiscue scriptum juxta legimus vel: MONETA. AVG., vel: AEQVITAS. AVGVSTI, vel: AEQVITAS. PVBLICA. Frequentissimus typus in numis maximi moduli inde a Maximino Pio tres mulieres eodem modo, ut continuo diximus, et cum iisdem attributis stantes, sic tamen, ut, quae medium locum tenet, altius bilancem suam efferat. Singularum pedibus adstituitur massa metalli feriundae monetae destinata. Mulier media, quia loco honoratiore, haud dubie aurum significat, et cum bilancem altius attollit, eminentiam suam, ac prae argento et aere excellentiam palam depraedicat.

CAPVT II.

Causae constitutae monetae.

Res nota, inde a prima, quod norimus, humani generis origine commercium permutatione rerum stetisse, et permutabantur tum etiam, ut quaeque res alia, aurum, argentum, aes, subinde monetae signandae materia, et sunt hodieque varii per orbem populi, qui nulla pecuniae ope, sed rudi auri, argenti, aeris massa vel lamina, examinato bilancis ope pondere, commercia peragunt, quem modum latius describit Sperlingius[q]).

Si populis, qui fuerunt, quique sunt, ad vitam tolerandam necessarius non fuit pecuniae usus, at reperiunda pecunia vitae humanae commodis hominumque societati magnopere fuit prospectum. Elegans est oratio Aristotelis[r]): *Διο δει παντα τετιμησθαι· ούτω γαρ ἐςαι αἰει ἀλλαγη, εἰ δε τουτο, κοινωνια. Το δε νομισμα ὡσπερ μετρον συμμετρα ποιησαν ἰσαζει. Quocirca oportet res omnes habere aestimatas; ita enim semper erit permutatio, sin istud, communio. Numus vero instar mensurae, quae communiter omnia metitur, res omnes exaequat.* Explicatius istud proposuit Paulus ICtus[s]): *Origo emendi vendendique a permutationibus coepit. Olim enim non ita erat numus, neque aliud merx, aliud pretium vocabatur, sed unusquisque secundum necessitatem temporum ac rerum utilibus inutilia permutabat, quando plerumque evenit, ut quod alteri superest, alteri desit. Sed quia non semper, nec facile concurrebat, ut, cum tu haberes, quod ego desiderarem, invicem haberem, quod tu accipere velles, electa materia est, cujus publica ac perpetua aestimatio difficultatibus permutationum aequalitate quantitatis subveniret, eaque materia forma publica percussa usum dominiumque non tam ex substantia praebet, quam ex quantitate, nec ultra merx utrumque, sed alterum, pretium vocatur.* Enimvero et Plato aliquam agnovit pecuniae necessitatem, eamque civitati suae non interdixit, sed excluso auro et argento ex vili confectam materia voluit, nimirum quam exterae nationes non concupiscerent, valeret tamen ad necessarias commutationes inter

q) de Num. non cus. p. XXXIX. r) Ethic. c. 8. s) Digg. L. XVIII. tit. 1.

artifices, mercenarios, servos, aliosque incolas[t]).

Perspecta metalli signati utilitate commodisque, nequaquam mirum, ejus usum a populis, moribus ac humanitate magis excultis lubenter receptum fuisse, atque divulgatum. Cum essent Graeci, ut capite proximo dicemus, praeclari hujus instituti auctores, iique per omnes orbis partes coloniarum examina emitterent, facile pecuniae usus in remotissimas etiam terras fuit porrectus. Quo factum, ut non modo Graecia propria, tum et, quae Magna dicebatur, Sicilia, et Archipelagi insulae, et Asiae minoris ora maritima numis abundaret, sed et regiones Ponto Euxino adsitae, Africa Cyrenaica, nonnullae adeo Galliae Hispaniaeque urbes. Paullatim etiam vicini his barbari tractandae pecuniae adsueti, aut numos ipsi coeperunt ferire, aut pecuniam ex propinquo peregrinam intulerunt, eaque in commerciorum opportunitatem sunt usi. Raro barbari magis mediterranei a pristino permutandi more discessere, sive quod monetae commoda ignorarent, sive propter pertinaciam, et novandi odium, quod fere barbarorum proprium est, ipsam etiam opportunitatem aspernarentur, sive quod, ut inquit Plato[u]), multo facilius populi mare adcolentes propter frequentiorem cum exteris usum peregrinos mores induunt.

Quae hactenus dixi, cum scriptorum, tum numorum testimoniis abunde confirmantur. De Hispanis suae aetatis Strabo[x]): ἀντι δε νομισματος οἱ λιαν ἐν βαθει φορτιων ἀμοιβῃ χρωνται, ἡ του ἀργυρού ἐλασματος ἀποτεμνόντες διδοασι, *pecuniae loco ii, qui magis mediterranei sunt, mercium permutatione utuntur, aut abscissam argenti laminam rependunt.* Ergo qui viciniores mari fuere, ac vel ideo frequentiore cum exteris commercio sunt usi, suam habuere monetam. Atqui et urbium Baeticae, quae maris fluminumque navigabilium beneficio magis fuit ad commeatus idonea, non copiosos modo, sed et perantiquos habemus numos, paucos urbium a Baetica in septemtriones vergentium, eosque fere a Romanorum tantum aetate, si Oscensem veterem monetam demas. Alterum de Germanis testimonium illustre Taciti[y]): *proximi*, inquit, *ob usum commerciorum aurum et argentum in pretio habent, formasque quasdam nostrae pecuniae agnoscunt, atque eligunt; interiores simplicius et antiquius permutatione mercium utuntur. Pecuniam probant veterem et diu notam, serratos bigatosque. Argentum quoque magis, quam aurum sequuntur, nulla affectione animi, sed quia numerus argenteorum facilior usui est promiscua ac vilia mercantibus.* Qua in oratione nomine *proximorum* intelligit barbaros provinciis Romanis contiguos, nomine *interiorum* magis inde remotos, nulla aut rara cum his consuetudine, veteri adeo permutatationis instituto inhaerentes. In Britannia, inquit Caesar[z]), pro moneta aes rude, aut taleae ferreae valuerunt. Daci, quos unus Ister ab utra-

---

t) de Legib. L. V. p. 742. u) de Leg. L. IV. p. 704. x) L. III. p. m. 233. y) de German. c. 5. z) Bell. Gall. L. V. c. 12.

que Moesia sejunxit, suam ante Trajani tempora habuere monetam, cujus feriundae modum eos a finitimis Graecis, deinde Romanis accepisse, inde facile apparet, quod typos saepe finitimorum Graecorum, tum etiam gentium Romanarum servilem in modum sunt imitati, de quo monetae genere alibi erit agendi locus. Quo magis mirum, Carthaginienses etiam tum, cum moneta tam Graecorum, quam Romanorum passim et cognita, et in omnium esset manibus, tamen, quod certo norimus, propriam non habuisse monetam. In causa fuerit, quod cum ea gens nonnisi ampla commercia ageret, in quibus, quod hodieque fieri solet, non pecunia rependitur, sed merces mercibus permutantur, suum pecunia usum praestare non potuit, quae vero commoda domi moneta signata in minutis promiscuisque mercatibus obtulit, ipsi perpetuo semibarbari, suique moris tenaces admittere detrectabant, nisi forte, quod tradiderunt nonnulli, numis scorteis sunt usi, de quibus agemus infra Capite VI. Romana denique sub imperatoribus moneta per universum orbem cognitum diffusa ultimi etiam, praecipue in orientem, barbari ad moderanda commercia coeperunt uti, fatente ipso Cosma Indopleuste: *ἐν τῳ νομισματι Ρωμαιων ἐμπορευονται παντα τα ἐθνη, ope monetae Romanae omnes gentes commercia agunt,* cujus quidem alibi plura dabimus exempla.

CAPVT III.

De inventoribus monetae, ejusque constitutae aetate, et finibus.

Amavit antiquitas, si quid humano generi in commune proficuum repertum esset, ejus gratiam beneficii diis immortalibus acceptam ferre. Neque adeo mirum, egregium istud donum multis fuisse creditum a superorum benevolentia profectum. Saturnum Jani hospitio susceptum docuisse Italos signare numos aeneos, copiosa sunt veterum testimonia, quae ne frustra longior sim, vide curate collecta ab Elmenhorstio ad Minucii Felicis Octavium cap. XXIII. Janum monetae aeneae auctorem fecit Athenaeus [a]), et Macrobius [b]). Ex iis, qui humanae mentis aciem reperiundae pecuniae ausi sunt non imparem profiteri, fuerunt, qui Cainum, aut Tubalcainum saltem, ejus auctorem edixere, nota eorum libidine, qui, cum in rei inventae originem inquirunt, eam orbis incunabulis quam possunt proxime cupiunt admoveri. Lege haec deliria apud Sperlingium [c]), et Rinckium [d]). Lydos omnium, quod constet, primos numum aureum et argenteum signasse, perhibet Herodotus [e]), cum quo conspirat Xenophanes apud Pollucem [f]), qui et aliorum sententias ibidem commemorat, Demodocen Cymaeam, vel Erichtho-

a) L. XV. p. m. 692. b) Sat. L. I. c. 7. c) de numis non cus. p. 2. d) de vet. num. potent. p. 8. e) L. I. c. 94. f) Onom. L. IX. § 83.

nium Atheniensem, vel Naxios pecuniae signatae auctores statuentium. Aeginetis favet Aelianus [g]), Lucanus poeta Iono, vel Itono, vetustissimo Thessaliae regi [h]). Numam, saltem apud Romanos, fuisse principem monetae aeneae fabrum, docuere Suidas [i]), eumque secutus Cedrenus, quin et Plinius [k]), qui tamen alibi diserte pro rege Servio stetit [l]), variantibus scilicet, quas inspexit, auctoritatibus. At plurima inter Graecos suffragia abstulit Phidon Argivus, de quo illustre marmor Parium, etsi in nonnullis mancum, haec tamen certa loquitur [m]): *ἀφ' οὗ Φ -- δων ὁ Αργειος --- ἐσκευασε, και νομισμα ἀργυρουν ἐν Αἰγινῃ ἐποιησεν, ἑνδεκατος ὢν ἀφ' Ἡρακλεους, κ. τ. λ. ex quo Phidon Argivus - - - apparavit, et numum argenteum in Aegina signavit, undecimus ab Hercule etc.* Similia refert Strabo [n]), et Julius Pollux [o]).

Habes, lector, varias variorum de rei monetariae inventoribus judicia, sed etiam tantum commemorasse satis esto, quin, quis vero dixerit propiora, investigare velim, eodem, quo Pollux, usus instituto, qui cum in eodem argumento versaretur, enarrasse variorum sententias satis putavit, addito: *οὐ γαρ ἀξιωσει τις ἡμας ἐν τῳ παροντι πολυπραγμονειν, neque enim quis volet, me in praesente causa magis esse curiosum* [p]). Enimvero earum rerum, quarum exordia remotissimae aetatis tenebris sunt involuta, neque ab iis, qui tum vixerant, memoriae sunt prodita, velle adsignare auctores, frivolum esse otiosumque existimo, neque hercle existere hominem sanae mentis puto, qui, quae Plinius de multarum rerum inventoribus tradidit, continuo fidem habeat. Accedit, quod principia multarum rerum, quas sive necessitas, sive sperata ac praevisa commoda repererunt, ceu navis, aratri, vehiculi, tam fuere rudia ac simplicia, ut, si quis deus nostris ea oculis objiceret, eodem, ea ne quidem nomine compellaremus, et multorum ipsum etiam usum ignoraremus. Idem de numis quoque sentiendum, quorum sane primitus non eadem fuerit forma, quam serius obtinuerunt ii, quos proprie numos dicere solemus, neque etiam, sicubi in Genesi factas numis emptiones legimus, continuo intelligendi numi impresso auctoritate publica signo notati, sed aurum argentumve appensum, aut moleculae vel laminae certum pondus habentes, eaeque adeo etiam numeratae, quod genus *numos non cusos* solemus appellare. Paucis ut rem absolvam, jam a multis viris eruditis, ac praecipue Sperlingio fuse tractatam, in universo hoc opere eorum tantum numorum habebo rationem, qui non solum metallo ac pondere, sed impressis etiam signis constant, quae tria in veri numi definitione postulavit etiam Isidorus. *In numismate,* inquit [q]), *tria quaeruntur, metallum, figura, et pondus. Si ex iis aliquid defuerit, numisma non erit.*

Misso igitur omni examine de rei

g) V. H. L. XII. c. 10. h) Phars. L. VI. v. 402. i) in *Ἀσσαρια.* k) L. XXXIV. § 1. l) L. XXXIII. § 13. m) vers. 45. 46. n) L. VIII. p. m. 549. o) L. IX. § 83. p) L. IX. § 84. q) Orig. L. XVI. c. 17.

monetariae inventoribus, quos nobis numos antiquissimos memorant scriptores veteres, inquiramus, unde intelligere possimus, qua circiter aetate usus pecuniae saltem communior coeperit invalescere.

Istud certum, belli Trojani aetate emptiones omnes sola adhuc mercium permutatione peractas. Sic enim Graecorum apud Trojam commercia describit Homerus [r]):

Ενθεν ἀρ' οἰνιζοντο καρηκομοωντες Αχαιοι,
Αλλοι μεν χαλκῳ, ἀλλοι δ' αἰθωνι σιδηρῳ,
Αλλοι δη ῥινοις, ἀλλοι δ' αὐτοισι βοεσσιν,
Αλλοι δ' ἀνδραποδεσσι.
Inde vinum emebant comati Achivi,
Alii quidem aere, alii autem splendido ferro,
Alii pellibus, alii ipsis bobus,
Alii mancipiis.

Alibi idem agens de Euryclea ancilla, ait [s]):

Την ποτε Λαερτης πριατο κτεατεσσιν ἑοισιν,
Πρωθηβην ἐτ' ἐουσαν, ἐεικοσαβοια δ' ἐδωκεν.
Quam olim Laertes emit facultatibus suis,
Impubem adhuc, pretiumque viginti boum dedit.

Eodem modo res quaecunque non pecunia, sed res rebus comparando aestimabantur. Sic Achilles apud Homerum [t]) proposuit

Τῳ μεν νικησαντι μεγαν τριποδ' ἐμπυριβητην,
Τον δε δυωδεκαβοιον ἐνι σφισι τιον Αχαιοι·
Ανδρι δε νικηθεντι γυναικ' ἐς μεσσον ἐθηκε,
Πολλα δ' ἐπιςατο ἐργα· τιον δε ἑ τεσσαραβοιον.
Victori quidem magnum tripodem igni aptum,
Quem duodecim boum pretio inter se aestimabant Achivi,
Viro autem victo mulierem in medio posuit,
Multorum peritam operum, aestimabant vero eam quatuor bobus.

Si ergo Vlysses apud Euripidem in Cyclope dixit ad Silenum [u]):

Προς τῳδε μεν τοὶ και νομισμα δωσομεν.
Praeter hoc vero pecuniam etiam dabimus.

istud dixit sive per jocum, quippe in poemate ludicro, sive poetarum more *προληπτικως*, quo modo idem Euripides, atque etiam Virgilius saepe tubas intulere Homero ignotas, et multis post Troica annis repertas. Ex quo apparet, qua veri specie dixerit Plutarchus de Theseo, qui Troica praecessit: *ἐκοψε δε και νομισμα βουν ἐγχαραξας, ἡ δια τον Μαραθωνιον ταυρον, ἡ δια τον Μινω ςρατηγον, ἡ προς γεωργιαν τους πολιτας παρακαλων.* *Signavit etiam numum insculpto bove, sive propter taurum Marathonium, sive propter Minois ducem, sive ut ad agriculturam cives adliceret.* [x]). At enim satis constat, Plutarchum in enarrandis remoti hujus ac fabulosi aevi factis, ut ipse saepe profitetur, cum certiora deessent, solam famam secutum.

Ab heroicis temporibus ad inferiora si descendamus, perantiquus esse debuit

r) Il. H. 472. s) Odyss. A. 430. t) Il. ψ. 702. u) v. 159. x) in Theseo p. 11.

Lacedaemone pecuniae usus, quia Lycurgus antiquata moneta aurea et argentea ferream invexit, ut perhibent Plutarchus [y]), multique alii, quos citabimus in numis Lacedaemonis. Ergo moneta usi jam sunt Lacones ante Lycurgum, qui floruit sub primam Olympiadem, aut secundum alios centum et amplius annis ante Olympiadum initium. Tamen dubitari potest, fuerintne hi numi vere tales, quales a nobis requiri supra diximus, et non potius pondera. Sane Plato, aut quisquis auctor est dialogi, qui *Eryxias* inscribitur, diserte ait [z]): *ἐν δὲ Λακεδαιμονι σιδηρῳ σταθμῳ νομιζουσι. Lacedaemone autem ferreo pondere pro pecunia utuntur.* Ergo si ferri pondus potuit pecuniae usum praestare, potuit etiam auri argentique pondus. Jam vero Solonis aetate urbes Graecas passim pecunia usas, constat ejus ipsius legislatoris testimonio, legem publice recitantis ab omnibus paene civitatibus receptam, qua mortis poena irrogatur ei, qui monetam adulteraverit. Docuit me istud Demosthenes [a]). Floruit Solon secundum Petavium Olympiade XLV., fuitque coaevus Tarquinio Prisco quinto Romanorum regi, et Cyro Persarum regi, quam aetatem attingere numos vetustissimos, quos habemus superstites, facile persuadetur iis, qui numis veteribus tractandis sunt adsueti, tum patebit ex iis, quae de numis vetustissimis Rhegii, Zancles, Messanae docebimus. Accedit, ex recepta passim sententia Servium Tullum Prisci successorem fuisse primum, qui monetae usum non quidem invenit, sed Romam invexit, secutus haud dubie exemplum vicinorum Graecorum, aliorumque Italiae populorum.

Quantum igitur in his tenebris videre licet, verisimillimum est, metallum circa Olympiadum initium numorum formam accepisse. Qui altius iis aevum ex numis ipsis adsignare tentaverunt, omnium jam judicio planissime falsi sunt, quo modo falsus certe fuit Carolus Schottus, qui numum inscriptum *ΦΙΔΟ.* signatum a Phidone Argivo, et esse e vetustissimis unum adseruit, ut dicetur in numis Boeotiae. Adde Jobertum adserentem, reges, urbesque Graecas multis ante urbem conditam annis ex triplice metallo numos summa elegantia et arte signavisse [b]), quae quidem omnia alibi copiose refutabuntur. Numos cum imagine Homeri, Pythagorae, Minois, Midae, Numae, Anci etc. non esse his synchronos, sed multo serius in eorum memoriam signatos, vel monere supervacaneum puto.

Ad fines rei numismaticae veteris quod attinet, eos partim statuimus chronologicos, partim geographicos. Chronologici ejus initium, et exitum defigunt. Initium continuo definivimus. Exitus secundum alias classes alius est. Moneta vetus Hispaniensis imperante Caio, dicto Caligula, desinit, aliquanto maturius Gallica, et Italica, ejusque insularum, ut in singulis dicetur. Vrbes Graeciae cum Europaeae, tum Asiaticae, sive quae sui

y) in Lycurg. z) T. II. p. 400. a) Orat. adv. Timocrat. p. 805. b) Science des Méd. T. I. p. 5. et 315.

juris, sive quae coloniae fuere, sub Gallieno et Claudio, omnibus nimirum tam legibus juribusque perversis, malleo abstinuerunt, rarissimis deinceps compertis numis, qui urbis nomen inscriptum offerant. Exstant numi Aureliani et Taciti Pergae Pamphyliae signati, numus Caesareae Paniadis cum capite Justiniani, bini aurei Gabalorum Syriae cum capite Justini II., numus Damasci cum capite Leonis IV. Sed haec velut in prodigiis putantur. Aegyptus numorum classem, quos Alexandrinos vocamus, imperante Diocletiano finivit. Regna, ut a Romanis eversa sunt, deinceps moneta quoque caruere, quae tamen diu adhuc constitit sub regibus Bosporanis, Parthis, Persis. Verum haec praelibamus tantum, dilato in tempus suum examine. Haec de moneta populorum et regum. Romana coepta sub consulibus, continuata sub Augustis inde a diviso sub Theodosii M. filiis imperio in occidentalem, et orientalem dividitur. Occidentalis cum postremo Occidentis imperatore Romulo desinit, adduntur tamen adhuc regum Gothorum numi, qui illi successere. Verum Orientis imperatorum moneta usque ad annum a nato Christo 1453 porrigitur quo Muhammedes II. capta Constantinopoli et imperio Orientis, et monetae Augustae, quae inde a Julio Caesare usque ad postremum Constantinum Palaeologum annos circiter mille quingentos duravit, finem denique imposuit. Quae deinceps ab imperatoribus Romanis, sed stirpis Germanicae, signata fuit, nostri instituti non putamus, sed medii aevi monetae permittimus.

Ad fines geographicos quod attinet, patebit ex parte I. praesentis operis, eas tantum regiones fuisse numismaticas, quorsum aut Graeci Romanique pecuniae usum intulere, aut quarum incolis barbaris propter viciniam placuit utriusque populi morem imitari. Moneta ergo caruere populi in Europa magis in Aquilonem, in Asia magis in Orientem vergentes, in Africa omnes ii, qui a mari mediterraneo remotiores fuere, verbo, omnes ii, quorum in parte geographica mentio non fiet.

CAPVT IV.

Vocabula monetae in specie.

Vidimus capite I. vocabula varia, quibus tam Graecis, quam Latinis monetam intelligi placuit. Agendum nunc etiam de appellationibus, quas utraque natio certae cuidam numorum classi ex variis causis indidit. Lubet illustriores tantum commemorare partim Graecorum aliarumque gentium, partim Romanorum, earumque hoc loco tantum proponere nomina indicatis operis hujus locis, quibus illae latius et ex proposito explicantur. Perlectis his facile quivis intelliget, similes appellationes etiam in nostrae aetatis variarum gentium moneta valere, quarum exempla nemo non facile in promptu habebit.

I. *Ab auctore monetae.*

Croesii stateres, a Croeso Lydiae rege. (Pollux.)

Damaretii numi, a Damareta Gelonis Syracusarum regis uxore. Vide numos Gelonis.

Darici, a Dario Persiae rege. V. numos Persiae.

Philippi, *Alexandrini*, a Philippo II, et Alexandro M. Macedoniae regibus. V. utriusque numos.

Ptolemaici, (Pollux.) a Ptolemaeis Aegypti regibus.

Berenicii, (Pollux.) a Berenice Aegypti regina.

Lucullei, a Lucullo Sullae quaestore. V. denarios Cornelii Sullae.

Huc pertinent numi ab imperatorum nominibus dicti *Philippei*, *Antoniniani*, *Aureliani*, *Valeriani*, *Saloniniani*, quos passim memorant Trebellius Pollio, et Vopiscus, tum et *Romanati* a Romano Diogene, *Constantinati*, *Michalati*, *Manuelati*, etc. de quibus vide du Cange. (Dissert. de inf. aevi num. § 84.)

II. *Ab imagine* numis impressa.

Bos, *noctua*, *Κορα*, moneta Atheniensis, quam vide.

Πωλος, *pullus*, nempe Pegasus. V. numos Corinthi.

Testudo, moneta Peloponnesi. Vide prolegomena ad hujus numos.

Homerei ab imagine Homeri. V. numos Smyrnae.

Cistophori ab impressa mystica Bacchi cista. Vide singularem de his tractatum.

Sagittarii ab impresso sagittario. V. numos Persarum.

Romanae monetae sunt

Victoriati ab imagine Victoriae, *Ratiti* a typo ratis, *Bigati*, *Quadrigati*, a nota bigarum et quadrigarum. V. tractatum de numis consularibus.

III. *A loco.*

Aeginaei ab insula Aegina.

Cyziceni, *Phocaici* stateres, V. numos Cyzici Mysiae, et Phocaeae Ioniae.

Oscense argentum, V. prolegomena ad numos Hispaniae cap. IV.

Mitto plures alios a locis nomen sortitos.

IV. *A modo fabricae.*

Serrati numi. Vide proleg. ad num. Famil. cap. XVI.

V. *A pondere.*

In Graecis:

Drachma, et ab hac composita *didrachmum*, *tridrachmum*, *tetradrachmum* etc.

Obolus, et ab hoc compositi *diobolus*, *triobolus*, *hemiobolus* etc.

Stater, cui addendus Hebraeorum *Siclus*.

In Romanis:

Pondo, *dupondius*.

As, et ab hoc compositi *quincussis*, *decussis*, tum et assis partes, *semis*, *quincunx*, *triens*, *quadrans*, *sextans*, *uncia etc.*

VI. *A valore.*

Denarius, *quinarius*, *sestertius*, quia asses aereos X. V. II. cum semisse valebant.

Sed haec nomina tantum sunt a pondere, et valore tracta, nam quae ad verum numorum pondus, ipsumque valorem pertinent, expedientur infra cap. IX.

Quae hactenus dictavi monetae veteris nomina, veterem etiam habent aucto-

ritatem, nimirum ab antiquis scriptoribus usurpata. Superessent commemoranda alia quibus ars nostra varias numorum classes propter varias inhaerentes causas distinxit, cujus generis sunt numi *incusi*, *recusi*, *subaerati*, *contorniati*, etc. Verum cum hos unus fabricae modus distinguat, de iis opportunius agemus infra capite XII., quo in mechanicam numorum veterum inquiremus.

Tamen jam nunc explicanda est natura numorum, quos *Autonomos* vocamus, quia frequens eorum deinceps erit mentio. Placuit artis nostrae magistris, hoc nomen imponere numis iis, quos populus, respublica, civitas sic percussit, ut in iis nulla appareant servitutis, aut obsequii indicia. Quamdiu urbes Graecae vere fuerunt liberae, suique plene juris, suapte patet, non alios ab his, nisi hujus naturae numos fuisse signatos. At posteaquam servitium seu sponte, seu per vim accepere, illud in moneta saepa professi sunt inserta principis vel imagine, vel nomine, vel utroque, cujus adeo generis numos jam non *autonomos* dicimus, sed numos urbium populorumve *regios*, vel *imperatorios*, aut generatim *officiosos* propter publicum delati officii documentum. Sic numus Syracusanorum, in quo hinc est caput numinis cujuspiam, illinc *ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ*, typus quadrigae, aut quiscunque alius, autonomus dicetur, at numus Syracusanorum, qui hinc caput regis diadematum, illinc *ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. ΓΕΛΩΝΟΣ* exhibet, autonomus non erit, sed propter illatum regis Gelonis nomen et caput regius Syracusanorum. Eodem modo numus inscriptus *ΕΦΕΣΙΩΝ*, et cum typis Ephesi domesticis erit autonomus Ephesiorum, at si ejus urbis numus contineat nomen aut caput imperatoris Romani, erit numus Ephesiorum imperatorius. Fuere multae urbes Graecae, quae, etsi imperatoribus R. parerent, multos tamen numos sine imperantis vel effigie vel mentione, ac vel ideo secundum dicta autonomos, signavere, quin fuerunt urbes illustris famae, ceu Athenae ac Tyrus, quae sub ipsis imperatoribus nonnisi autonomos, imperatorium nullum cuderunt. Vrbes, in quas Romani colonias deduxere, ex lege quidem ordinaria imperantis caput monetae intulere, sed tamen etiam nonnunquam hoc omisso propriis suis typis sunt usae, quos adeo numos ex eadam causa possumus autonomos coloniarum appellare. Ejus generis complures signavit colonia Corinthus.

CAPVT V.

Numi veteres fuerintne vera moneta.

Sub ipsis artis nostrae incunabulis fuit Sebastianus Erizzo nobilis Venetus, vir in versandis numis veteribus indefessus ac impiger, atque in iis explicandis, quantum spondere ea aetas potuit, non inscitus, qui, quod antehac nemini in mentem venerat, ausus est adserere, numos cujuscunque metalli veteres, qui ad

nos usque pervenerunt, non fuisse veterum monetam, sed ejusdem generis cum iis, quos nostra aetate Germani *Denkmünzen* vocamus, Galli *Médailles*, vel *Jettons*, in principum, virorumque illustrium honorem signatos eum in finem, ut eorum vultus et insignia facta sera posset posteritas intueri et in memoriam revocare [c]). Ex majoribus nostris, qui eadem studia sectati sunt, unicus fuit, cui παράδοξον istud adrisit, sed qui et unus idoneus fuisset, qui reperiret, nisi Erizzo occupasset, Joannes Harduinus, miratus insuper, rem adhuc venire in controversiam [d]). Reliquis omnibus ad nostram usque aetatem, si Cl. Fallettum demas in nupero suo opere ejusdem sententiae patronum [e]), tam mira haec visa est, et incredibilis opinio, ut eam ne Jobertus quidem, Harduini, etiam cum in avia omnia abiret, fere perpetuus assecla non posset non reprobare. Nolo commemorandis sententiae hujus absurdis inconcinnisque lectorem morari, quam paucis expositam habes apud Jobertum ejusque censorem Bimardum, ac praeterea vere solideque refutatam [f]).

Omissa igitur hac controversia, justam tamen, dignamque, quae curatius tractetur, video quaestionem relinqui, sintne superstites omnes numi veteres in monetae loco putandi? sin minus, in quam singulae numorum classes stationem erunt tribuendae? Enimvero in eo viri plerique artis nostrae studiosi consenserunt, non eandem omnium esse naturam, sed alios in moneta putandos, excludendos alios.

Verae monetae characterem esse existimo, si qua numorum classis perpetuum, ac per plures annos, regna, imperia, quin et per plura nonnunquam saecula porrectum habeat tenorem, si idem pondus, saltem proxime, eosdem typos, eandem fabricae rationem, nisi eam mutavit artis sive perfectio, sive prolapsio, si magno numero, ac saepe incredibili, fuit signata, sic ut nonnullarum proventus classium certis in regionibus possint fodinis aequiparari, si additum pondus, sive expressum notis, ut in numis Italicis, et consularibus, sive scriptura, ut: *ΟΒΟΛΟΣ. ΑCCΑΡΙΟΝ.* etc. Haec, aut saltem pleraque si conspirent, certam puta monetam. A Romanis ut ordiar, jam primum numi aenei sibi plane constant dempto pondere, per vices, ut notum est, imminuto, deinde et argentei, quorum multis annis idem fuit modus, nisi quod eum mutavit vanitas primum IIIvirorum monetalium, deinde Caesarum, qui pro veteribus typis avita gentis suae decora, aut illustria belli domique facta iis insculpsere; denique et aurei inde a Caesaribus, quorum diu duravit aequabilis ratio imminutione nonnisi lenta. Subinde aurei argenteique numi lege mire perversa, certus iterum ordo Constantii II. circiter aetate fuit constitutus, qui fere usque ad orientalis imperii exitum obtinuit. In Graecorum numis non minus certa et evidentia occurrunt exempla.

---

c) Discorso sopra le medaglie degli Antichi. d) Opera sel. p. 506. seq. e) Introduz. allo studio de' preziosi musei, dissert. III. Roma 1783. f) Tom. I. p. 50, 68.

Ad reges quod attinet, cui non cognita series perpetua et aequabilis numorum Philippi II. et Alexandri M. in auro et argento, quorum frequens apud ipsos veteres mentio nomine Philipporum et Alexandrinorum, et quorum ope iisdem etiam testibus emptiones sunt peractae? Adde obvios aureos argenteosque Lysimachi Thraciae regis, tetradrachmos Ptolemaeorum, quorum insignis superest numerus, tum regum Syriae, Bithyniae, Pergami, drachmales regum Cappadociae, Parthiae, et Hispanorum indigenarum. Certum etiam pecuniae characterem habent Cistophori Asiae proconsularis, ut dicetur, ubi de his agemus. Ejusdem rationis sunt series numismaticae multarum urbium liberarum populorumque, quas inter notissimi sunt numi tetradrachmi Attici, eodem fere omnes pondere, solo fabricae merito varii, quia inde a vetustissimo aevo saltem usque ad vicina Caesaribus tempora signabantur. Adde tetradrachma Macedonum inscripta *ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ. ΠΡΩΤΗΣ.* et Thasiorum, infinito utraque numero, tum et tridrachma Syracusarum, Tarenti, Veliae etc. drachmales Dyrrhachii, et Apolloniae per copiam viles et fere neglectos, series amplissimas et in tertium saeculum prorogatas numorum Antiochiae Syriae et Alexandriae Aegypti. Denique variarum numos coloniarum, quas inter insignem eorum numerum cuderunt Corinthus, Antiochia Syriae, Nemausus aliaeque. Tam perpetuas ac sibi constantes numorum series, quas modo obiter recitavi, qui negare volet pecuniae usum praestitisse, atque hoc consilio a suis civitatibus signatas, nae is videatur lucidissimo soli velle lucem negare.

His constitutis facile apparet, eos omnes, qui hos characteres non habent, veram monetam non fuisse, in quorum censum referendi videntur numi maximi moduli cujuscunque metalli cum apud Romanos, tum Graecos, praecipue tum, quando de minore ordinaria cujuspiam populi moneta constat. Procedant primum Romani. Omittimus consulares aureos, quia stante rep. nonnisi paucissimi, neque ex lege ordinaria signati sunt, de quo ex instituto agemus alibi [g]). Quae fuerit inde a J. Caesare ordinaria Romanorum moneta aurea, eorum pondus, valor, conformatio, nemini non notum. A Caesare dictatore usque ad Constantini M. tempora aurei max. mod. perpauci tantum sunt cogniti vulgatique, inde ab hoc per inferius aevum praeter moduli consueti numos copiosi exstant tam pondere quam volumine conspicui. In numis Graecis Lysimachi Thraciae regis praeter aureos ordinarios, qui duos circiter aureos nostrates adpendunt, sunt alii copiosi insignes pondere aureorum 4. 6. 10. et amplius. Igitur similes numi moneta existimandi non sunt, quia communis alia, modulique ordinarii praesto jam fuit. Minus tuto de aliorum regum aureis maximis, v. g. Ptolemaeorum et Seleucidarum possum arbitrari, quia eorum numi aurei magno numero non supersunt, neque forte magno numero signati sunt.

g) de num. consular. cap. IV.

Eandem plane rationem me judice sequitur argentum. Ignoravit resp. Romana, deinde etiam Roma imperans argenteos maximae formae numos usque ad Treboniani circiter tempora. Neque enim Romani commatis sunt tetradrachmi jam inde ab Augusto signati, inscriptique Latine v. g. COM. ASI. ROM. ET. AVG. — PAX. — DIANA. EPHESIA etc. sed plerique hi per Bithyniam, Asiamque proconsularem cusi, ut docebimus in singulorum imperatorum numis, quorum illi capita praeferunt. In numis Graecis nemo dubitabit, multorum regum urbiumque tetradrachmos, quia magna copia signati sunt, habuisse monetae rationem, ut supra diximus. At si qui hoc pondus amplius excedunt, v. g. Syracusani, qui octo drachmas aequant, aut etiam excedunt, non dubitem, alteri fuisse usui destinatos, de quo nonnulla infra monebimus.

Aenei maximae formae majore numero et varietate supersunt, de quibus ergo curatius et uberius agendum. Apud Romanos rudes illos asses, eorumque partes, qui causa ponderis auctioris *aes grave* dicti sunt, veram fuisse pecuniam, nemo ambigit, sed constat etiam, successu temporis fuisse imminutos, sive quaestus causa, ut vulgo existimant ii, qui Plinii dictata sequuntur, sive ut exemplo vicinae Graeciae commodior esset mansuetiorque pecuniae usus in minus volumen artatae. Certe inde usque ad Hadriani imperium numi maximae formae Romae signati vix observantur, et si qui hactenus huc referebantur, comperti sunt peregrinum malleum perpessos. Sed etiam ab hoc tempore rarissimi sunt id genus numi, atque vel haec una causa persuadere potest, eos in pecuniae usum percussos non fuisse, tametsi fuerint viri aliquot eruditi, qui habuisse eos pecuniae modum conjecere [b]). Inferiore imperii aevo nullus jam eorum usus demptis Contorniatis, de quibus infra. Ad Graecos quod attinet, aenei Ptolemaeorum, etsi ponderis extraordinarii, et inter alios Graeciae populos inusitati, certa tamen pecunia sunt putandi, quia incredibili eos copia fuisse signatos ingens eorum, qui ad nos pervenere, numerus credere jubet. Eadem fere aetate, qua Romani, scilicet, ut dixi, Hadriani, urbes Graecae, populique maximae formae numos coeperunt ferire. Hos si quis volet monetam putare, licebit interrogare continuo, cur tam rari illi sint, tamque adeo exiguo numero signati, quando Ptolemaeorum, quos modo citavi, abundant majoris ponderis numi, etsi hi illorum aetatem ipsis quatuor saeculis praevertant? Cur nonnullae urbes sub certo tantum imperatore, aut certo tantum ejus anno, aut per certam tantum causam hujus naturae numos sint fabricati, abstinuerintque post haec, sicut abstinuerant dudum? Sic Philippopolis Thraciae tales tantum dedit in Domitiani consulatu XIV., rursus intervallo multorum annorum sub Caracalla, Perinthii, Pergameni, Laodicenses Phrygiae eorum maximam partem sub Severo et Caracalla. Omissis,

b) Buonarroti Oss erv. istor. p. 199. Mahudel B. L. hist. p. 266. Mazzoleni Animadv. XV.

quas dixi, certis ac singularibus aliis causis, quarum partem infra commemorabo, unicam, sed eam evidentem lubet hoc loco adferre. Corinthum coloniam suam habuisse monetam aeneam, eamque constanter minoris formae, nemini non notum. Hac cum inde ab Augusto usque ad Gordianum saltem nulla inducta varietate uterentur, en tibi repente numos aeneos conspicui voluminis cum capite Antinoi, eosque non inscriptos Latine, ut semper alias, sed Graece: *ΜΑΡΚΕΛΛΟϹ. ΑΝΕΘΗΚΕ. ΚΟΡΙΝΘΙΩΝ.* An monetam dicemus numos unius Antinoi causa percussos, et sic a monetae ordinariae et usitatae legibus aberrantes?

Multo minus in monetae modo putabimus numismata illa, in quae effingenda plus operae, et arcessiti laboris impensum est, quam quantum in formandam monetam omni aevo conferri consuevit. Hujus generis sunt numi duplicis metalli, vel qui numi aenei, reipsa primae tantum formae, in latum orbem aeneum sese porrigunt, vel quos majoris moduli numos aureos quaedam exquisitae artis ornamenta ambiunt, aut qui posui parte aureis argenteisve lamellis vestiuntur. Denique huc refer numos dictos Contorniatos, tesseras, plumbeos etc. quos pseudomonetam jure dicemus, et de quibus ex proposito agitur alibi.

Superest, ut, quando de monetae usu constat, inquiramus etiam, quae fuerit probabilis similium parandorum numismatum causa. Fuere viri eruditi, qui cusos maximi moduli numos ad commendanda posteritati illustria facta crediderunt. At enim fateor, ab hac me sententia semper fuisse alienum. Nimirum si istud fuisset Romanis Graecisque propositum, majorem ab iis videremus impensam operam erudiendae eorum ope posteritati sive legendis typis rerum gestarum testibus, sive iis eorumque causis inscriptione explicandis, sive adsignandis proxime temporibus. Sed contra factum videmus, typi plerumque vagi, et in religionis cultu occupati, inscriptiones aut nullae, aut vagae etiam atque stili ordinarii, et si qua adest temporis nota, haec quoque nonnisi vaga et ordinaria. Quantum enim est, quod posteros nos instruat v. g. aeneus maximae formae Hadriani, in cujus aversa graditur Diana Lucifera ne verbulo quidem hujus causam typi dictante? Male sane nobiscum actum foret, si sola haec ad nos numismata pervenissent, et non etiam moneta vetus, quae plerumque spectatis omnibus philologiae causis plus nos instruit, quam superba ea numismata, quorum, paucis demptis, maximum meritum est volumen, ac operis elegantiâ. Vidi postea, quam haec scripseram, in mea etiam sententia fuisse praestantissimum Barthelemyum[i]).

Alias alii hujus instituti causas attulere. His enarrandis longius immoratus est Savotus[k]). Existimat, serviisse in sigillaria, qualia teste Spartiano Hadrianus amicis inopinantibus misit, et ab his accepit. Crederem istud, si numi hujus aetatis

i) B. L. T. XXIV. p. 34. seq. k) Num. ant. cap. VIII.

maximae formae essent aurei, et non aenei. Quis enim sibi persuadeat, Hadrianum munuscula vilis metalli aut elargitum, aut acceptasse? Vel, inquit, inserti fuere signis militaribus, quam conjecturam multis posthaec adrisisse video[l]). Vel, prosequitur, signati sunt causa festi, solennitatis, congiariorum, donativorum. Quam equidem postremam conjecturam, quando certam causam ex veteribus eruere non possumus, omnium maxime verisimilem existimo. Atque ad aureos quod attinet, certum est, hujus metalli numos, sed levioris utique ponderis, fuisse inter res missiles, quas spargere imperatores inferioris aevi in processu selenni consuevere. Ait enim Justinianus[m]): *Soli aurum spargere damus imperio, cui soli etiam contemnere praestat fortunae fastigium. Argentum vero, quod mox post aurum pretiosissimum est, et aliis consulibus largiri decens.* Si majoris fuere ponderis, quam ut missilium esse loco potuissent, digna certe fuere res, qua principes suorum aut fidem, aut quaecunque alia merita remunerarentur, qui mos hodieque in viris principibus obtinet. Quin narrat Gregorius Turonensis, Chilpericum regem sibi ostendisse numos aureos librae pondere, quos illi dono miserat Ti. Constantinus, is, qui Justino II. successerat, in cujus una parte erat ejus imperatoris inscriptio et caput, in altera: GLORIA ROMANORUM, et typus: quadrigae triumphales[n]). De aeneis maximae formae difficilius judicium. Si enim cessisse in munera dicamus, cur ex vili metallo? si in munuscula tenui popello distribuenda, cur tanta elegantia elaborati sunt, ac quidem, ut numi duplicis metalli, tanta solertia? Forte non magnopere fallar, si existimem, senatus auctoritate fabricatos hos numos, cum pro imperatoris salute vota publice conciperet sive causa adventus, sive profectionis, sive triumphi, sive annis singulis post kalendas Januarias, sive solennitate quacunque alia, erogatosque publice in omne hominum genus, ac propterea exquisitius et majore cura elaboratos. Quocirca non mirum, si aenei tantum sunt, quia, ut alibi dicetur, in aes tantum senatui potestas fuit, et omissa in his plerumque videtur nota S. C., ne cum moneta temere miscerentur.

A Romanis hunc morem videntur traxisse Graeci. Etenim observo, Hadriani etiam aetate apud hos maximae formae aeneos feriri coepisse. Observo etiam, perinde in his tantum causas religionis, ludorumque ac rituum sacrorum agi. Sic cum Iones, Bithyni, Thraces convenissent, ut rebus suis in commune consulerent, offerrentque sacrificia pro patriae salute, en tibi numos maximi moduli cum epigraphe *KOINON. IΩNΩN.* vel *BIΘYNIAC.* vel *ΘPAKΩN.* At cumprimis huc faciunt numi Philippopolis Thraciae: *KOINON ΘPAKΩN. AΛЄΞANΔPЄIA. ΠYΘIA. ЄN. ΦIΛIΠΠOΠOΛI*, unde docemur, insignes hos maximi moduli numos non fuisse signatos, ut essent monetae ordinariae loco, sed occasione acti ibi conventus et ludorum; non enim inscriptum est *ΦIΛIΠΠOΠOΛITΩN*, sed *ЄN ΦIΛIΠ-*

l) B. L. T. XXXV. p. 299. m) Novell. tit. VI. § 2. n) L. VI. c. 2.

ΠΟΠΟΔΙ. Ejusdem naturae sunt numi testes initae cum una pluribusve urbibus concordiae, semper tactis aris, sacroque ritu celebrari solitae, cujus deinde mutui foederis causa insignes id genus numi non sine ostentatione signati sunt. Adde numos frequentes inscriptos *ΑΝЄΘΗΚЄΝ*, sacri etiam ritus formula, de quibus ex instituto agemus alibi. Item numos Antinoi, maximi plerosque moduli, signatos etiam ab urbibus, quae nunquam alias numos hujus formae cuderunt, certo argumento, non fuisse eos in monetae ordinariae loco, sed erogatos occasione festorum, quamdiu observandi ejus catamiti insania duravit. Denique addendi numi Syracusanorum argentei voluminis insoliti, quorum quatuor repraesentavit Princeps Turris Mutiae tabula LXXII. Siciliae suae numismaticae. Exhibent hi, ut in hujus populi numis dicetur, scriptum juxta panopliam vocabulum *ΑΘΛΑ*, id est: *victoriae praemia.* Quoniam numi hi ordinariam Syracusanorum monetam nimio excedunt, oppido mihi videtur verisimile, *το ΑΘΛΑ* referendum ad ipsos hos numos, et fuisse signatos, ut iis in praemium cederent, qui sive in sacris certaminibus, sive verius in belli alea insigniorem navarunt operam.

Qui Graecos maximae formae numos veram monetam credunt, eo nituntur potissimum, quod frequenter in iis signa incusa reperiuntur, quod signorum genus esse mutati vel permissi valoris indicium plerique existimant. At enim incusorum ejusmodi sigillorum nondum satis exploratam habemus rationem, et forte certius quis probaverit, signa illa ad monetae valorem non pertinere, quia numis, qui moneta non fuerunt, inserti sunt, quam probaverint alii, numos maximi moduli in monetae loco putandos, quia his sigillis onerati sunt. Bimardi de his numis sententia fuit, revera eos, qui numos hos feriundos curavere, non intendisse, ut in monetae loco essent, at posteaquam semel distributi in vulgus fuere, in commercii negotium fuisse admissos constituto valore pro ponderis et metalli ratione [o]). Judicet lector.

Quae de numis maximi moduli hactenus disputavi, eos rationem verae pecuniae non habuisse, forte etiam ad partem magnam numorum etiam minoris formae, qui inde ab Antoninis per urbes Graecas signati sunt, possunt extendi. Ab hoc enim tempore in his quoque frequentissimum argumentum sunt ludi, sacri ritus, et similia alia, quae supra memoravi. Atqui moneta domestica provinciis opus non fuisse, ex quo magno numero importata fuit Romana, docent exempla Galliarum, Hispaniarum, Africae, quas inde ab Augusto, vel saltem Caligula moneta nonnisi Romana usas certum est.

---

o) ad Jobert. T. II. p. 59.

CAPUT VI.

Materia numorum veterum.

Aurum, argentum, aes, ut aetate nostra sic et vetere aevo ordinariam fuisse feriundae pecuniae materiam, inter omnes constat, neque adeo nostris probari commentariis postulat. Fuit tamen tempus, quo populi, regna, urbes metallo uno prae altero uti maluere, aut triplice hoc metallo varie mixto, sed quod examen in proximum caput differimus. Hoc loco tantum variam alteram materiam commemoramus, ex qua perhibenter antiqui signavisse numos, aut qua ajunt fuisse pecuniae loco usos.

Ferrum. Ignobile istud metallum a Spartanis praecipue ac Byzantiis in pecuniae materiam fuisse lectum, plurima extant veterum testimonia, quae in utriusque populi numis dabimus. Vtrumque populum conjungit Pollux[p]): *νομισμα σιδηρουν, το Λακεδαιμονιων και Βυζαντιων. numus ferreus, Lacedaemoniorum et Byzantiorum.* Idem infra de utroque agit copiosius[q]). Praeter hos etiam Clazomenios aere alieno pressos cudisse monetam ferream tradit Aristoteles[r]), et Romanis usum ferreae monetae fuisse a Numa institutae, refert Suidas[s]), et Cedrenus. Auctoribus Plutarcho[t]), et Polluce[u]) Lycurgus monetae ferreae apud Spartanos auctor ferrum ad eam feriendam destinatum ope aceti ad alios quoscunque usus fecit inhabile. Etsi vero abundemus testimoniis signatae a veteribus monetae ferreae, nemo tamen hactenus, etsi cupidissimus, gloriari potuit, sibi hujus metalli numum aliquem vere antiquum oblatum. Neque istud magnopere mirum, quia metallo isthoc non aliud gratius est malae aerugini pabulum.

Stannum. Ex hoc Dionysium Syracusanum signasse numos, auctores sunt Aristoteles[x]), et Pollux[y]). Legimus L. XLVIII. digest. tit. 10.: *Eadem lege exprimitur, ne quis numos stagneos, plumbeos emere, vendere dolo malo velit.* At enim numos hos spurios fuisse liquet. Numum quempiam stanneum vere veterem in aliquo museo adservari, me legere non memini, atque etsi demus, olim ex hoc metallo cusos fuisse numos, aetatem non tulissent, quia, ut observat Savotus, qui de vario veterum stanno copiose disseruit[z]), stannum facile sub terra, ac praecipue calce corrumpitur. Sed lege etiam de numis hujus metalli, quae disserit Rinckius[a]).

Plumbum. Numorum plumbeorum saepe meminerunt poetae, quorum testimonia vide apud Rinckium[b]). Eorum aliqui in omnibus fere etiam museis habentur. Vtrum ii verae monetae usum praestiterint infra examinabimus paucis, sed latius in tractatu de pseudomoneta.

---

p) L. VII. § 106. q) L. IX. § 78. 79. r) in Oeconom. L. II. c. 2. s) in *Ασσαρια.* t) in Lycurg. p. 44. u) L. IX. § 79. x) Oeconom. L. II. c. 2. y) L. IX. § 79. z) Num. Ant. Part. II. c. 2. seq. a) Cap. V. p. 33. b) Cap. V. p. 34.

Corium, factique ex hoc numi dicti *scortei*, Graecis σκυτινοι. Frequens eorum apud veteres mentio. Fuere, qui Carthagienses iis usos adfirmarent, quorum testimonia dabimus in eorum moneta. De Spartanis idem narrat Seneca[c]), cujus locum dabimus infra, de Romanis Suidas[d]).

Lignum. Numis ligneis Romanos usos apud Cedrenum reperio.

Testa. De iisdem Romanis refert Suidas, numos illis olim testaceos (ὀστρακινους) fuisse[e]).

* * *

Enarrata varii generis materia quaeritur, fueritne his quoque, perinde ac auro, argento, aeri, impressa vel insculpta publico consilio atque auctoritate nota, sic ut monetae conditiones omnes, quas a nobis requiri supra diximus, videantur implere. Ad ferrum quod attinet, ait Pollux[f]), monetam ferream apud Byzantios sic erogatam, sicut alibi aeneam, ὡς τε ἀντι του: πριω μοι τριων χαλκων, λεγειν: πριω μοι τριων σιδηρων, *ut pro: eme mihi tribus aeneis, dicerent: eme mihi tribus ferreis.* Sed non addit, fuisse iis impressam aliquam notam. Tamen ex Hesychio[g]) erui potest, deorum formas in iis fuisse signatas, si modo hujus grammatici dictatis velimus habere fidem. Forte ferrei hi numi aliud non fuere, quam resectae laminae in hunc usum paratae, aut minuta quaedam ac rudia pondera. Sed inutile est, in his nimio esse curiosum, cum alioqui ob causas, quas diximus, numus ex ferro antiquus nullus ad nos pervenerit. Neque propter similes causas certius quid possumus de numis stanneis referre. Plumbeorum ratio magis est expedita, quia eorum plures variis in museis adservantur. Hi duplicis sunt generis, alii sunt animae numorum, quos vetus fraus tenui argenti lamina vestivit, qua dilapsa patuit denique plumbum, atque una dolus malus. Ejus generis insignem Syracusanum praegrandis moduli, cujus modi quatuor, sed argentei, exstant in Principis Turris Mutiae Sicilia numismatica tabula LXXII., ostentat museum Caesareum, alium item Antiochi VII. Syriae regis ejusdem voluminis ac typi, quos praeferunt vulgo ejus regis argentei tetradrachmi. Alii sunt plumbei nulla fraude, sed ex instituo, quorum insignem numerum edidit Franciscus Ficoronus[h]), quos tamen veram nunquam fuisse monetam, sed aliis usibus destinatos, dicemus in tractatu de pseudomoneta, quorsum jure pertinent. Scorteis imaginem aliquam fuisse impressam, nonnulli veterum prodiderunt. Seneca[i]): *Aes alienum habere dicitur; et qui aureos debet, et qui corium forma publica percussum, quale apud Lacedaemonios fuit, quod usum numeratae pecuniae praestat.* Et Isidorus[k]): *De corio enim pecudum numi incidebantur, et signabantur.* At enim vereor, ut scriptoris utriusque auctoritas cordatum quemvis continuo ad assensum impellat, atque haud dubie uterque, audito, nonnullis populis pecuniam olim scorteam

c) de Benefic. L. 5. c. 14. d) in Ἀσσαρια. e) in Ἀσσαρια. f) L. IX. § 78. g) in Σιδαρεοι. h) i Piombi antichi. i) de Benefic. L. V. c. 14. k) L. XVI. c. 17.

placuisse, continuo eadem signatam ratione crediderit, qua sui aevi numos signatos vidit. Fortasse ventilata illa moneta scortea aliud non fuit, quam pelles bovinae, si qua regio pascuis abundavit, pro aliis mercibus repensae. Sane scholiasta Aristidis ad eum locum, quo orator hic Carthaginienses pecunia scortea usos narrat[l]), haec habet: *τουτο δε λεγει, οὐχ ὁτι σκυτινα νομισμάτα εἰχον, ἀλλα βυρσας παρειχον, ὡς πολυθηρον οἰκουντες χωριον, και οὑτως ὁ ἱβουλοντο, ἐδεχοντο.* *Istud vero dicit, non quasi scorteos numos habuissent, sed quia pelles obtulerunt, quippe regionem animalibus refertam habitantes, et hoc modo, quod visum fuit, redemerunt.* Vide de hoc argumento plura apud Sperlingium cap. XXXIII. Ceterum inficiari plane neque volo, neque possum, ferrum, stannum, plumbum in nonnullis civitatibus pecuniae vicem praestitisse, atque etiam corium non potuisse sic apparari, ut in similem usum serviret. Suadere istud poterant causae civiles, exempli causa, ut privatis ditescendi amputetur opportunitas. Ac propterea quidem, ut supra diximus, Lacedaemonii ferrum in pecuniam repraesentarunt, atque etiam illud ad quoscunque alios usus ineptum reddiderunt. Plato, cum in sua civitate privatis aurum et argentum interdiceret, permisit tamen pecuniam, sed ejus naturae, quae civitati esset in pretio, ab externis vero contemneretur [m]). Ejus materiam non quidem nominat, sed ex ipsis ejus verbis patet, fuisse intentam ignobilem. Sin istud, moneta haec non tam pecunia fuit, quam pseudomoneta, et pecuniae quoddam signum, atque ejus naturae, qua hodieque communitates quaedam, ceu ptochotrophia, nosocomia, xenodochia laminis quibusdam certa nota signatis pro pecunia utuntur, quae tantum intus suum habent valorem, foris autem prorsus sunt inutiles. Quapropter nequaquam mirum, similes pecuniae species ob materiae ignaviam aevi injuriis resistere non potuisse.

Ad mentionem numorum ligneorum et testaceorum nihil amplius addendum censeo, quia quocunque illi modo monetae munere functi sunt, etiam ut Suidam et Cedrenum, testes parum idoneos, verum esse locutos demus, ad nostrum tamen argumentum non pertinere, quivis intelligent. Mogolitanos Asiae nostra quoque aetate conchyliis, sive testis, quas *Coros* vocant, pecuniae modo uti, res nota, de quo instituto lege disserentem Sperlingium [n]).

---

l) Orat. Platon. p. m. 145. m) de Legib. L. V. p. 742. n) Num. non cus. cap. XXXIX.

CAPVT VII.

De auro, argento, aere, eorumque varia in numis veteribus mixtione.

Numi veteres aurei, argentei, aenei non solum habentur ex metallo puro, quantum scilicet arte humana metallum purum impetrari potest, sed etiam impuro, sive natura illud sic miscuit, sive hominum arbitrium ex puro fecit impurum. Ex hac utriusque generis mixtione factum, ut spectata metalli probitate varium sit numorum veterum meritum, sitque operae pretium, in variae ejus mixtionis modos, caussas, nomina adcuratius inquirere. Est quidem disquisitio haec ejus generis, quod ab artis chemicae subsidiis, orbisque subterranei experimentis fere tantum pendet, ad quae studia non facile philologorum vulgus solet applicare animum, quorumque me quoque esse in numero ab omnibus volo intelligi. Factum tamen fortunâ propitia, ut hanc quoque provinciam vir quidam praeclare eruditus in se susciperet, institutisque secundum artis praecepta experimentis diversam metalli numismatici naturam in examen vocaret, ex quo plerique reliqui, cum argumentum postulare videbatur, praecepta hauserunt. Est is *Ludovicus Savot* Gallus, cujus de hoc argumento opus inscribitur: *Discours sur les médailles antiques*, Paris 1627., quod deinde latine redditum Graevius Tomo XI. Antiquitatum Romanarum inseruit.

Jam igitur, quae ad triplicis hujus metalli varios modos pertinent, ex idoneis auctoribus collecta, haec habeto.

AVRVM.

Aurum in numis veteribus sive Persarum, sive Graecorum, sive Romanorum semper fuit tantae probitatis, quanta per artem humanam haberi potest. Facto experimento didicit Barthelemyus, in aureo Persarum numo, dicto Darico, nonnisi XXIV. alieni metalli partem inesse[o]). Hos tamen puritate adhuc superant aurei Graecorum et Romanorum. Teste Patino[p]) puritas auri in numis Philippi II. ejusque filii Alexandri M. ad caratia XXIII. grana XVI. pertingit. Aureum Vespasiani cum explorarent aurifabri Parisini, nonnisi partem septingentesimam, octogesimam octavam metalli heterogenei admixtam reperunt[q]). Ejusdem bonitatis est aurum in plerisque numis veteribus urbium ac regum.

Aurum ope ignis solerter excoctum, *obryzum* dixere veteres. Plinius[r]): *Aurique experimentum ignis est, ut simili colore rubeat, ignescatque; id ipsum obrussam vocant.* Suetonius vocat *aurum ad obrussam*[s]). Illud Graeci dixerunt ἀπεφθον, *excoctum*, nempe ope ignis. Scholiasta verba Thucydidis: χρυσιου ἀπεφθον) sic explicat: πολλακις ἑψεθεντος, ὡστε γενεσθαι ὀβρυζον, *saepius cocti, ut denique evadat obryzum*, quod iisdem verbis

o) B. L. T. XXI. hist. p. 24. p) Hist. num. cap. 7. q) Savot. P. II cap. 6.
r) L. XXXIII. § 19. s) in Neron. c. 44. t) L. II. c. 13.

habes etiam apud Suidam[u]). Aliter sentit Spanhemius[x]), cui aurum *ἀπεφθον* est illud, quod jam in venis purum est repertum, nulla vilioris metalli mixtione depravatum, neque adeo ignis ope indigens, et quod propterea ab aliis dictum fuit *ἀπυρον*, vel *αὐτοματον*; at Latinorum *obryzum* esse statuit illud, quod ignis adminiculo puritatem nactum est, reprehenditque adeo Petavium, qui verba Themistii *στεφανον χρυσον ἀπεφθον* vertit: *coronam auri obryzi*. Quid virum summum impulerit, ut a scholiastae interpretatione discederet, quem quidem non citat, sive quod ignoravit, quod in eo viro rarissimum, sive neglexit, causam nullam video. Certe nullum adfert argumentum, quo sententiae suae fidem faceret, nisi fortasse credidit, vocabulum *ἀπεφθον* significare *non coctum*, quod falsum esse docebit subjecta nota, quam consultus a me Ill. Baro Locella Musarum Graecarum amantissimus mecum amice communicavit *).

---

u) in *Απεφθου*. x) César de Jul. preuv. p. 16.

*) Dubium non est, *χρύσον ἀπεφθον*, citerioribus Graecis *ὀβρυζον*, (*v. Du Cangii Glossar.*) non fuisse aurum natura purum, sed omnino aurum excoctum, coctione depuratum, plane ut *ὑδωρ ἀπεφθον* apud Athen. (*Deipn. l. III. p.* 122. *F.*) non est aqua ignem non experta, sed aqua decocta. Videlicet adjectivum *ἀπεφθος* compositum est ex *ἀπο* et *ἑφθος*, idemque adeo significat, quod ipsum verbum *ἀφεψω*, verum quia graecae aures asperitatem vocabuli *ἀφεφθος* non tulissent, solita mutatione abiit in *ἀπεφθος*. Eodem modo si quis hodie uti vellet aoristo 1. partic. pass. verbi *ἀφεψω*, non utique *ἀφεφθεις*, sed *ἀπεφθεις* ei foret scribendum. Nota lex est Graeci sermonis, duas *aspiratas* in vocabulo simplici in duabus syllabis, unica simplici vocali interjecta se subsequentibus, non concurrere, sed alterutram mutandam esse in suam *tenuem*: tamen ad hanc legem non videntur animum advertisse, praeter Spanhemium, Salmasius (*ad Solin. p. 757. 762. 791.*), Dalecampius (*in interpretatione latina Athenaei p. 232. A. et in notis ad eam p.* 741.), Acciajolus (*in interpretatione Theodoreti l. I. Therapeut. v. fin.*), quin imo ipse magnus Lexicographus (*in Thes. Ling. Gr. vol. III. col.* 624. *G.*), qui tamen alibi (*vol. I. col.* 1378. *B.*) verum vidit docuitque; et novissime Niclas (*ad Aristot. Admir. p.* 88. *ed. Götting*. 1786.). Itaque existimantes *ἀπεφθος* formatum esse ex *α στερητικῳ* et *πεφθος*, aurum *ἀπεφθον* idem esse crediderunt, quod *ἀπυρον*, ignem non expertum, natura purum, alias quoque *αὐτοματον* et *αὐτοφυες* dictum, cujus meminerunt Herodotus (*l. III. c. 97*), Aristoteles (*in Admirand. c. 45.*), et ex Agatharchide Diodorus Siculus (*l. II. c.* 50. *l. III. c.* 45.). Verum si, uti dixi, *ὑδωρ ἀπεφθον* certo certius apud Athen. est aqua decocta, ipsumque verbum *ἀφεψω* apud Hippocratem, Dioscoridem, Aristophanem aliosque excoquendi significatione occurrit; ecquis jam negare ausit, cognatum *ἀπεφθος* eodem sensu esse intelligendum? De verbo *ἀφεψειν*, quum de auri decoctione usurpatur, insignis est locus Strabonis (*l. IV. p.* 319.), ubi ex Polybio narrat juxta Aquilejam inveniri aurum natura tam praestans, ut partim protinus fiat purum octavae solum partis decoctura, *του ὀγδοου (μερους) μονον ἀφεψηθεντος*, partim majore quidem, sed tamen valde lucrosa conflatura indigere, *τον δε δεισθαι μεν χωνειας πλειονος, σφοδρα δε λυσιτελους*. Ceterum non in Lexicis solum recepta est haec vocabuli *ἀπεφθος* interpretatio, sed et plurium graece doctissimorum virorum auctoritate firmata, inter quos Jungermannus ad Polluc.

Tradit Savotus, aurum ope aquae fortis ab argento separandi modum veteribus plane fuisse ignotum, neque novisse eos aliam rationem, qua aurum purum impetrarent, nisi destruerent admixtum argentum. Cum tamen ipsae auri veteris reliquiae, magna copia superstites certum praebeant testimonium, veteres orbis incolas auro purissimo abundasse, hanc ille copiam tribuit auro natura sua puro, seu virgineo, quod liberaliter suppeditarunt sive fodinae, sive fluviorum arenae. Haec Savotus [y]): At enim haec viri praestantis dictata, quae vereor, ut secundum omnes partes virorum nostrae aetatis artis metallurgicae peritorum suffragia ferant, sive adprobare, sive refellere, neque mei instituti est, neque mearum virium. Mearum tantum est partium commemorare, partem numorum aureorum veterum, eamque longe maximam, ex purissimo auro constare, quod hactenus factum, partem ex auro mixto, quod deinceps exequemur.

Aurum impurum est, seu natura, seu nostro arbitrio, admixto, ut libuit, alterius generis metallo. Ex utroquo modo conficitur *electrum*, de quo, quia revera exstant numi veteres electrei, explicatius agendum. Plinius agens de auro, cui natura argentum vario pondere immiscuit, continuo addit [z]): *Vbicunque quinta argenti portio est, electrum vocatur. - - - Fit et cura electrum argento addito.* Et alibi idem [a]): *Juvat argentum auro confundere, ut electra fiant.* Clarius electri naturam explicavit Isidorus [b]): Electri *tria sunt genera, unum, quod ex pini arboribus fluit, quod succinum dicitur,* notum resinae genus, sed quod huc non pertinet, *alterum metallum, quod naturaliter invenitur, et in pretio habetur, tertium, quod fit de tribus partibus auri et argenti una, quas partes, etiam si naturam resolvas, invenies. Vnde et nihil interest, natum sit, an factum, utrumque enim ejusdem naturae est.* Nativi deinde electri virtutem ad deprehendendum in calice venenum depraedicat, quod jam praestitit etiam Plinius [c]), aliique, quos ad hunc locum citat Harduinus, apud quem, ut et apud Rinckium [d]), et Spanhemium [e]) plura reperies, quae de metalli hujus natura ac pretio prodiderunt veteres.

Ex hoc electro signatos olim fuisse numos, testem habemus Lampridium de Alexandro Severo in hujus vita haec perhibentem: *Alexandri habitu numos plurimos figuravit, et quidem electreos aliquantos, sed plurimos tamen aureos.* Cum dicat: *plurimos*, et tamen ex his plurimis ne unus quidem ad nos pervenerit, permissum mihi puto, hanc Lampridii narrationem in dubium vocare. Ad haec nullum potest adferri exemplum aliud, imperatoris cujuspiam jussu numos cum exteri regis fuisse effigie cusos. Missa igitur Lam-

III. 87. Non coctus, sive crudus graece dicitur ἀνεψητος, ἀνεφθος, quod, etsi lexicis ignotum, tamen legitur in Geoponic. X. c. 67. et ap. Xenocr. de aliment. in Fabricii Bibl. gr. vol. IX. p. 465., ubi sive librarii, sive typothetae errore excusum est ἀνευθοι pro ἀνεφθοι.

y) Part. II. c. IX. z) L. XXXIII. §. 23. a) L. IX. § 65. b) L. XVI. c. 23. c) l. c. d) de vet. num. pot. c. XI §. 7. e) Césars de Julien p. 18 19.

pridii auctoritate numos ipsos nobis superstites inspiciamus. Ex electro sunt numi plerique regum Bospori Cimmerii, ut et ii, qui vulgo Panormitanis tribuuntur, typo equi stantis vel palmae. Ex Syracusanis electrei sunt minuti illi, qui una parte caput Apollinis, altera lyram, vel tripodem exhibent, alius maximi moduli Sides Pamphyliae, quam vide, non pauci postremorum orientis imperatorum, praecipue gentis Comnenae. Numi item III. formae, qui Gallici putantur, multique barbari ejus generis, qui in Dacia repeniuntur. Addit Jobertus numos regum in Italia Gothorum[f]). En tibi justum numorum ex hoc metallo numerum. Reliquum examen iterum in me non recipio, sintne numi electrei signati propterea, quia, ut supra dixi, aurum ab argento separare non noverunt veteres, an ex proposito aliqua argenti portio auro fuerit sociata. Verisimile est, a nonnullis populis, praecipue qui artis metallurgicae minus periti fuere, ad signandam pecuniam adhibitum aurum, quale ex fodinis fuit erutum, sive purum, sive quomodocunque mixtum. A nonnullis tamen etiam aliquid datum fuisse instituto, colligo ex numis Syracusanorum, qui, etsi numos sive autonomos, sive suorum regum praefectorumque ex purissimo auro cuderunt, tamen numis nonnullis, v. g. Apollineis, quos modo memoravi, nonnisi electrum admensi sunt.

Fueritne praeter argentum monetae veteri aureae aliqua alia-vilioris metalli portio admixta, non moror, cum caussa instituti nostri sufficiat novisse, numos aureos generatim ex auro optimo fuisse signatos. De Alexio Comneno refert Zonaras, eum in expensas monetam ex aequalibus auri-aut aeris partibus mixtam adsignavisse.

ARGENTVM.

Agemus primum de argento Graecorum, deinde Romanorum.

Graecorum monetam inde, ex quo feriri coepit, fuisse tantum argenteam, rarissimis tum adhuc aureis, obiter diximus capite I, et infra prolixius docebimus capite VIII. Graecos argenteos, quo sunt antiquiores, tanto esse argenti probioris, magisque nitidi, ipsa docet experientia, neque hactenus a numis ipsis, quos remotissimum aevum nobis non invidit, confirmari vidi, quod teste Demosthene adfirmavit Solon legislator, esse civitates non paucas, quae propalam aes vel plumbum monetae argenteae admisceant, et sic eam adulterent[g]), nisi forte hoc nomine intellexerit numos pelliculatos, de quibus alibi. Et vero diu haec in numis Graecis sive regum, sive urbium argenti probitas duravit. Soli Syriae reges eam maturius corruperunt; nam postremorum regum argentei cum praecedentium numis comparati pejoris esse notae facile convincuntur. Caesaribus orbis imperio potitis aut cessavere urbes Graecae ferire argentum, aut illud ignobile reddiderunt admixta metalli vilioris parte. Non tamen istud factum repente. Extant enim usque ad Hadrianum Antiochiae Syriae numi ex argento purissimo, et ejusdem praestantiae sunt numi inscri-

f) T. I. p. 96. g) adv. Timocrat. p. 805.

pti *ΕΤΟΥΣ. ΝΕΟΥ. ΙΕΡΟΥ* imperantibus Flaviis, potissimum signati, multa etiam tetradrachma, didrachma, drachmae per varias Graeciae Asiaticae urbes, sed suppresso earum nomine, potissimum cum Trajani capite percussae. Amisus Ponti sub Hadriani fere tantum imperio copiosas ex argento nitido drachmas emisit. Contra ex argento minus puro sunt numi imperatorii Caesareae Cappadociae, Tarsi etc. tum et tetradrachma regum Parthorum, ac pleraque tetradrachma Antiochena inde a Severo, raris probe argenteis, in plerisque sic mixto argento, ut denique vix aliquod nobilis hujus metalli indicium appareat. At maxima perversitas in numis imperatorum, in Aegypto signatis, quos Alexandrinos vocamus, quorum, etsi copiosum sit agmen, paucissimos habemus, qui ab argenti bonitate sese commendent, jam inde a Claudio aliqua aeris parte admixta, ac paullatim, ut de Antiochenis diximus, in aes desinente argento. Quod vero maxime mihi mirandum visum, est, quod in hac Antiochenorum numorum classe praeter numos ex vitioso argento signatos, eosque ordinarios, reperias etiam numos cum ejusdem imperantis imagine, qui ex probo sunt argento. Exemplo in moneta Antiochena sunto numi Philipporum. Quaeso, an usque eo coecutivit populus Antiochenus, (idem de Alexandrino etiam dici potest) ut perinde putaret, an purum sibi, an impurum argentum quaestor porrigeret? An ferri arbitraria haec mixtio poterat? an etiam populus ad acceptandos numos sic vitiatos a magistratibus adigi sine gravissima mutui commercii perturbatione, et certissimo reip. damno?

Quoniam incolumi Graecia, aut saltem nondum magnopere attrita maxima pecuniae pars fuit argentea, fecit consuetudo, ut opes quaecunque, atque ipsum etiam aurum ad argenti modum aestimarentur. Sic cum Diodorus Siculus repertam ab Alexandro M. Persepoli auri vim enarrat, ait, illud fuisse talentorum centum viginti millium, scilicet *εἰς ἀργυριον λογον ἀγομενον του χρυσιου, auro ad argenti valorem redacto.*[h]) Vide apud eundem aliud adfine exemplum [i]).

Romanorum in moneta argentum varias est vices passum. Ex quo numorum esse materia senatusconsulto coepit, nimirum inde ab anno V. C. 475., fuit purum, etsi nunquam, contra quam apud Graecos fuit, purissimum, quod instituto in numis consularibus examine fuisse compertum, tradit Jobertus [k]). Livium Drusum in tribunatu plebis octavam partem aeris argento miscuisse, tradidit Plinius [l]), idemque alibi [m]), Antonium Illyirum argento ferrum illigasse. Vtrumque testimonium experientia numorum confirmatum nondum est, forte a pravis animis repertum, et libenter creditum, quia in homines publice exosos conjectum erat. Ab Augusto usque ad Severi imperium argenti probitas utcunque constitit, sed sub hoc multum defecit. Caracalla

h) L. XVII. c. 71. i) L. XX. c. 79. k) Tom. I. p. 40. l) L. XXXIII. § 13. m) L. XXXIII. § 46.

novum monetae argenteae genus invenit, majore illud quidem modulo, sed argento deteriore, quod adcuratius descriptum dabo in numis hujus Augusti, non tamen propterea veteris instituti numos ferire neglexit, uti neque proximi successores dempto Alexandro Severo, qui hanc novae formae monetam abjecit quidem, sed veteris formae argteneos sic corrupit, ut, etsi pondere a veteribus non differrent, tamen nonnisi tertiam argenti portionem in iis inesse expertus sit Savotus [n]). Sub Gordiano maxima monetae argenteae pars Caracallae institutum sequitur, ac deinceps quoque. Imperante Gallieno ejus facies tristissima. Ex quinque partibus fuisse quatuor admixti aeris, profitetur Bimardus [o]), quod mixtionis genus Galli *billon* vocant, *aerosos* Latini [p]), et forte etiam *incoctiles* cum Plinio [q]), additque, quod expertus et ipse sum, a Claudio Gothico usque ad Diocletianum sic exulare argentum, ut nonnisi rarissimi sint numi argentei, iique impuri, a mediis inter utrumque imperantibus signati. Interim cum detraheretur monetae argentum, placuit tamen nobilis hujus metalli saltem color. Magnam enim numorum aeneorum partem involverunt stanni lamina tam tenui, quam aranearum tela esse potest, eosque sic opertos malleo subjecerunt, quo factum, ut colore vel argentum mentiantur, vel si pluribus locis abstitit stannum, tralucente cupro speciem praeferant, tanquam argenti pulvere essent conspersi. Numos hoc modo fabricatos, solis Romanis cognito, atque hoc tantum aevo, habemus inde a Claudio Gothico per proximos successores, desiverunt sub Diocletiano, primisque ejus collegis, nimirum tum, cum antiquatis his mendaciis ex argento puro ferire monetam instituit Diocletianus. Quare id genus numi vix amplius reperiuntur in moneta Constantii Chlori, Maximini, Maxentii etc. Fucatos hos numos Galli appellant *médailles saucées*, id est: *numos tinctos*, improprie istud, neque enim inducto stanno liquefacto hunc nacti sunt colorem, sed malleo percussi ea ratione, quo istud factum dixi. Argentum ergo purum revocavit Diocletianus, illudque constanter deinceps retentum fuit, ita tamen, ut sub imperatoribus orientis major feriretur aureorum numerus, quam argenteorum.

Observandum adhuc vocabulum *Potin* Gallis antiquariis in veteris monetae causa valde familiare. Savoto metallum istud compositum est ex cupro, orichalco, (*laiton*) plumbo, et pauco stanno, vocaturque *potin*, sive aes ollarium, quia ollae (*pots*) ex hac mixtione confici solent. Ergo ex Savoti judicio huic metallo argentum admixtum non est. Tamen Jobertus materiam, ex qua numi argentei impuri constant, passim ait *potin* vocari, *on l'appelle communement potin* [r]). Quod quidem displicuit, ac forte non injuria, Rinckio [s]), aliisque, quia secundum Savotum metallum, quod *potin* dicitur, argentum non continet. Bimardus ad cita-

n) P. II. c. 12. o) ad Job. T. I. p. 60. p) Leg. 102. D. de solution. q) L. XXXIV. § 43.
r) P. II. c. 17. s) Tom. I. p. 42. t) cap. VII. p. 53.

tum Joberti locum nomen *potin* non respuit, sed adserit, veteres in fabricandis numis materiae, quae *potin* dicitur, addidisse circiter quintam partem argenti. Sin istud, mixtio haec ex Gallorum lingua *potin* amplius non est, et non satis video, cur ad indicandos numos ex argento impuro non perrexerint Galli uti vetere nomine *billon*, quo modica argenti portio aeri addita notatur. Sed nolo persequi litem de nomine, cum videam, recentissime id genus numos a Pellerinio quoque vocari *potin*[u]).

Jure hoc loco quaeri potest, quae causa fuerit, cur Romae moneta argentea sive paullatim in pejus ruerit, sive plurium annorum intervallo plane feriri desiverit, cum tamen interea moneta aurea non modo semper esset illibata, sed et in ea feriunda nunquam cessaret malleus. Conjicit Bimardus[x]), factum istud forte propterea, quia magna pars pecuniae, quae fisco principis debebatur, in auro numerari consuevit. Sane multa tributa, sive imperata, sive, ut vocant, gratuita a solo auro nomen esse sortita, ut: *aurum vicesimarium, aurum coronarium, aurum lustrale etc.* Ergo principis intererat, auri probitatem non corrumpi. Contra cum princeps in faciendis sumptibus moneta argentea, vel aenea uteretur, quanto plus argento vel aeri sive probitate, sive pondere decessit, tanto plus fisco accessisse lucri, quia secutum istud metalli detrimentum valorem non mutavit, et quia minore auri portione comparari aeris massa potuit, ex qua cuderetur moneta aenea, quae stanneae pelliculae, ut supra diximus, involuta numi argentei valorem haberet. Remedium istud, utut imperio denique perniciosum, necessitate fuisse advocatum, cum non haberent principes, quo stipendia solverent. Haec Bimardi conjectura sitne vera sive secundum omnes causas, sive aliqua sui parte, ignoro, neque mearum esse virium intelligo, eam aut approbare aut abjicere. Commemorandam tamen duxi, ut in mea inopia avidum lectorem ex alieno ingenio pascam. Constitutio Arcadii et Honorii[y]) Bimardi conjecturae non magnopere favet: *Jubemus, ut pro argenti summa, quam quis thesauris fuerat illaturus, inferendi auri accipiat facultatem, ita ut pro singulis libris argenti quinos solidos inferat.* Adde narrantem Zonaram, Alexium Comnenum nonnisi auream monetam ex vectigalibus collectam fisco intulisse, et in expensas monetam aeream, vel ex aequalibus auri et aeris partibus mixtam adsignavisse. Si idem placitum jam fuisset imperatoribus praecedentibus, necesse non fuisset, istud de uno Alexio commemorare.

A E S.

Numi ex aere Cyprio tam Graecorum, quam Romanorum, sive cupro puro constent, sive varie mixto, *aenei* vel *aerei* in arte nostra solent vocari, a Gallis *bronze*, ab Italis *rame*, nulla habita ratione, quot partes materiae heterogeneae cupro sint admistae, quo fit, ut numi hujus classis collecti multum inter se

u) Mél. I. pag. 225. x) ad Jobert. p. 61. y) Cod. Just. L. X. tit. 76.

colore differant, aliis rufis, flavis aliis, aliis colore inter utrumque mixto. Nos, qui numos veteres cum plerisque aliis ex solo fere tantum fructu, quem in philologiam conferunt, metimur, variam hujus metalli mixtionem chymicis relinquimus, numosque nullo discrimine omnes, quomodocunque sive puros, sive compositos, *aeneos* appellamus. Qui magis in hac parte instrui cupiet, adeat insigne opus Ludovici Savot, qui institutis multis, quae ars metallurgica praestat, experimentis veteris monetae aeneae naturam penitus exploravit, et descripsit [z]). De unis numis, quos multi ex aere Corinthio confectos dixerunt, aliquid necesse video hoc loco commemorare.

Si Plinium audimus, *aes Corinthium* casus conflavit. Aes istud, inquit [a]), *casus miscuit, Corintho, cum caperetur, incensa.* Latius Florus de Corinthi agens exitio [b]): *Quantas opes et cremaverit, hinc scias, quod quidquid Corinthii aeris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam et aeris notam pretiosiorem ipsa opulentissimae urbis fecit injuria, quia incendio permixtis plurimis statuis atque simulacris, aeris, auri, argentique venae in commune fluxere.* Vide similia apud Orosium [c]), Petronium [d]), Isidorum [e]). Sed enim hanc Corinthii aeris originem in fabulis putat Plutarchus [f]), et ipse Plinius manifeste docuit [g]), jam ante Corinthi excidium elaborata fuisse a praeclaris fictoribus signa ex pulcherrimo hoc metallo, quod aes Corinthium dicitur. Indubitatum adeo, illustrem hanc, ac a veteribus tot laudibus celebratam metallorum mixtionem, quae propria fuit aeris Corinthii natura, ab arte profectam.

Quidquid erit, ad nostrum institutum istud unum pertinet nosse, fuerintne unquam ex aere, quod Corinthium vocabatur, signati numi. Primus forte fuit Aeneas Vicus, qui istud adfirmavit [h]), cujus deinde dictata cupide amplexi sunt alii. Teste Savoto numi, qui ex aere Corinthio conflati creduntur, sunt ex aere inaurato [i]). Sed jam peritiorum vix aliquis huic sententiae fidem adhibet. Veteres enim, qui aeris Corinthii meminere, illud quidem in signa, vasa, tripodes, candelabra, paropsides etc. impensum tradidere, at in monetam nemo omnium. Praeterea instituto in similibus numis experimento compertum est, ne minimam quidem auri partem iis esse immixtam. Vide de his plura apud Savotum [k]), Jobertum [l]), ejusque censorem Bimardum [m]).

Ceterum quaecunque sit numorum aeneorum spectato metallo ignobilitas, atque ut iidem dicantur Martiali *nigrae sordes monetae* [n]), plurimum tamen nos, qui scientiam, non metalli nobilitatem spectamus, illis obstrictos profitemur, quia maxima monetae veteris pars aenea tota est, et inde ab Augustorum aetate in Graecia, et generatim extra urbem fere unica.

---

z) Num. ant. P. II. c. 17. a) L. XXXIV. § 3. b) L. II. c. 16. c) L. V. c. 3. d) Satyr. c. 50. e) L. XVI. c. 19. f) de Pyth. orac. sub init. g) l. c. h) Discorso sopr. le med. L. I. c. 7. i) l. c. P. I. c. 2. fin. et P. IV. c. 8. k) l. c. P. II. c. 17. l) T. I. p. 43. m) Ibid. p. 62. n) L. I. ep. 100.

CAPVT VIII.

De vario veterum triplicis metalli ad monetae negotium delectu.

Articulo praecedente diversam triplicis metalli probitatem peregimus. At modo, quod populis, urbibus, regibus varia aetate ad feriundam monetam probatum fuerit metallum, obiter intueamur. Neque enim omnis populus, urbs, regnum omni aetate, aut eodem tempore triplex metallum in numos formavit, sed, ut patebit, vario usi sunt in ejus delectu instituto. Prava hac in causa judicia, quae in plurium insignium virorum operibus propagata reperias, hanc quoque disquisitionem jure imperare videntur.

Adfirmare non dubitavit insignis Jobertus, reges et urbes Graecas diu ante urbem conditam perelegantes ex triplice metallo numos cudisse [o]). Magis diserte Passerius, antiquissimam ubique semper fuisse monetam aeneam [p]). At enim omnes rei monetariae veteris causas penitius rimanti facile patebit, antiquissima aetate urbibus Graecis non fuisse monetam, nisi argenteam, rarius auream, at urbibus Italicis nonnisi aeneam.

Atque hanc ego sententiam antequam probatum eam, quaedam necessario video esse praemonenda. Antiquissimam aetatem cum dico, intelligo eam, quae a primo rei monetariae exordio usque ad vicina Philippo II. Macedoni tempora fluxit. Cum urbes Graecas nomino, non modo Graeciam propriam intelligo, sed et urbes omnes Graecae originis per tres orbis cogniti partes sparsas, ne quidem demptis Cyrene Africae, Massilia Galliae, Emporiis et Rhoda Hispaniae. Cum urbes Italicas dico, Italiam intelligo mediam, Romam cum Latio et adjacentibus regionibus, tum Etruriam, Vmbriamque, nam Italia superior Gallis habitata numorum fere sterilis semper fuit, inferior dempto Samnio fere tantum urbes Graecae prosapiae complexa est. Denique monendum adhuc, criteria numorum remotae antiquitatis consistere in ratione picturae, in modo inscriptionis, et literarum forma, in concavo partis aversae, sive quadratum informe illud sit, sive certus quidam typus, inque aliis causis, quas nunc προληπτικως paucis attigisse satis fuerit, sed olim copiosius persequemur.

His, ut oportebat, praemissis, nullum ajo exstare monetae Graecae numum aeneum, qui ex similibus causis longam praeferret senectam, et si quis forte alicubi repertus est, vereor magnopere, ne amissa argenti bracteola, cujus ope argentum olim est mentitus, aeneus evaserit, nam vetustam eam fuisse fraudem, alibi docebimus. Inspice, si lubet, longum monetae aeneae Syracusanae agmen, in qua nullum sane reperias numum, qui sive inscriptione SVRA. pro ΣΥΡΑ., sive picturae ratione vetustissimo tantum aevo propria, remota sibi tempora possit vin-

o) Tom. I. p. 5. p) Paralip. ad Dempst. p. 157.

dicare; omnes, qui hac sunt indole, argentei sunt etiam. Eodem modulo metire monetam Tarenti, Rhegii, Athenarum, et aliarum, quascunque velis, urbium Graecarum. Deinde sententiam meam invicte stabiliunt numi urbium partim earum, quae serius eversae fuere, partim earum, quae aliud sibi nomen indiderunt, sed quarum tamen cum utroque nomine numos habemus superstites. Naxus Siciliae a Dionysio seniore eversa V. C. 351. nullos nobis reliquit numos aeneos; argenteos omnes, et magno quidem numero. Atqui si vetustissima urbium moneta fuisset aenea, contrarium potius debuerat accidere. Ergo Naxus citius esse desiit, quam moneta aenea per urbes Graecas valere coepit. Eodem modo Cauloniae per Pyrrhi bellum dirutae non habemus nisi argenteos, eosque omnes operis pervetus aevum testantis, aeneum nullum. Fuit Sybaris urbs Lucaniae clara, et numorum antiquissimae fabricae fertilis. Eversa a Crotoniatis V. C. 243. instaurata denuo a Graecis circa annum V. C. 310. partim ex vetere nomine Sybaris, partim Thurium dici coepit, et deinceps perrexit aliquamdiu utroque nomine ferire numos, donec Sybaris nomen plane esset abolitum. Necesse est ergo, qui numi Sybaris nomen inscriptum habent, hujus urbis esse antiquissimos. Atqui certum aeneum cum mentione Sybaris nullum hactenus reperi, posterioris Thurii cum argenteos, tum aeneos. Zancle Siciliae expugnata a Messeniis Peloponnesi circa annum V. C. 273. Messana a novis incolis coepit appellari. Jam vero et Zancles nomine nullum habemus numum, nisi argenteum. Ex eodem metallo sunt numi omnes Messanae nomine inscripti, quicunque certos habent remotioris aevi characteres, at quicunque artem recentiorem produnt, partim argentei sunt, partim aenei. Eadem urbs a Campanis circa annum V. C. 475. occupata, pro Messana aliquanto post Mamertina, seu Mamertinorum dici coepit, ac continuo, rariore jam tum per Graecas urbes argento, numos omnes Mamertinorum nomine notatos habemus aeneos, nullum certae fidei argenteum. En ab his exemplis monetam Graecorum, perinde ac saecula, a metallo nobiliore ad ignobile prolapsam, non contra. Sed ne solis Graeciae magnae, vel Siciliae exemplis inhaereamus, etiam Graeciae propriae institutum inspiciamus. Praecipuum ad causam meam argumentum dabunt clarissimae Hellados Athenae. Vetustissimam earum monetam fuisse argenteam, praeterquam quod istud ejus fabrica manifeste docet, ab ipso etiam Atheniensium plebisscito erudimur. Nam cum circa annum V. C. 340. induci coepisset moneta aenea, paullo post ejus usus fuit antiquatus, nunciante praecone: *ἀργυρῳ γαρ χρωμεϑα, argentio enim utimur,* de quo vide plura in numis Athenarum. Eodem modo perlustra numos urbium Asiae, insularum, ac Cretae praesertim, quos omnes, si modo ex certis causis remotiori aevo debebuntur, non reperies, nisi argenteos. Dici nequit, aes adversus aeruginem non satis validum tantum aetatem ferre non potuisse. Etenim urbium Italicarum antiquissimos habemus aeneos, et quod saepe factum, numi aenei vernice, ut aimus, operti quamcunque aetatem ferunt.

Ab urbium numis ad regios deflectamus, iis in judicium vocatis, qui ante Philippi II. regnum signati sunt, nam inde ab hoc omnium fere regum numos habemus aeneos quoque. Habemus ante istud tempus cognitos ex numis reges Macedoniae, Siciliae, Cariae, Cypri. Omnes vere horum numos esse argenteos, aeneos vero, qui iis tribui solent, aut regibus, quorum nomina inscribuntur, non esse synchronos, aut ad posteriores ejus nominis reges pertinere, aut esse incertos, aut dubiae fidei, nolo hic longius disputare, quia haec omnia peti possunt ex eorundem regum numis, in quorum enarratione singula haec capita adcurate enucleabuntur.

Dixi principio, in antiquissima Graecorum moneta etiam auream putandam. Revera ex hoc metallo exstant numi antiquissimi, sed urbium tantum, nam aureum regium, qui Philippum II. praeverteret, demptis Persarum Daricis, non novi. Exempla aureorum omnibus canae vetustatis notis insignium habes apud Pellerinium[q]), tum quae sparsim per opus suum recitavit, ut in moneta Cyzici, Pergami etc., quae exempla, etsi rara sunt, et paucissimarum tantum urbium, satis tamen valent ad comprobandam monetae aureae antiquitatem. Teste Herodoto[r]) jam Polycrates Sami tyrannus numos aureos signavit, magnam vim monetae patriae e plumbo feriens (ἐπιχωριον νομισμα κοψας), eamque auro obducens Lacedaemoniis obtulit, etsi ipse auctor facto huic fidem non adstruat. Fuit Polycrates aequalis Cambysis, floruitque annis ante Christum D. et amplius.

Altero loco dixi, antiquissimos urbium Italicarum numos non fuisse nisi aeneos, quod quidem argumentorum agmine comprobare necesse non est, cum nemo, opinor, sit, qui istud in dubium vocet, et cui cogniti non sint Italicarum urbium asses aut ejus partes remotissimis temporibus fusi. Paucae in hoc tractu urbes argentum in monetam conflarunt, neque praeter Populoniam et Faliscos aliam novi, illa haud dubie commercii cum Graecis causa, quia maritima, Falisci, quia ipsi origine Graeci etiam in hoc Graecorum institutum servarunt. Romanorum monetam antiquissimam fuisse aeneam cum scriptores veteres omnes, tum et numi ipsi docent, et docebimus liberaliter in prolegomenis ad numos consulares. Quapropter de Italica tantum moneta intelligendum est, quod dixit Isidorus[s]): *Antiquissimi, nondum auro argentoque invento, aere utebantur. Nam prius aerea pecunia in usu hominum fuit, post argentea, deinde aurea subsecuta, sed ab ea, qua coepit, nomen retinuit. Vnde et* aerarium *dictum, quia prius aes tantum in usu fuit, et ipsum solum recondebatur, auro argentoque nondum signato, ex quorum metallis quamvis postea facta fuisset pecunia, nomen tamen aerarii permansit ab eo metallo, unde initium sumpsit.* De eadem Italica intelligendus est locutus D. Augustinus, cum ait[t]): cur habendus honor *deo Aesculano et filio ejus Argentino, ut habeant aeream argenteamque pecu-*

q) Rec. III. tab. 115. r) L. III. c. 56. s) Orig. L. XVI. c. 17. t) de civit. Dei L. IV. c. 21.

niam? nam ideo patrem Argentini Aesculanum posuerunt, quia prius aerea pecunia in usu esse coepit, post argentea. Additque lepide: *miror autem, quod Argentinus non genuit Aurinum, quia et aurea subsecuta est, quem deum isti si haberent, sicut Saturno Jovem, ita et patri Argentino et avo Aesculano Aurinum praeponerent.*

Quaeri hoc loco potest, utrum constet de certa aliqua causa, cur Graeci ab argento et auro, Itali ab aere rem monetariam auspicarentur, alteris argentum et aurum, alteris aes unam mercis rationem haberet. Ajo, de solo mihi utriusque gentis constare instituto, non tamen de certa causa. Et vero non paucis Graeciae populis ipsa loci natura argentum in monetam liberaliter praeparavit. Ejus copiam reperere Athenienses in fodinis suis Laureoticis, Thasii in Scaptesyla, Damasteni Epiri in vicino tractu. Argento igitur in monetae usum a populis locupletioribus antiquitus constituto, alii quoque partum commerciis argentum incudi commiserunt. Atqui turpe Graecis fuisse visum, a moneta argentea ad aeneam transire, memoratum supra Atheniensium exemplum affatim docet, a quibus invecta recens moneta aenea paullo post iterum fuit abrogata. Alibi causae civiles fecerunt, ut metallum ignobile in monetam praeferretur. Apud Spartanos Lycurgus, ut privatorum luxum, ambitionem, potentiam, magna in liberis civitatibus pericula averteret, antiquata moneta aurea atque argentea ferreae usum instituit, quod tradidere scriptores copiosi alibi a nobis citati. Ac forte Italiae civitates eadem cum Lycurgo pericula veritae in moneta aenea acquievere, atque ipse etiam Servius Tullius, monetae Romanae auctor vulgo creditus. Quod deinde civitatibus evenire solet, quae non contentae aviti agri finibus foras cupiditatem evagari patiuntur, ut, non sufficiente ad meditatos sumptus aere, nobiliorem, ac propterea magis validam cogantur monetam auxilio vocare, istud Spartanis, Romanisque evenisse comperimus. Illi instituti, quod a Lycurgo acceperant, in speciem tenaces a feriundo tum quidem argento abstinuerunt, sed tantam per bella externa auri, argentique signati vim thesauro publico intulerunt, quantam teste Platone per reliquam Graeciam reperire non fuit. Romani nulla lege adstricti, liberaliore deinde per Pyrrhi bellum cum civitatibus Graecis commercio juncti, assuescere etiam monetae argenteae coepere, cumque paullatim regionibus transmarinis inhiarent, ex argento etiam ferire numos ad propositum suum magis valituros.

Graeci primum regum Alexandri successorum, deinde Romanorum bellis attriti impellente penuria aes etiam in monetae consortium admittere sunt coacti. Sed est verisimile, a plerisque civitatibus in monetae consortium vocatum etiam aes causa usus commodioris, cum leviores sumptus in foro rerum venalium faciendi essent, ad quem finem in argento obtinendum necesse fuit tam tenues, levisque ponderis ferire numos, ut tractati e digitis facile elaberentur, et saepe elapsi reperiri amplius non possent, cujusmodi numos obvios habemus in moneta Attica, et magnae Graeciae. Enimvero existimo,

tam frequens in minutissimo argento jacturae non modo periculum, sed jacturam ipsam in causa fuisse, cur exsisterent Athenis jam antiquitus oratores, qui monetae aeneae usum suasere, de quo agemus late in moneta Attica. Denique Romanorum jugum perferre jussi Graeci aut nullos amplius signavere numos, aut maximam partem nonnisi aeneos, argento nonnisi paucissimis permisso. Aureos imperatorios, eosque rarissimos non habemus nisi Caesareae Cappadociae, et Gabalae Syriae.

CAPUT IX.

De pondere ac valore monetae veteris.

Numis veteribus cujuscunque metalli certum fuisse publice praescriptum pondus, et a pondere suum illis stetisse valorem, adeo verum est, ut, si comprobare vellem, actam videar rem agere velle. Sed quae fuerit ponderis veterum natura atque conditio, en tibi materiam vastam, et si qua alia salebrosam, inde ex quo renatae sunt literae, magna contentione disputatam a viris summi ingenii et eruditionis, Agricola, Budaeo, Hotomanno, Jos. Scaligero, Camerario, Snellio, Gronovio, ut praeteream eorum, qui hos secuti sunt, commentarios. Si ex horum laboribus indefessis vigiliisque istud obtinuimus, quod in rebus multis ad hoc argumentum spectantibus multo magis expeditam habemus rationem, saepe etiam manifestam et evidentem, at fatendum est etiam, multa esse adhuc in hac causa dubia atque incerta, multa Cimmeriis adhuc noctibus involuta, quod satis ex eruditorum, quos citavi, litibus atque dissidiis apparet.

Difficultates, quae hanc causam circumstant, multiplicis sunt generis, ac tantae, quas nullum vel ingenium, vel tempus posse amoliri cordatus quisque facile mecum intelliget. En earum praecipua nonnulla capita. Multi auctores veteres, qui de pondere ac valore scripsere, quorumque nos auctoritati tribuere multum solemus, aut in transcursu tantum hanc causam attigerunt, aut, etiam cum ex proposito eam tractare sunt aggressi, rationem nobis mire confusam impeditamque reliquere. Plinius, qui caussas monetae Romanae inde ab ejus exordio enarravit, tam ambigua istud, impeditaque oratione peregit, ut, qui verum ejus sensum elicere sunt conati, plerique nihil adferrent, quod non alii reprobandum ducerent. Livius, qui magnam historiae partem ex aliorum commentariis conscripsit, tam saepe miras ponderis, valoris, appellationum rationes contulit, ut satis appareat, eum scientiae hujus vel fuisse rudiorem, vel operae pretium non putasse, magnam ad hoc examen ἀκριβειαν conferre. Enimvero quod de monetae Atticae valore scripsit *), imperite hercle, si scriptorum omnium consensum, atque

*) L. XXXIV. c. 52.

ipsam etiam experientiam contendas, diffidere praestantissimi auctoris in hac causa testimoniis jubet. Non leve etiam malum, quod auctores veteres pondus ac valorem saepe non perscripserunt, sed notis arithmeticis indicarunt tantum, quas deinde non intellectas rudes librarii turpiter corrupere. Alias ars critica, ut oportuit, restituit feliciter, aliis alii formam dedere, qua suam oportunius juvari sententiam viderunt. Accedit grammaticorum inferioris aevi mira sive ignorantia, sive perversitas, quando, non servato temporum discrimine, vetera monetae vocabula, denarios, sestertios, asses etc. aetatis suae monetae applicant, quae tamen spectato sive pondere, sive valore nihil jam cum antiquata illa habuit commune. Quam tum licentiam fuisse communem, et promiscuam, ex eo patet, quod Justiniano etiam singulari constitutione reprimenda visa fuit, in qua legimus [x]): *Verba superflua, quae in donationibus poni solebant, scilicet sestertii, numi unius, assium quatuor, penitus esse rejicienda censemus. Quid enim verbis opus est, quae rerum effectus nullus sequitur?* Accedit etiam, quod pondera in singulis fere civitatibus fuere varia, neque illa a scriptoribus, parum in hac parte plerumque religiosis, ut oportuerat, discreta, ac denique, quod ad definiendum numorum valorem unum ex praecipuis est, quod ignoramus, quae quavis aetate fuerit auri ad argentum, hujusque ad aes ratio, quae, ut hodie, sic olim quoque, varia fuit. Herodoti aetate fuit aurum ad argentum, ut 1. ad 13. [y]), Platonis, ut 1. ad 12. [z]), Menandri poetae, cujus testimonium citat Pollux [a]), ut 1. ad 10. Apud Romanos initio fuisse ut 1. ad 15., at brevi post majore copia auri Romam translata ad imitationem Graecorum fuisse ut 1. ad 10. existimat Gronovius [b]). Posteriorem hanc rationem colligunt eruditi ex pacis legibus cum Aetolis initae, perhibente Livio [c]): *Pro argento si aurum dare mallent, darent, convenit, dum pro argenteis decem aureus unus valeret.* Praeeunte Suetonio [d]) visum nonnullis, per Julii Caesaris in provinciis rapinas adeo viluisse aurum, ut esset ad argentum, ut 1. ad 9., quin secundum alios, ut 1. ad 7½. Vide Arbuthnotium [e]). Sed Cl. Dupuy Gallus Gronovii dictata refellens adserit, fuisse apud Romanos auri ad argentum rationem fere duodecuplam [f]).

Ac veterum quidem artis magistrorum, quos supra memoravi, Budaei, Hotomanni etc. tanto magis incerta, fluctuansque debuit esse doctrina, quod unis fulti veterum testimoniis, tam saepe, ut diximus, vagis, mendosis, tam perfunctorie prolatis agere rem suam instituerunt, omisso omni numorum ipsorum examine, quorum ipsis justa copia praesto non fuit, sed qui utique, spectato pondere, metallo, ejus varia mixtione, multisque aliis causis, plurima docent, quae auctores veteres ne verbo quidem atti-

x) Cod. L. VIII. tit. 54 l. 37. y) L. III. c. 95. z) in Hipparcho p. 231. a) L. IX. § 76. b) de sesterc. L. III. c. 4. init. c) L. XXXVIII. c. 11. d) J. Caes. c. 54. e) Tab. ant. num. Diss. I. c. 6. f) Bell. Let. T. XXVIII. p. 687. seq.

gere. Istud vero examen, quod ex praecipuis unum erat, fuisse ab iis omissum, uno occupatis eruditionis apparatu, pridem conquesti sunt Eisenschmidius in praeclaro suo commentario de moneta vetere, et Khellius noster[g]). Cautius saeculi nostri philologi, ac praecipue in commentariis suis eruditi Galli audiendos quoque numos in hoc judicio voluerunt, et partim perperam ab illis tradita correxerunt, partim ab ipsa experienta docti novas solidasque leges in hanc scientiae partem invexerunt. Sed etiam in hoc tramite cum multis difficultatibus luctandum fuit, saepe desperato remedio ad conjecturas denique confugiendum. Non enim raro scriptorum testimonia a captis ex moneta experimentis dissident, aut modus defuit, illa cum his conciliandi. E. g. Passim docent veteres, drachmam Atticam cum denario Romanorum ejusdem fuisse ponderis, et valoris; at constat experientia, inter utrumque numum spectato pondere intercessisse discrimen non contemnendum, de quo agemus explicatius in diatriba de numis consularibus. Memorant auctores non pauci numos Atheniensium aureos, Demosthenes stateres aureos Cyzicenos, Thucydides Phocaicos, Plinius Victoriatos argenteos ex Illyrico advectos, sed omnes hos nobis hactenus incompertos. Nihil vero incertius testimoniis illis, quae inferioris aevi scriptores nobis obtrusere. Eruditi non pauci subtiliter explicuerunt numos aureos solidos, semisses, et tremisses, quos ab Alexandro Severo fuisse signatos tradit Lampridius, verum hi aeque nobis sunt ignoti, ac aurei illi, quos ab eodem cum Alexandri M. habitu magno numero fuisse cusos idem refert, aut aurei, quatuor, sex, octo, viginti drachmas adpendentes, quin et bilibres CXC. drachmarum, et adeo centenarios duarum minarum pondere, quos ab Elagabalo fuisse signatos tradidit Lampridius[h]). Quo deinde loco putabimus testimonia Trebellii, aut Vopisci, aeneos nobis denarios, et sestertios propinantium, tum et Philippeos aureos, Philippeos argenteos minutulos, Philippeos aereos, atque etiam trientes Salonianos etc? Vtrum dignam hanc mercem existimabimus, in qua explicanda velimus crisin nostram occupari, quando eam ignorat experientia, nobis vero cognita non est, nisi ex oraculo scriptorum, qui, ut communis fert opinio, ipsam eam historiam, quam scripserunt, ignoravere? Omitto hic Zonaram, Cedrenum, aliosque ejusdem meriti, tum et lexicographorum, et chronographorum gregem, qui veteris monetae pondus ac valorem aut suomet judicio inique, aut ex veterum scriptis male intellectis definivere, a quorum dictatis hausta ex numis ipsis doctrina longissime abit. Atqui si missis scriptorum testimoniis cum solis rem agere numis instituas, quam molestam hi quoque ipsi, impeditamque offerunt rationem! Pondus in aureis non modo mire dispar, sed etiam ejus modi, ut, qui leviores sunt, certam et aequabilem ad graviores rationem non sequantur. Ejus exemplum dabunt aurei Lysimachi, Philippi,

g) Adpendic. II. p. 16. h) in Alex.

Alexandri M., quorum quidem aurei ordinarii pondere sunt satis aequali, at qui his vel graviores multo, vel leviores sunt, incertos nos relinquunt, quo minus veram eorum ad ordinarios rationem possimus definire. Non minor in moneta argentea ponderis varietas. Etsi enim alicubi, v. g. in tetradrachmis Atticis, Thasiorum, Macedonum etc., in didrachmis Velitarum, Tarentinorum, Metapontinorum etc., in drachmis Dyrrhachenorum, Apolloniatarum etc. pondus satis juste congruat, arduam tamen is sibi provinciam imponet, qui volet monetae argenteae, v. g. Syracusanorum, pondere mirum differentis certam secum rationem reperire. Tempora, inquies, esse distinguenda, atque aliis aliud pondus adsignandum. At enim quis noverit haec apte tempora distinguere? Quae deinde ponderis in moneta Romanorum argentea deminutio? Non enim sub sequentibus imperatoribus tanta fuit ponderis in hac aequalitas, quanta sub primis. Refert Plinius[1]), regem Taprobanes, cum in captiva pecunia, quam apud Romanos tempestate in eam insulam compulsos reperit, pares pondere denarios videret, cum diversae imagines indicarent, a pluribus fuisse signatos, admiratum Romanorum justitiam legatos ad Claudium misisse, per quos amicitiam peteret. Minor fuisset regis admiratio, si fortuna eos illuc adegisset aetate imperatorum, qui successere, qua pondus paullatim coepit imminui. Adde monetam argenteam inde a Severo non Romae modo, sed etiam in provinciis, si qua adhuc in his signata fuit, vilioris metalli admixtione pessime corruptam, de quo jam alibi egimus, unde necesse fuit, veterem monetae argenteae cum aenea rationem perverti. Adde, inde a Gallieno veterem monetae aeneae modum plane immutatum, ac deinceps in ea feriunda nullum amplius certum pondus, atque, ut videri possit, mere arbitrarium obtinuisse. Adde denique, cum pondere ipsa etiam monetae vocabula fuisse mutata, quorum significationem magnam partem difficile est definire.

Atque cum his difficultatibus confligendum fuit illis, qui hanc sibi philologiae partem, quae de pondere ac valore monetae veteris agit, enucleandam explicandamque sumpsere, neque adeo mirum, si in veterum dissensu cogerentur dissentire et ipsi, et si quid illi confuse et implexe tradidere, in iis evolvendis nondum nobis hactenus plene satisfecere. Jam vero ad eorum consulendas lucubrationes omnes eos, qui dignum ex molesto labore fructum se consecuturos sperant, sic hortamur, ut permissum nobis putemus, in nostro hoc opere ab implexo hujus argumenti examine abstinere. Cujus equidem propositi facilem merebor veniam, non modo, quod haec aliunde peti possunt, sed etiam quia plerique illi, qui numos veteres comparant, iis fere tantum ad historiae, geographiae, mythologiae, sacrorum profanorumque rituum, et quae sunt id genus alia, cognitionem utuntur, parum soliciti, quod fuerit eorum pondus legitimum, quis eorum valor

1) L. VI. § 24.

sive secum ipsis, sive cum nostrae aetatis moneta comparatus. Quae causa fuit, cur ii, qui artis nostrae praecepta tradidere, aut ad explicanda numorum veterum argumenta incubuere, hanc ejus partem aut penitus negligendam duxerint, aut nonnisi leviter, ac quantum causa postulare est visa, tractaverint. Quin et illustris Baro Bimardus, qui Joberti opus scientiam numismaticam complexum in severum examen vocavit, tantum abfuit, ut doctrinam hanc ab auctore praetermissam aegre ferret, ut propter allatas causas excusaret etiam, neque ejus defectum, quod alibi facere instituit, supplendum existimaret [k]).

Sunt tamen causae, quae argumentum istud penitus a nobis negligi artis ipsius numismaticae ratio vetat. Nam sunt numi non pauci Graeci aeque ac Latini, qui sive pondus, sive valorem aut perscribunt, aut notis indicant. Varios hos modos cum coram proponi praesentis operis institutum plane exigat, necesse erit etiam, ut recte intelligantur, de monetae veteris pondere et valore nonnihil attingere. Dabimus ergo primum catalogum numorum, qui utriusque manifestas notas ostentant, deinde, quae ad earum explicationem servire possunt, in medium proferemus.

Ponderis aut valoris indicia in numis Graecis.

ΔΙΔΡΑΧΜΟΝ, vel *ΔΙΔΡΑΓΜΟΝ* cum capite Neronis, verisimiliter Caesareae Cappadociae signati. Sunt *argentei*, quorum is, qui est in museo Caesareo, appendit paullo plus duabus drachmis Dyrrhachenis. Pembrockianus grana Anglicana 113. Hi numi copiosius describentur in moneta Neronis commatis peregrini, quos vide.

ΔΡΑΧΜΗ. ΕΤ. Ε., pro quo alii legunt *ΔΡΑΓΜΗ. ΕΦΕ.* in numis Neronis. Sunt *argentei*, et teste catalogo Pembrockiano adpendunt grana 59. Vide hos quoque eodem loco latius descriptos.

ΔΙΔΡΑΧΜ. vel *ΔΙΔΡΑΧΜΟΝ* in *aeneis* I. et maximi moduli Rhodiorum, tam autonomis, quam Tiberii et Juliae, Nervae et Trajani. Vide numos Rhodi.

ΔΡΑΧΜΑ in autonomis Byzantiorum *aeneis* III. formae.

ΑϹϹΑΡΙΑ. ΤΡΙΑ. et *ΔΤΩ.* in *aeneis* autonomis Chiorum, quos vide.

ΑϹϹΑΡΙΟΝ. in iisdem.

ΑϹϹΑΡΙΟΝ. ΗΜΙϹΤ., vel *ΑϹϹΑΡΙΝ. ΗΜΤϹΤ.* (sic) in iisdem.

ΤΡΙΩΒΟΛΟ. in autonomo *aeneo* Samothraciae, quam vide.

ΟΒΟΛΟΣ. in *aeneis* Metaponti, et Chiorum.

ΗΜΙΟΒΕΛΙΝ. (sic) *ΑΙΓΙΟΝ* in autonomo *aeneo* Aegii Achaiae.

ΔΙΧΑΛΚΟΝ. in *aeneis* autonomis Chiorum.

ΧΑΛ. ΧΑΛΚΟΥΣ. in autonomis *aeneis* Antiochiae Syriae.

SICLVS, vel ejus DIMIDIVM, vel ejus QVADRANS charactere Samaritano inscripti numis principum Hasamonaeorum Judaeae.

Signa valoris aut ponderis minus certa.

ꝏ XIIII. in *argenteis* Syracusarum.

k) in praefat. ad Jobert. p. XXXI.

Adde globulos, vel lineolas in numis Rhegii, Catanae, variarumque Siciliae urbium.

Ponderis aut valoris indicia in numis Latinis.

I. nota assis, S semissis, o forma globuli nota unciae in moneta *aenea* Romae consularis, urbium Italicarum, coloniarum Romanarum magnae Graeciae, quin et nonnullarum Hispaniae, ut Carteiae, Cordubae.

X vel XVI. nota denarii, V. vel Q quinarii, IIS vel HS sestertii, in moneta *argentea* consulari Romanorum.

↓X. XXXX. XX. in moneta *aurea* magnae Graeciae jam Romanis subjectae.

Omnes has monetae Latinae consularis notas vide explicatas in diatribe de numis consularibus.

II. I. S. in *aeneis* Neronis.

Hos numos adcurate descriptos additis meis observatis reperies is moneta Neronis.

I. K. M. X. XX. XXX. XXXX. et signa similia, quae sunt obvia in numis imperatorum Orientis, sed de quibus ex instituto agetur alibi.

Repraesentavimus ponderis valorisve vocabula omnia, notasque certas aut saltem verisimiles in universa re numismatica veterum occurrentia, quae ut rite intelligantur, aliqua de ponderis apud Graecos recepti ratione sunt praecipienda.

Maximum Graecis pondus *talentum*. Fuere talenta Atticum, Aegineum, Alexandrinum, Aegyptium, Corinthium etc. solo pondere diversa, sic ut singula continerent 6000. drachmarum, ponderis utique ad talentum suum analogi. Sed observatum eruditis, cum talento nihil adjicitur, intelligendum talentum Atticum. Continet istud 60. *minas*, mina 100. *drachmas*, ergo talentum 6000. drachmarum. Ex quo suapte sequitur, talentum pecuniam non fuisse, sed pecuniae congeriem. Cum nobis de pondere drachmae Atticae ex obviis tetradrachmis Atticis constet, et constet praeterea, spectato valore drachmam fuisse denario Romanorum aequiparatam, facile est talenti valorem eruere. Sed nolo in hoc argumento esse longior, cum de eo ex instituto acturi simus in diatriba de numis Romanorum consularibus, eorumque in sestertiis numerandi ratione, tum et paullo infra valorem talenti argentei ex numis Atticis, quoad ejus fieri poterit, simus fixuri.

Mina, sexagesima talenti pars, et 100. drachmarum potens, ut dictum. Haec quoque pecunia non uit, sed pondus tantum, et congeries. Lubet in eorum gratiam, qui veteris ponderis rationes explorant, citare insigne pondus Chiorum ex plumbo in ipsa Chio repertum, illudque duarum minarum teste inscriptione *ΔΥΟ. ΜΝΑ.*, quod adcurate pictum stitit Comes Caylus [1]).

Drachma centesima minae pars, ut diximus. Hujus ponderis copiosos habemus numos Graecos argenteos, praecipue Apolloniae et Dyrrhachii Illyrici urbium, Massiliae, Chiorum etc., tum et Alexandri M., regum Cappadociae, Parthiae etc., adde ejusdem fere ponderis

1) Rec. Tom. II. p. 143.

denarios Romanorum praecipue stante adhuc republica, et imperatorum usque ad exitum secundi saeculi. Ad hanc classem pertinent numi inscripti *ΔΡΑΧΜΗ*, vel *ΔΡΑΓΜΗ*, quos in catalogo dedimus.

Cum drachma esset moneta argentea, invaluit serius; ut drachmae dicerentur etiam numi aenei, ut vidimus in citato Byzantiorum numo *ΔΡΑΧΜΑ*, et videbimus in sequentibus ex drachma compositis. Videntur ergo nonnullae civitates in monetae suae appellationibus non metallum, sed unum pondus spectasse. Aliae nomine drachmae argenteam tantum pecuniam intellexere, capto haud dubie ab Atheniensibus more; sed quos constat etiam, quamdiu res eorum fuere integrae, non aliam, quam argenteam, signasse monetam.

Composita ex drachma.

Didrachmum, sive *duarum drachmarum*. Ejus mentio aliquoties apud veteres occurrit. Apud Matthaeum[m]), accesserunt ad Petrum, *οἱ τα διδραχμα λαμβανοντες, qui didrachma accipiebant.* Etiam Polluci memoratur *διδραχμον*[n]), aitque, fuisse veterem Atheniensium monetam bovis imagine insignem, sed quam ignorat antiquariorum experientia. Didrachmorum veteris monetae Graecae ingens superest numerus, eorumque illustris series in numis Syracusarum, Veliae, Tarenti, etc. varia tamen, si pondus spectes, ad drachmam Atticam ratione, sive quod proprium suum habuere pondus, sive aliter monetam suam divisere.

Vocabulum didrachmi vidimus inscriptum numis Neronis argenteis, nimirum *ΔΙΔΡΑΧΜΟΝ*, vel *ΔΙΔΡΑΓΜΟΝ*, sed quemadmodum aeneae quoque exstant drachmae, sic et aenea didrachma testibus citatis Rhodiorum numis.

Tridrachmum, seu trium drachmarum, numis inscriptum non reperitur, vocabulum tamen istud apud Pollucem exstat[o]), et haud dubie inter numos Graecos multa erunt tridrachma, quia eorum multi duas drachmas Atticas justo excedunt, et a tetradrachmis justo deficiunt, sed quod in hac urbium Graecarum varietate ponderis difficile est definire.

Tetradrachmum, drachmarum quatuor, numus argenteus, memoratus item Polluci. Nota, et passim in museis obvia Atheniensium tetradrachma, de quibus et Livius[p]): *Signati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum; tetradrachma vocant.* Et Cicero[q]): *Nam jam ternis tetradrachmis triticum apud Dolabellam est.* Tetradrachma insigni numero ad nos pervenere. Philippi II. et Alexandri M. illustre est agmen, et deinde multorum regum ejus successorum. Deinde civitatum, ac praecipue maritimarum Asiae minoris et Phoeniciae, at propter numerum vilescunt tetradrachma Thasiorum, et Macedoniae jam Romanae. Commode hoc loco nobis dicetur

Stater, numus Graecorum argenteus et aureus. *Argenteus* idem cum tetradrachmo habitus, drachmarum scilicet quatuor. Hero Alexandrinus: *ὁδε στατηρ δραχμας δ ἐχει, stater drachmas* 4 *habet.* Christus pro se, et Petro soluturus singula

m) XVII. 24. n) L. IX. § 60. o) l. c. p) L. XXXIV. c. 52. q) ad Fam. L. XII. ep. 13.

didrachma census imperat Petro, ut hamum in mare jaceret, et inventum in capto pisce *staterem* pro se ac Petro publicanis daret[r]). Stateri etiam Hebraeorum *siclus* a nonnullis aequiparatur, sed de quo agemus in numis Judaicis.

Stater *aureus* frequentius a veteribus memoratur, et ait Pollux[s]), si dicatur *aureus* (*χρυσους*), subintelligi staterem, sed si *stater* solum, non semper intelligi staterem aureum. Varii generis stateres aurei memorantur, a principibus vel populis appellationem nacti, scilicet: Croesii, Darici, Philippei, Alexandrini, tum Corinthii, Phocaitae, et, qui aliis frequentius occurrunt, Cyziceni. Atticos citavit Harpocratio. Aureos hos stateres fuisse duarum drachmarum pondere, inter veteres convenit. Revera facto cum bilance experimento didici, aureos ordinarios Philippi, Alexandri, quibus adde et Lysimachi, proxime didrachmis Atticis respondere, atque ejusdem ponderis est etiam Daricus musei Caesarei, et qui vulgatus exstat im Pembrockiano[t]). Recte igitur omnes hi stateres valere dicuntur XX. drachmas, nimirum secundum decuplam auri ad argentum rationem. At sunt in museo Caesareo et alibi numi Alexandri M. non pauci, qui solidas 4 drachmas adpendunt, quos adeo jure distateres possis appellare.

Quaeritur, fuerintne omnes hi Graecorum stateres aurei, quos citavimus, vera moneta, et non potius imaginaria? De nonnullis, scilicet Daricis, Philippeis, Alexandrinis dubitari nequit, nam manibus eos tractamus, et postrema duo genera incredibili numero, et habent etiam pondus a veteribus stateri aureo praescriptum, ut diximus. At enim an exstiterunt etiam statêres Corinthii, Phocaitae, Cyziceni, Attici? Si veterum loquendi modum spectes, dubitari neque de his posset, nam perinde de his acceptis, expensisque loquuntur, quam de Daricis, et Philippeis. De statere Phocaita vide testimonia Thucydidis et Demosthenis, quae dabimus in numis Phocaeae Ioniae. Frequentior mentio stateris aurei Cyziceni. Juvat audire Demosthenem[u]): *Φορμιων δε φησιν, ἀποδουναι Λαμπιδι ἐν Βοσπορῳ ἑκατον και εἰκοσι στατηρας Κυζικηνους... ὁ δε Κυζικηνος ἐδυνατο ἐκει εἰκοσι και ὀκτω δραχμας Αττικας.* *Ait Phormio, Lampidi se in Bosporo reddidisse centum et viginti stateres Cyzicenos ... Valebat vero illic Cyzicenus viginti octo drachmas Atticas.* Hoc vetustior Xenophon saepe stateres Cyzicenos memorat in militum stipendia erogatos, et tanquam monetam regionibus et urbibus Euxino adsitis familiarem[x]). Ait Lysias[y]): *ἐπει δε οὐχ ὁσον ὡμολογηκειν εἰχεν, ἀλλα τρια ταλαντα ἀργυριου, και τετρακοσιους Κυζικηνους, και ἑκατον Δαρεικους, και φιαλας ἀργυριου τεσσαρας,* *cum autem non haberet, quantum professus sum, sed tria talenta argenti, et CCCC. Cyzicenos, et C. Daricos, et phialas argenteas quatuor etc.* Tam certa virorum gravissimorum et coaevorum testimonia de Cyzicenorum stateribus possunt hercle fidem

r) Matth. XVII. 24. seq. s) L. IX. § 59. t) Part. I. tab. 1. n. 2. u) in Phormion. p. m. 943. E. x) de exped. Cyri L. VI. et VII. y) in Erathosth. sub init.

facere, veram eos fuisse monetam, et passim in vulgus erogatam. At enim cur eorum nullus in hunc usque diem repertus? Non agitur moneta quaepiam vetustissima, cujus exempla omnia propter ipsa longi temporis spatia potuissent forte interire, sed aguntur numi, qui Alexandri adhuc aetate valuere, nam hoc jam regnante orationem supra citatam adversus Phormionem dixit Demosthenes; agitur moneta, quae spectatis testimoniis mox adductis magno esse numero debuit. Quocirca mirum sane videri possit, horum staterum ne unum quidem nostram aetatem tulisse, cum tamen ejusdem aevi habeamus innumeros stateres Philippeos, et Alexandrinos, neque deficiant etiam Darici a remotissimis Persis signati. Novi Suidam non modo dicere, Cyzicenos stateres fuisse *signatos*, et eleganter quidem, sed eorum etiam typos describere, nimirum una parte esse faciem muliebrem, altera leonis protomen [a]), ex quo consequitur, habuisse eos verum monetae modum. Verum respondeo, Suidam non addere, eos fuisse aureos, et cum exstent Cyzicenorum stateres argentei ejusdem rationis, quam Suidas dictaverat, ut dicetur in eorum numis, nulli vero, quod hactenus constet, aurei, jure possumus arguere, Suidae stateres tantum argenteos fuisse intellectos. Neque enim secundum citatum supra Pollucem, cum stater dicitur, aureus continuo est putandus. Quod si propter gravitatem scriptorum necesse putabimus veros ejus populi stateres aureos admittere, ex eadem causa necesse erit etiam, admittere stateres Phocaitas, Corinthios, Atticos. At ne horum quidem etiam populorum vel unus repertus est aureus, et Corinthiorum quidem nullum omnino habemus numum certum ex quocunque metallo, antequam Romanam coloniam recepissent, ab Atheniensibus vero unquam signatam fuisse monetam auream, jure, cum de hac agemus, negabimus. An ergo, inquies, falsum dixerunt auctores tot graves? Nequaquam istud adfirmavero, sed caute, et in vera significatione eorum videntur verba esse capienda. Enimvero eodem illi modo narrant accepta expensaque talenta, aut minas, quo stateres horum populorum aureos, neque tamen hactenus repertus est eruditorum quispiam, qui talenta aut minas signatos fuisse numos dixisset, et non potius *ἀθροισμα*, seu congeriem numorum. Ergo si in his, etsi revera non exstarent, tabulae confici poterant, et rationes pecuniariae subduci, cur non etiam in illis? Romani in sestertiis numerare perrexerunt etiam postea, quam nullus ab iis ex longo tempore sestertius fuisset signatus. Diximus supra, apud varios populos varium fuisse pondus. Graecorum stater aureus ordinarius adpendit drachmas duas, valuitque drachmas Atticas viginti; ergo, qui viginti drachmas possedit, tantumdem habuit, quantum qui staterem verum, seu Daricum, seu Philippeum, seu Alexandrinum. Eodem modo qui drachmas Atticas XXVIII. habuit, is dictus est habere staterem aureum Cyzicenum, quia is, ut diximus, tot va-

a) in *Κυζικηνοι στατηρες*.

luit, eum tamen non verum, sed imaginarium, quod perinde est. Non est mihi animus inquirere, quae causa fuerit, cur his numis, ut videtur, fictitiis uti placuerit Bosporanis, aliisque ponti Euxini accolis. Novimus, recepta consuetudo quantam ubique, et omni aetate vim exerceat, quae effecit etiam, ut hodieque Europae gentes pleraeque in ficta moneta pecuniarias rationes peragant. Ceterum si quis nondum his rationibus persuasus, stateres hos, ac praecipue Cyzicenos volet veram monetam putare, non magnopere repugnavero, mirum tamen semper videbitur, ejus nullas superesse reliquias.

Pentadrachmum, seu drachmarum V. memoratum Polluci [a]), quo pondere non pauci habentur numi Graeci, at quod idem eodem loco in numis recenset etiam *πεντηκονταδραχμον*, seu drachmarum L., istud profecto mirum; tanti enim ponderis numus argenteus vereor, ut aliquando in Graecia signatus sit.

Obolus secundum Pollucem drachmae Atticae pars sexta [b]). Fuit igitur saltem Athenis, in quibus, quamdiu sui juris et integrae fuere, nonnisi argentea pecunia valuit, numus argenteus. Generatim tamen Vitruvius obolos monetam aeneam vocat [c]), *ex eo etiam videntur civitates Graecorum fecisse, uti quemadmodum cubitus est sex palmorum, ita in drachma quoque eo numero uterentur; illas enim aereos signatos ex aequo sex, quos OBOLOS appellant, constituerunt.* Ad numos quod attinet, vocabulum *ΟΒΟΛΟΣ* hactenus aeneis tantum, ut supra in catalogo vidimus, inscriptum reperitur.

Ex obolo componuntur

Diobolum, triobolum, tetrobolum, quae Polluci quoque in ordinaria Atheniensium moneta memorantur [d]). Denique huc pertinet *semiobolus*, Graecis *ἡμιοβολιον*, teste Polluce hic quoque monetae Atticae pars, ex Aristophane item confirmata [e]). Cum hujus comici aetate moneta apud Athenienses, nisi argentea, non fuerit, ut in horum numis docebimus, necesse erit, semiobolos quoque, duodecimam nempe drachmae partem, argenteos putare. Atqui, quod gravissimum est, ipsam quoque experientiam possumus in testimonium vocare. Etenim Atheniensium moneta argentea bilancis ope explorata non modo tetradrachma, didrachma, et drachmas insigni numero suppeditat, sed et tetrobola, triobola, diobola, obolos, semiobolos, quin et dimidium semioboli, seu oboli partem quartam, ut latius exponam in ejus populi numis. Aliud docent aliorum populorum numi, nam *ΤΡΙΩΒΟΛΟ.* et *ΗΜΙΟΒΕΛΙΝ.*, perinde ac *ΟΒΟΛΟΣ*, aeneis tantum numis inscripta reperiuntur, ut supra in catalogo vidimus.

Chalcus oboli pars octava. Aeneum fuisse numum, ipsum nomen profitetur, et Dionysius rhetor, quia suasit Atheniensibus, ut pecunia aenea uterentur, propterea *Χαλκους*, *aeneus*, fuit appellatus [f]). Revera et aeneis tantum inscriptum

a) L. IX. § 60. b) L. IX. § 60. c) L. III. c. 1. d) L. IX. § 62. 63. e) l. c. § 64.
f) Athenaeus L. XV. p. m. 669.

legimus *ΧΑΛΚΟΥΣ*, et ex hoc compositum *ΔΙΧΑΛΚΟΝ*, seu *duo chalci*. Vide catalogum, et quae de hoc numorum genere in moneta Antiochiae Syriae notabimus.

Praetereo λεπτον, chalci partem septimam, aliaque minimi valoris nomina, quia numis inscripta non reperiuntur, et qui haec nosse volent, petere possunt ex rei monetariae veteris magistris, qui hanc partem ex proposito tractaverunt.

Assarius, Graecis ἀσσαριον, tractum ex Latinorum asse, qui et *assarius* dictus. *Ἀσσαριον* autem nomine intellectum Graecis Latinorum assem, arguitur ex collatis utriusque linguae scriptoribus. Nam quod de Camillo dixerat Livius[g]): *absens quindecim millibus gravis aeris damnatur*, id est: totidem assibus, dixit Plutarchus: τιμημα μυριων και πεντακισχιλιων ἀσσαριων[h]). Sed de assarii valore apud Graecos, et ad numos alios ratione lege disserentem Cl. Dupuy[i]).

Cum Romanorum assarius fuerit aeneus, verisimile est etiam, assarios Graecorum, qui vocabulum illud in linguam suam transtulere, non fuisse, nisi aeneos, praecipue cum ab eo tempore, ex quo Graeci hoc vocabulo uti coepere, vix amplius in Graecia numi alii, quam aenei, cusi fuerint. Memoratur etiam a grammaticis assarius argenteus, sed vel instar ponderis, vel cum respectu ad monetam Romanorum. Vide laudatum Dupuy. Ceterum, ut in catalogo vidimus, assarii nomen solis aeneis, et Chiorum tantum, inscriptum legitur, nimirum *ACCAPION*, *assarius unus*, deinde *ACCAPIA. ΔΥΩ*, vel *ΤΡΙΑ*, *assarii duo*, vel *tres*, denique *ACCAPION. HMICY. assarius dimidius*. Hujus postremi meminit etiam Polybius, cum narrat[k]), hospites in Italia peregrinantes in diem ἡμιασσαριον, *asse dimidio*, vivere, additque, τουτο δε ἐστι τεταρτον μερος ὀβολον, *hic vero* (semissis) *valet quartam partem oboli*. Τετρασσαρον, sive *numi quatuor assium* Neronis vel Trajani meminit obiter Epictetus apud Arrianum[l]), quo haud dubie intelliguntur numi horum imperatorum I. formae, ut aliquando explicatius in numis Neronis docebimus.

Khellius noster in Adpendicula II. p. 14. de Chiorum obolo et assariis agens, contentis omnibus his numis, qui sibi innotuere, eorumque explorato pondere, cum istud nimium differre videret, tabellam proposuit, qua probare aggressus est, Chiorum assarium, perinde atque Romanorum assem, per gradus quosdam deminutionem passum. Vereor, ut vir eruditus hoc tentamine dignum operae fructum tulerit. In hoc enim examine ut tuto procedi possit, necesse ante omnia foret, de cujusvis numi nos esse aetate certos, quod utique a numis omni nota chronologica destitutis, cujus generis sunt omnes hi ponderum numi, obtineri nequit. Accedit, quod monetarii veteres, qui jam in exigendis ad justum pondus nobilis metalli numis parum saepe fuere diligentes, multo minus religionis ad feriundos justo pondere aeneos attulere.

---

g) L. V. c. 32. h) in Camillo p. m. 135. i) B. L. T. XXVIII. p. 698. k) Hist. L. II. c. 15. l) L. IV. c. 5. p. m. 602.

* * *

ℨo XIII. in citato Syracusarum argenteo. Vide, quae de incerta hac nota, quae pondus haud dubie, aut valorem notat, paucis observabo in hujus urbis moneta. Eodem incerto laborant globuli, vel lineolae, quas dixi impressas variis urbium magnae Graeciae, vel Siciliae numis.

* * *

Hactenus indicia, quae in Graecorum moneta comparent, peregimus, sequuntur altera Latinorum, sed quibus explicandis possum supersedere, quia istud indicatis in catalogo locis opportunius tractabitur.

* * *

Restat inquirendum, quis fuerit monetae veteris valor comparate ad monetam nostram. At enim examen istud incertum est admodum, quia causae, quibus nititur, incertae. Oporteret enim nosse, quae fuerit dato quovis tempore certa auri ad argentum, et hujus ad aes ratio, nosse, quae in singulis numis metalli probitas, nosse denique, quod fuerit quavis aetate rerum in foro venalium pretium, quae quoniam certa quadam ratione erui ex veteribus non possunt, fieri non potest, ut comparari vetus moneta cum nostra sine abnormis erroris periculo queat. Quare id unum superest, ut, quantum monetae nostrae pro singulis numis veteribus rependi possit, inquiramus.

Molesti examinis curam in se suscepit vir summus Barthelemyus in praeclaro opere nuper vulgato, quod *Voyage du jeune Anacharsis* inscribitur, institutoque in tetradrachmis Atticis experimento, quia horum ingens copia explorandi ponderis facultatem sublevat. Celeberrimi hujus viri experimenta tanto majorem merentur fidem, quod is non modo, quidquid in examen vocat, magno cum judicio, rerumque perfecta cognitione aggreditur, ad haec majoribus, quam ego, ac quiscunque alius subsidiis ad propositum est instructus, verum etiam, quia, quod professus ipse est, viros artis chemicae, et metallurgicae peritissimos ad argumenti hujus enucleationem in consilium vocavit.

En instituti ab eo examinis capita praecipua[m]).

Tetradrachmorum Atticorum vetustiorum, qui, ut dicetur in moneta Attica, sub Pericle, certe non multo post desivere, medium pondus est 324 grana librae Gallicae. Argenti in iis probitas est 11 denariorum, 20 granorum, ex quo conficitur, paene purum illud esse, absque fere ulla metalli vilioris admixtione, quia 4 tantum grana ad summam argenti puritatem deficiunt. Ergo tetradrachmum unum valet in hodierna moneta Gallorum 3 libras, 14 solidos, monetae Austriacae 1 florenum, 24 *Kreuzer*, cum interim valor intrinsecus 324 granorum ejus argenti, ex quo conficiuntur hodierni scutati Gallici, sit tantum 3 librarum, 8 solidorum, tametsi huic licet vilioris argenti pecuniae aliquod addendum pretium causa sumptuum in officinas monetarias impensorum, et aliquod demendum pretium numis veteribus, quia hodie moneta amplius non sunt, neque in praesente causa

m) l. c. Tom. IV. p. LXI.

alio, quam quo argentum rude, loco putantur.

Tetradrachma recentiora aliquantum a prioribus differunt et pondere, et argenti probitate. Eorum pondus medium est 316 grana, argenti bonitas intrinseca 11 denariorum, 12 granorum. Ergo tetradrachmum hujus legis unum valet in hodierna moneta gallica 3 libras, 12 solidos, monetae Austriacae 1 florenum, 21$\frac{3}{5}$ *Kreuzer*, et drachma 18 solidos, m. A. 20$\frac{2}{5}$ *Kr.*

Perspecto adeo drachmae valore talenti quoque valorem facile reperimus. Continet illud, ut altius diximus, 6000 drachmarum. Hic ergo numerus multiplicatus per 18 dabit numerum solidorum aequivalentem pretio talenti unius, nimirum 5400 libras Gallicas, mon. Austr. 2040 fl.

Atqui ad traditum hunc a viro gravissimo monetae Atticae valorem olim satis prope accessi, cum in valorem denarii Romani, et drachmae Atticae inquirerem, ut docebitur in tractatu de numis consularibus cap. III. § 2. et 6., tum et in moneta Attica. Cum nimirum experirer, argentum in denario integerrimo Augusti ex monetae hodiernae usu valere mon. Austr. 18 *Kr.*, instituto deinde examine viderem, denarium Augusteum esse ad drachmam Atticam, ut 8 ad 9, proinde drachmam Atticam valere 20 *Kreuzer*, reperi valorem talenti Attici in moneta nostra 2000 florenorum, quae summa in moneta Gallica respondet 5294 libris, 2 solidis. Ergo secundum examen Barthelemyi talentum Atticum valet 5400 libras, m. A. 2040 florenos, secundum meum 5294 libras, m. A. 2000 florenorum, cujus excessus librarum 106, sive florenorum 40 haud dubie inde proficiscitur, sive quod Barthelemyus majorem ad hoc examen ἀκριβειαν attulit, sive quod argentum denarii Augustei minus purum est, quam ex quo moneta Attica feriri consuevit.

Cum aureus communis veterum Graecorum fuerit pondere duarum drachmarum, facile etiam ejus valor reperitur, si modo constet, quae fuerit certo tempore auri ad argentum ratio. Quod si decupla fuit, aurei valor in singulas drachmas decuplus quoque erit. De valore aurei Romani vide tractatum de numis consularibus.

CAPVT X.

De magnitudine numorum.

Hactenus monetae veteris pondus ac valorem spectavimus, dignum sane argumentum, si perspicue et ἀκριβῶς posset tractari, omnesque ejus leges ac modi sic expediri, ut non restarent denique graves sive ambigendi, sive dissentiendi causae. Superest doctrina de magnitudine numorum veterum, inutilis, hercle, si artis numismaticae verum usum spectes, nimirum quae varias philologiae partes opportune illustret, explicetque, sed quae tamen docet, quae fuerit spectata hac causa variis populis, et varia quidem aetate praefixa ratio, modusque. Monendum, nomine

magnitudinis a me non semper unum volumen magis minusque porrectum intelligi, sed una saepe etiam majus minusve pondus a majore vel minore numi crassitie profectum.

Cum non eadem sit in moneta vetere magnitudinis ratio, sed ea varie secundum metallum triplex consideretur, necesse est, eam singillatim tractare.

A E S.

Ad distribuendos in varias magnitudines numos aeneos multo plus diligentiae et ἀκριβειας contulere monetae veteris cupidi, quam ad argenteos, aureosque, non modo quia majore numero supersunt, sed quia magis etiam variant magnitudines. Secundum has varia sunt eorum nomina:

Numi maximi moduli: vel *maximae formae.* Eos Itali vocant *Medaglioni,* unde Gallorum *Médaillons.* Sed et horum varia est magnitudo. Jam ii, qui numos I. formae, de quibus mox, aliquantum excedunt, in maximi moduli numis numerantur. Qui eos non quidem excedunt, propter majorem tamen crassitiem pondere superant, *Medaglioncini* Italis vocantur. In aliis per varios gradus excrescit volumen, eo usque, dum eorum diameter duos pollices Parisinos aequet, aut superet etiam.

Numi I. II. III. formae. Horum volumen ex Augustorum numis vel tironibus satis cognitum.

Non pauci dubiae sunt inter I. et II. tum II. et III. magnitudinis, quam definire cujusvis facile arbitrio permittimus. Ad intelligendum eorum volumen, qui forma tertia inferiores videntur, sunt, qui modulum etiam IV. et V. suppetias vocant.

Ad variarum nationum usum quod attinet, non volumine modo, sed et pondere maxime conspicui fuere vetustissimi Romanorum, et generatim Italiae mediae populorum numi aenei, dicti decusses, dupondia, asses, semisses etc., de quibus ex proposito agetur in moneta Italiae mediae, et in tractatu de numis consularibus. Eorum forma fere globosa, et utrinque turgens, ac propterea ponderis auctioris. Asse subinde imminuto inde a bello Hannibalico in dictis tribus formis res eorum monetaria acquievit, duravitque sic usque ad imperium Hadriani, etsi in ordinaria Neronis moneta aenea reperiuntur non pauci, qui aeneorum I. formae volumen nonnihil excedant. Imperante demum Hadriano aenei maximae formae in urbe cudi coepti, quorum volumen aeneos I. formae plus minusve excedit, nonnullis etiam, iisque rarissimis, de quibus mox egeram, in latissimum orbem porrectis, de quorum extraordinaria fabrica agetur infra capite XII. Sub Decio copiosi prodivere numi, qui aeneos I. formae justo excedunt, et tamen ordinariae monetae habuisse rationem, omnis eorum conformatio et adstitutum constanter S. C. dubitare non patiuntur. Ab eo tempore si qui signati sunt maximae formae numi aenei, plerique inscriptum offerunt MONETA. AVGVSTI., suntque saepe artificii plus, quam monetarii, ut dicetur capite XII. Deinceps vix jam comparent aenei, quos maximi moduli jure dicere possis demptis Contorniatis inde a Constantino M. feriri coeptis, quorum volumen maximae quidem formae numos facile aequat, sed qui, quia tenuis sunt la-

minae, pondere multum deficiunt, de quo numorum genere agemus in tractatu singulari. Postremus Justinianus incredibili numero hujus rationis numos feriri curavit. Haec de numis maximae formae Romanorum, et populorum Italiae mediae.

Inter exteras nationes numos hujus classis in remota antiquitate ne quaeras, quia, ut alias dixi, ab his tum numi signati non sunt, nisi aurei et argentei, ac deinceps quoque diu iis caruere, si demas Ptolemaeorum numos notos aeris praegrandis ac solidi. Vix credam, ante Augusti tempora reperiri aeneum maximae formae. Sub hoc, et aliquanto deinceps tempore cusi id genus insignes, in quorum aversa est ROM. ET. AVG., quos multi numos Romanos putavere, sed quos verisimilius est Lugduni Galliae signatos, ut dicetur in numis Augusti. At posthac diu adhuc numi maximae formae per Graecas urbes rari. Vt Romae imperante Hadriano coeperunt invalescere, sic et eodem tempore in urbibus Graecis, testibus praeter non paucos Hadriani iis, quos Antinoi honori consecraverunt. Maximum eorum numerum Asiae minoris ac Thraciae urbes fuderunt, raro tamen soliditate amplo volumini respondente. Paullo post Gallienum cum universa Graecorum re monetaria hi quoque desiverunt.

* * *

Aenei III. formarum Romae induci coepti, ex quo post imminutum assem, ac propterea pondus mansuetior ejus coepit esse moneta. Tum enim asses ad volumen I. formae, semisses II., reliquae partes III., aut inter has medium sunt redactae. Aenei I. et II. formae illustrem constituunt seriem ab Augusto usque ad Gallienum, sic tamen ut paullatim eorum decrescat volumen, quod facile patet aeneos I. formae Gordiani cum Neronianis conferenti. Aeneorum III. formae non tam aequabilis, et tam interrupta series. Hujus generis numum sub Augusto et Tiberio cusum, qui esset commatis Romani, non reperio, si demas aliquot numulos IIIvirorum monetalium, ut Betilieni Bassi, tum et alios inscriptis in aversa notis arithmeticis, tesseras magis, quam numos, tum et si his adnumerare voles creditas Tiberii spintrias. Signati deinceps sub Caligula et Nerone, non tamen magno numero, aut varietate. Frequentius subinde, et variantibus typis se ostentant sub Domitiano, Nerva, Trajano, Hadriano, Antonino. Longus post hos hiatus usque ad Decium, quo imperante comparent iterum addita S. C. nota, sed etiam cum hoc desinunt. Gallieni monetae maxima pars hujus est formae, atque illa deinceps tam ambigui est voluminis, ut saepe dubitetur, qui numi secundae, qui tertiae, saepe qui tertiae, vel quartae sint tribuendi. Inde a Theodosio M. usque ad Palaeologos vix jam habentur numi hujus formae, multo magis parabilibus aureis, quam hujus classis aeneis. Haec de numis commatis Romani.

Numi aenei commatis peregrini, ac praecipue Graecorum omnes etiam has tres formas offerunt, sed temporum in his ratio est spectanda. Ex quo illi aes in monetae consortium accepere, tertia fere forma contenti fuere, rarioribus formae II., rarissimis I. Necesse non puto, haec exemplis stabilire, quod haec passim sese

offerunt. Et duravit hic modus in ipsam superiorum Augustorum aetatem. Serius numi III. formae in formam II. et I. transivere, sic tamen, ut quantum accederet voluminis, tantum deperderent soliditate. Ejus testes numi Atheniensium, Chiorum, Samiorum, aliorumque. Soli Alexandrini Aegypti numos suos aevo inferiore in arctius spatium redegere sic, ut et soliditatem retinerent, quod videre est in obviis eorum numis.

ARGENTVM.

Graecia late sumpta, eaque sive libera, sive regnans varii moduli numos habuit argenteos. Pauci sunt, qui pondere quatuor drachmas excessere, unde et dicti tetradrachmi, atque horum antiquissimi solidi magis sunt, quam in amplius volumen diducti, quae deinde posterior forma Graeciae magis cultae placuit. Confer tetradrachmos Atheniensium antiquissimos cum posteris. Horum insignem copiam suppeditant Athenienses, Thasii, Aradii, Maronitae, aliique, tum et Philippus, filiusque Alexander M., et plerique ejus successores reges. Pauci in Graecorum argento exstant, ut dixi, ponderis auctioris. In praesens non occurrunt alii praeter illustres illos Syracusanos tam soliditate, quam volumine conspicuos pondere drachmarum octo, et amplius, quos suo loco dabimus. Ab his tetradrachmis varii deinde sunt deminuti sive ponderis, sive voluminis gradus, quos definire molesti esset laboris, atque inutilis. Istud memorasse suffecerit, numos argenteos Graecorum nonnullorum haberi ad minimam moleculam reductos, et ne grana quidem tria adpendentes, quos mirum hercle est causa tam contracti voluminis cupidorum oculos fallere non potuisse. Vide hujus generis numulos in moneta Atheniensium et Tarentinorum. Quod de tetradrachmis dixi, ad eos quoque, qui inferioris sunt ponderis, valet, quorum ut qui sunt antiquissimi, sic etiam magis solidi, figurae globosae, aut oblongae, sed quos deinde cultius aevum magis explicavit, et ad formam magis planam ac rotundam adegit. Fuere tamen etiam inter Graecos antiquissimos populi, qui in numorum usum argentum in tenues laminas coegerunt. Hujusmodi sunt omnes ii, quos *incusos* appellamus, quique omnes, ut alibi docebimus, in Lucaniae huicque vicinis urbibus signati sunt. Adde numos urbium Sicularum, praecipue Syracusarum, Naxi, Abacaeni. Sed hic modus Graeciae magnae, et Siciliae fines vix est egressus. Praeter hos aevi vetustissimi numos etiam moneta regum Persiae Sassanidarum, qui anno P. X. 226. everso Parthorum imperio regnare coeperunt, tenuis est laminae.

Romani cum primum argentum ferire coeperunt, ejus tam volumen, quam crassitiem ad cultioris jam tum Graeciae modum adcommodavere, et tum denarius, qui drachmam fere adpendit, temperata fuit ad volumen crassitie, et sic quinarius quoque, ac sestertius. Nulli hic didrachmi, aut his graviores, saltem quos certo constet in urbe signatos, de quo explicatius agemus in tractatu de numis consularibus. Eadem deinde lex in moneta argentea sub Augustis quoque usque ad inferius eorum aevum duravit. Neque vero in moneta urbis putandi sunt argentei

tetradrachmi, vel tridrachmi copiosi M. Antonii, Augusti, Claudii, Hadriani, aliorumque, etsi Latine inscripti, qui vel cistophoris in provincia Asia signatis adnumerandi sunt, vel per varias urbes Graecas, saltem in his numis Latine loquentes fuerunt signati, ut latius comprobabimus in horum ipsorum Augustorum numis. Inde a Treboniano usque ad Carum habentur numi maximi moduli ex argento in nonnullis satis probo, typo trium Monetarum stantium, rarioribus aliis, qui haud dubie in urbe signati sunt, et quorum justus numerus est in museo Caesareo. Sub Constantini M. filiis coeperunt signari numi argentei conspicui quidem voluminis, sed metalli tenuis, sed post aliquot imperia iterum desiverunt, reliquis Augustis vix amplius consuetam monetae argenteae mensuram egressis.

A V R V M.

Moneta Graecorum aurea spectata fabrica et soliditate ejusdem cum argentea fuit rationis, sed generatim arctioris fuit voluminis, quia metalli rarioris. Ordinarium numi aurei pondus fuere duae drachmae, sed tamen isto multo inferius, et secundum varias quidem divisiones, multi habent aurei tam urbium, quam regum. Quatuor drachmarum exstant non pauci Alexandri M., ut altius dictum. Ponderis hoc gravioris aureos pauci tantum reges signaverunt. Inter hos facile eminuit Lysimachus Thraciae rex, cujus superant numi ex hoc metallo, qui octo, decem, duodecim aureos Hungaricos adpendunt, et spectabilis adeo pro hoc auri pondere sunt voluminis. Hos deinde sequuntur insignes aurei regum, reginarumque Aegypti, ac denique nonnulli regum Syriae, sed qui ex hoc metallo, ac praecipue, cum amplioris sunt voluminis, inter rarissimos habentur.

De Romanorum moneta aurea stante rep. multa dici nequeunt, quia paucissimos ex ea aetate habemus residuos. Qui inde a Julio Caesare signati sunt, ejusdem fere sunt ponderis, ac voluminis, cujus Graecorum Philippei, et Alexandrini. Duplicis ii fuere generis, alii *denarii*, alii *quinarii*, καταχρηστικως sic dicti, quod denariorum et quinariorum, qui moneta argentea fuerunt, magnitudinem habuere. Rarissimi sunt, qui horum denariorum pondus excedunt, et quos revera exstare in principum thesauris, viri fide digni prodidere. Binos Commodi esse in museo regis Galliarum, testatur Jobertus [a]), unum Domitiani Cl. Beauvais, sed hi pondus non addidere, quod negligendum sane non fuerat. Omnes vero hactenus cognitos pondere ac volumine superat aureus Augusti, anno 1759. repertus in ruinis Herculanensibus, adpendens unciam $1\frac{1}{4}$ ponderis Neapolitani, cujus imaginem habes ad calcem praefationis ad Tomum II. picturarum Herculanensium. Fuerintne id genus numi in urbe signati, an foris, quemadmodum supra diximus, argenteos imperatorios majoris moduli esse commatis peregrini, item fuerintne denariorum aureorum dupli, tripli, quadrupli, ii arbitrentur, qui eorum et fabricam et pondus possunt explorare. Mo-

a) T. I. p. 77.

nendum adhuc, denarii aurei pondus paullatim fuisse deminutum, cujus progressum deminutionis potes videre in catalogo musei Pembrockiani, in quo, praeclaro sane consilio, singulorum etiam aureorum pondus notatur. Interim cum minueretur pondus, duravit tamen auri justa soliditas.

Inde a Constantini M. temporibus numus aureus coepit in laminae modum attenuari, ac sensim communis moneta aurea eo fere esse pondere, ac valore, quo sunt aurei nostri Hungarici. Ajebam moneta communis. Nam quemadmodum supra diximus, ab ea aetate coepisse signari numos argenteos ampli quidem voluminis, sed metalli tenuis, sic idem in auro quoque factum residua ejus non exiguo numero exempla demonstrant. At in aevi hujus numis, spectatis ponderis ac voluminis meritis, principem locum obtinent aurei bini, quorum unus Valentis Aug. servatur in museo Caesareo, et secundum veram suam magnitudinem expressus exstat in Khellii Supplemento ad Impp. Vaillantii. Adpendit is aureos Hungaricos $51\frac{1}{4}$, secundum libram Norimbergensem uncias sex, et drachmam semis, justaeque est praeter amplum volumen soliditatis. Alter Justiniani, quem ex museo regis Galliarum conspiciendum dedit Cl. de Boze °). Aequat is ponderis Parisini uncias 5, drachmas 2 vel 3. Exstant adhuc alii ejus aevi voluminis insolentioris, sed quod non tam ipsorum numorum est, quam ab additis margini ornamentis profectum, de quo numorum genere agemus infra cap. XII. Postremus, qui causa voluminis mentionem meretur, est numus Constantini Palaeologi, inter imperatores Byzantios postremi, qui magnitudine aeneos maximae formae aequat quidem, sed propter metalli tenuitatem bracteatis potest accenseri; nam etsi ejus est, quod dixi, voluminis, tamen non amplius binis Hungaricis adpendit. Haec spectato excessu supra pondus ordinarium monetae aureae fuerunt observanda; sed sunt etiam copiosi aurei aevo Augustorum inferiore cusi, qui pondere a moneta ordinaria vario discrimine deficiunt, quorum archetypa singula musea magno numero suppeditant.

* * *

Haec de numorum magnitudine, conjuncto etiam pondere, abunde dicta sunto, ex quibus praeterea capere experimentum quisque poterit, non posse in singulis magnitudinibus parari numorum veterum seriem justam, aut certe dignam, utilemque. Fuere enim, et sunt hodieque, rei veteris numismaticae studiosi, qui in parandis veteris monetae opibus certae tantum magnitudinis numos sibi praefigunt. Quantopere hi laborent, ut aequabilem quandam eorum seriem possint instruere, in comperto est. Quoniam non omni aevo eadem magnitudo placuit, hinc tot lacunae, et turpes hiatus, quos quia materia deficit, nullis sumptibus expleas. At in nullam magis seriem, quam quae numos maximi moduli complectitur, incensa cupidorum studia, sed in quam, ut minus videretur interrupta,

°) B. L. Mem. T. XXVI. pag. 523.

admissi numi omnium nationum, omnis metalli, et omnis naturae, ne exclusis quidem contorniatis, qui nimirum Neronis, Trajani, aliorumque hiatus tegerent. Fecit explendi agminis cupiditas, ut indulgentiores vulgo essent, sive cum in illud admitterent numos, qui aeneorum I. formae modum non excedunt, sive cum approbarent, quos tanto liberi adfectu reprobandos semper duxissent. Sed ne quidem in hoc instruendo agmine justa voluminis ratio est habita. Nam cum jam in numis maximi moduli putentur aurei et argentei, qui ordinarium volumen ac pondus etiam tantillo excedunt, aut quodammodo accedunt ad volumen, cujus esse solent numi aenei II. formae, suapte patet, quantopere in hoc instituto divergant magnitudines, et quam parum sic juvetur oculus, cujus tamen fere unius causa hae solent series adornari, quem praeter metallum dispar etiam inconcinna haec voluminis varietas jure offendit. Qui veram spectant ex collectis numis veteribus utilitatem, has sive metalli, sive magnitudinis blanditias ut non aspernantur, tamen in postremis habent, et in iis comparandis magis philologiae incrementa, quam extraneam numorum fortunam respiciunt. Sed argumentum istud tractabo iterum, cum agam de modo, qui in disponendis numorum classibus magis videatur ad omnes artis nostrae causas adcommodatus.

* * *

Postremum hoc loco opportune commemorabimus veteris monetae vitium quoddam saepe non molestum modo, sed et damnosum. Non raro enim factum, ut matrix majore esset volumine, quam orbiculus monetae feriundae destinatus. Ex quo evenire necesse fuit, ut hic partem tantum sive typi sive inscriptionis potuerit recipere, facta adeo partium extremarum jactura. Hoc vitio moneta Romanorum immunis est, sed in numis Graecis non paucis perquam incommodum, praecipue in autonomis Antiochiae Syriae, et tetradrachmis regum Parthiae, in quibus plerumque maxima pars inscriptionis orae vicinior pessum ivit. Similis typorum jactura, sed ex diversa causa, monetariorum nempe negligentia, profecta est, cum hi matricem non medio orbiculo imponerent, sic ut centrum centro responderet, sed foras aberraret, ex quo factum, ut orbiculus saepe parte typorum non exigua, nonnunquam dimidia multaretur.

CAPVT XI.

De numis veteribus flatis percussis.

Res vetus monetaria metallo flando feriundo peragebatur, ejus fidem facientibus non modo certis veterum testimoniis sed etiam certis indiciis ex ipsa vetere moneta captis. In numis obviis Romanis produntur III viri auro, argento,

aeri *Flando Feriundo.* In marmore Gruteri[p]) M. Vlpius dicitur FLATVRARIVS. AVRI. ET. ARGENTI. MONETAR. et alibi apud eundem[q]) leguntur MALLEATORES. MONETAE. CAESARIS. Exempla ex ipsis numis monetae flatae percussae ipsi praebent numi inspecti, et dabimus infra. Noti denarii gentis Carisiae habent in una parte caput Monetae scripto juxta MONETA, in altera artis ipsa instrumenta, incudem, malleum, forcipem, addito pileo Vulcani, nempe qui artis fabrilis rex et praeses fuit habitus, quorsum pertinet illud Plauti[r]):

Tace sis faber, qui cudere soles numos plumbeos.

Numi veteres aut sunt fusi tantum, aut fusi, deinde percussi. De utrisque singillatim agendum, quo tamen in argumento magis utar alienis praeceptis, judiciisque eorum, qui practicae huic arti majorem operam impenderunt, quam propriis meis, additis tamen, ubi opus erit, monitis, observationibusque, ut spero, non inutilibus.

Numos veteris aevi tantum fusos haud dubie habemus, quos inter numerandam esse vetustissimam monetam aut sic dicta pondera populorum Italicorum praegrandia, et insigniter crassa, nemo est, qui aut ignoret, aut possit dubitare. Vt praeteream certa fusionis indicia, quae oculum in hac parte vel leviter eruditum effugere non possunt, utriusque partis figurae altius exstant, quam ut quacunque mallei vi sic potuissent effingi. Lege de hoc argumento plura apud Cl. Olivieri[s]). Atqui et repertas fuisse Romae formas lapideas fundendis his ponderibus destinatas, refert Passerius[t]). In numis fusis putat etiam Cl. Beauvais notos Aegyptiorum numos gravis aeris, in quorum una parte est caput Ptolemaeorum, (praestabat dicere, Jovis Ammonis), et quos adfirmat ponderis loco, perinde atque Italicos illos fuisse, neque nisi fusionis ope potuisse fabricari, quibus addit maximam partem numorum, quos Alexandrinos vocamus, sive aeneos, sive qui mixto argento (*potin*) constant. Addit item numos Graece inscriptos coloniae Antiochiae, aliarumque Graeciae coloniarum, denique ex numis Latinis maximam partem numorum Postumi ex aere I. et II. formae. Adserit idem, horum fidem numorum nequaquam esse suspectam, nam facile convinci oculum eruditum, hanc horum numorum fusionem veteris esse operis, non moderni[u]). Haec ejus viri dictata sic esse vera existimo, ut tamen dissentire in nonnullis cogar. Neque enim persuaserit, crassos illos, ponderisque insolentis aeneos Ptolemaeorum numos fusione, non malleo, fuisse elaboratos. Nam primum typi in his non tam alte turgent, sicut in ponderibus Italicis, sed sunt operis magis humilis, cuique peragendo facile malleus par fuit. Deinde de quacunque adhibita opera observare nondum licuit praetensa illa fusionis indicia, quin certa mallei testimonia praebet non modo foramen, quod in horum

p) pag. 638. 4. q) pag. 1070. 1. r) in Mostellaria Act. IV. sc. 2. s) della fond. di Pesaro pag. 26. t) Paralip. in Dempst. pag. 162. u) Hist. abrég. T. III. pag. 418.

numorum centro utraque parte introrsum hiat, sed etiam literae ex repetito ictu geminatae, quae in similibus numis musei Caesarei manifeste apparent, quam utramque causam esse certum mallei argumentum, infra docebitur. Ceterum non inficior, plures classes, quas nominat, numos fusos revera continere, addo numos imperatorios non paucos sive Graecos, sive coloniarum inde a Decio usque ad Claudium Gothicum, ac praecipue Antiochiae Pisidiae, Cremnae, Sagalassi, Sami, Ephesi etc., qui fusos sese, nullumque expertos malleum non difficulter profitentur. Adde numos autonomos Galliae adhuc liberae, quorum aes ea est metallorum temperie, ut nisi fundi non potuerint [x]).

Impensiore cura in examen istud incubuere viri eruditi, ex quo variis in locis detectae fuerunt non paucae veterum formae fundendis numis olim destinatae. Constant hae lamellis rotundis ex terra cocta, quae offerunt imperatorum variorum partes cum anticas, tum posticas introrsum expressas, quae deinde in cylindri modum sic coaptabantur, ut una fusione plures numi, quot libuit, nimirum pro cylindri longitudine, potuerint effingi. Vniversum hunc modum, cum difficilius verbis possit explicari, eleganter ac perspicue aeri incisum proposuit eruditissimus in mechanica veterum Comes Caylus [y]). Sed ad praesentis argumenti cognitionem magnopere pertinere existimo, commemorare auctores, qui similes formas se vidisse sunt testati, et quae deinde varia fuerint eorum judicia spectatis modis, quibus veteres in formandis numis suis sunt usi.

Antonius le Pois cap. III. operis sui: *Discours sur les Médailles antiques*, narrat, in monte, qui Lugduno imminet, repertum fuisse magnum numerum formarum ex terra cocta, quae sistunt capita et figuras variorum imperatorum, *Severi*, *Domnae*, *Getae*, *Alexandri*, aliorumque.

Menetrier in similibus, in agro item Lugdunensi repertis vidit imagines *Severi*, *Getae*, *Alexandri*. (Mém. Trévoux 1704. Julio p. 1213.)

Comes Caylus plures a Cl. Menetrier obiter indicatos aeri incisos stitit in opere et loco mox supra laudato. Continent autem *Domnam*, *Caracallam*, *Getam*, *Maesam* cum suis aversis.

Henricus Harscher in suis prope Augustam Rauracorum (hodie *Augst*) repertis vidit *Getam*, *Alexandrum*, *Maximinum*. (Beschreibung von Münzmödeln.)

In museo Pembrock sistitur matrix argillacea cum capite *Severi*, ejusque aversa. (Part. III. tab. 107.)

Museum d'Ennery continebat hujus generis formas XXII. ejus moduli, cujus sunt numi argentei, aut cujus sunt aenei I. magnitudinis. Exhibuere capita *Domnae*, *Caracallae*, *Plautillae*, *Getae*, *Juliae Paulae*, *Soaemiadis*, *Mamaeae*, *Maximini*, *Gordiani Pii*. (Catalogue d'Ennery p. 661.)

In museo Com. de Vitzai sunt formae XVII. in agro Coloniensi repertae a *Domna* usque ad *Mamaeam*.

Ipse ego possideo formas V. hujus materiae. Typi in his sunt capita *Severi*, *Domnae*, *Caracallae*, *Getae*, cum parti-

x) Caylus Rec. T. VI. p. 330. y) Rec. d'Ant. T. I. tab. CV.

bus aversis. De his infra adhuc redibit mentio. Repertas fuisse in Austria inferiore constat, non tamen satis de loco ipso.

Jam igitur etiam, quae fuerint eruditorum de his judicia, inquiramus.

Le Pois[a]), Bouteroue[a]), Savotus[b]) credidere, a monetariis numos primum fuisse fusos, deinde malleo subjectos, ac quidem fusione eos accepisse formam quandam rudiorem, malleo perfectionem. Has ergo, de quibus agimus, numorum formas argillaceas fundendis hoc modo numis fuisse destinatas.

Mahudelius per causas, quas infra memorabimus, ab hac alienus sententia, eas in instrumentis, quibus usi sunt falsarii ad clandestinam numorum fabricam, putavit. Vide praeclaram ejus hoc de argumento dissertationem[c]).

Comiti Caylus neutrum judicium adrisit. Existimat[d]), fuisse apud Romanos constitutum, ut promiscue numos aut funderent tantum, aut malleo ferirent, idque monetariorum fuisse arbitrio permissum. Quam quidem causam ut manifestius illustraret, observat I., neque sibi conspectas, neque ab alio fuisse memoratas id genus formas, quae essent Severo anteriores. II. Has formas nonnisi fundendis numis argenteis servivisse. III. Inde a Severo argenti in moneta probitatem coepisse corrumpi, ac deinceps semper in pejus prolapsam. Ex quo factum, ut malae falsariorum artes in monetae argenteae fabrica graviter affligerentur. Neque enim in publica ea monetae argenteae corruptione operae jam pretium visum, fingendis privatim numis vix sperando aliquo laboris fructu capitis periculum adire. Ait porro, nequaquam obstare, quod in hac sententia, quae numos argenteos a monetariis passim etiam tantum fusos statuit, sequeretur, multos superesse debere imperatorum numos cum manifestis fusionis indiciis, qualia sunt pondus levius, in margine vestigium resecti colli ex fusione protuberantis, Gallis *la barbe,* vel *l'excédant de la matière,* cavitates per numi aream etc. Neque enim, respondet, post elapsa plura saecula numos fusos a percussis facile discerni posse. Nimirum longiore in commerciis usu, et injuriis terrae, sub qua latuere, plerasque vulgo disperdi fusionis notas, margines aequari, multo frictu, aut salis subterranei vehementia aboleri poros, aut civitates areae a fusione profectas, ponderis vero examen etiam in numis ejusdem imperatoris admodum esse incertum et fluctuans.

Exposuimus viri praestantis doctrinam, jam vero etiam quam sit solida, et quantum in ea insit ad persuadendum momenti, investigemus. Jam primum ex ejus dictatis continuo apparet, persuasum sibi fuisse, licuisse monetariis fusione numos argenteos formare, idque palam ab iis, quippe auctoritate publica, peractum. Quaero, fueritne iis etiam publice permissum, fundere numos cum notis chronologicis, quae ad annos praeteritos pertinent, aut fundere numos imperatoris

a) l. c. a) Recherch. cur. p. 106. b) Num. ant. P. I. c. 6. c) B. L. Tom. III. hist. p. 200. d) Rec. d'Ant. T. I. p. 288.

jam vita functi? Negabit istud haud dubie, nam res monetaria praesens tantum tempus respexit, neque ad principes mortuos se porrexit, si numos consecrationis, aut quos restitutionis numos vocamus, demas, sed qui huc non pertinent. Quaero deinde, formae illae septem, quae cylindrum suum constituunt, fueruntne destinatae ad peragendam uno eodemque tempore fusionem? Imo vero, inquiet, nam septem hae formae jam sic antiquitus in cylindrum unitae sibi obtigerunt. Quin, quia cum formis, quae exhibent capita Domnae, et Caracallae, conjunctam etiam reperit formam Juliae Maesae cum titulo Augustae, inde putabat conjici posse, Maesam non tandem ab Elagabalo, quae communis est sententia, sed jam a Caracalla dictam fuisse Augustam, quia secus inter formas ad fundendos numos imperante Caracalla adhibitas reperiri non potuisset illa, quae Maesam diceret Augustam e). Creditum ergo fuit illustri auctori, omnes has formas ad unam eandemque fusionem valuisse. At vero hanc viri praeclari sententiam suae ipsius formae in suo cylindro unitae redarguant. Inter numos ex argillaceis his orbiculis expressos unus est: ANTONINVS. PIVS. AVG. *Caput Caracallae laureatum juvenile imberbe.*)(VICT. PART. MAX. *Victoria gradiens.* Esse hunc numum anni V. C. 954. vel sequentis, olim docebitur. Alter est: ANTONINVS. PIVS. AVG. BRIT. *Caput Caracallae laureatum barbatum.*)(PONTIF. TR. P. XIII. COS. III. *Mulier sedens.* Ex notis chronologicis certum est, hunc numum pertinere ad annum V. C. 963. En utriusque numi aetatem ipsis IX. annis divergentem. Concedendum ergo erit, monetarios publice constitutos adhuc V. C. 963. fudisse numos ejus argumenti, quod fuit anni 954. Eodem modo differt aetate orbiculus ejusdem cylindri, in quo Geta dicitur TR. P. III. COS. II., quae sunt certa indicia anni V. C. 964. Quid deinde de conjuncta illis Maesa dicam, quam, nullo certe auctore, jam a Caracalla dictam fuisse Augustam, conjicit? At multo apertius auctoritatem his formis publicam abnegant orbiculi similes, quos ipse possideo. Horum unus in una parte habet: SEVERVS. PIVS. AVG. *Caput Severi,* in altera: P. M. TR. P. XVIIII. COS. IIII. P. P. *Serapis stans d. elata.* Haec aversa ad Caracallam pertinet, et ad annum V. C. 969., cum qua adeo sociandus fuit orbiculus impressum habens caput Caracallae, qui et ipse inter hos meos est. An ergo Caracallae adhuc aetate et V. C. 969. fusi publice fuere numi cum capite Severi jam ante annos V. mortui? Quid quod inter hos ipsos meos orbiculos unus est cum capite Getae nondum Augusti. An verisimile est, imperante Caracalla, qui fratris sui nomen ex fastis, monumentisque jussit eradi, publice ausuros fuisse monetarios, ejus Caesaris nomine numos flare? Denique ex ipsis his orbiculis, quos prae oculis habeo, manifeste apparet, imagines non ex matricibus, sed ex numis obviis malleo percussis in argilla fuisse expressas. Indicant istud imagines loco motae, quod

e) l. c. p. 287.

certum est aberrantis, aut male applicatae matricis indicium, minime vero a fusione effici potest. Vtrum verisimile, imperante jam Severo, solidis tum adhuc, et necdum afflictis imperii rebus tantam fuisse in munere publico monetario seu egestatem, seu perversitatem, ut ne quidem certae justaeque matrices praesto essent, sed a numis, quos fors obtulit, imagines mutuari oporteret?

Ex omnibus ergo his causis suapte patet, tantum abesse, ut formae hae argillaceae putari debeant serviisse operi publica auctoritate imperato, ut tribuendae potius videantur operi tumultuario, inconsulto, tenebrarum, et malae fidei, rectiusque adeo videatur censuisse Mahudelius, qui falsae monetae fabros his usos instrumentis credidit, quod quidem judicium etiam Cl. Bimardo probatum f) possum conjecturis aliis, solidis, ut reor, ac plane probabilibus confirmare. Quamdiu sua monetae argenteae probitas constabat, utile ac quaestuosum fuit falsariis, numos aeneos tenui argenti bractea multa ac subtili arte vestitos pro vera argenti moneta obtrudere. Ex his officinis prodivere tot subaeratorum agmina, quorum major pars male commissis cum parte antica aversis, aut in notis chronologicis, aut inscriptionis picturaeve lege turpiter peccat. Vel ex his opus in tenebris peractum intelligeres, parum solicitis fabris, ut verum eloquerentur numi sui, modo externa specie imponerent. Corrupta, quod inde a Severo majore licentia factum, argenti monetarii bonitate operae utique pretium amplius non fuit eandem vitiatis sic numis curam impendere, sed respiciendus labor, qui minores sumptus et adsiduitatem postularet, qui ope numi obvii, molli primum argillae impressi, deinde subdito igne excoctae, infuso denique metallo peragi facile potuit. Istud si paullo fuit vilius, quam ex quo tum fuit moneta ordinaria, non poterant tamen falsarii in hoc laboris compendio non justum capere lucrum. Dubium non est, tot jam repertis per varias regiones id genus formis argillaceis, justum etiam hodieque numorum sic fusorum exstare numerum, perinde ac exstat subaeratorum, quos si a numis malleo percussis non satis discernimus, istud fit propter causas has ipsas, quas supra ex Comite Caylus, idoneo in similibus dubiis judice, dedimus, aut quia non defuere dexteris hominibus suae artes, quarum ope fusionis indicia potuerint occultare, et quas, ut plures veteris aevi alias, ignoramus. Moneta argentea inde a Philippis propter admixtam aeris copiam misere vilescente, factum, ut horum etiam imperatorum fundendis numis nihil lucri posset sperari. Quare non mirum, nullius inde a Gordiano imperatoris reperiri formam argillaceam.

Haec ergo sive exempla, sive auctoritates instruere nos possunt, majorem superesse copiam numorum tantum fusorum, nullumque malleum expertorum, quam credi vulgo solet. Quare nequaquam continuo in adulterinis putandi sunt numi, quia tantum fusi, quod sibi non pauci per-

f) ad Jobert. T. I. p. 356.

suasere. Possumus tamen legis instar, quae forte nonnisi rarissime fallat, tenere, in Italicis urbibus, ac Romae antiquissimo aevo non fuisse numos nisi fusos, de quibus egimus supra, reliquam urbis monetam sive consularem, sive imperatoriam cujuscumque metalli malleo formatam, si argenteam demas inde a Severo usque ad Philippos propter memorata mox exempla. In Graecia latissime sumpta inde ab exordio rei monetariae usque ad alterum imperatorum saeculum non occurrere numos tantum fusos, etsi aurei non pauci Lysimachi regis modum habeant ambiguum, de quibus infra. Ceterum ex iis, quae hactenus diximus, satis apparet, non tam facile ac proclive esse fusionis veterum criterium, quam illud professus est Cl. Beauvais [g]). Eam sane dexteritatem nondum fateor mihi potuisse impetrare.

A fusione ad malleum, seu modum feriundae monetae transeamus. Sed tamen et hunc modum necessario praecessit fusio, quae orbiculos malleum experturos praeparavit. Orbiculi hi, seu laminae rotundae varia crassitie saepe certa offerunt fusionis indicia, quae inter evidentissimum est resecti colli, quod, ut dixi, *barbam* Galli vocant, vestigium. Hoc non modo manifeste apparet in notis ponderibus Italicis, quae sola fusione sunt formata, sed et in numis non paucis variarum nationum argenteis aeneisque etiam III. magnitudinis, quos malleo fuisse finitos indubitatum est. Comes Caylus numum Massiliae aeneum pictum stitit, in quo collum istud a fusione residuum, nimirum a numo nunquàm resectum, satis alte protuberat, aitque, simillimos alios omnino octo ejusdem urbis sibi visos. Ex quo arguit, antiquissimo aevo, apud Romanos aeque ac Graecos, monetam promiscue, nulla certe lege, *indifféremment*, jam flatam, jam cusam fuisse, fusione in formis argillaceis eodem modo peracta, quo supra diximus [h]). Haec a viro gravissimo incautius adfirmata tanto magis merentur in examen vocari, quia vetera artis nostrae praecepta planissime evertunt, et ambigua reddunt criteria, quibus numos vere antiquos a fictitiis novae artis solemus discernere. Accedit, quod metus est, ne artis nostrae studiosi alii tanti viri inconsultius secuti oracula eidem involvantur errori, quod ipsum accidisse video illustri Gallo S. Vincent [i]). Haec fusionis indicia, quae non negamus, sed ipsi saepe advertimus, nequaquam probant, numum esse fusum, sed tantum orbiculum, seu laminam malleo destinatam. Quis ignorat, metallum, antequam feriri contingat, fusione varias, ut libuit, formas accipere? Antiquissimo aevo hae nullam legem habuere, partim globosae, partim in ovi modum porrectae, aut denique, ut casus tulisse videtur. Confer vetustissimos Athenarum numos. Cultiore aevo metallum in formam magis rotundam cogebatur. Hos fundendi orbiculos duplicem video placuisse modum. Vel enim fundebatur metallum in binas for-

g) Hist. abrég. T. III. p. 418. 419. h) Rec. d'Ant. T. V. p. 159. i) Mémoire sur les Méd. de Marseille p. 7.

mas variae materiae arcte conjunctas, ex quo modo enasci contigit collum exuberantis metalli, vel illud fundebatur in parvas scrobes formae rotundae in argilla factas. Collum illud aut curatius fuit resectum, ejusque vestigium lima abolitum, aut negligentius, sic ut ejus certum remaneret indicium, aut relictum intactum sive incuria, sive etiam alicubi ex proposito, quod major similium, ut dixi, numorum Massiliensium copia suspicari facit. Reliquum deinde opus malleo permissum. Quo igitur pacto adserere illustris Comes potuit, numos, in quibus haec fusionis indicia apparent, esse flatos, quando haec fusio ad orbiculos tantum pertinuit? Habeo prae manibus aeneum tertiae magnitudinis ex eorum genere, quos a Carthaginiensibus in Sicilia cusos vulgo credimus, ex quo collum eodem modo, quo in citatis Massiliensibus, protuberat. In eo utriusque partis typi tam nitide sunt expressi, quam a sola fusione impetrari nunquam potest. Adde ejusdem classis tetradrachmos ab operis elegantia passim cognitos, laudatosque, tum et Syracusanos argenteos aeneosque similis meriti, in quorum multis certissima observavi resecti colli indicia. Quod si et hos propter eandem causam fusos statuemus, tum hercule nullus jam relinquetur numus, quomodocunque affabre elaboratus, literisque et figuris ad omnem apicem expressis, quem non licebit totum fusum suspicari. Exstant numi coloniae Nemausi solitae magnitudinis, et cum solitis utrinque typis. Solum discrimen facit, quod ex numi orbiculo pes hinnuli bene longus protuberat. Horum unum videre est in *Saggi di Cortona* [k]), alterum stitit Comes Caylus [l]), tertium vidi in museo Apostoli Zeno, nunc S. Floriani Austriae superioris, multosque alios hujus generis sibi compertos ibidem docet illustris Comes. Cum eruditus hic vir ipse fateatur ultro, orbiculos hos una cum pede primum flatos, deinde malleo subditos, nescio, cur non eundem fabricae modum agnoscat etiam in numis, in quibus causa prominentis colli certum deprehenditur fusionis argumentum. Quocirca sic recte arbitrabimur, si qua sunt in numis nitidis, elegantibusque fusionis vestigia, ea non numos ipsos, sed eorum orbiculos fusos indicare.

Non possum absistere ab hoc argumento, quin aliam adhuc Comitis Caylus sententiam in judicium vocem. Ait [m]), facile ex formis his argillaceis explicari posse, quo pacto principis alicujus intra perexiguum tempus, quo imperium obtinuit, tanto numero feriri numi potuerint. Earum enim ope formarum brevi tempore tantam existimat potuisse copiam facili negotio fabricari. At enim vel intelligit principes, qui Romae consedere, aut qui foris per vim imperium invasere. In urbe effugium istud necessarium non fuit, in qua praesto semper fuerant operae monetariae et peritia et copia spectabiles, quo factum, ut intra tempus exiguum numi cum Galbae vel Vitellii imagine incredibili numero potuerint parari. Sin principes foris per tumultum intrusos intelligit,

k) T. VI. p. 80. l) Rec. T. II. p. 341. m) Rec. T. I. p. 289.

sciendum, tyrannorum numos spectato opere ea esse conditione, ut facile appareat, exiguam iis feriundis curam fuisse impensam. Quin non desunt exempla certa et evidentia, alios tum accelerandi operis modos fuisse adhibitos, atque istud non fusione, sed malleo. Nimirum numis praecedentium imperatorum novos, suosque impresserunt typos. Evidenter istud docent numi Regaliani et Druantillae, quorum plerique duplicem offerunt typum, ac veterem quidem Caracallae, Maesae etc. ex residuis literis ac figuris agnoscendum, novicium eorum ipsorum. Vide suo loco utriusque numos. Atqui suapte patet, modum hunc fusione peragi nullo pacto potuisse.

Viri eruditi non pauci, cum viderent in numis veterum opus altius exstans, et adsurgens, quam ut unius mallei ope potuisset peragi, quamcunque velimus matrici spectata duritie tribuere praestantiam, qualia plerumque sunt capita partis anticae, in animum suum induxerunt, a monetariis primum numos in formis ex ipsa matrice captis fusos, deinde cum matrice adcurate commissos mallei ictibus supremum nitorem ac perfectionem adeptos. Modum hunc curatius descriptum vide apud Savotum, qui cum plerisque aliis in eadem fuit sententia [n]). Vltra progressus est Jobertus, qui eandem operam impensam dixit etiam numis minoris moduli, neque tam alte prominentis operis, quales sunt denarii Romanorum. Causam, cur istud sibi persuaderet, praeclaro auctori dederunt repertae formae argillaceae, de quibus altius egeram, fusioni scilicet destinatae [o]). Posteriori huic sententiae refutandae non diu inhaerebimus. Quis enimvero sibi persuadebit, hanc matricis cum numo fuso commissuram, quae nonnisi justo temporis impendio peragi poterat, porrectam fuisse ad numos singulos, et quidem ad eos quoque omnes, quibus propter typos humiliores hac solertia et sedulitate opus non fuit? Etenim si numi, quos *subaeratos* vel *pelliculatos* vocamus, absque fusione, quae utique locum habere non potuit, solo malleo tam saepe eleganter formari potuere, et quidem incluso saepius intus ferro, quod ipso aere durius est, cur idem obtineri non potuisset a monetariis publicis omnibus artis suae adminiculis apprime instructis? Deinde causa ex formis argillaceis capta huic argumento male adcommodatur, ut supra demonstravimus. Quod ad numos majoris voluminis attinet, non ausim negare, si qui fuere magnitudinis extraordinariae, eos primum fusos, deinde malleo finitos, quod hodieque in numis ad ostentationem factis fieri solet, licebit tamen opponere, primum, geminatum hunc laborem forte non fuisse necessarium, deinde certa exstare indicia, etiam ad maximi moduli numos non paucos unum adhibitum fuisse malleum. Non fuisse tam necessarium, existimo propterea, quia, antequam orbiculi malleo committerentur, eorum durities ope ignis et vehementis caloris ita potuit temperari, ut ictibus minus resisterent. Vide Savotum [p]). Tametsi huic me explicatio-

n) Num. ant. P. I. c. 6. o) Tom. I. p. 344. p) Num. Ant. P. I. c. 6.

ni jubeat diffidere Rinckius, cui certum est, matricem feriundo metallo candenti adhibitam causa vehementis caloris continuo fuisse passuram vitium, redditamque inutilem[q]), quod sane a viro praeclaro recte existimo observatum. Alteram ex propositis partem evidenter comprobant numi perelegantes, quos, quia duplice vario metallo constant, quorum unum cum altero magna arte commissum est, numos *duplicis metalli* appellamus. Sunt inter hos non pauci insignis voluminis typisque utrinque alte exstantibus. Hos primum fuisse fusos, nemo sanus sibi persuaserit; nam fusione evasisset mixtura utriusque metalli, non metallum duplex, quorum unum ab altero separatum est, quale se oculis offert. Ergo si in his metallum fuit docile, malleique patiens, cur non in aliis quoque exstantioris operis numis?

Atque haec de fusionis negotio visa sunt observanda, quod in multis esse ambiguum, quodque non facile possit explicari, ex iis, quae hucusque diximus, satis elucet. Enimvero in hoc argumento versanti non pauca mihi occurrerunt, quae me suspensum animi reddiderunt. Exempli causa: in plerisque aureis didrachmis Lysimachi, quorum insignem numerum habet museum Caesareum, ejus regis caput tam est hiulcum et incompositum, ut dejerarem, unius eos fusionis esse opus, nisi vetaret pars aversa, quae non modo offert opus sane elegans, sed etiam per duplicatam in nonnullis causa aberrantis matricis epigraphen certa mallei indicia. Inter haec non solum ejusdem regis aurei maximae formae, sed quod magis profecto mirum, ipsi etiam argentei drachmales tam absolutum offerunt opus, ut fusionis nulla possit incidere suspicio. An ergo in his numis primum fusa pars antica, deinde malleo impressa pars aversa? aut cur haec perversitas aureis tantum didrachmis incubuit, reliquis immunibus? quae quidem dubia in parte mechanica rei monetariae veteris, aliaque his similia lubens aliorum sagacitati permitto. Alia, quae hanc partem illustrant, potes ex proximis praeceptis haurire, quae mallei apud veteres in hac arte usum docent, quorsum nunc contendo.

Malleum a veteribus ad numorum fabricam fuisse adhibitum, indubitatum est. Varia ejus testimonia ex marmoribus, numorum typis, scriptoribus initio hujus capitis memoravi. Jam etiam ex ipsis numis veritatem eliciamus. Varia ejus argumenta jam praeclare collegit Mahudelius[r]), quae hoc loco una cum meis commemorare, non ingratum puto lectori futurum.

I. Jam ipsa Latinorum vocabula, cum dixere, monetam *ferire*, *cudere*, *percutere*, *signare*, mallei usum designant. Eandem, aut analogam significationem habent Graecorum *κοπτειν*, *χαρασσειν*.

II. Summa puritas ac nitor typi in partibus etiam subtilissimis, ceu capillis, literis etc., quae laus a sola fusione impetrari nequit.

III. Numi incusi, sive qui utrinque eundem typum offerunt, sed ex una parte convexum, ex altera concavum, quorum

q) pag. 90. r) B. L. T. III. hist. p. 203.

ingens superest numerus, et quos esse partus malleatoris incurii, et properantis, olim dicemus.

IV. Figurae, aut epigraphes literae, aut utraeque simul in eadem numi facie geminatae, quod evenire debuit cedente aliquantum post primum ictum matrice, et numo aliam faciem secundo ictui opponente.

V. Typi non plene, saepe media tantum parte in numi orbiculum recepti, quod factum, matrice non, ut oportuit, cum numi orbiculo adcurate commissa. Item inscriptionis pars, quae in numi circuitu margini vicinior est, ex numo exclusa, nimirum cum majus fuit matricis volumen, quam ut eam totam orbiculus numi capere potuisset. In Romana moneta istud rarius, frequentius in Graeca, praecipue in autonomis Antiochiae Syriae, et numis regum Parthorum. Vitio huic locus non fuisset, si numi in paratis ad hoc formis fusi fuissent.

VI. Numos pelliculatos, sive quorum tenuis bractea argentea aeneum nucleum includit, tum et numos duplicis metalli cum fusione non posse componi, sed esse certum mallei opus, suapte patet. De utrisque supra egimus.

VII. Numi bis percussi, seu quibus, cum finiti jam essent, serius nova utrinque matrix fuit inducta, residuis adhuc veteris matricis indiciis. Etiam horum supra facta est mentio ex numis Regaliani.

VIII. Parvae scrobes rotundae in centro numorum aeneorum introrsum hiantes, de quibus infra. Earum causa fuit, ut orbiculus percepto primo ictu matrici firmius adhaereret.

IX. Rimae, seu fissurae, quas saepe a peripheria numi versus centrum tendere videmus, uni mallei vehementiae debentur.

De instrumentis artis, quorum in feriunda moneta fuit usus, pauca. Ea, ut initio hujus capitis dixi, denarii gentis Carisiae picta sistunt, suntque incus, malleus, forceps. De prioribus D. Hieronymus [s]): *Erant praeterea per exesum montem* (Thebaidis inferioris) *haud pauca habitacula, in quibus scabrae jam incudes et mallei, quibus pecuniae olim signatae, visebantur.* Forcipis minus certus usus. Sed non multum in hac morabimur, quae utique in fabrum officinis varios potest usus praestare. Ex his ultro patet, quam parum concinne Mahudelius in denarii Carisii explicatione illud, quod incudem diximus, statuat esse vas fundendo metallo destinatum, illud vero, quod nobis forceps est, esse forficem, quae orbiculos ex lamina in formam rotundam secuit [t]). Incudem jam stabilivimus, sed et forcipem stabiliunt oculi inspectis Carisii numis, ac praeterea, quis unquam in margine numorum veterum scissionis deprehendit vestigia? quae sane celari non possent.

Matrix, seu parata ex metallo durissimo massa, quae numi orbiculo imposita, typum lege inversa insculptum mallei ope cum eodem communicat, praecipuum est artis monetariae instrumentum. *Matricem* dixi improprie, cum vocabulum pro-

s) in vita Pauli eremitae. t) B. L. hist. T. III. p. 203.

prium, quod norim, lingua Latina non offerat. Alii *typarium, marculum, iconium, formam* appellant, aeque improprie, aut barbare, aut vage. Varia in utraque lingua nomina dictavit illustris Cajetanus Marinius [u]), sed non probavit. Gallis est *quarré, coin, poinçon.* Matricum exempla nonnulla ex vetustate residua antiquariis sunt cognita, quorum formam et metalli modum descripsit comes Caylus [x]). Matrix aenea cum insculpto Neronis capite fuit in museo d'Ennery [y]). Veterem nonnullorum opinionem, qui conjecere, in singulos numos novam paratam fuisse matricem, atque istud propterea, quia in tanta numorum veterum copia nunquam sibi duo conspecti fuere numi perfecte similes, et non, saltem in levissima quapiam causa, diversi, propter prodigii immanitatem refutandam non duco. Vide in hoc argumento Rinckium [z]), et Jobertum [a]). Ipse etiam princeps Turris Mutiae ante annos non multos professus est, in tanta numorum Siculorum copia, quos per tot annos conferre licuit, nunquam sibi conspectos fuisse duos ejusdem matricis partus [b]). Verum istud experiri licuit aliis, quod de se testatur Cl. Beauvais [c]), ejusque a me factum aliquoties periculum, testari possum ipse. Vidi in museo M. Ducis duos Antigoni Asiae regis tetradrachmos tam concordes, ut plane convincerer, ab una utrumque matrice profectum. Ex quo efficitur, fallacem esse legem, quam aliquibus sancire placuit, cum numi duo ejusdem se matricis filios profitentur, utrumque esse operis moderni; etsi non negem, aliquam tum eos ἀγνησιοτητος suspicionem adflare.

Haec sunt, quae de moneta flanda, feriunda sive ex alienis praeceptis, sive observatis propriis videbantur vere ac opportune potuisse commoneri, quae rite expensa verum videntur suppeditare explicatum formulae *Flando, Feriundo,* nimirum priore vocabulo intelligendos flatos numi orbiculos, altero hos ipsos malleo traditos, quo ferirentur, quod duplex nogotium spectata mechanica pars rei monetariae praecipua fuit.

CAPVT XII.

De variis causis ad mechanicam et naturam numorum veterum pertinentibus.

Nonnulla ad mechanicam rei monetariae veteris spectantia jam in praecedentibus occupaveram, ceu pondus et magnitudinem numorum, ac proxime fusionis et mallei negotium. Reliquas causas commodius in unum locum conjecero, de quibus nunc singillatim agere constituo.

---

u) Iscriz. Alban. p. 110. x) Rec. I. p. 284. y) Catal. p. 661. z) de vet. num. pot. p. 92. a) T. I. p. 445. 449. b) Aggiunta II. p. 91. c) Hist. abrég. T. III. p. 430.

§ 1. *Forma numorum.*

Fuit rotunda paucis demptis, de quibus mox infra. Raro tamen haec rotunditas fuit perfecta, sic ut dubitare liceat de numorum sincera fide, si qui hac sunt indole, ut monebimus in tractatu de numis spuriis. Plerumque rotunditatis fuere neglectae, et parum anxiae. Neque enim, quod hodie in re monetaria fieri amat, numorum orbiculi ex metalli lamina exsecti sunt, sed, ut eos formavit fusio, malleo fuerunt subjecti. A forma rotunda magis deflectunt numi antiquissimi, qui fere sunt globosi, et velut massulae crassiores et informes. Nonnunquam in ovi modum diducuntur, quales sunt non pauci ex iis solidis, quos populi Italici fudere, et nos in ponderibus etiam putamus; saepe etiam numus ex incautiore mallei ictu hanc formam accepit. Vide de hoc argumento plura capite XXI.

Numi in Aegypto signati non modo regnantibus Ptolemaeis, sed et Caesaribus saltem usque ad Commodi imperium coni truncati habent formam, sic ut peripheriam contractiorem occupet pars antica, latiorem pars aversa. Sed hic modus obtinuit tantum in aeneis, aurei argenteique ordinariam legem sequuntur, cujus varietatis causa mihi ignota. Non pauci etiam vicinae Judaeae numi similem coni truncati formam exhibent.

Formam quadrilateram, tum specie ovi habent numi populorum Italiae mediae, de quo instituto insolentiore agemus in Prolegomenis ad numos Italiae mediae, et in Tractatu de numis Consular. Cap. II. § 3.

Numi tenuis laminae parte una convexi, altera concavi ex omni metallo frequentes sunt signati per extrema Orientis imperia, quos nonnulli causa non satis certa *scyphatos* appellant.

§ 2. *Quadratum incusum.*

Offert vetus moneta numos non exiguo numero, quorum aversam totam occupat cavitas violenter introrsum cusa. Ea nonnisi in numis Graecorum antiquissimis occurrit, et quanto illa profundius introrsum hiat, et est informior, tanto intellige numum esse antiquiorem, atque sub ipsis rei monetariae incunabulis cusum. Ejus originem cavitatis in suo Palaeographiae numismaticae tentamine eleganter ac vere explicat illustris Barthelemyus [d]). Ait, primis rei monetariae initiis, nondum reperta arte in utraque numi superficie typum signandi, uni tantum parti arbitrariam fuisse notam malleo impressam, quemadmodum in artis typographicae infantia uni tantum chartae parti inducti fuere characteres, aversa intacta. Verum cum metus esset, ne massa feriundo numo destinata inter repetitos mallei ictus cederet, et nihil esset subtus, quod primo excepto ictu massam figeret, placuit eam imponere ferro in obtusius acumen desinenti, quo factum, ut jam post primum ictum massa ab impresso inferne ferri acumine retineretur, neque amplius loco posset moveri, unde haec in his numis cavitas. Artis progressu rude

d) B. L. T. XXIV. p. 30.

istud cavum mansuetiorem accepit formam, instar quadrati minus profunde dehiscentis, atque istud jam divisum in plures partes, jam velut explicatis quatuor alis; paullatim aliqua typi initia insculpi coepta, manente tamen quadrato, donec tandem ferrum illud hactenus retinendae tantum massae serviens vera evaderet matrix propter insculptos alte typos eundem usum praestitura. Haec initia, ac deinde progressum ex numis ipsis captum praeclare ob oculos sistit tabula Berthelemyano huic tentamini adjecta.

§ 3. *Hiatus in centro numorum.*

Intelligo hoc nomine tenue foramen, aut scrobiculum rotundum in centro numi introrsum hians, sive in utraque numi parte, sive in una tantum. Jam illud comparet in plerisque Ptolemaeorum numis sive maximi, sive minimi moduli, et quidem in his constanter utrinque, nonnullorum item Syriae regum, praecipue Antiochi VI. et Tryphonis, in numis variarum Syriae et Phoeniciae urbium, quin et Asiae minoris, et Europae, et quidem etiam imperatoriis urbium, et imperatorum adhuc aevo inclinante. Eo numi commatis Romani constanter carent. Observandum praeterea, hiatus hos nondum hactenus deprehensos in numis aureis et argenteis, sed tantum aeneis.

Barthelemyus, cum in laudata dissertatione in causam quadrati incusi inquisivisset, simul ad hiatus istos advertit animum, eorumque usum ab eadem causa repetit. Nimirum quemadmodum impresso illo quadrato, sive cavitate factum, ut numus patientior ad excipiendos ictus esset, sic idem obtinebatur, si in matricis centro pars metalli sursum exstans fuit relicta, certe ab argumento aliena, sed quae mallei ictu in numi orbiculum introrsum adacta eum firmius adhaerere coegit. Nemo erit, qui dubitare possit, causam hanc a viro summo ingeniose ac naviter explicatam. At nemo etiam erit, qui non continuo quaerat, cur eadem cautio non etiam ad numos aureos argenteosque valuerit, sed in cujus enucleatione quaestionis non aeque satisfacit vir clarissimus. Plures, inquit, figendi orbiculi modos tum jam fuisse cognitos, atque haud dubie illos, qui perfectiores fuere, magisque paratu difficiles, auro argentoque applicatos. Verisimilius causam a varia metalli natura petendam censeo. Certum est, aurum et argentum multo esse mollius, minusque adeo resistere malleo, quam cuprum, ac praecipue veterum, quod raro a particulis heterogeneis purum fuit. Ex quo sequitur, plus cautionis ac diligentiae adhibendum fuisse ad feriundos numos aeneos, quam alterius metalli.

§ 4. *Numi incusi ex instituto.*

Sic appello numos, quorum una pars convexa est, altera concava. Addidi: *ex instituto*, quia sunt alii incusi, sed monetariorum vitio, de quibus infra. Illi inter antiquissimos sunt referendi, et signati tantum sic fuere in nonnullis magnae Graeciae urbibus. Haec indicasse hoc loco satis esto, nam horum examen numorum dabimus in prolegomenis ad numos Lucaniae.

§ 5. *Numi serrati.*

Serratos numos vocamus eos, quorum ora extima in serrae modum incisa est. Copiosi sunt denarii, quos familiarum Romanarum dicimus, et qui stante adhuc rep. signati sunt, quorum serrata est ora. Sunt etiam serrati numi non pauci, sed aenei, nonnullorum Syriae regum. Sed de hoc numorum genere agemus ex proposito, et quidem copiose in prolegomenis ad numos familiarum cap. XVI.

§ 6. *Numi recusi.*

Non raro numis jam olim signatis novi utrinque typi ope alterius matricis fuerunt impressi, cujus generis numos solemus vocare *recusos*. Quoniam numi jam signati superficies plana non fuit, sed exstantibus figuris aspera, sequi necesse fuit, ut matrix, cum in eminentiores solum numi partes vim suam posset exserere, humiliores aut relinqueret intactas, aut nonnisi leviter perstringeret, ut adeo saepe ex relictis veteris typi vestigiis vetus ejus numi conditio facile possit divinari. Boeotorum multos hujus naturae habemus superstites, quorum exempla dabimus in horum moneta, neque commemorare alia necesse puto, quia singula musea eorum aliqua servant. At quae novae hujus violentiae causa, cum casui istud non posse tribui facile appareat? Si in externam monetam sic fuisset saevitum, conjici posset, voluisse hoc modo populos monetam peregrinam in propriam suam ac domesticam convertere. Verum habemus exempla, neque propriae pecuniae fuisse parcitum. Est in museo Caesareo numus recusus Massiliae Galliae, cujus et vetus et novus typus Massiliensi monetae proprius est. An novus sic abolito vetere numis quaesitus valor? an aliud? Tametsi in nonnullis evidentem ejus facti causam tenemus. Jam capite praecedente obiter dixi, Regalianum et Dryantillam ad signandos numos suos praecedentium imperatorum denariis fuisse usos. Vide eos adcurate descriptos in horum tyrannorum moneta. Nimirum ad has injurias ventum est, cum properato opus fuit, et intererat non differri praeconium supremi principatus, neque statim ad manum fuit metallum ad feriundos numos aptum. Vide alias causas exercitae similis in numos alienos violentiae in moneta Hebraica Simeonis Judaeae principis. Ceterum in moneta aurea numi sic recusi nullum habemus exemplum.

§ 7. *Numi incusi temere.*

Paullo altius dedimus numos incusos, seu, qui eundem typum in una parte exstantem, in altera concavum exhibent, sed eos diximus sic fuisse formatos ex instituto. Quos hoc loco proponimus, incusi sunt pariter, sed quae peristasis non instituto, sed casui, et monetariorum negligentiae debetur, qui signandum numi orbiculum numo jam signato, qui tum auferendus utique fuerat, imposuerunt, malleoque coeperunt exercere. Quo factum, ut idem utrinque emergeret typus superior convexus et exstans, efficiente istud matrice superiore, inferior concavus, causa numi subjecti, qui jam matricis munere fungebatur. Neque desunt nostra aetate similis oscitantiae exempla in re monetaria ab iisdem causis profecta,

at incredibilem eam fuisse in officinis veteribus, ingens numorum hoc vitio laborantium numerus, qui ad nos pervenere, abunde declarat.

§ 8. *Numi geminatis typis.*

Aliud oscitantium monetariorum vitium, neque illud in moneta vetere infrequens. Nimirum cum ad perficiendum numum plures essent ictus infligendi, si forte post primum ictum aut matrix, aut numi orbiculus aliquantum loco motus fuit, factum necessario, ut alter ictus in vicina aberraret, eundemque typum loco alieno, varioque illum situ geminaret.

§ 9. *Numi pelliculati, subaerati, ferruminati.*

De his, ac similibus vitiis, quia ad veterum fraudes pertinent, opportunius agemus in tractatu de numis adulterinis.

§ 10. *Numi Contorniati.*

De horum numorum fabrica agemus in tractatu singulari.

§ 11. *Numi aenei cum late porrecto orbe.*

Quos deinceps numos memorabo, ad ostentationem potius facti sunt, quam ut pecuniae usum praestarent, quorum supra capite V. obiter memini. Hoc sane loco propter varias applicatae mechanicae caussas sunt attingendi.

Hujus generis quos primos exhibeo, sunt numi aenei, quorum media area, cui utrinque more solito typi impressi sunt, majoris vulgo voluminis non est, quam cujus esse solent numi aenei I. formae, sed deinceps in latum orbem cavitatibus concentricis distinctum, diametro saepe duorum pollicum Parisinorum, et nonnunquam amplius, porriguntur, sic ut numus ipse sic videatur in hujus orbis centro constitutus, ut in veterum clypeis caput Medusae in clypei centro. Numos similes vulgavit, et pictos stitit Buonarrotius ex museo Carpineo e), et binos quidem Antonini, unum L. Veri, quin et unum Antinoi a Nicomedensibus signatum, quod tanto rarius, quia id genus numi commatis tantum Romani esse consueverunt. Museum Caesareum eorum possidet singulos: Hadriani, Antonini, Aurelii, Veri, qui aeneis tabulis incisi exstant inter numos maximi moduli Cimelii Austriaci Vindobonensis. Insignes hujus generis picti etiam exstant in museo Albani. Majoris his voluminis, si Italorum pondera demas, in re monetaria vetere non habentur, suntque rarissimi.

§ 12. *Numi duplicis metalli.*

Sic vocantur numi aenei circulo diversi aeris inclusi (*enchassés*), idque tam dextre et adcurate, ut nonnisi tenuis linea artificiosae commissurae index appareat. Plerumque aeneos maximi moduli, sed ordinarii, volumine non excedunt, quamvis his sint fere crassiores. Rarissimi sunt, qui sunt magnitudinis mediae inter aeneos I. et II. formae, quorum quinque picti visuntur in museo Albani tab. 120., in quo etiam alios hujus classis justo numero reperias. Circulus exterior nequa-

e) Osserv. istor.

quam post cusum jam numum additus fuit, sed utrumque metallum jam sic commissum incudem expertum est, nam saepe in his numis epigraphes literae in orbem ductae in utrumque metallum incurrunt. Sunt omnes commatis Romani. Graecus hujus naturae nondum conspectus. Similes Jobertus jam cum Hadriani capite citat[f]), sed museum Albani praeclaris his cimeliis insigniter locuples ante Commodum nullum offert, sed in hoc reperias adhuc cum imagine Probi, Magniae Vrbicae, Diocletiani, et collegae Maximiani. Operis sunt fere semper perelegantis, quanquam hactenus divinare non licuit causam impensi in hoc numorum genus laboris tam seduli, atque, ut videri possit, tam supervacanei. In monetae usum fuisse receptos, verisimile vix est.

Fuere antiquarii nominis non vulgaris, qui hos duplicis metalli numos, illustres sane ac conspicuos, cum miserabili Contorniatorum grege inique confudere, qua de injuria vide, quae monebo in tractatu de numis Contorniatis cap. I.

§ 13. *Numi cum variis ornamentis parergis.*

Hoc articulo complector numos quaesitioris elegantiae, additis variis ex metallo nobiliore ornamentis, quae, quia ad numorum causas non pertinent, et abesse poterant, *parerga* voco. Ex quo facile intelligimus, monetae eos rationem non habuisse.

In hac classe primo loco memorandi sunt aurei insignis voluminis, qui in amplum orbem, eumque varie ornatum, porriguntur, addito superne annulo, ex quo suspendi possent. Multum ergo adfines sunt aeneis cum late porrecto orbe, de quibus paullo supra egi, nisi quod in his absunt operosa illa ornamenta, et annulus. Hujus generis duo cogniti, unus Honorii, alter Gallae Placidiae, ineunte hoc saeculo in Geldria effossi, quos pictos et descriptos habes in Epistolis criticis Cuperi[g]), qui eos vidit ipse, tum et in *Saggi di Cortona*[h]), quo loco Cl. Bianchinus de eorum vetere usu prolixe disserit, conjicitque, id genus cimelia ad militum donativa valuisse. Parum equidem arbitrarias has conjecturas moror, cum, quia multiplex eorum esse usus poterat, tum quia causa annexi annuli inter torques potius, quam numos referendi sunt. Alios similes vide aeri incisos in Catalogo d'Ennery pag. 187.

Apud eosdem auctores reperias quoque aureos imperatorios voluminis ordinarii, hos quoque in orbem nonnihil ornatum, etsi minus latum, eumque annulo item praefixum, porrectos, de quibus quod moneam, non habeo, nisi eos sic fuisse formatos, ut ex quocunque loco, sive ornatus, sive adfectus causa suspenderentur.

Exstant etiam in museis numi aenei inaurati et inargentati. Non agimus de iis, qui moderna arte tales sunt, nimirum quos inepti possessores non raro exemplo volebant nobilius metallum mentiri, sed de iis, quos sic vetus ars ornavit. Horum alii vel toti auro, argentove obducti sunt,

f) Tom. I. p. 45. g) pag. 178. h) Tom. IV. p. 235.

vel tantum sui parte. In aliis, qui toti argento sunt obducti, partes sunt inauratae, ceu imperatoris laurea, et paludamentum, et epigraphe. Monetaria haec insulsitas vix ante Alexandrum Severum coeperit, et ultra Diocletianum porrigitur, et frequentissime deformavit numos inscriptos AEQVITAS. AVG. vel MONETA. AVG. typo in utrisque trium Monetarum stantium, et maximi moduli. Numos similes tam supervacuo cultu ornatos an verisimile est, etsi *Monetae* nomen inscriptum praeferant, ad monetae etiam usum valuisse? Est in museo Caesareo numus maximi moduli Numeriani, in cujus aversa est: ADLOCVTIO. AVGG. typo adlocutionis. Is deargentatus totus est, sed imperatoris, qui habitu consulari proponitur, togam pictam lamella aurea obtegit.

De numis aeneis II. et III. formae tenui stanni folio opertis et sic cusis, sed qui inde a Claudio Gothico usque ad Diocletianum vera moneta fuere, egimus capite VII.

§ 14. *Vernix numorum aeneorum.*

Vernicis nomen, etsi Latinis ignotum, quia tamen ab artis nostrae magistris instar *τεχνικον* receptum est, et nos retinemus. Tractum est a Gallorum *vernis*, Germanis *firniss*, Italis *patina*, eoque intelligimus indumentum splendens, variique in variis coloris, quo natura numos aeneos (aurei argenteique sua contenti nobilitate illud aspernantur) longo saeculorum sub terra situ operuit. Color est in aliis viridis, in aliis caeruleus, aut violaceus, in aliis fuscus, ut nimirum aes pro varia soli natura adflavit halitus aut ambivit humor particulis metallicis gravidus. Indumentum istud tantum abest, ut nitorem numo, et qualecunque aliud meritum detrahat, ut etiam plurimum augeat. Etenim adventitia haec materia tam apte sese numi superficiei adplicuit, ut minutissima quaeque, quae matrix impressit, ceu capillorum fila, literarum apices tenuissimi tam transluceant nitide, quam si plane abesset. Meritum vero ex hoc casu numis ingens accedit, non modo, quia integerrimi vulgo esse solent, nimirum involucro hoc aeruginem metallo huic cumprimis perniciosam, et omne aliud inimicum vitium arcente, liberalisque esse propter coloris illecebras formae, sed etiam quia certissimum hoc pacto praebent genuinae antiquitatis testimonium. Etenim cum alios omnes monetae veteris modos fraus recens scite satis didicerit imitari, in imitanda vernice, quam natura addidit, hactenus incassum vires suas est experta. Tam enim illa firmiter aes amplectitur, ut avelli inde nisi per vim non possit. At quam falsarii ope salis ammoniaci et aceti induxere, saepe vel ungue tentata loco potest moveri. Dixi, aurum argentumque veterem hanc vernicem detrectare. At quae argento frequenter adhaeret materia crassa et viridis, ex aeruginis genere est, et aceto aut succo mali citrei amolienda.

CAPVT XIII.

De jure feriundae monetae.

Omni aevo jus feriundae monetae summae in republica potestatis argumentum fuit habitum, et si quis illud sibi arrogavit, involasse etiam in summam potestatem est creditus. Jus istud qui habuit, aut sibi deberi credidit, illud testatum fecit seu inserto monetae nomine suo, seu effigie, seu utroque. Ejus juris jam apud veteres sic constituti insignia ex antiqua historia dabimus exempla.

Aryandem Aegypto pro Cambyse praefectum a successore Dario capite fuisse damnatum, quod monetam auctoritate sua feriri jussit, refert Herodotus [i]). Difficilior ad famam Commodus, Perennem praetorio praefectum adfectare imperium, persuasus denique fuit oblatis numis ejus imagine percussis [k]). Caesus ab Elagabalo Valerianus Paetus, quod aureas suas imagines signari curasset, atque etsi prae se ferret ipse, eas in pellicum ornamenta fuisse cessuras, quia tamen monetae aureae speciem habuere, non vitavit culpam [l]). Cum essent, qui Firmum Aegypti tantum latronem dicerent, at non invasisse imperium, eos Vopiscus prolata ejus moneta redarguit [m]). Qui Procopii, sub Valente tyranni, partes sunt secuti, ut persuaderent Illyriis, eum esse imperatorem, ostenderunt iis aureos numos novi principis effigie insignes [n]). Severus, ut aemulo Clodio Albino persuaderet, eum a se animo non ficto, sed sincero in imperii societatem vocatum, Romae numos cum ejus imagine feriri jussit [o]). Narrat Philostorgius [p]), Stilichonem tam impudenter tyrannidem adfectasse, ut monetam etiam ferire ausus esset. Ergo cum quis per vim ad imperium est vocatus, velut in primis imperii sui fundamentis putavit, effigiem suam in moneta publica proponere. Cum legiones Syriae et Aegypti Vespasianum imperatorem dixissent, *prima belli cura,* ait Tacitus [q]), *agere delectus, revocare veteranos, destinantur validae civitates exercendis armorum officinis, apud Antiochenses aurum argentumque signatur.* Vix Macrinus delatam a militibus purpuram acceptavit, *statim apud Antiochiam moneta Antonini Diadumeni nomine percussa est*, nempe ut intelligeret orbis, filium Diadumenianum ad imperii consortium esse vocatum [r]). Factum etiam nonnunquam, ut ii, quorum intererat, jus monetarium sic deproperarent, ut nondum satis praeparatis omnibus, quae ad monetae negotium pertinuere, praecedentium imperatorum numos ad incudem revocarent, quod satis ex numis Regaliani et Dryantillae apparebit.

---

i) L. IV. c. 166. k) Herodian. in Commodo. l) Dio L. LXXIX. § 4. m) In ejus vita.
n) Ammian. L. XXVI. o) Herodian. L. II. sub fin. p) L. XII. c. 1. q) Hist. L. II. c. 82.
r) Lamprid. in Diadum.

Vrbes ac populos, qui sui pleni juris fuere, non alio, nisi nomine suo, signavisse monetam, suapte patet. Quare cum in hac legitur: ΑΘΕ. ΘΕΣΣΑΛΩΝ. ΕΦΕΣΙΩΝ., intelligimus eos numos *Atheniensium, Thessalorum, Ephesiorum* auctoritate fuisse cusos. Sic et in numis Romae liberae, qui vetustioris sunt aevi, solum inscriptum ROMA legere est. Vrbes regibus subjectae veniam nonnunquam impetravere, monetam apud se feriundi, sed non raro ea tantum lege, ut regum, quibus obnoxii fuere, effigiem aut nomen illi insererent, cujus copiosa exempla suppeditant urbes in Phoenicia aut Parthia sitae, quarum illae numos cum capite regum Syrorum, hae Parthorum magno numero percusserunt, ut in singularum moneta docebimus. Valuit istud, quamdiu duravit servitium. At posteaquam hae autonomiam aut certis legibus sunt consecutae, aut sibi per vim extorsere, istud etiam obsequii genus continuo omiserunt. Hujus generis est signandae monetae libertas, quam Antiochus VII. Syriae rex Simeoni Judaeae duci inter alia autonomiae jura concessit: *et permitto tibi facere percussuram proprii numismatis in regione tua* [a]).

Romani, cum regiones aut bello captas, aut sponte oblatas stante adhuc republica in provinciae formam redegissent, praeter alia libertatis jura feriundae etiam pecuniae permissum urbibus indulsere. Perrexerunt ergo Asiani cudere cistophoros, suos Attici tetradrachmos, suam alii monetam, quantum per facultates domesticas licuit. Neque jus istud, quod autonomiae pars fuit, ademptum ab Augustis, sed continuatum deinceps quoque, feriundo numos sive ex vetere instituto, nempe qui nullum cum Romanis rerum dominis nexum profiterentur, quos *autonomos* vocamus, sive inserto capite imperantis tum Augusti, aut alicujus ex ejus familia, quos propterea *officiosos* appello, de quibus egimus capite IV. Paucis tamen, ac nonnisi primi ordinis urbibus concessum argenteam domi ferire pecuniam, quales fuere Alexandria Aegypti, Antiochia Syriae, Caesarea Cappadociae, Tarsus, aliaeque. Coloniis Romanis ad feriundos numos opus fuisse permissu Augusti, deinde etiam proconsulum, inscriptum PERM. AVG., vel PROCOS. manifeste indicat, de quo vide tractatum de numis coloniarum. Inde a Gallieno vix jam amplius provinciae propriam suam, privatamque monetam habuere, ut dictum supra capite III. Atque hoc in statu jus monetarium in provinciis Romae subjectis fuit.

Roma libera monetae feriundae jus nemini, nisi sibi indulsit. Nulli unquam magistratui, nedum privato, permissum fuit, effigiem suam monetae publicae inferre. Ne ipse quidem Sulla, qui aliquot annis tyrannum egit, legesque ad arbitrium fixit, refixitque, jus illud attentavit. Si qua videmus in numis virorum reipublicae illustrium capita, eos satis constat ab eorum posteris ex S. C. rei monetariae praefectis signatos, dum in gentis suae decus eos, aut insignia eorum

a) Macchab. I. c. 15. v. 6.

merita in typorum argumentum legerent, quam nos materiam in prolegomenis ad numos familiarum prolixe tractabimus. Primo Caesari dictatori supremum istud jus honosque senatus consulto permissus, ut docebimus in ejus numis. Edito semel exemplo non adhaesere IIIviri, qui caeso dictatore per causam constituendae reipublicae summae rei praeerant, tum et Sex. Pompejus suo quodam jure ac nomine ferire monetam, quod quidem minus mirandum in hominibus, quibus vis ac licentia pro legibus fuere, cum idem ausus fuerit M. Brutus Caesaris parricida, qui libertatis P. R. vindex credi voluit.

Augusto rerum potito tanto certius in rem monetariam jus fuit, quia illud sibi jam arrogavit, cum nonnisi IIIvir reipublicae constituendae esset. Eundem tamen etiam honorem communicavit cum iis, quos tribunicia potestate donavit, ac primum quidem cum M. Agrippa, deinde Tiberio privigno. Habent quidem etiam numos aureos argenteosque Cajus et Lucius Agrippae filii, quos Augustus in imperii spem Caesares dixit, sed in eorum antica semper est caput Augusti. Indulsit deinde hunc honorem Tiberius Druso filio, ex quo illi tribuniciam potestatem detulit, item Germanico Caesari suo per adoptionem filio, sed cujus numi non exstant, nisi aenei. Drusi senioris numi in omni metallo nonnisi Claudio imperante signati sunt. Feminis vivis summus hic honos perdiu fuit negatus, neque eum indulsit Augustus uxori Liviae, quamvis gratia praevalidae, aut deinde filius Tiberius, atque etsi, quae multorum est opinio, ejus caput frequenter compareat in numis aureis, aeneisque, tamen in his non tam caput est Liviae, quam PIETAS, SALVS, IVSTITIA (nam haec nomina addita leguntur) Liviae imagine expressae, ex qua ipsa verecundia satis apparet, eam a monetae jure procul habitam. Mortuae deinde, ut et Antoniae Drusi senioris, et Agrippinae seniori a Caligula et Claudio signatos numos constat. Claudii et Neronis uxores numis carent, dempta Agrippina juniore, quae aureos quidem et argenteos habet, sed conjuncto semper capite vel mariti Claudii, vel filii Neronis. Habet tamen sola aeneos, senatu haud dubie praepotenti principis matri adulante. Primus Titus filiam Juliam in moneta solam proponi jussit, Domitianus deinde uxorem Domitiam, Trajanus uxorem Plotinam, sororem Marcianam, neptem Matidiam, quae subinde exempla imitati sunt principes successores. Sed haec ad numos tantum in urbe percussos pertinent. Nam Liviam adhuc vivam, tum et Juliam Augusti F., et sequentium principum uxores passim jactant numi in provinciis signati, quod in imperantem Caesarum domum obsequium permissum tantum fuit, non autem, nullo edito in urbe exemplo, imperatum. Perperam ergo adseruit Rinckius t), Hadrianum dilecto suo Antinoo majorem honorem praestare haud potuisse, quam cum in numis perpetuam ejus redderet memoriam. Non exstant numi Antinoi, nisi commatis peregrini, iique nonnisi post

t) de vet. num. pot. p. 83.

mortem ei tanquam deo, aut heroi dedicati, Graecis istud obsequium in Hadriani gratiam deproperantibus. At Romanae monetae majestatem probrosi hujus cinaedi effigie nunquam pollutam constat.

Denique ad praesens argumentum pertinet etiam, nosse veram significationem literarum S. C., quae inde ab Augusto usque ad Gallieni imperium in numis aeneis commatis Romani constanter leguntur, in aureis, argenteisque nonnisi rarissime. Istud jam inter omnes constat, eas legendas *Senatus Consulto*, sed quorsum referendum sit ipsum hoc senatus consultum, non eadem hactenus fuit virorum eruditorum sententia. Praetereo harum varias, sed jam hodie obsoletas, quas collectas habes in opere Joberti[u]). Communis et jam fere ab omnibus recepta sententia est, Augustum, cum unus rerum potitus rempublicam constitueret, auream, argenteamque monetam sibi reservasse, senatui jus in aeneam permisisse. Istud statuendi causas praecipuas habemus duas, quas jam nitide exposuit Baro Bimardus[x]). I. Certum est, literas S. C. non reperiri in numis imperatorum aureis et argenteis, aut, si quidem reperiantur, eas non ad numum ipsum, sed typum esse referendas, ut monebimus infra. II. Certum etiam, literas S. C. observari in omnibus fere numis aeneis ab Augusto, ut dixi, usque ad Gallienum, neque nisi rarissime desiderari. Ex qua adeo tam constante lege possumus jure dictam triplicis metalli inter Augustos, atque senatum divisionem arguere. Accedunt causae aliae. In marmore Gruteri[y]) memorantur OFFICINATORES. MONETAE. AVRARIAE. ARGENTARIAE. CAESARIS. Si moneta quoque aenea ad Caesarem pertinuit, cur haec excluditur? Teste Dione[z]) senatus odio Caligulae omnem hujus monetam aeneam conflari jussit. Quaeso, cur aeneam tantum, cum de abolenda ejus pestis memoria ageretur? Nullam certe aliam idoneam reperiemus causam, quam quod in aurum argentumque senatui jus non fuit, sed in monetam tantum aeneam. Denique, quod quidem argumentum ex gravissimis unum est, sed iis, qui in eadem disputatione versati sunt, hactenus intactum, certis potest testimoniis comprobari, imperatores jus feriundae monetae aeneae procul ab se habuisse. En tibi primum Othonem, cujus aurei argenteique justo numero supersunt, aeneus commatis Romani certae fidei nullus. Ii, qui existimant, senatui totum rei monetariae negotium fuisse commissum, quam, quaeso, causam, sed idoneam, proferent, cur is Othoni dedicaverit numos nobilioris metalli, negaverit vilioris, cum tamen plerumque Romae major monetae pars ex aere fuerit percussa? Divide jus, et paratum habebis responsum. Feriundo auro argentoque usus est Otho jure suo, non invasit aes, quia juris alieni; cur suo senatus in Othone usus non fuerit, ignoramus sane, ut multa in causis antiquariis alia. Tacitus, cum Vespasiani ad imperium vocati initia enarrat[a]), inter

u) T. I. p. 164. 207. et T. II. p. 12. 60.
x) ad Job. T. I. p. 209.
y) pag. 74. 1.
z) L. LX. § 22.
a) Hist. II. 82.

primas ejus curas refert: *apud Antiochenses aurum, argentumque signatur,* at cur non etiam aes? nimirum utrumque illud juris sui, istud senatorii fuit. Non pauci exstant ex argento Pescennii numi a viris fide dignis vulgati, aureus etiam unus, aeneus Latine inscriptus, qui censuram evaserit, nullus hucusque compertus. Jure istud. Pescennius enim, posteaquam semel imperium suscepit, aurum, argentumque ad se, non item aes pertinere est ratus, senatu interim Romae occupato feriunda moneta aenea cum capite Severi, in cujus is potestate fuit. Albini Clodii a Severo Caesareo nomine ornati numos habemus non aureos modo, argenteosque, sed et aeneos; at posteaquam is a Severo descivit, et Augustum se sua sponte dixit, aes ejus nomine feriri desiit. Neque enim hactenus repertus est Albini numus aeneus, qui eum Augustum diceret, etsi, qui hoc praestent, abundent argentei. Ejus facti causa plane expedita. Constat ex diserto testimonio Herodiani [b]), Severum nomine Albini Caesaris in Gallia absentis monetam Romae signari jussisse. Feriit ergo tum senatus numos aeneos tam nomine Severi Augusti, quam Albini Caesaris, quo modo is uno eodemque tempore signavit numos nomine Antonini Pii Augusti, et M. Aurelii Caesaris. Verum simul atque Albinus arrepto Augusti titulo hostis a Severo judicatus est, desinere etiam ejus moneta aenea debuit, Albino non sibi arrogante, quod alieni juris fuit, senatu, qui a Severo tenebatur, prosequi coeptum honorem non auso. Quos ergo habemus Albini numos cum Augusti titulo, nobilioris metalli sunt omnes, eo jubente per Gallias, Britanniamve cusi, quas ille provincias in potestate habuit. Atque his credo argumentis, ab ipsis rei numismaticae causis petitis, evidenter comprobatum esse jus monetarium inter senatum et Augustos divisum.

Haec latius exposui, quia video, divisum istud jus non modo olim a Joberto in dubium vocatum, quem deinde locis supra adductis solide refutavit Baro Bimardus, sed nuper etiam majore adhuc nisu a viro praeclarae eruditionis Stephano Morcello, statuente denique, aurum, argentum, aes semper auctoritate senatus signatum esse [c]). Lubet praecipuas virorum praestantium rationes audire primum, deinde refellere, quia eadem opera plus lucis accedet communi sententiae, novisque ea, ac plane solidis argumentis stabilietur. Ajunt, monetae curatores nullo discrimine dici *IIIviros Auro, Argento, Aeri flando feriundo.* Generatim jam respondit Bimardus [d]), nequaquam repugnare, eosdem praefectos potuisse procurare et monetam Caesarum, et senatus. At enim argumentum, quod opponam, multo mihi solidius praesto est. Tanta est in imperatorum moneta numorum aureorum et argenteorum concordia, ut raro exstet typus aliquis in auro, qui non idem plane, et secundum omnes causas exstaret etiam in argento, et vicissim, saltem sub iis imperatoribus, qui plures ex auro numos feriundos curavere. Confer cum his monetam aeneam sub primis impera-

b) L. II. sub fin. c) de stilo inscript. Lat. L. I. p. 223. d) ad Job. T. II. p. 62.

toribus signatam, quam enorme utrinque discrimen, nullis certe, aut nonnisi raris communibus typis. Ergo, si senatui in nobilius quoque metallum jus fuit, cur is non principum merita, quae profuse in aere commendavit, in aurum quoque et argentum transtulit? non sub Tiberio *Civitates Asiae restitutas, Clementiam, Moderationem,* non sub Caligula *Restitutam Ducentesimam,* non sub Nerone *Congiaria, Decursionem* etc., non sub Galba *Quadragensumam remissam,* non sub Nerva *Frumentum plebi constitutum?* E converso, quod tantum senatui fastidium, ut v. g. sub Augusto *Signa a Parthis recepta,* perpetuum aureae et argenteae monetae argumentum, ne semel quidem in aere ostentaret? Inquiet Morcellus, etiam stante republica, quo tempore nemo negaverit totum rei monetariae negotium penes senatum stetisse, alios typos habuisse numos aureos, argenteosque, alios aeneos. At enim parum idonee huc aliquis vocaverit reipublicae tempora. Tum enim aes certos suos, fixosque habuit typos sive lege, sive consuetudine, a qua non facile discessum, asses quidem Janum, semisses Jovem, trientes Palladem etc., aurum et argentum praedicandis majorum praeclare factis, aut cuicunque alteri argumento servatum fuit. At non sic imperatorum aevo, quo, ut ex allatis exemplis vidimus, spectato typorum delectu idem jus fuit aeri atque metallo nobiliori. Etiam capitis varians in imperatoribus cultus varium monetae jus non obscure indicat. Habent hi inde a Nerone in non paucis aeneis pro laurea coronam radiatam, in aureis, argenteisque, saltem quamdiu in vivis fuere, nunquam usque ad Caracallae imperium, qui primus in moneta argentea radiatus comparet. Ex quo arguo, quoniam corona radiata certum fuit divinitatis symbolum, noluisse imperatores in moneta sui juris praeferre speciem, tanquam divinitatem ipsi sibi arrogarent, etsi hanc superstitionem permitterent senatui in moneta, cujus typos ipse dictavit. Cum ergo in utroque numorum genere videamus variare et typos et modos, quis non etiam ab hac ipsa causa duplex arbitrium, et duplex adeo jus arguat?

Aliud deinde argumentum, omnia metalla ad senatum pertinuisse, Cl. Morcellus a decoro repetit. Incredibile enim sibi visum, omnes Romanos principes tanta levitate, ne dicam amentia, fuisse, ut in honorem ipsi suum inscriberent in numis suis *Aeternitati Aug., Auctori pietatis, Optimo principi, Adsertori libertatis publicae, Restitutori orbis* etc. Existimavit ergo vir eruditus, jus Augustis in aurum, argentumque signandum esse non potuisse, nisi et ipsi inscriptiones, omnemque monetae suae modum procurarent. At ego existimo, Augustos sic mandasse praefectis monetae suae negotium, ut ipsi providerent pondus ejus justum, ac metalli probitatem, quod vero ad laudes, honoresque immodicos attinet, non imperasse haec quidem, tamen permisisse, ut sibi in moneta deferrent. Si Augustus, vir sane moderatus, passim permisit provincialibus, ut templa sibi domi, arasque statuerent, et divinos adeo honores deferrent, ut copiose docebimus in ejus numis, si idem Asiae urbibus indulsit Tiberius ambitionis, laudumque

contemptor, non mirabimur, passos eos, monetae suae inscribi titulos laudum fastuosos, aut humanitatis modum excedentes. Atque haec cum admitterent principes; an propterea vani atque amentes, ac non potius versuti, artiumque politicarum probe gnari, cum scirent, objecto divinitatis nomine populorum intendi observantiam, reverentiamque? Lege de hoc argumento Tacitum [e]). Ergo et vanus, amensque Severus, vir sane cordatus et dexteritatis cognitae, cum, quod multo magis mirandum, obscurae ipse prosapiae M. Aurelii se filium est professus ex causis, quas in ejus principis moneta expediemus.

Relictum Augustis auri, argentique jus supra ex Dione stabilivimus, perhibente, senatum Caligulae odio omnem ejus monetam, sed aeneam tantum, in quam nempe unam ei jus fuit, conflari jussisse. Molestum hunc nodum sic explicare tentat Morcellus: quoniam, inquit, Caligulae numi aenei, et quidem prae aureis, argenteisque abundant, apparet, a senatu non in ejus monetam aeneam ordinariam saevitum, sed in numos aeneos maximi moduli, quos unos ait a Dione nomine *νομισματος του χαλκου* notari. Re vera, inquit, hactenus duos tantum ejus generis numos Caligulae in catalogis vulgatos, unum in museo Theupoli, alium in museo Florentino. Minus aequus suae ipsius causae patronus fuit vir eruditus, nam et utrumque hunc maximae formae numum poterat negligere, et quidem numum Theupolianum, quia ex contorniatis unus est, et tribus adeo circiter saeculis post Caligulam signatus, Florentinum, quia et argenteus est, et Graecus, commatis adeo peregrini, non Romani, sic ut ne unum quidem aeneum ejus moduli cum Caligulae effigie habeamus superstitem, qui aut eo vivo, aut in urbe cusus sit. At vero si sic capienda esse Dionis verba existimat Morcellus, quia vix exstat numus Caligulae maximae formae, necesse est statuere, senatus odium in omnes principes inde ab Augusto usque ad Trajanum flagrasse, quia fere horum omnium deficiunt numi aenei maximi moduli Romae signati, quod jam inter omnes artis nostrae peritos satis constat. Quod vero non obstante senatus edicto, etsi, quod eodem loco addit Dio, effectu non caruit, obvii tamen hodieque sint Caligulae numi aenei, in causa haud dubie est, partim quia ira in numos praesentes, et qui redimi facile poterant, desaevierit, eaque, ut fit, paullatim deferbuerit, partim, quia sparsi jam toto imperio numi imperatum exitium facile vitavere. Testante iterum Dione [f]), eoque coaevo, Caracalla fratris Getae odio monetam ejus conflavit, an vero impetrare potuit, ut non in hunc usque diem Getae numi in omni metallo abundent?

Atque ut longiori disquisitioni finem denique imponam, satis reor his, quae commemoravi, argumentis stabilitam videri hanc, de qua agimus, inter principes et senatum rei monetariae divisionem, atque hunc jus suum inserto S. C. voluisse indicari. Enimvero cum constet,

e) Ann. IV. 37. 38. f) L. LXXVII. § 12.

Augustum victis aemulis paullatim omnem senatus populique potestatem sibi subjecisse, an verisimile, omisisse eum jus signandae monetae, quod, ut initio hujus tractatus diximus, certissimum semper summae in republica potestatis argumentum fuit habitum? Quod si monetae negotium cum senatu communicavit, sibique metallum nobilius, viliore senatui permisso, reservavit, fecit istud populariter ac moderate, ne huic nihil relinquere pristinae potestatis videretur. Eodem is exemplo, ac propter eandem causam totius imperii provincias inter se ac senatum sic divisit, ut, quae plus haberent roboris et auctoritatis, suas esse vellet, reliquas senatui, populoque permitteret, quo quidem instituto praesentem etiam de monetae divisione causam praeclare puto illustrari.

Superest, ut nonnullas alias inscripti numis S. C. causas expediamus.

I. Indè ab Augusto generatim haec nota numis, qui monetae rationem habuere, fuit inserta. Est tamen aliquod numorum genus, quod, etsi commatis certe Romani est, et moneta indubitata, nota S. C. constanter caret. Intelligo aeneos II. formae in Tiberii moneta obvios, in quorum aversa est Caduceus inter duo cornuacopiae, et quod cumprimis observatu dignum, ea quoque carent aenei Vespasiani et Domitiani, qui eundem habent typum. At vero ejus omissae causam fuisse veri similem, quia idem hic typus fuit symbolum senatus, populique, probabimus aliquando in numis Tiberii ad annum V. C. 775.

II. Eadem haec nota in numis maximae formae inde ab Hadriano cusis plerumque omittitur. Supra capite V. verisimile esse dixi, istud quoque numorum genus senatus arbitrio fuisse signatum, omissam autem generatim notam S. C., ne cum moneta ordinaria confunderetur. At sunt etiam in illustrioribus museis hujus classis nonnulli, qui notam S. C. addidere, cujusmodi vel in solo museo Albani habes numos Trajani, Antonini, Caracallae, Alexandri Severi, atque hos inter etiam aliquos amplo orbe conspicuos, aut ex duplice metallo formatos. Istud cum factum, illa nota indicabit aut arbitrium senatus, qui eos, etsi non in monetae usum, feriri jussit, aut referenda erit ad typum eo modo, quo mox eandem notam aureis quoque, argenteisque numis impressam explicabimus. Numos Decii aeneos maximae formae, eosque obvios, qui omnes notam S. C. praeferunt, non moror, quia dubitari non potest, eos veram fuisse monetam, et satis constat, eo imperante in monetae aeneae pondere ac forma multa fuisse immutata.

III. Post Gallienum, ut diximus, nota S. C. etiam ex moneta aenea migravit. Vtrum istud factum arbitrio principum, auctoritate senatus jam tum fere exstincta, an suapte exoleverit usus, incertum, neque magnopere laboramus, cum vetera Romae instituta jam hoc aevo pleraque fatiscerent, quod accidere rei monetariae praecipue debuit, quia tum officinae, in quibus moneta feriretur, coepere in provinciis stabiliri, cum jus istud hactenus soli urbi permissum esset.

IV. Nonnunquam S. C. monetae etiam aureae et argenteae imperatorum inscri-

ptum legitur. Non tamen ex eo quis arguerit, hos nobilioris metalli numos auctoritate senatus fuisse percussos, et quod sequitur, huic quoque in illos aliquid juris fuisse. Nonnunquam enim ea nota ad typum tantum refertur, indicatque, illud, quod in numo proponitur, senatus consulto fuisse decretum. Similia exempla jam etiam in denariis urbis liberae occurrunt. Legitur in denariis M. Lepidi S. C., in denariis M. Scauri EX. S. C., nimirum M. Lepidus, quod et numus eloquitur, factus est TVTOR. REGIS. *Senatus Consulto*, et M. Scaurus AED*ilis* CVR*ulis* EX. S. C. Adde his denarios Manlii Torquati, et Sex. Pompeji, Lentuli, aliorumque passim. Ergo cum in numis aureis et argenteis Vespasiani consecrati legimus EX. S. C., ea formula notat, non, eos numos EX. S. C. signatos, sed, quod juris fuit senatorii, Vespasianum EX. S. C. consecratum. Sic epigraphe POPVL*i* IVSSV in denario Octaviani indicat, statuam equestrem, quam is numus exhibet, non numum ipsum *populi jussu* fuisse procuratum. Aureis non paucis Diocletiani et Maximiani idem S. C. inscriptum legitur, sed difficile est, ejus aetatis leges ex vetere praescripto metiri, omnibusque siglis, quae tum in moneta copiose apparent, certam significationem tribuere.

V. Notam S. C. etiam numis nonnullarum urbium exterarum videmus inscriptam, cujus causa non satis expedita. Vide, quae de ea dicemus in numis Antiochiae Syriae, et in tractatu de numis Coloniarum capite VII. At multo magis mirum, eandem senatus consulti notam comparere etiam in nonnullis Agrippae II. regis Judaici numis.

VI. Imperatores Orientes adeo sibi aurum in re monetaria volebant esse proprium, ut nollent, nisi cum sua accessit auctoritas, a regibus externis signari aurum, et si hi istud forte ausi sunt, quod prohibere Romani non poterant, ei monetae valor in imperii R. finibus fuit interdictus. Vide de hac causa plura infra capite XVI.

CAPVT XIV.

De praefectis monetae, eorumque ministris.

De his Graecorum sive numi, sive rerum Graecarum scriptores nihil suppeditant. Neque enim apud illos monetae praefecti, quod Romae aliquamdiu factum, nomina sua illi inscripsere. Qui viros Atheniensium tetradrachmis inscriptos tales credidere, nonnisi infirmas attulisse conjecturas, in eorum moneta docebimus. Quae ergo in hoc argumento dicemus, ad unos Romanos spectabunt.

Ad quaestores Romae pertinuisse explorare bonitatem metallorum, docemur testimonio Livii. *Karthaginienses*, inquit[g]), *eo anno argentum in stipendium*

g) L. XXXII. 2.

impositum primum Romam advexerunt. Id quia probum non esse quaestores renunciaverant, experientibusque pars quarta decocta erat, pecunia Romae mutuo sumpta, intertrimentum argenti suppleverunt. Quae ars cum jam superiore reipublicae aetate cognita esset, miror sane, tempore exeuntis reipublicae a Plinio dici artem factam denarios probandi [h]).

Propius Romae stante adhuc republica res monetaria ad III viros monetales pertinuit, qui in numis dicuntur III VIRi A. A. A. F. F. id est: *A*uro *A*rgento *A*eri *F*lando *F*eriundo. Constituti hi fuere circa annum V. C. 465. Tribus unum addidit Caesar dictator, ut deinde essent IIII viri, sed ternarium numerum restituit Augustus, quae omnia numorum testimonio comprobantur. Verum de his omnibus prolixius agam in prolegomenis ad numos familiarum, atque etiam ibi credam opportunius, quia III virorum, aut IIII virorum titulo etiam eorum nomina semper adduntur.

Imperante Augusto, atque anno circiter V. C. 740. III viri monetales inscribi numis desivere, non tamen propterea eorum etiam munus antiquatum. Vulgavit Cl. Cajetanus Marinius insigne marmor Trajani aetate positum C. JVLIO. M. F. VOLT. PROCVLO. - - - IIIVIRO. A. A. A. F. F. [i]) Aliud Severi aetate positum Q. HED. L. F. POL. RVF. LOLLIANO. GENTIANO. - - - IIIVIRO. A. A. A. F. F. refert Gruterus [k]). In lapide, qui Gordianum Aug. memorat, proditur PAVLLVS. L. L. AEGIVS. PASSER. III VIR. A. A. A. F. F. vulgante Sponio [l]), quod monumentum docet praeterea, IIIviratum hunc Gordiano imperante vilescere jam coepisse, quia homini liberto delatum fuit. In alio marmore Sponii [m]) XX VIR. MONETALIS. De ejus aetate aliud adfirmari non potest, nisi post L. Veri obitum positum fuisse. Sed probabimus etiam in prolegomenis ad familiarum numos, IIIvirum monetalem dici etiam potuisse XX virum. Postremum ergo monumentum, quod III viros monetales memoret, est laudatum marmor sub Gordiano positum. Conjecit Bimardus [n]), quia monetarii imperante Aureliano, ut narrat Vopiscus, apertam seditionem spectarunt, sic ut justo exercitu reprimendi essent, alium tum rei monetariae modum ac regimen fuisse praescriptum. Infimo aevo, ut constat ex Notitia utriusque imperii, is, cui signandae pecuniae cura mandata fuit, dictus est *Procurator*, vel *Praepositus Monetae*. In marmore, quod vulgavit Seb. Donatus [o]), legitur MONETAE. TREVERICAE. PRAESES. Vide plura apud Bimardum [p]).

Ministrorum rei monetariae, operarumque multiplicia nobis nomina ac munia conservarunt marmora. Qui operis praefuit, dictus est *Optio*. Qui in metallorum probitatem inquisivere, vocabantur *Exactores auri, argenti, aeris*. Reliqui ministri generatim: *Monetarii, Officinatores monetae aurariae argentariae Caesaris, Numularii officinarum argen-*

h) L. XXXIII. § 46. i) Iscris. Alban. p. 54. k) pag. 417. 5. l) Miscell. p. 273. m) Miscell. p. 189. n) ad Jobert. T. II. p. 66. o) Suppl. ad Thes. Murat. p. 263. 7. p) l. c.

tearum familiae monetariae, Numularii officinatores monetae. Magis definite *Signatores, Suppostores, Malleatores, Flatores* vel *Flaturarii.* Quae quidem nomina solum indicasse satis esse existimo, quia solum ad partem numorum mechanicam, a nostro instituto fere alienam, pertinent, quo de argumento vide plura apud Sperlingium [q]), et Bimardum [r]).

Scalptorum, qui numismatum ipsas matrices elaborarunt, mirum profecto, vix aliquam in veterum monumentis fieri mentionem. Et vero cum in copiosis veterum numis miremur artem ad summam perfectionem provectam, artificum tam praestantium nomina perinde merebantur ad posteritatem transmitti, quam istud factum a Plinio commemorandis iis, qui a gemmarum scalptura insignem famam sunt adepti. Eodem etiam jure propter artis excellentiam poterant scalptores monetarii numis inscribere nomina sua, atque istud fecere gemmarum scalptores, inciso v. g. *ACΠACIOΥ*, vel: *COΛΩN ЄΠΟΙЄΙ.* Vnicum inscripti artificis exemplum reperi in numis tribus Cydoniae Cretae, qui sunt omnes in museo Caesareo, nimirum: *NETANTOΣ. EΠOEI.* Dorice pro *EΠOIEI.* Monetarium etiam latere leviter suspicatus est Froelichius in nomine *OPΣOBAPIOΣ*, quod legitur in numis Musae Bithyniae reginae, sed quod aliter esse capiendum, in ejus numis dicemus. Forte non pauca artificum nomina continebunt copiosa monogrammata, quae saepe aream numorum Graecorum occupavere, sed quis haec evolvat? Etiam in hac causa parcior Romanorum moneta nullius nobis artificis nomen dedit, neque defectum hunc supplevere marmora. Quin hactenus unicum reperi lapidem, qui scalptorum, et quidem generatim tantum, mentionem faciat. Eum vulgavit celeberrimus Marinius [s]), Verba, quae huc pertinent, sunt: NOVELLIVS. AVG. LIB. ATIVTOR. PRAEPOS*itus* SCALPTORVM. SACRAE. MONETAE. Lege ibi insignia Marinii ad marmor istud observata. Vellem equidem, aurea saecula in prodendis praestantium monetariorum nominibus tam fuisse loquacia, quam istud fuere saecula barbara in promulgandis suorum nominibus, ut cum legimus in numis Clodovaei: DOCCIO. MON*etarius*, in numis Dagoberti: ELIGIVS. MON*etarius*, vel in numis Viennae Allobrogum cum capite Mauricii Aug. EX. OFFICINA. LAVRENTI.

C A P V T XV.

De officinis monetariis, et copia numorum veterum.

Graecorum iterum sive numi, sive commentarii nihil nos de eorum officinis monetariis docuere. Ergo in Romanis tantum morabimur.

---

q) de num. non cus. cap. 34. r) ad Jobert. T. II. p. 62. seq. s) Iscris. Alban. p. 109.

Quae fuerit stante republica earum conditio, dicemus in Prolegomenis ad numos Familiarum cap. VI. Inde ab Augusto monetam Romanam fere tantum Romae fuisse signatam, certum est. Solus Strabo, de sua aetate loquens, ait, Lugduni Romanorum praefectos cudere monetam auream, et argenteam [1]). Emeritae in Hispania a P. Carisio legato cusos denarios ad pondus et modum monetae R., docent residui id genus numi copiosi, quos explicabimus in denariis gentis Carisiae. Ab aliis imperatoribus nonnunquam alibi constitutas officinas, a Vespasiano Antiochiae Syriae, a Pescennio in Oriente, a Clodio Albino in Gallia, nimirum quia Romanae sibi clausae fuerunt, diximus capite XIII., atque ex eadem causa tyrannos in sua quemque ditione, quam invaserant, signasse numos, suapte patet.

Quis fuerit officinarum status inde ab Aureliano, quo imperante, aut saltem non multo post per provincias imperii distributae fuerunt, dicetur in tractatu de numis inferioris aevi.

* * *

Quod ad copiam numorum veterum attinet, eam magnopere variasse, et variare debuisse, et ratio docet, et hac locupletior magistra experientia. Amplis imperiis, regnis, civitatibus multa fuisse opus pecunia, suapte patet, ac propterea nequaquam mirum, Romanorum, Philippi II., filiique Alexandri M., Atheniensium, Syracusanorum numos incredibili copia reperiri. Tamen fuere civitates his potentia non modo non aequandae, sed nomine ac viribus multo inferiores, quarum opes numismaticae hodieque redundant, ac propterea contemnuntur, ut Thasiorum, Dyrrhachenorum, ac variarum Graeciae M. urbium. Contra aliarum illustris olim famae civitatum, ceu Corinthi, Elidis, Olynthi etc. aut nullos, aut paucissimos habemus numos.

Generatim hoc loco monemus tantum, (nam de copia, vel raritate numorum singularum civitatum in harum moneta agetur) numerum monetae veteris, quae ad nostra tempora pervenit, esse incredibilem, multoque tibi facilius centum monetae Thasiae, vel Dyrrhachenae, vel Massiliensis numos praesto fore, quam vel unum Carolorum, Othonum, Fridericorum, Henricorum, Germanicae stirpis imperatorum. Neque vero superstitis majore numero monetae veteris causa unica est, quod illo aevo major fuit pecuniae usus, ac propterea copiosius signata, sed etiam quod moneta Graecorum, Romanorumque magis fuit solida, magis crassa, et figuris altius exstantibus; at medii aevi moneta gracilis, subtilis, et aliquo tempore bracteata tantum, quo factum, ut illa in nostrum aevum durare potuerit, haec non item.

Has veteris aevi reliquias uni telluris beneficio debemus eas ultro offerentis, sive cum aguntur fundamenta, sive putei fodiuntur, sive muniuntur viae, sive vomere terra proscinditur. Plerumque tum rari, sparsique, saepe singuli reperiuntur numi. Lautiorem saepe messem reclusa

1) L. IV. p. m. 292.

mortuorum sepulchra dedere, quorsum eos nota veterum superstitio adegit. At nullum uberius aucupium, quam cum casus thesaurum obtulit, quem seu vetus avaritia, sive ab hostibus externis metus nemine conscio defodit, quo modo narrat Appianus, Rhodios in bello cum Cassio pecuniam suam partim terra, partim puteis, partim sepulchris condidisse [u]). Tantae fortunae illustria exstant exempla memoriae prodita. Narrat ex Lazio Fabrettus [x]), ejus viri aetate reperta in flumine Sargetia Daciae veteris plus quam quadraginta millia numorum aureorum, qui magna ex parte Lysimachi Thraciae regis nomine fuerunt inscripti. Prope Brestum Britanniae circa annum 1760 reperta fuisse vasa figlina repleta numis imperatorum numero fere XXX. millium, perhibet Pellerinius [y]). In agro Fuxensi inventum est dolium vetus, in quo continebantur LX. millia numorum, quorum nullus Gallieni imperium excessit. Erant inter hos rarissimi Tranquillinae, Corn. Superae, Pacatiani duo. Excepi haec Tolosae ex catalogo MS. academiae, ubi adhuc numi rariores ex omni numero selecti adservantur. Narrat alibi Pellerinius [z]), anno 1759 prope Laodiceam Syriae, hodie *Latakié*, a rustico effossum thesaurum locupletem praestantissimis numis Graecis constantem, et in suam potissimum gazam derivatum. Quam stupendus monetae veteris numerus eodem loco defossae reperiatur frequenter in Dacia vetere, praecipue in hodierna Transilvania, et Walachia, expertus ipse non semel sum. Scripsit mihi exc. princeps Turris Muciae, thesaurum numorum Syracusanorum ex argento, qui hinc caput Palladis, illinc Pegasum exhibent, pondere CC. librarum ruri prope Syracusas inventum fuisse.

Superest docere, cum tantas nobis opes anteacta aetas suppeditet, ad quem numerum numorum, exclusis omnibus ejusdem argumenti, adsurgere possit museum quoddam his reliquiis liberalissime instructum. Nemo jam est, qui non stomachetur hiatum promissoris Wolfgangi Lazii, civis olim nostri eruditi sane, sed parum utique cordati, cum in commentariis suis DCC. millia numorum veterum sese vulgaturum sponderet. Non est mihi animus elevare hoc loco insani hujus promissi fidem, quia istud a me post alios praestitum jam est in Historia musei Caesarei, quam ejus catalogo praefixeram. Vt supra, quam credi potest, excessit Lazius, ita nimium teste Morellio [a]) detraxit Carolus Patinus, qui vix VII. millia in cimeliarchiis reperiri olim credidit. Ipse Morellius, cum haec scripserat anno 1695, delineata sua manu possedit XXV. millia numorum veterum [b]). Bimardi census, sed ut ipse professus est, tantum verisimilis, fuit talis [c]): Aurei imperatorum 3000, argentei eorundem 6000, aenei eorundem III. formae 20000, ut adeo aenei omnium trium formarum adsurgere facile possint ad 30000. In hunc censum nondum venere numi maximi moduli. Concludit denique [d]), adnumeratis his, tum et qui-

u) Bell. civ. L. IV. c. 73. x) de colum. Traj. pag. 235. y) Rec. III. pag. XLIX. z) Mél. I. p. 104. a) Specim. p. 9. b) l. c. c) ad Jobert. T. I. p. 66. seq. d) pag. 68.

nariis, iis, quos *potius* appellamus, plumbeis, numis consularibus, denique regum, urbiumque, confici numerum veteris monetae posse, qui millia L. superaret etiam. Haec Bimardus obiter, nullo ἀκριβειας proposito, sed quam praestare in hoc censu labor esset molestus, et ad extremum ἀδυνατος. Conjecturis, sed his tamen solidis, possumus numerum saltem vicinum eruere. Cum Bimardus in hoc suo computo meminerit abbatis Rothelinii, qui unius Probi mille octingentos varii commatis numos possedit, satis apparet, eum numos omnes, modo ex levissima et maxime ignobili causa unus ab altero differret, cujus naturae est maxima eorum pars inde ab Aureliano, in calculum suum recepisse. Secus numerum aeneorum III. formae ad 20000 millia porrigere non potuisset. Quam legem si ad Augustorum numos applicuit, valere etiam debebit ad alias numorum classes, ac tum infinitam varietatem dabunt numi familiarum, v. g. Calpurnii Pisonis, Roscii, Papii, Sentii, aliorumque, in quibus persaepe litera alphabeti, aut nota arithmetica, aut minutum quoddam sigillum totum discrimen faciunt. Ingentem deinde accessionem suppeditabunt numi commatis externi, v. g. Syracusanorum didrachma, Philippi II. et Alexandri M. moneta, solis item sigillis adiaphoris, aut literis solitariis varia, drachmae Dyrrhachenorum, quae unum magistratum variant etc., de quibus causis agetur infra capite XVIII. His si addamus, quantum veteris monetae nondum cognitae inde a Bimardi temporibus comparuit, ut videre licet ex catalogis Pellerinii, Hunteri, Ennerii, Zoegae, Taninii, aliorumque, vix dubitare licebit, universum monetae veteris numerum ad LXX millia posse extendi. Verum tantus numorum numerus plus propter multitudinem oneris adferet, quam propter discriminum ignobilitatem veri emolumenti, idque unum cognita haec infinitarum matricum diversitas poterit praestare commodi, ut vel hoc uno argumento confirmentur ea, quae de signata olim incredibili numero monetae copia hactenus disserui. Omissis superfluis his opibus malim mihi contingere museum, quod XXX. millia non magnopere excedat, qui numerus tam justus est, ut facile continere possit emolumenta omnia, quorum causa thesauri numorum veterum instruuntur. Enimvero Pellerinii thesaurus, ex illustrissimis unus, qui hactenus coaluere, complectebatur numorum millia XXXII. supra D., unde aliquot centurias sine universi detrimento posse detrahi ipse professus est *).

*) Additions in praefat.

CAPVT XVI.

De valore monetae externae, et mortui principis.

Non agimus hoc articulo de moneta nonnullorum populorum privata, quae monetae imago potius fuit, quam vera moneta, qualis fuit ferrea Spartanorum, scortea Carthaginiensium, stannea Syracusanorum, aliave alterius materiae, quas tractavimus supra cap. VI. Hi nimirum numi, cum non essent ejus materiae, quae ex communi usu ad signandam monetam valuit, pretium habebant quidem a republica praescriptum, sed quod sibi praescribi populi vicini, liberique passi non sunt. Agimus ergo hoc loco tantum de moneta triplicis, usitatique metalli, auri, argenti, aeris.

Monetae externae aliunde quocunque modo invectae varius fuit usus. Aut fuit mercis loco, qua conditione fuere Victoriati ex Illyrico Romam advecti teste Plinio [f]), atque etiam Philippi aurei, a Philippo Macedone sic dicti, praecipue tum, cum monetae aureae usus nondum Romae valuit, quorum adeo tantum fuit pretium, quantum valebant pondere. Adde ingentem vim numorum Oscensium, Cistophorum, aliorumque monetae peregrinae varii nominis, quam per bella externa ex hostico captam praedae nomine importatam multis locis meminere Livius, aliique, subinde in monetam patriam fusione transformatam. Mercis etiam modum habuit aurum L. talentis argenti aestimatum, quo Tithraustes Persa corrupit urbes Graecas, ut Agesilaum ex Asia summoveret [g]). Aut valuit moneta externa, etsi ejus in foro rerum venalium usus non esset, ad faciliorem commercii usum cum populis exteris, aut in stipendia militum, cum foris bellum gerendum fuit, aut si commeatus, aliave vitae, aut belli subsidia foris quaerenda fuere. Non ergo mirum, Atheniensibus, etsi aurum apud eos non fuisset signatum, praesto semper fuisse aureos stateres Daricos, Cyzicenos etc., quorum saepe mentionem facit Demosthenes, aliique, quique a trapezitis peti facile poterant. Non etiam mirum, a Persis Graecas civitates saepe oblatis Daricis legi corruptas, aut corrasos fuisse a Spartanis, ut in horum moneta dicemus, omnis commatis numos aureos, argenteosque, quibus etsi domi uti non liceret, tamen, ex quo Graeciae principatum ambivere, ad belli apparatus necessarios, et expeditiones procul a patria susceptas opus fuit. Fecerunt hae causae, ut numus hospes, praecipue cum a metallo nobilitas accessit, non minore esset in honore, quam qui natura civitatis jus habuit.

Quo tempore civitates fere singulae propriam suam habuere monetam, et exclusere alienam, necesse fuit, commercia, ut olim, sola mercium permu-

f) L. XXXIII. § 13. g) Xenoph. Hist. L. III. p. m. 502.

tatione peragi, quod incommodum sua adhuc aetate fuisse permolestum questus est Xenophon, cum ait [b]): *ἀλλα μην και τοις ἐμποροις ἐν μεν ταις πλεισταις των πολεων ἀντιφορτιζεσθαι τι ἀναγκη, νομισμασι γαρ οὐ χρησιμοις ἐξω χρωνται, praeterea mercatoribus plurimis in civitatibus reddere onera pro oneribus necesse est, numis enim foris inutilibus utuntur.* Hujus levandi incommodi causa conventum nonnunquam videmus inter gentes vicinas, ut earum moneta utrobique valeret. Teste marmore Oxoniensi II. v. 55. pacti sunt Smyrnaei cum Magnetibus, ut sua apud hos moneta aequo jure habeatur. *Δεχεσθωσαν δε και ἐμ Μαγνησιᾳ το νομισμα το της πολεως ἐννομον.* Athenis obolos etiam Aeginaeos in foro valuisse, elegans Diphili apud Athenaeum testimonium comprobat [i]). Alias etiam necessariis istud causis postulantibus permissus monetae externae valor. Refert Polybius [k]), Ptolemaeum Evergetem Rhodiis terrae motu paene eversis praeter infinitam aliam liberalitatem donasse *χαλκου νομισματος ταλαντα χιλια, monetae aeneae talenta M.*, quam ergo verisimile est, in domestici quoque commercii usum fuisse admissam. Sunt etiam, qui in causis minutorum signorum, quae saepe in numis urbium Graecarum incusa comparent, etiam putant permissum monetae externae valorem, de quo ex proposito agemus alibi.

Fuisse tamen monetam aliquam publicam, cujus valorem universa Graecia adprobaverit, videtur posse colligi ex insigni Platonis loco, quem, quia ad plures causas valet, lubet integrum proponere. *Accedit ad haec*, inquit [l]), *et alia lex, quae vetat, privatum quemcunque possidere vel aurum, vel argentum, non tamen et numum, causa scilicet impensae quotidianae, quam et opificibus fere necesse est repraesentare, et omnibus, quibuscunque opus est, mercenariis, servis, et familiae tanquam mercedem rependere. Cujus causa permittimus quidem habere pecuniam, sed ejus generis, quae domi tantum suum habeat valorem, ab exteris vero reprobetur, civitati ipsi vero etiam communem Graecorum pecuniam* (*κοινον Ἑλληνικον νομισμα*) *causa bellorum, et ad exteras gentes profectionum, ut sunt legationes, aliaeve causae similes. Privato vero si necesse aliquando sit foras proficisci, impetrata a magistratibus venia proficiscatur. Quod si domum reversus pecuniam peregrinam habeat residuam, civitati eam exhibeat, ejusdem valoris domesticam pro ea recepturus. Quod si quis occultare eam, et in privatum usum convertere deprehensus fuerit, publica fiat; qui vero ejus fuit conscius, neque indicavit, iisdem cum eo, qui intulit, maledictis et opprobriis obnoxius esto, ad haec multa non minore puniatur, quam allatus peregre numus fuerit.* En tibi ex hoc testimonio pecuniam Graecorum communem, quam non dubitem fuisse monetam Atheniensium argenteam incredibili copia signatam, et qua omnis Graecia abundavit. Neque ego aliam fuisse causam existimo, cur illustriores

---

b) *περι προσοδων* p. m. 922. i) L. VI. p. m. 225. k) Hist. L. V. c. 89. l) de Legib. L. V. p. 742.

Cretae urbes, ut dicemus in Atheniensium numis, tam anxie Atticae monetae in numis suis pondus, typos, causasque omnes fuerint imitatae, quam ut ad communem tum universae Graeciae monetam conformarent quoque suam. In moneta communi serius habiti quoque fuerint numi Alexandri M., nam hos quoque proxime imitati sunt reges exteri, ut dicetur in hujus regis numis. Pecuniae per Graeciam communis meminit etiam Polybius cum narrat, Spartanis, quia bellis sese externis implicari passi sunt, atque ad horum sumptus non valeret pecunia ferrea, necessitatem fuisse impositam acquirendi κοινου νομισματος [m]). Quod ad monetam auream attinet, videntur Darici inter Graecos instar monetae domesticae accepti fuisse, expensique. Lacedaemonii, cum Xenophontis milites a Cyri expeditione reducis sibi adjungere vellent, in has leges ivere, ut Daricum unum menstruum singulis in stipendium darent, praefectis cohortium binos, ducibus quaternos [n]). Frequens etiam in Graecorum commercio Cyzicenorum mentio, de quibus egimus capite IX.

Romanos moneta externa pro merce usos, supra ex Plinio diximus, ac multo istud magis tum, ex quo primum moneta argentea, subinde et aurea lege ordinaria signata fuit. Coepere ergo tum numi exteri, praecipue si antiquioris notae fuere, in cimeliis haberi. Narrat Suetonius [o]), Augustum in Saturnalibus praeter alia varii generis munera divisisse etiam *numos omnis notae, etiam veteres regios ac peregrinos.* Ex quo apparet, in commercii eos usu non fuisse. Quo tempore Sicilia praetorem Verrem habuit, valuisse in hac insula numos et Romanos, et Siculos, ex Cicerone discimus [p]). Imperante jam Augusto monetae provinciali parari exitium coepit. Ei auctor fuit Maecenas, ut ne urbs propriam haberet monetam, pondus, mensuram, omnes Romanis uterentur [q]). Revera in Occidentis provinciis paullatim moneta omnis coepit aboleri, sola obtinente Romana, ut tamen diutius ea in provinciis in Orientem positis duraret, quod argumentum copiosius alias tractavimus. Denique per orbem cultiorem juxta monetam Romanam alia non fuit, quam regum Bosporanorum, et Persarum. Illi Romanis plerumque obnoxii aureis, argenteisque numis suis fere constanter imperatoris coaevi caput uni eorum faciei insculpsere, quin tamen existimem, in imperii provinciis eorum fuisse usum permissum, partim quia in moneta externa semper habiti fuere, partim quia eorum numi aurei a Romanis differebant pondere et auri probitate, nam ex electro potissimum fuere. Teste Procopio [r]) indulsit Justinianus regibus Francis, ut eorum moneta aurea intra imperii Romani fines aeque valeret. Quod cum indultum non fuerit regibus Persarum, etsi prohiberi non potuissent, quo minus aurum signarent, quia tamen moneta aurea a commercio cum Romanis exclusa sibi fuisset inutilis, malebant uno argento esse

m) Hist. L. VI. c. 47. n) Xenophon Exped. Cyri L. VII. p. m. 413. o) in Aug. c. 75.
p) in Verr. L. III. c. 75. 76. q) Dio L. LII. § 30. r) Goth. L. III. c 33.

contenti. Vide totam hanc causam copiose ac nitide tractatam a Bimardo, et falsa aliorum de ea judicia refutata[s]). Moneta imperatoria fere sola in imperii provinciis dominata, facilem etiam propter auri argentique bonitatem accessum ultra imperii fines, et remotissimas gentes nacta est. Narrat Arrianus[t]), Barygazam, quae est urbs Indiae citra Gangem, praeter alias merces deportari etiam solitum *δηναριον χρυσουν και ἀργυρουν, ἐχον ἀλλαγην και ἐπικερδειαν τινα προς το ἐντοπιον νομισμα, denarium aureum et argenteum, cujus cum moneta domestica quaestuosa est commutatio.* Cujus quidem testimonii fidem haud ita pridem vidimus confirmari numis aureis imperatorum II. saeculi in parvo vase repertis apud pagum *Nelore* in intima India supra Gangem situm, ut lego in opere *Asiatik Researches* Calcuttae edito Tom. II. § XIX., quo loco et numi duo, Hadriani et Faustinae, pars ejus thesauri, aeri incisi proponuntur. Verum igitur fuit testimonium Cosmae Indopleustae jam alias a me productum, ope monetae Romanae omnes gentes agere commercia.

* * *

Monetam mortui principis, sive Graeci, sive Romani, suum adhuc retinuisse valorem, nisi cum per causas sive politicas, sive quascunque alias abolenda visa fuit, tam certum est, ac omnibus vulgo persuasum, ut omittere nulla jactura possim, quaecunque ad istud comprobandum paraveram. Neque necesse fuerat ejus vel meminisse, nisi a Morcello, praeclarae eruditionis viro, sed forte unico, nuper canore adsertum viderem, mortuorum monetam continuo aboleri fuisse solitam[u]). Certum est, fuisse nonnullos inferioris aevi imperatores, qui solam suam monetam valere in commerciis voluerunt, sed constat etiam, a proximis istud principibus fuisse improbatum. Vide, quae alia huc pertinent, apud Rinckium[x]).

CAPVT XVII.

De inscriptionibus.

Copiosam suapte materiam nequaquam copiose tractare est animus, sed eas tantum persequi partes, ex quarum cognitione ars numismatica, aut generatim philologiae studium aliquid potest percipere utilitatis. Hujus ergo tractatus articulos statuimus sequentes.

§ I. De inscriptionum ortu, progressu, meritis.
§ II. De scriptura retrograda, et *βουστροφηδον*.
§ III. De vario inscriptionum situ.
§ IV. De linguis.
§ V. De literis solitariis.

s) ad Jobert. T. I. p. 116. t) in Periplo Erythr. T. I. p. 28. edit. Hudson. u) de Stylo inscr. L. I. p. 220. x) de vet. num. pot. cap. XIV.

§ VI. De compendiis scripturae.
§ VII. De literis incusis.
§ VIII. De modo inscribendi nomina urbium, et populorum.
§ IX. De dialectis.
§ X. De forma literarum Graecarum.

§ I.
De inscriptionum ortu, progressu, meritis.

In ipsis artis monetariae incunabulis nullas plerumque insertas fuisse literas, ex numis ipsis potest intelligi. Etenim in illustrioribus museis aurei argenteique commatis vetustissimi justo numero servantur, quos nulla unquam inscriptionis nota insignivit. Idem intellige de vetustissimis aeneis Italiae mediae. Nimirum antiqua illa aetate cultu simplice contenta, atque omne superfluum amputante satis visum imprimere metallo notam qualemcunque, testem auctoritatis publicae, quae singularum civitatum monetam discerneret. Is literarum defectus civitatibus olim innoxius nobis istud attulit mali, quod multorum numorum, qui sic anepigraphi sunt, patriam certam ignoremus. Multis contigit aliorum similium beneficio, sed literis insignium, ad vitam revocari. Selinuntis Siciliae numos solo apii folio notatos, cum diu incerta sede vagarentur, nuper, cujates essent, intelleximus prolató simili alio cum epigraphe *ΣΕΛΙ.* Idem beneficium experti sunt multi alii, quos nunc praetereo.

Tamen etiam secuta aetas, quanquam rarius, numos dedit omni inscriptione destitutos. In causa etiam tum fuit, quia, cum civitates aliquae certos habuerint typos, quibus aliae aut usae non sunt, aut utendi causam non habuere, natale suum solum ipsi dictaverunt. Sic silphium, planta Cyrenaica, in numis conspicuum suapte elocutum est patriam Cyrenaicam, balaustium Rhodum, vas monotum certae formae Cymen Aeolidis, clypeus Boeoticus Thebas etc. Huc pertinent numi urbium cum typis homonymis, ut cum Cardia Thraciae signavit *cor*, *καρδιαν*, Clides insulae *clavim*, *κλειδα*, Rhodus *rosam*, *ῥοδον*, Side *malum Punicum*, *σιδην*, Selinus *folium apii*, *σελινον* etc., cujus generis numos Galli concinne *Médailles parlantes* dixere.

Videntur fuisse urbes, quae jam inde a principio monetam suam inscriptione distinguere instituerunt. Nullum me videre memini numum illiteratum seu Sybaris, seu Posidoniae, seu Cauloniae, seu Crotonis, etsi commatis sint antiquissimi, et ipsi suis se typis satis discernerent.

Vetustissimo aevo paucis literis inscribi urbis nomen consuevit. Sic Crotoniatarum antiquissimi numi habent *KPO.*, Sybaritarum *ΣΥ.*, Atheniensium *ΑΘΕ.* etc. Noli tamen istud legis certae instar putare; nam habemus perantiquos Syracusanorum scripto plene *ΣΥΡΑΚΟΣΙΟΝ* literis pervetustis, tum et Rhegii, Messanae, Phaesti, Rhauci. Multis tamen populis serius quoque parca epigraphe placuit. Ad hoc genus pertinent numi solo *Σ*, eoque grandiore notati, crediti olim esse Maleae Laconiae, placita nunc magis Sicyone, vel Siphno. Notum *Α* magnum ad significandum Argos Argolidis. Frequentiores sunt cum adjecta altera adhuc litera, ut *ΣΙ.* Siphniorum, *ΣΕ.* Seriphiorum, at cum solum *Σ* ponitur, incerto, utrius sint po-

puli. Adde *ΚΥ.* Cymes Aeolidis, Cydoniae, Cyrenes, Cypri, *ΛΑ.* Laconum etc. Pellerinius prolixum nobis catalogum dedit urbium, populorumque, qui nomen suum una, binis, tribus literis in moneta expressere [y]), verum me judice plerumque fallit, aut saltem ambiguum est iudicium, quod is ex literis solitariis capit, demptis iis, quae frequenter in coloniarum numis occurrunt, sed ad quas rite explicandas juvant causae aliae. Sic E solitarium notare *Emeritam* Lusitaniae, docent praefixae C. A., id est: *Colonia Augusta.* Certius deinde indicium, cum nomen populi binae literae *ἀρχαιουσαι* exprimunt, sed adhuc tum cautione opus est, et saepe a variis varie fuit peccatum. Ipse Pellerinius numum *ΛΑ.* Lacedaemona amandavit, qui certae est Larymnae Boeotiae. Mox vidimus literas *ΚΥ.* plurium urbium patientes. Minuitur ambiguum, aut fere evanescit addita litera tertia. Reges etiam non pauci scripturae compendio sunt usi, ac praecipue reges Bospori Cimmerii, scripto v. g., *ΒΑΣ. Π.*, quo indicatur *ΒΑΣιλευς Πολεμων* hujus nominis alter, *ΒΑ. Ρ. rex Rhescuporis I., ΒΑ. Κ. rex Cotys I.* etc. In numis familiarum v. g. Q. C. M. P. I. id est: *Quintus Caecilius Metellus Pius Imperator,* sed de quibus alibi. De compendio scripturae ope monogrammatum agetur infra.

Generatim observo, parsimoniam scripturae fuisse notam aevi simplicioris, aut etiam reipublicae, regni, imperii florentis, in cujus locum aetas luxu depravata, aut versus in pejus rerum status invexit loquacitatem hortante sive vanitate, et ambitione, sive adulatione. Cum regnum Syriae valeret opibus, satis ad dignitatem visum est scribere modestum illud *ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΣΕΛΕΥΚΟΥ.* vel *ΑΝΤΙΟΧΟΥ.*, at vero extenuata ejus regni potentia en tibi v. g. Antiochum XII. haec crepantem: *ΒΑΣΙΛΕΩΣ.ΑΝΤΙΟΧΟΥ.ΔΙΟΝΥΣΟΥ. ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ. ΦΙΛΟΠΑΤΟΡΟΣ.ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ.*, nimirum ut pauperes jam reges provinciarum jacturam titulorum copia pensarent. Ephesiis republica integra ac viribus valente suffecit solum *ΕΦΕΣΙΩΝ.*, verum attritis rebus suis solabantur sese honoribus adscititiis, v. g. *ЄΦЄCIΩΝ. Δ. ΝЄΩΚΟΡ. Η. ΠΡΩΤΗ. ΠΑCΩΝ. ΚΑΙ. ΜЄΓΙCΤΗ.* Confer et Smyrnaeorum tumorem. Auctae per ambitionem, aut laudis studium scripturae multa praebent documenta numi Romani tam familiarum, quam imperatorum, quae praetereo. Adulationis in principes canora suppeditant argumenta numi tam Graeci, quam Latini. Pervulgatum est illud Cianorum, Nicaeensium, Caesariensium Cappadociae: *ΚΟΜΜΟΔΟΥ.*, vel *CЄΟΥΗΡΟΥ. ΒΑCΙΛЄΥΟΝΤΟC. Ο. ΚΟCΜΟC. ЄΥΤΥΧЄΙ. Commodo,* vel *Severo regnante orbis felix est,* item copiosi tituli, quos urbes Graecae in Parthia sitae in reges Parthos contulere. Romana turpis servitii exempla propter copiam omitto.

Inscriptione numorum, atque ejus praecipue ubertate, quae veteri parsimoniae successit, magna in universam philologiam fluxisse commoda, in aperto est.

---

y) Supplém. II. p. 105. seq.

Quantam inde lucem accipiant historia, chronologia, geographia, mythologia, theologia, ritus, allegoriae, verbis exponere longum foret, et patebit ex operis decursu unius philologiae commodis consecrati. At vero quod praecipuum est inscriptionis numismaticae beneficium, capitibus Augustorum, regum, personarum utriusque sexus illustrium adjecta, quorum ea sint effigies, nomenclatoris more dictat, quo sane unico subsidio vetus iconologia nititur, et sine quo in hunc usque diem ignoraremus effiges, quas nobis reperta omnis generis veterum simulacra objiciunt, quia quaecunque alia monumenta addere eorum, quorum sistunt imagines, nomina neglexerunt. Ergo si qua veteris aevi in lucem profertur imago, ad numos provocamus, quorum oraculum si eam definit, satisfactum nobis putamus, neque ultra inquirimus, sin cessat, in incertarum numero nullo vindice habebitur.

§ II.

De scriptura retrograda, et βουστροφηδον.

Hoc articulo comprehendo modos illos, qui a modo scripturae ordinario a sinistra ad dexteram progredientis, et eadem iterum lege incipientis, aut in orbem ductae discedunt. Sunt vero I. scriptura retrograda, II. ea, quae Graecis βουστροφηδον dicitur.

I. *Scriptura retrograda.* Est hic modus in numis Graecorum plerumque testis aevi pervetusti, retentus a populis Orientis, qui in Graeciam scripturam invexere. Sic in numis Himerensium Siciliae antiquissimis legitur AЯƎMIH pro HIMERA, Messanensium Siciliae *ИOIИAΣΣƎM* pro *ΜΕΣΣΑΝΙΟΝ*, quam scribendi legem Froelichius perperam in monetariorum vitiis putat a) Neque tamen existimes, omnem epigraphen valde antiquam fuisse etiam retrogradam. Contrarium docebunt copiosi variarum regionum numi, praecipue M. Graeciae et Siciliae, qui etsi omnes longae vetustatis characteres offerunt, tamen moris recentioris legem sequuntur. Non raro in uno eodemque numo utrumque scripturae modum videre est. In antiquissimo Buxenti Lucaniae scribitur *ΠΥΞΟΕΣ* more nostro, et *ΣΙΡΙΝΟΣ* retrograde. In alio non magnopere vetusto Cyrenensium est *ΚΥΡΑΝΑΙΩΝ* moris novicii, ut *ΘΕΥΦΙ.* retrogradum. Eandem discordiam inter literas ejusdem verbi singulas potes observare. Sic in frequentibus Atheniensium numis, quos dabit Haymius, habes *ΑΘƎ* pro *ΑΘΕ*.

Non tamen semper epigraphe retrograda numum in prima rei monetariae tempora promovet. Fuere praeter Orientis linguas aliae nostri solis, quarum literae plerumque a dextera ad sinistram tendunt. Vide numos Etruscorum, Samnitum, Oscorum, qui inscriptionem fere semper retrogradam offerunt, etsi numi Etrusci non pauci admodum vetusti aevi non sint, numi vero Osci et Samnitici intra VI. et VII. saeculum urbis conditae lucem viderint, ut suo loco docebitur. In numis Atheniensium aeneis, ac propter hanc ipsam causam serioris aevi, legitur retrograde *ΑΘΗΝΑΙΩΝ.* a) Denique scriptura retrograda ingruentem etiam bar-

a) IV. Tent. p. 380. a) Hunter. Tab. XI. n. 2. et 6.

bariem, rudesque artifices arguit. Hoc modo scribitur vocabulum *ΜΗΛΙΩ* in numo aevi sequioris Meli insulae [b]), et similis ruditas occupavit numos Cydoniae Cretae cum capite Tiberii [c]), ut taceam exempla alia passim obvia.

II. *Scriptura βουστροφηδον*. Hunc modum Pausanias celebrem Cypseli arcam describens sic explicat [d]): *Των δ' ἐπι τῃ λαρνακι ἐπιγραμματων ἐπεστι τοις πλειοσι γραμμασι τοις ἀρχαιοις γεγραμμενα. Και τα μεν ἐς εὐθυ αὐτων ἐχει, σχηματα δε ἀλλα των γραμματων, ΒΟΥΣΤΡΟΦΗΔΟΝ καλουσιν Ελληνες. Το δε ἐστι τοιονδε. Απο του περατος του ἐπους ἐπιστρεφει των ἐπων το δευτερον, ὡσπερ ἐν διαυλου δρομῳ. Epigrammata arcae majorem partem literis vetustis exarata sunt, quarum quidem aliae recto ordine progrediuntur, alias vero ejus sunt modi, quem BOVSTROPHEDON Graeci vocant. Is vero est talis. A fine versus prioris versus alter revertitur, perinde atque in diauli cursu.* Etymon dedit Hesychius in *Βουστροφηδον*: *οὑτως ἐλεγον, ἐπαν ὁμοιως τοις ἀροτριωσι βουσι τας ἀντιστροφας ποιη τις. Ελεγον δε ἐπι του γραφειν τροπῳ τοιουτῳ. Sic dixere, cum quis more arantium boum conversiones facit, ut cum tali modo scriptura peragebatur.* Hac lege tabulas Solonis fuisse scriptas testatur Harpocration [e]). Ab his testimoniis docemur, hunc scripturae ordinem esse ex antiquissimis unum.

Montfauconius injecta *ὡς ἐν παροδῳ* hujus scripturae mentione, nulla ejus superesse vestigia adfirmavit [f]). Si marmora spectes, vere istud potuit adfirmare, quia ejus aetate eorum nullum *βουστροφηδον* inscriptum cognitum adhuc fuit. Edmundus Chishull in suis ad marmor Sigeum observatis unicum hoc exemplum scripturae *βουστροφηδον* inter omnes ubique reliquias antiquitatis exstare dixit [g]). Iterum istud verum, si de marmoribus sermo, nam marmora Fourmontiana eadem lege inscripta serius aetas in apricum protulit. At si eruditi hi IIviri antiquissimos urbium, populorumque numos, qui jam tum passim cogniti fuere, consuluissent, non sane ignotum hunc scribendi modum in omnibus vetustatis reliquiis adseruissent. En ex numis exempla aliquot omissis multis aliis:

ΑΚΡΑΓ	AKRAC	*ΣΙΛΛ*	in numis
ΝΙΤΝΑ	*ƧΟΤΝΑ*	*ƧΟΝ*	Agrigenti.
ΤΑϤ	Rhauci Cretae.	*ΣΟΛ*	Soli Ciliciae.
ΚΙΟΝ	(Hunter.)	*ΝΟΘ*	(Hunter.)
ΝΕΟΠΟΛΙ	Neapolis Camp.	*ΤΕΝΕΔΙ*	Tenedi insulae.
ƧΛΤ	(Mus. Caes.)	*ΝΟ*	(Pellerin.)
ϘΡΟ	Crotonis.	*ΑΚ*	Acanthi Maced.
ИΟΤ	(Mus. Caes.)	*ΝΑ*	(Hunter.)

Enimvero vetustissima Graecorum scribendi ratio, et literarum forma ex solis numis, quos autonomos vocamus, urbium populorumque peti debet, sed quos majorum nostrorum plerique neglexere, solis fere tantum regum et Augustorum numis

b) Peller. c) Mus. Caes. d) L. V. c. 17. e) in Ο κατωθεν νομος. f) Palaeogr. p. 118. g) Ant. Asiat. p. 13.

intenti. Quod supra in scriptura retrograda dixi, hanc non semper numum in antiquissima tempora promovere, etiam ad praesentis scripturae legem valere debet. Sunt in museo Caesareo numuli duo aenei plane gemini Amphipolis Macedoniae, in quorum uno legitur $\frac{AM}{\Phi I}$ in altero $\frac{AM}{I\Phi}$ qui alter scribendi modus a monetarii sive inscitia, sive negligentia fluxit. Idem toties suspicare, quoties in monumentis serioribus scripturam *βουστροφηδον* reperies.

§ III.

De vario inscriptionum situ.

Inscriptiones jam partem numi adversam, jam aversam, jam utramque occupant, jam literis in orbem euntibus, jam lineis rectis vario itinere, iisque, cum longior est epigraphe, multiplicatis. In numis Abderae, regum Parthiae etc. quadratum efficiunt, cui typus tanquam vallo includitur.

Non raro utriusque partis inscriptio conjugenda est. Frequens istud in numis Augustorum, cum in aversa horum tituli continuantur. In numis Graecorum est v. g. hinc *ΤΡΑΛΛΙΑΝΩΝ*, inde *ΚΑΙCΑΡЄΩΝ*, nimirum Tralliani a Caesare nomen honorificum sortiti. Ejusdem rationis est hinc *ΛЄΥΚΑΔΙѠΝ*, inde *ΤѠΝ. ΚΑΙ. ΚΛΑΥΔΙΑΙѠΝ* in numis Leucadis Coelesyriae. Hinc COL., inde BER. in numis Beryti. Magis mirum, ac vel ideo magis rarum, pars ejusdem verbi in aversam trajecta. Sic in numo antiquissimo Lai Lucaniae hinc *ΛΑΙ*, inde *ΝΟΣ*, nempe *Λαινος* urbis gentile, item hinc *ΑΒΑΚ*, inde *ΑΙΝΟΝ*, in numis Abacaeni Siciliae. Contra in aliis urbis, vel populi nomen utrinque legitur. Ita *ΚΡΟ.*)(*ΚΡΟ.*, vel *ΤΑΡΑΣ.*)(*ΤΑΡΑΣ.* in pervetustis Crotonis et Tarenti numis, item *ΙΛΙЄΩΝ.*)(*ΙΛΙЄΩΝ.* Iliensium Troadis.

Epigraphe, quae ex lege ordinaria numi aream, quam typus vacuam reliquit, solet occupare, nonnunquam in ipsos typos involat. Nomen urbis *ΑΙΝΙ.*, Aeni Thraciae, galeae Mercurii inscriptum legitur, et *ΦΑΛΕΙΩΝ*, Faliscorum Etruriae, diademati, quo caput juvenile praecingitur. Eandem sedem saepe occupant magistratuum nomina in numis Syracusanis. In numis Agrigenti nomen populi *ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΩΝ* exaratum est in tabella quadrata. Alia, quae monetae praefectus aut magnifica, aut ad principum laudes commendare voluit, promulgant arae, bases, epistylia, clypei etc. Abstineo exemplis, quae numi inspecti copiosa suppeditant.

§ IV.

De linguis.

Romanos Latine, Graecos Graece, Phoenicios, Hebraeos, Hispanos, Oscos sua singulos lingua in moneta locutos, consentaneum est, et docent numi ipsi. De Latina et Graeca, utraque nobis abunde cognita, per universum hoc opus agere necesse non est. Reliquarum inscriptiones in singulorum populorum moneta aut explicabimus, aut ignorare nos profitebimur. De numis Phoenicie inscriptis disseremus ad calcem numorum Phoeniciae, et una conjungemus numos lingua peregrina inscriptos a Cilicibus, Siculis, Poenis, Numidis, Hispanis, quorum linguae a Phoenicia ductae videntur.

Infinita sunt exempla, urbes et regiones victas victoris populi lingua in moneta locutas. Posteaquam Macedones per Alexandri M. victorias Orientem sibi subjecere, lingua Graeca aut statim, aut paullatim totius Orientis numos occupavit, ipsarum etiam regionum, quibus lingua Graeca ante aut fuit ignota, aut propter peregrinitatem exosa. Graecam igitur videas Asiam minorem mediterraneam a solis antea barbaris habitatam, Syriam, Phoeniciam, Judaeam, Aegyptum, Mesopotamiam, ipsa remotissima Bactra. Graecae exemplum secuta Latina coloniis Romanis per provincias sparsis, quarum pleraeque numos Latine inscriptos edidere. Tandem inferiore aevo omnes linguas alias ex orbis Romani moneta extrusit, nisi quod per intervalla principum Byzantiorum numi Graece sunt locuti.

Servitium, adulatio, permixtio populorum, unum etiam arbitrium numos *bilingues* parturivere. In elegantibus Macedonum tetradrachmis, ex quo Romanis parere sunt jussi, legitur *ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ.* et AESILLAS *Quaestor*. In cistophoris Asiae, v. g. *ΑΠΑ. ΜΥΣΚΟΥ.*, et P. LENTVLVS. IMPERATOR. In aureis, argenteisque Alexandri M. habes *ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.*, et *Acen* Galilaeae literis Phoeniciis scriptam. Graecam cum Phoenicia mixtam passim offerunt numi urbium Phoeniciae, Graecam cum Hebraica numi regum Judaeae, Latinam in societatem cum Graeca recepere Polemo II. Ponti rex, Antiochia Syriae, Caesarea Cappadociae, Tyrus et Damascus coloniae, Cyprus, Philippopolis Thraciae, cum Latina videas sociatam Punicam et Numidicam, cujus exempla copiosa dedit Pellerinius [h]), veterem Hispaniensem etc. Numi Romani commatis perraro sunt bilingues admissa in consortium sola Graeca, quam colere et imitari semper honorificum visum etiam prostrato populo, qui ea utebatur. In denariis plurium gentium Romanarum exstant literae alphabeti Graeci, in denariis gentis Voltejae notae Graecorum arithmeticae, etc. In insigni numo maximae formae musei Caesarei cum capite Gordiani reliqua omni inscriptione Latina legitur *ΘΕΟΣ. ΟΠΛΟΦΟΡΟΣ.*, in aliis: *ΝΕΙΚΗ, ΟΠΛΟΦΟΡΟC.* In denariis Philippi patris, filii, et uxoris primum comparent notae Graecae arithmeticae, quae serius in Romanorum moneta cum fastidio recurrunt. Literas variarum linguarum miscuit aut barbaries, ut cum in numis Gallicis Latinae Graecis miscentur, aut monetaria oscitantia, ut cum in anno epochae *ΡΠΔ.*, quem exhibet numus Aradi, litera postrema A Phoenicia est.

§ V.

De literis solitariis.

Sic appello literas, quae praeter inscriptionem urbis, populi, principis, magistratus aream numorum obsident. Earum usus frequens fuit in numis tam Graecorum, quam Romanorum. Frequens iis hospitium in numis familiarum, rarum in denariis Augusti, nullae sub Tiberio, Caligula, Claudio, eas admisere aliquot numi Neronis aenei, rursum disparent usque ad Philippos, deinceps copia sua mole-

h) Rec. III. p. 121. seq.

stae esse occipiunt. Quae earum in his sit significatio, dicetur partim in prolegomenis ad numos familiarum, partim in animadversionibus ad numos imperatorum.

In numis Graecis, nisi aut annum epochae, aut imperii, aut regni indicant, incertae fere sunt explicationis. Hujus generis obviae sunt in autonomis urbium Ciliciae, in imperatoriis urbium Syriae, de quibus agemus in numis Berhoeae Cyrrhesticae, in imperatoriis urbium Ciliciae, Pamphyliae, Pisidiae etc.

Generatim monendum, cum litera solitaria in numis ejusdem naturae omnibus eadem semper est, tum eam aliquid offerre ad numi explicatum pertinens. Sic litera *Φ* in denariis gentis Marciae capiti regio adstituta, et constanter quidem, haud dubie *ἀρχαιουσα* est *Φιλιππου* Macedoniae regis. Cum variant, in monetariorum potius notis sunt putandae, et nulla scientiae jactura praetereundae, nisi malimus in iis explicandis nimium seduli ac curiosi aut risum lectoribus, aut taedium movere, quo vitio praeter insignes viros alios laborasse cumprimis Vaillantium et Haverçampum saepenumero irascimur.

§ VI.

De compendiis scripturae.

His frequentissime in omnibus suis monumentis usi veteres, ut cum scripsere COS pro CONSVL, *ΑΘΕ* pro *ΑΘΕΝΑΙΩΝ*. Majoris compendii fuere *siglae*, hae quoque usitatissimae, nimirum cum scripto elemento primo verbum totum intelligebatur, sic S. C. fuit *Senatus Consulto*, P. P. id est: *Pater Patriae*, aut in Graecis *Π. Π. Πατηρ Πατριδος*. Harum aliqua exempla jam dedimus § I., neque amplius de iis videtur agendum, quia aut ipsae suam manifestant significationem, sin minus, in incertis sunt putandae, aut in literis solitariis, de quibus egimus § proxima. Exempla siglarum, quae in familiarum numis frequentia occurrunt, dabimus in Prolegomenis ad harum numos.

Diutius hoc loco immorandum notis illis, quas *Monogrammata* appellamus, quae consistunt literis sic colligatis, ut unus earum ductus literis pluribus sufficiat, cujus obvium, notumque exemplum offert Æ scriptum pro AE. Copiosa exempla, quae suppeditant familiarum numi, in horum Prolegomenis quoque proponemus. In imperatorum numis vix amplius occurrunt, nisi sero, ac tempore regum Gothorum in Italia.

Graecis mature haec scribendi lex adrisit, cujus testes sunt numi autonomi omnis metalli. Fuere viri eruditi, quibus operae pretium visum earum investigare naturam, ac praecipue tum, cum difficilior ac impeditior eorum explicatio videbatur. Froelichius complures hujus generis notas collegit, et aeri incisas vulgavit tabula XX. Annalium Syriae. Earum numerum auxit Pellerinius exhibitis duabus tabulis aeneis [i]), sic tamen, ut eas tantum seligeret, quae nomina urbium populorumque eloquuntur. Monogrammata in his conspicua non pauca rationem habent satis expeditam, v. g. *APK.* Arca-

i) Suppl. II. p. 137.

dum, *KOP.* Corcyrensium, *MA.* vel *MAΓ.* Magnesiae, *ME.* Messenes, *ΠATPE.* Patrarum Achaiae, *TYP.* Tyri etc., quae singula necesse non videtur aeri insculpta repraesentare, quia aut videri possunt in laudato Pellerinii opere, aut quia de iis agetur in singularum urbium moneta. Eorum tamen complura tam vagos continent ductus, ut nonnisi violente urbis nomen possint significare, cujus generis est, quod Pellerinius numero 64. proposuit, et quo ait Smyrnae nomen contineri, etsi certum sit, illud saepe in Smyrnaeorum moneta occurrere. Alia sunt, quae me judice in monogrammatis perperam putantur, quia literarum modum ac formam non habent, sed sunt potius signa aut symbola, quae sibi populus quispiam propria esse voluit, cujus generis est illud Gazae in vulgus notum, linea recta una, altera intorta se mutuo secantibus, quod Pellerinius dedit numero 24., et de quo agemus in ejus urbis numis.

At praecipua in describendis monogrammatis opera fuit Cl. Combii, qui eorum omnia, quae in autonomis musei Hunteriani reperit, tribus tabulis aeneis complexus est, quarum prior est num. 63. His enucleandis nemo, credo, sanus operam impendet, cum satis appareat, eorum pleraque aliud non esse, quam monetariorum signa arbitrarie composita, quorum significatio ipsis tantum, aut quorum praeterea intererat, fuit cognita. Exstant numi, ac praecipue Macedonum, Atheniensium, Cilicum, quorum unus idemque duo, aut terna continet monogrammata, quo magis de eorum reperiundo sensu possumus desperare.

§ VII.

De literis incusis.

Nimirum signatis jam numis saepe incusae fuerunt, et post multos quidem etiam annos, literae variae obviis in moneta vetere exemplis. Istud hoc loco tantum indicasse sufficiat; nam cum repetitus hic labor saepius in insculpendis typis, seu sigillis, unde et *signa incusa* dici solent, fuerit versatus, similium notarum explicationem opportunius in tractatu de Typis peragemus.

§ VIII.

De modo inscribendi nomina urbium et populorum.

Jam dixeram § I., Graecos in scribendis urbium suárum nominibus vario compendio usos, v. g. *A* solum notasse Argos, vel Abydum, *ME.* Metapontum, *AΘE.* Athenas etc. Aliis placuere monogrammata, de quibus egimus § VI. Hoc loco, missis nominibus sive decurtatis, sive monogrammate illigatis, consideramus modum, quo ea in numis scripta sunt nullo in fine literarum detrimento.

Nomen urbis saepe in casu recto exaratur, praecipue in numis antiquissimis, sic *TAPAΣ*, *Tarentum*, *ΠYΞOEΣ*, *Buxentum*, *ΣEΛINOEΣ*, *Selinus*, RECION, *Rhegium*, MESSANA, HIMERA etc. Sic et in numis Romanis et coloniarum: ROMA, — AVGVSTA. EMERITA, etc. Idem non raro in gignendi casu, ut: *AMIΣOY. ΔAMAΣKOY. BYBΛOY.* etc. Insolentior est accusandi casus CORINTHVM in numis Corinthi coloniae.

Frequentissimus modus est urbis *ἐθνικον*, seu gentile in genitivo plurali, ut: *ΕΦΕΣΙΩΝ*, *ΘΕΣΣΑΛΩΝ*, *ΘΑΣΙΩΝ*, etc., in Latinis: TYRIORVM. Rarius idem reperitur in casu recto multitudinis absolute posito, ut: *ΣΥΡΑΚΟΣΙΟΙ.*, *ΑΙΝΙΟΙ.*, at frequentius aliquo praeterea addito, ut: *ΠΕΡΓΑΜΗΝΟΙ. ΚΑΙΣΑΡΑ*, nempe: *colunt, honorant.* In numo Antiochiae Syriae: *ΚΑΙΣΑΡΙ. ΣΕΒΑΣΤΩ. ΑΡΧΙΕΡΕΙ.*)(*ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΝ. ΑΝΤΙΟΧΕΙΣ.*, id est: *Caesari Augusto pontifici maximo ob susceptum pontificatum maximum* coronam *Antiochenses* dedicant. Sed et copiosa sunt exempla ejusdem gentilis recto unitatis expressi, praecipue in autonomis vetustioribus, v. g. *ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ*, *ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΑΣ*, *ΚΑΥΛΩΝΙΑΤΑΣ*, *ΣΙΡΙΝΟΣ*, *RECINOS*, *ΜΑΘΥΜΝΑΙΟΣ*, *ΘΕΒΑΙΟΣ*, *ΚΑΤΑΝΑΙΟΣ*, etc. Non raro gentile proponitur in dandi casu multitudinis numero, sed tum verbum *ΑΝЄΘΗΚЄ* vel additur, vel subauditur, ut: *ΚΤΙΜЄΝΟϹ. ΑΝΙΝΗϹΙΟΙϹ.*, vel: *ΒЄΤΟΥΡΙΟϹ. ΤΟΙϹ. ΑΡΚΑϹΙ.*, in aliis plenius: *ΙЄΡΩΝΥΜΟϹ. ΑΝЄΘΗΚЄ. ΚΥΜΑΙΟΙϹ.*, de qua formula agam in tractatu singulari.

Nomen urbis vel populi nonnunquam in utraque numi parte scriptum reperitur. Sic in antiquissimo Methymnae utrinque *ΜΑΘΥΜΝΑΙΟΣ*, in antiquissimis Crotonis utrinque *ϘΡΟΤ.*, in numis Pellae Macedoniae utrinque *ΠΕΛΛΑΙΩΝ.* etc. Saepe in antica legitur v. g. *ΑΜΦΙΠΟΛΙϹ*, in aversa *ΑΜΦΙΠΟΛΕΙΤΩΝ*, vel: *ϹΜΥΡΝΑ.*)(*ϹΜΥΡΝΑΙΩΝ.*, vel: *ΤΗΜΝΟϹ.*)(*ΤΗΜΝЄΙΤΩΝ*, vel: *ΠΕΛΛΑ. ΠΕΛΛΗΣ.* etc., at tum nomen, quod est in antica, vel indicat genium urbis, vel Amazonem, aut quamcunque aliam ex antiquitate illustrem feminam, quae urbi nomen dedit.

Restat modus unus, isque non infrequens, cum pro solito gentili ponebatur urbis *κτητικον*, *possessivum*. Sic pro gentili *ΘΕΣΠΙΕΩΝ* scribitur possessivum *ΘΕΣΠΙΚΟΝ*, et sic pro *ΑΡΚΑΔΩΝ*, *ΑΙΓΙΕΩΝ*, *ΝΑΓΙΔΕΩΝ*, *ΚΩΙΩΝ*, *ΜΑΙΟΝΩΝ*, *ΦΕΝΕΩΝ*, *ΤΕΡΣΕΩΝ* (Tarsensium), *ΒΙΣΑΛΤΩΝ*, scribuntur eorum possessiva *ΑΡΚΑΔΙΚΟΝ*, *ΑΙΓΙΟΝ*, *ΝΑΓΙΔΙΚΟΝ*, *ΚΩΙΟΝ*, *ΜΑΙΟΝΙΟΝ*, *ΦΕΝΙΚΟΝ*, *ΤΕΡΣΙΚΟΝ*, *ΒΙΣΑΛΤΙΚΟΝ*, subaudiendo nimirum vel *νομισμα*, vel, ut in Aegiensium numis, *ΗΜΙΟΒЄΛΙΝ. ΑΙΓΙΟΝ.*, *semiobolus Aegiensis*, vel aliud quiddam compositum a *δραχμη*, vel *ὀβολος*. Vide haec a me olim copiosius disputata [k]).

De terminatione in NO et OM et R Oscis et Samnitibus familiari, ut ROMANO, ROMANOM, LARINOR, vide, quae docebo in dissertatione II. Campaniae numis subjecta.

§ IX.

De dialectis.

Quae auctores veteres de Graecorum coloniis scripsere, numis insigniter comprobantur. Nam si qua urbs Doricae fuit originis, in numis locuta est Dorice, si ab Ionibus profecta, Ionice, si ab Aeolibus, Aeolice. Omnium dialectorum in numis

k) Num. vet. p. 234.

latissime patet Dorica. Dores, qui et Aeoles, nam ut eandem olim sedem, sic et linguam habuere, supra Isthmum positi, aucti sobole Megaridem primum invasere, deinde ab Heraclidis in Peloponnesum reducti multis in ea conditis urbibus coloniarum foras missarum numero prae aliis inclaruere. Dorice ergo monetam inscripsere in Graecia propria Locri, Megara, Peloponnesus, deinde propagantibus linguam colonis urbes Acarnaniae, Epiri, Illyrici, complures Graeciae magnae, universa Sicilia, de cujus dialecto in Prolegomenis ad ejus urbes privatim agam, urbes aliquot Thraciae, in Asia minore Rhodus, Caria, nonnullae Bithynicae, denique Creta, et in Africa Cyrene. Ex coloniis Ionicis, quarum maximam partem emisit Miletus, lingua patria in numis usae sunt Massilia Galliae, Abdera et Apollonia Thraciae, etc. Aeolice praeter Aeolidem locuti sunt numi vicinae Lesbi.

Harum cognitio dialectorum saepe necessaria est ad collocandos rite numos urbium homonymarum. Sic numi inscripti Dorice *ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΑΝ* esse non possunt Apolloniatarum Thraciae, qui Iones fuere, neque inscripti Ionice *ΑΠΟΛΛΩΝΙΗΤΕΩΝ* esse possunt Apolloniae Illyrici, cujus incolae per matrem Corcyram fuere nepotes Corinthi Doricae. Similia indicia ad discernendos tot Heraclearum numos multum valent. Horum ope edoctus sum, quoddam numorum genus inscriptum ΜΕΤΑ., inde a Goltzio in Metaponti moneta habitum, esse Mesembriae Thraciae. Hujus enim oppidani ex *ΜΕΣΗμβριανοις* per dialectum Doricam evasere *ΜΕΤΑμβριανοι*. Vide olim a me disputata[1]).

Factum nonnunquam, ut una eademque urbs varia dialecto numos suos inscriberet. Plerique Heracleae Bithyniae numi sermonem habent Doricum, at sunt etiam, qui Ionicum offerunt, quod haud dubie duplicis gentis permixtioni est tribuendum. Idem observavi in moneta Neapolis Campaniae.

Observo praeterea, urbes Graecas, easque forte omnes, abjecta dialecto nativa paullatim dialectum communem amplexas. Thasii in antiquissimis suis numis scripsere Dorice *ΘΑΤΙΩΝ.*, deinceps constanter *ΘΑΣΙΩΝ*. Methymnaei Lesbi, qui adhuc sub Trajano Aeolice se dixere *ΜΑΘΥμναιους*, (Pellerin.) serius dicuntur *ΜΗΘΥΜΝΑΙΟΙ*. Ex *Μεταμβριανοις* facti *Μεσαμβριανοι*, forte et *Μεσηβριανοι*. (Vaillant.) In antiquissimis regum Macedoniae numis Dorice *ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ. ΑΡΧΕΛΑΟ. ΑΜΥΝΤΑ. ΠΑΥΣΑΝΙΑ.*, at inde a Philippo Amyntae *ΦΙΛΙΠΠΟΥ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.* etc. Neque vero coloniae, quas Macedones per universum Orientem magno numero fundavere, aliam in numis dialectum, praeterquam communem, sunt secutae.

§ X.

De forma literarum Graecarum.

De hac viri aliquot insignes consultis omnibus veterum monumentis copiose et erudite scripserunt, post quorum conatus inutilem possem existimare praesentem

1) Num. vet. p. 58.

operam, nisi viderem, eorum plerosque, re numismatica nondum, ut hodie, expolita, digestaque, numos suspectos aut male sanos in testimonium advocasse, aut caruisse tot praeclaris numis, quos serius propitia fortuna nobis in conspectum dedit.

Praesentis palaeographiae Graecae vades non habeo, nisi numos, missis adeo quibuscunque monumentis aliis, praecipue marmoribus, ex quibus variae formae aliae magno numero peti possent, sed qui labor instituti mei fines excedit.

Literae alphabeti Graeci, quo hodie utimur, ejus sunt formae, qua Graeci optima sua aetate, id est, artibus ad summam gloriam evectis communiter sunt usi. Ejus aetatis fines duco a regno Philippi Amyntae usque ad imperium primorum Caesarum.

Numos Graecos urbium jam in barbariem declinantium non amplius admittendos, consulendosque duxi, quia amplius literas pure Graecas non offerunt, sed ex alienarum, aut vicinarum linguarum contagio misere corruptas, depravatasque. Placuit potissimum inquirere in formas, quas Graeci in antiquissima sua moneta descripsere, et quarum perfecta cognitio ad varias denique philologiae causas multum potest prodesse.

Ceterum quas dictabo formas, non cepi nisi ex numis, quos aut viderim ipse, aut quorum adcuratos habemus iconismos, quos inter praecipuam laudem merentur Haymiani, Pelleriniani, Hunteriani, aliique insignium nostrae aetatis auctorum.

Literarum formam dictabit adjecta tabula, et ex quibus illae numis captae sint, commentarius sequens:

A.

1. In numo antiquissimo Lai Lucaniae. Ejusdem formae est etiam A Etruscum in numis Volaterrarum.

2. In numis antiquissimis Cauloniae et Metaponti.

3. In antiquissimo Methymnae Lesbi. (Mus. Caes.)

4. In antiquissimo Faliscorum Etruriae. (Hunter.) Occurrit etiam in aeneis Athenarum. (Haym.)

5. In antiquissimo Pandosiae Bruttiorum.

6. Occurrit in numis optimi aevi, v. g. in elegantibus tetradrachmis regum Bithyniae, (Haym.) in tetradrachmis Aradi. (Pellerin.) Serius comparet quoque in numis Sauromatis III. Bosporani, (Pellerin. Rois tab. 4.) et in tetradrachmis regum Parthiae.

7. In aeneis Athenarum. (Haym.)

8. In antiquissimo Chalcedonis, quem edidi in mea Sylloge I. In elegante tetradrachmo Lysimachi, quem edidi in meis Numis vet. In numo Arsamis Armeniae regis. (Pellerin. Lettres p. 79.) In numo Heracleae Ponti Caracallae. (Mus. Caes.) In numo Byzantii Getae, quem vide in meis numis vet.

9. In tetradrachmis regum Parthiae.

B.

1. In antiquissimo Segestae Siciliae, (Hunter.) aliisque paucis. Aliam hujus elementi varietatem non vidi.

Γ.

1. In antiquissimis urbium Sicularum, Agrigenti, Geloorum, Morgantiae, Se-

gestae. In numo antiquissimo Aegarum Aeolidis, quem edidi. (Num. vet.)

Δ.

1. In antiquissimis Zancles, Pandosiae, Posidoniae.

E.

1. In antiquissimis Buxenti et Metaponti Lucaniae urbium.

2. In antiquissimo Neapolis Campaniae, quem edidi. (Sylloge I.)

3. In elegantibus argenteis regum Bithyniae, (Haym.) in aeneis Athenarum. (Haym.)

4. Forma recentior, tamen satis vetusta, inde ab altero post Christum saeculo plerumque obvia, quin in antiquissimo numo Phaesti apud Pellerinium (Rec. III. tab. CI. n. 62.), elementum istud hac forma comparet. Sed de hujus formae aetate ac progressu agam prolixius infra sub elemento *Σ* formato ut *C*. Hanc formam adoptasse etiam Etruscos, dicetur in numis Tudertum Vmbriae.

5. In tetradrachmis regum Parthiae.

F.

Litera vere Graeca, sed fere antiquata suffecto *Φ*, retenta tamen ad indicandum numerum senarium. Exstat in omnibus numis Faliscorum Etruriae, scripto *FAΛEIΩN*, tum in pluribus aliis Achaeorum, Boeotorum, Aspendi Pamphyliae. Sed quae ad hujus literae naturam pertinent, fuse disputabuntur in tractatu de characteribus chronologicis capite III.

Z.

1. In numis aetatis optimae, v. g. tetradrachmis Smyrnae, in numis Locrorum Italiae, in Cistophoris Laodiceae, (Pellerin.) in numis Cyzici, Byzantii, Clazomenarum, etiam cum nota arithmetica est, ut in numo Demetrii II. (Pellerin. Rois tab. 10.) Et valuit diu haec forma, etiam in numis inclinantis imperii, cujus exempla obvia. Infra etiam cum *Ξ* eandem formam communicatam videbimus.

2. Haec quoque forma non infrequens, in autonomis Zacynthi, Sardium, Temni, Seleuciae Syriae, quos vide apud Pellerinium, in autonomo Clazomenarum, quem edidi, (Sylloge I.) in Neroniano Siphni. (Pellerin. Rec. III. tab. 133. n. 7. 8.) Hac forma saepe video scriptum *Z* in nomine *ZETΣ*.

H.

Novicius character, cum *E* longum valet, et ejusdem perpetuo formae.

Remotissimo aevo fuit aspirata, retenta a Latinis, cujus in numis quoque supersunt vestigia, ut: *HE.* in numo Graeco Heracleae Lucaniae, *HENNAION*, Ennae Siciliae, *HIMEPA* (retrograde) in Graeco Himerae Siciliae, *HIKE.*, in numo Boeotorum. (Pellerin. Rec. I. tab. 24. n. 7.) Verissime adeo dixit Athenaeus: (L. IX. p. m. 398. A.) *Οιμαι δε και δια του H στοιχειον τυπωσασθαι τους παλαιους την δασειαν. διοπερ και Ρωμαιοι προ παντων των δασυνομενων ονοματων το H προγραφουσι. Nimirum et veteres elemento H densum spiritum expressere. Quare et Latini omnibus vocabulis sic pronunciandis H praefigunt.* Dedi hic exempla ex solis numis. Multo plura suppeditant marmora Graeca antiquissima passim cognita. Tamen hoc loco memorandum signum ⊢, quod in obviis Tarenti, et Heracleae Lucaniae numis

spiritus densi valorem habet. Scilicet elemento *H*, quod, ut diximus, olim aspiratio fuit, ad significandum *E* longum translato, *H* bissectum utriusque spiritus notas suppeditavit, et ⊢ quidem asperi, ⊣ lenis. Ejus legis jam ex Graecorum monumentis, praecipue ex tabula Heracleensi a Mazochio illustrata cognitae certam etiam tenemus rationem ex Diomedis scholiis in Dionysium Thracem, qui postquam docuisset, signum *H* olim apud Graecos, ut nunc apud Latinos, spiritum asperum fuisse, addit: *ἡ τοτε δασεια* (de *H* loquitur) *ἐτμηθη εἰς δυο κατα καθετον, και το μεν πρωτον αὐτης μερος ⊢ της δασειας ἐστι το σημειον, το δε δευτερον ⊣ της ψιλης. Qui olim fuit spiritus asper*, (nempe *H*) *in partes duas ad perpendiculum sectus est, ejusque pars ⊢ spiritus asperi est signum, altera ⊣ spiritus lenis.* Vide haec apud Villoisonum. (Anecd. Graec. T. II. p. 122.)

Θ.

1. In vetustissimo argenteo Methymnae Lesbi, quem ex museo Caesareo vulgavi. (Catal. Mus. Caes. P. I. tab. III. n. 12.) Item in aeneo Atheniensium. (Neumann.)

2. In antiquissimis Athenarum. (Mus. Caes.)

3. In aeneis Atheniensium. (Haym., Hunter.)

4. In aeneis Atheniensium. (Haym.)

5. In aeneo Atheniensium. (Mus. Caes.)

6. Inserto solo puncto, in numis omnis aetatis.

7. Ejusdem formae cum praecedente sola parvitate differt, non ejusdem cum vicinis literis mensurae, quod praecipue apparet in numis regis Agathoclis, imminuta eodem modo etiam litera O, ut dicetur.

I.

1. Retrograde *Z*, in antiquissimis Lai, Buxenti, Posidoniae Lucaniae urbium, item Cauloniae et Crotonis.

2. In antiquissimo Gortynae Cretae. (Hunter.)

K. ϙ.

1. In numo Chalcedonis perantiquo, quem edidi. (Sylloge I.)

2. Vetustissima aetate pro *K* usurpatum, et obvium in numis perantiquis Crotonis et Syracusarum, et plane obvium in elegantibus didrachmis Syracusanis infra Pegasum tanquam litera *ἀρχαιουσα* Corinthi, ut vulgo creditur.

3. Inserto puncto, in antiquissimis Crotonis.

Ceterum de hujus elementi natura retenti a Graecis ad indicandum numerum XC., dictique *episemon Koppa*, agam copiosius in tractatu de characteribus chronologicis cap. III.

Λ.

1. In antiquissimis Lai Lucaniae, et Cauloniae.

2. In antiquissimis Leontinorum, et Gelae Siciliae urbium.

3. In antiquissimis Zancles, Leontinorum, Neapolis Campaniae.

M.

1. In numo Manni Edessae regis. (Pellerin. Rois tab. XVI.)

2. In numis Laodiceae Phrygiae, et regum Bospori.

3. In numo Rhescuporis IV. Bospori regis. (Mus. Caes.)

N.

1. In antiquissimis Pandosiae, Crotonis, Agrigenti, Neapolis Campaniae.

Ξ.

1. In antiquissimo Naxi Siciliae.

2. In antiquissimo Buxenti Lucaniae.

3. Aetate optima valuit *Z*, ut vidimus; serius etiam *του Ξ* valorem habuit, ut in argenteis Amisi cum capite Hadriani, et in numo Germanicopolis Domnae. Vide utrumque numum in meis Numis vet. In aeneis Alexandri M. sub Caracalla cusis. In numo Orthosiae Phoeniciae Alexandri Sev. (Pellerin. Rec. III. tab. 134. n. 12.) In Alexandrinis Gal. Maximiani.

4. In antiquissimo Naxi Siciliae, (Hunter.) Alexandri I. Macedonis, (B. L. T. XXVI. p. 48.) Saxi Cretae, (Dutens.) Xenophontis medici. (Pellerin. Rois tab. 22.)

5. In numo Caligulae. (Pellerin. Mél. I. pag. 1.) In numis Alexandri Sev. Apolloniae Mysiae, et Aegarum Aeolidis. (Mus. Caes.)

6. In numis Alexandri Sev. et Maximi in mea Sylloge I. tab. IV. n. 3. 5. In numo Anazarbi Decii in eadem Sylloge. Singulare est in numo Gazae: *ΓΑΖΑ. ΑΖC.*, in quo primum *Z* est pro *Ζητα*, alterum pro *Ξ*. (Pellerin. Suppl. II. tab. 2.)

7. In numo Alexandri Sev. (Pellerin. Suppl. I. tab. 2.)

O.

1. In antiquissimis Cauloniae et Crotonis.

2. In antiquissimis Lai et Posidoniae Lucaniae urbium.

3. Minutissimum in numis optimae aetatis, quin in tetradrachmis Alexandri M. saepe est instar puncti. (Mus. Caes.) Hanc imminutionem etiam *τῳ Θ* contigisse diximus.

4. In autonomo Seleuciae Syriae, (Pellerin., Mus. Caes.) in tetradrachmis regum Parthiae, in numo Cyzici cum capite Hadriani. (Haym. T. II. tab. 33. n. 7.)

5. Pro *OY*. in numis Nicopolis et Marcianopolis Moesiae urbium. Wildius compendium istud jam vidit in aeneis Alexandri M., utrum vere, ignoro. Vide numos hujus regis.

Π.

1. Obvium in numis aetatis optimae.

2. Retrogradum in antiquissimo Lai et Posidonae.

P.

1. In antiquissimo Agrigenti, Tarenti.

2. In antiquissimis Tarenti, Larissae, Himerae, Pharsali, item Boeotorum apud Pellerinium. (Rec. I. tab. 24. n. 6.)

3. In numo Triccarum Thessaliae.

4. In antiquissimis Crotonis, item Rhauci Cretae. (Hunter.)

5. In antiquissimis Chersonnesi Cretae, (Mus. Caes.) et Crotonis.

6. Retrogradum in antiquissimo Eleuthernarum Cretae a me edito. (Numi vet.)

7. In autonomis Hierapolis Phrygiae, (Hunter.) Cragi Lyciae. (Hunter.)

8. In tetradrachmis regum Parthiae, et Arsamis Armeniae regis. (Pellerin. Lettres p. 79.)

Σ.

1. Retrogradum in antiquissimo Tarenti, (Pellerin. Suppl. II. tab. 2.) et Neapolis Campaniae. (Sylloge I.)

2. In antiquissimis Sybaris, Cauloniae, Crotonis, Lai, Posidoniae, Buxenti, et Siris, quibus adde Phaestum Cretae. (Hunter.)

3. In antiquissimis Messanae Siciliae. Eandem formam reperi etiam in numo Faustinae jun. Nicaeensium, quem edidi. (Num. vet.)

4. Etiam cum scriptura retrograda non est, in antiquissimis Messanae Siciliae.

5. In antiquisssimo Agrigenti. (Mus. Caes.)

6. Obvium in numis perantiquis.

7. In numis Seleuci VI. (Haym. Tom. I. tab. IX.)

8. In nomine magistratus *MONOYNIOΣ* numi Dyrrhacheni, quem vidi ipse.

9. In numo Artavasdis Armeniae regis aetate M. Antonii IIIviri. (Pellerin. Rois tab. 15.) In aeneis Siritis Lucaniae. In numis Polemonis II. Ponti regis, (Pellerin. Rois tab. XVIII.) item regum Commagenes. Obvium deinde in numis inferioris aevi ad usque Valeriani tempora, ut in hujus numo apud Pellerinium. (Suppl. II. tab. VIII. n. 5.) In antiquissimo Phaesti numo a me edito. (Num. vet. Tab. X. n. 5.) legitur *ΓΕΛΧΑΝ*. Esset igitur hoc sigma ex antiquissimis unum, si certi essemus, hujus vocabuli elementum primum esse potius sigma, quam aliud, et forte digamma Aeolicum. Simile dubium urget in *ΓΑΞΙΩΝ* scripto in numo, qui Saxo Cretae tribui solet, quam vide.

10. Forma obvia, praecipue post antiquatum Σ, de cujus aetate continuo plura.

11. Forma insolens, in Nicaeensi Gallieni. (Pellerin. Mel. II. tab. 32. n. 5.)

Restat, ut in epochas seu invecti *C*, seu antiquati Σ inquiramus, cum ex varia hac forma de numorum judicare antiquitate soliti fuerint antiquarii, ad quod judicium exclusis quibuscunque aliis monumentis solos lubet numos vocare.

Formae *C* antiquissimum usum, quod ex numis norimus, suppeditat numus Gentii Illyrici regis hactenus ex solo museo Caesareo cognitus, scripto — *ACΛΑЄ — ΓЄΝΤΙΟΥ*. Is a Romanis regno exutus est V. C. 586. Eandem offerunt numi ejusdem fere aetatis, scilicet Monunii Dyrrhachii regis, (Pellerin. Rois tab. III., in meis Num. vet. pag. 96.) scripto *ΒΑCΙΛΕΩC*, autonomi argentei Aegiensium Achaiae: *ΑΡΙCΤΟΔΑΜΟC. ΑΙΓΙЄѠΝ.* (Num. vet. p. 117.) In numo Aseae Arcadiae, qui certe signatus fuit constante adhuc foedere Achaico, cui L. Mummius cos. V. 608. finem fecit, legitur *ΑCЄΑΤΩΝ.* (Haym. T. II. tab. 12.) Docebunt numi Aradi, *C* jam anno V. C. 621. in hac insula hospitium nactum. Ejusdem aetatis videntur autonomi Patrensium Achaiae, atque in his legitur *ΜΗΤΡΟΔѠΡΟC. ΜЄΝЄΚΛЄΟC.* (Pellerin. Rec. I. tab. 17.) Cistophori Pergami et Trallium annis V. C. 702., vel 703. signati offerunt *ΜΗΝΟΔѠΡΟC, ΑΡΙCΤΟΚΛΗC.* Numus Antonii et Cleopatrae: *ЄΤΟΥC. ΒΑCΙΛΙCCΗC.* (Pellerin. Rois tab. VI.) Ejus inde ab Augusto major licentia magis semper promotis finibus. Nonnunquam Σ et *C* amice cohabitant. In numo Syracusano legitur *ΣΥΡΑΚΟCΙΩΝ.* (Mus. Caes., Torremuza Sicil. num. tab. 80. n. 11.) In numi Midaaei Phrygiae parte antica legitur *ΤΡΑΙΑΝΟC. CЄ.* in aversa *ΕΛΑΤΗΣ.* (Peller. Mel. I. tab. 24. n. 3.) In numis Polemonis II. Ponti regis va-

riant Σ, Ϲ, *C*. (Pellerin. Rois tab. XVIII.) Similis inconstantia est in numis Aradi, ac praecipue Tyri. In numis Titi et Domitiani Galatae scripsere *ΠΑΝΣΑ, ΒΑΣΣΟΥ*, at vicini Cappadoces constanter *ΠΑΝCΑ, ΒΑCCΟΥ*. (V. numos Caesareae Capp.) Sub Domitiano *το C* aemulum Σ sic extrusit, ut nonnisi rarissime deinceps occurrat. In Aegyptiis Alexandrinorum numis Σ cum Nerva desinit. In numis Sidonis usque ad primum Hadriani imperantis annum jus suum tuetur. In numis Tyri usque ad annum V. C. 908., Antonini Pii XVIII. cum *C* stationem partitur. Adhuc in numo Faustinae sen. Castabalis Cappadociae signato quater Σ legitur. (Peller. Suppl. III. p. 132.) Denique si fideliter a Combio numus Hunterianus Tyri descriptus est, Σ in hac urbe vi anni *ΘϘΣ* adhuc obtinuit V. C. 926., M. Aurelii XII., de quo vide numos Tyri. Verum ab hoc tempore si compareat, in prodigiis numismaticis habebitur, v. g. in numo Paltenorum Syriae, sed tantum in anno epochae, (Pellerin. Mel. II. p. 137.) in numo Valeriani apud Haymium (T. II. tab. 49. n. 2.) est *ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC. ΣΕΒ*. In insigni numo maximae formae commatis Romani cum capite Gordiani legitur epistilio templi inscriptum: *ΘΕΟΣ. ΟΠΛΟΦΟΡΟΣ*. (Mus. Caes.) Verum in extraordinario hoc numo scalptor magis videtur secutus rationem antiquitatis, non usum praesentem, ceu olim Herodes Atticus.

Quo tempore lunari coepit Σ, eodem etiam *E*. Ejus supra exempla plura dedimus. In praesens exemplum mihi non occurrit *του* Σ cum Є in eodem numo conjuncti, quanquam non raro jungantur *C* et *E*. Eodem modo plerumque se comitantur Ϲ et *E*. Etiam in numis Graecis infimi aevi, ut est *ΕΦΕϹΙΩΝ* in numo Valeriani. (Pellerin. Suppl. II. tab. 8. n. 5.)

T.

Elementi hujus aliam formam nondum observavi.

Υ.

1. In antiquissimis Buxenti, Sybaris, Cumarum Campaniae, Methymnae. Revertitur in numis inferioris aevi, v. g. Bizyae Thraciae, aliisque multis.

Φ.

1. In numo vetustissimo Pherarum Thessaliae. (Liebe Goth. num. p. 206.) In aureo Phocidis a me vulgato. (Sylloge I. tab. III. n. 9.)

2. In insigni aureo aetatis optimae Ephesi, (Pellerin. Suppl. III. tab. 3.) in numis Seleuci VI. et Philippi Syriae regum, tum et sequentium, (Pellerin.) in tetradrachmis regum Parthiae, in numo similis aevi Amphipolis Macedoniae, quem vulgavi. (Sylloge I. tab. III. n. 6.)

3. Forma *του Psi*, in numo Tryphonis Syriae regis, (Pellerin. Lettres p. 1.) Hierocaesareae Lydiae scripto *ΨΕΡΟΚΙ*. (Pellerin.)

4. In numo Seleuci VI. Syriae regis. (Haym. T. I. tab. IX. n. 8.)

5. In numo Phari insulae Illyrici. (in meo Catalogo musei Caes.)

X. *Ψ.*

Ejusdem, quod norim, semper formae.

Ω.

1. In antiquissimo Cnosi Cretae. (Hunter. Tab. XVIII. n. 16.)

2. In tetradrachmis Athenarum obviis, in numo Acarnanum musei Hunter. (Tab. I. n. 21.)

3. Obvium in aeneis urbium magnae Graeciae, et Siciliae.

4. In numis insulae Co. (Hunt. tab. XXI.)

5. In numis regum Commagenes, et Aphrodisiadis. (Haym.) Vide harum formarum originem eleganter expositam apud Villoison in Proleg. ad Iliadem Venetam p. V.

6. In numo Rhodi. (Spanheim. Tom. I. p. 98.)

7. Forma non admodum vetusta, serius in numis obvia.

8. In numo Thuriae Severi, (Pellerin. Rec. III. tab. 125. n. 1.) Trapezuntis Caracallae, (Ibid. tab. 128.) Argorum Ciliciae Gallieni. (Pellerin. Mél. I. p. 22.)

9. In numo Acmoniae Phrygiae. (Neumann.)

CAPVT XVIII.

De typis.

Nomine typi intelligimus impressam metallo imaginem rei cujuscunque seu vita praedita, seu carentis. Ex veteris aevi consensu necessarius is ad rationem monetae est habitus. Multi supersunt numi praecipue vetustissimae aetatis, qui omni prorsus inscriptione carent; qui omni prorsus typo careret, hactenus repertus est nullus.

In primordiis rei monetariae, arte nondum promota, partem numi aversam foramen alte introrsum hians occupavit, de cujus causis egi supra capite XII., quo mechanicam numorum veterum exposui. Ergo in his pars numi altera omni typo caret. Arte magis perfecta in foraminis locum successit typus. Numum veterem, qui sive dicto foramine, sive quocunque in aversa typo careret, non vidi praeterquam Populoniae Etruriae, in cujus antica est persona adversa ejecta lingua, pars aversa sic plana ac levis, ut satis appareat, nullum unquam typum fuisse impressum. Hujus generis bina vidi exempla integerrima ex argento, olim a me vulgata, (Num. vet. p. 11.) unum Florentiae in museo M. Ducis, alterum in museo Com. Vitzai. Insignis alius Abacaèni Siciliae exstat in museo cels. principis de Waldeck, nullo plane in aversa typo, quem loco suo dabimus. Fallit igitur lex a Joberto lata, statuente, numos absque aliquo partis aversae signo artis esse modernae [m]). Ipse ejusdem naturae binos ibidem commemorat, unum Latinum Antonini Pii, alterum Graecum L. Veri, eosque maximae formae, sed quos non perinde, ac citatos Populoniae, existimo in moneta esse putandos, sed in pseudomoneta, de quo numorum genere agam in tractatu singulari.

Numi Graecorum antiquissimi raro caput sive divinum, sive humanum osten-

---

m) Science des méd. T. I. p. 92.

tant. Magis illo aevo placuere figurae integrae, aut quaecunque alia vita carentia. Exempla passim dabunt numi, qui ex certis indiciis antiquissimi sunt putandi. Idem observatur in regum Macedoniae numis vetustissimis. Secuta aetas parti numorum anticae plerumque caput aliquod intulit. Est illud in autonomis sive dei, deaeve, sive genii, sive herois, in regiis regis, vel reginae, in imperatoriis cujuspiam ex familia imperantis. Non raro plura in antica occurrunt capita, ac tum ea vel jugata sunt, vel se respicientia, vel, ut in aliquibus Galliae coloniis, vultu averso. Raro in antica imperatoriorum pro capite imperantis tota hujus figura comparet, ut statua Trajani in numis Tripolis Cariae, Titus et Domitianus stantes in numis Amphipolis Macedoniae, Aurelius et Verus stantes in numis Anazarbi Ciliciae. Saepe liberalior monetarius capiti adjecit pectus, ac tum *protome* dicitur, Italis *busto*, nobis *Bruststück*.

In numis autonomis pars aversa plerumque cum antica componitur. Sic dii, deaeque sua habent in aversis seu attributa, seu sacra sibi animalia, seu victimas, seu quidquid aliud ad se pertinens, v. g. cum Jove jungitur fulmen, cum Apolline lyra, tripus, lauri ramus, cum Neptuno tridens, item cum Jove aquila, cum Pallade noctua, cum Junone pavo, item cum Cerere porcus ejus victima, item cum Venere ejus templum Erycinum, cum Jove Capitolinum. Idem nexus etiam tum nonnunquam valebit, cum ejus non statim ratio apparet, isque ex fabula privata est explicandus. Ita cum Diana componi cervum, vel canem, in vulgus notum; at mirabar olim, in numo Pheneatarum Arcadiae cum ea conjungi equum. Instituto examine comperi, a Pheneatis Dianam nomine Εὑρίππης, *equarum inventricis*, fuisse observatam. Similem utriusque partis nexum offerunt etiam multi familiarum Romanarum numi.

Multae Graecorum urbes certos suos statosque habuere typos, sive inserendo monetae suae deos suos tutelares, ut Athenienses caput Palladis, hujusque noctuam, sive vetera sua ornamenta, ut Cnosii labyrinthum, sive agri sui proventus, ut Metapontini spicam, Cyrenaei silphium, sive clypei sui formam, ut Macedones, Boeoti, sive adlusiones ad urbis nomen, ut Rhodii rosam, Sidetes malum Punicum, Selinuntii folium apii, etc. sive vicinum naturae miraculum, ut Apolloniatae Illyrici Nymphaeum ardens, Caesarienses Cappadociae Argaeum montem, alii alia ex causis incertis, ut Peloponnesii testudinem, Chii Sphingem, Dyrrhacheni vitulum lactantem, Sybaritae bovem respicientem, Cymaei Aeolidis vas monotum certae formae. Quin et sub imperatoribus veteres suos typos aliquamdiu retinuere, sed plerisque successu temporis ludorum, festorumque insania incredibilis fere unicum typorum argumentum evasit.

Quibus typis Romani in moneta sua consulari et familiarum usi fuerint, in hujus prolegomenis fuse docebitur. Moneta Augustorum cum capite principis conjungit aut deorum imagines, aut ejus illustria domi forisque facta, aut virtutes humana specie propositas. Generatim al-

legoriis, symbolisque plus indulsere Romani, quam Graeci, qui majorem typorum partem ex mythologia, et religionis causis hausere. De typis coloniarum agetur in tractatu de harum numis.

Haec de typis monetae veteris in genere dicta sufficiant; nam causas singulorum populorum, regnorum, imperiorum, temporum privatas dictabunt usus, et qui sequentur commentarii.

Praeter numorum typos, de quibus hactenus egimus, observandi adhuc minores alii, qui juxta typum principem nullo cum hoc nexu, tanquam sigilla parerga, aream occupant. In tres hos classes dividimus: I. in signa urbium diacritica, II. in signa monetariorum arbitraria, III. in signa, quae vulgo *incusa* dicuntur.

I. *Signa urbium diacritica.* Habuisse complures urbes certos quosdam typos, sibique unis proprios, alias diximus. Selinuntiis Siciliae proprius typus fuit folium apii, Sidetibus malum Punicum, Cyrenaeis silphium, Boeotis clypeus certae formae, Neapolitanis Samaritidos mons Garizim, Lampsacenis Mysiae equus marinus alatus, Gazaeis lineae bissectae. At si forte placuit, alios ab his typos numis inferre, non adeo adspernati sunt familiares suos suetosque typos, ut non eos in minutiorem modum redactos adventitio typo adstituerent. Copiosa exempla inspecti numi, aut horum iconismi suppeditabunt.

II. *Signa monetariorum arbitraria.* Sic appello exigua sigilla, quae in unius ejusdemque urbis aut personae numis tanta varietate typo principi adstituuntur, ut verisimile non sit, illa a magistratu fuisse imperata, sed verisimile potius, a monetario fuisse inserta, sive ut leporem operi gratiamque adderet, sive ut opus suum discriminaret, ob quam posteriorem causam credibile quoque est inventa fuisse monogrammata, et siglas in moneta vetere obvias. En ejus aliquot exempla. Noti sunt Syracusanorum numi didrachmi, qui una parte caput Palladis, altera Pegasum exhibent. Pone caput Palladis miram videas sigillorum varietatem, arcum, pharetram, tripodem, gallinaceum, strobilum, Chimaeram, balaustium, infinita alia. In solo museo Caesareo fere centum sunt hujus generis, qui hoc modo variant. Typus princeps in aversa tetradrachmorum Atticorum est noctua diotae insistens, at juxta gryphus, caput Medusae, tres virgines, caduceus, cervus, elephas, Victoria in bigis etc. Vide iconismos Gessneri, et musei Hunteriani. His junge aureos Philippi II., filiique Alexandri M., tum hujus tetradrachmos, item drachmas Dyrrhachenorum, aliosque aliarum urbium numos. Insignem praeterea varietatem objiciunt diversarum familiarum Romanarum denarii, praecipue Papiae, Rosciae, Calpurniae, variantibus, et in utraque quidem numi parte, sigillis, quorum infinitam copiam dabunt tibi locupletiora musea, et si horum non patet aditus, icones Morellii. Hae infinitarum rerum imagines numorum aream non onerant, sed ornant potius, et monetariorum commendant artificium. Nam, si Atheniensium monetam demas, signa haec, utut contracti voluminis, tanta elegantia ac veritate elaborata sunt, ut artificum scientiam, prae-

stantiamque magis, quam typi ipsi principes testentur. Arbitraria haec signa a numis Augustorum commatis Romani plane exulant, ac fere etiam a numis eadem aetate per urbes exteras signatis. Vide etiam, quae de his in prolegomenis ad numos familiarum R. plura docebo.

III. *Signa incusa.* Nimirum numo jam signato serius aliud aliquod minus impressum fuit, neque illud in multis simplex tantum, sed per intervalla accessit etiam alterum, quin in aliquibus tertium quoque. Nulla in hoc instituto decori ratio habita. Nam ea non semper numorum areae fuere inserta, sed ut fors tulit, ac velut in opere tumultuario, pervasere caput, aliosque typos, quae saevitia non raro opera numorum nobilissima misere deformavit; neque ea tantum illi parti, quae ictum exceperat, fatalis fuit, sed fecit ictus vehementia, ut partis aversae locus ictui oppositus deinceps turgeret, et hic quoque jacturam literarum, typorumve cogeretur experiri. Ejus facti indigni exempla dabit in numis commatis Romani Morellius in numis Augusti tabula tota XXXII., commatis externi v. g. tetradrachma Sidetum. (Hunter. tab. 49. n. 8. 9., et in mea Sylloge I. tab. IV. n. 12.) His signis ars nostra ex ipsa causa *incusorum* nomen dedit, Gallis apte dicuntur *contremarques.*

Antequam, quae fuerit verisimilis horum signorum causa, inquirimus, exponendi sunt varii eorum modi, ac primum in numis commatis Romani, deinde externi.

Primus fuit Jobertus, qui de iis, sed nonnisi perfunctorie, verba fecit [n]), latius subinde Cl. Boze, cujus observata Baro Bimardus suis ad Jobertum commentariis inseruit [o]), atque eodem fere tempore idem argumentum erudite tractavit Mahudelius [p]), denique et Pellerinius, quae sua esset sententia, adhibitis ex moneta vetere exemplis satis copiose exposuit [q]). Ex his fontibus, quae continuo docebo, pleraque hausi nulla quaesita novae ac certioris cujuspiam sententiae gloria, quae vix aliqua in causae tam incertae et ambiguae enucleatione sperari potest.

Modi signorum incusorum in moneta Romana.

I. Stante republica monetae cujuscunque metalli signa hujus generis incudi non consuevisse, sauxere Mahudelius, et Bozius. Istud statuendi causa fuit, quia sibi numum Romae liberae similibus notis insignem videre non contigit. Serius horum plures comperti, quos praeclara solertia conquisivit Neumannus noster [r]). Exhibuit Pellerinius denarium gentis Planciae cum nota AB. ÆS. [s]), sed pro quo legendum retrograde IMP. VES. literis colligatis, docuit Neumannus [t]). Easdem literas VES. vel IMP. VES. reperi ego in binis denariis musei Caesarei, uno M. Antonii inscripto LEG. XII. ANTIQVAE, altero gentis Carviliae, et serius Neumannus in obvio denario cum epigraphe: M. AP. C. L. Q. M., in alio M. An-

n) Science de Méd. T. I. p. 342. o) l. c. p. 348. seq. p) B. L. T. XIV. p. 132. q) Suppl. II. p. 61. seq. r) Num. pop. P. II. p. 184. s) Suppl. II. tab. III. n. 11. t) l. c.

tonii cum LEG. XX., et in alio Scipionis Asiagenis [w]). Idem IMP. VES. vidit Patinus in denario gentis Serviliae, et Havercampus in denario M. Antonii [x]). Addidit Neumannus alium gentis Flaminiae cum impresso N, alium C. Antistii Regini, in quo caput Augusti impressum S offert. Habemus ergo id genus numos Romae liberae contra quam visum eruditis IIviris. Interim verum esse potest eorum judicium, stante republica numos notis incudi non fuisse solitos. Nam ex citatis hic decem numis incusis novem haud dubie sub imperatoribus alteram incudem sunt experti, nimirum octo, qui insculptum VES*pasiani* nomen offerunt, et denarius Antistii propter caput Augusti. Restat ergo unicus denarius gentis Carviliae, qui quidem stante republica incudi potuit, quem tamen, quia unicum istud foret exemplum, verisimilius est sub imperatoribus quoque cum fratribus fuisse incusum.

II. Mos recudendi numos coepit sub Augusto, et duravit fere usque ad Trajani imperium. Revixit in numis infimi imperii, et quidem Justini, Justiniani, et proximorum successorum, ut credidere Mahudelius, et Bozius. Verum habet museum Caesareum numum Anastasii his signis oneratum.

III. In moneta Romana non observari numos incusos, nisi aeneos, dixere Mahudelius, et Bozius, sed quod falsum esse, mox § 1. diximus. Ait Mahudelius, placuisse sic incudi aeneos I. II. III. formae. De numis I. et II. formae istud certum, an etiam formae III., saltem qui sine dubio commatis Romani sit, ambigo. Addit Mahudelius, ab hac injuria intactos mansisse aeneos maximae formae. Verum quem is mihi praestabit numum hujus formae, qui certe commatis Romani sit, cususque ea aetate, quam signis incusis fuisse permissam diximus, nimirum ab Augusto usque ad Trajanum? At tempore Justiniani ne his quidem parcitum.

IV. Signa incusa in Romanorum numis constant fere tantum literis solitariis, et ἀῤχαιουσαις, aut inter se colligatis monogrammatum more. Rarissime pro his arcessita sigilla Graecis familiaria. Numi Anastasii, Justini, Justiniani in antica impressam habent protomen crucigeram, quae manu monogramma Christi tenet, in aversa literas S C L S, de quibus infra.

V. Incusa haec scriptura aut suapte intelligi facile potest, aut sensum habet ambiguum. Harum notarum Mahudelius catalogum satis amplum dedit, qui augeri plurium accessione posset, si futurum operae pretium putarem. Singularum aliqua dabo exempla:

Significationem certam habent sequentes voces seu literis primoribus, seu monogrammatis notatae, v. g. AV. — AVG. — IMP. AVG. — CAE. — CAES. — CAESAR. — TI. AV. — TIB. IMP. — SPQ R. etc.

Significationem ambiguam habent v. g. NCAPR., quae formula in hac numorum classe obvia est, non tamen propterea facilioris explicatus. Mitto absurdas ejus enucleationes, quas varia ingenia parturiverunt, et videre potes apud Ma-

w) l. c. x) ad Morellii Famil. p. 390.

hudelium. Potiora suffragia abstulit interpretatio: N*umus* C*usus*, vel N*ota* C*usa* A*uctoritate* P*opuli* R*omani*, sed et haec arbitraria tantum est. In aliis: PRO. PROB. — RT. et similia. Inde ab Anastasio SCLS, quod nonnullis significare visum: S*a*C*rae* L*argitioni*S, vel S*a*C*ri* L*argtiori*S.

Modi signorum incusorum in moneta externa.

I. Quo tempore inter Graecos, hujus, ut videtur, instituti auctores, coeperit usus signorum incusorum, prope definiri non potest. Praecessisse imperatorum aetatem, ut demonstrari evidenter nequit, sic extra dubium plane est.

II. Signa haec incusa non in aenea solum, sed et argentea moneta sunt obvia.

III. Vt haec signa in Romanorum numis fere tantum constant literis et monogrammatis, sic in Graecorum numis plerumque sigillis, scilicet variorum capitum, attributorum, plantarum, artefactorum etc. Non raro tamen et his epigraphe additur. Sic in numo tetradrachmo Alexandri M., quem vulgavi [y]), est incusa spica addito *ΚΑΛ*. In argenteo max. mod. apud Pellerinium [z]) est incusum caput M. Aurelii addito *ΑΥΡ*. In tetradrachmis Sidetum, de quibus adhuc infra, est incusa pharetra, juxta in aliis *ΣΑΡ.*, in aliis *ΤΡΑ.*, in aliis *ΠΕΡΓΑ.* Ignoti numi similes fuere Mahudelio, et Bozio, qui Graecorum signa incusa constare tantum sigillis adseruere; nam et Pellerinius duos exhibet numos argenteos Ptolemaei Soteris monogrammata tantum impressa offerentes [a]). Vide infra exempla alia, *CAPΔ*. SVESA. etc. In numis Tripolis Phoeniciae sunt monogrammata incusa IMP. GA*lba*, IMP. OTHO juxta capita praecedentium imperatorum, quae vide apud Mahudelium in catalogo, et Pellerinium [b]). In argenteo max. mod. cum epigraphe: ROM. ET. AVG. COM. ASI. collo Claudii Aug. impressa est nota IMP. VESP. [c]), quem numum constat Pergami signatum.

IV. Cum Romani, ut vidimus, mature hunc usum omitterent, eum diu retinuere Graeci. Sunt in museo Caesareo numi Gallieni et Salonini a Sidetibus percussi, in quibus adhuc signa incusa comparent.

V. Romanorum coloniae in formandis his signis plerumque metropolis suae morem sunt secutae, nimirum praehabita sigillis scriptura. Sed tamen neque sigilla fastidivere. Vide signa incusa, quae Florezius in Hispaniae numis reperit, et collecta exhibuit [d]). In numis coloniae Nemausi jam sunt incusa monogrammata, jam rota, sive circulus quadrifariam sectus [e]).

Jam et eruditorum de his signis judicia, et qui prae aliis probabiliora dixerint, in examen vocemus.

Primus Jobertus horum ope signorum auctum monetae valorem indicari credidit. Quam sententiam Jobertus velut in

y) Sylloge I. tab. III. n 4. z) Suppl. II. tab. III. n. 9. a) l. c. b) Mél. II. p. 37.
c) Patin. Thes. num. p. 52. d) Med. de España T. I. p. 84. e) Morelli Imp. tab. XXXII. Augusti.

transcursu attigit tantum, non sibi probandam sumpsit, eam argumentis stabilire aggressus est Mahudelius. Ait, existere nonnunquam in civitatibus causas subitas, quae cogant augere valorem monetae. Exemplo esto as Romanorum per bellum Punicum II. usque adeo imminutus manente eodem valore. Primorum imperatorum aetate eundem finem obtentum, sed horum ope signorum monetae jam signatae impressorum. At cum idem videret, numos sic notatos esse paucissimos respectu eorum, qui notati non sunt, respondet, valorem his signis auctum non spectasse ad omnes imperii provincias, sed ad eas tantum, quibus in causa subita eo remedio opus fuit. Aucto inde a Trajano monetae Romanae numero necesse amplius non fuisse, hoc valoris dicto modo augmentum arcessere. Difficile vero esse divinare causas, quae subitaneum istud remedium suaserint, quarum aliae ad imperatorem, aliae ad senatum, aliae ad populum pertinuerint, quos varios jussus indicare videntur notae IMP.— AVG. — CAES. — SPR. Minus adhaesit Havercampus ejusdem sententiae patronus, comperto, omnes id genus numos has notas accepisse sub Claudio, urgente scilicet necessitate, quando fames gravior Romam et imperium adflixit[f]). At enim, ut causas alias praeteream, quae infirmam hanc opinionem evertunt, exstant notae incusae Claudii imperio posteriores, ut videri potest in indicato Mahudelii catalogo. Aliae Mahudelii conjecturae, ob quas alias causas haec numis signa impressa fuerint, infirmiores mihi videntur, quam ut exponi mereantur.

Sententiae huic a Joberto primum traditae adversatus serius est Cl. Bozius loco supra laudato. Eccur enim, ait, Romani stante Republica, cum toties augere valorem aeris, ut constat, necesse fuisset, refundere potius magno sumptu universam monetam aeneam instituerunt, quam eam, quod facilius peractu fuit, impressis his signis notare, praecipue cum eorum usus ignotus iis esse non potuerit, pridem in civitatibus Graecis receptus? Cur sic apud Romanos notati fuere soli numi aenei? Enimvero necesse est, spectato valore in triplice metallo certum esse debere, atque ex praesentibus causis definitum intervallum. Ergo si valoris augmentum fuisset intentum, incusis hoc modo numis argenteis multo amplior summa breviore tempore potuisset confici. Addit, huic etiam sententiae obesse, quod pauciores sunt numi incusi, quam ut verisimile videatur, fuisse haec signa aucti valoris indicia, denique si istud praefixum fuit, mirari sese, cur ea non in omnium imperatorum numis compareant. Sane sese in nullo Vitellii, aut Nervae numo observasse.

Hac refutata sententia suam continuo dictat. Ait, in operibus publicis, ut cum agebantur muniendae viae, derivandae in quoscunque usus aquae, aedificanda amphitheatra, et quae his sunt similia, in his ergo operibus aequum fuisse, inter eos, qui labori destinati fuere, distribui tesseras arbitrario quopiam signo notatas,

f) ad Morellii tabulam XXXII. Augusti.

quas peracto opere diurno repraesentarent praefecto, velut indices locatae operae, et quantum rependi iis oporteat. Ex simili causa nostro quoque aevo in variis hominum societatibus porrigi tesseras, quas Galli *méreaux* appellant, et quae vel cupro, vel plumbo, vel charta, vel quacunque alia materia constant. Eundem his numis usum si dabimus, facile explicatum iri causam duorum vel trium in eodem numo signorum incusorum. Etsi enim numus uno jam signo notatus fuit, potuit addi alterum, quin et tertium, ejusque in causa intenta tantum haberi ratio. Explicari item, cur Romani monetae aureae et argenteae pepercerint. Cur enim necesse fuisset deformari monetam pretiosi metalli, cum moneta vilioris eundem potuerit usum praestare?

En utriusque IIviri Galli de incusis monetae Romanae signis judicia, quorum alterum Mahudelii infirmius est, quam ut adprobari posse videatur, alterum Bozii probabilius certe, et cui accessere Florezius [g]), variique alii, ejus tamen naturae, ut ejus meritum intra conjecturae limites contineatur, nostra vero aetate jam minus validum sit propterea, quia omnia argumenta, quae ab incusis apud Romanos solis aeneis ducit, suapte collabuntur, repertis non paucis incusis argenteis, ut dictum.

Quod ad signa Graecorum monetae incusa attinet, non negat Bozius, potuisse iis indicari auctum numi valorem, ac primum quidem propterea, quia non monetam modo aeneam, sed et argenteam huic instituto subjecere, deinde quia ad formanda haec signa plus dignitatis attulere incusis numinum, principumve capitibus, aliisve sigillis affabre elaboratis, cum Romanorum signa plerumque tantum literis earumve nexibus constarent, ut dictum.

Successit Pellerinius, qui binis locis suam de his sententiam exposuit [h]). Existimat, civitates Graecas numis exterarum civitatum ope commercii ad se delatis, cum istud e re visum fuit, arbitraria impressisse signa, quibus indicaretur, eorum usum instar monetae domesticae permissum. Causam, cur istud conjiceret, dedit, quia revera habemus exempla, Graecos non semper monetae suae, sed et alienae id genus signa intulisse. Praeter numos varios, quos ad hanc causam advocat, sed non satis idoneos, exhibet unum Heracleae cujuspiam incertae, in cujus antica capiti Commodi insculptum est *CΛΡΔ.*, ergo a Sardianis monetae exterae insertum, et, quod sequitur, non, ut ejus valorem augerent, sed ut illi valorem intra fines suos impertirent.

Praesto sunt exempla, eaque multo evidentiora, signorum monetae externae impressorum. Indicavi olim numos tres ex illustrium tetradrachmorum numero, quos frequentes signavere Sidetes Pamphyliae. Omnes tres in parte antica incusum habent arcum et pharetram, addito in horum uno *ΠΕΡΓΑ.*, in altero *ΣΑΡ.*, in tertio *ΤΡΑ.*, quae sunt accisa nomina Pergami, Sardium, et Trallium, quae fuere urbes provinciae Asiae. Vide numos ipsos in mea Sylloge I. [i]) Conjeceram ibi

g) Med. de Esp. T. I. p. 83. h) Mél. I. p. 140. Suppl. II. p. 61. seq. i) pag. 41.

argumentis, ut spero, non aspernandis, constitutum fuisse ab Asiae urbibus, ut illustres hi Sidetum numi addita communi nota in cistophororum communionem reciperentur, et communem cum illis valorem obtinerent. Quidquid erit, istud certum, Sidetum numos peregrinam fuisse in provincia Asia monetam; quam vero aliam eorum sic notandorum possimus adferre causam, quam ut Asianorum commercio servirent? Eodem in opere spectandum dedi tetradrachmum Alexandri M., cui impressum *ΚΑΛ.* addita spica, nempe Callatianorum Moesiae[k]), et paullo supra proposui numum Tyrae Sarmatiae cum simili spicae nota a vicinis item Callatianis, ut conjicere licet, impressa. Vulgavit Ignarra obvium aeneum Neapolis Campaniae numum typo bovis cum facie humana, in cujus una parte comparet nota incusa SVESA, quae fuit urbs Campaniae[l]). Haec ergo exempla satis probant jus sibi in peregrinam monetam permissum, valoremque ei publice definitum. Ex eadem doctrina, prosequitur Pellerinius[m]), tenemus causam, cur saepe duo, quin et tria sigilla uni numo impressa sint. Nam posteaquam urbs aliqua numum peregrinum inserta nota civitate donavit, si is forte in aliam civitatem delatus est, haec eodem consilio notam suam intulit, qua conspecta admoneretur populus, ejus deinceps usum, tanquam pecuniae domesticae, permissum.

Interea non negat Pellerinius, factum etiam fuisse, ut civitates monetae apud se signatae notas superadderent, idque augendi ejus valoris causa[n]). Ejus quidem exempla nominatim ipse non commemorat, sed possum supplere, quod negligendum putavit. In numis tribus Mytilenaeorum maximi moduli L. Veri, Commodi, et Crispinae, quos edidit Pellerinius[o]), est signum incusum referens incertum quoddam numen Hermae figura, navique impositum. Atqui hunc typum fuisse proprium Mytilenaeorum, in horum numis videbimus. Aliud exemplum dabimus in numis Beryti Phoeniciae.

Exposui sententiam Pellerinii cujuscunque meriti, sed quam is Graecorum tantum monetae adcommodavit. Verum quae ejus de numis Romanorum sententia? Causa esse non potuit auctus monetae valor, aut quia id genus numi fuere operarum in laboribus publicis testimonia, quod utrumque ipse fere fastidit. Omnium vero minime haec signa permissum intra civitatis fines monetae Romanae usnm indicare poterant, quia imperatorum aetate non jam illa peregrina fuit habita, sed communis totius imperii, omniumque provinciarum. Molestam materiam ut finiam, ajo, nihil hactenus solidi et quo difficultatibus omnibus obvietur, adlatum esse, quod eruditus lector vel ex his ipsis meis commentariis facile perspiciet.

---

k) pag. 44. l) de Pal. Neap. p. 249. m) Suppl. II. pag. 84. n) Suppl. II. pag. 67.
o) Suppl. II. tab. IV. n. 7. 8. 9.

CAPVT XIX.

De numis adulterinis.

Hunc tractatum in partes duas dispescimus, quarum I. aget de numis adulterinis per fraudem veterem, II. de numis adulterinis per fraudem modernam. Parabantur illi a falsariis, ut moneta proba putarentur, parantur hi a fraudis magistris, ut moneta vetus credantur.

I. Numi adulterini per fraudem veterem.

Artem monetam turpi fraude corrumpendi cum ipsis fere numis natam, et scriptores docuere, et experientia. Praetereo testimonium Herodoti, narrantis [p]), Polycratem Sami tyrannum Lacedaemoniis plumbum inauratum pro moneta aurea obtulisse, istud, inquam, testimonium praetereo propterea, quia auctor ipse enarratum istud *ματαιοτερον λογον*, *anilem fabulam*, appellat. Major auctoritas Demosthenis, cujus evidente testimonio docemur, jam Solonis aetate monetae publicae corruptionem rem fuisse passim per civitates Graecas cognitam, et capitali supplicio punitam [q]). Ipsa vero experientia non pauca nobis inveterati hujus flagitii exempla suppeditat. Est in museo Caesareo numus Messanae Siciliae, alius mihi conspectus Metapontinus, quem olim edidi [r]), antiquissimi uterque commatis, uterque intra argenti bracteam vilem ex aere animam recondens.

Atqui jam tum in eos, qui turbare hoc pacto fidem publicam, et corrumpere pignus reipublicae sunt ausi, gravissimis poenis fuisse animadversum, multa habemus legislatorum testimonia. Apud Demosthenem Solon ipse mortis poenam hujus compertis criminis fuisse intentatam docet [s]). Idem reis decretum supplicium alibi testatur Demosthenes [t]), et ex hoc Aristides [u]). Diogenis patrem fuisse reum corruptae monetae, narrat Diogenes Laertius [x]). Cum Graecorum legibus conspirant Romanae. *Quicunque*, inquit Vlpianus [y]), *numos aureos raserint, tinxerint, finxerint, siquidem sint liberi, ad bestias dentur, si servi, summo supplicio adficiantur*. Vide alibi severas Romanorum in reos poenas alias [z]). Atque ut poena reis, sic et praemium delatoribus publice fuit constitutum. *Servi*, ait Diocletianus [a]), *qui monetarios adulterinam monetam exercentes in publicum detulerint, civitate R. donentur.*

Intenta haec supplicia quam inutile fuerint adversus fraudem remedium, ipsa superstes vetus moneta experimentum praebet. Incredibile dictu, quanta numorum copia argentum pro aere men-

p) L. III. c. 56. q) adv. Timocr. p. m. 805. r) Num. vet. p. 38. s) l. c. t) adv. Leptinem in fine p. m. 566. u) Orat. T. II. p. m. 416. x) L. VI. § 20. y) L. Quicunque ff. ad leg. Corn. de fals. z) Codic. L. IX. tit. 24. a) Cod. L. VII. tit. III. § 2.

tientium ex officinis tam Graecis, quam Latinis emerserit. Atqui pervulgata ea fraus oculis quotidie nostris obversatur. Testatur facto periculo illustris St. Vincent Gallus[b]), ex numis argenteis Massiliae, quos propter incredibilem numerum fere fastidimus, majorem partem aes introrsum continere. Exempla subaeratae monetae Romanae seu consularis, seu imperatoriae non adfero, quia omnia hac musea abundant, ac tanto quidem numero, ut saepe animum subiret suspicio, altiore eam imperio sic fuisse vitiatam, cujus quidem facti aliqua continuo dabimus testimonia, nisi viderem copiosos eorum quoque imperatorum subaeratos, quos propter vitae integritatem communis opinio ab isthoc crimine absolvit. Non igitur Rinckius in tractandis numis veteribus magnopere videtur profecisse, qui adseruit, subaeratos argenteos insignis esse raritatis[c]).

Tam copiosa corruptae monetae veteris variis modis supplementa non mirabitur, qui novit, justas officinas, etsi furtivas, huic fraudi fuisse destinatas. Testimonium D. Hieronymi jam alibi recitavi, cujus verba sunt: (in vita Pauli Erem.) *Erant praeterea per excesum montem* (Thebaidis inferioris) *haud pauca habitacula, in quibus scabrae jam incudes, et mallei, quibus pecuniae olim signatae, visebantur. Hunc locum Aegyptiorum literae ferunt furtivae monetae officinam fuisse ea tempestate, qua Cleopatrae junctus est Antonius.* Exstant hodieque non paucae formae argillaceae operis antiqui, quas a falsariis ad fundendos numos adhibitas supra verisimile dixi[d]). Tanto majore licentia, quia impunita, augeri debuit falsorum agmen, quando et viros principes prodidit historia, qui infami huic instituto operam commodaverunt. Inter Graecos fuisse sparsum rumorem, Polycratem Sami tyrannum inaurasse plumbum, supra ex Herodoto docuimus. Ferrum denario miscuisse Antonium III virum, perhibet Plinius[e]). Teste Dione[f]) Caracalla pro veris numis plumbum auratum, et aes argentatum paravit.

Tam frequentes, variaeque in vitianda moneta artes fecerunt, ut in ea accipienda magnam populus adhiberet cautionem, *ne qua*, ut ait Persius[g]), *subaerato mendosum tinniat auro.* Magna etiam vulgo voluntate acceptae leges, quae discernere monetam probam a vitiata docuere. Ejus exemplum offert Plinius[h]): *Igitur ars facta denarios probare, tam jucunda lege plebi, ut Mario Gratidiano vicatim totas statuas dicaverit.* Vide haec latius exposita apud Ciceronem[i]). Quod quidem pervicax hominum in exploranda moneta studium eleganter, ac fere *κωμικως* describit Epictetus[k]): *Ορατε και ἐπι του νομισμάτος, πως και τεχνην ἐξευρηκαμεν, και ὁσοις ὁ ἀργυρογνωμων προςχρηται κατα δοκιμασιαν του νομισματος, τη ὀψει, τη ἁφη, τη ὀσφρασιᾳ, τα τελευταια τη ἀκοῃ. ῥιψας το δηναριον τῳ ψοφῳ προσεχει, και οὐχ ἁπαξ ἀρκειται ψοφησαντος,*

b) Sur les Méd. de Marseille p. 8. c) de vet. num. potent. p. 68. d) Cap. XI. e) L. XXXIII. § 46. f) LXXVII. § 14. g) Sat. V. 106. h) L. XXXIII. § 46. i) de Offic. L. III. § 20. k) L. I. c. 20.

ἀλλ' ὑπο της πολλης προσοχης μουσικος γινεται. Videte etiam in numismate, quomodo artem invenerimus, et quot adminiculis mensarius ad ejus examen utatur, visu, tactu, olfactu, denique et auditu; projecto enim denario sonum observat, neque semel ejus percepisse tinnitum contentus est, sed adhibita frequenter attentione musicus evadit. Eodem pertinet ille Petronii *numularius, qui per argentum aes videt* [l]).

Restant explicandi varii modi, quibus corruptam a veteribus monetae probitatem aut legimus, aut videmus ipsi.

Auro vel argento tincti numi vilioris metalli, sive inaurati, et argentati. Ejus falsi exemplum dubium in Polycrate Samio ex Herodoto dedimus, certius in Caracalla ex Dione coaevo. Et fuisse has insidias vulgo intentatas, et publice periculosas, apparet ex lege altius recitata, qua ad bestias damnantur, qui numos aureos *tinxerint.* Huc tamen non pertinent numi auctoritate publica inaurati, vel argentati, de quibus egi capite XII. in numis *cum variis ornamentis parergis.*

Numi aurei et argentei admixto ignobili metallo. Demosthenes loco supra laudato ex Solone refert, esse urbes Graecas, quae palam utuntur *ἀργυριῳ προς χαλκον και μολυβδον κεκραμενῳ, argento, cui aes et plumbum incoctum est.* Antonium denario miscuisse ferrum, supra diximus.

At maximum malum, quia difficilior cautio, attulit funesta ars, quae docuit, vile metallum tenui argenti aurive bractea sic vestire, ut argentei aureive numi toti putarentur, qui illustris metalli personam tantum gerunt. Admiranda sane fuit haec ars, et quae nunc in deperditis vulgo putatur, sed quod esse falsum, infra docebimus. Neque enim vel minimum subtilis unionis indicium apparet, ac fraus tum demum aperitur, cum pars bracteae quocunque casu fugitiva turpem intus animam prodit. Id numorum genus artis nostrae magistri vocant *pelliculatos* ab inducta pellicula, vel *subaeratos*, quia plerumque aes subtus recondunt; minus concinne, ut jam advertit Rinckius [m]), aliqui *bracteatos;* nam bracteati proprie dicuntur, qui toti bractea sunt, quales medio aevo Germania potissimum copiosos protulit, at hi, de quibus agimus, solidi sunt, et argenti vel auri tantum bractea operti.

Infamem hanc artem Graecorum esse inventum, dubium non est. Sane hujus operis exstare antiquissimos Graecos, supra diximus, et superioris adeo aetatis, quam argentum Romae feriri coepit. Paullo eam huc fuisse illapsam, ingens numorum consularium hac peste laborantium numerus demonstrat.

Nullum ab hac injuria metallum immune fuit. Habentur pelliculati aurei argentei, aenei.

Aurei pelliculati rariores, quia subreptitii metalli levitas iniquum pondus facilius prodiderat. Exstant tamen hujus generis non pauci. Est in museo Caesareo unus Alexandri M., unus Commodi, unus Caracallae, et nonnulli imperatorum inferioris aevi, in quibus ars multo difficilior, quia ejus aetatis aurei tam sunt tenues, ut animae vix videantur posse prae-

l) Satyric. cap. 56. m) de vet. num. pot. 63.

bere hospitium. In argenteis fraus vulgata, ut diximus. Quo tempore monetae Romanae argentum aut egregie probum fuit, aut modice depravatum, ei a falsariis structas insidias mirum non est, quia inserto clam aere justum potuit sperari lucrum. At istud profecto mirum, idem etiam vitium oblatum numis declinantis imperii tam male argenteis, ut in iis vix aliqua pars nobilis metalli inesset. Quod enim iis corrumpendis molestae operae pretium? Atqui et sic subaeratos Gallieni et Postumi argenteos testatur Bimardus [n]). At incredibile videri posset, etiam in moneta aenea exercitam hanc fraudem, nisi eam testarentur exempla, rara quidem, sed certa tamen aeneorum pelliculatorum, quorum aliqua continuo dabimus.

Anima in pelliculatis his numis ex vario est metallo, semper, ut causa postulabat, ignobiliore, quam ex quo est pellicula. Ea ex aere Cyprio plerumque est, unde his numis inditum *subaeratorum* nomen. Singulare est, quod testatur Neumannus [o]), visum sibi aureum Hadriani subargentatum, seu cum anima argentea, similemque serius dedit Taninius [p]). In argenteis compertam etiam animam ferream, nempe quam magnes attraxerat, narrat Froelichius [q]). Aeneorum anima aut ferrum est, aut plumbum. Est in museo Caesareo Caracallae aeneus I. formae, et operis perelegantis, qui ferrum intus recondit. Alia animae ferreae exempla recitat Rinckius [r]), et Froelichius [s]). Aeneum cum anima plumbea ex Schulzii testimonio memorat Neumannus [t]).

Creditum plerisque, ut dolo huic obviam iretur, stante rep. repertos numos serratos. Sed quod minus mihi videri verisimile, probabo in Prolegomenis ad numos Familiarum capite XVI. Istud certum neque huic generi ab impostoribus parcitum. Creditum etiam, neque injuria, inferiore aevo aureos non ea, qua olim, crassitie, sed multo tenuiores fuisse cusos, ut iis, qui substernere vilius metallum vellent, labor esset difficilior, quamquam et in his, ut diximus, a manibus avidis factum periculum.

In eorum numero, qui numos veteres conquirere amant, sunt, fueruntque non pauci, qui subaeratae huic merci studiosius, quam monetae sanae probaeque inhiarunt. Ejus illis cupiditatis causa unica fuit, quia, cum persuasum sibi esset, veterem sic adulterandi artem esse deperditam, securos sese in comparandis hujus naturae numis a recente impostorum fraude crediderunt. Non repugnavero his viris, sin id unum maxime illis fuit propositum, non inferre thesauro suo numos, nisi certae fidei veteres, tametsi agere ipse sponsorem semper nolim, nummum aliquem esse veterem, quia subaeratum. Etenim recentem fraudem in nostrae quoque aetatis moneta simile fecisse periculum, testatur Froelichius conspectis monetae Gallicae numis plane affabre subaeratis [v]), et Cl. Neumannus ex museo Caesareo sub-

---

n) Jobert. T. I. p. 60. o) Numi pop. P. II. p. 199. p) Supplem. ad Band. p. 326.
q) IV. Tent. pag. 364. r) l. c. p. 67. s) l. c. t) l. c. v) IV. Tent. p. 368.

aeratum, ex obviis Batavorum aureis unum, mihi conspiciendum dedit. Si ergo nostri aevi praestigiae monetam nostram potuere imitari, an idem in hac imitandae monetae veteris licentia non poterunt experiri, praecipue cum in raro quopiam numismate hoc modo fingendo insignem sibi quaestum videant propositum? Ceterum magnopere falluntur viri numorum veterum studiosi, si existimant, illatis in museum suum numis subaeratis, etsi haud dubie veteres praestemus, aut gazae suae fuisse consultum honori, aut verae utilitati, cujus unius causa veteris monetae supplementa desideramus. Quam enim copiose in his, quam prave plerumque peccatum sit, quamque adeo fallax sit eorum in philologiae causis auctoritas, jam ante me experti sunt viri eruditi, quorum nonnullorum judicia recitat Froelichius [x]), et abunde ipse in Catalogo musei Caesarei indicavi. Equidem non semel experientia didici, si quem imperatorum denarium vidi adversari rationibus chronologicis, aut historiae, aut cuicunque alteri causae, eum instituto examine turpem intus animam abscondere. Quocirca, ut non plane aspernandam puto vitiosam hanc sobolem, quia aliquem tamen potest usum praestare, sic in fallacibus antiquitatis testibus esse habendos cordatus quisque facile mecum consentiet, malimque in hoc periculo niti auctoritate aeneorum, quorum plerumque incorruptior fides, quam argenteorum, qui causa metalli magis impostorum avaritiam irritavere.

II. Numi adulterini per fraudem modernam.

Accedimus ad partem artis numismaticae ex praecipuis unam, quae numos vere veteres a recens confictis discernere docet. Qua enim mente advocabimus numum, ut antiquitatis testem agat, qui nuper ex clandestina impostoris officina emersit? Quapropter omnibus iis, qui aut numos veteres comparant, aut comparatos ad philologiae causas adhibent, argumentum istud in praecipuis curis esse debet, illis, ne magnis sumptibus numos falsos pro genuinis in thesaurum suum inferant, his, ne antiquitatis doctrinam corruptis testibus magis corrumpant. Incredibile dictu, quam saepe utrisque, ex quo numis veteribus honor haberi coepit, communis hic scopulus fatalis fuerit. Et quod longe est molestissimum, infamis hujus operis artefactis praestantissimorum etiam virorum libros, tum et catalogos, qui maxime studiosorum manibus volvuntur, videmus inquinatos. Ejus labis culpa in ipsos est auctores conferenda, sive quod illi scientiae, quae numos probos a falsis discernere docet, non eam, quam oportuerat, operam impenderunt, sive quod ad numorum examen non omnem ἀκρίβειαν contulere, sive quod plus justo creduli communicatas sibi ab aliis numorum descriptiones neglecta severiore crisi in opus suum recepere. A simili culpa immunem non fuisse magnum Spanhemium, jam aliis fuit observatum. Quam densum damnosae plebis agmen

x) l. c.

contineat catalogus Mediobarbi, alio loco demonstrabimus. Froelichium et Khellium viros sane doctissimos in adprobandis numis non paucis, quos in *Cimelio, Vindobonensi* ediderant, nimium fuisse indulgentes expertus sum ipse. Plures etiam malae prosapiae in genuinorum societatem admisere auctor praeclari Musei Pembrockiani, et Maffeius in Verona sua illustrata, et nonnulli alii. Ex quo illud sequitur etiam incommodi, quod, qui indiciis his ad proposita sibi studia uti volet, pendeat animi, et in ancipiti se deprehensum intelligat. Adstruat fidem? at habet graves dubitandi causas. Abneget? at prohibet magnorum nominum reverentia, atque inter haec metum ingenerat illud Hesiodi [y]):

Και πιςεις δ'αῤ ὁμως και ἀπιςιαι ὠλεσαν ἀνδρας.

Pauci sunt, quorum in hac causa judicio sine erroris metu stare possis, quos inter cum laude nominandi Vaillantius, Bandurius, Buonarrotius, Haymius, Pellerinius, Belleyus, Barthelemyus, Combius, Blondius, Neumannus. In aliis, etsi non desit artis numismaticae cognitio, tamen utrum hac in parte recte ab iis fuerit judicatum, dubitari potest. Nuper Abbas Sestinius paucis paginis copiosos, vulgavit numos imperatorum commatis peregrini, quorum tot annis, a tot numorum helluonibus aut nullus, aut singuli tantum sunt reperti [z]). An verisimile, tantum fortunae contigisse uni, quod hactenus negatum omnibus? Verum ludicra haec sunt cum Balthasaris Münteri Havniensis prodigiis comparata, qui unus privatus in museum suum intulit numos, quos principum facultates comparare nondum potuerunt, Cyriadis, Ingenui, Pisonis, Balistae, Trebelliani, Celsi, Odenathi, Herodiani, Herenniani, Timolai, Saturnini, Proculi, Bonosi, Achillei, quos mirari satis nequeo potuisse a Taninio tanquam genuinos in opus suum recipi, et animadversionibus etiam illustrari, cujus praeclari viri arduum laborem in augendo Bandurio ut grato animo accipimus, sic moleste ferimus, Bandurii castimoniam hac illuvie et sordibus fuisse pollutam. Habes, lector erudite, causas, cur ab auctore, qui numos nobis *ἀνεκδοτους* promulgat, non modo criticae hujus artis scientiam requiramus, sed etiam in judicando rigorem tanto magis nostra aetate necessarium, quanto non modo major est improbae hujus mercis eluvies, sed et saepe perfectior ars multis tam nitide ad veterem modum fabrefactis, ut et peritissimos possint in fraudem inducere.

Inter eos, qui argumentum istud persecuti sunt, praecipua laus debetur erudito Beauvais, qui ante annos non multos satis prolixum de hoc tractatum conscripsit, eumque subjecit operi, quod *Histoire abrégée des Empereurs* inscripsit. Quoniam non mihi tantum arrogo, ut melius me aliquid adferre in hac causa posse sperem, eum totum huc transferendum duxi, nisi quod mihi permissum putavi, resecare illa, quae jam alibi in his prolegomenis fuere tractata, aut quae superflue dicta videbantur.

y) Opp. v. 372. z) Lettere T. IV. pag. 86 — 132.

Dissertatio de numis adulterinis auctore Cl. Beauvais.

Quoniam judicium, quod discernere numos antiquos a fictitiis docet, maxime scitu necessarium est illi, qui ad colligendos numos veteres applicat animum, mirum profecto, in hoc auctorum numero, qui hactenus artis numismaticae praecepta tradidere, neminem repertum, qui leges certas praescriberet, quibus ducibus verum a falso dignosceremus. Jobertus in pervulgato suo opere tam perfunctorie hanc partem est persecutus, ut magis videatur eam attigisse, ne reprehensionem incurreret ejus neglectae in opere, quod omnes artis numismaticae causas complecti debuerat. Atqui si fuit tempus, quo necesse fuit, iis, qui his studiis delectantur, indicare praestigiatorum fraudes, istud profecto est, quo omnem Galliam, aliasque regiones inundavit numorum spuriorum torrens, quos olim intulit Italia, et quotidie inferre non desinit*). Tametsi hos numos veteres fingendi ars et licentia, ac pro genuinis obtrudendi nequaquam nostrae sit aetatis inventum, sed antiquae prosapiae. Guilielmus du Choul, qui ante annos omnino ducentos vixit, fuitque inter primos, qui Graecorum Romanorumque monumenta commentariis illustrarunt, in opere suo: *Discours de la religion des anciens Romains illustré de Médailles,* binos stitit Agrippae numos, utrumque haud dubie falsum, quorum unus magni aeris exhibet Pantheon, alter argenteus Neptunum hippocampis vectum cum epigraphe: *Aequoris hic omnipotens.* Huic coaevus Antonius le Pois dedit numum Scipionis Africani, alium Hadriani cum *Ponte Aelio* in parte aversa etc. Ex quo efficitur, sub ipsa artis numismaticae incunabula continuo nefarios pecuniae veteris fabros pullulasse.

Non multo post malam artem in Italia auspicati sunt falsarii, nomine *Patavini,* et *Parmensis* late cogniti. Post hos Michael Dervieu Florentinus, et Cogornierus insigne sunt nomen adepti, ille imitando omnis generis numos veteres, praecipue aeneos maximae formae, hic Tyrannorum sub Valeriano et Gallieno mo-

*) At cur cl. auctor unam hoc loco Italiam in hujus ignominiae invidiam vocat? An ab hac immunes aliae cultioris Europae provinciae? Non poterat sane ignorasse novissimas, et in Galliae luce perdiu patratas fraudes, quarum idoneum testem habeo Enneryum in hac palaestra prae aliis exercitatum, cujus verba sunt in epistola ad Ill. Baronem Seckendorf data: *tulit nostra aetas numorum παραχαρακτην in paucis nobilem, cui nomen* la Roche. *Delituit is in ignobili oppido Lugdunum inter et Gratianopolin. Eo vita functo patris fraudem aliquamdiu continuavit filia. At cum non eodem esset quo pater ingenio, ab opere destitit. Ejus opus sunt numi rarissimi a Pellerinio vulgati.* His perlectis nemo mirabitur, praestantissimorum numismatum, ante Pellerinii praeconia plane ignotorum altera exempla nunc passim in privatorum museis jactari. Similis fallaciae specimina dedit Germania et Hungaria. Quin ex insigni numorum numero, qui Constantinopoli empti, et ad me adlati sunt, praestantissimi quique fere omnes certa prodidere ἀγνησιοτητος indicia. Ceterum hoc loco omittenda non fuerat industria Rinckii, qui argumentum istud satis adcurate et copiose illustravit. (de num. vet. pot. cap. XVI.)

netam. In Batavis Carteronus aliique spuriorum agmen infinitis supplementis auxere. *)

Ab horum ergo tenebrionum astutiis ut tutos praestarem artis nostrae studiosos, sequentia conscripsi praecepta, quae placuit in X. articulos dividere, quorum

I. aget de numis moderni commatis nomine *Patavinorum* cognitis.

II. de numis fusis in matrice numorum modernorum.

III. de numis fusis in matrice numorum antiquorum.

IV. de numis antiquis, quorum mutantur capita, et typi.

V. de numis malleo transformatis et compositis.

VI. de numis fissis.

VII. de numis subaeratis et incusis.

VIII. de numis veteribus fusis, iisque, qui sunt duplicis metalli.

IX. de numis confictis, et iis, quorum pauci inveniuntur spurii.

X. qui articulus titulum non praefert, et omittendum duxi, quia aut jam alias dicta continet, aut quae ad praesens argumentum non magnopere pertinent.

§ I.

De numis moderni commatis nomine Patavinorum cognitis.

Numi, quos generatim Patavinos appellamus, ex matricibus prodivere, quas sciti artifices variarum nationum vetere quodam exemplari ad imitandum proposito insigni artificio et nitore elaborarunt. Hujus naturae numi incredibili numero circumferuntur, quos sola ars vetus pulchritudine et decore superat. Elegantes ex his series possunt componi in quacunque magnitudine, et metallo, numorum sive Graecorum, sive Romanorum. Numi aenei maximae formae cum capite imperatorum, siquidem falsi sunt, aut ad exemplar numorum vere veterum sunt fabricati, aut ex cognitis factis historicis conficti. Frequentissime sese ars recens in XII. primis imperatoribus exercuit, praecipue quorum capita sunt rariora, ut Tiberii, Othonis, cujus aenei triplicis formae Latini non exstant, nisi Antiocheni, et Aegyptii, deinde Vitellii, Pertinacis, duorum Gordianorum Africanorum, Agrippinae Claudii, Domitiae, quae vix reperitur commatis vere antiqui, Plotinae, Marcianae, Matidiae, denique Anniae Faustinae Elagabali, et Tranquillinae Gordiani.

Quibus ad lectiores veteris monetae thesauros aditus patuit, minus erit difficile hos evitare laqueos. At enim major eorum pars in remotis degit provinciis, et vix Parisios commeat, ut reliquarum artium omnium, sic et numismaticae sedem, neque adeo a virorum in his studiis illustrium consuetudine aliquam potest percipere utilitatem. Vidi ipse horum non paucos, qui, etsi vitam omnem in colligendis numis consumpsissent, non tamen sibi certum judicium, qui numi vere veteres sint, qui spurii, potuerunt comparare. Quod quidem usque adeo verum est, ut unanimis sit eruditorum Parisino-

*) Alios malae mercis fabros commemorat Rinckius (de vet. num. pot. p. 115.).

rum sententia experientia confirmata, majorem partem rariorum ex magno aere numorum, qui thesauros etiam illustrioris famae, sed in provinciis collecti, constituunt, cum Parisios ab haerede vendendi causa deferuntur, novicii esse operis agnosci.

Interea ad dignoscendam Patavinam hanc mercem regulae possunt prodesse sequentes: I. Numi omnes magni aeris, qui Patavini dicuntur, de quibus solum hic agitur, generatim minus crassi sunt, quam antiqui. II. Nihil eorum elegantiae ademit aut longior usus, aut aevi et aeruginis injuriae. III. Literae noviciam formam produnt, quali inscribi solent nostrae aetatis numi. IV. Nunquam vernice*) obtecti sunt, nisi artificiosa, quam tamen minus difficulter dignoveris; nam plerumque nigrior est, et pinguior, neque scalpro resistit, cum tamen vernix naturalis splendore sit eximio, et eadem cum ipso numo duritie. V. In eorum margine apparent limae vestigia, saepe occultiora, sed quae oculum attentum non effugiunt. VI. Formae sunt perfecte rotundae, quando numi antiqui, praesertim inde a Trajano, tam anxie rotundi non sunt.

Eaedem leges ad explorandam aeneorum maximae formae probitatem valebunt. Ac primum quidem admodum suspectos habebimus omnes hujus classis numos, qui imperatoris caput a J. Caesare usque ad Hadrianum offerunt. Vix unus aliquis genuinus intra hoc temporis spatium reperitur.

Neque major difficultas in examine numorum imperatoriorum ex argento vel auro, aut numorum Graecorum cujuscunque metalli. Esto, numi oram videri inculpatam, at literae facile dabunt judicium. Et vero ad harum naturam cognoscendam praecipuus est adhibendus labor, qui adeo operosus non est, siquidem voles istuc animum advertere. Etenim quocunque modo numus falsus erit, sive quia operis est moderni, sive ex numo vetere vel moderno fusus, sive scalprum malleumve est expertus, semper literae fraudem indicabunt. Sane hae ut verum fatear, regulam certissimam, ac forte unicam de numorum fide recte judicandi suppeditant illi, cui nondum vera operis veteris natura satis est perspecta, cujus deinde scientia momento temporis docet, utrum vetus, utrum novicius sit numus**).

---

*) Quid intelligamus nomine *vernicis*, cujusque ea sit in moneta vetere naturae, diximus capite XII.

**) Nimium nobis hoc loco promittit auctor. Etenim si tam facile nobis *κριτήριον* suppeditarent literae, cum pauci sint in moneta vetere numi, qui literati non sint, sequeretur, pronum promptumque esse de oblati cujuscunque numi fide judicium. Contra experimur, peritissimum quemque in approbando numo, reprobandove nonnunquam pendere animi, et non raro inter peritissimos quosque exortam litem, his approbantibus, reprobantibus illis. Accedit, quod ipse auctor non sibi satis constet. Nam quam hoc loco difficultatem elevat, infra § IV. etiam peritissimis molestam profitetur. Enimvero non satis video, cur habilis quidam artifex figuras ad veterem modum imitari scite possit, literarum formam non possit, cum is dolum omni collata opera meditatus est.

§ II.

De numis fusis in matrice numorum modernorum.

Id genus numi tanto sunt numero, ut musea omnia, nisi quae artis magistri instruxere, iis abundent. In his facilior est fusionis modus, quam in antiquis. Major pars numorum veterum alicujus meriti, quos solum imitari operae pretium est, vitium situ contraxit, et nitoris adeo jacturam fecit, demptis aureis fere semper illaesis. At vero numi Patavini, quia integri, facile, quam voles, formam accipiunt. Quare falsarii, quorum in sculpendis matricibus minus erudita manus, in hoc fusionis modo acquievere. Horum malam fidem saepe difficilius detexeris, quam ipsorum archetyporum, quia potes addere crassitiem, quamcunque voles; deinde cavitates ab arena profectae replentur lithocolla, scalpro emendantur literae, denique quaquaversum inducitur vernix ad tegendum aptius dolum. Nequaquam mirum, adlectos his artificiis tirones saepenumero in laqueos incidere. Neque tamen in iis dignoscendis plus impendendum operae, quam in iis, quos malleus parturivit, modo leges hactenus dictatas in consilium adhibeamus; praeterea eorum exploremus pondus, quod levius est in fusis, quam malleo percussis, quia in iis metallum rarefecit ignis, in his ictus vehementia coartavit, effecitque gravius, modó denique observemus, literas esse distortas, praeterquam quod lithocolla et falsa vernix suapte in oculos incurrunt.

Numi aurei et argentei eodem modo fusi multo facilius discernuntur, quia et lithocollam, et vernicem respuunt. Quare continuo turpes suos natales produnt, et necesse est valde esse tironem, qui his se laqueis illigari patitur.

Falsorum numorum ora in fraudem saepissime inducit. Enimvero plerumque ab hac parte numorum examen solet inchoari. Plerique in hac lege acquiescunt: aream numorum absolvi ab ora, et vicissim. At nihil hac lege fallacius. Exstant copiosi argentei, quorum oram jam Romanorum aetate attrivit lima, ut includerentur annulis, vasis, aliisve monumentis, quorum aliqua nonnunquam reperiuntur. Similes numi saepe pro suspectis sunt habiti, iisque diffidunt plerique, etsi certae sint auctoritatis. Ad hoc multi numi falsi oram habent punctis et aerugine scabram, tanquam saeculorum hoc esset injuria, quod quidem hoc modo peragitur. Margo numi falsi cera obtegitur, et haec pluribus locis pungitur. Immissa foraminibus aqua fortis oram sic exedit et pervertit, quam istud longi temporis aetas praestare potuit. Ergo tum ora in speciem legitima patrocinari areae non potest, atque ut paucis absolvam, nihil hoc judicio intutius, quia, ut dixi, numus, cujus oram lima rosit, potest esse antiquus, et alter, qui oram habuerit ad veterum modum exesam, esse spurius.

§ III.

De numis fusis in matrice numorum antiquorum.

Magis arduum in his examen, quam in praecedentibus, quia, cum hujus generis numos fundere est propositum, ad parandam formam fusioni servituram se-

ligitur numus quisque integerrimus, unde numus nascitur adeo parenti similis, ut etiam peritissimo cuique posset imponere. Fundi hoc modo possunt omnis magnitudinis et metalli numi, et si eorum vitia emendavit scalprum, tam prope imitantur verum, quam numi ipsi veteres, atque istud tanto certius, quia, cum haec fraus raris tantum numis intendatur, falsarii liquefactis numis coaevis, sed obviis, in operis materiem utuntur, ut numus nasciturus ejusdem sit spectato metallo naturae.

Negari nequit, numos hoc modo paratos difficilius discerni, et plurimis hanc fraudem esse fatalem, praecipue in comparandis imperatorum argenteis, quos propter arctius volumen facilius licet imitari. Vix exstant musea, quae non contineant numos hac ratione confictos. Gynaeceum Trajani, Pertinax, Did. Julianus, Pescennius, duo Gordiani Africani, Tranquillina, Cornelia Supera millies ad hanc fraudem sunt vocati, et doctus sum experientia, ex horum numis XX., quos musea ab urbe nostra principe remotiora continent, vix unum alterumve esse a fraude immunem.

Praecipua duo in hac causa sunt observanda, I. literae, II. area numi. Cum is fusus est, literae apparent vagae, neque nitide ex area prominent, et agnoscuntur vestigia scalpri, si hoc illae adjutae fuere. Ergo sollicite indagandum, utrum literae omnes eandem sequantur legem et formam, an earum nulla claudicet, sed omnes eadem fiducia ex area existant. Cum haec deerunt, numum suspectum puta. Quod ad aream attinet, ea in numis fusis non aeque, ac percussis integra est, sed exiguis hiatibus, quos ingressa importune arena excavavit, respersa. Vitium istud nequaquam, ut in aeneis, ope lithocollae, et vernicis occultari potest, sed necesse est, ut in aureis argenteisque continuo in oculos incurrat.

§ IV.

De numis antiquis, quorum mutantur capita et typi.

En tibi numorum genus prioribus mirabilius, quodque minus in suspiciones patet, cujusque ut evites laqueos, oportet magnos in numorum mechanica fecisse progressus. Intelligo numos vere quidem veteres, sed quibus novae inscriptiones, nova capita, novi typi mira arte sufficiuntur. Hos cum comparavere numorum studiosi, sui securi fraudis suspicionem procul habent, quia vere antiquos experiuntur, sed qui nihilo minus falsi sunt, quia re ipsa a veris differunt. Suapte patet, nonnisi in raris capitibus et typis hanc fraudem instrui. Major eorum pars ex Italia infertur, qua in regione coeptum est hoc modo corrumpere numos, ex quo priores modi frequentiore usu cogniti vim nocendi amisere.

Placuit igitur, numum quempiam antiquum quidem, sed obvium in rariorem alium transformare, v. c. aeneum Claudii Antiochiae Syriae in Othonem, Faustinam seniorem commatis Alexandrini in Titianam, Domnam in Didiam Claram, Macrinum coloniae in Pescennium, Orbianam magni aeris in Anniam Faustinam, Mamaeam in Tranquillinam, Philippum patrem vel Valerianum in Aemilianum etc. Nihil obstat, vultus lineamenta in his aliquantum differre. Quod deest,

commode supplet scalprum. Lubet creare Pertinacem, serviet istuc numus M. Aurelii, praecipue in cujus aversa est consecratio, quia uterque hunc typum communem habet. Effice, ut magis turgeant barba et nasus Aurelii, et siquidem dextre mutaveris epigraphen, numus similis, qui aversam offert incorruptam, aliaque integritatis indicia, nisi cautissimo, facile imponet.

Numi hoc modo personati saepe occurrunt in museis, praecipue in serie aeneorum I. et II. formae, quorum fraudem maligna vernix praeterea adjuvat. Ergo iis, qui opes veteres colligunt, danda principio opera, uti hunc fallendi modum discant detegere. Fere semper literae judicium dictabunt. At enim fuere in Italia artifices, qui longo per omnem vitam usu artem sibi propriam fecere tollendi literas proposito inimicas, et sufficiendi alias, atque istud adeo scite, ut plerisque sincerae videantur. Vidi virorum peritissimorum dissidere judicia in approbanda Titiana operis Aegyptii, quae tamen aliud non fuit, quam Faustina sic transformata. In similium numero fuit Caesonia ex auro musei olim Lebret. Compertum serius fuit Parisiis, in primaevo suo statu fuisse Agrippinam seniorem cum aversa Caligulae, factamque Caesoniam ope inscriptionis per artem inductae.

Eadem fallacia non capitibus modo, sed et typis intentatur. Saepe ab aevi injuriis immunis est pars capitis, sed vitium oblatum parti aversae. Si haec rariorem habet typum, numusque est aeneus, reparari solet scalpro, figuraeque omnes restitui numi area aliquantum excavata. At enim advertere tum licebit, figuras sic restitutas parum prominere, et ex area existere, praecipuo latentis fraudis argumento.

Multi numi aenei partes aversas offerunt illaesas totas, et primaevae integritatis, sed has ipsas recente arte elaboratas. Horum quoque pars adversa vetus revera est, qua intacta relicta excavatur pars aversa, repletur lithocolla ejusdem cum numo coloris, atque haec tam solide adglutinatur, ut nonnisi vi avelli possit. Subinde lithocollae insculpuntur literae, figurae, et quae lubet alia, ut numus rarus, et totus integer evadat, inducitur utrinque vernix, ac tum tanto magis ad fraudem valent, quia pars antica sincera est, neque adeo aversa facile in rigidius examen vocari solet. Enimvero non paucis numis aeneis I. formae hoc modo vitium oblatum est. Tamen etsi non toti falsi sint, et exstent plures, qui tantum aliqua sui parte hunc dolum passi sunt, vitiosi nihilominus sunt, et exigui propterea pretii. Paucae dantur series magni aeris, quae non numis sic refectis abundent. Longo usu, et intelligentia artis veteris ad eos dignoscendos opus est, ac tum fallacia haud difficulter in apricum proferetur. Quo in argumento princeps lex esto, diffidere vernici; scalpro suspectas partes experiri, explorare, utrum omnes partes sibi constent, quo merito semper erit numus prognatus ex matrice adcurate et perite scalpta.

§ V.

De numis malleo transformatis, et compositis.

Numi mallei ope transformati ejusdem fere sunt cum praecedentibus indo-

lis. Pars aversa numi veteris obvii, sed probe integri, lima aufertur, et in ejus locum ope matricis modernae typus alius, qui veterem imitetur, imprimitur, quod fit, partem, qua caput est, applicando chartarum strui, ne caput ictus vehementia subsidat. Hac igitur ratione numus existit elegans, et si dexter fuit matricis novae artifex, veterum aemulus. Id genus aversae sua sese raritate commendant, et pleraeque genuinis in numis nunquam reperiuntur, quales sunt: *aquas Claudiam ex fontibus etc.* in numo Claudii, *Pons Aelius* vel *Expeditio Judaica* in numis Hadriani. Numos hac arte formatos ex ipso fabricae modo, quo pars antica ab aversa abludit, dignoveris.

Numi compositi constant ex duobus numis dimidiis obviis quidem, sed qui conjuncti rarum efficiunt. Haec fraus non aeneis solum, sed argenteis quoque intentatur, v. g. ex numo Antonini tollitur pars aversa, eique applicatur caput Faustinae, en tibi numum rarum. Si numus est aeneus, seligitur alter ejusdem coloris et vernicis. Numos reperias hac arte tam affabre sociatos, ut nonnisi scientia, esse sic compositos, fraudem aperiat, praecipue cum in hoc fallendi negotio ora numi semper maneat illaesa.

Sunt numi alii partim argentei, partim aenei, compositi ex duobus numis dimidiis conglutinatis, opus artificum, qui memoratum componendi modum, quia magis arduus, praestare nequeunt. Verum in his fallacia sese continuo manifestat inspecta ora, quam hoc in instituto limari semper oportuit.

Interea compositi hi numi confundi non debent cum magno numero numorum vere antiquorum in omni metallo et forma, qui aversas offerunt ab imperatoribus, quorum praefixa sunt capita, alienas. Harum causa perversitatum fuit aut oscitantia monetariorum, aut fraus artificum, jam vetere aevo monetam publicam corrumpentium.

§ VI.
De numis fissis.

Fissurae, quas contraxere copiosi numi veteres, et praecipue majoris aeris causa amplioris voluminis, occasionem dedere falsariis ipsum hoc vitium imitandi, quo facilius numus antiquus videretur. Potior pars numorum falsorum dubium istud antiquitatis indicium prae se fert, et cumprimis, ut dixi, ii, qui magni sunt aeris, quia, quanto latior est numi orbis, tanto facilius finditur; atqui certum est, a sola mallei vehementia fissuram numi proficisci. In nostrae aetatis moneta vix unquam vitium istud reperitur, quia in hac operis monetarii perfectione unicus sufficit ictus ad imprimendos numo typos. At vero numos veteres propter repetitos mallei ictus, cujus certissima indicia eorum plurimi offerunt, facilius findi necesse fuit. Has igitur fissuras in numis, seu percussis, seu fusis imitari placuit. Ad quam fallaciam detegendam oportet utramque numi partem in examen vocare, et advertere, utrum fissura haec iter naturale peragat, illudque arcuatum, ac denique in filum tenuissimum desinat. Haec si praesto erunt, numum, aut verius numi orbiculum antiquum puta, etenim fieri potest, ut numus cetera antiquus alio vitio, qualia hactenus exposuimus, laboret. At si fissura

principio sit latior, et linea recta procurrat, neque, ut dixi, desinat, continuo judicato, fuisse eam lima procuratam, neque praeterea alia spurii commatis indicia sunt quaerenda.

§ VII.

De numis subaeratis et incusis.

(De subaeratis, quia ad fraudem veterem pertinent, jam egimus parte priore hujus capitis. Vnicum, quod huc pertineat, praeterea monendum.) Quoniam, ut dictum, difficile est, numos veteres subaeratos imitari, ac propterea in subaeratis nulla est recentis fraudis suspicio, solent nonnunquam falsarii numum spurium argenteum candente acu ferrea transfigere, quo facto argentum intrinsecus nigredinem contrahit, et numi vere subaerati speciem praebet. At fraudem tentatis scalpro aliis numi partibus facile perspexeris.

(Numi incusi, quia non dolo intentato, sed monetariorum negligentia vitiosi sunt, a praesente argumento alieni sunt, de iisque actum alibi.)

§ VIII.

De numis veteribus fusis, iisque, qui sunt duplicis metalli.

Quae hoc articulo auctor de numis veteribus fusis disserit, praeterimus, quia de hoc numorum veterum genere jam egimus capite XI. At non omittendum insigne auctoris monitum de numis, qui fusi, ac propterea suspecti videri possent, etsi fusi omnino non sint. Nimirum magnam numorum veterum partem, cum ex terrae sinu emergunt, etsi intrinsecus incolumes sint, spissa aerugo involvit. Ad hanc tollendam solent imponi igni. Verum cum numi omnes sive argentei, sive aenei aliquam materiae heterogeneae partem contineant, necesse est, metallum mollius liquefieri, et in fumum abire, dum interim illud, quod durius est, calefiat tantum, nihilque sui deperdat. Quo fit, ut metallum in vaporem solutum in superficie numi cavitates relinquat, quae fusionis praeferre suspicionem possunt, etsi fusus non sit numus, vitiumque suum uni igni debeat, cui impositus fuit, ut aeruginem exuat. Addit cl. auctor, saepe se ejus eventus fecisse periculum, cui fides haberi possit. *)

De numis duplicis metalli egimus capite XII.

§ IX.

De numis confictis, et iis, quorum pauci inveniuntur spurii.

Aliud mihi hoc loco propositum non est, quam indicare numos confictos eo consilio, ut tirones objecto typo illu-

*) Sunt in museo Caesareo numi non pauci argentei aeneique, in quorum superficie unus, duo, pluresve colliculi turgent, et speciem praebent campi, in quo talpae cubilia foderunt, cum tamen haud dubie sint genuini, tantumque absit, ut fusi sint, ut certissima in iis appareant adhibiti mallei indicia. Rei insolentiam cum diu mirarer, neque aut ipse causam reperirem, neque eam possent explicare illi, quos consulueram, gaudebam sane, mihi ab hoc viri praeclari indicio desideratam lucem fuisse adfusam. Ejus in numis veteribus vitii, et a qua causa oriatur, mentionem jam fecit Savotus. (de Num. ant. P. II. c. 4.)

stri ac singulari in fraudem inducantur. Ejus generis sunt numi Graeci Priami, Paridis, Helenae, Aeneae, aliorumque regum, ducum, philosophorum, qui olim nominis sui fama orbem replevere, sed quorum imago nunquam vetere aevo numis fuit inlata. Eodem pertinent numi Latini Hannibalis, Scipionis, Ciceronis, aliorum Romae et Carthaginis virorum illustrium. Omnes hi numi tam manifesta praeferunt operis novicii indicia, ut pigeat ei comprobando longius immorari.

Numi consulares, quorum maxima pars est ex argento, paucis aureis et aeneis, non tam frequenter ad fraudem vocati sunt, quam numi regum et imperatorum, quia minus avide a rei monetariae studiosis expetuntur. Praeterquam quod pauci reperiuntur sic sani et incolumes, ut inde forma ad fusionem apta confici possit, vix sunt aliqui, si restitutos a Trajano demas, quibus supra metalli valorem aliud praeterea pretium soleat constitui. Quae causa fuit, cur hactenus falsariorum cupiditatem non irritaverint. Vix credam, horum reperiri aliquos, qui sint commatis moderni, tametsi adfirmare nolim, non existere aliquos fusos. Quocirca cujus cupiditas in numos consulares fertur, minus falsariorum praestigias pertimescendas habet.

Numi coloniarum Romanarum multo adhuc minus, quam consulares, fraudi ansam dedere, quia rudioris sunt operis, ac propterea eos imitari est difficilius. Omnes igitur hujus classis numi in antiquis possunt putari, neque facile memini, in his me spurium aliquem vidisse.

Quinarii non minus, quam alii imperatorum numi fraudem recentem sunt experti. Eorum multi, tam aurei, quam argentei, fusi occurrunt. Quin magis in his cautione opus est, quia denariis multo sunt rariores. Tamen ab hac suspicione liberi sunt numi serrati, quorum multi occurrunt inter numos familiarum, quin et Julii Caesaris, M. Antonii, et Augusti, a quibus imitandis impostorum avaritia hactenus abstinuit *), quibus adde contorniatos, quia causa singularis fabricae difficilem habent imitandi artem.

CAPVT XX.

De numis monetariorum veterum culpa vitiosis.

Etiam istud argumentum propter multiplices artis numariae causas tractandum haud dubie est, dignum jam olim visum summo viro Froelichio, de quo prolixam dissertationem conscriberet, quae inter vulgata sua IV. Tentamina postremam efficit. Ex copiosa hac messe aliquas tantum spicas sublegam, partim quia

*) De numis serratis agetur in Prolegomenis ad numos familiarum. Ceterum me unquam inter numos J. Caesaris, Antonii, et Augusti videre serratum, non memini, quod tamen hoc loco auctor adserit.

unum alterumve in eadem causa exemplum praecipue in materia suapte clara tantundem probat, quantum amplus eorum catalogus, qualem instruxit Froelichius, partim quia multas is causas tractatui suo inseruit, quas nos in praecedentibus commentariis jam expedivimus.

Veteribus monetariis sive in scalpendis matricibus, sive in feriundis numis aliquid potuisse accidere humanitus, quis negabit? Atqui et lapsos fuisse frequenter, et quidem negligentia, quam ipsa facilitas nequeat excusare, infinita habemus documenta. Monendum tamen, vix aliqua reperiri monetariorum sphalmata in moneta Graeca, quae signata fuit florentibus Graeciae rebus, aut saltem nondum valde attritis, et si quid forte in ea videbitur peccatum, adhibito studio patere plerumque, absolvendum jure monetarium. Sic cum Florentiae in museo M. Ducis inciderem in numum Thespiensium elegantem, et pervetustum cum insolente, sed luculenta epigraphe *ΘΕΣΠΙΚΟΝ*, in eo eram, ut condemnarem monetarium *K* pro *E* intrudentem; verum conlatis aliis exemplis *ΝΑΓΙΔΙΚΟΝ*, *ΤΕΡΣΙΚΟΝ*, *ΦΕΝΙΚΟΝ* etc. edoctus facile fui, monetarium in hoc numo usum verbo κτητικῳ pro ἐθνικῳ. Vide dicta capite XVII. § 8. Eandem laudem sibi vindicat moneta Romana, quam consularem, et familiarum vocamus, modo numus subaeratus non sit. Graecam serius corrupit ingruens barbaries, Romanam auctus in immensum monetariorum numerus, officinae per provincias distributae, omissa paullatim pulcri atque elegantiae cura, denique barbaries quoque. Sed jam aliquot supinae negligentiae exempla proferamus.

Exhibet Froelichius numum aeneum I. formae, qui nunc est in museo Caesareo: AVRELIVS. CAESAR. AVG. PII. F. COS. *Caput M. Aurelii nudum.*)(DESNOS. S. C. *Honos stans.* Satis apparet, syllabam DES. ad partem adhuc anticam pertinere, sic ut sit COS. DES., nempe *consul designatus,* et pro hoc in aversa ponendum HO, sic ut sit HONOS, epigraphe obvia in numis Aurelii Caesaris. Exemplum aliud magis lepidum olim ex aeneo Alexandri Sev. I. formae dedi, qui est in museo ill. Com. Vitzai [x]), in cujus aversa est: PMRTI PACIFERP. S. C. *Mars galeatus stans d. oleae ramum, s. hastam.* Habentur hujus imperatoris numi cum eodem Martis typo, quorum alii inscribuntur: P. M. TR. P. COS. P. P., alii: MARTI. PACIFERO. Ex quo patet, monetarium, cum priorem epigraphen insculpere matrici mediraretur, finitis jam prioribus binis elementis ad alteram dilapsum, eaque continuata pro O in fine posito ex intenta primum inscriptione recepisse literam P. Docent haec exempla, frustra esse eos, qui in his rei numismaticae abortibus nescio quid eruditionis reconditae augurantur, et cum eos tanquam portenta despuere oporteret, dignos subtili explicatione putant. Similis naturae numus olim Lutetiae emersit: IMP. T. CAES. VESP. AVG. P. M. TR. P. COS. VIII. *Caput Titi laur.*)(AERES.

x) Num. vet. p. 312.

AVGVSTI. S. C. *Aequitas stans.* AE. II. Cl. Boze explicando huic prodigio intentus multa erudite congessit, ut comprobet, AERES positum pro AES, et hoc pro MONETA [y]). Misso hoc judicio ad eruendam veritatem utar more meo. Exstant inter numos Titi eodem anno signatos alii cum epigraphe AEQVITAS. AVGVST., alii cum CERES. AVGVST. Certum ergo, et ex praecedentibus exemplis liquet, monetarium, cum scribere voluisset AEQVITAS, post scriptum jam AE ad epigraphen CERES aberrasse.

Alia scalptorum vitia consistunt in mendosa literarum metathesi, ut in numo Neronis: IANVM. CLVSTI. pro CLVSIT (Mus. Caes.), in numo Rhascuporidis Thraciae regis: *ΡΑΙΣΚΟΥΠΟΡΔΟΣ* pro *ΡΑΣΚΟΥΠΟΡΙΔΟΣ* (Mus. Caes.), in numo Valeriani: LERIGIO pro RELIGIO (Ibid.). Alia in adjectione literae superfluae, ut: OPITIMVS, SAECVLLVM pro OPTIMVS, SAECVLVM (Ibid.). Alia in omissione literae, ut: VERITAS pro VBERITAS, et similia. Substitutione literae alienae, ut: SVLVTARI, REDUCA, *ΓΟΡΔΤΑΝΩC*, pro SALVTARI, REDVCI, *ΓΟΡΔΙΑΝΟC*. Huc pertinent perversae notae chronologicae, ut cum legitur: COS. XIII. DES. VIIII., pro quo manifeste legendum: COS. VIII. DES. VIIII., quae confusio, praecipue in subaeratis imperatorum perfrequens est. Accedunt literae inversae contra naturalem earum situm, quibus monstris in numis tyrannorum sub Gallieno, et Claudii Gothici pridem adsuevimus, etsi subinde justus epigraphes ordo ac lex in moneta Romana revixerit. De scriptura retrograda, primum remotae antiquitatis indice, deinde invalescentis barbariei egimus cap. XVII.

Saepe prolapsis Graecorum Romanorumque rebus tanta est in inscriptionibus perturbatio, ut in his nullum componere verbum sanum, aut quodcunque libuit, possis. Haec cum luce ipsa sint evidentiora, et obviis possint exemplis comprobari, fuere tamen ingenia diligentia, et supra communem sensum perspicacia, qui ex his paludibus rigare philologiam sunt aggressi. Atque horum conatibus accepta referimus inaudita hactenus in historia Romana imperatorum nomina, v. g. D. N. EOANVS. P. F. AVG. — D. N. C. BRITIVS. — D. N. CALPITIANVS — D. N. VECVNINVS — AVLENAVS etc., quae cum risu perstringit Scipio Maffeius a Froelichio laudatus [z]). Quibus addenda ORIVNA. AVGVSTA credita Carausii uxor, de qua vide monetam hujus imperatoris.

Sunt exempla, a scalptoribus saepe non tam negligentia, quam ignoratione orthographiae et linguae fuisse peccatum. Obvium est in denariis Antonii IIIviri: LEG. XVIII. LYBICAE., et, quod mirere, constans, cum tamen Graeci, Romanique constanter scripserint *ΛΙΒΥΑ*, et LIBYCVS. Inconcinnum est etiam, quod frequenter in numis Caesarensibus Cappadociae, aliisque legitur: *ΥΠΑΤΟΥ. ΤΡΙΤΟΥ*, vel *ΤΕΤΑΡΤΟΥ*, id est, si ad verbum reddas, *consulis tertii*, vel *quarti*, pro *ΥΠΑΤΟΥ. ΤΡΙΤΟΝ*, vel

y) B. L. T. XII. p. 303. z) l. c. p. 331.

ΤΕΤΡΑΚΙΣ., *consulis tertium*, vel *quartum*. In numis Hostiliani: C. OVAL. POSTIL. MES. COVINTVS pro C. VAL. HOSTIL. MES. QVINTVS arguit scalptorem Graecum orthographiae Latinae rudem. Adde numulos argenteos Gallicos, numos coloniae Laodiceae Syriae, et passim alios declinantis imperii mixtis literis Graecis, Latinisque deformes.

Etiam aetatis consuetudo, quae a vetere instituto discessit, et ad novam scribendi legem deflexit, non raro absolvet scalptorem. Sic RAEDVX, PIAETAS, BAEATISSIMO, contra, CESAR, REIPVBLICE paullatim sese inferiore aevo insinuavere.

At supersunt vitia, quae uni scalptorum incuriae procul dubio debentur, qualia sunt, cum inscriptio longe a typo, quem enunciat, discrepat. Sic: FAVSTINA. AVGVSTA. scriptum juxta caput M. Aurelii in aeneo I. formae, qui est in museo regis Galliarum teste Vallemontio [a]). Item: *ΛΟΥΚΙΛΛΑC. CΕΒΑCΤΗC.* scriptum juxta caput L. Veri in aeneo Ephesiorum maximi moduli olim musei Foucault, teste Gallando [b]). Ejusdem rationis est: ABVNDANTIA. AVG. typo Pudicitiae, in numo Etruscillae. (Banduri p. 40.)

Aliud certum, et obvium monetariorum vitium sunt formae numorum male compositae, ut quando cum parte antica alicujus Augustae jungitur aversa, quae per inscriptos consulatus, tribuniciam potestatem, pontificatus, typos militares etc. ad maritos tantum imperatores pertinet, aut etiam, quando, quae aversa est patris, tribuitur filio, et vicissim, tametsi fuere tempora, quae monetarios palam absolvunt; nam certum est, in moneta Romana cum Philippo filio communicatas fuisse partes aversas, quae sine dubio sunt patris, ut olim probabimus, in moneta vero Antiochiae Syriae obvium est videre numos Otaciliae et Etruscillae, in quorum postica legas trib. potestatem, et consulatus, maritorum nempe titulos. Peccatum item a monetariis, quando in uno numo duas partes anticas ejusdem imperantis conjunxere, aut duas partes aversas, sic ut in illo desit pars aversa, in hoc pars antica. Nolim tamen cum Froelichio in negligentiae peccatis putare numum aeneum II. formae musei Caes., in cujus utraque parte est: HADRIANVS AVGVSTVS, et hujus caput laureatum: nam plura vidi ejus exemplaria, quam ut oscitantiae suspicio cadere in monetarium possit, etsi, quo istud imperatum sit consilio, ignorem. Peccatum etiam, quando cum capite Augusti, vel Augustae junxerunt aversas, quae sunt praecedentium imperatorum. Infinita hujus sunt exempla in argenteis subaeratis, nimirum furtive signatis. De typis in numis familiarum hoc modo permutatis vide prolegomena ad hujus classis numos.

Denique in certis monetariorum lapsibus putamus numos incusos, et bis percussos, de quibus egi capite XII. in mechanica artis monetariae.

a) Woltereck Electa p. 182. b) Ibid. p. 200.

CAPVT XXI.

De aetate numorum definienda, variisque varia aetate, locisque artis causis.

Varii sunt modi, qui docent, de numorum aetate recte ac sobrie arbitrari. Non agimus hic de iis, qui per certas notas chronologicas suam ipsi aetatem suapte edisserunt, cujusmodi sunt inscripti epochae anni, quae ratio certissima, saltem tum, cum de ejus exordio constat, vel effigies, aut saltem nomen regis, aut quocunque nomine imperantis, quia tempus, quo principatum tenuere, plerumque ex historia critica certum tenemus, quanquam in hac parte cautione opus, quia fuere principes, quibus grata posteritas diu post eorum mortem numos dedicavit, ceu Geloni, Hieroni, Alexandro M., Julio Caesari, ut in singulorum numis dicetur. Verum agimus hoc loco de numis iis, qui utroque hoc subsidio ad definiendam aetatem suam carent, qua indole plerumque sunt numi illi, quos *autonomos* vocamus. Et tamen permagni interest sive ad artis veteris historiam, sive alias causas, etsi non proximum, tamen quoad ejus fieri poterit, propinquum autonomorum tempus indicare, praecipue cum haec numorum classis antiquitate reliquas omnes antecellat.

Ergo deficientibus certis temporum indiciis advocandae leges aliae, quae possint desideratam aetatis intelligentiam suppeditare. Sunt vero metallum, inscriptionis modus, ac literarum forma, fabrica, quo nomine intelligimus causas operis externas a mechanica petitas, denique picturae stilus, quo vocabulo jam recepto indicamus circumscriptionem, gestum, habitum, cultumque signorum, quae omnia varia aetate, variisque locis magnopere differre sunt comperta. Haec quidem discrimina suapte sese homini tractandis numis adsueto offerunt, sed quia longius istud tempus postulat, neque omnibus ad musea liberalius instructa aditus patet, ut experimentum capere ipsi possint, ad operis mei institutum pertinere putavi, utilissimae hujus doctrinae, et ad multas causas profuturae proponere praecepta, quae longo monetae veteris usu satis a me comprobata, confirmataque intelligo.

Enimvero Barthelemius, in hoc studiorum genere semper cum honore nominandus, ante annos complures argumentum istud coepit tractare edita insigni dissertatione, quam *Essai d'une paléographie numismatique* inscripsit *). Parabat materiam omnem duabus partibus complecti, quarum prima ageret de numorum fabrica, metallo, pondere, magnitudine, forma literarum, et natura typorum, altera pars in naturam monetae variis in regionibus signatae inquireret initio facto

*) B. L. T. XXIV. p. 30.

a Cyrenaica, et continuato itinere vocatis in examen numis Syriae, Asiae minoris, Graeciae propriae, insularum Archipelagi, et mediterranei, denique magnae Graeciae. Verum dolendum, virum praestantem, qui unus sive propter insignem rei veteris numismaticae usum, sive eruditionis opes, sive, quae sibi omnium maxime praesto sunt, subsidia et facultates, implendo tanto proposito par fuerat, posteaquam partem eam, quae ad vetustissimae monetae fabricam pertinet, praeclare explicuisset, in medio cursu substitisse nulla relicta spe utilissimi hujus argumenti ad exitum perducendi. Non est mihi animus, coeptam a viro summo materiam eadem ἀκριβείᾳ, tantoque rerum verborumque apparatu continuare, neque istud permittunt fines, quos praesenti operi praefixi. Tentabo tamen generalia de singulis praecepta tradere, quibus olim, cui plus otii fuerit, ad pleniorem ejus tractationem uti opportune poterit. Atqui multa ad praesentem hanc causam pertinentia hactenus variis locis prolixius sunt exposita, quae jam necesse non erit, iterum commemorare, et deinceps omissa brevitatem orationi, modumque conciliabunt.

Sed ad definiendam recte numorum veterum aetatem oportet epochas quasdam constituere, intra quas numi singuli verisimili quadam ratione possint concludi. Eas ex causis, quas dabimus, statuimus sequentes:

Epocha I. Eam a primis rei monetariae incunabulis porrigo usque ad Alexandrum I. Macedoniae regem. Mortuus is est circiter V. C. 291.

Epocha II. Inde ab Alexandro I. usque fere ad initia Philippi II. Amyntae filii, quae complectitur annos circiter C.

Epocha III. Ab initiis Philippi II. usque ad vicina eversae reipublicae Romanae tempora.

Epocha IV. A tempore exeuntis reipublicae usque ad Hadrianum.

Epocha V. Ab Antoninis usque ad Gallienum.

Antequam singularum epocharum characterem constituo, monendum omnino, praecepta, quae dictabimus, nequaquam ejus esse naturae, ut citra errandi periculum numi omnes certae suae epochae, et non potius vicinae, possint inseri, aut ut non interdum justae sint dubitandi rationes, cui potius epochae hic illeve numus sit tribuendus. Nequaquam nobis, nostraeque facultati tantum tribuimus. Verum si scientiae antiquariae magistri permissum sibi putant, ex variis indiciis longo usu ac meditatione captis statuarum, operum anaglyphorum, gemmarum aetatem augurari, possumus et nos permissum nobis putare, ea, quae longo rei numismaticae usu didicimus, in praecepta redigere, ac majore istud in numis fiducia, quia hi fere semper epigraphen adferunt, ex cujus sive literarum forma, sive mentione, qua in regione, aut urbe signati sint, eximia saepe possunt auguria capi ad definiendam certius eorum aetatem.

EPOCHA I.

A primis rei monetariae incunabulis usque ad Alexandrum I. Macedoniae regem.

Ejus characteres sunt:

Metallum. Nullus in hac aeris usus, (de Graecorum hic moneta agimus, non de numis Italiae mediae, in qua aliud obtinuit) argentum cum auro, sed hoc rarissimo, solum dominabatur, de quo argumento supra late egimus capite VIII.

Inscriptio saepe nulla. Quae causa est, cur multis hujus epochae numis certam patriam non possimus praescribere. Vide hujus generis non paucos apud Pellerinium, (Rec. III. tab. CXV.) et in museo Hunteri. (Tab. 66.) Cum adest inscriptio, simplex ea est, et parca, sola urbis mentione contenta, nulloque inscripto magistratu, aliisve indiciis in inferioris aevi moneta obviis. Ea vel recta est, vel retrograda, vel, quam *βουστροφηδον* vocamus; sed si posterioribus duobus modis peragitur, plerumque tantum hujus epochae, minus frequenter secundae erit indicium. Vide, quae de his modis plura alia praecepimus supra capite XVII.

Literarum forma. Hanc pete ex capite VIII. § 10., quo loco antiquissimorum characterum formam pictam ex numis vetustissimis stitimus. Sed monendum, sicut in linguis, ita et in literarum delectu et forma nonnunquam occurrere archaismos, v. g. in obviis drachmis Achaeorum, quae certe epocha I. posteriores sunt, est F pro *Φ*, et ϙ pro *K*, in aeneis Atheniensium Theta quadratum pro rotundo.

Fabrica.

Quorum numorum argentum vel aurum globosum magis est, et crassiusculum, vel informis rotunditatis, ii plerumque hujus sunt epochae. Vide numos Peloponnesi cum typo testudinis, Rhegii Bruttiorum, antiquissimos Atticos. Ergo quod in his volumini detrahitur, compensat massa.

Contra fuere regiones, in quarum moneta orbiculi tenuitas, et rotunditas perfectior certum remotissimae antiquitatis characterem constituunt. Confer numos Syracusarum, Naxi, Abacaeni, aliarumque Siciliae urbium. Tenuis etiam sunt laminae numi variarum M. Graeciae urbium, iique omnes vetustissimi, qui typum in aversa incusum offerunt.

Quadratum informe parti aversae incusum, de cujus natura et causis actum capite XII. § 2., certissimus est hujus epochae testis.

Typi in parte antica exstantes, in aversa introrsum cusi, qui modus, ut mox dixeram, fuit urbibus M. Graeciae proprius, et de quo ex instituto agetur in prolegomenis ad numos Lucaniae, hanc quoque sibi epocham sine dubio postulant.

Circulus ornatus extremum numi marginem ambiens, qualem saepe videmus in gemmis, quas Etruscas vocant. Hic plerumque conspicuus est in numis M. Graeciae incusis, ut Sybaris, Crotonis, Cauloniae; item Pandosiae, (Pellerin. Lettres p. 201.) Tarenti, (Hunter.) in Sicilia Naxi, (Torremuzza.) et numis Messanae inscriptis Zancle. Extra has regiones vidi etiam in numo Barces Cyrenaicae, (Pellerin.) sed qui potius epochae II. videtur.

Stilus picturae.

In numis antiquissimis talis est, qualis esse debuit illo tempore, quod numos hos parturivit. Tametsi magnum observetur inter ipsos numos, quos huic epochae tribuimus, discrimen, aliis picturam fere

barbaram praeferentibus, aliis eam, quae rectum jam tramitem ad artis perfectionem ingressa est. Neque aliter evenire istud potuit, quoniam finibus satis laxis hanc epocham circumscripsimus. Quare numi, quanto magis sunt barbari, tanto aut altiori tempori debentur, aut existimandi sunt signati in urbe, quae veras artis leges nondum recepit, quod nos discrimen cogimur perinde habere, quia ejus reperiundi facultas jam non superest. Hujus igitur epochae numos secundum varias picturae causas inspiciamus.

Picturam barbarae adfinem offerunt numi antiquissimi variarum Cretae urbium, Eleuthernarum, Lycti, Rhauci, quorum iconismos vide apud Hunterum. Ibidem numi insigniter antiqui Phaselidis Lyciae. Ejusdem sunt naturae numi inde a Goltzio Lesbo tributi, sed quos nunc esse Macedonicos certo constat, ut dicetur in moneta Lesbi, qui violentum mulieris raptum exhibent. In his, ut reliqua picturae monstra praeteream, sive dextera mulieris in altum elata, sive sinistra demissa omnem justae mensurae modum excedunt. Quibus numi ipsi praesto non sunt, adeat eorum imagines apud Hunterum. (Tab. 33. n. 1. seq.) Erunt, qui causam requirent, cur malim numos similes signatos statuere remoto illo aevo, et sub artis Graecae initiis, ac non potius illa aetate, qua ars per Graecas urbes a summa perfectione ad ultimam barbariem prolapsa est. At facile est, dubium istud expedire. Praeterquam quod peristases supra adlatae eorum antiquitatem stabiliunt, necesse foret, eos detrudere in ea tempora, quibus urbes Graecae ferire monetam pridem desivere, quo de argumento abunde actum alias. Ceterum quantumcunque barbaram dixi picturam, tamen multum praestat iis rei monetariae abortibus, quos olim populi vere barbari progenuere, ceu Daci et Moesi imitando numos regum Macedoniae, Thasiorum etc., Galli numos Massiliae etc., neque mirabimur, Graecorum artem sub artis initiis, quam ipsi invenere, fuisse barbaram, quando memorati barbari inventam ab iis, perfectamque artem non poterant nisi barbare imitari.

Alter modus huic epochae proprius in violento membrorum motu, gestu, totiusque corporis situ consistit. Insignia hujus stili exempla suppeditant numi, quos propter alias omnes causas necesse est in antiquissimis putare. In numo apud Pellerinium (Suppl. IV. tab. II. n. 10.) Apollo nudus flexo violenter sinistro genu dextera plectrum attollit. In numo Cnossi Cretae Minotaurus humi sinistro genu innixus dextera globum attollit, sinistram nulla apparente causa distorquet. (Pellerin. Rec. III.) In numis Camarinae idem est Nemesis ingeniculatae situs. Adde incessum Crimisi naturae plane inimicum in numis Segestae Siciliae. Quod in figuris humanis placuit, placuit etiam in fingendis animalium motibus. Nihil violentius motu caprae, quae fingitur in numis qualiumcunque Aegarum apud Hunterum, (Tab 16. n. 13. 14. 15.) adde taurum et leonem in numo Acanthi Macedoniae apud eundem. (Tab. 1. n. 16.) Qui violentos corporis motus fuisse artificibus Etruscis proprios dixerunt, habent in his numis exempla vetustissimorum Graecorum, ac mihi quidem verisimile semper

visum, hunc picturae modum nequaquam in Etrusco solo prognatum, sed ex vicina M. Graecia invectum, adoptatumque ab Etruscis, et ab his diutius retentum, cum interim Graeci magis naturae obsequi discerent. Tamen in hoc stilo, etsi absque causa naturae vim inferat, adversus partium inter se proportionem non peccatur, quemadmodum peccari vidimus articulo praecedente in numis picturae barbarae. Hac enim spectata nihil vitio dabis sive laudato Apollini Tarentino, sive Minotauro Cnossio, aliisve, quorum attuli exempla.

Vtrumque vitium hactenus commemoratum vitavere numi plures, praecipue M. Graeciae, quorum pictura non modo nihil offert aut barbari, aut violenti, sed potius naturae legibus fideliter inhaeret, in qua, si rigorem et asperum membrorum textum demas, nihil culpaveris. Hujus stili sunt Neptunus Posidoniatarum, Juppiter fulminans, aut quisquis is est, Cauloniatarum, bos respiciens Sybaritarum, Juppiter sedens, et caput leonis Rheginorum, ut copiosis aliis exemplis abstineam. Atqui et hos intra hanc epocham concludendos, aut saltem horum plures, ex eo manifestum est, quia fuere urbes, quae post statutum a me hujus epochae exitum numos amplius ferire non potuerunt. Exit haec, ut dixeram, circa annum V. C. 291., at Sybaris jam anno V. C. 243. eversa a Crotoniatis fuit. Ergo hujus urbis numi omnes, saltem qui manifeste pervetustum opus offerunt, huic sunt epochae vindicandi. Zancle Siciliae subacta a Messeniis circa annum V. C. 273. Messana subinde coepit appellari, ergo et hujus epochae sunt numi omnes Zancles nomine inscripti. Plerique etiam Naxiorum Siciliae numi haud dubie huc pertinent, quia eorum urbs V. C. 351. a Dionysio deleta fuit. Ex harum igitur urbium numis certissime possumus de statu monetae, qualis per epocham I. fuit, arbitrari.

Esset hic locus commemorandi complures alias vetustissimi Graecorum stili causas, quarum ope non raro possemus de hujus epochae numis confidentius arbitrari, sed quas lubet praeterire, sive quod eas alii ex veterum omnis generis monumentis abunde proposuere, sive quod ambigua, et nimium saepe fallacia haec artis praecepta existimo, sive quod non is sum, qui ausim, veras vetustissimae in numis picturae notas, ut eas ex longo illorum usu apud animum meum sentio, oratione quoque secundum artis regulas explicare. Facile is, qui contemplandis numis veteribus multam impendit operam, ex descriptione primum totius corporis, deinde partium, ac praecipue vultus lineamentis poterit de eorum antiquitate, ac cui sint epochae inserendi, probabile judicium ferre.

Aliquos tamen adhuc modos hujus epochae artificibus familiares proferam. Observo, capillos coaptatis globulis, et sic per filamenta in cervicem defluis fuisse formatos. Hujus generis elegantissimum unum Syracusanorum habet museum Caesareum, capite muliebri ad hunc modum crinito, et videri possunt similes complures inter Syracusanos principis Turris Muciae. Eodem modo formantur pili, qui collum bovis cum facie humana in

numis Gelae Siciliae ambiunt. Est hoc indicium artis vetustissimae, sed qua usos etiam video scalptores in gemmis, etsi, ut apparet, non antiquissimis [d]). Eodem cultu sunt etiam capita Centauri, et mulieris raptae in argenteis pervetustis, quos supra dixi Lesbo hactenus tribui solitos. (Hunter.) In numis Aegarum, et Acanthi, quos supra quoque indicavi, capra, leo, taurus sparsos per corpus globulos similes offerunt, nulla, quod norim, certa picturae lege. In perantiquo alio Syracusarum numo musei Caesarei reticulum, quod capitis muliebris crines colligit, lineis tortuosis et in se recurrentibus ambitur, quod antiquissimum ornamenti genus veteribus *Maeander* dictum est, de quo plura notabimus in tractatu de fluviis.

Atque hujus quidem aetatis numi ut veritate naturae, artisque perfectione multo sunt inferiores iis, quos epocha III. dabit, habent tamen vel ab ipsa senectute aliquid augusti, et quod venerationem illis, dignitatemque conciliat, quos cum aspicio, idem soleo apud animum meum sentire, quod conspectis Daedali signis sensit Pausanias [e]): *Δαιδαλος δε όποσα ειργασατο, ατοπωτερα μεν εστιν ες την όψιν, επιπρεπει δε όμως τι και ενθεον τουτοις. Quaecunque fabricatus est Daedalus, oculis quidem absurdiora videantur, tamen ex iis divinum aliquid elucet.* Cum quo consonant ea, quae dixit Aeschylus apud Porphyrium [f]): *veteris quidem operis simulacra, etsi nulla arte elaborata, divina putari; verum ea, quae ars recentior scitius finxit, esse quidem admirationi, sed multum inferiora opinione divinitatis.*

En tibi certos hujus epochae characteres, quorum nonnullos non negavero in sequente etiam nonnunquam reperiri, ut jam altius monui. Quae leges si rite fuissent ab eruditis variis expensae, non hercle ausi fuissent, numos Syracusanos Gelonis et Hieronis I. nomine inscriptos his regibus synchronos existimare. Ex quo uno exemplo, ut similia alia omittam, satis intelliges, chronologicam hanc numorum veterum scientiam cumprimis in hac arte esse necessariam.

EPOCHA II.

Inde ab Alexandro I. usque fere ad initia Philippi II.

Mortuus est Alexander circiter V. C. 291., Philippus regnum adivit V. C. 395.

Ex artis historia constat, intra hoc annorum intervallum, quod Phidiam tulit, artes omnes insigniter fuisse excultas, quod beneficium arti quoque monetariae fuisse proficuum in aperto est. Quos enim habemus certos hujus epochae numos, ceu regum Macedoniae, Cariae, aliosque, mansuetiore jam sunt cultu, posito rigore, qui epochae praeteritae proprius fuit character.

Deinceps necesse non erit, ad definiendas uniuscujusque epochae notas eandem adferre *ακριβειαν*, quia major jam numorum copia levius examen efficit.

---

d) Natter Traité de la méth. de grav. p. 10. e) L. II. pag. 121. f) de abstin. ab esu carn. L. II. § 18.

Characteres hujus epochae:

Metallum. Argentum adhuc, aurumque dominatur, et nonnisi paucos aeneos intra hanc epocham signatos possumus adfirmare. Inductam hac aetate Athenis monetam aeneam testatur Aristophanes in Ranis, quae actae sunt V. C. 348., sed constat etiam ex ejusdem Concionantibus, eam paullo post fuisse abolitam clamante praecone: *argento enim utimur,* quod argumentum laxius tractabimus in moneta Attica, quo loco docebimus etiam, jam aliquanto maturius ejus usum tentatum a Dionysio rhetore, sed reprobatum. Ergo jam tum aes in Graecia respici coeptum. Enimvero complures habemus aeneos Amyntae numos, qui Philippum II. proxime praecessit.

Inscriptio ejusque modus fere ad eam accedit, quam diximus fuisse epochae I., et jam sensim *literarum forma* novae se rationi adcommodare incipit, v. g. *H* pro *E* longo, *Ω* pro *O* longo etc.

Fabrica. Metallum antea globosum jam se magis explicat, etsi crassius adhuc est, quam deinceps erit. Confer numos regum Macedoniae et Cariae, qui sunt hujus epochae, tum Syracusanos, Messanenses, Cyrenaicos, aliosque, qui per plures alias causas hujus esse epochae comperiuntur. Nullum jam in parte aversa quadratum turpiter hians, aut incertis lineis divisum, sed in ejus locum succedit typus, etsi saepe quadrato, atque huic nonnunquam duplici, inclusus, remanentibus nimirum operis prisci, sed jam cultioris, vestigiis, quod argumentum loco saepe laudato eleganter ac ordine tractavit Barthelemyus. Percurre, qui hanc doctrinam rite confirmabunt, praecipue numos Macedoniae, et vicinae Thraciae.

Stilus picturae. Vitatis prioris epochae seu vitiis, seu consuetudine numos hujus intervalli distinguit modus picturae justas quidem servans partium dimensiones, nondum tamen perfectioris naturae elegantiam et illecebras, quas subinde Charites addidere, exprimens. Possunt ex numis infinita ejus exempla peti, atque istud tanto certius, quia pauca alterius generis monumenta ex hoc aevo supersunt.

EPOCHA III.

Ab initiis Philippi II. usque ad vicina eversae reipublicae Romanae tempora.

Tria circiter saecula haec epocha, quae aurea artis Graecae aetas putanda est, complectitur.

Metallum. Durante auri, argentique usu jam passim non a civitatibus modo, sed et regibus invecta moneta aenea. Causas dedimus supra capite VIII.

Inscriptio jam productior additis frequenter magistratus nominibus, sed nondum expressa ejus dignitate, ceu archontis, praetoris etc. Prytanem tamen memorant cistophori Pergameni.

Literarum forma eadem est cum hodierna, cum Graece scribimus, sive quia prae vetustiore, et ea, quae secuta est, magis placuit, sive quia, quod a Graecis hac aetate factitatum, propter artium omnium perfectionem, communis jam, neque loco movenda lex evasit. Hujus etiam aevi character certissimus sunt non

modo literarum pulcherrima distributio et aequalitas perfectissima, sed etiam in minutis numis subtilitas mirabilis, quae summam operi gratiam conciliat. Vide numos praecipue M. Graeciae, et Siciliae.

Fabrica. Metallum in hujus epochae numis habito respectu ad varias magnitudines moderatam, justamque habet crassitiem. Aenei, qui nunc majore numero feriri coepere, plerique tertiae tantum sunt formae, rarius secundae, vix unquam primae, maximae nondum comperti. Variant magnitudines in nobilibus metallis, ut alias dictum.

Stilus picturae. Communis hujus aetatis fortuna, quae artes omnes ad summum evexit, rei etiam monetariae placide adfulsit, de cujus ortu ac progressu idem potest adfirmari, quod de sculptura et pictura praedicavit Cicero [g]). *Quis enim, inquit, eorum, qui haec minora animadvertunt, non intelligit, Canachi signa rigidiora esse, quam ut imitentur veritatem? Calamidis dura illa quidem, sed tamen molliora, quam Canachi. Nondum Myronis satis ad veritatem adducta, jam tamen quae non dubites pulcra dicere. Pulcriora etiam Polycleti, et jam plane perfecta, ut mihi quidem videri solent.* Quae sequuntur, ad picturae fortunam pertinent. Ex iis, quae hactenus disputata sunt, facile intelligimus, rem quoque monetariam suos habuisse gradus, et nunc demum, ut reliquas artes omnes, ad summam perfectionem fuisse provectam. Quid enim est politius, quid elegantius, perfectiusque numis Philippi II. aureis, ejusque filii Alexandri, et qui his coaevi jure putantur, numis magnae Graeciae, Siciliaeque? Atqui horum merita ab aliis abunde sunt explanata, neque nostris jam laudibus cupiunt celebrari. Tamen sunt nonnulla, quae ab aliis aut omissa, aut segnius tractata nolim in hoc operis instituto desiderari. Ac primum quidem non tam miror, existere in Graecorum hujus aetatis moneta numos summae elegantiae, quam mihi potius videtur admirabile profecto, multas in Graecia late sumpta numerari urbes, in quarum moneta, quae hujus sit epochae, praecipue aurea et argentea, non videas numum, nisi qui operis sit nitidissimi, artificemque peritissimum testetur. Enimvero nemo sibi persuadebit, ad formandam pecuniam, quae omnium promiscue manibus esset terenda, variisque exposita casibus, parem fuisse impensam aut curam, aut sumptus, quanta impensa fuerit ad fingenda signa, sigilla, variaque pretiosa, quae aut in conspicuo, interioreve loco posita quamcunque injuriam procul habuere, aut in cimeliis putabantur, certe singula eo consilio sunt fabricata, ut aetatem ferant. Quare necesse est, praeclaros artifices tanto tum fuisse in numero, ut etiam ad res, quae obvii esse usus solent, decore et eleganter fingendas eorum esset parabilis opera. Fuisse Graeciam omni aetate artium omnium magistram habitam, adfatim docent residua ejus omnis generis monumenta; verum picturae, sculpturaeque artem tam fuisse illi populo familiarem,

g) in Bruto cap. 18.

ut viris in hac peritissimis abundaret etiam, non alio magis testimonio, quam numorum erudimur. Sunt vero in epochae hujus moneta numi sane innumerabiles, qui artificem suum non minus commendant, quam suum gemmae Dioscoridem, vel Solonem, et cujus nomen aeque merebatur posteritati transmitti, ac tot artificum nomina gemmis insculpta. Tamen Plinius, aliique, qui insignem nobis catalogum reliquerunt eorum, qui in arte quapiam excelluere, ne unum quidem prodidere illustrem numorum scalptorem. Solum Nevantum nominant numi Cydoniae Cretae, inscripti *ΝΕΥΑΝΤΟΣ. ΕΠΟΕΙ.*, ut in hujus moneta ostendemus.

Observandum deinde, non modo in Graecia, quam propriam appellamus, sed etiam in plerisque terris aliis, quas Graeci incoluere, hoc aevo operis monetarii artem fuisse absolutissimam. Omitto Graeciam M., Siciliamque, felices, ut satis constat, artium omnium, exercitiorumque aemulas, quas Graecia propria mater invenit, excoluitque. At fuere regiones, ut Thracia, Bithynia, Caria, insulae Aegaei etc., quarum ad artes liberales ingenium vix unquam a veteribus fuit celebratum, quin fuere etiam, et in ipsa quidem Graecia, populi, ut Boeoti et Arcades, quorum quidam stupor, et obtusior mentis acies in proverbium ivere. Tamen quanta fuerit has per terras, populosque artis pictoriae perfectio, superstites eorum numi palam eloquuntur. Quod vero mirandum est maxime, cum coloni Graecia profecti in medio gentium barbararum, maximeque dissitarum sedes sibi quaererent, tantum abfuit, ut patriae suae artes, pulchrique amorem dediscerent, ut in longum etiam tempus conservarent, magisque vicinos barbaros ad artium praecepta instituerent, quam ab his corrumperentur. Ejus facti luculentos habemus testes numos perelegantes Cyrenensium Africae, Rhodetum Hispaniae, Massiliensium Galliae, quin, quod miraculi instar habendum, Graecorum inde ab Alexandro M. in ipsa Bactriana constitutorum. Tam altas in animo mirabilis hujus populi radices fixit artium ac philosophiae amor, ut quod patria Graecia dictavit, quocunque sub coelo repraesentaret, et nonnisi sero a veteribus institutis degeneraret, neque istud antea, quam ipsa mater, a qua, etsi longe disjunctus, alimenta semper petivit, avitum cultum, ac instituta sensim abjiceret. Atque haec de praestantissima artis Graecae epocha videbantur observanda.

EPOCHA IV.

A tempore exeuntis reipublicae Romanae usque ad Hadrianum.

Metallum. Rarus jam tum argenti usus, atque illud vix jam amplius nisi signandae monetae imperatoriae adhibitum. Hujus adhuc epochae sunt cistophori continuati, sed qui cum M. Antonio IIIviro defecere, tum tetradrachma Antiochiae Syriae, item inscripta *ΕΤΟΥΣ. ΝΕΟΥ. ΙΕΡΟΥ.*, nonnulla urbium Cretae, tum copiosa Alexandriae Aegypti, et inde a Tiberio frequentes drachmae Caesareae Cappadociae, serius etiam Amisi Ponti. Aureus compertus non est

dempto unico Neronis in eadem Caesarea signato.

Inscriptio. Satis nunc adhuc modesta, rara adhuc titulorum et ambitionis vanitate, inscripto quidem saepe magistratu, sed suppressa adhuc plerumque ejus dignitate.

Literarum forma. Fere eadem, quae observatur in numis epochae praecedentis. Inde a Domitiano rarum jam Σ pro C, frequentiore etiam Є pro E, ut dictum capite VIII. § 10.

Fabrica. Crassities aeneorum magis jam attenuari incipit, de quo modo vide plura in epocha sequente.

Stilus picturae, quem hoc loco describere non attinet, quia ex imperatoriis numis potest intelligi, cum vix aliqua esset urbs Graeca, quae autonomos tantum, et non etiam imperatorios signasset. Alioqui satis constat, artium perfectionem sensim in pejus prolabi coepisse.

EPOCHA V.

Ab Antoninis usque ad Gallienum.

Metallum. Jam fere aes solum rem monetariam occupavit. Perrexere quidem urbes aliquae, ut Alexandria Aegypti, Antiochia Syriae, Caesarea Cappadociae, Tarsus Ciliciae malleo subdere argentum, sed purum rarissime. Aureum unicum, et quidem Caesareae Cappadociae cum capite Getae dedit Vaillantius.

Inscriptio. Nunquam antehac numi veteres Graeci tam fuere loquaces, praecipue quos Asiani, homines contentiosi et extremae arrogantiae, paraverunt. Turget haec mentione titulorum, privilegiorum, ludorum, magistratuum etc., quae olim omnia aut plane fuere omissa, aut nonnisi modice usurpata.

Literarum forma. Quantum haec a praecedentibus differat, dictum est alibi. Eam plerumque magis monetariorum ruditas, quam publicus usus corrupit.

Fabrica. Cum hactenus Graecorum moneta contractioris esset voluminis, sed crassior, nunc e converso amissa soliditate excrescit volumen. Etiam numi maximi moduli ab Hadriano demum incipiunt, rarissimis, qui priora sibi tempora vindicant. Soli Alexandrini Aegypti metalli soliditatem servavere, etiam cum minimae formae numos ferirent. Mutata haec fabricae ratio autonomorum etiam aetatem commode definit. Sic numi Athenarum, quorum aes tenuius est, sine dubio hujus sunt epochae.

Stilus picturae. Quod de hoc articulo praecedente dixeram, huc etiam valet. Potest enim ex imperatoriis, cujus generis jam nunc Graecorum numi plerique fuere, ut eorum aetas, sic et picturae modus, et haec primum mediocris meriti, denique in incredibilem barbariem desinens, optime intelligi. Atque hi docebunt, quam misera denique fuerit per urbes Graecas picturae et sculpturae conditio, sic ut his conspectis vix videatur credibile, earum eos urbium esse artefacta, quarum insignia anteactae aetatis opera hodieque cum admiratione spectamus. Tametsi non dispar tum fuit Romanorum conditio, quorum numi circa Gallieni aetatem signati nihil habent, quo se Graecis praeferant. Nimirum Graeci a Romanis attriti, hi mollitie, ac domesticis seditionibus, utrique

ab ingruentibus undique barbaris, una cum humanitatis sensu liberalium quoque artium amorem exuerunt. Adeo verum est, civitates multis, gravibusque calamitatibus exercitas paullatim animum a morum, artiumque cultura avocare.

CAPVT XXII.

Bibliotheca numismatica.

Catalogum auctorum, qui de re numismatica scripsere, pridem edidere Philippus Labbe, Rudolphus Capellus, Burchardus Struvius. Hos secutus Anselmus Bandurius praeclaram suam Bibliothecam numariam scripsit, de cujus meritis agam infra in hujus operibus. Postremus, qui in eodem argumento versatus est, fuit Christianus Hirsch edito opere, cui titulus: *Bibliotheca numismatica exhibens catalogum auctorum, qui de re monetaria, et numis tam antiquis, quam recentioribus scripsere. Norimbergae* 1760. *in folio.*

Nobis cum idem argumentum in praesentis operis instituto tractandum omnino videretur, non tamen eadem sequenda ratio visa, cum ad causam meam non putem pertinere, nisi nosse opera, quae ad artis nostrae intelligentiam possunt prodesse. Quis enim non videt, ut in quavis alia scientia, sic etiam in hac nostra multas exstare lucubrationes, quas sine artis detrimento possumus ignorare, sive quod in scientiae nostrae incunabulis scriptae erroribus scatent, malique sunt viae duces, sive quod saepe continent res jam ab aliis, et non raro melius dictas? Hae ut omitti non possunt a bibliothecae scriptoribus, sic a me jure praeteriri. Quare in catalogo, quem coram dabimus, ea solum prodemus opera, quorum aut necessarius est ad rem numismaticam usus, aut quae propter varias causas ignorare vix licet. In iis, quae jam recensuit Bandurius, breviori esse licebit, quia jam ab hoc judicium incorruptum fuit peractum, et ipse facile potest adiri. Omittentur etiam hoc capite auctores, qui de singularum tantum urbium aut principum numis scripsere, aut unum tantum, alterumve numum sibi explicandum sumpsere, quorum mentionem ad eum locum differimus, quo earundem urbium, principumve monetam examinabimus.

Initium ducemus a famigerato Huberto Goltzio, quia eorum opera, qui hunc praecessere, etsi magnum aevo suo habuerint nomen, nunc fere tantum in eruditis cimeliis putantur. Cur in judicando Goltzio fuerimus uberiores, causae nos graves impulere, ut patebit.

I. *HVBERTVS GOLTZIVS.*

Ejus operum postrema editio hunc praefert titulum:

Huberti Goltzii de re nummaria antiqua opera quae exstant universa quinque voluminibus comprehensa. Antverpiae 1708. in folio.

Cum ante aliquot annos opusculum ederem, cui titulus: *Descriptio numorum Antiochiae Syriae, sive specimen artis*

criticae numariae, in ejus praefatione de Goltzii et una Mediobarbi operibus meum exposui judicium, quod hoc loco ob caussas, quas dabimus, totum restituo; „At „quid ego de Huberto Goltzio dicam, „cujus ego nunquam satis mirari potui in „edendis numis consilium, et in facienda „fide fortunam. Non me poenitet incre„dibilis laboris, quem obnixius, quam „a quopiam ante me factum existimo, „examinandae Goltzianae merci impen„deram, sed quem ego nisi praemitterem, „facile intellexi, quidquid in re numis„matica tentarem, enunciaremque, non „posse securo, rectoque talo consistere. „En tibi, amice lector, longi ejus exa„minis summa quaedam capita, quae, „si superi annuent, enucleatius olim cu„ratiusque exponam. I. Magna pars nu„morum, qui sunt in Goltzii tabulis, „proba est sincera, excepta ex archety„pis veris, iisque saepe raris. II. Major „eorum numerus indubitate confictus, „ac praecipue gentium Romanarum, et „quos in *Thesauro rei antiquariae huber„rimo* exhibet. III. Multos passim repe„rias natura genuinos, sed quos auctor „turpiter corrupit adficta, si anepigraphi „fuerant, aut literis exesis, qua libuit, „urbis, populique inscriptione. IV. Non „raro fallit metallum, cum aureus adse„ritur numus, qui origine argenteus tan„tum fuit. Hac cum sint partus Goltziani „conditione atque natura, factum tamen, „ut velut oestro percussi eruditorum non „manipuli, sed agmina in Goltzii verba „jurarent, unus Goltzius ab ortu suo in „omnium esset ore, Goltzii auctoritati „et praeconio tota se traderet philologia, „atque etsi non raro a viris praestantibus „in judicium vocatus, tamen compertus „mendacii, convictusque regnaret. At „quod his longe est funestissimum, infe„lices hi ejus hominis abortus sic jam per „infinitos doctorum virorum commenta„rios sunt propagati, ut eos inde diffici„lius, quam ex agro male culto lolium, „tribulosque ejicias, atque ita jam iis „adsiduo usu, et propter discernendi dif„ficultatem adsueverit oculus, ut malint „plerique quacunque ejus viri fide tran„quille frui, quam animum molestis ejus „fraudum conscientiis terreri. Atque in „horum auctoritate IIvirorum, Goltzii „puto et Mediobarbi, a tot hactenus an„nis, quin et saeculis nitebatur ars nobi„lissima numismatica, qua istud fortuna, „quo eventu, noverunt ii, qui in causam „altius inquisivere. Enimvero miserabar „saepe calamitosam sortem Norisii, Pa„gii, Tillemontii, Dodwelli, et quos „alios habemus summos artis criticae „magistros, quorum illi, dum obtrusos „ab his numos, indomitos saepe et effre„nes, revocare ad obsequium, et com„ponere cum historiae legibus laborant, „queri palam scriptorum, monumento„rumque dissensum, vertere sese omnes „in partes, comminisci effugia necessitate „utique extorta, alii, dum his praeconiis „nimium fidunt, historicae veritati vim „inferre, alii, qui paullo ante numorum „auctoritatem omnibus aliis testimoniis „praetulere, jam in facienda fide numos in„feriores ducere. Nimirum suspicari adul„terina, vel minus fideliter promulgata, „quae Goltzius vel Mediobarbus dicta„verant, religio fuit. Quod virorum illu-

„strium fatum cum mecum animo repu„tarem, cogitabam saepe, magis consul„tum fuisse Philologiae, si horum opera „nunquam lucem vidissent, quae sic fal„sis referta antiquitatis testimoniis etiam „doctissimum quemque, ut experientia „docuit, in fraudem possunt inducere. „Atqui, quod optandum maxime fuerat, „ut existeret aliquis, qui inveterata haec „vitia, pestemque exscinderet, nondum „contigit etc.“

Haec a me tum scripta, ut praesagiverat animus, molestius fuisse accepta, ex quorundam virorum insignium literis ad me datis intellexi. Nimis me rigidum fuisse viri praestantissimi censorem, aegre ferebant; non negabant, in ejus operibus plura contineri jure suspecta, tamen vitium istud tribuendum inconsultae lectioni praecipue in numis male integris, non fraudibus, aut figmentis, nisi malis praestantissimos quosque vocare fraudulentos, quorum neminem reperias non aliquoties falsae lectionis praeconem, et, quod caput est, non raro absolutum Goltzium prolatis numis veris, qui ab eo conficti malignius credebantur. Haec fere sunt argumenta, quae ad amoliendam a Goltzio fraudis suspicionem advocant patroni. At enim facile ex iis, quae disseram, patebit, meum de Goltzio judicium non a detrectandi libidine, cujus causam non habeo, sed ab uno veri amore fuisse dictatum. Istud antequam probare aggrediar, lubet aliorum de singulari hoc viro sententias commemorare, ne solus ego videar tantorum hominem meritorum in invidiam velle vocare.

Norisius, qui in eruditis suis disputationibus argumentorum robur, minime auctoritatem spectavit, haec de Goltzio [h]): *Verum miror, virum eruditum* (Harduinum) *haec ex Goltzio figmenta in suum certe insigne volumen deportasse. Equidem Goltzius novo commento in altero numo, quem Tito imponit, satis ridicule legit:* COL. CAESAREA. PANIAE. — — — *Goltzius non semel urbium, quarum nomina apud Stephanum legebat, numismata finxit.* En Norisium paucis verbis de Goltzio idem, quod ego, et nihil me mitius judicantem. Carolus Patinus inter primos jure nominandus, qui numorum veterum usu, eosque colligendi studio claruere, *fieri non potest,* inquit, *ut approbari possint numi omnes, quos aeri incidendos curavit Goltzius. Quare justa est suspicio, eum ex incertis fontibus numos suos descripsisse, quorum quidem archetypa nunquam viderat* [i]). Alibi idem cum dixisset, nullos se numos admisisse, nisi quos vidisset ipse, addit: *ne in illum errorem inciderem, vel alios inducerem, quo Goltzius tanta ceterum ex his artibus fama celebris tertiam partem Fastorum suorum consularium iis numismatum exemplis implevit, quorum genuinas origines nemo unquam hominum vidit, nemo fortasse videbit unquam* [k]). Andreas Morellius in epistola ad Perizonium, qua operis sui de numis consularibus institutum explicat, haec scribit: *Numi consulares Goltzii or-*

---

h) Epoch. Syromac. diss. IV. § IV. in praefat. i) Hist. de Méd. cap. X. k) Impp. Rom. numism.

dine alphabetico ad finem operis adjecti sunt, sicut libri apocryphi canonicis, quia dubiae sunt fidei, et major pars haud incertas notas falsitatis prae se fert etc. Morellii judicium amplexus quoque est Havercampus, cum ait[l]): *Tantus Goltzianorum numorum est numerus, qui nusquam observantur, quorundam quoque non injusta velut subditorum suspicio, ut a Morellii sententia nequaquam discedam.* Princeps Turris Muciae, qui tanti fecerat Goltzium, ut omnes ejus numos Siculos in opus suum reciperet, tamen agens de Drepani numis, hi, inquit, *sola et nimis antiquariis suspecta Goltzii fide nituntur*[m]). Henricus Florezius, eruditissimus monetae Hispanicae censor, cum videret tot urbium Hispaniae numos post Caligulae excessum cusos a Goltzio promulgari, *at quorsum,* inquit, *disperiit haec numorum copia, quibus tam liberaliter Amalthea Goltzium donavit? quod fatum tantam abundantiam in eam penuriam immutavit? Fierine potest, ut, numorum veterum studio et adfectu inde a Goltzio quasi ad insaniam aucto, adfirmare tamen nemo possit, se horum numorum vel unum vidisse?* Lege sequentia[n]). Spanhemius[o]): *juxta adductum a Goltzio numum, verum haud alibi visum hactenus, ac inde haud immerito suspectum.*

Haec ergo virorum in arte nostra praestantium judicia faciunt, ut non ego solus de Goltzii in promulgandis numis fide severius judicasse videar. Reliquas ejus laudes ac merita tantum abest, ut impugnem, ut libenter extollam etiam, singularem in conquirendis numis diligentiam, et in potiundo felicitatem ea adhuc aetate arduam et impeditam, indefessam ad explicanda veterum monumenta contentionem, et praeclaram in historia praecipue Romana eruditionem. Atque is cum inter primos esset, qui se numorum veterum studio dicaverant, primus fuit etiam, qui non Romanis tantum opibus inhiaret, sed Graecis etiam, regum, urbium, populorum retia intenderet, cum interim auctores non coaevi modo, sed et qui secuti sunt, non curarent nisi Romana, aut si qua Graeca cum Romanis connexa fuere, donec Lutetiae Bozius, alibi Begerus et Haymius Goltzii studia resuscitarent. Tamen non fuisse eum instructum omnibus iis subsidiis, quae virum in arte nostra clarum efficiunt, et quidem linguae Graecae scientia tam necessaria in studiis nostris, ipsa ejus scripta demonstrant. An enim, nisi in hac hospes, posset effundere illa Graecitatis monstra in Goltzii operibus ad taedium repetita *ΟΥΠΑΤΟΣ, ΔΟΥΚΤΑΤΩΡ*, pro *ΥΠΑΤΟΣ, ΔΙΚΤΑΤΩΡ?* Illud perfrequens *BIC. ΝЄΩΚΟΡΩΝ* pro *ΔΙC? ΟΥΠΑΤΟΣ. ΤΡΙΤΩΝ* pro *ΥΠΑΤΟΣ. ΤΡΙΤΟΝ?* Obvium *ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛЄΩΝ* pro *ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛЄΩΣ* vel *ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛΙΤΩΝ? ΑΝΤΙΟΧЄΩΝ. ΜΗΤΡΟΠΟΛЄΩΝ* pro *ΜΗΤΟΠΟΛЄΩC?* Vrbium nomina plane ridenda, v. g. *ΚΑΡΘΑΓΗΝΩΝ. ΜΗΤΡΟΠΟΛЄΩΝ?* Alibi: *M. ANT. ΑΡΜΕΝΙΑΣ. ΚΑΤΑΔΟΥΛΩΣ.*, quae epigraphe conficta est ex noto de-

l) Thes. Morell. Fam. Rom. in praef. p. 5. m) Sicil. vet. numi. p. 25. n) Medall. de España p. 72. o) de Praest. num. T. II. p. 359.

nario: ANTONI. ARMENIA. DEVICTA. Nonnius Goltzii interpres eam sic explet: *ΑΡΜΕΝΙΑΣ. ΚΑΤΑΔΟΥΛΩΣΗΣ. Armenia devicta.* Ergo καταδουλοω sub persona activa passivam habet significationem, ut Latinorum *vapulo, veneo?* Paucas dedi ex infinita segete spicas, sed ex quibus agri natura potest cognosci, et satis apparet, virum cetera praeclarum Musas Graecas vix a limine salutasse. Sed missis his numorum Goltzianorum indolem secundum IV. articulos supra propositos exploremus.

§ I.

Magna pars numorum, qui sunt in Goltzii tabulis, proba est et sincera, excepta ex archetypis veris, iisque saepe raris.

Necesse non est, hanc thesin argumentis stabilire, quia eam Goltzii icones cum numis, quos ipsi tenemus, collatae abunde comprobant. Addidi, iis numos saepe raros contineri. Est tamen horum pro variis classibus discrimen. In fastis consularibus vix aliquem reperias denarium ex iis, quos nos in raris putamus, rarosque experimur. Non ibi comparent numi gentis Arriae, Crepereiae, Itiae, Statiae, Cornuficiae, Horatiae, nullus Labieni, nullus Sullae aureus, ne unus quidem Sex. Pompeji. Si hos possedit, viditve, cur iis usus non est, praecipue cum horum multi fastis suis fuissent ornamento? Sin ignoti fuere, jure possumus de longo singularium ejus numorum agmine dubitare, cum ne eos quidem viderit, quorum tamen plura exemplaria ex variis nostri aevi museis sunt comperta. Mirum etiam saepe visum, denarium nullum a Trajano restitutum in copiosis ejus tabulis memorari, quando inde ab ejus aetate id genus numi ad justum numerum adcrevere. Amplior rariorum seges in moneta Julii Caesaris et Augusti excrevit, ac praecipue in moneta urbium populorumque, quae posterior numos continet, quos etiam illustriora nostrae aetatis musea sibi accedere cupiunt, quod tanto magis mirum videri debet, quia numorum Graecorum supplementa Goltzii aetate multo difficilius, quam hac nostra parari poterant.

§ II.

Major Goltzianorum numerus indubitate confictus est, ac praecipue gentium Romanarum, et quos in Thesauro rei antiquariae huberrimo *exhibet.*

Goltzium in operibus suis incredibili numero proposuisse numos, quorum deinde alii similes conspecti non sunt, non modo non inficiantur, sed admirantur quoque vel ii, qui Goltzio maxime patrocinantur. At istud ipsum viris eruditis, quorum supra testimonia produxi, non suspectum solum est, sed plane incredibile, potuisse ab uno homine possideri, aut etiam in museis, quae tunc per Europam claruere, conspici tanta copia numos, cujus modi neque principum sumptus, neque locupletum privatorum obstinata cupiditas, neque eorum contentio, qui per omnem vitam patrii soli viscera rimati sunt, ut ab eo veteris monetae reliquias extorquerent, obtinere potuerunt. Nihil erant comparati cum Goltzio reges Gal-

liarum, nihil Pellerinius, Hunterus, Ennerius; vidit Goltzius quinque Hieronis L numos a Gelois signatos, quatuor nomine Dionysii inscriptos, quos videre nunquam licuit principi Turris Muciae inde a pueritia patriae suae numis inhianti. Vidit numos copiosos adhuc post Caligulae imperium ab Hispaniae urbibus cusos, cum interim in hac Goltzii luce caecutiret Henricus Florezius, et laudatas patriae suae opes in ipsa patria frustra investigaret. Vidit in moneta regum Macedoniae numos Ptolemaei Aloritae, Antipatri, Ptolemaei Cerauni, Maleagri, Antipatri alterius, Sosthenis, Antigoni addito nomine *ΓΟΝΑΤΟΥ*, bellam hercle, atque invidendam sobolem! at horum nullum videre hactenus licuit amicissimo mihi Cousineryo, qui multis jam annis nationis Galliae res Thessalonicae procurat, et monetae veteris amore omnia Macedoniae abdita rimatur, etsi regis Pausaniae is numum reperiret et Goltzio, et omnibus nobis hactenus ex numis ignoti. Tanta in unum hominem collata fortuna cui videri potest improbabilis, eum non multum abfore existimo, quo minus et Gygis annulo, et toti Acherontis domui, et hippocentauris, et Hesperidum hortis fidem adstruxerit.

Tamen haec in numis urbium et regum oblata miracula levia sunt et moderata, si cum numis Fastorum, J. Caesaris, Augusti, ac praecipue iis, quos in Thesauro obtrusit, contendas. In his ut multa reperias vera, sic pleraque nova, insolentia, inaudita, portentosa. Solas, si lubet, inspice partes adversas numorum J. Caesaris, Augusti, et M. Antonii, et reperies, additos his passim titulos, qui, etsi veri, tamen in numis hactenus a nobis comperti non sunt. Obvium est in Goltzianis numis J. Caesaris legere imperatoris nomen sexies auctum, in Graecia Antonii dignitatem auguris, omnia nobis hactenus ignota. Legas urbibus tributos neocoratus, dignitatem metropolis, aliosque titulos, quibus illas gavisas infiniti numi alii nobis cogniti non praedicant. Omnium tyrannorum, qui inde a Gallieno imperium R. vexarunt, nobis dedit numos, quorum plerosque in hodiernum usque diem incassum quaerimus; at monendum hic, tantum eorum ab illo proferri numos, quos inferioris aevi scriptores memoriae prodidere. At cur is, cui omnes numorum abyssi patuere, non etiam nobis dedit Pacatianum, Sponsianum, Druantillam, nullam etiam Corn. Superam? Nimirum horum numi, quia hodieque rarissimi, homini fuere ignoti, et quia ab historicis praeteriti, ad eorum nomina fingere numos non potuit. Volupe est etiam legere in his Goltzianis urbes non modo ex numis, sed et geographis nobis ignotas, earumque nomina perverse, contra ac numi genuini docent, exarata, quorum omnium si quis volet sphalmata commemorare, longum propter copiam, ingratumque laborem susceperit. Denique an ulla verisimili ratione genuinos statuemus numos, quorum epigraphe tam graviter linguae Graecae praeceptis adversatur, cujus supra ex obviis pauca tantum dedimus exempla? atque istud in numis Augusti et superiorum principum aetate, ut praetenditur, signatis, qua, ut experientia docet, singularem nu-

mi Graeci linguae patriae castimoniam vulgo praeferunt. Non hic, quod in aliis solemus, culpam in Goltzium inique legentem, aut etiam dormitantem transferemus, nam frequentiora sunt peccata, quam ut possimus Goltzium oscitantem potius, quam linguae Graecae parum peritum suspicari, ut supra diximus.

At enim, inquit Bandurius, (Bibl. num. sub Goltz.) eorum Goltzii numorum, quos alii in dubium vocaverant, non paucos e tenebris deinde erutos fuisse certum est. Multum etiam accessit Goltzii auctoritati, ex quo Morellius denarium Corn. Cethegi reperit ex uno hactenus Goltzio cognitum. Est hoc validissimum ejus patronorum argumentum, ac propterea explicatius refutandum. Totum numorum a Goltzio editorum agmen in duas partes distribuo, unam, quam commatis Romani vocamus, quae complectitur numos consulares, seu familiarum, Augustorum, horumque uxorum, prolium etc.: alteram commatis peregrini, quae continet numos urbium, populorum, regum, coloniarum, denique numos ab urbibus populisque externis cum Augustorum capite signatos. Alterius hujus partis frequentius compertos fuisse numos, qui hactenus unum Goltzium auctorem habuere, certum est, et expertus sum ipse nactus unum alterumve numum ex Goltzio tantum cognitum. Neque istud mirum videatur. Tantus est enim numorum commatis peregrini numerus, tot urbibus etiam obscuri nominis propria moneta usis, tanta deinde etiam eorum varietas mutatis frequenter typis, ut hodieque multi emergant, et emersuri sint deinceps, quos neque Goltzius, neque post eum alius vidit. Castellus princeps Turris Muciae, et Henricus Florezius, posteaquam ille Siciliae, hic Hispaniae numos insigni numero vulgaverant, tamen post annos non multos copiosa et argumenti novi repererunt supplementa, quae vulgatis adderent. Tot numi hucusque ignoti cum reperiantur in regionibus, quae adiri quaquaversum possunt, et a duobus saltem jam saeculis avide sunt excussae, quam multa necesse est recondi adhuc in regionibus transmarinis, quae propter adeundi et investigandi difficultatem in obscuro latent? Unde fit, ut, delata ad nos ex iis plagis majore copia moneta vetus plerumque contineat numos plures antea non conspectos. Ergo si eadem fortuna, et repetitis quidem vicibus adfulsit Goltzio, potuit nancisci numos diu nobis aliis negatos, at hos quoque paullatim conspicuos. Aliter sentiendum de numis familiarum et Augustorum, qui cum copiosius reperiantur in Italia, in qua malleum experti sunt, eaque facilem sui copiam semper fecerit, raro tibi accesserit numus saltem insignioris argumenti nondum observatus, et qui nobilioribus causis, quam minutis sigillis, aut notis arithmeticis, ceu numi Roscii, Pisonis Frugi etc. differant. Ex quo Fulvius Vrsinus Familiarum R. numos vulgavit, quod factum annos abhinc CC. et amplius, quam parca fuere eorum supplementa, quae ad hanc classem amplificandam contulere tot viri in nostris studiis indefessi, ac praecipue Patinus, Vaillantius, Morellius? Pellerinius, qui unus tot millia numorum commatis pere-

grini reperit a nemine visos, unicum tantum Familiae numum nondum notum intulit, scilicet Numoniae, eumque hoc tantum a jam cognitis diversum, quod a Trajano restitutus fuit [o]). Idem unicum tantum Julii Caesaris [p]), unicum Augusti [q]), qui aliorum oculos fugerunt, potuit obtinere. Quapropter non mirabimur, si Goltzius commatis peregrini numos serius a nobis conspectos potuit ostentare, at mirari sane oporteret, si tanto numero, quantum credi nobis voluit, nactus fuisset numos familiarum, J. Caesaris, et Augusti, quorum plurimos praeterea nemo alius vidit. Quod si serius emersit numus Cethegi, quem genuinum credimus, quia vir summus Morellius adprobavit, inconsultum videatur, ab hoc uno exemplo reliquorum velle innocentiam tueri, nisi velimus homines quoscunque palam mendaces ac perjuros absolvere, quia aliquoties in vita verum dixere.

§ III.

Multos reperias natura genuinos, sed quos Goltzius turpiter corrupit adficta, si anepigraphi fuerant, aut literis exesis, qua libuit, urbis populique inscriptione.

Saepe solet in arte nostra evenire, ut epigraphe numorum, si hi ab aetate vitium traxerunt, turbatis literarum imaginibus varie illudat legentium oculis, et peritissimum quemque in fraudem facile inducat. Ergo si auctor musei Theupoli legit *ΜΟΨΕΑΤΩΝ* pro *ΜΩΨΕΙΩΝ* (pag. 1284), idem alibi *ΣΕΝΑΤ.* pro L. ENAT. (pag. 1108), si cl. Combius in numo Metapontino legit *ΘΕΟΔΟϹ* pro *ΟΒΟΛΟϹ*, tribuitque numum Theodosiae Tauricae, (Num. Hunter. p. 325) si Pellerinius *ΓΡΑΝΙϹ - ΛΟΚΡΩΝ* pro *ΟΥΡΑΝΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ*, (Rec. I. tab. XIV. n. 7.) si in numo Constantini M. a variis lectum BAP. NAT. pro BRP. NAT., non miramur hos lapsus, quia eorum causam videmus, nimirum in numo corrupto aliquam saltem inter veram falsamque lectionem adfinitatem. Pridem huic indulgentiae adsueti sumus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim. Quapropter, ne iniqui judices videamur, eam neque Goltzio negabimus, si ex simili culpa peccavit, v. g. si exesis literis *ΕΛΕΥ.* legit tantum *ΘΕΡΝΑΙΩΝ*, numumque tribuit Thernae Thraciae, (in Graec. tab. 27.) cum sit Eleuthernarum Cretae, aut cum legit *ΔΕΛΦΩΝ. ΔΗΜΟΣ* pro *ΑΔΕΛΦΩΝ. ΔΗΜΩΝ*, putavitque esse Delphorum numum, (in Graec. tab. VIII. n. 8.) aut *ΔΗΜ.* *Lemnus* pro *ΛΑΜ.* *Lampsacus*, (Ins. tab. XIV. n. 2.) *ΑΔΡΑΝΙΩΝ* pro *ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΩΝ*, (in Sicil. tab. VI. n. 5, 6.) ΦLIPENSE pro ILIPENSE. (in Graec. tab. XXV. n. 6.) Permittamus etiam lectum *ΑΚΤΙΩΝ*, *Actium* pro *ΛΥΤΤΙΩΝ*, *Lyctus* Cretae, etsi difficile excusatu, quia in tribus numis idem legit. (in Graec. tab. VI.) Permittamus item, etsi gravate, lectum *ΑΣΤΛΩΝ* pro AESILLAS in noto tetradrachmo Macedonum. (in Graec. tab. XXII. n. 5.) Ex similibus praeconiis

o) Mél. I. p. 192. p) Mél. I. p. 196. q) Mél. I. p. 192.

si vellemus Goltzium malae fidei convincere, necesse foret eandem dicam scribere Arigonio optimae fidei auctori, cujus tabulae hujus naturae naevis oppletae sunt. Verum alterius generis sunt plurima Goltzii testimonia, ex quibus manifeste eruimus, non eum bono animo, et absque fraudis voluntate lapsum, sed suopte ingenio numis vere genuinis alienas inscriptiones adfinxisse. Quod ejus propositum ut plane, et cui contradici non possit, intelligatur, nonnulla exemplaria numorum Goltzianorum tabulis aeneis incidenda curavi ea lege, ut singulis respondeant numi, quales nobis aut ex museis propriis, aut proborum catalogorum fide sunt cogniti.

TAB. I. num. 1.

Goltzianus exstat in Graecia tab. XXVIII. num. 1, genuinus apud Pembrock p. II. tab. 16, exstat etiam in museo M. Ducis, qui unus idemque est, nisi quod aberrante deorsum matrice urbis nomen exclusum fuit. Eum primum edidi in meis Numis vet. pag. 42, serius multo adcuratius in Sylloge I. pag. 10. Numus certus est Crotonis. Satis apparet, in numo Goltziano epigraphen *ΚΡΟΤΟΝ* aut perinde, atque in numo M. Ducis, abfuisse, aut fuisse extritam, cui suomet arbitrio suffecit *ΑΓΕΣΣΙΩΝ*, tribuitque numum Agesso sive Thraciae, sive Macedoniae urbi tam ignobili, ut ne quidem de ejus orthographia satis inter eruditos conveniat.

TAB. I. num. 2.

Goltzianus captus est ex Graeciae tab. XIII. n. 10, tributusque Nisaeae Atticae, cum sit certus Metaponti, talisque, qualem proposui, a me olim ex museo Caesareo editus, atque etiam ab aliis alibi, quos citavi in mea Sylloge I. pag. 7. Quo ergo pacto in numum unum eundemque irrepere potuit epigraphe *ΝΙΣΑΙΩΝ*, nisi conficta est?

TAB. I. n. 3.

Goltzianus est in Insulis tab. XXVIII. n. 5, et vocatus Calarim Sardiniae. Genuinus alter est apud Pellerinium Rec. II. tab. LIV. n. 18, et sine dubio Cymes Aeolidis.

TAB. I. n. 4. 5. 6.

Numus 4 Goltzianus exstat in Sicilia tab. XIII. n. 10, Goltzii praestigiis ex obvio Sidetum numo in numum Dionysii Syracusarum tyranni mutatus.

Numus 5 est ibidem tab. XIV. n. 1, ejusdemque Dionysii, sed quem genuinum opposui, editus est a Barthelemyo B. L. T. XXX. p. 427, aliisque.

Numus 6 est ibidem n. 2. et iterum Dionysii, quem evertit positus juxta genuinus, qui exstat in museo Caesareo, et alibi.

De intrusis his Dionysii numis nihil praeterea addo, quia eorum crisin abunde peragemus in ejus tyranni moneta.

TAB. II. n. 1.

Goltzianus hic Cistophorus est in Insulis tab. III. n. 5, et vocabulo *ΚΡΗΤΑΙΩΝ* evasit Cretensis, sed Pergamenum vi monogrammatis *ΠΕΡ.* exploso subreptitio *ΚΡΗΤΑΙΩΝ* efficit numus re-

spondens, qui est apud Panelium de Cistophoris pag. 7.

Unicum istud adduco Cistophororum exemplum, nam eadem tabula III. Goltzius tres alios, et sequente tabula IV. binos recitat, quibus omnibus vitium obtulit, ut luculente demonstrabo in tractatu de Cistophoris, commemoratis insuper archetypis veris, quae corrumpere placuit, et refutatis solide Goltzii figmentis, qui cum tot Cistophoros Cretenses faceret, eruditis fraudis ignaris molestarum, et inutilium disquisitionum auctor exstitit.

TAB. II. n. 2.

Habet hunc Goltzius in Insulis tab. XXVI. n. 3, eumque Curium Cypri refert, verum in numo musei Caesarei, aliisque, quos in hac Cypri urbe memorabo, legitur *ΟΥΥΣ.*, suntque hi numi hactenus incertae urbis.

TAB. II. n. 3.

Goltzianus est in numis Asiae tab. I. n. 2, et propter praetensum *ΚΟΛΧΟΙΣ* (in praecedente non multum absimili legitur *ΚΟΛΧΩΝ*) tributus Colchis. Quem juxta posui, habetur apud Pellerinium Rec. II. tab. LVII. n. 38, ejusque similes passim exstant solo variante magistratu. Sunt hi omnes Mileti Ioniae.

TAB. II. n. 4.

Dedit hunc Goltzius in numis Asiae tab. IV. n. 4. addito alio fere simili, adficto *ΖΕΦΥΡΙΩΤΩΝ*, tanquam essent Zephyrii Ciliciae. Obvios habemus horum similes drachmae pondere, quos jam satis constat esse Arcadum, vel Megalopolis Arcadiae. Numum huic oppositum mutuatus sum ex Huntero tabula VII. n. 6.

TAB. II. n. 5.

Goltzianus est in M. Graecia tab. XXI. n. 8. adficto Posidoniae nomine. Aliud docet adstitutus genuinus, quem post alios vulgavit Begerus in Thes. Brand. T. I. p. 273. Esse hos numos Maroneae Thraciae, in hac probabitur.

TAB. II. n. 6.

Est in M. Graecia tab. XXXIV. n. 7. Numus juxta positus, qui est in museo Caesareo, velut herus servum fugitivum, Arimino in Arcadiam retrahit.

Ne frustra inconum numerum augeam, nonnullos alios, qui obiter volventi sese mihi obtulerunt, citabo, quos, qui volet, privatim contendat.

ΔΕΛΦΩΝ in Graecia tab. VIII. n. 10, pro quo lege *ΕΛΥΡΙΟΝ* ex numo Pellerinii Rec. III. tab. XCVIII. n. 20.

ΑΒΔΗΡΑΣ. ΚΟΡΑΣ in Graeciae tab. XXV. n. 9, pro quo in genuinis legitur *ΑΡΚ.*, numusque restituendus Arcadiae.

ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ. Pallas sedens, infra quam: *ΛΥΣΙΜΑΧΕΩΝ*, in Graecia tab. XXVI. n. 7, et tab. XXXVI. Sunt obvii numi Lysimachi, at in tanto eorum numero nobis cognitorum additum *ΛΥΣΙΜΑΧΕΩΝ* nondum vidimus.

ΛΕΣΒΟΥ. in Insulis tab. XIV. n. 7. Adficta haec est inscriptio. Similes copiosi nobis cogniti aut nullam praeferunt epigraphen, aut valde diversam. Satis hodie constat, hos numos esse Macedonum mo-

uetam. Vide quae in Lesbi numis notabimus.

ΚΥΘΝΙΩΝ in numis quatuor, in Insulis tab. XVIII. Omnes hi nobis ignoti. Confer numos in principis Turris Muciae Sicilia numismatica, et fatebere, esse Segestae Siciliae.

ΕΡΕΣΙ. in numis quinque, in Insulis tab. XV. In iis, qui se nobis obtulere, aliud non legitur, quam *ΕΡ.* in monogrammate. Vide numos Eresi Lesbi.

ΣΕΡΙΦΙΩΝ in numis tribus, in Insulis tab. XIX. Sunt nobis iidem hi numi satis cogniti, sed in nullo plus legitur, quam *ΣΕ.*

ΘΕΑ. ΡΩΜΗ. ΚΑΠΠΑΔΟΚΩΝ.)(*ΙΕΡΑ. CΥΝΚΛΗΤΟC*, in Insulis Asiae tab. I. n. 5. Obvii numuli aenei, sed in iis, quos magno numero habemus, abest *ΚΑΠΠΑΔΟΚΩΝ*, et abesse debet, quia Cappadocia senatus populique provincia non fuit.

ΕΓΕΣΤΑΙΩΝ in Sicilia tab. XII. n. 9. In numis nostris omnibus cum similibus typis legitur *ΕΣΤΓΕΔΙΙΤΣ.*

ΙΕΡΩΝΟΣ in Sicilia tab. XI. n. 3, 4, 7, 8, 9, 10. In similibus nostris legitur solum *ΓΕΛΑΣ.* Vide, quae de his Goltzianis amplius observabo in numis Hieronis regis.

ΠΙΣΑΤΡΙΩΝ in M. Graecia tab. XXXIIII. n. 6. Numus est haud dubie Tarentinus. Confer Magnan Miscell. T. I. tab. 42 n. 7, et Hunter tab. 55 n. 4.

* * *

Neque tamen mirabilis is vir, quem tam promptum vidimus inscriptionum architectum, non etiam fingendis, mutandisque typis ludum sibi fecit. Longam possem, si necesse putarem, corruptorum simili modo typorum seriem adornare, et nisi posset quivis, qui veterum numorum usum habet, suapte experiri, quae sit Goltzii hac quoque in parte fides. Et vero qui inscriptionibus vim intulit, cur is parceret imaginibus?

§ IV.

Non raro fallit metallum, cum aureus adseritur, qui origine argenteus tantum fuit.

Ex quo colligendis numis impendi coepit opera, certi quidam numi reperti non sunt, nisi argentei, sed quos aureos quoque unus vidit Goltzius. Quis unquam nostrum viderat numum cum typo bovis lactantis sive Apolloniae, sive Dyrrhachii, nisi argenteum? Eorum aureos omnino tres vulgavit Goltzius. Cistophoros an alios vidimus, quam argenteos? at aureum idem promulgavit. (Ins. tab. IV. n. 3.) Ex uno argento hactenus visus est numus Macedonum inscriptus AESILLAS. Q., aureum dedere fodinae Goltzianae. Plura exempla colligat, qui volet; jam enim satis reor patientiam meam esse lectori comprobatam.

* * *

En tibi peractam operum Goltzianorum censuram, aut potius ejus partem, nam per totum hoc opus multa dabimus alia suspectae, aut palam corruptae ejus mercis exempla. Impostorem ergo fuisse Goltzium, quocunque is animo mira, qua pollebat, arte numos ad veterem rationem habitumque confinxit, etsi maxime vellem, inficiari, cum res ipsa loquatur, non possum. Quod si quis ex me requirat,

quid impellere potuerit virum tam praeclare eruditum, ut publice aut possidere se, aut vidisse fingeret, quae nusquam exstitere, licebit continuo ex eo requirere, quid impulerit virum summae eruditionis Harduinum, ut nobis numorum interpretationes daret, quas nonnisi febri correptus dare posset, ipse autem esse veras, etsi dejerasset, credere nullo pacto potuit? Nimirum ut hic tam incredibilia commentus est non alia forte de causa, quam ut aliter cogitare ac sentire videretur, quam nos terrae filii solemus, sic et Goltzio gloriosum videri poterat jactare opes, quas nunquam ipse habuit, nemo unquam habiturus esset. Quis adeo humanae conscientiae latebras excussit, ut singulorum consiliorum speret se posse causas reperire? Mearum partium fuit erudiri, Goltzium saepe falsum dixisse, quo istud animo fecerit, homini permittamus. Mihi vero minus semper mirabile visum qualecunque istud Goltzii institutum, quam est visum illud, ejus scriptorum, tot tamque evidentibus scatentium mendaciis, tot annis consistere potuisse auctoritatem. Narrat Jobertus q), in museo cl. de Boze servari volumen continens numos Golzii, omnes adcurate delineatos, omnes imperatorios, eorumque numerum esse fere VII. millium inde a Julio Caesare usque ad Justinianum, non adnumeratis iis, quos jam ante dederat, Julii Caesaris, Augusti, Tiberii. Ad quae Joberti verba haec notavit Bimardus: (ibid. p. 129.) *Je me propose de donner dans une dissertation particulière, la notice de ce volume MS. de Médailles Impériales, et d'examiner quelle espèce de confiance il est raisonnable d'avoir en Goltzius par rapport aux Médailles que cet Antiquaire avoit dessinées de sa propre main, et qui ne se trouvent plus aujourd'hui.* Apparet, eam dissertationem lucem nunquam vidisse, quod sane dolendum, quia opus a praestante hoc viro elaboratum ad praesentis causae judicium valere plurimum potuerat. Codicis hujus MS. meminit etiam Bandurius in Bibliotheca sua numaria pag. 23 editionis Fabricii.

* * *

Altius questus, fueram, Goltzii figmenta per infinitos doctorum virorum commentarios fuisse propagata. Parum istud adferret mali, si indicium semper aliquod additum fuisset, ut intelligeremus, Goltzianum esse partum, tantamque sic numo haberemus fidem, quantam lectori auctor promereri videretur. Verum cum istud ab eruditis, praecipue vetustioris aevi, neglectum plerumque sit, saepenumero accidit, ut, nisi cautissimi sumus, numum aliquem a posteriore quopiam scriptore conspectum nobis persuadeamus, qui tamen alium a Goltzio auctorem non habet. En tibi luculentum molesti ejus seu incommodi, seu periculi exemplum. Princeps Turris Muciae in Siciliam suam numismaticam, quod constat, omnes Goltzii numos recepit. Non repugno, modo, quod ab aliis nonnunquam factum, Goltzianos adjecto iconismis G. distinxisset. Neque multo plus ex adjectis commentariis subsidii, quia in his non semper Goltzium, sed saepe posteriorem aliquem numi sui auctorem fa-

q) Science des Méd. T. I. p. 99.

cit. Sic numos 11, 12, 13, 14, 15 tabulae XCVIII. ait captos a Paruta. Quam pronum est, credere lectorem non satis attentum, eos quoque a Paruta visos editosque fuisse? At inquirenti facile patebit, eos omnes a Paruta ex Goltzio fuisse captos. Consultius ergo fuerat, primum eorum auctorem efferre. Ejus exemplum aliud proponam in Prolegomenis ad imperatorum numos. Quam istud examen saepe mihi fuerit molestum, et impediverit progressum, pronum est intelligere. At saltem eum inde percepi fructum, quod remotis his aut falsis, aut suspectae puritatis numis májorem vidi operi meo accedere castimoniam, et a me amolitus sum invidiam, tanquam inconsultum fuisset meum de Goltzio judicium, quod hactenus lectori secundum omnes suas causas proposui. Cautius Vaillantius Goltzianos numos omnes in suo Familiarum opere litera G. notavit, Morellius vero, ut diximus, eos a certis, tanquam libros apocryphos a canonicis, discrevit.

Primus, cui mercem Goltzianam illustrare commentariis placuit, fuit SEBASTIANVS ERIZZVS. Jam istud docuit Morellius in epistola, quam ad Perizonium scripsit, et quae exstat in Electis Woltereckii pag. 42. Et vero satis istud docet inspectum ejus viri opus, quod *Discorso sopra le Medaglie degli Antichi* inscribitur, in quo reperias insignem numerum numorum ex Goltzii Fastis captorum eruditis observationibus illustratum. Haec cum certa sint ac manifesta, mirum tamen visum, quo pacto Erizzus, qui laudatum opus Venetiis anno 1559. ediderat, potuerit explicare numos Fastorum Goltzii, quorum antiquissima editio a Bandurio in Bibliotheca sua numaria proditur ea, quae exivit Brugis Flandrorum 1566. In rei insolentiam cum inquirerem, exitum tandem reperi lecta praefatione, quae est pagina 65. citatae editionis, auctore ipso in hanc sententiam scribente: *Non si sono poste nel presente trattato delle monete le figure di quelle,* — — — *per essersi le figure, e li disegni di esse stampati questi anni adietro da ALTRUI, donde potranno gli huomini havere commodamente tal beneficio, noi habbiamo stimato soverchio il ritornar' à fare quello, chè da altri è stato fatto.* Atqui hunc *altrui* alium esse non posse, quam Goltzium, quis ambiget, cum non constet, praecedentium antiquariorum aliquem aut tot numos consulares, aut hos ipsos in lucem dedisse? Non satis lectorem erudivit Erizzus, cum eum vago hoc *altrui* vocabulo in incerto relinqueret, tametsi eadem incuria non paucis eorum, qui successere, possit exprobrari, ex quo factum, ut Goltzianorum numismatum fides, cum aliorum quoque testimoniis satis esse confirmata viderentur, altiores semper radices ageret. Ex quo sequitur, aut vetustiorem aliquam exstitisse Fastorum Goltzianorum editionem, aut alibi esse erratum, in quod nunc inquirere non vacat, sed necesse visum, istud enucleatius proponere, ne quis numos ab Erizzo explicatos Goltzio anteriores, et adeo non Goltzianos existimet. Post Erizzum grex fuit auctorum, qui, cum Goltzii auctoritatem quacunque alia potiorem ducerent, ejus commenta tanquam a Musis dictata in opus suum reciperent. Sed missis his lu-

cubrationes praestantium virorum, qui artem nostram ex numis, quos viderunt ipsi, promovere adlaborarunt, quibusque nemo, qui studiis nostris dat operam, facile caruerit, secundum aetatem, qua eas nasci contigit, recensere pergamus.

II. *FVLVIVS VRSINVS.*

Familiae Romanae, quae reperiuntur in antiquis numismatibus ab urbe condita ad tempora divi Augusti. Romae 1577. *fol.*

Praestantissimi hujus operis, et quod hodieque eruditorum manibus teritur, judicium, laudesque dabimus in Prolegomenis ad numos Familiarum.

III. *ANTONIVS AVGVSTINVS.*

Dialogo de Medallas, Inscriciones, y otras Antiquedades. En Taragona 1587. Opus Italice quoque, et Latine redditum. Vide Bandurii Bibliothecam.

Etsi facile hodie praeclaro isto opere Antonii Augustini, archiepiscopi Tarraconensis, careamus, quia pleraque posteri antiquarii scriptis suis inseruere, ejus tamen mentio propter insignia ejus viri in artem nostram merita facienda fuit.

IV. *ADOLPHVS OCCO.*

Imperatorum Romanorum numismata a Pompejo M. ad Heraclium. Antverpiae 1579. 4.

Opus istud Occonis, medici Augustani, jam plane inutile factum, ex quo illud Franciscus Mediobarbus supplementis auxit, de quo infra.

V. *PHILIPPVS PARVTA.*

Sicilia descritta con Medaglie. In Palermo 1612. *fol.*

Operis hujus, cujus nostra hac aetate auctoritas et fides paullatim emoritur, sive quia Goltzianos habet admixtos, sive majorem numorum partem vitiose depictam, sive demum, quia praestantiores jam habemus monetae Siculae enarratores, mentionem faciemus in prolegomenis ad numos Siciliae.

VI. *IOANNES TRISTANVS.*

Hujus viri opus, quod inscribitur: *Commentaire historique etc. Paris* 1635. *fol.*, et distributum in tria volumina numos Augustorum Latinos, Graecosque continet amplis commentariis illustratos, infinitam quidem et admirabilem eruditionem continet, sed quia eodem malo laborat, quo pleraeque ejus aetatis lucubrationes, nimirum quod parum adcurate numi aut sunt depicti, aut descripti, ad haec commentarii ipsi eruditionem jactent, quae lectorem obruat potius, quam instruat, raro jam aevo nostro in consilium solet adhiberi. Vide plura in Bibliotheca Bandurii.

VII. *PETRVS SEGVINVS.*

Selecta numismata antiqua ex museo Petri Seguini. Lutetiae 1684. 4.

Molis opus mediocris, sed eximium sane, sive numorum raritatem, sive iconum veritatem, sive plerumque in explicandis numis felicitatem et praeclaram doctrinam spectes, quo adeo vir artis nostrae studiosus carere vix potest.

VIII. *NVMISMATA*

moduli maximi, vulgo Medaglioni, ex cimeliarchio Ludovici XIV. in folio.

Consistit hoc opus tabulis XLI. eleganter aeri incisis, nullis additis commentariis. Vide, quae de hoc notavit Bandurius in Seguino sub finem.

IX. *CAROLVS PATINVS.*

Familiae Romanae in antiquis numismatibus ab urbe condita ad tempora D. Augusti, ex bibliotheca Fulvii Vrsini, Carolus Patin restituit, recognovit, auxit. Parisiis 1663. *fol.*

Vide, quae de hoc Vrsini opere a Patino restituto auctoque dicentur in Prolegomenis ad numos Familiarum.

Imperatorum Romanorum numismata ex aere mediae et minimae formae. Argentinae 1671. *fol.* In mea editione legitur: *Amstelodami* 1696.

Alias Patini lucubrationes, sed non tanti ad studia nostra momenti, vide in Bibliotheca Bandurii.

X. *FRANCISCVS MEDIOBARBVS.*

Notissimi hujus monetae Augusteae catalogi judicium peragemus in Prolegomenis ad numos Imperatorum.

XI. *HENRICVS NORISIVS.*

Annus et epochae Syromacedonum in vetustis urbium Syriae numis expositae. Florentiae 1691. *in* 4. *maj.*

Praestantissimi hujus operis saepe redibit mentio in explicatione numorum urbium Syriae.

XII. *PHILIPPVS BVONARROTVS.*

Osservazioni istoriche sopra alcuni medaglioni antichi. In Roma 1698 *in* 4. *maj.*

Praeclaros hos in numos maximi moduli Cardinalis Carpegna commentarios nemo est, qui non maximo cum fructu se legisse cogatur confiteri. Vide Bandurii illustre de his judicium.

XIII. *ANDREAS MORELLIVS.*

Specimen universae rei numariae antiquae. Lipsiae 1695. 8.

Opus mole exiguum, sed propter numorum, quos continet, raritatem spectabile.

Commemoranda bina magni momenti opera a Bandurio omissa, quia post hujus mortem lucem viderunt.

Thesaurus Morellianus, sive Familiarum Romanarum numismata etc. nunc primum edidit, et commentario perpetuo illustravit Sigebertus Havercampus. Amstelaedami 1734. *fol.*

De hujus operis meritis, ingentibus sane, si Morellii partes spectes, judicabimus in Prolegomenis ad numos Familiarum.

Thesaurus Morellianus continens XII. priorum imperatorum Romanorum numismata aurea, argentea, aerea. Amstelaedami 1752. *Tomi III. fol.*

Thesauri hujus crisin dabimus in Prolegomenis ad numos Imperatorum.

XIV. *JOANNES VAILLANT.*

Vir si quis alius, de re numismatica praeclare meritus non modo numis vulgandis, et genuinos a spuriis dignoscendi scientia, sed etiam rite explicandis, nisi cum festinatione, aut limae taedio peccavit, quorum ille peccatorum copiosa in multis suis operibus dedit experimenta. Non potest his, etsi disparis sunt valoris,

artis nostrae studiosus carere. Dabimus ex Bandurio titulos ejus operum, crisin vero reservamus, iis locis, in quibus singulas certorum numorum classes pertractabimus.

Seleucidarum imperium, sive Historia regum Syriae ad fidem numismatum accommodata. Lutetiae 1681. 4.

Historia Ptolemaeorum Aegypti regum ad fidem numismatum accommodata. Amstelaedami 1701. *fol.* Huic conjungitur: *Aegyptus numismatica ex imperatoribus Romanis desumpta.*

Numi antiqui Familiarum Romanarum perpetuis interpretationibus illustrati. Amstelaedami 1703. 4. *maj.*

Numismata imperatorum Romanorum praestantiora a Julio Caesare ad Postumum et Tyrannos. Hujus operis variae exstant editiones; praeferenda ea, in qua eidem titulo additur: *Editio prima Romana plurimis rarissimis numis aucta. Romae* 1743., curante Jo. Franc. Baldino cl. reg. congr. Som. Cui addendum: *Ad numismata imperatorum Romanorum a Vaillantio edita Subplementum opera Jos. Khell e S. J. Vindobonae* 1767. 4.

Selectiora numismata in aere maximi moduli, e museo ill. D. Francisci de Camps. Parisiis 1694. 4.

Numismata aerea imperatorum, Augustarum et Caesarum in coloniis, municipiis, urbibus jure Latio donatis ex omni modulo percussa. Parisiis 1688., *item* 1695. *fol.*

Numismata imperatorum, Augustarum, et Caesarum a populis Romanae ditionis Graece loquentibus ex omni modulo percussa. Amstelaedami 1700. *fol.*

XV. *GOTTLIEB RINK.*

De veteris numismatis potentia et qualitate. Lipsiae et Francofurti 1701. 4.

Quam multa praeclara ad cognoscendam monetae veteris naturam contineat hic liber, docebit Bandurius.

XVI. *EZECHIEL SPANHEIM.*

Dissertationes de praestantia et usu numismatum antiquorum. Hujus operis aliquoties jam antea vulgati editio praestat ea, quam dedit Londinum 1706. Tomis II. in fol.

Celeberrimi hujus viri laudes commemorare hujus loci non est, quae perseverabunt, quamdiu philologiae honos erit, operis vero ipsius synopsin et causas omnes expositas vide apud Bandurium. Non esset oraculum aliud numismaticum, quod avidius consuleremus, nisi legentem absterreret stilus incomptior, duriorque, cum et sententiae interjectis saepe otiosis nimium diductae, ac propterea impeditae, denique et molestus consulendi labor defectu indicis opportuni. Ceterum suapte patet, exacto jam fere saeculo, ex quo immortale istud opus lucem vidit, multa jam in hoc esse corrigenda, quae nemo melius ipso auctore correxisset, si iisdem, quibus nos hodie, subsidiis fuisset instructus.

Quae is numismatica alia sive in variis dissertationibus, sive immixta alterius generis lucubrationibus tractaverit, vide apud Bandurium et in subjectis Fabricii notis.

XVII. *LAVRENTIVS BEGERVS.*

Thesaurus Brandenburgicus selectus etc. Coloniae March. 1696. *Vol. III. in fol.*

Opus conspicuum, at multo lectoribus futurum gratius, utiliusque, si auctor omissis conjecturis saepe frivolis, et eruditionis eluvie saepe nimium longe arcessitae, saepe a causa alienae arctiores sibi fines praescripsisset. Ferri tamen haec possent, sed multo absterret magis oratio dura et indigesta, cum auctori pravo consilio venisset in mentem dialogorum sequi rationem interlocutoribus Archaeophilo, et Dulodoro, quod scribendi genus, nisi Veneres, Charitesque calamum ducant, quae Begero nunquam adfulsisse videntur, obscuram, molestamque efficit orationem. Istud certum, me nunquam, nisi renitentem, Begeri oraculum adire, quia plus impendendum temporis enucleandae orationi, quam ipsi antiquitatis causae.

Indefessus Begeri labor plura alia opuscula numismatica parturivit, quae omnia recenset Bandurius, sed quorum in hac artis nostrae luce exiguus jam est usus.

XVIII. *PAVLVS PEDRVSI, PETRVS PIOVENE.*

I Caesari in oro, argento, Medaglioni etc. raccolti nel Farnese museo. In Parma 1694. *fol.*

Opus istud scribere aggressus Pedrusius, finito volumine VIII. vitam ipse finivit. Coeptam telam persecutus Pioveneus volumina II. addidit, sic ut totum opus constet voluminibus X. Habuerit tum, cum vulgatum fuit, veram suam utilitatem. Hodie, cum numi, quos continet, satis aliunde sint cogniti, commentarii vero magis morum praecepta, quam antiquitatis doctrinam doceant, non amplius magnopere expetitur.

XIX. *JOANNES HARDVINVS.*

Omnium confessione ut vir summae eruditionis et perspicaciae, ita ingenii singularis, cui turpe visum sensui sese communi adplicare, etiam tum, cum istud veritas et sana ratio palam flagitaret. Quare opera ejus numismatica (de his tantum mihi sermo) ut non aspernanda, quia multa sane praeclara continent, ita taedium legentibus propter opinionum licentiam adferunt. Rara igitur mihi in universo hoc opere viri hujus παραδοξοτατου erit mentio, ne refutandis ejus absurdis, quod nimium frequenter evenire necesse foret, temporis et chartae jacturam faciam, lubenter praeclarum illud illustris, ac moderatissimi Barthelemyi de Harduino judicium secutus: *Les opinions du P. Hardouin en fait des médailles commencent à perdre le droit d'être refutées* r). Illustriores Harduini lucubrationes numismaticas suppeditant volumina bina, quorum unum inscribitur: *Opera selecta. Amstelodami* 1709. *in folio.* Alterum: *Opera varia. Amstelodami* 1733. *in fol.*

XX. *LVDOVICVS JOBERT.*

La Science des Médailles. Paris 1715. *Vol. II. in* 12.

Opus istud mole exiguum statim ab ortu suo magna voluntate est acceptum, sic ut non multo post in omnes cultioris Europae linguas verteretur. Serius, cum

r) B. L. T. XXXII. p. 672.

libellus hic omnium manibus volveretur, multa tamen inessent corrigenda, aut jure reprehendenda, novam ejus editionem, sed dissimulato nomine suo, in lucem dedit vir in philologiae studiis insignis famae Josephus de Bimard la Bastie, cujus titulus:

La science des Médailles. Nouvelle édition avec des remarques historiques et critiques. Paris 1739. *Tomes II. in* 8.

Atque hi Bimardi commentarii ejus sunt generis, ut praestantia sua operis ipsius, quod illustrandum sibi sumpserat, merita facile superent. Ipse enim Jobertus tirones tantum instruit, at Bimardus veteres etiam in arena nostra pugiles. Ceterum quantamcunque tribuamus Jobertiano huic operi excellentiam, etsi totum illud memoria quis complectatur, parum adhuc in numismatum scientia profecerit. Nam deest pars, quam πρακτικην appellamus, intelligo, ipsae series numorum saltem illustriorum ab urbibus, populis, regibus, Augustis signatorum, sine quarum cognitione utrum in arte nostra dignum aliquid praestare quis possit, non video.

* * *

Hactenus opera rei numismaticae sive utiliora, sive quae majoris sunt momenti, commemoravimus, quorum Bandurius in Bibliotheca sua numaria addita erudita crisi meminit. Enarranda jam sunt illa, quae post viri praestantis mortem conscripta prioribus addenda sunt. Quod cum aggredior, monere juvat, me nunc quoque opera tantum, quae justioris sunt molis, adducturum, praeteritis dissertationibus solitariis, quam ἀκριβειαν illi permitto, qui olim ad Bandurii Bibliothecam continuandam animum adjiciet.

XXI. *ANSELMVS BANDVRIVS.*

Numismata imperatorum Romanorum a Trajano Decio ad Palaeologos Augustos. Lutetiae 1718. *Tomi II. in fol.*

Materiam ipse titulus satis eloquitur. Gratiae habendae viro ornatissimo, quod patientiam suam comprobavit colligendis recitandisque numis iis, quorum jam perpauci aut veram utilitatem, aut voluptatem adferunt. Hujus operis mentio redibit ante monetam Decii. De Hieronymo Tanini, qui Bandurium nuper supplementis auxit, agetur infra. Hujus operis Tomo I. praefigitur

Bibliotheca numaria, sive auctorum, qui de re numaria scripserunt,

cujus libri in hoc tractatu saepe meminimus. Dignus, quod sane merebatur, is visus est Alberto Fabricio, quem anno sequente 1719. alteris typis seorsim in 4to Hamburgi restitueret insignibus observationibus, et sicubi necesse fuit, supplementis auctum, et emendationibus sanitati restitutum.

XXII. *NICOLAVS HAYM.*

Tesoro Britannico, overo il museo nummario etc. In Londra 1719. *Part. II. in* 4. Idem opus Anglice redditum: *London* 1719. *in* 4.

Opus istud, ex quo in lucem prodiit, omnium abstulit suffragia. Nam continet numos varii generis, urbium, populorum, regum, tum et imperatorios, sed quorum plerique extra urbem cusi sunt, omnes, qui in museis Britannicis adservantur,

omnes aut rarissimos, aut omnino auctoris tempore ἀνεκδοτους. Praecipuam vero laudem emeruit fidelis, et veritatem proxime imitata numorum pictura. Accedunt moderati commentarii numorum naturam et argumentum praeclare illustrantes. Opus tam insigne cum avidum reperiret emptorem, sic ut post annos non multos in ipsa Britannia rarissima ejus essent exemplaria, ejus novis typis restituendi, sed lingua Latina, consilium cepit Khellius, prodiitque tandem praefixo titulo:

Thesauri Britannici pars prima, seu museum numarium etc. Vindobonae typis Ludov. Schulzii 1762, *in* 4. Primae hujus partis interpres fuit Aloysius comes Cristiani, qui et suo Marte adjecit *Adpendiculam ad numismata Graeca populorum et urbium*, quos, manum ducente Khellio magistro suo, erudite explicavit. Secuta est *Thesauri Britannici pars altera. Vindobonae typis Thomae de Trattnern* 1765. Interpretem egit ipse Khellius addita simili numorum anecdotorum *Adpendicula*. Postrema haec editio tanto magis prima Londinensi praestat, quia et comes Cristiani et Khellius auctoris verbis, sive cum mendosa fuere, sive cum dies aliud docuit, praeclaras notas subjecere.

XXIII. *SIGEBERTVS HAVERCAMP.*

Dissertationes de Alexandri M. numismate, ut et de numis Contorniatis. Lugd. Bat. 1722. *in* 4.

Vide, quae de hoc libro judicabimus in tractatu de numis Contorniatis.

Multus fuit etiam Havercampus in explicandis tabulis aeneis Morellianis. Ac primum quidem iis, quae numos familiarum continent, commentariorum molem infinitam superinjecit, de quorum meritis agemus in Prolegomenis ad numos Familiarum. Ejus etiam operam expertae sunt tabulae Morellii, quae XII. primorum imperatorum numos complectuntur, laboris sociis Schlegelio, et Antonio Gorio, cujus crisin dabimus in Prolegomenis ad numos Imperatorum. Adde aliud ejus opus:

Médailles de grand et moyen bronze du Cabinet de la reine Christine, gravées par Pietro Santes Bartolo. A la Haye 1742. *in fol.* Gallice et Latine.

Est hoc opus, ut Havercampiana omnia, festinatum, verbosum, indigestum, auctore magis solicito, ut brevi tempore molem magnam conscriberet, quam opus moderatum, illudque justa et sana doctrina finitum. Quae quidem Havercampo vere objici, mille hujus operis locis patebit. Ceterum de numismaticis tantum Havercampi mihi sermo. Neque enim attingo, si qua ex aliis philologiae partibus jure sibi merita collegit.

XXIV. *CHRISTIANVS LIEBE.*

Gotha numaria sistens Thesauri Fridériciani numismata antiqua aurea, argentea, aerea. Amstelaedami 1730. *fol.*

Sistit hic liber indicium illustris gazae Saxo-Gothanae, sic ut numorum vulgarium, et jam cognitorum numerus tantum prodatur, at rariorum aut anecdotorum sistantur etiam iconismi, eorumque explicationes praeclarae sane et eruditae, quae auctori eximium inter artis nostrae magistros locum paravere. Subjecit ad calcem Spanhemii ad Morellium epistolas

tres, quibus numi quidam rariores hujus thesauri illustrantur.

XXV. *ERASMVS FROELICH.*

Viri hujus de re numismatica insigniter meriti multae exstant lucubrationes ab anno 1732. usque ad 1758., quo diem obivit, conscriptae, quarum subinde complures secundis curis auctas emendatasque uno volumine edendas curavit.

IV. Tentamina in re numaria vetere. Viennae 1737. *in* 4.

Horum tentaminum primum, est: *Dissertatio compendiaria de utilitate rei numariae veteris,* nimirum ex locuplete penu Spanhemii, aliorumque pauca specimina proposuit, quibus juventutem adliceret. II. *Appendicula ad numos coloniarum Romanarum a Vaillantio editos.* III. *Appendicula ad numos urbium Graece loquentium sub Augustis percussos a Vaillantio vulgatos.* Vtriusque hujus tentaminis materiam tituli eloquuntur. Modus, quo eam sibi tractandam sumpsit, insignis est, magnaeque legentibus utilitati. IV. *Dissertatio de numis monetariorum veterum culpa vitiosis.* Materia a nemine alio neque antea, neque post tanta adcuratione et instruendi studio tractata.

Animadversiones in quosdam numos veteres urbium. Viennae 1738. *in* 8. Alteris typis curante Ant. Franc. Gorio recusae Florentiae 1751. in 8. Continet opusculum istud syllogen complurium numorum anecdotorum, quos auctor in museo Granelliano Soc. Jesu reperit, additis eruditis commentariis.

Appendiculae II. novae ad numos coloniarum altera, altera ad numos Augustorum ab urbibus Graece loquentibus percussos. Viennae 1744. *in* 8. Recusae curante Khellio 1762. in 4.

Ejusdem argumenti, cujus sunt citata altius Tentamina II. et III.

Annales compendiarii regum et rerum Syriae. Viennae 1744. *in fol.* Editio altera 1750.

De hoc opere judicabimus in Prolegomenis ad numos regum Syriae.

Dubia de Minnisari, aliorumque Armeniae regum numis, et Arsacidarum epocha nuper vulgatis proposita. Viennae 1754. *in* 4.

Vide, quae de hoc libello, ejusque conscripti occasione dicemus in regibus Bactrianis.

Numismata cimelii Caesarei regii Austriaci Vindobonensis, quorum rariora iconismis, cetera catalogis exhibita. Vindobonae 1755. *Tomi II. in fol. maj.*

Opus magnificum, cujus tomus prior id, quod titulus spondet, praestat. At tomus II. exhibet numos maximi moduli, olim musei Carthusianorum Romae, de quo alias sumus acturi.

Regum veterum numismata anecdota, aut perrara notis illustrata. Vindobonae 1752. *in* 4.

Opus istud auctorem praefert Franciscum Antonium Com. Khevenhüller, sed quae ab hoc dictata fuere, sunt partim suggerentis, partim adprobantis Froelichii.

Ad numismata regum veterum anecdota, aut rariora accessio nova. Vindobonae 1755. *in* 4.

Vtroque isthoc opere Froelichius rem regum veterum numismaticam praeclare

promovit, cujus meriti experimenta adfatim dabimus in ipsis regum numis.

Notitia elementaris numismatum antiquorum illorum, quae urbium liberarum, regum et principum, ac personarum illustrium appellantur. Vindob. 1758. *in* 4.

In tironum gratiam scriptum hoc opus multa ad eos erudiendos utilia continet. Minoris meriti est articulus is, qui numos populorum et urbium persequitur. Nam aliud is non continet, praeter urbium nuda nomina, quae jure suo numos, quos autonomos vocamus, signavere. Tanto illustrior est tractatus de regum numis, nimirum quod in hac veteris monetae classe contentiore per anteactam vitam studio versatus est. Fuit istud ejus operum postremum, nam non multo post vita excessit.

De familia Vaballathi numis illustrata. Vindob. 1762. *in* 4.

Postumus hic Froelichii libellus curante Khellio lucem vidit, cujus magnus nobis erit usus in explicandis ejus familiae numis. Addidit Khellius elogium, quo immortalis ejus viri merita hortante adversus suum quondam magistrum pietate et adfectu complexus est.

XXVI. *ALEXANDER PANEL.*

De Cistophoris. Lugduni 1734. *in* 4.

Praeclarae hujus dissertationis merita praedicabimus in tractatu de numis Cistophoris.

Non eodem adsensu ab eruditis acceptae sunt Panelii dissertationes: *De numis exprimentibus XI. Treboniani annum. Tiguri* 1748. *in* 4. — *De coloniae Tarraconae numo. Tiguri* 1748. *in* 4. *Latine et Hispanice.* — *Remarques sur les premiers versets du premier livre des Maccabées, ou dissertation sur une Médaille d'Alexandre le Grand. Valence* 1753. *in* 4. *Gallice et Hispanice.* Nimium enim in his ingenio suo indulsit, cum mallet esse Harduini imitator, quam communi judicio valere, ut locis suis demonstrabimus.

XXVII. *THEOPH. SIGEFR. BAYER.*

Historia Osrhoena et Edessena ex numis illustrata. Petropoli 1734. *in* 4.

Vide de hoc opere numos regum Edessae.

Exstant etiam ejus variae dissertationes in numos nonnullos urbium et populorum, quas collegit ediditque Klotzius Halae 1770. in 8., easque opulentiore scriptas eruditione, quam suapte argumentum desiderare videbatur.

XXVIII. *MVSEVM THEVPOLI.*

Musei Theupoli antiqua numismata. Venetiis 1736. *Tom. II. in* 4. *maj.*

Auctorem hujus operis fuisse Petrum Fundi Venetum, docuit me abbas Mazzolenus in Animadversionibus suis, quas Museo Pisano a se edito subjecit, et quidem in Animadversione I. de tribunic. potest. pag. 121. Complectitur museum istud omnis generis numos veteres, sed eminet copia et raritate imperatoriorum Graecorum, et Alexandrinorum. Laus etiam sua debetur ejus enarratori Fundo, raro falsae lectionis, aut insertae monetae spuriae comperto.

XXIX. *JOH. JACOB. GESSNER.*

Impiger hic vir domo Tigurinus prae-

claro consilio ac labore indefesso iconologiam universae rei numismaticae repraesentavit, cujus sequentes exstant partes:

Numismata regum Macedoniae. Tiguri 1738. *fol.*

Vni huic regum classi notas et explicationem praefixit, sed quae Saturnia olent, et exigui adeo sunt usus, quin et lectorem incautum inducere in errorem possunt.

Numismata regum Syriae, Aegypti, Arsacidarum, Ponti et Bospori Cimmerii, Bithyniae. Tiguri. — Numismata regum Siciliae, Judaeae, minorum gentium, et virorum illustrium. Tiguri. fol.

Numismata Graeca populorum et urbium. Tiguri. in fol.

Monetae Romanae classes sunt:

Numismata antiqua Familiarum Romanarum. Tiguri. in fol.

Numismata antiqua Imperatorum Romanorum Latina et Graeca. Tiguri. in fol.

Classem hanc inchoavit recepto more a Pompejo M., et finivit cum Philippis. Ejus abruptae causam existimo, quia succedentium imperatorum numi satis ex Bandurio sunt cogniti, cui primus fuit Trajanus Decius.

Hujus utilitas instituti manifesta est. Etenim cum numorum icones collegerit ex libris omnibus, qui tum exstitere, idque tanta diligentia, ut eum ne quidem fugerent numi descripti in libris, qui ex instituto rem numismaticam non attigere, hoc beneficio collecti ob oculos ponuntur numi omnes, qui ad suam usque aetatem, qua classes has descripsit, cogniti fuere. Illud molestum, quod neglecta omni crisi numos etiam palam spurios in opus suum recepit, et quod, etsi hoc temporis potius vitium est, falsam numis aut patriam, aut principem adsignat. Qui scalptorum in Gessneri his tabulis aut ruditatem, aut negligentiam culpavere, ingratos et iniquos se censores sunt professi. Quis enim adhibenda ad opus tanti moliminis manu peritiore tam gravibus se volet sumptibus obligare? Nos in dignoscenda ex Gessnerianis typis numorum natura nunquam laboravimus. Quod si non plane satisfecere, licuit adire fontes, quos auctor ad numos singulos magna cum adcuratione commemorat.

XXX. *RODVLPHINVS VENVTI.*

Antiqua numismata maximi moduli aurea, argentea, aerea ex museo Cardin. Alex. Albani in Vaticanam bibliothecam translato. Romae 1739. *in fol.*

Opus causa nobilium, rarorumque numismatum, quae omnia tabulis incisa exhibentur, valde illustre, at non ejusdem meriti sunt commentarii, auctore ad ea explicanda plus fiduciae, quam verae scientiae adferente.

XXXI. *ANT. FRANC. GORI.*

Antiqua numismata aurea et argentea praestantiora, et aerea maximi moduli, quae in regio thesauro M. ducis Etruriae adservantur. Florentiae 1740. *in fol. maj.*

Constat hoc opus voluminibus III., quae in universo ac magnifico opere, quod *museum Florentinum* inscribitur, efficiunt volumina IV. V. et VI. Volumen I. occupant numorum imagines eorum orbe immensum aucto, nimirum ne et nostrae arti suae desint ineptiae, auctoribus magis

vanitatem, quam veritatem sectantibus. At quod hoc multo est molestius, numorum pictura scatet infinitis erroribus, qui adhibito studio vel mediocri evitari, aut tolli facile potuissent. Volumina III. et IV. Gorii commentarios continent, eruditionis jejunae, cum ea maxime opus fuit, supervacuae, cum lumine non egemus, saepe a vero longissime aberrantis, ut sunt pleraque ejus viri cetera eximii numismatica.

XXXII. *ALBERTVS MAZZOLENI,*
Abbas Benedictino-Casinas.

In numismata aerea selectiora maximi moduli e museo Pisano olim Corrario commentarii. In monasterio Benedictino Casinate 1740. *in fol. maj.*

Hic quoque catalogus numos insignes maximi moduli continet, sed pictos majore luxu, quam qui adridere possit iis, qui parabilem cupiunt doctrinam. Numos sequuntur commentarii sobriae eruditionis.

Huic instar appendicis accedit volumen alterum, cui titulus:

In numismata aerea selectiora maximi moduli e museo Pisano animadversiones. Ibid. 1741. *in fol. maj.*

Hoc in opere idem Mazzolenus multa erudite disputat, quae ad imperantium titulos et dignitates pertinent, ut: *imperatoris, Caesaris, pontificis max., Augusti, principis juventutis, consulis, proconsulis.* Sequuntur dissertationes aliae *de Octavia in numis Oppii, de urbibus, populisque neocoris, de primatu urbium, de Asiarchis, de pontificibus Graecorum et archontibus; de Perperenorum epocha, de literis* A. M. K. *in numis Tarsi, de numis monetaque Romanorum.* Haec omnia ut non vulgarem eruditionem continent, tamen saepe me a praeclaro auctore dissidere cogunt, ut suis per hoc opus locis patebit. Pars altera harum Animadversionum maxime in explicanda imperatorum *tribunicia potestate* tot praestantissimorum virorum dissidiis agitata occupatur, at quod invitus profiteor, irrito inter immensum eruditionis apparatum et orationis copiam conatu, ut late demonstrabo in tractatu imperatoriae hujus dignitatis. Accedit animadversio locuples *de votis decennalibus,* tum *de nomine navarchidis,* et nonnullae aliae contractioris modi.

XXXIII. *HONORIVS ARIGONI.*

Eruditus hic Venetus rariores eximii sui musei numos in certas suas classes tributos tabulis aeneis insculptos in lucem dedit, nullis tamen additis commentariis. Operi titulus:

Numismata quaedam cujuscunque formae et metalli musei Honorii Arigonii. Tarvisii sumptibus auctoris. 1741. *in fol.*

Veteres hujus musei opes cum subinde praeclaris accessionibus augerentur, accessit Tomus II. vulgatus ibidem anno 1744., subinde Tomus III. anno 1745., denique Tomus IV. 1759.

Vt grato animo accipere debemus numos tam illustres, tamque copiosos cum orbe harum opum avido communicatos, sic dolemus tamen, numorum imagines nimium frequenter ab archetypis nimio aberrare, quod experti sunt, qui rigidius in eas judicium exercuere. Quare etsi liber hic magnas offert ad artis nostrae incre-

mentum utilitates, tamen nonnisi caute his numerorum imaginibus propter erroris metum utemur.

XXXIV. *FRANCISCVS BALDINI.*

Vide supra opera Vaillantii.

XXXV. *THOMAS COM. PEMBROCK.*

Numismata antiqua in tres partes divisa, collegit olim et aeri incidi vivens curavit Thomas Pembrochiae et montis Gomerici comes. 1746. *Vol. II. in* 4. *maj.*

Illustris hic vir vulgandis his praeclari sui musei numis magnam ab eruditis gratiam inivit. Opus totum numorum tantum iconismis absque commentariis constat. Imagines sunt caelaturae mediocris, tamen fidelis. Numos dedit musei sui non omnes, sed sive rariores, quos inter complures sunt insignis praestantiae, sive etiam magis obvios, siquidem ad locupletandas series valent, in quarum copiosas totum opus dividitur. Sunt tamen ex omni numero numi nonnulli, quos non verear in spuriorum censum referre.

XXXVI. *FRANCISCVS WISE.*

Numorum antiquorum scriniis Bodleianis reconditorum catalogus cum commentario, tabulis aeneis, et appendice. Oxonii 1750. *in fol.*

Exhibentur primum catalogi musei hujus Bodleiani. Succedunt *Notae et observationes in numos antiquos,* quae non pauca nova, hactenus antiquariis non observata, continent, auctorisque peritiam et eruditionem eximie commendant. Adduntur ad calcem tabulae, quae insculptos exhibent numos, sed plerosque jam aliunde cognitos.

XXXVII. *JACOBVS MVSELLI.*

Numismata antiqua a Jacobo Musellio collecta et edita Veronae anno 1752. *Tomi III. in fol.*

Tomus I. sistit catalogos, II. et III. numorum icones. Pro operis mole exiguum est ejus meritum. Paucos in eo raros reperias, et non jam ex aliorum praeconiis compertos.

XXXVIII. *HENRICVS FLOREZ.*

Medallas de las colonias, municipios, y pueblos antiguos de España. Madrid 1757. *Tom. III. in* 4.

De praestantia hujus operis agemus in Prolegomenis ad monetam Hispaniae.

XXXIX. *JOSEPHVS PELLERIN.*

Pervenio ad virum, cujus insigne de praestantia numorum judicium, in colligenda moneta vetere consilium, in adipiscenda felicitatem, in explicanda sagacitatem, quoad arti nostrae honos erit, nulla poterit posteritas satis depraedicare. Enimvero ex quo immortalia ejus opera lucem videre, monetae Graecae, et generatim illius, quae Romana non est, multo explicatior est facies, et deinceps in omnium ore fere unus Pellerinius. Numi omnes, quos dedit, aut perrari sunt, aut magnam partem hucusque ignoti, et maxima eorum pars tam eleganter, et tanta cum veritate tabulis aeneis incisa, ut perinde sit, archetypon, an ejus imaginem intueare, et icones Pellerinianae verum sint exemplar monetae veteris fi-

deliter exprimendae. Explicationes ut propter emendatos majorum errores, ingenium, et praeclaram eruendae veritatis rationem omnium abstulere suffragia, ita in postremis ejus scriptis non raro superfluam reprehendimus facundiam, praecipue cum causa numorum Phoeniciorum pertinaciam suam intendit, et irritis, fastidiosisque altercationibus Barthelemyum, Swintonum, aliosque aemulos aperto Marte lacesseret, sed quas nos iras non odio, aut malevolentiae, a qua praestantissimus ejus animus longe semper abfuit, sed mutatis invalescente senectute moribus (nam raro exemplo ad annum vitae fere C. commentari perrexit) imputamus. Peractis tanti viri laudibus, quae multo ampliores illi a gratis posteris debentur, ejus jam opera, ut in lucem prodivere, commemoranda.

Recueil de Médailles de Rois. *Paris* 1762. *in* 4.

Recueil de Médailles de peuples et de villes. *Paris* 1763. *in* 4.

Opus hoc tribus voluminibus finitur. Primum continet numos urbium Europae, alterum Asiae, tertium Africae, insularum, tum numos incertarum urbium, et qui lingua peregrina, plerumque incerti explicatus inscripti sunt. Accedit his justus numerus numorum quos imperatorios vocamus, nimirum in urbibus Graecis cum imperatorum capite signatorum.

Mélange de diverses Médailles. *A Paris* 1765. *in* 4.

Duobus constat voluminibus. Primum divisum est in tres partes, quarum I. offert numos regum et urbium, tanquam accessiones ad eos, quos continent volumina praecedentia, pars II. numos imperatorum aureos, argenteos, aeneos commatis seu Romani, seu peregrini, tum et numos Alexandrinos, pars III. numos coloniarum qui desiderantur in opere Vaillantii. Volumen II. continet numos imperatorum in urbibus Graecis percussos, qui Vaillantium item fugerunt. Junguntur ad calcem insignes animadversiones, quibus multa Vaillantii menda corriguntur, aut ab hoc omissa exhibentur.

Supplément aux six volumes de recueils des Médailles de Rois, de Villes etc. *Paris* 1765. *in* 4.

Exhibet hoc opus varios urbium numos seu autonomos, seu imperatorios quos auctor serius gazae suae intulit. Accedit judicium de numis compluribus, quos ipse in tomis praecedentibus promulgavit, causam movente Khellio nostro qui in scriptis suis nonnulla ejus dictata impugnavit, qua in lite animosius nonnunquam, quam verius justiusque in adversarium suum invehitur.

Second supplément aux six volumes de recueils des Médailles de Rois, de Villes etc. *Paris* 1766. *in* 4.

Hic iterum tomus varios numos variarum classium continet. His addidit catalogos siglarum et monogrammatum, denique indicem omnium voluminum hactenus editorum.

Troisième supplément aux six volumes de receuils des Médailles de Rois, de Villes etc. *Paris* 1767. *in* 4.

Idem hujus quoque partis argumentum.

Quatrième et dernier supplément aux six volumes de recueils des Médailles de Rois, de Villes etc. *A Paris* 1767. *in* 4.

Argumentum simile. Sub operis finem procedunt jurgia et lites causa linguae in numis Phoeniciae, quarum supra memini, et de quibus adcuratius agam in tractatu de numis Phoeniciis.

Lettres de l'auteur des recueils de Médailles etc. A Francfort, et se trouve à Paris, 1770. *in* 4.

Binas liber continet epistolas ad amicum anonymum scriptas. Prior praeter numos complures ἀνεκδότους varii argumenti potissimum in molesta adversum eruditos querela versatur, qui ejus sententiam de interpretatione inscriptionum Phoeniciarum vellicarunt. Altera justum iterum numorum numerum sistit, atque hos inter aliquot regum Armeniae medii aevi.

Observations sur quelques Médailles du Cabinet de M. Pellerin. A la Haye, et se trouve à Paris, 1771. *in* 4.

Auctorem habet abbatem *le Blond* in nostro studiorum curriculo cum laude cognitum. Binae tabulae exhibent numos in gazae Pellerinianae voraginem derivatos, et a Blondio praeclare et erudite explicatos.

Additions aux neuf volumes de recueils de Médailles de Rois, de Villes. A la Haye, et se trouve à Paris, 1778. *in* 4.

Omnibus, qui rei numismaticae dant operam, postremus hic Pellerinii partus semper acerbus, semper honoratus est habendus. Acerbus, quia natura denique fecunditatem stitit, honoratus, quia nunc demum maxime patuit, quam pertinace is amore et adfectu in has veteris aevi reliquias teneretur. Scripsit opusculum istud, quod omni retro aetate raro evenit, annum agens omnino XCV., et cum oculorum jam usum amisisset, artem meditando extudit, quam ipse in operis hujus aditu explicat; qua posset nullo oculorum usu literarum notas chartae inscribere. Hic ergo liber primum sistit numos ἀνεκδότους, quos inter sunt nonnulli insignis meriti. Succedunt animadversiones in numos aliquot a se jam olim vulgatos, quae tamen plerumque nonnisi conjecturas, easque valde infirmas continent. Sequitur inde a pagina 68, quod ad me unum pertinet: *Réponse aux observations critiques de M. Eckhel*, quo ille articulo argumenta impetit, quibus olim in opere, quod *Numi veteres anecdoti* inscribitur, plures ejus lapsus notaveram. Aegre ferebam, virum praestantem iratiore animo causam suam esse tuitum, quam istud a cognita ejus morum integritate poterat exspectari, praecipue cum fere semper fateri ipse cogeretur, judicium meum solidis esse argumentis nixum. Satis me serius in praefatione ad Catalogum musei Caesarei a me editum purgaveram, et quidem ea moderatione, ut satis ex ipsa mea reprehensione constaret, a nemine antea insignis ejus viri merita tantis fuisse laudibus celebrata. Postrema operis portio varia artis observata continet, tum et praestantissimum numum aureum Euthydemi Bactrianae regis, qui unus qualecunque opus numismaticum satis poterat nobilitare. Non potuit vir aeternus vetus suum studiorum curriculum illustriore praeconio finire.

XL. *THOMAS MANGEART.*

Introduction à la science des Médailles. A Paris 1763. *in fol.*

Auctor ampli hujus operis id unum sibi maxime habuit propositum, ut numorum typos, dignitates in iis memoratas, inscriptionum sensum, et similia explicaret, aliorum plerumque magis judicio, quam suo usus. Absunt qualescunque variarum classium catalogi, sine quibus utrum in his studiis profici possit, non video.

XLI. *JAC. PHILIPPVS D'ORVILLE.*

Jacobi Philippi D'Orville Sicula. Edidit Petrus Burmannus Secundus. Amstelaedami 1764. *in fol.*

Eximios Siciliae numos hoc in opere reperias a Burmanno erudite explicatos. Vide prolegomena ad numos Siciliae.

XLII. *JOSEPHVS KHELL.*

Praestantis vir eruditionis, et indefessi in studiis nostris laboris, magister olim meus, mihi non sine grati animi adfectu nominandus aliquot insignes edidit industriae suae partus. Plures meditantem mors oppressit. Quid in restituendo Haymii thesauro praestiterit, supra in hujus censura dictum. In edendo etiam magnifico opere, quod *Numismata cimelii Caesarei regii Vindobonensis* inscribitur, cujusque supra in Froelichii operibus memini, suas et Khellius habuit partes. Omissis lucubrationibus aliquot levioris momenti memorandum opus, cui titulus:

Ad numismata imperatorum Romanorum aurea et argentea a Vaillantio edita, a cl. Baldinio aucta subplementum. Vindobonae 1767. *in* 4.

In unis museis Austriacis reperit hos manipulos, quos opulentae messi a majoribus congestae adderet. Vaillantii institutum secutus parcas singulis notas subdidit. Formam operis externam sic temperavit, ut cum Romana Vaillantii editione a Baldinio procurata conspiraret, et cum hac instar Tomi IV. posset conjungi.

XLIII. *BEAUVAIS.*

Histoire abrégée des Empereurs Romains etc. pour lesquels on a frappé des Médailles. Paris 1767. *Tomes III. in* 8.

Numismatica tantum hujus operis nostra putamus. In eorum gratiam, qui numis colligendis dant operam, singulis imperatorum vitis subjecit justum, ut videbatur, numorum pretium ad modum monetae Gallicae expressum. Nemo non videt, hac in causa certas valoris leges dictari non posse, cum eae plerumque sint arbitrariae; atque is pro vario regionum situ variet etiam. Accedit, eas saepenumero nimis parum instruere, lectoremque in vado destitui. Nam cum ait v. g., aureos Trajani esse obvios, addat deinde: *on en trouve avec des revers qui valent jusqu'à environ* 200 *livres,* neque amplius edoceat, qui definite sint hi numi, nihilo ex his legibus evasi doctior. Atqui in hujus naturae instituto nimium frequenter necesse est id genus occurrere dubia. Interim qualecunque istud subsidium grato accipimus animo, quia tamen multis in casibus fluctuanti opem praestat. Additur tomo III. dissertatio:

Manière de discerner les Médailles antiques de celles qui sont contrefaites.

Praeclare in hac explicantur modi, quibus usi sunt falsarii nostri aevi in imitanda antiquitatis moneta, cujus praeceptis in eodem argumento nos fuisse usos, supra capite XIX. professi sumus.

XLIV. *DOMINICVS MAGNAN.*

Miscellanea numismatica, in quibus exhibentur populorum insigniumque virorum numismata omnia etc. Romae 1772. *Tomi IV. in* 4.

Opus istud numorum tantum imaginibus constat. Ordinem sibi praefixit auctor nemini hactenus alteri tentatum, qui v. g. Crotoniatarum numos inter numos Commodi et Domitiani constituit. Numi ipsi ex variorum eruditorum operibus sunt corrasi, nullo addito indicio, unde; neque Goltzianorum auctorem cepit oblivio, ut adeo liber *Miscellaneorum* titulum, quem sibi praescripsit, plene adimpleat, utrum et reliqua ibi promissa, arbitretur lector. Idem hoc opus uno partu geminam edidit sobolem, cui indita nomina:

Bruttia numismatica. Romae 1773. *fol.*
Lucania numismatica. Romae 1775. *in* 4.

Tabulae in utroque hoc opere eaedem sunt, quae in praecedentibus Miscellaneis, sed callida librariorum ars sic novit secernere tabulas et rursum componere, ut inde duplex opus ad speciem novum existeret, nimirum Bruttia (ut auctori appellare placuit) et Lucania numismatica.

XLV. *LVDOVICVS DVTENS.*

Explication de quelques Médailles Grecques et Phéniciennes avec une paléographie numismatique. Seconde édition. A Londres 1776. *in* 4.

Exhibet hoc opus numos Graece, aut lingua peregrina inscriptos, variaque ad causas numismaticas utilia observata, inter quae praecipue commemoranda palaeographia numismatica. Major operis pars explicationibus numorum Phoeniciorum, Punicorum, Numidicorum occupatur, quibus in studiis quantum hactenus fuerit profectum, examinabimus disputatione singulari, quam dabimus ad calcem numorum Phoeniciae.

XLVI. *THOMAS ANDREAS DE GVSSEME.*

Diccionario numismatico general para la perfecta inteligencia de las medallas antiquas. Madrid 1773. *Tomi VI. in* 4.

Lexicon istud cum obiter inspicerem, vidi desiderari Mostidem, Monunium, Moagetem, Zenodorum, reges dudum ex Froelichio, Theupoli, Pellerinio cognitos. Quid ergo sibi quaesivit auctor, cui optimorum scriptorum opera fuere ignota? et quod adeo huic VI. voluminum operi pretium? Quam praeterea inconsultum, non citare fontes, unde numos suos hausit, ut, si quis amplius instrui cuperet, haberet, unde peteret? Taedebat post haec in alia hujus operis seu commoda, seu vitia inquirere.

XLVII. *ANONYMVS.*

Catalogue raisonné d'une collection de Médailles. 1774. *in* 4.

Audivi, opus istud vulgatum Lipsiae, ejusque auctorem Schachmannum. Complectitur catalogum numorum, quos is in museum suum intulit, quo in dilectu eos tantum suos esse voluit, qui perfectione laboris et integritate praestare videbantur. Rariores (sunt autem inter eos nonnulli perrari) nitidis fidelibusque iconismis exhibentur. Adjectae non magno numero notae praecipue spectatis artis causis dignae sunt, quae legantur.

XLVIII. *JOSEPHVS ECKHEL.*

Numi veteres anecdoti. Viennae Austriae 1775. *in* 4.

Numos ἀνεκδοτους lectori antiquario quadringentos et amplius obtuli, quos in itinere meo Italico, et redux in museis patriis reperi. Addidi explicationes, quos mereri videbantur, numos ipsos tabulis XVII. proposui.

Catalogus musei Caesarei Vindobonensis numorum veterum distributus in partes II., quarum prior monetam urbium, populorum, regum, altera Romanorum complectitur. Vindobonae 1779. *in fol.*

Jam olim Froelichius illustris thesauri hujus numos typis vulgavit, sed rariores tantum, at cum is amicorum judicio dignus videretur, qui universus eruditorum oculis objiceretur, eum totum edendum censui servato ordine, cujus rationem infra capite XXIV. uberius exponam.

Sylloge I. numorum veterum anecdotorum thesauri Caesarei. Viennae 1786. *in* 4.

Museum Caesareum annis proximis tam praeclaras propitia fortuna fecit accessiones, ut me poeniteret, ejus edendi consilium non longius distulisse. Ergo cum inconsultum esset visum, novam ejus adornare editionem, cepi consilium, si justum quem numorum ἀνεκδοτων numerum ei gazae intulissem, eos omisso viliorum aut jam satis cognitorum agmine praefixo sylloges titulo vulgandi. Propositum subinde istud latius placuit porrigere, neque solum in hunc censum recipere numos ἀνεκδοτους musei Caesarei, sed etiam alienorum, si forte ab amica manu numorum hujus naturae typi mecum communicarentur, quod et in hac ipsa Sylloge I. a me fuit praestitum. Quin et invitare ausus sum viros per Europam insignes, ut si quem praesto haberent ejusdem meriti numorum numerum, suam velint conferre symbolam, hoc syllogen II., altero III. vel IV. elucubrante, quae deinde, siquidem chartae idem modus habebitur, in unum corpus redactae materiam eodem pertinentem complectantur. Praesens sylloge exhibet numos circiter CXX. tabulis aeneis X. expressos et commentariis illustratos. Accedunt numi nonnulli praestantis argumenti, quorum picturam doctissimus Stephanus Borgia, nunc amplissimis suis promeritis S. R. E. cardinalis, mihi expendendos explicandosque miserat una impulsus praeclara sua in haec studia voluntate.

XLIX. *FRANCISCVS NEVMANN.*

Populorum et regum numi veteres inediti. Vindobonae 1779. *in* 4.

En tibi partem musei, quod non tam numorum numero, quam horum raritate, nitore, fide ac castimonia spectandum

eruditus auctor multorum annorum labore, industria, sumptibus instruxit. Pars I. exponit numos Graeciae Europaeae, altera numos Asiae, Africaeque, omnes necessariis eruditisque commentariis illustrantur. Sequuntur numi incogniti, tum et nonnulli inediti commatis Romani, deinde commentarii perutiles varii argumenti, v. g. denarii familiarum incusis notis insignes, numi monetariorum culpa vitiosi, anecdoti subaerati, denique animadversiones in numos a Pellerinio vulgatos, quibus magnum numorum numerum, quos illustris hic vir perperam aliorsum derivavit, magno purgatoque judicio verae suae patriae restituit, non impune laturus, si Pellerinio vita superfuisset testibus Khellio, Barthelemyo, me. Haec omnia artis nostrae studiosus non sine magna voluptate ac fructu leget, nam vix alium facile reperias, qui ea artis nostrae parte, quam πρακτικην appellamus, Neumanni nostri praestantiam aequet.

L. *GABRIEL CASTELLVS PR. TVRRIS MVCIAE.*

Siciliae populorum et urbium, regum quoque et tyrannorum veteres numi Saracenorum epocham antecedentes. Panormi 1781. *in fol.*

A multis jam annis eruditus hic princeps, et patriae monetae veteris cultor impiger praeclari hujus operis, cujus simile dudum desideravimus, fundamenta jecit, praeeuntibus ejusdem argumenti opusculis V., *Aggiunte di medaglie alla Sicilia numismatica di Filippo Paruta,* in quibus aut majorum errores in vulganda explicandave moneta Sicula admissos idonee castigat, aut numos alios nemini antehac conspectos offert, et praeclaris animadversionibus illustrat. Nunc omnibus illustris hujus insulae numis, quotquot hactenus comperti sunt, in unum congestis idem patriae suae praestitit beneficium, quod nuper Hispaniae suae insignis Henricus Florezius. Utinam majorem scalptores ad imitanda numorum archetypa attulissent curam, et numi Goltziani a reliquis, qui certae sunt fidei, manifestiore quodam, et in oculos mox incurrente signo fuissent discreti. Operi huic serius accesserunt Auctaria II. continentia numos Siculos hactenus sibi non conspectos.

FRANC. PEREZ BAYER.

De numis Hebraeo-Samaritanis. Valentiae Edetanorum 1781. *in* 4.

Numorum Hebraeo-Samaritanorum vindiciae. Ibid. 1790. *in* 4.

Praestantissimos hos commentarios collaudabimus in ea operis praesentis parte, quae Hebraeorum monetam explicabit.

LI. *CAROLVS COMBE.*

Numorum veterum populorum et urbium, qui in museó Gulielmi Hunter asservantur, descriptio figuris illustrata. Londini 1782. *in* 4.

Illustre hoc opus continet partem thesauri numismatici quem Hunterus artis anatomicae aevo suo facile princeps coemptis ingenti sumptu plurimis museis, quae in prooemio recensentur, ad prodigium auxit. Numorum catalogus a Combio erudite, nitide, et adcurate contextus est sub-

jectis ad calcem rariorum aut anecdotorum copiosis tabulis aeneis. Ut thesauri hujus incredibiles copias et praestantiam non possumus satis admirari, ita dolemus, una cum Huntero exspirasse quoque spem nobis in eodem prooemio ostentatam, fore ut, quo coeptum est, more lucem etiam videant classes aliae, videlicet numi peregrina lingua inscripti, numi regum, numi imperatorum in coloniis et Graecis urbibus cusi, numi Romanorum inediti, numi Saxonici et Anglici. Sed haec credo nostra vota pridem abstulere venti, piis tantum desideriis nobis relictis.

LII. *CHRISTOPHORVS RASCHE.*

Lexicon universae rei numariae veterum. Lipsiae 1785. *in* 8.

En tibi opus, quod hominis unius vires atque aetatem, et quamcunque velis animo pertinaci et adversum ardua imperterrito tribuere patientiam, longe videatur superare. Nunquam illud in manus sumpsi, quin continuo mihi displicerem ipse, et omitterem fastum, si quem animus reputandis secum plurium annorum vigiliis ac laboribus forte concepit. Cum dico, omnia, quaecunque etiam laxius cum scientia numismatica connectuntur, hoc in opere contineri, citatis ubique fideliter ac religiose fontibus, una operis et propositum, et argumentum, et materiam edixi. At quanto vir praestans magis et sibi, et lectori consuluisset, si resecare placuisset, quae nemo jam curat, aut nosse cupit, qualia sunt, Pacuviorum nostrae artis dictata, Harduini aliorumque deliria, monetariorum absurde errata, quae aut ridendo aspernamur, aut facile emendamus ipsi, tum et manifesta auctorum in describendis numis vitia, laxi catalogi numorum omnium, quos singulae urbes signavere, cum mentione typorum quomodocunque ignobilium ac tritorum, et quae sunt similia alia, paucis ut rem complectar, si in universo hoc, tamque laudabili conatu aliquas saltem partes sobrio dilectu tribuisset Minervae, non omnes Herculi. Factum ex hac infinitae materiae coagmentatione, ut propter objectam rerum inutilium, otiosarum, obsoletarum molem mora sit in reperiundo, quod maxime cupis, et malis saepe plane abstinere, quam cum inquirendi taedio erudiri. Tamen, quae nos reprehendimus, erunt forte, qui laudi potius ducent; at quod idem ille, qui artis nostrae corruptos situ latices perinde ac fontes sanos salubresque commovit, et in receptaculum suum derivavit, quod idem, inquam, ille puros et abundantes Pellerinii rivos fastidivit, et fere reliquit intactos, et sic effecit, ut desiderentur ea, quae vulgo praestantissima putantur in ea arte, cujus commodis et incrementis tanti moliminis opus est conscriptum, istud enimvero mirabile mihi semper visum, et cujus ego rationem consilii adsequi nunquam potui. Ceterum quoscunque velimus viro praeclaro in tanti molimine operis irrogare naevos, habebit, quo nulla arrogantiae invidia tueri se possit, illud Apollodori pictoris *): *Μωμησεται τις μαλλον, ή μιμησεται.*

*) Plut. de gloria Athen.

LIII. *GEORGIVS ZOEGA.*

Numi Aegyptii imperatorii prostantes in museo Borgiano. Romae 1787. *in* 4.

Meum de eximio hoc opere iudicium vide in Prolegomenis ad numos Aegypti imperatorios, vulgo Alexandrinos.

LIV. *DOMINICVS SESTINI.*

Lettere e dissertazioni numismatiche sopra alcune medaglie rare della collezione Ainslieana. Livorno 1789. *in* 4.

Numi capti sunt ex illustri museo, quod a multis jam annis Robertus Ainslie M. Britanniae apud Turcos orator magnis sumptibus instruxit, et adhuc instruere pergit. Auctor eruditus ejus rarioribus numis edendis quatuor jam tomos implevit, additis dissertationibus forma epistolari, in quibus aut novas suas expromit sententias, aut veteres aliorum corrigit. Etsi non facile quis omnibus ejus dictatis volet subscribere, tamen fatebitur peritus quisque, virum clarissimum in contendendis idonee numis et vera numorum patria definienda magna cum laude versatum. Quam non gravate ejus me praeceptis instrui sim passus, suis per hoc opus locis patebit. Erunt, qui jure mecum reprehendent repetitos unius ejusdemque urbis numorum catalogos, tabulas variae magnitudinis, numorum imagines parum scite expressas, in prioribus tribus tomis multas superfluas, in quarto pauciores, quam vellemus, denique in eodem hoc tomo postremo numos non paucos, quos esse genuinos haud facile dabunt eruditi, de quo jam supra conquestus sum capite XIX.

LV. *HIERONYMVS TANINI.*

Numismatum imperatorum Romanorum a Trajano Decio ad Constantinum Draconem ab Anselmo Bandurio editorum supplementum. Romae 1791. *in fol.*

Argumentum operis ipse titulus satis exponit. In reliquis auctor secutus fere est ordinem, quem praeivit Bandurius. Supplementa sunt insignia, et multo labore congesta, etsi nemini non molestum esse debeat, datum locum numis manifeste spuriis, quales haud dubie sunt numi Münteriani, de quo item egi altius capite XIX.

Praeter hos nostri aevi scriptores essent adhuc cum laude commemorandi viri insignes, qui singularibus dissertationibus rem numismaticam illustravere. Multos complectitur opus multorum jam voluminum, quod *Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles lettres* inscribitur, quos inter haud dubie eminent Barthelemyus et Belleyus. Varios etiam virorum praestantium commentarios sistit aliud Gallorum opus, quod *Mémoires de Trevoux* titulum praefixit, quorum partem jam inde excepit Woltereckius in suis *Electis rei numariae.* Sed singularium harum dissertationum ad ipsos numos profitebimur et nomina et meritum.

CAPVT XXIII.

Illustriora per Europam musea.

Commemoratis viris praestantibus, quorum opera et labore indefesso ars nostra crevit, justum videatur quoque, proponere catalogum illustrium per Europam monetae veteris museorum, partim ut hac quoque in parte instruantur ejus studiosi, et cum occasio tulerit, hac possint scientia opportune uti, partim ut grato animo depraedicemus institutum virorum seu principum, seu privatorum, qui sive collatis sumptibus, sive consiliis, sive utrisque, effecerunt, ut illustres hae veteris aevi reliquiae ad literarum, liberaliumque artium firmamentum in unum cogerentur, et a certissimo interitu vindicarentur.

Dabimus hoc loco eos tantum thesauros, quos dignos esse praeconio aut fideles eorum catalogi, aut certa fama, aut ipsi a me coram conspecti exploratique docuere. Quare si quem praeterivi, qui propter praestantiam jure fuerat commemorandus, scito, horum, quae modo enarravimus, illi aliquid defuisse, quo modo ignoravimus, quantas opes numismaticas contineant Pellerinii, et Hunteri scrinia, antequam eas illi cum orbe erudito communicarent. Qui initia museorum, quae inde a renatis literis constituta, sed incertis deinde casibus dissipata fuere, nosse cupit, adeat praefationem Josephi Bimardi la Bastie, quam Joberti operi, quod *Science des Médailles* inscribitur, praefixit.

HISPANIA.

Numorum veterum, quos *museum regium* continet, catalogi hactenus editi non sunt, de ejus tamen, saltem in certis classibus praestantia dubitari non potest, praecipue ex quo Philippus V. rex celeberrimum museum abbatis de Orleans Rothelin regio sumptu emptum gazae suae veteri addidit. Teste Panelio istud continebat DCCXXXIII. Latinos et Graecos ex argento maximi moduli numos, DCCLXV. quinarios, denariorum fere sex millia Caesarum, et Augustorum. (de Numis exprimentib. XI. Treboniani ann. pag. 100.) Etiam serenissimi infantis Gabrielis Antonii opes numismaticas Henricus Floreziue in praefatione ad tomum III. ejus operis, quod *Medallas de España* inscribitur, magnis laudibus effert.

GALLIA.

Ut hactenus prae Gallia nulla fuit regio, cui artis veteris numismaticae progressus et perfectio suorum indigenarum contentione, peritia, studiis plus debeat, sic neque alia fuit hactenus, quae ampliores, lectioresque harum opum thesauros potuerit jactare. Tamen ex illustribus museis, quae superior, nostraque aetas celebravere, vix jam aliquod seorsim exstat. Ea, quae viri insignis famae, Boze, mareschallus d' Etrées, Seguinus, Patinus, ac nuper Pellerinius instruxere, prae-

clara fortuna in museum regium fuere derivata; Foucaultianum cum Farnesiano conjunctum exstat hodie Neapoli, Rothelinianum, cujus continuo a me facta mentio, nunc est Madriti in museo regio, opulenta gaza cl. d' Ennerii anno MDCCLXXXVII. auctione publica dissipata magis, ut fertur, quam vendita. At superest, quod instar omnium haberi potest,

Museum regium Parisinum, quod, cum antea non modo illustrium, quas memoravi, gazarum accessione, sed etiam ope virorum praestantium, quos, ut praedicat Barthelemyus, (B. L. T. XXVIII. p. 598.) ad comparandam monetam veterem in Orientem, Italiam, Britanniam misere Colbertus, Maurepasius, Argensonius, sic esset locupletatum, ut principem facile prae reliquis omnibus locum obtineret, adjectis nuper Pellerinii immensis opibus tantum inclaruit, ut spes vix supersit, quacunque aetate, aut quibuscunque sumptibus ejus posse aequari praestantiam. Incredibile dictu, quanta philologiae incrementa ex hoc Musarum sacrario accesserint, et tamen multa in eo adhuc contineri ignota, et si vulgarentur, publice profutura, experimentum haud ita pridem dedit Georgius Zoëga, qui, cum unam tantum numorum classem, numos intelligo Alexandrinos, scrutaretur, materiam reperit tam copiosam, tamque illustris argumenti, quantam post vulgatam hujus generis monetam sperare ausi nunquam fueramus. Quod si idem beneficium impensum fuisset reliquis, quam in multis caussis minus esset impeditum studiorum nostrorum curriculum! Enim vero ejus nobis consilii spem olim ostentavit Barthelemyus, quando, commemorata regii ejus thesauri suae curae crediti excellentia, haec addit: (l. c.) *il m'a paru que nous pouvions enfin jouir de nos avantages, et les publier.* Scripserat haec anno MDCCLVII. Quod quidem promissum tanto majore accepimus voluptate, quanto nos neminem alium novimus, sive ingenium spectes, sive eruditionis copiam, ad tractandum hoc argumentum peraeque instructum. Tamen posthac nonnisi paucas videre licuit lucubrationes ab hoc oraculo profectas. Nimirum eodem tempore ad scribendum Anacharsin suum conversus, huicque uni curae intentus, ut propter operis praestantiam eruditae aliorum cupiditati cumulate satisfecit, ita nostram forte in perpetuum distulit.

Museum S. Genovevae, cujus numos praestantiores edidit Claudius Moulinet in opere: *Le Cabinet de la bibliothèque de sainte Géneviève.*

ITALIA.

Roma.

Museum Vaticanum, si numos maximi moduli spectes, ex praestantissimis unum, quippe ex illustribus duobus compositum, nimirum Cardinalis Carpegna, quod vulgavit Philippus Buonarrotius, adjectis insignibus commentariis, et cardinalis Alexandri Albani, quod edidit Rodulphinus Venuti, ut dictum supra capite XXII. Hujus classis splendorem, cum Romae agerem, non aequavere aliae. Quid deinceps accesserit, ignoro.

Museum ducis Bracciano, olim Christinae Suecorum reginae, illustres in om-

ni classe series complectitur. Ejus numos insigniores plerosque jam vulgavit Vaillantius, tum aeneos Augustorum I. et II. formae Havercampus in opere, quod supra capite XXII. § XXIII. recensui, ut adeo, nisi novae opes accessere, nihil jam fere ignotum egregius hic thesaurus contineat, quod expertus sum ipse, cui excell. ducis humanitate ad investigandos ejus numos aditus patuit.

Museum em. card. Stephani Borgiae, quod est Velitris, cujus excellentiam vel una numorum classis, scilicet Alexandrinorum, nuper a cl. Zoëga edita, commendat.

Feruntur et illustria alia in hac urbe exstare musea in principum domibus, sed centum servata clavibus, in cujus veritatem famae inquirere meum non puto. Praeclari olim musei Ottoboniani reliquias tantum vidi aliquas, reliquis partibus dissipatis.

* * *

Neapolis.

Museum regium, olim pars elegantiarum nobilissimae domus Farnesiae, auctumque numis Foucaultianis Parma huc translatum est. A Paulo Pedrusio et Petro Piovene fuisse editum, diximus capite XXII. Haud ita pridem cum eo conjunctum fuit museum ducis Caraffae Noiae magnae Graeciae opibus insigniter locuples.

* * *

Florentia.

Museum magni ducis, insignes reliquiae magnificentiae et liberalitatis, quam gens Medicea inde a principio bonis artibus impendit. Numos maximi moduli cum orbe erudito communicavit Gorius, ut dictum capite XXII. § 31, imperatorios Graecos Vaillantius, et quidquid post horum conatus praecipue ex numis regum, urbiumque autonomis restabat ignotum, illud omne publici juris feci in opere, quod *Numi veteres anecdoti* inscripsi sumptis numorum ectypis, quo tempore jussu Leopoldi Magni ducis, nuper Caesaris Augusti, procurante Raymundo Cochio viro immortali, amplissimo literarum artiumque thesauro, qui Florentiae est, tum praefecto, lectissimum istud museum in ordinem redegi.

* * *

Venetiae.

Museum Theupoli a Joanne Dominico Theupolo conditum, a viris illustribus ejusdem gentis auctum et vulgatum. Ej merita promulgavimus capite XXII. § 28.

Museum Pisani ab Hieronymo et Angelo Corrariis constitutum, et dotis nomine in amplissimam gentem Pisanam translatum. Hactenus tantum numi maximi moduli prodivere, quo de opere egimus capite XXII. § 32, reliquae classes ignotae.

Celebre etiam hac in urbe fuit *museum Honorati Arigonii*, vide caput XXII. § 33, sed quod pridem fuisse dissipatum fama accepi. Aliud non minus illustre *Antonii Savorgnan*, ex quo numos non paucos meo de *Numis veteribus anecdotis* operi inserui, sed de cujus hodie fortuna nihil amplius compertum habeo.

BRITANNIA.

Museum Pembrock, de cujus auctore et meritis egi capite XXII. § 35.

Museum Hunteri omnium in Britannia facile princeps, de quo vide dicta ibidem § 51.

Museum Roberti Ainslie, quod hactenus est Constantinopoli, ubi adornari coeptum est. Vide ibidem § 55.

Haymius in Thesauro suo Britannico plura alia eruditae hujus regionis musea meritis laudibus celebravit, *ducis Devoniae*, *Sadleri*, *equitis Abdy*. Bina etiam alia nostro aevo coaluere, quorum cum laude meminit eruditus Dutens, (Explicat. de quelq. méd. p. 162.) alterum, quod instruxit *Mylord Rockingham* numis praecipue aeneis I. formae illustre, alterum quod constituit cel. *Duane*, nobile cumprimis numis aureis et argenteis maximae formae regum, populorum, urbium. Constat, insignes numos Siculos, quos multorum annorum curis collegerat princeps Turris Muciae, cum Duani gaza fuisse unitos. Vidi complures tabulas aeneas, in quibus expressi fuere copiosi numi regum Syriae, et Macedoniae ex ejus viri thesauro deprompti, tamen etsi insignes hujus musei opes testentur, tamen vix aliquid novi majoris momenti in iis reperire licuit. Sub finem ejusdem operis narrat Dutensius, illustre istud Duani museum cum Hunteriano fuisse unitum. (inter paginam 232 et 233.)

GERMANIA.

Museum Caesareum Vindobonense. Jam ante saecula duo et dimidium magni fuit nominis teste Wolfgango Lazio. Auctum liberalitate successorum principum, ac praecipue Caroli VI. Aug., qui illustre Cartusianorum Romae museum, quod ejus coenobii procurator Rochefortius collegegerat, adjecit. Quae omnia latius olim descripsi in historia hujus musei, quam ejus catalogo anno 1779 vulgato praefixeram. Ex quo ejus regendi cura mihi est demandata, praeclara accessere supplementa, museum Granellianum, quod stetit in collegio Vindobonensi abolitae Societatis Jesu, numis Graecis sane locuples, museum comitis Ariosti, quod continebat praeclaram ac perpetuam seriem monetae Augustorum ex argento, Bruxellense Caroli Lotharingiae ducis, Ambrasianum Tirolense, ex quo aurei omnino LXXX., qui hactenus desiderabantur, capti fuere, museum bibliothecae Windhagianae, non adnumeratis iis, qui seorsim coempti, aut permutatione acquisiti sunt. Facile igitur Caesareus hic thesaurus inter alios sui generis principem in Germania locum obtinet, et forte, si regium Parisinum demas, nulli alteri cessurus, si inde a principio eadem cura colligendae monetae Graecae, quanta Latinae, impensa fuisset.

Museum regium Berolinense, eximiae et istud famae, cujus numos illustriores edidit explicavitque magnae vir eruditionis Laurentius Begerus, ut diximus capite XXII. § 17.

Museum Saxogothanum, quod olim Antonius Guntherus comes Schwarzburgicus Andreae Morellii potissimum consilio usus collegit, et Arnstadii collocavit. Ineunte hoc saeculo a Friderico Saxonum Gothanorum duce magnis sumptibus emptum Gothae securam in hunc diem stationem reperit. Ejus opes praedicavit Christianus Liebe in praeclaro opere, quod laudavimus capite XXII. § 24.

Museum S. Floriani canonicorum regularium S. Augustini Austriae superioris. Ejus auctor Apostolus Zeno, impe-

rante Carolo VI. poeta Caesareus, vir variae eruditionis ac solidae. Inchoatum Vindobonae, et cum Venetias impetrata missione redivisset, per honestum otium insigniter auctum, ejus abbatiae sumptibus Austriam repetiit. Illustres in omnibus monetae veteris classibus series continet, sed parum adhuc a tanto annorum spatio eruditis cognitas propter difficilem, quae vetus est querela, ac fere *ἀδυνατον* ad illud accessum, cum videantur viri praeclarae ceterum famae fecisse impensam, non ut veteres hae opes servirent literarum incremento, sed ut, quod alibi questus fueram, vix ex terrae visceribus renatae alteram continuo mortem cogerentur experiri. Aliud fuisse in simili causa virorum nobilissimorum institutum, ac propterea grato a nobis animo acceptum, sequentia exempla docebunt.

Museum cels. principis Christiani de Waldeck exercitus Caesarei promareschalli, legionis equestris supremi tribuni etc. Virum nominavi, quem Mars, cum res armis gerenda, Minerva, cum ab his cessatur, in familiarissimis suis putant. Illustrem imperatorum seriem, ac si aeneos primae formae spectes, e praestantissimis unam, quas per Europam reperias, non tam sumptibus suis debet, quam institutis fere quotannis cluso Jani templo in Italiam itineribus, ac purgato suo judicio, quo numorum fidem longo, multoque usu explorare didicit. Praeclarum hoc museum nunc Vindobonam translatum insignes mihi ad praesens opus commoditates attulit, in quo non pauca reperies numorum *ἀνεκδοτων* exemplaria, quos in literarum bonum vulgandi princeps liberalissimus veniam lubens fecit.

Museum Alexandri L. B. de Seckendorf, equitis ordinis Teutonici, C. R. M. a cubiculo etc.: quod is multorum annorum opera, sumptibus, ac suamet peritia instruxit, et in dies augere accessionibus non desinit. Quod si lentius est ejus ad perfectionem iter, in causa est negotiorum moles, quae virum Musis amicum, praecipue cum civilibus discordiis Belgium misceretur, a nostris studiis abstraxere.

Museum excell. feminae comitis de Bentinck natae comitis de Aldenburg, cujus erectam supra sexum suum mentem multa alia experimenta nobilitaverunt. Iam inde a prima juventute elegantes artes toto animo complexa faciles subinde illas paratasque experta est, quae senectutem oblectarent. Hoc illa animo coepit moliri Hamburgi thesaurum monetae veteris, quem subinde, cum satis jam auctum colonis videret, nullo ipsa adjutore usa vulgatis hactenus tribus voluminibus publici juris fecit. Erunt, qui de numorum nonnullorum fide, quos catalogus hic continet, volent dubitare, quod eorum esto arbitrii, qui vidcre. Praeclara nuper ad paratas jam opes accessio fuere numi maximi moduli, quos ex thesauro Ennerii Lutetiae venali emptos in museum suum derivavit.

Museum Francisci Neumann, cujus capite praecedente § XLIX. obiter memini, et laudavi merita. Monetam tantum regum, urbium, populorumque complectitur in omni metallo, non tam numero, nam numorum circiter quatuor millia cum semisse continet, quam horum nitore, ac raritate conspicuam, quas propter laudes

inter privatorum musea locum insignem promeretur. Haec scribentem certiorem fecit auctor, se thesaurum hunc suum, multorum delicias annorum, cessisse excell. comiti Szechenyo Hungaro, qui illum proxime in aedes suas, quae sunt Sopronii, transferet.

HVNGARIA.

Museum ill. Michaelis comitis a Vitzai, jam a patre Michaele tanta contentione instrui coeptum, auctumque suppetiis, ut jam tum omnes illustris ejus regni thesauros, qui monetam veterem continent, numorum et copia, et praestantia post se relinqueret. Argumento sunto tot numi insignes, et nondum cogniti, quos mihi, quo fuit praeclaro adversum me, quoad vixerat, animo, ultro suppeditavit inserendos operi, quo tum scribendo maxime occupabar, numos veteres anecdotos complexo. Coeptum a patre institutum retexens filius ut bonorum, sic, quod rari est exempli, voluntatis quoque paternae haeres, incredibile, quanto, non dixerim, adfectu, sed fame in has feratur veteris aevi reliquias, impigro usus adjutore P. Felice Caronni Barnabita Italo, quem anno proxime elapso eas conquirendi studio magnam cultae Europae partem obire voluit, et nunc alteri erudito itineri destinat. Quo ille praeclaro usus consilio dum bona fortunae eruditionis adjumentis, tempus honestissimo literarum otio impendit, nemo est, qui non intelligat, quantum inde honoris gloriaeque non modo nobilissimae genti suae, sed et patriae, cujus simul ornamentis haec subsidia parantur, accedat. Non paucis hujus operis locis apparebit, quam insignes ex ejus musei numis, quorum mihi usum pro sua humanitate, et publice serviendi studio indulserat, utilitates abstulerim. Praetereo, quia huc non pertinent, gemmas veteres, diptycha, tabulas honestae missionis, et quamcunque aliam veteris aevi suppellectilem, quarum magnam partem jam collegit, partim colligere non desinit.

TRANSILVANIA.

Museum excell. L. B. de Bruckenthall, quod est Cibinii. Praeter insignes series operum, quas sive ars pictoria, sive natura produxit, tum et opulentissimum monetae patriae thesaurum illustres etiam audio continere numorum veterum opes, ac praecipue imperatorum R. in omni metallo.

CAPVT XXIV.

De ordinandis utiliter museis.

Superest, ut, quo pacto disponenda, ordinandaque sint numorum veterum musea, quia apta partium dispositio magnas studentibus adfert opportunitates, consilium nostrum expediamus. Fuere, qui in colligendis numis certam sibi tantum seriem praefixere, sive quod in hanc unam praecipuo ferrentur adfectu, sive quod sum-

ptuum vererentur magnitudinem, si ad omnes cupiditatem suam porrigerent. Sic cardinalis Alexander Albani ad numos tantum maximi moduli imperatorum, alii ad alios animum adjecere. At de his agere hoc loco non instituimus, quia ipsi sibi legem ordinemque facile praescribunt; sed sola musea locupletia, quae omnes, et diversissimas quasque monetae veteris classes complectuntur, huc pertinere putamus.

Antequam, quem ipse modum reliquis praestare existimem, aperio, commemorandi sunt varii modi, qui majoribus nostris, et ad hunc diem plerisque aliis maxime adridere sunt visi.

Froelichius veterum institutum secutus totum numismatum agmen in plures classes dispescuit. Harum omnino quindecim, et his etiam plures proposuit [t]), et hoc consilio non modo in disponendo catalogo, qui *Numismata cimelii Caesarei Vindobonensis* inscribitur, usus est, sed eodem ipsos etiam numos per scrinia musei Caesarei ab eo distributos reperi. Ex hujus legis praescripto primum locum obtinent numi aurei maximi moduli primum urbium et populorum, tum regum, denique imperatorum. Succedunt aurei voluminis minoris urbium iterum, regum, imperatorum. Auro succedit argentum eodem voluminis discrimine. Argenteos excipiunt aenei distributi in numos maximi moduli, dein numos I. II. III. formae. At vero veteris hujus moris incommoda jam alias perstrinxi (in praefat. ad Catal. mus. Caes.) Demus, ajebam, aequabili hoc cum metalli, tum voluminis modo pasci nonnihil oculos, istud indubitatum, numos ejusdem populi vel principis per classes nimio diversas multiplicesque disjici. Nam tum evenire necesse est, ut cum commentari in numos v. g. Syracusanorum, vel Alexandri M., vel Hadriani cupimus, ii ex sex, pluribusve diversis locis pro varia metalli, voluminisve ratione conquirendi sint, quod ipsum quanto mihi saepe in vetere musei Caesarei distributione et incommodo fuerit, et taedio, facile est intelligere. Nemo est, qui non intelligat, ad disciplinam nostram nihil interesse, ex quo quis numus sit metallo, qua magnitudine. Cum raras has prisci aevi reliquias non aliam ob causam adservandas putemus, quam quod transactae aetatis idonei sunt testes, ac magistri, perinde est, seu aurum illud sit, et argentum, quod nos erudit, seu aes, seu etiam plumbum, sitne magno orbe spectabile, an intra angustiores limites coartatum. At nemo est qui negaverit, ad institutum nostrum magnopere interesse, numos omnes, quorum una est aetas, aut patria, etiam uniri situ, plusque valere ad institutionem ac usum museum etiam mediocre hac lege distributum, quam locupletissimum aliud per incommodam nimiumque diligentem ἀκρίβειαν in superfluas classes partitum. Haec cum sedulo reputarem animo, nulla me aliorum auctoritate permoveri passus sum, quo minus in musei Caesarei partitione neglectis iis illecebris, quas captus ex metallo, et

t) Notit. elem. p. 7.

volumine ordo suppeditat, alium magis naturalem, et ad usum multo praestabiliorem sequendum censerem, quem continuo dabimus. Quod si quis oculorum etiam voluptati tribuendum aliquid existimat, is quaeso reputet, ne hanc quidem facile sinceram posse obtineri. Exemplo esto series numorum maximae formae Augustorum, in quam ii, qui ea delectantur, inserere amant aureos quoque et argenteos, si modo consuetum monetae aureae vel argenteae modulum vel tenuiter excedant, qui adeo collati cum praegrandibus aeneis juxta positis contempti sunt voluminis. Deinde cum usque ad Hadriani imperium vix exstent aenei maximae formae numi, necesse putant in consortium admittere numos, quos *Contorniatos* appellamus, qui propter despectam prosapiam ab hac societate excludendi potius sunt, quam cum hac nobili classe miscendi. Vide, quae huc pertinentia alia dedi supra capite X.

Praeter hunc modum plerisque hactenus familiarem placuit alius quoque, cujus auctor fuit Jacobus Oiselius [u]). Is numismata in varias classes a prioribus diversas dispescit, v. g. regionum, provinciarum etc. — deorum, dearumque — virtutum — rerum militarium — circorum, ludorum etc. — consecrationum — templorum, aedificiorum publicorum etc. — sacerdotiorum, signorum pontificalium — miscellaneorum. Eandem legem secutus etiam videtur is, qui museum Pembrockianum disposuit, ut apparet ex ejus catalogo. At enim quis non videt, hoc pacto illustrius quoddam museum in series infinitas diduci posse, et hunc modum confusionem magis, quam rectum ordinem appellandum esse, etsi non negaverim, aliquas cum hac lege utilitates esse conjunctas, sed quas nos alio etiam modo, nimirum adjectis indicibus rite digestis, possumus recuperare.

Omissis his diversarum classium modis, quos magis auctoritas, quam rei natura consecravit, aliam placuit disponendorum rite numorum tentare legem, cujus rationem in eadem praefatione ad Catalogum musei Caesarei explicavi, atque hoc loco utiliter repetendam existimo. Non alia magis idonea, magisque simplex visa est, quam totum numorum agmen in binas partes dispescere, quarum I. numos urbium, populorum, regum, II. monetam Romanorum complecteretur. Ad primam quod attinet, satis constat, eam hactenus per legem alphabeticam perturbatam potius fuisse, quam ordinatam. Quid enim magis vero, justoque ordini repugnat, quam Panormum Siciliae excipere Panticapaeum Tauricae in Septemtriones positae, huic proxime conjungi remotissimam in meridiem Paphum? Et tamen passim videas sive in museis, sive catalogis hac lege digestos numos. Neque vero ea methodus propterea solum repudianda, quod vicinas urbes longe dimovet, dissitas conjungit, verum etiam quod insigni commodo, atque ex praecipuis uno disciplinam numismaticam privat. Nam cum quaevis regio, ac singuli fere tractus

u) Thes. sel. num. ant.

in cudenda moneta certam quandam, ac sibi propriam habuerint legem, seu epigraphen spectes, ejusque varium situm ac modum, seu typos, seu metallum, ejusque mixtionem, seu numi diversam conformationem, seu fabricam ipsam, seu denique qualecunque illud discrimen, quod oculi longo usu eruditi facile intelligunt, sed tradi praeceptis nequit, sic ut harum ope differentiarum mox definias, Siculusne sit numus, an Creticus, an Aegyptius, omne istud discrimen tam varium, ac multiplex non alia felicius ratione perspici, atque intelligi potest, quam si numi, quos idem natale solum in lucem dedit, situ quoque conjungantur. Ea ejusdem regionis numorum contentione factum, ut magnus Pellerinius, qui eo consilio forte primus uti coepit, magnam partem tot in re numismatica aenigmata, quae suo hactenus Oedipo caruere, incredibili felicitate ac perspicacia explicaret. Ad ejus viri institutum sic universam distributionis rationem adcommodandam existimo, ut fas tamen putem, ab eo in nonnullis discedere. Nam primum numos regum iis regionibus conjungere amo, quibus imperitabant, deinde numis singularum urbium, quos autonomos vocamus, continuo subjicio illos, quos eaedem urbes seu coloniae nomine, seu abeque hoc, cum imperatorum effigie signavere. Hoc ordine unum Harduinum, quod mihi constet, in suis populorum et urbium numis usum video, cum eos alii in separatas classes conjicerent, seu coloniarum, seu numorum in urbibus Graece loquentibus cum imperantium effigie signatorum. Nolo hic adversum eos, quibus haec lex praeplacuit, iniquiorem ferre censuram, facile tamen adducor, ut credam, eruditos hos viros magis vetus institutum, quod non semper optimum est, quam veram utilitatem secutos, cum, quidquid adferri possit, indubitatum sit, argumentum, quod partes aversae continent, raro cum imperatoribus, quos exhibent, sed cum ipsa urbis historia, religione, situ, aliisque peristasibus plerumque connecti. Denique insularum numos, quos in separatam seriem conjecit Pellerinius, conjungo cum regionibus, quibus maxime fuere vicinae, quia plerumque eandem cum illis legem in feriunda moneta secutas video.

Sequitur pars II., sive quae monetam Romanorum complectitur. In hac agmen ducunt numi, quos consulum aetas tulerat, sed de quorum dispositione dicere nihil attinet. Nam cum neque chronologia, neque opportunis legibus aliis ligari possint, nisi conjecturis non ferendis indulgeas, sequenda omnino, si sapias, recepta ratio, quae numos secundum gentium Romanarum nomina persequitur. Aliud de imperatorum moneta judicium.

In hac duplex hactenus observata lex. Occo et Mediobarbus eam praeclaro quidem consilio per Romanorum fastos duxere, verum istud plerisque molestum jure visum, quod conjecturis nimium darent, numosque omni nota chronologica destitutos, quales non paucos reperias etiam prima Caesarum aetate, inde vero a Gallieno fere omnes, nulla opportuna ratione ac consilio certis annis illigarent. Despe-

rato ab hac parte successu plerique alii ordinem alphabeticum partium aversarum velut ancoram arripuere, quo utrum magis consultum sit museo, an vero magis perturbata omnia, decidere vereor. Sane quidquid commodi verae utilitatis, atque etiam voluptatis suppeditat chronologia, perpetua historiae series, vultus imperatorum paullatim in senium vergens, istud omne altero hoc modo planissime pessumit. Quae causa fuit, cur posteriore repudiato visum sit Occonis potius vestigiis insistendum. Non diffiteor, ejus statutum ordinem saepenumero esse consutum temere, et quod notae chronologicae absunt, nimio claudicare, verum, si qua in re alia, in hoc certe negotio valere debet vetus illud, eundum, qua potest, qua non potest, non eundum. Esto, multa esse vaga atque incerta, at vero multa habemus certa et explorata. Vtamur ergo his ut certis, et quae incerta sunt, incertis committamus, ac tum salva erunt, quae salva esse ad studia nostra magnopere interest, ac vitabuntur, in quibus peccavit Occo. Hoc ergo consilio imperatorum numi sic videntur collocandi, ut suis annis tribuantur ii, quorum certam, aut saltem verisimilem tenemus aetatem, reliquis, quos *vagos* appellare placuit, in postremum agmen ordine aversarum alphabetico conjectis. Atque hanc legem cum mihi in ordinando museo Caesareo praescripsissem, absoluto jam opere uberrimum tuli ejus instituti fructum, cum illud ipsum forte fortuna celeberrimi Bimardi calculo comprobatum viderem, cujus de hoc argumento judicium ii, qui novitatis me, ac judicii minus purgati arguere possent, videre, si lubet, possunt in opere: *la Science des Médailles T. I. p.* 199. Ceterum si tum in consulatuum ac tribuniciae potestatis et historiae ratione Mediobarbum fere constanter secutus sum, et frequentius adeo hoc duce peccavi, in causa fuit, quod et ibidem ingenue confessus sum, quia nondum mihi tum otium fuerat, adcuratum universae historiae Romanae examen, et ad severiores critices leges exactum, quod multorum esse annorum opus nemo nescit, instituendi. At enim cujus tum facultas non fuit, istud adcuratius a me praesente in opere fuisse praestitum, et non vulgari contentione, facile quivis, qui inspicere volet, intelliget.

His generatim expositis superfluum existimo, reliquas, minimasque quasvis hujus instituti causas, modosque exponere, cum hi omnes ex inspecto musei Caesarei catalogo possint intelligi, aut potius eos, quibus haec mea praestare videbuntur, hortabor, ut in disponendis numis sequantur ordinem, quem in praesente opere secutus sum, quia, ut continuo dixeram, re secundis curis curatius discussa, praecipue ea in parte, quae chronologiam imperatorum continet, vitavi vitia, quae illi catalogo inhaerent.

Superest, ut partem etiam hujus causae mechanicam attingamus, intelligo, scrinia recipiendis numis destinata, eorumque conformationem internam, praecepto tanto magis necessario, quia institutum meum alias dispositionis internae leges exigit. Pro more hactenus recepto haec scrinia, sive arculae continent asseres variae magnitudinis foras et introrsum mobiles, in quibus torno excavatae sunt

areolae rotundae numos recepturae. Harum varia est pro numorum volumine capacitas. Ampliora exigit hospitia classis illa, quae numos maximae formae complectitur, et sic ἀναλογως contractiora illi, qui sunt formae I. II. III. Nemo non videt, hanc areolarum spectata magnitudine distributionem, ut huic se instituto suapte adcommodat, quia voluminis legem sequitur, a meo plane esse alienam. Nam cum in hoc nulla habeatur magnitudinis ratio, sed sibi succedant numi, ut eos seu geographiae, seu chronologiae lex jubet succedere, necesse est, areolas ejus esse capacitatis, quae seriem coeptam interrumpi non patiatur. At enim hoc modo, inquies, necesse erit, areolas omnes peramplae esse diametri, quia non raro fiet, ut numum III. vel IV. formae, v. g. Pergami, vel Valentis, excipiat numus praegrandis formae ejusdem urbis, vel Caesaris, ac tum necesse etiam, supra modum multiplicare scrinia, quia etiam minimae formae numuli eandem sortientur aream, quantam, qui maximae sunt. Ad haec non potest non offendere oculos, cum vident, numulum exilem, quales sunt minutissimi Tarentini, vel Attici, quos propter parvitatem vix possumus digitis tractare, occupare spatium, quod centenis similibus sufficeret, accedente etiam ejus jacturae periculo, si carcere tam laxo contineatur. Non possum equidem hanc difficultatem inficiari, quae instituti mei rationem necessario consequitur. Sed eam mitigare hac ratione institui. Prospecto antea numorum numero duplicis generis paravi tabulas, seu asseres mobiles. Horum unum divisum fuit in areas, quae numorum I. formae mensuram aliquantum excedunt, atque per has perpetua serie distribui numos I. et II. formae, quin et numos maximi moduli, si modo eos areolae capacitas admisit, (nam sunt non pauci, qui numos I. formae magis crassitie, quam volumine excedunt). Alterum divisum fuit in areolas angustiores, quae numos III. formae, et quoscunque his minores reciperent. Qui numi maximae formae majoris sunt voluminis, quam ut eos prior divisio coercere possit, quoniam perpauci sunt numero, neque etiam omissi seriem perturbant, facile extra ordinem in tabulas aliquot capacioribus areis instructas possunt differri. Atque haec lex tam in serie numorum urbium, populorum, regum, quam in ea, quae Augustorum numos complectitur, locum habet. Hac ratione olim museum Caesareum non modo, quod ad universam ejus dispositionem, sed etiam, quod ad tabularum apparatum pertinet, instruxi, neque ejus me consilii multorum causa commodorum hactenus poenituit.

HISPANIA.

PROLEGOMENA
AD NVMOS HISPANIAE.

Celeberrimae hujus regionis rem monetariam fuisse opibus illustrem ac conspicuam, docet insignis numorum copia, qui vetere aevo signati vitatis tot saeculorum minis ad nostri aevi notitiam pervenere. Operae pretium, eorum variam naturam, ac indolem, et quae alia opportune praemoneri possunt, distinctis capitibus exponere, quorum I. aget de numis Hispaniae pro varia eorum aetate, II. quo tempore res monetaria in Hispania desiverit, III. de metallo in numis Hispaniae, IV. de argento Oscensi et Bigato, V. de epigraphe, VI. de typis, VII. de fabrica et forma, VIII. de eruditorum operibus Hispaniensem monetam illustrantibus.

I. De numis Hispaniae pro varia aetate.

Cum rei monetariae in Hispania incunabula aeque nobis ignota sint, atque illa aliarum regionum, aliud nobis reliquum non est, quam capto initio a numis iis, quos ex certis indiciis vetustissimos agnoscimus, ad inferiora tempora descendere.

In vetustissimis putamus sequentes:

Caput nudum barbatulum, in aliis imberbe, adstitutis aliquot literis Hispanis.)(*Epigraphe Hispana. Vir armatus eques citato cursu d. hastam.* AR. III. denarii fere pondere. AE. II. (Mus. Caes.)

Caput nudum imberbe.)(*Epigraphe Hispana. Eques desultor binos equos regens.* AR. III. (Mus. Caes.)

Praetereo numos alios aut parum diversos, aut aliis quidem typis, sed omnes Hispane inscriptos, quorum magnum numerum edidere Ludovicus Velasquez *Ensayo sobre los alphabetos de las letras desconocidas. Madrid* 1752. *in* 4*to.* et Mahudelius *Dissertation historique sur les monnoyes antiques d'Espagne. Paris* 1752. *in* 4*to.* Istud certum, maximam id genus numorum partem esse similem iis, quos hoc loco sede priore indicavimus.

Indubitatum est, Hispanos liberos suique adhuc juris in inscribenda moneta sua usos quoque lingua patria, proinde vetustissimos habendos numos, quos peregrinae linguae contagio nondum corrupit.

Succedunt aetate numi bilingues, id est, cum numus unus idemque epigraphen partim Hispanam, partim Latinam offert, quales sunt numi Obulconis, Saetabis, Saguntí etc. nimirum cum Hispaniae urbes jam esse Romanis obnoxiae coeperunt, aut certe jam liberalius illis cum his commercium fuit; denique ii, in quibus, extrusa lingua nativa, una jam dominatur Latina. Eodem modo inter Phoeniciae urbium numos antiquissimi habentur ii, qui sola Phoenicum lingua notantur, serioris aevi sunt, qui Phoeniciam et Graecam miscent, novissimi, qui una Graeca loquuntur, ceu numi Beryti, Sidonis, Tyri etc.

Eadem ratio ad urbes a Phoenicibus et Graecis in Hispania conditas valebit. Sane numos Gaditanos et Abderitanos solam linguam Phoeniciam, Emporitanos solam Graecam praeferentes esse antiquiores iis, qui Latinam serius suffecere, nemo erit, qui ambigat.

Ex fabrica etiam et typis possunt aetatis remotae auguria vix fallacia capi. Sic fabrica rudior, et saepe barbara, ut in numis Obulconis, Vliae, Vrsonis, tum et typi simplices, et ex vetere Hispanae artis ingenio, tempus arguunt nondum a Romanorum elegantia excultum. Enim vero Hispanarum urbium numi Caesarum aetate haud dubie signati, etsi nunquam summum artis nitorem praestant, a summa tamen artis barbarie plerumque longe distant.

II. Quo tempore res monetaria in Hispania desiverit.

Diximus, non posse adsignari tempus, quo primum Hispani ferire monetam coeperunt. At potest certum definiri tempus juris monetarii in Hispania antiquati. Ademptum illud imperante Caligula, jam inter omnes convenit. Postremus enim is est, cujus effigiem nomenque monetae Hispanae illatum constet, et si qui fuere auctores, qui Claudium, Galbam, aliumve aliquem in numis Hispanis se reperisse jactabant, eos aut in superiora removendos tempora, aut alterius esse regionis monetam, recentiorum artis nostrae magistrorum demonstravit peritia, et experientia. Florezio Hispano, cujus praeclarum judicium nunc primum, deinceps frequentissime recitabo, cujusque laudes postremis horum προλεγομενων capitibus persequar, veri simile visum anno imperantis Caligulae postremo Hispanis feriundae monetae jus ademptum, quia in Caesaraugustae numis quatuor varios reperit viros totidem Caligulae annis, nam in quartum annum duravit, respondentes [a]).

Cum nemo veterum causam sublati hujus permissus proderet, non defuit tamen nostrae aetatis hominum diligentia, qui eam probabili conjectura adsequi posse sperarent. Vaillantii conjectura fuit, Caligulam Caesaraugustanis iratum, quod M. Agrippam avum, a quo se teste Sue-

a) Tom. I. p. 253.

-tonio genus ducere ob ignobilitatem nolebat profiteri, in numis proposuissent, totam Hispaniam cudendae monetae jure multasse [b]). Mira enimvero oratio! Cur enim tota Hispania luat piaculum ab unis Caesaraugustanis admissum? Aut cur id privilegium non restituerunt successores Caligulae, quo per hujus stolidum ingenium excidit? Ceterum quibus tam atrox ea videtur injuria Hispaniae inflicta, ii velim reputent, idem Galliae coloniis sub ipsa Augusti tempora accidisse, Italiae autem, saltem continentis, coloniis jus istud sub ipsum Caesarum exortum, nisi forte jam antea, ademptum. Siciliae numi Augusti aevum non excedunt. Quare inquirendum potius, cur non permissum fuerit Europae in occasum vergentis provinciis quod datum fuit reliquis ultra Adriaticum et Ionium in orientem positis, quarum moneta ultra Gallienum porrigitur, et mirandum potius, tam diu licuisse Hispaniae, quod aliis multo maturius fuit ademptum, aut concessum nunquam. Verum hanc disquisitionem in alium locum differimus.

III. De metallo in numis Hispaniae.

Aureus hujus regionis numus hactenus repertus non est, etsi ex Strabone [c]) aliisque satis constet, Hispaniam non minus auro, quam aliis metallis abundasse. Quare ex ipso hoc monetae aureae defectu certi esse possumus, eam in Hispania in usu non fuisse. Quin idem etiam non obscure ex Livii verbis colligimus. Nam cum summam praedae, quam expugnata a Scipione Carthago Nova intulit, enumeraret, argentum quidem factum signatumque, at factum tantum aurum enarrat [d]).

Argenteae monetae usum, ut apud plerasque gentes alias, sic et apud Hispanos fuisse vetustissimum, docent numi, quos supra capite I. recitavi, Hispana lingua omnes inscripti, et quos propter hanc ipsam causam in Hispaniae antiquissimis habendos dixi. Quibus in urbibus numi hi argentei Hispane loquentes cusi sint, cum ejus linguae idoneum interpretem nacti nondum simus, incompertum. Habemus tamen argenteum Phoenicium Gadibus signatum, tum et complures Graecos Emporitanos et Rhodenses. Saguntinum possedit Florezius [e]). Neque etiam constat, quo tempore argentum in Hispania flari feriri desiverit. Istud certum, inde a Caesarum aetate antiquato pecuniae argenteae usu aes malleo subjectum. Quare Florezio res insolens visi numi duo argentei coloniarum Carthaginis Novae et Ilici aevi Augustei, quin tamen propterea adfirmare auderet, jus monetarium Hispaniae coloniis hac adhuc aetate in argentum permissum [f]).

b) Num. colon. sub Agrippa. c) L. III. d) L. XXVI. c. 47. e) Tom. III. p. 116. f) l. c.

IV. De argento Oscensi et Bigato.

Livius, auctor gravis, inter spolia variis bellis ab Hispanis extorta quater *argentum Oscense Bigatum* memorat. En testimonia ipsa:

M. Helvius ex Hispania ulteriore ovans urbem ingressus *argenti infecti tulit in aerarium quatuordecim millia pondo, septingenta triginta duo, et SIGNATI BIGATORVM septemdecim millia viginti tria, et OSCENSIS ARGENTI centum viginti millia quadringentos triginta octo.* Factum istud anno V. C. 559 [g]).

Q. Minucius ex Hispania ulteriore triumphans *tulit argenti pondo triginta quatuor millia octingenta, BIGATORVM septuaginta octo millia, et OSCENSIS ARGENTI ducenta septuaginta octo millia.* Factum istud eodem anno [h]).

M. Porcius Cato ex Hispania citeriore triumphans *tulit argenti infecti viginti quinque millia pondo, BIGATI centum viginti tria millia, OSCENSIS quingenta quadraginta.* Factum istud V. C. 560 [i]).

Q. Fulvius Flaccus ex Hispania citeriore redux *tulit in triumpho SIGNATI OSCENSIS NVMVM centum septuaginta tria millia ducentos.* Factum istud V. C. 574 [k]).

Ex his ergo Livii oraculis certum est, argentum *Oscense* et *Bigatum* veram fuisse monetam; nam huic tantum vocabula *signatum* et *numus* competunt. Agemus primum de numis Oscensibus.

Quos Livius numos nomine argenti Oscensis intellexerit, non una fuit antiquariorum mens, quos inter illi magnopere falluntur, qui Oscense argentum dixerunt denarios illos, qui propositi exstant inter numos Domitii Calvini, et Lentuli Spintheris, inscripti OSCA, quos dabimus in numis familiarum. Certum est enim teste Florezio [l]), raros esse hos denarios, ac praecipue in Hispania, summam autem corrasae vel ad solos hos quatuor triumphos monetae Oscensis, ut vidimus, tam enormem, ut necesse esset fuisse signatos ingente copia, atque adeo majore numero etiam hodie reperiri; quod vero sententiam hanc penitus affligit, est, quod pauci illi, qui hodie supersunt, Domitii et Lentuli denarii multis post quatuor hos triumphos annis signati sunt, ut suo loco docebitur. At multo est verisimilior sententia eorum, qui nomine Oscensis intelligunt veteres illos numos argenteos Hispane inscriptos, de quibus capite I. egimus, signatos olim tanta copia, ut vel hodie musea omnia iis abundent. Et vero refert Vincentius Lastanosa in Museo suo pag. 17. et 61., anno saeculi elapsi XXX. magnam similium numorum vim erutam esse.

Quae autem fuerit causa, cur Oscensis ea pecunia nominaretur, magis adhuc incertum. Florezius copiose refutat eos, qui credidere, eam sic vocatam propterea, quod Oscae tantum, celebri Tarraconensis urbe, signari sint soliti, et cujus ipsius urbis numos non paucos habemus superstites, et in qua certum est etiam cu-

g) L. XXXIV. c. 10. h) l. c. i) L. XXXIV. c. 46. k) L. XL. c. 43. l) Tom. II. p. 520.

sos denarios Lentuli et Domitii supra memoratos. Quae quidem opinio nullam habet veri speciem propterea, quod variantes typi et epigraphes literae varias etiam urbes videntur indicare. Quam tamen ego multo magis sequi malim prae altera Florezii, conjicientis, dictam forte Oscensem a Livio causa adfinitatis, nimirum quod literae Hispanis his numis inscriptae videantur similes literis illis, quae exstant in monumentis Oscorum Campaniae [m]). Praeterquam enim quod neminem futurum existimem, qui non continuo profiteatur, conjecturae huic ne minimum quidem inesse probabilitatis, hoc illa uno jam evertitur, quod tum Livius dicturus non fuisset argentum *Oscense*, sed *Oscum*. Forte a vero non aberravero, si existimem, monetam hanc communi nomine dictam fuisse Oscensem, quod forte primi fuere Oscenses, qui hac forma, et hoc pondere argentum signaverunt, aliis deinde Hispaniae urbibus eandem in pecunia sua legem sequentibus, ut nos florenos aureos dicimus, non quod Florentiae signati sunt, sed quod praeivere Florentini.

Bigati altera praedae Hispaniensis portio, et ipsi certa Hispanorum moneta, et secundum tot Livii testimonia ab Oscensi distincta. Dictam bigatam a bigarum typo, dubitari nequit. At quaeri potest, fueritne moneta domestica, an peregrina. Fuisse domesticam, id est: ab Hispanis ipsis signatam, post alios credidit Mahudelius [n]), sed quae sententia propter binas causas ferri nequit, primum quod ex tot numis argenteis residuis, quos per certa indicia Hispanienses novimus, nullus hactenus compertus sit cum bigarum nota. Deinde quod bigatos Livius in praeda Hispana numeravit, qua sola illi ratione nixi domesticam monetam putant, eorum sententiam non juvat propterea, quod idem Livius, quibus locis praedam ex Gallia Cisalpina captam enumerat, numorum quoque bigatorum summam prodit [o]). Vnde sequeretur, Gallos quoque Cisalpinos propriam habuisse monetam, de qua quidem hactenus nihil nobis constat, et eam, perinde atque Hispaniensem, bigis insignem fuisse. Melius igitur alii nomine bigatorum intelligunt denarios Romanos, quorum vetustiores magnam partem bigis notati fuere. Cum Romani inde a temporibus Hannibalicis magnos in Hispania exercitus alerent, necesse fuit, magnam denariorum vim in stipendia, aliosque belli usus inferri, eosque deinde populorum commerciis per universam Hispaniam differri. Praeclare istud iterum confirmat Livius, cum in summa praedae, quam Lentulus ex Hispania citeriore ovans prae se tulit, nulla argenti Oscensis vel bigati mentione, refert tantum *argenti signati DENARIOS triginta quatuor millia etc.* nimirum quos alio loco bigatos, hoc denarios dixit, quod perinde utique habendum, utroque nomine monetae Romanae proprio, tametsi absurdum non sit opinari, Livium denariorum nomine etiam numos Oscenses intellexisse, quanquam minus proprie, quia, ut capite I. diximus,

m) l. c. p. 522. n) Diss. sur les monn. d'Esp. p. 41. o) L. XXX. c. 23. et L. XXXVI. c. 40.

utrique fuerunt argentei, utrique ejusdem ponderis, et constat etiam, propter easdem causas etiam Graecorum drachmas nonnunquam dictas denarios.

V. De epigraphe.

Ad linguam, qua Hispaniae numi inscribuntur, quod attinet, habemus binas domesticas, tres adventitias. Domesticae sunt, quanquam et hae forte adventitiae vocari possint, sed a remotissimi aevi colonis invectae, *Celtiberica* et *Turdetana;* adventitiae: *Phoenicia, Graeca, Latina.* A domesticis ordiamur.

Celtibericae et *Turdetanae* discrimen repererunt eruditi ex numis veteribus, nimirum quod literae, quas in his objiciunt populi in Celtiberia, et majore parte Hispaniae Tarraconensis habitantes, longe differunt ab iis, quibus in moneta sua usi sunt Turdetani et Baeticae urbes. Vtriusque linguae naturam pridem magna contentione explicare sunt adorti eruditi Hispani, quorum postremus, quod norim, in arenam progressus est Ludovicus Josephus Velasquez edito opere, quod inscribitur: *Ensayo sobre los alphabetos de las letras desconocidas, que se encuentran en las mas antiguas medallas y monumentos de España. En Madrid* 1752. *in 4to.* Quo in tentamine, postea quam longum dedisset majorum suorum catalogum, qui hanc causam scriptis suis illustravere, literas cum in numis, tum aliis monumentis patriis repertas instituit comparare cum alphabetis vetustissimis Graecorum, Etruscorum, Latinorum, Gothorum, Runorum, Samaritanorum, Phoenicum, et eum denique legit industriae suae fructum, ut auderet non modo proponere alphabeta utriusque linguae Celtibericae et Turdetanae, sed etiam interpretari copiosa vocabula monumentis utriusque linguae charactere inscripta. Quo de opere quale meum sit judicium, sic habeto. Ego, ut lubenter, et, quod bonum virum decet, grato animo accipio, quidquid alter solide, graviter, et ex certis causis dictavit, sic, ut temere arripiam, quidquid contra cecidisse intelligo, nulla me patiar auctoritate permoveri. Enimvero quisquis libero a praejudiciis animo opus istud pervolverit, facile mecum intelliget, pleraque in eo arbitrarie adfirmari, et in argumentorum solidorum locum succedere conjecturas, quas levissimus halitus ferat agatque. Exemplo esto lapis literis Celtibericis inscriptus, quas sic reddi posse existimat vir eruditus: (ὑπερ) *NEON. ΤΑΕΝ. ΤΕΝ. ΕΝ. ΑΔΩ. ΛΕΜΕΙΝΑ.* id est: (*super*) *novam silvam pluit; ibi satio pratum* [p]). Ab uno hoc partu de reliquis arbitretur lector. Atqui si post tot insignium virorum tentamina nihil hactenus probabile prolatum est, fateamur, quod res est, nos a vera utriusque linguae scientia tam distare, quam dudum. Equidem existimo, illustrem Florezium non aliam magis ob caussam ab explicandis his numis abstinuisse, quam quod majorum naufragia veritus

p) pag. 127.

maluit fatales hos scopulos evitare, quam cum periculo et provisa jactura adire.

Inter linguas adventitias

Phoenicia antiquissima, a Phoeniciis, qui commercii causa huc commeabant, deinde Carthaginiensibus illata. Ejus alphabetum *Bastulo-phoenicium* vocat Velasquez, quia ejus usus in Baetica maritima valuit, quam inhabitabant Bastuli, et coloniis frequentabant Phoenices. Neque tamen ea lingua ultra litora longius progressa videtur. Ejus reliquias habemus in numis Abderae, Canacae, et Gadium, ut dicetur in dissertatione de numis Phoeniciis Phoeniciae propriae numis subjecta.

Graecam linguam invexerunt coloni Massilia profecti, suntque hac inscripti numi Emporiarum et Rhodae Tarraconensis urbium.

Latinae denique inductae, et reliquas omnes paullatim absorbentis causas quis ignorat? Admissa primum in societatem, quod comprobant numi non pauci bilingues, serius sola locuta est.

VI. De typis.

Habet Hispania, ut quaevis alia regio, in moneta sua certos suos typos, modosque sibi proprios, sic ut vel ab his facile saepe sit, eam ab aliarum regionum numis discernere. Quin et alios modos habent numi Baeticae, alios Tarraconensis. Lusitanicae numi, cum pauci numero sint, et fere tantum a Caesarum temporibus, jam magis alienos, quam nativos suos offerunt.

Baeticae numi perfrequenter sistunt ramos, spicas, pisces, eosque raro singulos, sed plerumque geminos; et quidem situ horizontali, sibique parallele dispositos, scripto in horum medio urbis nomine. Est hic character sic monetae Baeticae proprius, ut hoc conspecto dubitari non possit, numum eo insignem esse urbis Baeticae, aut si Tarraconensis, certe ad Baeticae confinia positae. Eodem modo Sphinx fere Baeticam tantum monetam occupavit. Ejus typi causa incerta. Florezius ad Aegyptiorum religionem et mysteria retulit. Frequenter etiam astra solis et lunae, vel solitarium A per Baeticae monetae aream vagantur. Propter certos hos ejus characteres factum, ut Florezius numum inscriptum OSCA non celebriori illi Tarraconensis Oscae, sed ignobiliori Baeticae tribuendum putaret. Generatim etiam moneta Baetica remotioris antiquitatis indicia praefert, quod propter abundantiam, maris viciniam, et appulsus opportunitatem pridem avide ab exteris nationibus frequentabatur; diutius etiam veterem suum modum et nativos typos retinuit, quia serius ea in regione pedem fixere Romani. Contra moneta Tarraconensis pauciores habet typos ex domestico ingenio captos, si demas equitem armatum citato cursu praecipitem, qui est typus potior in numis Bilbilis, Oscae, Saetabi, Segoviae, Toleti. Major pars Romanos typos, ac maturius quidem respexit, quia maturius a Romanis subacta ea Hispaniae pars paullatim mores suos ad victoris populi ingenium finxit. Atque haec de discrimine

numorum utriusque provinciae videbantur praecipienda.

Caput barba quidem opaca, sed plerumque attonsa, capillitio crispo, in aliis barba rasa. Hic typus obvius est in parte numorum adversa, tam certo monetae Hispaniensis charactere, ut, cum Lentulus Spinther et Domitius denarios, de quibus capite IV. egimus, Oscae Tarraconensis urbe feriundos curarent, simile caput barbatum iis imprimi vellent. Quorum ea capita effigies referant, incertum; in barbatis Florezius Herculem videt[q]), nisi potius utriusque generis capita heroes indigetes veteris aevi sistant, qui factis illustribus patriam nobilitaverunt, ut censet Mahudelius[r]).

Equi, spicae, oleae rami, uberes et felices horum in Hispania proventus facile indicant, ad quae apposite a Claudiano dicitur[t])

Dives equis, frugum facilis, pretiosa metallis.

* * *

Attingenda etiam symbola, Hispaniae in Romanorum moneta tribui solita:

Cuniculus, in numis Hadriani inscriptis HISPANIA, vel RESTITVTORI. HISPANIAE.

Hoc animalis genere abundasse Hispaniam in suammet perniciem, et ipsis etiam insulis fuisse infestum, docet Strabo[t]), sic ut harum nonnullae missis legatis terram habitandam a Romanis postularent, quod negarent, eorum sese incrementis posse resistere. Oppidum a cuniculis in Hispania suffossum narrat Plinius[u]). Lege ejus testimonia alia[x]). Unde et Catullus ad Egnatium scripsit[y]):

Tu praeter omnes une de capillatis
CVNICVLOSAE CELTIBERIAE fili
Egnati, opaca quem facit bonum barba.

* * *

Caput muliebre velatum, prominentibus in fronte, et incultis crinibus, pone scriptum: HISPAN., in denariis gentis Postumiae.

Capillatos a Catullo dici Hispanos, mox vidimus, et de se Martialis, Hispanus ipse[z]):

Hispanis ego contumax capillis.

* * *

Arma etiam huic genti propria. Jacula duo oblonga, et clypeus rotundus exigui voluminis dictus *cetra* Livio[a]). Gladius curtus bifidus in pugionis formam, aliaque, quorum omnium forma videri potest in denariis Pompeji M. et Galbae Aug., universus armorum apparatus et congeries in denariis P. Carisii, quae omnia late explicata habes apud Florezium[b]). Adde Hispanorum vexillum praefixo apro, de quo agetur in numis Cluniae Tarraconensis.

---

q) Tom. II. p. 519. r) Diss. sur les monn. d'Esp. p. 44. s) Carm. XXIX. v. 54. t) L. III. p. m. 213. u) L. VIII. § 43. x) Ibid. § 81. et 83. y) Poem. 35. z) L. X. ep. 65. a) L. XXI. c. 27. b) ad numm. Tabulae I.

VII. De fabrica et forma.

Fabrica, ut in regione, quae olim Gratiis et elegantiae nunquam litavit, Hispaniensem monetam nunquam cohonestavit. Ars in numis ejus gentis etiam optimis mediocritatem nunquam excedit, demptis Emporitanis et Rhodensibus, quos scires a Graecis, quod erant, elaboratos, sed et hi serius tracto a vicinis contagio in turpem barbariem degeneravere. In multis, praecipue vetustioribus Baeticae, opus videas humanitati prorsus inimicum, ac plane barbarum.

Forma in argenteis tertiam magnitudinem non superat. Aenei omnis sunt moduli, etiam nonnunquam maximi.

VIII. De eruditorum operibus Hispaniensem monetam illustrantibus.

Abundantibus rei monetariae veteris in Hispania copiis, non defuere viri ejus regionis eruditione praestantes, quibus operae pretium fore visum, si justis eam commentariis illustrarent. Non hic memorabo vetustiores illos, quorum opera in hac rei numismaticae luce jam fere fastidiuntur, quorumque catalogum dedit Bandurius in sua *Bibliotheca numaria*, ac multo ampliorem, Ludovicus Velasquez initio operis, cujus supra capite V. amplam mentionem feci. Horum plerique explicandis tantum numis iis, qui Hispanam epigraphen offerunt, sunt immorati. Varias monetae hujus partes, cum occasio tulit, explicavit Antonius Augustinus archiepiscopus Tarraconensis in eximiis suis, omnibusque, qui arti nostrae dant operam, abunde cognitis dialogis. Numos coloniarum, municipiorumque Hispaniae, qui Caesarum effigies offerunt, proposuit explicavitque Joannes Vaillantius in suo de coloniis opere; tum et Sigebertus Havercampus in suis ad Andreae Morellii Thesaurum numorum imperatorum commentariis.

Verum omnium superiorum laudes, qui in hoc argumento versati sunt, longe superavit Henricus Florezius Hispanus Ord. S. Aug. vulgato opere: *Medallas de las colonias, municipios y pueblos antiguos de España. En Madrid* 1757. *in 4to.* Constabat primum partibus II. Verum cum opere jam perfecto auctori ob oculos venisset justum agmen numorum hujus argumenti nondum cognitorum, lecta haec supplementa in partem III. conjecit, editque anno 1773. additis praeterea regum Gothorum Hispaniae olim imperantium numis. Omnem hanc monetae patriae copiam tabulis aeneis omnino LXVII. scite et adcurate incisam repraesentavit, non comprehensis hoc numero numis Gothicis. Numos in opus suum non recepit, nisi quos vidit ipse, aut a viris fide dignis editos reperit, jure adeo fastiditis omnibus iis, qui unum Goltzium praeconem nacti sunt, magno certe nostro legentium beneficio, cum ab aliis scriptoribus passim Goltziana figmenta cum veris, ac ingenuis permixta videas nullo addito indicio, quo caveremus. Commentarios praecedunt prolegomena ampla varia ac mul-

tiplici eruditione referta, tanquam faces doctrinam, quae sequitur, illustrantes. In ipsis commentariis nihil est, quod amplius desideres, sive doctrinam, sive adcurationem, sive in explicando sagacitatem, sive etiam, quae maxima laus est, modestiam spectes. Neque vero etiam in postremis beneficiis putandum, quod Vaillantii, Morellii, aliorumque errata, quorum incredibilis est numerus, notavit, numosque ab iis mendose editos ad veterem fidem restituit, sic ut jam nullo offensionis metu per numismaticam Hispaniae arenam liceat decurrere. Sane quoties praeclarum istud opus pervolveram, toties apud animum coepi precari, tali ingenio ac doctrina regionibus singulis, quae opibus numismaticis abundant, obtingeret monetae patriae praeco, quod unum foret ac certissimum remedium, sanandi morbos omnes, qui artem numismaticam vexant.

Atque his cognitis nemo erit, qui non continuo intelligat, virum his subsidiis instructum, cui praeterea omnia patriae suae musea patuere, qui ex vicino de urbium veterum situ, locis iis, in quibus certi generis numi frequentius reperiuntur, aliisque causis ad numorum scientiam pertinentibus unus omnium rectissime potuit judicare, parum jam posteris, ac cumprimis exteris nobis reliquum fecisse, quod aut sibi indictum esset, aut melius dici posset. Quod quidem praefandum necessario in hac mea numorum Hispaniensium doctrina duxi, ne abs me aut nova, aut aliter dicta expectet lector; paucissima sunt, quae post vulgatas Florezii opes addere licuit, paucissima, in quibus non mihi cum viro eruditissimo conveniat, hoc uno contentus, ut quae is laxius disputavit, pro instituti proposito contraherem.

Vrbium numos Florezius ordine omnes alphabetico proposuit, quem ego ordinem sic mutandum duxi, ut pro instituta a Romanis Hispaniae divisione primum numos Hispaniae Lusitanicae, deinde Baeticae, denique Tarraconensis commemorarem.

NVMI HISPANORVM

IN GENERE.

Florezius tabula I. operis sui numos commatis Romani, qui Hispaniae mentionem faciunt, proposuit explicavitque, sed quos nos pro instituto in alteram operis nostri partem differimus. Ex eo tamen numero binos excerpimus.

* * *

Caput Palladis, supra quod caput arietis, in area P. In alio: *Caput virile nudum.*)(HISPANORVM. *Eques hastatus citato cursu.* Æ. II., (Vterque numus est in museo Caes., item in Parutae Sicil. tab. 162.)

Caput Palladis.)(HISPANORVM. *Equus liber currens.* Æ. II. (Paruta l. c.)

Numi hi spectata fabrica, tum et typis Hispaniam patriam facile profitentur, etsi non constet, qua in urbe, qua aetate, quove consilio signati sint. Interim mirum, eorum nullum exemplum in manus navi Florezii venisse, qui eos ex Parutae opere citavit. Atque haec quidem potior causa fuerit, cur eos non in Hispania cusos, sed ab Hispanis Sicilia olim potitis videatur conjicere, sed quod judicium propter multas causas, quas commemorare longum foret, non facile quis probaverit.

Horum similem unum, sed aevi injuria septem primoribus literis multatum in museo Hunteriano Cymes Aeolidis numis perperam illatum video. (Tab. 22. n. 18.)

HISPANIA LVSITANICA.

EBORA.

Vetus nomen retinet. Plinio oppidum veteris Latii, et certum municipium secundum inscriptiones a Florezio citatas.

* * *

PERMISSV. CAESARIS. AVGVSTI. P. M. *vel parcius. Caput Augusti.*)(LIBERAL. IVLIAE. vel: LIBERALITATIS. IVLIAE. EBOR. *intra lauream.* In alio: *Instrumenta pontificalia.* Æ. I. II.

Plinius: (L. IV. p. 229.) *Ebora, quod item LIBERALITAS IVLIA,* incertum, qua de causa sic dicta a Julio Caesare, ut plures aliae ejus tractus, nomine a quopiam Caesaris elogio tracto. De *Caesaris permissu* cudendae monetae, quem non paucae Hispaniae urbes monetae inscripsere, agetur in tractatu de Coloniis.

* * *

Autonomus cum capite Cereris et tauro, quem Florezius principio Eboram retulit c), est *Berae* incertae, ut ipse serius docuit d).

Æ. RRR.

c) pag. 642. d) Tom. III. p. 17.

EMERITA.

Vrbs princeps Lusitanicae constituta ab Augusto, deducta colonia militum *Emeritorum*, unde urbi nomen, ut dicetur. Hodie vulgo *Merida*.

Augustae gentis caput numi singuli offerunt, Augusti seu vivi, seu mortui, Juliae, Tiberii, quorum singulares aliqui mox describentur. *Permissum Augusti* numi copiosi jactant.

Epigraphe: AVGVSTA. EMERITA. praefixo nonnunquam COL. vel etiam tantum: C. A. E. id est: *Colonia Augusta Emerita*, in uno: EM. AVG.

AETERNITATI. AVGVSTAE. *Templum*, in numis Tiberii.

PROVIDENT. *Ara ignita*, in numis D. Augusti.

Divinos honores Augusto post mortem ab Emeritensibus decretos, eumque templis ac aris cultum, hi numi testantur. Neque istud mirum, cum eosdem honores adhuc vivo delatos in Tarraconis numis simus visuri. Fuisse *aeternitatem* solis diis tributam, in Trajani numis Romanis copiose docebitur. Aversa alterius numi capta est ex numis obviis aeneis ejusdem Augusti.

* * *

SALVS. AVGVSTA. PERM. AVGVSTI. *Caput muliebre.*)(IVLIA AVGVSTA. C. A. E. *Julia sedens d. spicas, s. hastam.*

De hoc numo Liviae, subinde ex Augusti testamento Juliae, tum et de numis aliis similis argumenti agemus copiose in moneta Romana ejusdem Augustae. Hoc loco tantum observamus, Hispaniam ulteriorem, in qua sita Emerita, missis legatis orasse, ut exemplo Asiae delubrum Tiberio matrique ejus extrueret, sed quod negatum e). Cum non permitteretur delubrum, permissum sibi tamen putabant Emeritenses, Juliae Cereris specie divinos honores largiri.

* * *

LE. V. X. *Aquila legionaria inter duo signa militaria*, in numis Augusti.

De Emerita nostra Dio f): *Παυσαμενου δε του πολεμου τουτου, ὁ Αὐγουςος τους μεν ἀφηλικεςερους των ςρατιωτων ἀφηκε, και πολιν αὐτοις ἐν Λυσιτανιᾳ, την ΑΥΓΟΥΣΤΑΝ ΗΜΕΡΙΤΑΝ καλουμενην, κτισαι ἐδωκε. Finito hoc bello* (Asturico et Cantabrico) *Augustus emeritos milites dimisit, urbemque eis in Lusitania, nomine AVGVSTAM EMERITAM, condendam dedit.* Ex qua legione fuerint hi emeriti, scriptorum nemo prodidit, sed fuisse ex LE*gione* V. et X., praeclari hi numi testantur. Eaedem legiones occurrunt etiam in numis Cordubae, sive Patriciae Baeticae.

* * *

Epigraphe solita. *Persona adversa Panos barbata, auribus acutis.* In alio: *Persona adversa juvenilis.*)(*Aversa argumento solito.*

Ad explicandos insolentes hos typos mirum non est a Florezio nonnisi conjecturas adferri, et forte Panos caput numo illatum, quia teste Sosthene apud Plutarchum g) Bacchus victae a se Iberiae Pana comitem praefecit, a quo omnis regio dicta *Pania*, serius in *Spaniam* detorta.

e) Tacit. Ann. IV. 37. f) L. LIII. § 26. g) de Fluminib. in Nilo.

Lege porro conjecturas ejus alias. Neque minus in personae juvenilis explicatu adhaeret, quem, quia certi quid nihil praestat, lubens praetermitto.

* * *

Typi reliqui:

Porta urbis, cui plerumque inscriptum: AVGVSTA. EMERITA.

Sacerdos arans, obvius coloniarum, etiam Hispaniae, typus, quem explicamus in tractatu de coloniis.

* * *

In numis Emeritae tam aeneis, quam argenteis denariorum pondere saepe memoratur *P. Carisius legatus Augusti pro praetore*, sed quos placuit recensere partim in numis gentis Carisiae, partim in numis Augusti ad annum V. C. 732.

Æ. C.

NORBA.

Numos, quos auctores varii huic Lusitanicae oppido tribuerunt, vide descriptos in moneta Carthaginis Novae provinciae Tarraconensis.

OSONOBA.

Sita versus Anae ostia. Florezius huc refert autonomum: OS - - - BA. *Piscis.*)(*Navigium cum velo*, qui typi maritimam urbem arguunt. (Tom. III. p. 111.)

Æ. *unicus.*

PAX IVLIA.

Colonia sita eo loco, ubi nunc est *Beya* judice Florezio.

Caput Augusti.)(PAX. IVL. *Mulier sendens d. caduceum, s. cornucopiae.*

Pax sedens ad urbis nomen haud dubie adludit. Primus Florezius coloniae hujus numos protulit.

Æ. *unici.*

SALACIA.

Vrbi huic positae eo loco, ubi nunc est *Alcacer do Sal*, Florezius non inique conjicit tribui posse numum: (Tom. III. tab. LXVII. 3.)

Caput virile barbatum.)(IMP. SAL. *Duo pisces.*

Causa hujus judicii fuit, quod Plinio in hoc tractu memoratur *Salacia cognominata urbs Imperatoria.*

Æ. *unicus.*

HISPANIA BAETICA.

ABDERA.

Maritima, hodie *Adra.*

* * *

Autonomi hujus urbis exstant Phoenicio charactere inscripti, editique a Cel. Bayerio[b]), sed de quibus agam in tractatu de numis Phoeniciis monetae Phoeniciorum subjecto.

* * *

Imperatorii cum solo Tiberii capite.

Caput et epigraphe Tiberii.)(ABDERA. *Templum, in cujus intercolumnio duo pisces.* In alio: (Florez. T. III. tab. 59.) *Templum 6. col., in area* D. D. *id est: Decreto Decurionum.*

Templum in his numis expressum

b) del Alfab. de los Penices.

Florezius causa piscium existimat sacrum fuisse Neptuno, quos verisimile est esse thynnos, quorum piscatus in hoc littore quaestuosus fuit. Addit, pisces in templo instar victimae constitui, citatque Athenaeum, quo teste piscatores, cum thynnorum captura prospere cessit, horum unum mactare Neptuno consuevere [i].

Fuisse Abderam coloniam, nemo veterum prodidit. Quare Havercampum objurgat Florezius, quod eam coloniam nullo auctore dixit [k]). Tamen coloniam fuisse vel municipium, arguit adstitutum numo alteri D. D., ad quod reflexisse animum non videtur Florezius, cum numum hunc serius vulgaret.

Æ. RR.

ACINIPO.

Nunc *Ronda la Vieja*, a mari remotior.

Autonomi ejus numi omnes.

Epigraphe: ACINIPO.

Typi: Botrus, spicae jacentes parallelo situ, folium fici arboris.

Magistratus Aedilis: L. FOLCE. AEDILE.

Æ. RR.

ANTICARIA.

Hodie *Antequera.*

Florezius huc refert numum: *Caput virile nudum, pone clava.*)(VANTIK. *Leo gradiens.* (Tom. II. p. 633.) Judicium oppido suspectum. Praeterquam enim, quod praefixum urbis nomini V non parum obturbat, etsi elementum istud putat esse residuum contracti vocabuli MVN. ex numo exclusi, typi utriusque partis, epigraphes ratio, et universus modus plane persuadent, numum esse reguli Galatici, quales non paucos dabimus in horum regum moneta, quos, si convinci velis, confer.

ARIA.

Huic tribuit Florezius [l]) numos varios inscriptos ARIA. CNARIA. CVNBARIA., quin auctori vel de nomine hujus urbis, vel situ, vel de modo, quo vocabula haec varie scripta legenda sint, satis constet, neque hercle operae pretium videtur abstulisse numorum explicationi immorando, quos praestabat in classem incertorum redigere.

Typi, et omnis reliqua ratio numos hos esse Hispanienses, dubitare non sinunt, *caput virile nudum, eques hastatus, pisces, spica.*

S, semissis nota, comparet in numis inscriptis CVNBARIA. et saepius in hujus tractus moneta comparitura.

Æ. RRR.

ARVA.

Haec quoque situs non satis certi.

Autonomi tantum exstant.

Caput juvenile nudum)(ARVA. *Eques hastatus.* Non multum absimilem alium dedit Florezius Tomo III.

Ab hoc non magnopere abludit numus inscriptus ARIA, quem dedit Florezius [m]), et de quo mox egimus.

* * *

S. RVF. *Caput virile nudum pictura barbara.*)(M. ARVEN. *Eques hastatus citato cursu.* (Florez. Tom. III.)

Fuisse Arvam municipium, jam constabat ex marmore Gruteri, in quo legitur

i) L. VII. c. 17. k) Morelli Impp. T. I. p. 603. l) Tom. I. et III. m) Tom. III. tab. 59.

ORDO. MVNICIPII. FLAVII. ARVENSIS. [n]), quod nunc hoc quoque numo comprobatur. Nominibus S. RVF., quae scripta sunt in parte antica, putat Florezius indicari S*ergium* RVF*inum*, cujus meminit idem marmor Arvense: AEMILIA. LVCIA. MATER. ET. SERGIVS. RVFINVS. FRATER. EIVS. in quo mihi cum viro erudito difficulter convenit. Ipse fatetur, numum esse aetatis remotae, et Caesarum tempora antecedere, verum tota ejus epigrammatis ratio multo posteriorem aetatem sapit, quod multo magis verum erit, si municipium Arvense dictum est FLAVIVM a Vespasianis. Accedit, nomen RVF. inter Romanos late patuisse, ac denique S solitarie positum et in praenominis loco, fere constanter significasse *Sextum*, et nonnisi violenter ad notandum *Sergium* cogi posse.

Æ. RRR.

ASIDO.

Florezio hodie *Xeres de la Frontera*. In coloniis numerat Plinius, sed numi coloniae nihil habent.

Autonomi omnes.

ASIDO. *Caput virile vario cultu.*)(*Epigraphe Hispaniensis. Bos currens, superne astra solis et lunae.*

Sunt hujus generis numi omnos fabricae barbarae, indicio longae vetustatis. Florezii dictata, bovem, solem et lunam ex Aegyptiorum mythologia repetentis, in meris conjecturis puto.

* * *

ASIDO. *Caput Herculis leonis exuviis tectum, ad cujus collum clava.*)(*Cornucopiae transverso fulmine, intra lauream.* (Florez. Tom. III.).

Numus est operis multo mansuetioris. Caput Herculis cultu simillimo obvium est in moneta Gadium, ut et aversa tota obvia in numis Valentiae.

Æ. RR.

ASTA.

Caput Turdetanorum.

Autonomi bini Florezio cogniti:

ASTA. *Caput virile nudum.*)(*Epigraphe Hispanica. Sphinx alata.* (Tom. III. tab. 60.)

M. POPILLI. M. F. *Caput Apollinis.*)(P. COL. ASTA. RE. F. *Taurus stans.* (Tom. II. tab. 51.)

Numus prior omnia pervetustae monetae Hispaniensis habet argumenta. Recentior alter Romanorum jugum profitetur tam mentione hominis Romani, quam coloniae. Plinius [o]): *Coloniae: Asta, quae Regia dicitur*, cujus vi testimonii litterae numi RE. legendae RE*gia*. At explicatum difficilem reddunt epigraphes littera prima P. et postrema F., quae forte F*elix* significat.

Æ. RRR.

ASTAPA.

Hodie *Estepa*, a fide versum Carthaginienses, et Romanorum odio cognita [p]).

ASTAPA. *Caput juvenile nudum.*)(*Caput muliebre adversum divergentibus radiis.* (Florez. T. III. p. 16.)

Æ. RRRR.

BAILO.

Nunc *Bolonia*, a veteribus varie scripta, *Bailon*, *Belon*, Stephano Βηλος. Sita

---

n) pag. 476. 1. o) L. III. p. 139. p) Liv. L. XXVIII. 22.

ad ipsum fretum, et inde trajectus in oppositam Tingitanam.

Autonomus.

BAILO. *additis litteris Hispanicis. Spica.*)(*Bos stans, supra quem astra solis et lunae.* (Florez. T. II. p. 635.)

Similem aversae typum habent numi vicinae Asidonis.

Æ. RRRR.

CALLET.

Situs incerti.

Autonomi:

Caput Herculis, vel: *aliud galeatum.*)(CALLET. *inter duas spicas situ parallelo.*

Æ. RRR.

CALPE.

Promontorium notum ad fretum Gaditanum, cui adstitutam urbem cognominem asserunt Strabo aliique pauci. Alii nullam eam fuisse contendunt, quam litem disputat Cellarius. Vrbi suppetias venit Pellerinius proferendo numum, in cujus adversa: *Caput Jovis.*)(CALP. *Miles stans.* (Lettres p. 194.) At hunc et similes alios referendos Panormum Siciliae certum est, et abunde comprobavit Princeps Torremuzza [q]).

Nihilo felicior numus Philippi junioris inscriptus: C. I. CALPE. citatus ex museo Christinae a Spanhemio [r]), Norisio [s]), Harduino. Cujuscunque is numus fidei sit, ad Calpen hanc non pertinet jam solo eo, quod Philippi caput exhibet. Eundem Holstenius Calpis Bithyniae tribuit [t]). Numi imaginem dedit Vaillantius, quae navim cum vectoribus exhibet [u]). A vero non aberravero, si existimem, numum esse coloniae Apameae Bithyniae, in cujus moneta obvia epigraphe: C. I. C. A. APA. pro quo incautior quis facile potuit legere: C. I. CALPE. Nihil ergo ex hoc numo habet praesidii Spanhemius ad confirmandam Strabonis sententiam, fuisse Calpen monti cognomini adsitam.

CANACA.

Ad ostia Anae, uni Ptolemaeo prodita. Ejus numos Phoenicio charactere inscriptos reperit Bayerius, de quibus agam in tractatu de numis Phoeniciis.

CARBVLA.

Baeti adsita prope Cordubam.

Autonomi aliquot proditi a Florezio: (Tom. I. et III.)

Caput juvenile, ante quod serpens.)(CARBVLA. *Globus, ex cujus peripheriae una parte exsurgunt radii concentrici.*

Numi fabricae barbarae, quocirca nequaquam mirum, non satis intelligi, quid sibi velit mirus partis aversae typus, aliis rete, aliis fontem, aliis caput Isidis, vel caput multiplicatis cornubus, Florezio caput solis conjiciente. Lege varias has conjecturas apud auctorem locis citatis.

Æ. RRR.

CARISA.

Hodie *Carixa* prope Hispalim.

Autonomi tantum comperti.

Epigraphe: CARISA, CARISSA, CARISI.

Typi: in antica: *capita variorum nu-*

q) Aggiunt. IV. p. 231. r) de Praes. T. II. p. 600. s) Cenot. Pis. diss. II. c. 14.
t) Not. ad Steph. p. 156. u) Colon. sub Philipp. jun.

minum, in aversa: constanter *eques galeatus s. clypeum tenens.*

Æ. RR.

CARMO.

Vetere nunc nomine in *Carmona*, et situ.

Autonomi tantum. *Epigraphe*: CARMO.

Typi: in adversa: *capita variorum numinum*, in aversa: *duae spicae horizontali et parallelo situ.* Atque omnes hactenus cogniti ejusdem sunt rationis. Ab his differt, quem olim edidi: (Catal. mus. Caes. T. I. p. 2.)

Caput Jovis.)(CARMO. *Equus gradiens, infra quem* IA.

Numus hic elegantioris, quam pro vetere illa Hispaniensi moneta, fabricae, posteriora, et artibus magis amica tempora sapit.

Æ. RR.

CARTEIA.

Ad fretum Gaditanum et Calpen montem, quam aliqui cum hodierno Gibraltar eandem faciunt, alii cum vetere Tartesso. Vide infra in Tartesso. Vrbis olim celebris rudera videntur prope hodiernum *Rocadillo*. Colonia V. C. 583. a senatu constituta, quatuor millibus eorum, qui a militibus Rom. et mulieribus Hispanis prognati erant, petentibus, ut agri sibi adsignarentur, quibus concessa Carteia cum agro vicino [x]).

Autonomi omnes. Vnum cum capite J. Caesaris vulgavit Haymius [y]), verum an illi habenda fides, dubitat Florezius [z]). Dubium confirmat Carterus Anglus, qui numum vidit et examinavit [a]). Eo subinde in museum Hunterianum translato adfirmat Cl. Combius, nequaquam Caesaris in eo caput proponi, sed muliebre turritum in hujus coloniae numis obvium [b]).

Numos Carteiae magno numero vulgavit Florezius non modo Tomo I., sed et II. [c]) et III.

Epigraphe: CAR. KAR. CART. CARTEIA. Coloniae vocabulum in nullo additur.

Typi variant. In antica *caput muliebre turritum*, nempe genius urbis, *caput Jovis*, nisi praestet Neptuni dicere, et alia ignota. In aversa plerumque maritima: *Neptunus stans, delphinus, puer alatus* (Neptuni genium puto) *in delphino equitans, piscator sedens in littore captum hamo piscem virga attrahit, navis gubernaculum. Clava*, indicium cultus Herculei, et jure istud merito, nam Hercules hoc loco clavae impulsu Calpen discidit. Carteiam vero ab hoc heroe nomen abstulisse, quia quod Graecis *Heraclea*, id Phoeniciis *Melcarthia*, unde per aphaeresin enatum *Carteia*, per me, qui volet, credat Bocharto istud more suo adserenti [d]).

* * *

Magistratus.

IIIIviri Carteiae principem locum tenuere, saepe in ejus moneta memorati, addito saepe horum unius vel duorum nomine. Illustriores sunt:

C. VIBIVS. IIIIVIR. IT. C. MINI. IIIIVIR. IV. id est: *IIIIvir iterum,*

x) Liv. L. XLIII. c. 3. y) Thes. Brit. T. I. p. m. 241. z) T. I. p. 313.
a) Iter Gibraltar. b) Mus. Hunter. c) in Addend. Tab. LII. d) in Canaan. L. I. c. 34.

IIIIvir quartum. Adhaeret Florezius, utrum in numo suo legendum sit IT., an II.; verum in simili musei Caesarei manifestum est IT.

Q. PEDECAI. CARTEIA. Est is *Q. Pedecaius* quispiam coloniae IIIIvir, aut forte certus quaestor provinciae, nam eundem videtur quoque memorare numus Vrsonis ejusdem Baeticae, quam vide. Ipsas litteras male discrevit Haymius legendo Q*uintio* PEDE. *Colonia* A*ugusta* I*ulia* CARTEIA[e]).

M. FALCIDIVS. IIIIVIR. EX. S. C. Hanc formulam explicamus in tractatu de coloniis cap. VI.

GERMANICO. ET. DRVSO. CAESARIBVS. IIIIVIR. Insignis numus, qui Germanicum et Drusum Tiberii filios, illum adoptione, hunc natura, IIIIviratu apud Carteiam honoris ergo functos docet. De Caesarum per colonias magistratu agimus in citato tractatu.

* * *

Aediles non rari in his numis exempli. Sic:

AED. CN. AMI. L. ARG. vel: C. VIB. AID. scripto ἀρχαϊκῶς AID. pro AED.

Quo pacto jam IIIIviri, jam aediles Carteiae numis illati sint, dicetur in eodem tractatu.

* * *

Decuriones expressi siglis D. D. id est: D*ecreto* D*ecurionum*, formula obvia in coloniarum moneta.

* * *

S semissis nota secundum Romanorum morem, haec quoque in Carteiae numis obvia.

Æ. C.

CAVRA.

Nunc *Coria* Baeti adsita.

Autonomi: *Caput Martis.*)(CAVRA. *Piscis, in area* A.

Æ. RRR.

CELTI.

Hodie *Puebla de los infantes* in Septentrionem.

Autonomi apud Florezium: (Tom. I. et III.)

Caput Martis.)(CELTITAN. *Taurus*, in alio: *Aper hastae ferro insistens.*

Qua inscriptione Florezius notari putat CELTITAN*um municipium.*

Æ. RRR.

CORDVBA, quae et PATRICIA.

Vetus suum nomen in *Corduba* retinet abjecto adventitio *Patriciae.* Utroque nomine exstant numi non pauci.

* * *

Nomine CORDVBAE.

Autonomi omnes.

CN. IVLI. L. F. Q. *Caput Veneris*)(CORDVBA. *Cupido stans d. facem. s. cornucopiae, in area tres globuli.*

Sunt hi numi fabricae delicatioris, quam pro solita fabrica Hispanica. Typus Veneris et Cupidinis sine dubio ad gentem Juliam, ex quo horum numorum Cneus fuit, refertur. Tres globuli, totidem unciarum indicium, Romanam monetam imitantur. Hae igitur omnes caussae cum non monetam indigenarum, sed ab Romanis imperatam arguant, verisi-

e) Thes. Brit. T. I. p. m. 244.

mile admodum est, adnexum Cn. Julio Q non Quinquennalem, ut in aliis Hispaniae numis, sed quaestorem provinciae significare, et ab hoc adeo quaestore Cn. Julio in militum stipendium Cordubae hos esse signatos numos illata iis Venere generis auctore. In denariis L. Julii, cujus forte filius fuit hic Cn. Julius, sistitur Venus in bigis duorum Cupidinum.

* * *

Magistratus Quaestor.

Vnciarum notae, ut dictum.

Æ. RR.

Nomine PATRICIAE.

De Corduba Strabo [f]: *Maxime autem gloria ac potentia crevit Corduba Marcelli opus - - - ob agri bonitatem ac amplitudinem, magnam quoque partem Baeti fluvio conferente, inhabitaruntque eam ab initio delecti Romanorum et indigenarum viri,* (Ρωμαιων τε και των ἐπιχωριων ἐπιλεκτοι ἀνδρες) *primamque eo istis in regionibus coloniam Romani deduxerunt.* Atque propter hos Romanorum viros illustres arguunt eruditi, Cordubae *Patriciae* cognomen inditum. Plinius [g]: *Colonia Corduba Patriciae cognomine.*

Coloniae nomen numi ejus omnes praeferunt, suntque ii omnes

Imperatorii, sed cum unius Augusti adhuc vivi imagine scripto juxta: PERMISSV. CAESARIS. AVGVSTI. vel plene, vel parcius.

Epigraphe: COLONIA. PATRICIA scriptum saepe intra coronam quernam, indicio servatorum ab Augusto civium, obvio in Augusti numis commatis Romani. Etiam contractius: COL. PATRIC. aut similiter. Cordubae nomen in his numis nunquam additur, etsi in marmoribus non raro utrumque conjungatur, quin et multo serius in numis Gothorum Hispaniae regum, scripto: CORDOBA. PATRICIA. Vide apud Florezium numos regum Chindasvinti, et Recesvinti [h]).

* * *

LE. V. X. *Aquila legionaria inter duo signa militaria.*

Eaedem legiones V. et X. et idem typus comparent in numis Emeritae, quos vide, X. etiam in numis Caesaraugustae.

* * *

Instrumenta pontificalia, non infrequens in his numis typus, in honorem pontificatus maximi ab Augusto sero demum suscepti.

Æ. R.

GADES.

Hodie *Cadix* in parva insula ultra fretum ejusdem nominis, urbs olim opibus et re maritima celebris. Fundatam a Phoeniciis commercii causa huc advectis, in hac ejus fama comprobare non attinet.

In recensenda urbis hujus moneta spectabimus I. Gades liberas, II. Gades municipium.

* * *

I. *Gades liberae.*

Nomine monetae Gadium liberarum intelligo eam, quae sive inscriptione, sive typis nullum cum Romanis nexum profitetur, et quae, suadente fabrica in numis multis rudiore, tum et inscriptione Phoenicia, signata fuit, antequam urbs

f) L. III. p. m. 207. g) L. III. p. 138. h) Med. de Españ. T. III. p. 254. seq.

in Romanorum leges iret, aut saltem, quando, etsi jam Romanis obnoxia, suis tamen juribus relicta fuit.

Caput Herculis leonis exuviis tectum, ad cujus collum clava.)(*Epigraphe Phoenicia. Duo pisces, vel unus.*

ODACIS. A. *scriptum juxta caput simile. Reliqua ut in praecedente.* (Mus. Caes. Vide meos num. vett. p. 3.)

Vide nonnullos typos alios apud Florezium[i]), et Bayerium, qui Gadium numos Phoenicio charactere notatos curatius discrevit[k]).

Frequens in Gadium numis Hercules, cum quod in eam usque oram penetravit, tum quod et Tyri magni fuere ejus honores, cujus colonos fuisse Gaditanos constat, unde et Herculis cultum in hanc oram invectum existimat Arrianus[l]). In ejus ibi templo nullum fuisse Herculis simulacrum, testantur Silius Italicus[m]), et Philostratus[n]), sed ejus loco aeternum ignem super ara nutritum. Vide etiam numos aureos Hadriani inscriptos HERC*ules* GADIT*anus*. Quae sit significatio vocabuli ODACIS. A. in citato numo musei Caesarei, et qui ignotus fuit Florezio, nondum reperi.

Epigraphes Phoeniciae, quae urbis vetus nomen *Gadir* sistit, explicationem habes in tractatu de numis Phoeniciis, qui dabitur ad calcem numorum urbium Phoeniciae.

Sunt hi numi aenei omnes, dempto uno insigni argenteo, quem vulgavit Bayerius[o]).

AR. unicus, ut dictum. Æ. C.

* * *

II. *Gades municipium.*

Refert Dio[p]): Julium Caesarem V. C. 705. post eversos in Hispania Pompeji duces Afranium et Petrejum Gades profectum Gaditanos omnes civitate donasse, quod deinde beneficium populus ratum habuit. Coloniam, contra quam aliquibus visum, nunquam fuisse, diserte probat Florezius[q]).

Autonomus insignis apud Florezium.

MVN. *Spica jacens.*)(GADES. *Piscis.*

Numus hic veterem adhuc monetae Hispaniensis modum imitatur, et est unicus, qui totum urbis nomen GADES exprimit. Narrante Festo Avieno[r]) vetustissimo aevo dicta fuit *Cotinussa*, a Tyriis *Tartessus*, a Poenis *Gadir*, quod vocabulum in eorum lingua *septum* significat, atque idem nomen constituit epigraphe Phoenicia in numis prioris classis, ut dicetur in moneta Phoeniciae inscripta, unde natum Latinorum *Gades*.

Inter autonomos referri etiam possunt sequentes:

Caput Herculis leonis exuviis tectum, ad cujus collum clava.)(BALBVS. PONT. *Instrumenta pontificalia.* Æ. m. m.

Eadem adversa.)(*Sine epigraphe. Templum 4. col. intra lauream.* Æ. m. m. (Florez. tab. LIV.)

---

i) Tab. XXVII. et LIV. k) de la lengua de los Fenic. inde a pag. 373. l) de exped. Alex. L. II. c. 16. m) Punic. III. 20. n) Vit. Apollon. L. VI. c. 5. o) L. c. p. 373. p) L. XLI. § 24. q) T. II. p. 431. r) descript. orb. v. 612.

Balborum nomen Gadibus illustre fuit. Horum primus Cornelius Balbus Gaditanus a Pompejo M. civitate donatus, ob praestitam in bello Sertoriano operam, eorum, qui extra Italiam nati sunt, primus consul fuit V. C. 714., cujus vitam scripsit Nauzeus [s]). Patruus fuit ejus Cornelii Balbi, qui procos. Africae de victis Garamantis externorum primus triumphavit V. C. 735. Vide de utroque Dionem, Plinium, et denarios gentis Corneliae Balborum. Balbus in hoc numo memoratus haud dubie est horum posterior propter additum PONT*ifex,* nam de hoc ait Vellejus [t]) eum in triumphum et *pontificatum* assurrexisse. Hunc igitur civem suum Gaditani tanquam patronum urbis suae in moneta venerati sunt, cujus plura mox exempla dabuntur. Numus alter Herculis templum exhibet, quod, ut supra diximus, Gadibus stetit.

Numi hi, ut et sequentium fere omnes, urbis nomen dissimulant, sed invictis argumentis comprobavit Florezius, hos, et qui sequentur, omnes Gadibus tribuendos [u]).

Æ. RRRR.

Imperatorii municipii Gadium omnes imperante Augusto signati sunt, et offerunt capita, vel nomen Augusti, M. Agrippae ejusque filiorum Caji et Lucii, tum et Tiberii, quos nunc ordine proponam.

* * *

Augusti.

Caput Herculis, ut in praecedentibus.)(AVGVSTVS. DIVI. F. *Fulmen alatum.* Æ. m. m.

Eadem adversa.)(PONTIFEX. MAXIMVS. *Instrumenta pontificalia.* Æ. I.

AVGVSTVS. *Hujus caput laureatum.*)(*Sine epigraphe. Templum* 4. *col. intra lauream.* Æ. m. m. (Florez. tab. LIV.)

Eadem adversa.)(Sine epigraphe. *Capita nuda et aversa Caji et Lucii Caess. intra lauream.* Æ. m. m. (Florez. l. c.)

In numo I. Gaditani Augusto fulmen tribuunt velut Jovi terrestri. In numo II. eidem *pontificatum maximum* gratulantur, Lepido vita functo aditum. In III. proponitur templum Herculis, quod mox in autonomo conspeximus. In IV. capita Caji et Lucii Agrippae filiorum, quos in gentem suam adoptavit Augustus.

* * *

M. Agrippae.

Caput Herculis, ut in praecedentibus.)(M. AGRIPPA. COS. III. MVNICIPI. PARENS. *Acrostolium.* Æ. I.

AGRIPPA. *Caput Agrippae nudum, vel corona navali redimitum.* MVNICIPI. PARENS. *vel:* MVNICI. GA. PATRON. *vel:* MVNICIP. PATRONVS. PARENS. *Acrostolium.* Æ. m. m. et I. (Florez. loco suo, et tab. LXII.)

De his numis hoc loco observanda sunt: Gaditanos satis sibi urbem suam indicasse visos expresso solo MVNICIPII nomine, et dissimulata plerumque ipsarum Gadium mentione, sive quod numi ipsi jam per alias suas causas esse se Gaditanos sunt professi, sive quod Gades κατ' ἐξοχην Baeticae municipium dictae fuere. Lege de hoc argumento Florezium [x]).

---

s) B. L. Tom. XIX. p. 327. t) L. II. c. 51. u) Tom. II. p. 432. x) Tom. II. p. 440.

Dicitur Agrippa MVNICIPI. PATRONVS, vel PARENS, vel juncto utroque PATRONVS PARENS. De natura harum appellationum, quae sunt etiam in numis Paesti Lucaniae, et urbium Bithyniae, vide quae dicentur alibi.

Acrostolium videri posset adludere ad vires Gaditanorum maritimas; verum cum illud in unius Agrippae numis proponi videam, dubium non est, illud referri ad victorias ejus de Sex. Pompejo et M. Antonio mari relatas.

* * *

Tiberii.

Caput Herculis, ut in praecedentibus.)(TI. CLAVDIVS. *vel:* TI. CLAVDIVS. NERO. *Simpulum.* Æ. I. (Florez. tab. LIV.)

NERO. *Caput Tiberii nudum.*)(TI. CLAVDIVS. *Simpulum.* Æ. m. m.

Caput Augusti nudum.)(TI. CLAVDIVS. *Simpulum.*

Mortuo Agrippa videntur Gaditani patronum sibi delegisse Tiberium. Numi citati cusi certe sunt vivo adhuc Augusto, et quidem ante annum V. C. 757., nam hoc demum anno abjectis *Claudii Neronis* nominibus, quod ab Augusto adoptatus esset, dici coepit TIBERIVS CAESAR. Simpulum Tiberii pontificatum notat. Vide de his plura in ejus numis commatis Latini.

Æ. RRR.

ILIBERIS.

Nunc *Granata.* Fuit municipium testibus marmoribus.

Autonomi tantum:

Caput virile incertum.)(ILIBERRIS. in alio: LIBER. *Sphinx.* (Florez. T. III. tab. LXII. LXIII.)

Plinius: *Iliberi, quod Liberini,* at numus duplicat R, perinde ac *Calagurris, Gracurris.* Nomen alterum LIBER videtur fluxisse ex Plinii *Liberini.*

Æ. RRR.

ILIPA.

De ejus situ eruditis proxime non convenit.

Autonomi omnes. (Florez. loco suo, et tab. LIV. LXIII.)

Epigraphe: ILIPENSE. subjecta nonnunquam litera A. In uno monetarius et laboris sibi et temporis lucrum quaesivit scripto IL. SE omissis litteris mediis. Subauditur vero *municipium.*

Typi fere constantes: *hinc piscis imminente superne saepe lunula, additis nonnunquam binis astris, inde spica.*

Hujus municipii numi olim variis urbibus tributi fuere a viris palaestrae nostrae summis, et a majore horum parte Philippis Macedoniae, dum Norisio praeeunte eos sibi Ilipa nostra vindicaret. Vide Mediobarbum pag. 48.

Æ. R.

ILIPLA.

Creditur stetisse, ubi nunc est *Niebla,* sed vereor, ut *Ilipam* praecedentem, Ptolemaei *Ilipulam,* et praesentium numorum *Iliplam* satis adcurate discreverit Florezius.

Autonomi:

Eques armatus citato cursu, infra solitarium. A et lunula.)(ILIPLA. *scriptum inter duas spicas jacentes parallelo situ.*

Æ. RRR.

ILITVRGI.

In vicinia hodierni *Andujar*. Scipionis olim victorias morata et eversa ex ruderibus iterum emersit.

Autonomi: (Florez. T. III. tab. LXIII.)

Caput virile laureatum.)(ILITVRGI. *Eques armatus citato cursu.*

Caput simile, prae quo lunula et duo astra.)(*Epigraphe constans binis versibus, quorum superior* ILOITVR, *inferior* ESNEG. *Spica jacens.*

Insolens est in numo altero OI scriptum pro I, sed majus monetario dedecus est *το ὑςερον προτερον* versus inferioris, scripto ESNEG. pro GENSE., quod conjunctum cum ILOITVR effecit ILOITVRGENSE, id est: *municipium.* Plinius: *Illiturgi, quod Forum Julium.*

Æ. RRR.

ILVRCO.

Prope hodiernam *Granatam*, oppidum soli Plinio memoratum.

Autonomum unicum obtulit Florezius:

ILVRCON. *Caput virile nudum.*)(*Caput virile nudum.*

Numus est operis veteris et informis, et incertum, quorum sint capita in eo exstantia.

Æ. RRR.

IPAGRO.

Prope hodiernum *Aguilar*, ex Antonini itinerario cognita.

Autonomus apud Florezium: (Tom. II. tab. LIV. n. 12.)

IPAGRO. *Caput barbatum incertum.*)(*Victoria stans.*

Æ. unicus.

ITALICA.

In vicinia Hispalis. Nominis originem prodit Appianus[y]): *Scipio milites vulneribus invalidos in urbe collocavit, quam ab Italia ITALICAM appellavit.* Factum istud circa medium saeculi XVI. ab V. C. Vrbs natalibus Trajani, Hadriani, Theodosii M., et secundum aliquos C. Silii poetae consularis clara.

Autonomi ignoti.

Imperatorii cum capitibus Augusti seu vivi seu mortui, Juliae, Tiberii, ejusque filiorum Drusi et Germanici.

Epigraphe: MVN. ITAL., MVNIC. ITALIC. vel similiter. Mansit municipium usque in Hadriani imperium, a quo coloniae jura petiit, impetravitque[z]).

Typi:

ROMA. *Vir militaris stans*, in numo Augusti.

GEN. POP. ROM. *Vir togatus et volatus stans d. pateram, humi globus*, ejusdem.

Lupa geminos lactans, ejusdem.

Aquila legionaria cum vexillo inter duo signa militaria, in numis Germanici et Drusi.

Hi numi Italicae exortum et cum Roma metropoli nexum, de quo mox egimus, indicant, neque explicatione magnopere indigent. Singularis est typus lupae lactantis unico hoc in moneta Hispaniensi exemplo, cum obvius sit in

---

y) Hispan. L. VI. c. 38. z) Gellius L. XVI. c. 13.

aliarum provinciarum coloniis municipiisque. Quo pacto is adversetur Harduino, vide apud Florezium; nam taedet adhuc refutare miram ejus viri sententiam, quam falsam esse etiam citra praestantem hunc numum pridem constitit. Numi postremi ad originem urbis, constitutis in ea militibus sauciis, typo vexillorum adludunt.

* * *

Augusti.

Capricornus cum gubernaculo, cornucopiae, globus, obvius etiam typus in moneta Augusti commatis Romani, quam vide.

D. Augusti.

Ara, addita epigraphe PROVIDENT. *vel* PROVIDENTIA. AVGVSTI, cum capite vel Augusti, vel Tiberii.

Typus captus ex obviis numis Romanis Augusti consecrati. Non mihi convenit cum Florezio, in numis iis, in quorum antica Tiberii caput est, indicari aram Providentiae Tiberii honori consecratam.

Juliae.

IVLIA. AVGVSTA. *Ipsa velata sedens dextera extenta cor, s. hastam,* in numo Augusti consecrati.

Adeo hunc numum nitidum integrumque spondet Florezius, ut adfirmare non dubitet, illud, quod figura sedens dextera porrigit, certissimum esse cor, quantumcunque istud insolens videri possit. Quare existimat, Juliam oblata nobiliore hac corporis interni parte, qua residere amorem fingimus, suum in Augustum mortuum adfectum, cujus caput pars adversa obtinet, velle testari. At enim cor, consideratum ut amoris symbolum, res novicia est, et ab sequioris aetatis ingeniis invectum, olim forte a poetis ad amoris significationem translatum: ad monumenta vetera quod attinet, eorum aliquod cuperem exemplum produci. Credam verius esse pateram, et sic, quod saepe factum, quocunque casu deformatam, ut possit cordis speciem praebere; et tum habebimus Juliam Vestae ritu propositam, ut in numis aliis sive Romani, sive peregrini commatis, quos dabimus in moneta Liviae seu Juliae Augustae.

* * *

PERM*issu* AVG*usti* numis omnibus inscriptum legitur.

* * *

Numos *Concordiae* cum Bilbili vide in numis Bilbilis Tarraconensis.

Æ. RR.

ITVCI.

Non satis explorati situs. Plinius: *Ituci, quae Virtus Julia,* eamque in coloniis immunibus numerat, sed quo nomine numos non habemus.

Autonomi sunt omnes.

Epigraphe in omnibus eadem, solo ITVCI., in uno veterem Hispaniensem reperit Florezius.

Typi: Eques armatus, spicae, piscis, additis nonnunquam astris solis et lunae, et A solitario.

Æ. RR.

IVLIA.

Olim, ubi nunc *Antequera* et *Lucena* versus Cordubam. Plinius: *Julia, quae Fidentia.*

Florezius numum unicum, sed eum singularem proposuit: (Tom. III. tab. LXIII. n. 6.)

PRINCIPI. LEG. IX. *Caput virile juvenile nudum.*)(COLONIA. IVLIA. IIVR. *Duo boves aratro juncti.*

Principem legionis in nullo adhuc numo expressum constat, praeterquam in praesente, sed etiam unico hoc ejus merito. Nam quis sit is, qui dedicandi formula princeps legionis IX. dicitur, et cujus juxta effigies proponitur, incertum. Florezius ipsius Caesaris putat, sed abludunt lineamenta, si numi ectypon non fallit. Reliquis conjecturis consultius abstinendum puto.

Æ. unicus.

LAELIA.

Situ non satis certo. Memoratur Ptolemaeo, sed de nominis origine nihil constat. Numos vide apud Florezium loco suo, tum et tabb. LV. et LXIII.

Autonomi inscriptione sola et constante LAELIA, in unico LAELLIA geminato L., in nonnullis additur solitum in hoc tractu, et solitarium A.

Typi: Eques armatus citato cursu, spicae, rami, palma arbor.

Æ. RR.

Imperatorios habemus cum capitibus Augusti, Tiberii, et Lucii Caesaris. Typi iidem, qui in autonomis.

Æ. RRR.

LASTIGI.

Hodierna *Zahara* creditur. Oppidum am ex Plinio cognitum.

Autonomi omnes.

Epigraphe: LASTIGI. Sitne numus solo LAS. notatus, tum et alter LAS. CV. serius Florezio repertus (Tom. III. tab. LXIII.) ejusdem urbis, dubitem.

Typi: Caput Martis, et binae spicae jacentes situ parallelo.

Æ. RRR.

MIROBRIGA.

Hodie *Capilla*, municipium, teste marmore Gruteriano [a]). Ad hanc Mirobrigam (alia enim fuit Lusitanicae) refert

Autonomum Florezius: (Tom. III. tab. 63. 10.)

Caput Martis.)(MIROBRI -- *Eques armatus citato cursu.*

Æ. RRRR.

MVNDA.

Retento primaevo nomine. Vrbs a postrema J. Caesaris victoria nobilis, quae victori orbis terrarum imperium peperit.

Autonomus Florezio sero cognitus, (Tom. III. tab. LXIII. 11.)

Caput nudum barbatum, incertum cujus.)(MVNDA. *Sphinx.*

Insignis alius editus ex museo Hunteri: (Tab. 38. n. XIV.)

MVN. *Spica, in area* A.)(L. AP. DE -- *Piscis.*

De inscripto *magistratu* vide quae dicentur in numis vicinae Vrsonis.

Æ. RRR.

MVRGI.

Fuit Plinio teste urbs hoc nomine ad mare, et Tarraconensis fines posita. Auctores alii quoad situm variant, aut plura fuerunt in hac provincia hoc nomine oppida. Vide Florezium.

---

a) pag. 257. 2.

Autonomus apud eundem: (Tom. III. tab. LXIV.)

Caput virile laureatum.)(MVRCI. *Eques citato cursu d. palmae ramum.*

Observat Florezius, in urbis nomine literam M esse manifestam, ne quis forte pro MVRCI legendum ILITVRCI existimet, tanto proniore dubio, quod et Iliturgis numus equitem offerat.

Æ. RRRR.

NEBRISA.

Nunc *Lebrija.* Autonomum inscriptum NA. et typo cervi huc vocat Florezius [b]) sola inductus ratione, quod unus alterve similis numus hoc loco repertus est. Quae sola ratio ut valere possit, metuo. Non videntur voluisse Nebrisenses urbis suae vocabulum prima et ultima litera NA indicare, quod tamen contendit Florezius, et cervi typus a reliqua Hispaniae moneta exulat. Quantum ex omnibus hujus numi causis consulto ectypo conjicio, videtur in moneta Gallica putandus.

NEMA.

Oppidum geographis veteribus praeteritum, notum tamen ex marmore Hispalensi, quod *C. Aelio Accito lintrariorum omnium patrono lintrarii NEMENSES* posuerunt [c]). Marmoris praeconium confirmat nunc quoque

Autonomus Florezio serius cognitus: (Tom. III. p. 100.)

Caput nudum barbatum, pone spica.)(NEMA. *Delphinus et piscis.*

Æ. RRRR.

OBVLCO.

Nunc *Porcuna.* Plinius: *in mediterraneo Obulco, quod Pontificense appellatur.* Fuisse municipium, docent marmora a Florezio citata.

Autonomi sunt omnes, iique copiosi, quos proposuit Florezius loco suo, tum et tabb. LV. et LXIV.

Numi vetustioris aevi.

OBVLCO. *Caput muliebre.*)(*Epigraphe Hispaniensis plerumque duorum versuum, inter aratrum et spicam.* Æ. m. m. item I. et II.

OBVLCO. *Caput muliebre, pone quod in nonnullis* CX. *vel* XC.)(L. AIMIL. M. IVN. AID. *inter aratrum et spicam.* Æ. I.

Opus in his rudius, epigraphe Hispaniensis, tum et repetitus archaismus scripto AI pro AE remotiori hos numos aetati vindicant. Caput muliebre aliis Veneris, aliis Isidis, aliis, sed inique, Liviae visum. Aratrum et spica, in sequentibus etiam numis obvia, certa sunt felicis in vicinia agriculturae indicia. CX vel XC, quod capiti muliebri adstitui dixi, varias explicationes expertum est, aliis litteras veteris alphabeti, aliis numeros Latinorum, aliis notas monetariorum conjicientibus, dubio inter haec ipso Florezio. Mihi verius astra solis et lunae videntur in numis urbium Baeticae obvia.

Numi recentioris aevi.

ILNO. *Caput muliebre intra lauream.* V. V. N. OBVLCO. *Eques armatus intra lauream.*

Epigraphe anticae incerti est explicatus. Siglae aversae, cujus similes sunt etiam in numis Toleti, commode leguntur *Vrbs*

b) Tom. III. p. 98. c) Grut. p. 345. 4.

Victrix Nobilis OBVLCO praeeuntibus numis Oscae.

* * *

OBVL. NIC. vel NIG. *Caput Apollinis* cum variis aversis.

In explicandis additis his litteris multum se torsit Florezius, eventu, ut patuit, infelice.

Typi reliqui: *Eques armatus*, — *Caput equi*.)(*Aper*, — *Aquila*)(*Bos*. — *Spica inter aratrum*, *et jugum*, *quod bubus arantibus illigatur*. In explicandis his typis nimium saepe conjecturis indulsit Florezius.

* * *

Magistratus. Aediles addito AID. indicati, ut vidimus. Forte etiam hos notant barbara vocabula ANSANI. SISIREN., quae leguntur in numo Florezii[d]).

Æ. C.

ONVBA.

Hodie *Huelva*.

Autonomos binos, sed simillimos dedit Florezius.

C. AELI. Q. PVBLILI. *Caput Martis*.)(ONVBA. *Duae spicae jacentes situ parallelo.*

Magistratus in his numis notatos C. Aelium et Q. Publilium fuisse IIviros Onubae sive coloniae sive municipii, verisimile est.

Æ. RRR.

ORIPPO.

Hodiernum *Dos Hermanas*.

Autonomi apud Florezium loco suo, et T. III. tab. LXIV.

Epigraphe ORIPPO. in alio: ORIPENSE. sed de qua lectione nonnihil dubitat Florezius. (T. III. p. 105.)

Typi: Bos stans, vel in genua anteriora situ tranquillo procumbens, vel cornupeta, in nonnullis superne lunula.

Æ. RRR.

OSCA.

Oscam Baeticae prodidere Plinius et Ptolemaeus diversam a celebriore altera Tarraconensis, cujus infra dabuntur numi. Ejus tamen situs non satis exploratus.

Autonomum vulgavit Florezius: (Tom. III. tab. LXIV. n. 12.)

OSCA. *Caput virile diadematum.*)(*Sphinx, juxta astrum.*

Jure vir eruditus numum hunc Oscae Baeticae tribuit, quia nihil illi cum numis Oscae Tarraconensis, quorum magnum habemus numerum, convenit, at proxime spectata fabrica et typo cum numis Baeticae.

Alium addidit Florezius typo equi currentis, sed quem rectius Oscae Tarraconensi tribuendum, in hujus moneta dicetur.

Æ. RRRR.

OSET.

Versus Hispalim, Baeti utramque dirimente.

Autonomi tantum proditi.

Epigraphe: OSET. OSSET. OSSHT.

Typi: in antica: *caput virile incertum*, ut plerumque in autonomis; in aversa: *vir nudus stans d. botrum, s. cornucopiae.*

In horum uno comparet signum incusum constans literis CON., quas explet Florezius CON*stantia*, nempe secundum

d) Tab. LXIV. 6.

verba Plinii: *Osset, quod cognominatur Julia CONSTANTIA.*

Antonius Augustinus in simili suo legit COSSET., eumque adeo in Cossetanis, in quibus sita Tarraco, natum credidit e), quem deinde secutus est Harduinus. Liebeus item in suo legit COSSET., sed quas ille literas dividendo effecit *Colonia* OSSET. f) Florezius utrumque falli arbitratur, atque in his perinde, atque aliis suis legi tantum OSSET.

Æ. R.

PATRICIA.

Vide CORDVBA.

ROMVLA.

Vetere nomine *Hispalis,* dicta subinde *Romula,* vel *colonia Romulensis.* Plinius: *Hispalis colonia, cognomine Romulensis.* Et S. Isidorus g): *Hispalim Caesar Julius condidit, quam ex suo nomine et Romae urbis vocabulo Juliam Romulam nuncupavit.* Vrbs hodie *Sevillae* nomine notissima. Numi tantum

Coloniae Romulensis nomine sunt cogniti, et tantum

Imperatorii cum capitibus Augusti, Tiberii, aliorumque ex Caesarum domo.

Epigraphe constans: COL. ROM., addito etiam constanter PERM*issu* AVG*usti*, signandae videlicet monetae.

Typi:

Caput Augusti nudum.)(*Cornucopiae, globus, gubernaculum.*

Vnicus hic est numus Augusto vivo signatus.

* * *

Caput Augusti radiatum imminente astro solis.)(IVLIA. AVGVSTA. GENETRIX. ORBIS. *Caput uxoris Liviae, postea Juliae, laureatum globo impositum, superne lunula.* Æ. m. m.

De hoc numo, extremae insaniae teste, vide, quae dicentur in moneta Liviae Romana.

* * *

Caput Tiberii.)(*Epigraphe et capita nuda se respicientia filiorum Caesarum Germanici et Drusi.*

* * *

Caput Tiberii.)(*Epigraphe et capita se respicientia Juliae matris, et Drusi filii.*

* * *

Epigraphe et caput nudum Germanici.)(*Clypeus votivus intra lauream.*

* * *

Caput Tiberii.)(*Capita nuda se respicientia Neronis et Drusi, filiorum Germanici.*

Numos hos descripsisse satis esto, quia nihil continent, quod coloniae Romulensis posset historiam illustrare. Reliqua ex historia et numis Romanis sunt cognita.

Æ. R.

SACILI.

Ad Baetim in vicinia Cordubae, veteribus etiam geographis cognitum.

Autonomos tres, sed exiguo inter se discrimine, protulit Florezius.

SACILI. *Caput virile ignotum.*)(*Equus gradiens, infra quem in omnibus tribus* L.

Caput anticae Florezius Panos putat, sed conjecturis violentis.

Æ. RRR.

---

e) Dial. VII. f) Goth. num. p. 193. g) L. XV. c. 1.

SALPESA.

Videtur esse eadem, quae Plinio dicitur *Alpesa* circa hodiernum *Facialcazar*, ubi etiam repertum marmor: ORDO. MVNICIPI. FLAVI. SALPESANI. [b]).

Autonomus:

SALPESA. *Caput Apollinis* (ut visum Florezio) *intra lauream.*)(*Substructio trium columnarum, lyra, pharetra, arcus.*

Æ. RRRR.

SEARO.

In conventu Hispalensi, a Plinio et in marmoribus dictum *Siarum* contra fidem numorum.

Autonomi tres a Florezio proditi loco suo, et Tom. III. tab. LXV.

Epigraphe constans SEARO.

Typi: Capita in singulis variant, Herculis, Martis, virile ignotum. In aversa *duae spicae jacentes et parallelae.*

Æ. RRR.

SISAPO.

Hodie *Guadalcanal*, ab argenti fodinis celebre teste Strabone.

Autonomus apud Florezium: (Tom. III. tab. LXVI.)

Caput virile nudum.)(SISAPO. *Aper,* ut visum Florezio.

Æ. RRRR.

TARTESSVS.

Autonomum singularem Florezius vulgavit: (Tom. III. tab. LXVI.)

Caput virile nudum.)(TARTES. *Spica et piscis situ parallelo.*

Quisquis hactenus modum, omnesque causas monetae Baeticae vidit, nequaquam dubitabit, numo praesenti Baeticam patriam constituere. Addidit etiam nomen *Tartessi*, urbis in extremum occidentem positae, et saepenumero poetis memoratae. Strabo, Plinius, aliique, qui aetatis suae geographiam scripsere, aut veterem Tartessum interiisse scribunt, aut amisso vetere nomine in Gades, vel Carteiam, nam utrumque proditum, migrasse. Atque hanc causam pridem discussam a Salmasio et Bocharto revocarunt Florezius in praesentis numi explicatione, eruditi Nauzeus, et Anvillius, academici Parisini [i]), majore credo nisu, quam veri erudiendi spe. Gades ergo referendum numum huc conjicit Florezius, quae teste Plinio Latinis *Tartessus* dicebantur. Arbitrentur, ad quorum salivam conjecturae faciunt.

Æ. unicus.

TRADVCTA.

Ex auctoribus veteribus binas Traductas eruimus, uno Herculis freto diremptas. Harum una in Baetica stetit teste Strabone: (L. III. p. m. 205.) *ἦν δε και Ζελης της Τιγγος ἀϛυγειτων, ἀλλα μετῳκισαν ταυτην εἰς την περαιαν Ρώμαιοι, και ἐκ της Τιγγιος προςλαβοντες τινας· ἐπεμψαν δε και παρ' ἑαυτων ἐποικους, και ὠνομασαν Ἰουλιαν Ἰοζαν την πολιν. Erat vero et urbs Zeles urbi Tingi vicina, sed transtulerunt eam Romani in oram oppositam, additis ex Tingi aliquibus, tum et ex suis colonos eo miserunt, urbique nomen fecerunt Juliae Jozae.* Nescio, qui factum, ut vir summus Casaubonus verba *εἰς την περαιαν* verteret *in oppositam Mauritaniam,* nulla adeo causa vocabulum *Mauritaniam* inserendo,

b) Muratori pag. 1107. i) B. L. Tom. XXX, pag. 97. et 113.

quod in textu Graeco abest, cum ea verba reddenda sint: *in oppositam regionem transmarinam*, aut similiter, id est: Baeticam. Nomine *Juliae Jozae* aliam Straboni urbem non intellectam, quam Juliam Traductam; ex ipso vocabuli etymo eruitur; nam יצא Hebraeis, ut jam observavit Bochartus, significat *egressus est;* quare Zeletanis novis colonis, qui ipsi teste Mela[k]) Phoenices fuere, ea Baeticae urbs dicta fuit *Joza*, colonis vero Italis *Traducta*. Vtriusque vocabuli cum una esset significatio, Strabo absque errore unum pro altero capere potuit, ut revera nomine Phoenicio Joza pro Latino Traducta usus est. *Transductae* Baeticae meminere etiam Ptolemaeus, Marcianus Heracleota, et Anonymus Ravennas, atque eam stabiliunt quoque numi, ut dicetur. Ejus situm Florezius prope Carteiam, et ad hodiernum *Algeciras* figit.

De Traducta oppositae Mauretaniae Plinius[l]): *Nunc est Tingi, quondam ab Antaeo conditum, postea a Claudio Caesare, cum coloniam faceret, appellatum Traducta Julia.* Plinio certe, res aetate sua gestas persequenti, et qui res Baeticae ipse procuravit, omnis habenda fides.

Binas ergo certas habemus Traductas, Baeticae unam, alteram Mauretaniae, quod notasse ad praesentem causam satis esse existimo, quin animus sit discutere annosam litem, qua viri eruditi citatum Plinii locum, tum et Melae loco laudato patriam Tingiteram, quae nonnullis eadem cum Traducta Baeticae est visa, solicitaverunt, de qua copiose actum a Norisio[m]), Nauzeo[n]), Florezio[o]), et paucis a Cellario[p]).

Antequam comprobo, numos inscriptos IVL. TRAD. esse Traductae Baeticae, juverit praemittere eorum descriptionem.

Imperatorij sunt omnes, omnes cum capite sive Augusti, sive filiorum Caii et Lucii Caesarum, addito constanter in numis Augusti PERM. CAES. AVG.

Epigraphe: IVL. TRA. vel: IVLIA. TRAD.

Typi aversae: hi in numis Augusti repraesentant ea, quae ad hunc ipsum pertinent, ut *corona querna, instrumenta pontificalia* causa pontificatus maximi, *capita aversa et nuda Caii et Lucii.* At in horum numis *spica horizontali situ*, vel *botrus.*

* * *

Mentio PERM*issu* AVG*usti*, capita ad occipitium opposita, spica situ horizontali, instrumenta pontificalia, modum monetae Baeticum arguunt, et dubitare adeo non sinunt, numos hos in urbe Baetica signatos. Spanhemius et Patinus a Norisio citati[q]) diserte adfirmarunt, hos numos esse Traductae Mauretaniae, at cum viderent in his numis proponi caput Augusti, Plinius vero adserat, hanc Africae Traductam serius a Claudio constitutam, errorem in Plinii codicibus suspicati, pro *Claudio Caesare* legendum *C. Julio Caesare* conjecerunt. At enim praeterquam, quod omnes codices in lectione

k) L. II. c. 6. l) L. V. c. 1. m) Cenot. Pis. diss. II. c. 1. n) Mem. B. L. Tom. XXX. p. 102. o) Hisp. sacra T. X. p. 50. p) in Traducta Baet. q) l. c.

Claudii conspirant, certum est, a Julio Caesare eam coloniam deduci non potuisse, quia, quoad is vixit, Mauretania Bogudi regi paruit, quod ex veterum testimoniis copiose probat Norisius. His ergo numis quaerenda urbs sita in tractu Romanis subjecto, qualis fuit Baetica, et in qua fuisse oppidum Traductae nomine, satis, ut vidimus, constat, et quidem secundum citatum Strabonis testimonium ab Augusto conditam, cujus aevum numi quoque eloquuntur. Quod *Julia* tantum dicitur, Julium Caesarem conditorem non arguit; nam quo loco urbes imperatorum nomina ferentes recensebimus, plura dabimus exempla urbium tantum Juliarum, etsi eas condidit Augustus. Ceterum ad me jam non pertinere existimo expedire dubia, quae eruditis objecit citatus Plinii locus, adserentis, Tingi a Claudio deductam coloniam nomine Juliae Traductae. Vide conjecturas apud laudatos auctores, ac praecipue Norisium et Nauzeum.

Idem Nauzeus existimat, Augustum Traductae suae non coloniae, sed municipii tantum jura tribuisse. Non fuisse coloniam, non satis tuto vir eruditus ex silentio Strabonis et numorum arguit. Carteia in Traductae nostrae conspectu posita, certa fuit colonia, nunquam tamen coloniam sese in numerosa sua moneta profitetur. Possem addere plura exempla alia ex numis coloniarum Hispaniae, Italiae, Siciliae. Municipium vero tantum fuisse, nullo argumento comprobat. Municipii tamen conditionem videtur argue-re signum incusum DD., quod observo in numo primo Traductae a Florezio edito. Dicemus in tractatu de coloniis [r]), notam DD., qua Decretum Decurionum indicatur, forma signi incusi hactenus a me tantum in numis municipiorum observatam. Neque obest, homines Romanos una cum Zeletanis et Tingitanis ab Augusto huc missos a Strabone dici ἐποίκους, *colonos*, nam certum est, etiam municipes dictos fuisse colonos. Ita Livius de Emporiis Tarraconensis [s]): *Tertium genus, Romani coloni ab Divo Caesare post devictos Pompeji liberos adjecti*, et tamen Emporiae ex scriptoribus et numis municipii tantum nomine cognitae sunt.

Æ. RR.

TVCCI.

Hodie *Martos.* Aspernandus numus is, quem citat Harduinus ex Golzio. Tamen testatur Florezius [t]), ab erudito quodam editum numum, sed quem ipse nunquam viderit, hujus tenoris:

Caput opere barbaro.)(TVCCI *per medium numi scriptum, hinc spica, inde ramus oleae.*

Modus numi plane ex ingenio Baetico omnem huic cimelio fidem conciliat.

Æ. RRRR.

VENTIPO.

Auctor incertus *de bello Hispaniensi* omnium veterum solus oppidi hujus meminit, scripti *Ventisponte*, *Ventiponte*, et similiter [u]). Ex ejus oratione colligitur, non longe Hispali abfuisse, et in qua vicinia repertum marmor vulgavit Florezius, in quo leguntur: EQVITIVS VEN-

---

r) cap. V. § 6. s) L. XXXIV. c. 9. t) Tom. III. p. 124. u) cap. 27.

TIPONENSIS. et EQVITIA. VENTIPONENSIA.

Autonomum unicum idem obtulit:

Caput Martis.)(VENTIPO. *Miles stans curto indutus sago d. hastam inversam.*

Militem dixi, Florezius retiarium, quia hastae pars extima in tridentem exire videtur, quo armorum genere retiarios usos constat. Sed enim nullo mihi pacto videatur verisimile, Ventiponensibus typum ex despecta arena quaesitum, nullo certe alio in moneta Hispaniense exemplo, at militum varie armatorum multa in hac argumenta.

Æ. RRRR.

VGIA.

Hodie *las Cabezas.* Oppidi mentio fit apud Ptolemaeum, et in itinerario Antonini.

Autonomum edidit Florezius: (Tom. III. p. 128.)

Caput Vulcani, pone forceps.)(VGIA. *Camelus, ut videtur.*

Causa propositi in Vgiae numo Vulcani, tum et cum hoc sociati cameli, si modo camelus est, hactenus ignota.

Æ. RRR.

VLIA.

Vbi hodie *Montemayor* prope Cordubam.

Autonomos plures collegit Florezius, exiguo omnes discrimine.

Caput muliebre, prae quo spica vel ramus, infra lunula.)(VLIA. *scriptum intra quadrilaterum, quod duo oleae rami ambiunt.*

Omnes hi numi operis sunt supra modum hiulci barbarique. Caput anticae esse Isidis profitetur Florezius, quam ille sententiam multis arcessitis conjecturis confirmare adlaborat, v. g. Vlienses Isidem in numis suis proponendo videri ad nomen urbis *Vlia* adlusisse. *Vlii* enim nomen datum fuisse numinibus salutaribus, in quorum utique numero censendam Isidem. Generatim praestantissimus Florezius in explicandis Hispaniensis monetae typis nimium videtur ab Aegyptiorum mythologia pendere, facili istud quidem effugio, tritoque, cum nos Graeca et Romana destituit.

* * *

Imperatorium Vliae Florezius tantum indicat [x]), in cujus antica est CAES - - et *caput virile,* in aversa VLIA *intra folia querna.*

Numum *Concordiae* cum Vrsone vide in numis proximis.

Vide etiam *Ausam* Tarraconensis.

Æ. RR.

VRSO.

Hodie *Osuna.* Ejus numos partim *Autonomos,* partim *Imperatorios* non paucos dedit Florezius, quos continuo sine discrimine dabo.

* * *

VRSONE. *Caput virile diadematum, in nonnullis laureatum.* In alio: *caput muliebre diadematum.* In uno: *caput virile ejecta lingua.* (Tom. III. tab. LXVI. 8.) L. AP. DEC. Q. *pro qua epigraphe in aliis litterae veteres Hispanienses. Sphinx galeata alata gradiens.* Æ. I. II.

In plerisque his numis proponi caput

x) Tom. III. p. 130.

Augusti, etsi rudiore artificis manu, existimat Florezius, parum motus diademate, quod plerumque dictum caput ambit, quam ille libertatem in colonia venia dignam putat. Sed vereor, ne numi similes operis usque adeo rudis, et quorum non pauci litteras Hispanienses exhibent, Augusti aetatem praevertant. Vltra non urgeo. In capite muliebri suam iterum Isida videt Florezius. At typus profecto insolens, caput virile linguam turpiter exserens, cui explicando imparem se profitetur auctor noster, sic ut neque conjecturae, quas subjicit, aliquid lucis, quia longius petitae, adfundant. Vtinam aenigma istud solveret Sphinx in ejusdem numi parte aversa stabulans.

Magistratus Quaestor.

L. AP. DEC. obvius in his numis. Legit Florezius: *Lucius Apius Decimus*, vel *Decius*, nulla certa causa, cum ἀρχαιουσαι hae litterae varie expleri possint. Addit confidenter, adjectum Q. significare Vrsonis coloniae *Quinquennalem*, cui quidem sententiae non possum subscribere, neque reor ipse eam dictasset, si vidisset numum Mundae serius in museo Hunteriano vulgatum, in quo idem magistratus L. AP. DE - - legitur. Neque enim verisimile, in urbibus diversis fuisse quinquennalem iisdem prorsus nominibus. Licebit igitur statuere, το Q legendum *Quaestor*, nempe provinciae, et magistratus Romanus, cujus exemplum jam in moneta Corduba dedimus.

Q. REDECAL. Hic magistratus inscriptus est Vrsonis numo, quem tamen Florezius a se non conspectum ex Roderico Caro citat. Credo, magistratum, hunc eundem omnino esse, qui frequenter in Carteiae numis legitur, sed Q. PEDECAI. Ob eandem ergo causam, quam mox memoravi, verisimile est, hunc quoque Q. Pedecaium fuisse quaestorem.

* * *

VRSONE. *Caput Augusti nudum.*)(*Vrsus arrectus stans d. pede ramum lauri, s. coronam tenens.*

Numus hic ad urbis nomen haud dubie adludit. Lauri ramus, et corona, quam quernam esse non ambigo, nota sunt munera Augusto a senatu oblata. Numum tamen hunc Florezius ipse non vidit, sed fide Morellii, qui eum inter numos Augusti tab. XLII proposuit, descripsit.

* * *

VRSONE. *Caput virile.*)(VLI. *quam epigraphen rami ambiunt.* (Florez. T. III. tab. LXVI. 7.)

En tibi *Concordiae* numum inter civitates vicinas Vrsonem et Vliam, obviis ejus in Graecorum moneta exemplis, sed et in Hispaniensi cognitis, ut Bilbilis et Italicae, Dertosae et Ilercavoniae, ut dicetur.

Æ. R.

HISPANIA TARRACONENSIS.

ACCI.

Posita ad fines Baeticae, quo nunc loco *Guadix el viejo*. Fuisse illustrem coloniam, numi ipsi docent.

Imperatorii omnes, cum capitibus Augusti, Tiberii, Caligulae, et Caesarum Germanici et Drusi.

Epigraphe: COL. ACCI. — COLON. ACCI. — C. I. G. A. — COL. IVL. GEM. ACCI. In uno, quem ex Vaillantio citat Florezius, COL. GEM. ACCI.

IVLIA. Generatim hoc nomen ad Julium Caesarem refertur. Quare et Florezius existimat, ab hoc Julio, non, quod aliis visum, ab Augusto huc translatos legionum veteranos, de quibus mox. At enim satis constat, complures fuisse colonias, quae, certe ab Augusto deductae, *Juliae* tantum, neque addito *Augustae* nomine, vocatae sunt. Ejus exemplum proxime vidimus in moneta Traductae Baeticae, et plura alia damus capite de urbibus imperatorum sibi nomina addentibus.

GEMELLA. Sic et Plinius [y]): *Ex colonia Accitana Gemellenses,* nempe cives Carthaginis conventui adscripti. De caussa nominis in proximis numis.

* * *

Typi aversarum.

LEGIONES.

L. III. *Duae aquilae legionariae inter duo signa militaria,* in numis D. Augusti, Tiberii, Caligulae. (Florez.)

LEG. VI. *Duae aquilae legionariae inter duo signa militaria*, in numo Augusti. (Florez. ex Morellii Impp. tab. XXXVIII. in Aug.)

LEG. VI. *Aquila legionaria inter duo signa militaria.* (Florez. ex Vaillant.)

LEG. VI. *Aquila legionaria et vexillum cum panno quadrato inter duo signa militaria*, in numo Augusti. (Florez. ex Vaillant.)

Haec ergo colonia duas legiones monetae suae inscripsit, III. et VI. Legionem III. *Gallicam* stetisse in Hispania, docet Panvinius in imperio Romano, Legionem item VI. *Ferratam* ibidem collocatam, probant numi Caesaraugustae, copiosa marmora Hispanica, tum et Tacitus referens [z]): *principem Galbam sextae legionis auctoritate factum.* Ab his ergo duabus legionibus, quarum aut pars in colonia hac stationem habuit, aut veterani a J. Caesare vel Augusto huc traducti sunt, dubium non est, coloniam Acci dictam fuisse *Gemellam*. Vaillantium opinantem, eam sic vocatam, quia Augustus huc traduxerit veteranos duarum legionum sextarum, legionis VI. Ferratae, et VI. Victricis, copiose et jure refutat Florezius [a]).

Etsi constet ex ipsis his numis, duas in hac colonia legiones stetisse, nunquam tamen utriusque eodem in numo fieri mentionem videmus, quod tamen Emeritae, Caesaraugustae, et alibi factum, atque istud ne tum quidem fieri, cum propositae in uno numo duae aquilae duas sine dubio legiones indicant. Vix existimo,

---

y) L. III. p. 143. z) Hist. L. V. c. 16. a) T. I. p. 123.

in hoc instituto aliquid reconditum latere, nam quaeri aeque poterit, cur Emeritenses et Caesaraugustani unam tantum aquilam proposuerint, etsi illi duas, hi tres legiones memorarent. Magis miror, Florezio domi nullum hujus coloniae numum cum legione VI. conspectum, omnibus iis, quos proponit, ex Vaillantio et Morellio captis, ut indicavi. An propterea de horum fide numorum dubitandum? Nolim equidem istud adserere, etsi videam, Florezium per opus suum Vaillantii, Morellii, et qui hujus numos explicavit, Havercampi indiligentiae saepenumero irasci.

Magistratus IIviri.

GERMANICO. ET. DRVSO. CAES. IIVIR. *Capita nuda se respicientia Germanici et Drusi*, in numo Tiberii.

Nobilitatem coloniae Acci commendat, quod Caesares ipsi IIviratum in ea honoris ergo obivere. De Caesaribus per colonias magistratu domestico functis vide tractatum de coloniis.

Æ. R.

ASTVRICA.

Vrbs Asturum princeps.

Coloniae nomine numum cum capite *Augusti* edidit Vaillantius: COL. AST. AVGVSTA. *Colonus arans*, at dubitat, an is sit vel Astae, vel Astigi Baeticae urbium, vel hujus Asturicae. Certior, si modo de ejus fide satis constaret, esset is, quem Cellarius ex Holstenio ad Ortelium citat, inscriptum: COL. ASTVRICA. AMAKVR. AVGVSTA., nam Ptolemaeus Asturicam in gente *Αμακων*, *Amacorum*, sitam scribit. Hic si non fallit, libenter credam, etiam priorem Vaillantii esse Asturicae.

AVSA.

Autonomum edidit Liebeus: (Goth. num. p. 165.)

Caput muliebre, prae quo ramus, infra lunula.)(AVSA. *scriptum intra quadrilaterum, quod duo oleae rami ambiunt.*

Vir eruditus numum hunc tribuit Ausetanis, qui inter Pyrenaeos et Iberum propius mare habitabant. At enim quo jure numum, qui spectatis omnibus causis totus Baeticus est, dabimus populo, tanto regionum intervallo a Baetica distanti? et quod amplius, qui tam planissime Vliae Baeticae numis similis est, ut, nisi AVSA, ut fertur, inscriptum esset, ejusdem esse Vliae dejeraremus. Nisi igitur aliquod numi vitium illusit Liebeo ceterum adcuratissimo, ut legendum AVSA videretur pro VLIA, necesse est, exstitisse aliquam in Baetica Ausam, sed a scriptoribus neglectam, forte quia ignobilem, quae numos suos ad exemplum monetae Vliensis ferierit. Miror profecto, Liebeanum istud cimelium cognitam Florezii diligentiam in conquirendis ex auctoribus numis patriis fugisse.

Æ. unicus.

BILBILIS.

Municipium multis veterum testimoniis celebratum, situmque prope hodiernum *Calatayud.*

Imperatorii sunt omnes, Augusti, Tiberii, Caligulae.

Ephigraphe in antiquioribus: BILBILI. in auferendi casu, ut: VRSONE. CALAGVRRI. etc. in recentioribus: BILBILIS. in recto, denique MVN. AVGVSTA. BILBILIS.

AVGVSTA dicitur, atque etiam sic

dicta poetae Martiali, qui hanc urbem natalibus suis illustravit[b]):

Municipes Augusta *mihi quos* Bilbilis *acri*
Monte creat.

Antiquioris formae sunt:

BILBILI. *Caput virile nudum.*)(ITALICA. *Eques armatus citato cursu d. hastam.*

Florezius caput anticae esse Augusti existimat. Verum, mihi id genus numi remotiorem praeferre aetatem videntur, et caput illud esse ex ignotis unum, qualia frequenter in Hispaniensi moneta comparent.

Scriptum in aversa ITALICA in varias sententias eruditos distraxit. Aliis visum, eo vocabulo indicari, Bilbilitanos in legionibus vel cohortibus Italicis militasse; aliis, Bilbili jus Italicum fuisse concessum. Vtrumque solide refutavit Florezius, eorumque potius accedit opinioni, qui Graecarum urbium exemplo initam Bilbilim inter et Italicam concordiam notari censent. Verum neque haec sententia, etsi prioribus longe anteferenda, plane arridet. Novi, in nonnullis Hispanicae monetae numis junctas binas urbes, v. g. Vrsonem cum Vlia, Dertosam cum Ilercavonia, verum hae urbes vicinae fuere, at Bilbilis et Italica nimio distabant. Aliud igitur additum illud vocabulum indicare videtur, quod hactenus ignoramus.

Typus equitis adludere ad equestre Bilbilitanorum studium videtur, nimirum teste Martiali[c])

Videbis altam Liciniane Bilbilim
Equis et armis nobilem.

Typi reliqui:

Fulmen, in numis Augusti, nimirum cum Jove comparati. *Corona querna*, intra quam in aliis scriptum: IIVIR., in aliis COS., de quo postremo continuo.

* * *

Consulatus in binis Tiberii numis notatus: TI. CAESARE. III. COS., addito deinde collega notae sub hoc imperatore potentiae: TI. CAESARE. V. L. AELIO. SEIANO. COS., cujus singularis numi explicationem differimus in monetam Tiberii commatis Romani, quam vide ad annum V. C. 784.

* * *

Magistratus IIviri jam sub Augusto inscribi coepti, et deinceps continuati, v. g. L. COR. CALDO. L. SEMP. RVLLO. IIVIR.

Æ R.

CAESARAVGVSTA.

Primaevo nomine *Salduba.* Finito bello Cantabrico ab Augusto deducta colonia, et ab ejus nomine dicta *Caesaraugusta.* Numis prae ceteris Hispaniae urbibus abundat.

Imperatorii sunt omnes, Augustorum, Caesarum, aliorumque Augustae domus ab Augusto usque ad Caligulam. Nonnulla de singulis.

* * *

Augustus tam vivus, quam consecratus saepe proponitur additis titulis, et typis plane ex ingenio monetae Romanae, quod observatum etiam ad sequentes valet.

IMP. AVG. *Statua Augusti velata togata d. simpulum basi impsita.* C. CAES.

b) L. X. epigr. 103. c) L. I. epigr. 50.

COS. DES. *Statua C. Caesaris togata basi imposita.* L. CAESAR. *Statua L. Caesaris togata basi imposita.*

Illustris hujus numi explicationem, quia chronologiam Caesarum eximie illustrat, dabimus in numis Caji et Lucii Caesarum.

Numos Augusti consecrati cusos fuisse imperante Caligula, patet ex inscriptis IIviris.

Julia.

IVLIA. AVGVSTA. *Livia, Augusti uxor, Vestae ritu velata sedens d. pateram, s. hastam.*

Vide hunc, similesque numos explicatos in moneta Liviae Romana.

PIETATIS. AVGVSTAE. Numos binos sic inscriptos eodem loco explicatos dabimus.

Cajus et Lucius Caess. Agrippae filii. Vide supra in Augusto.

Tiberius obvius, atque etiam in illustribus numis I. formae, *ipse paludatus in equo*, vel, ut in numis Romanis I. formae, *togatus sedens d. pateram, s. hastam.*

Agrippa, Germanicus, Agrippina.

M. AGRIPPA. L. F. COS. III. *Caput cum corona rostrata.*

GERMANICVS. CAESAR. C. CAESARIS. PATER. *Caput nudum.*

AGRIPPINA. M. F. MAT. C. CAESARIS. AVGVSTI. *Hujus caput.*

Omnium horum numis inscribuntur *Scipio et Montanus* vel *Titullus et Montanus, IIviri*, cumque iidem legantur etiam in numis Caligulae, certum est, illos quoque hoc imperante signatos, et hujus adeo majores ad observandum principem a Caesaraugustanis in moneta publica restitutos; nam fuit Agrippa Caligulae avus maternus, Germanicus et Agrippina parentes.

Agrippa proponitur cum corona rostrata more solito. Hos numos in causa fuisse, cur a Caligula Hispaniae universae ademptum fuerit jus feriundae monetae, multis creditum, sed et refutatum supra in prolegomenis.

Germanicus et Agrippina solitis titulis et cultu:

Nero et Drusus Caess. Germanici filii.

NERO. CAESAR. DRVSVS. CAESAR. *Ipsi togati sedentes in sella curuli dexteras jungunt*, in numis Tiberii.

Numum alium vide infra in *Magistratu.*

Caligula. Ejus numi obvii.

* * *

Epigraphe: C. C. A. id est: *Colonia Caesar Augusta*, vel supresso *coloniae* nomine: CAESAR. AVG. vel: CAESAR. AVGVSTA.

Numi, in quorum antica est caput Augusti, in)(C. A. intra lauream, qui a Florezio aliisque Caesaraugustae tributi sunt, restituendi Caesareae ad Panium Trachonitidis, ut in hujus urbis numis docebitur.

* * *

Typi:

Sacerdos arans, obvius typus in numis coloniarum, de quo agimus in tractatu de coloniis.

* * *

Legiones:

LEG. IV. LEG. VI. LEG. X. *Typo trium signorum militarium, de quibus infra*, in numis Augusti et Tiberii. (Florez. Tab. VI. 1. Tab. VIII. 8.)

Memorantur in his numis tres hae legiones, sive quod in hac urbe stationem habuere, ut existimant Seguinus et Harduinus, sive quod in coloniam Caesaraugustam deducti sunt veterani trium harum legionum, ut censuere Vaillantius et Florezius. Legionis IV. veteranos per hunc tractum divisos, plura docent monumenta, quae profert Florezius [d]). Legionem VI. jam vidimus in numis coloniae Acci, et X. in numis Emeritae et Cordubae sive Patriciae.

Signa militaria.

LEG. IV. LEG. VI. LEG. X. *Vexillum basi infixum, ex quo pendet pannus quadratus, inter duas perticas basi item infixas, quarum singulis superne amplior quidam orbis adfixus est*, in numis Augusti et Tiberii. (Florez. ll. cc.)

Vexillum unicum cum simili panno basi infixum, in numis Augusti.

Aquila legionaria fulmini insistens inter duo signa militaria, ex quibus superne prominet manus expansa, in numis Tiberii et Caligulae.

Aquila legionaria inter duo signa militaria, cultu simplice et solito, in numis Tiberii.

Varia signorum militarium forma et cultus in numis ejusdem coloniae, et quae non possunt aliorsum pertinere, quam ad legiones primi generis numis inscriptas, magnam sine dubio facessunt molestiam iis, qui explicandae variae horum signorum naturae et usui operam impendunt. Mihi satis visum, eorum formam et varietatem adcurate describere, neque multum iis explicandis inhaerere, quem laborem sibi pridem ex instituto sumpserunt alii, conatu, ut exitus docuit, non satis felice. Cujus animus facilius conjecturas qualescunque admittit, adeat Florezii in hos numos commentarios [e]).

* * *

Bos stans cum infulis, in numis Augusti, Tiberii, Caligulae.

Typus hic haud dubie testatur vota pro principum salute suscepta.

* * *

Magistratus.

IIviri. Plerique hujus coloniae numi IIvirorum suorum nomina inscripta offerunt, quos inter memorandi:

NERO. CAESAR. DRVSVS. CAESAR. IIVIR. C. C. A. *Capita nuda se respicientia Neronis et Drusi filiorum Germanici*, in numo Tiberii.

Honoris nimirum causa IIviratum Caesaraugustae obivere, quod et factum alibi et ab aliis, ut dicetur in tractatu de coloniis.

Praefecti. Hi quoque saepius in variis coloniarum sive intra sive extra Hispaniam numis proditi, quo nomine indicantur ii, qui vice Caesaris, honorarii in coloniis IIviri, IIviratum in patria susceperunt. Ex Caesaraugustae moneta cogniti *Junianus Lupus* PR*aefectus* C. CAESAR*is*, nempe Caligulae nondum Augusti, (Florez. tab. VIII. 2. tab. IX. 3.) *Fulvianus* PRAEFECTVS forte Tiberii Augusti, certe in ejus numis proditur. (Florez. tab. LI. 9. 10.) *Tiberius Flavus* PRAE*Fectus* GERMAN*ici*, (ibid. tab. VI. 1. 4.

d) pag. 191. e) pag. 215. 233. 234.

tab. VII. 9.) sed quem Florezius perperam me judice *praefectum cohortis Germanicae* facit. Verum haec latius a me disputantur in tractatu de coloniis cap. IV.

* * *

PERM*issum* CAES*aris* signandae monetae in numo unico reperit Florezius, (Tom. III. tab. LX. 4.) unico exemplo in numo urbis Tarraconensis provinciae.

Æ. C.

CALAGVRRIS.

Calagurres in Hispania citeriore binae fuerunt teste Plinio f), una civium Romanorum, *Calagurritanos, qui NASSICI cognominantur,* altera stipendiaria, *Calagurritanos, qui FIBVLARENSES cognominantur.* Prior sita in Vasconibus trans Iberum, sed in ripa ulteriore hodie *Calahorra.* Altera cis Iberum sita in Ilergetibus, quam cum vicinis Oscensibus contributam refert Caesar g), hodie *Loharre.* Vtramque paucis et erudite illustravit Cellarius.

Vtri tribuendi sint numi Calagurris nomine notati, discordant eruditi, et nonnihil dubitat ipse Florezius, neque enim, ait, satis hactenus invigilatum, in utrius vicinia numi sic inscripti reperiantur, neque marmora lucem adfundunt. Istud tamen certum, numos, qui vocabulum NASSICA inscribunt, esse Calagurris Nassicae, ut mox dicetur, atque ex aliis causis, quas etiam commemorabimus, satis liquido comprobari, alios quoque numos omnes Calagurris nomine inscriptos eidem Nassicae tribuendos, nullum Fibularensi.

Municipium testibus numis, et Plinio, qui oppidum istud civium Romanorum vocat. Cellarius aliique ex textu Plinii male punctis distincto perperam collegerunt, municipium istud ejus scriptoris aetate in coloniam versum. Fuit haec Calagurris patria Aurelii Prudentii poetae.

Imperatorii sunt omnes cum capite Augusti, vel Tiberii.

Epigraphe: MVN. CAL. — M. C. I. — M. CAL. I. — MVN. CAL. I. — MVN. CAL. IVL. — MVN. CAL. IVLIA. In binis legitur NASSICA. de quo continuo.

* * *

NASSICA. *Caput virile nudum.*)(CVLAGVRRI. IVLIA. *Taurus stans.*

NASSICA. *Caput Augusti nudum.*)(C. VAL. C. SEX. AEDILES. *Caput bovis adversum.*

Calagurritanos dictos fuisse NASSICOS, testimonio Plinii supra citato abunde docemur, urbem vero et ipsam dictam NASSICAM, testatur fragmentum Livii ante annos non multos a praeclaris IIviris Giovenazio et Brunsio editum, in quo haec de Sertorio perhibentur: *Profectus inde in Bursaonum et Casuantinorum et Graccuritanorum fines, evastatis omnibus, proculcatisque segetibus ad CALAGVRIM NASICAM sociorum urbem venit, transgressusque amnem propinquum urbi, ponte facto castra posuit.* Causa epitheti hujus nominis incerta. Neque enim facile jam ferimus dictata Vaillantii, existimantis, in antica numi prioris propositum et nomen et caput Scipionis Nasicae, cujus sibi nomen adjecerint Calagurritani, quod se, praetor Hispaniae cum esset, beneficiis

f) L. III. P. 142. g) Bell. civ. L. I. c. 60.

ornaverit. Haec partim arbitrarie, partim falso adserta, jam docuit Florezius, qui et existimat, caput numi prioris perinde esse Augusti, sed rudioris manus opus. Istud verisimile, numos addito vocabulo NASSICA reliquis Calagurris numis esse antiquiores, cujus deinde mentio in numis dissimulata, at non obliterata memoria, teste ejus Plinio. Fuisse vero nomen urbis *Nassica* palam cognitum, et promiscui cum Calagurri usus, testatur numus alter, in quo solum cognomen NASSICA legitur, quemadmodum etiam in numis Cordubae pro hac solum cognomen *Patriciae* legimus.

IVLIA. quod nomen raro in his numis negligitur; id tamen in hac urbe et Ilici praeter aliarum morem, nomini urbis postponi cognomen IVLIA, cum in aliis honoris epitheta praeponi soleant. Nomen istud abstuleritne a J. Caesare, an Augusto, non liquet. In priorem Caesarem propendet Florezius, quia in nullo horum numorum additur *Augusta*, sed quae lex non raro fallit, ut observabo capite de numis urbium Caesarum nomina praeferentium. Saltem de Augusti in hanc urbem voluntate constat; nam narrat Suetonius [h]), eum in sui custodiam Calagurritanorum manu usque ad devictum Antonium usum.

Quoniam nomen *Juliae* in numo priore conjungitur cum nomine *Nassicae*, certum est, Calagurrim hanc Nassicam dictam fuisse Juliam, magno argumento, etiam numos reliquos, qui omisso Nassicae nomine solum Juliae offerunt, ejusdem esse Calagurris, non, quod aliquibus visum, Fibularensis. Cum praeterea constet ex Plinio, Calagurrim Nassicam fuisse municipium, ex numis, fuisse dictam Juliam, ex scriptoribus, fuisse urbem clari inter alias nominis, altera vero Fibularensis non modo horum nihil jactare possit, quin ejus ignobilitatem non obscure innuant Plinius et Caesar, quorum ille eam dixit stipendiariam, hic Oscae contributam, dubium reor non est, numos quos habemus omnes, Calagurris nomine inscriptos Nassicae tribuendos.

* * *

Typi:

Taurus stans, typus obvius non in hujus modo urbis numis, sed et Cascanti, Celsae, Ercavicae, Turiasonis. Causam typi Florezius ab Hercule petendam conjicit. Is narante Diodoro [i]) captorum in Hispania boum partem ejus loci regulo dono dedit, quo ille laetatus honore quotannis lectissimum ex grege taurum Herculi sacrificavit. Addit continuo historicus: *τας δε βους τηρουμενας συνεβη ιερας διαμειναι κατα την Ιβηριαν μεχρι των καθ᾽ ἡμας καιρων. quo factum, ut hodieque boves sacrae per Iberiam habeantur,* non, ut Florezius Rhodomanum secutus interpretatur: *bovesque accurate habitae ad nostrum usque saeculum in Iberia permanserunt,* nullo sensu. Non gravate subscriberem Florezii conjecturae, si urbes Hispaniae maritimas, ac praecipue Baeticae, quas potissimum peragratum Herculem communis fert fabula, frequentius tauri typo usas videremus. Contra accidit, ut taurus obvius sit

h) cap. 49. i) L. IV. c. 13.

in moneta urbium, magno intervallo a mari, et noto Herculis itinere distantium. Quapropter existimo, quemadmodum Baeticae urbes saepius piscem in numis proposuere, sive quod ex piscatu rem facerent, sive vitae alimenta peterent, sic urbes longius a mari remotas taurum, quod in hujus maxime ope omnis nitatur agricultura. Quocirca ipse tanquam laboris socius, et unus ex colonis magno vulgo in honore habitus, latis olim severis legibus in eum, qui tanti animal meriti per injuriam occidisset, perinde capitali habito, si quis bovem necasset, quam civem. Vide de hoc insignem locum apud Plinium [k]), et Harduini ad eum observata.

* * *

Caput bovis adversum, in numis III. formae.

Vt certum est, typum hunc indicare sacrificium immolato tauro peractum, sic difficile divinare, cujus sive rei, sive hominis causa illud jussum fuerit. Lege conjecturas Florezii et Vaillantii.

* * *

Magistratus:

IIviri, notati in plerisque.

PR. IIVIR. C. MAR. M. VAL. in numo Augusti, quod legendum videtur PR*aefectis* IIVIR*is* C. MAR*io* M. VAL*erio*, de quo agetur in tractatu de coloniis cap. IV. § 3.

Aediles notantur in numis Augusti et Tiberii III. formae, de quibus vide, quae dicentur loco citato.

Æ. C.

CARTHAGO NOVA.

Hodie *Carthagena*, aedificata ab Asdrubale Poeno, et dicta *Carthago*. Discriminis causa additum *Nova*, cum Africana deinceps *Vetus* appellaretur.

Res hujus urbis numismatica difficultates offert oppido molestas, quarum causa optimum factu existimo, si ejus numos certos primum, deinde incertos profero.

Numi Carthaginis Novae certi.

Autonomi nonnulli proditi, sed quos seorsim non commemoro, quia per certa indicia Augusti tempora testantur.

Imperatorii: Augusti, Caii et Lucii Caess., Tiberii, Neronis et Drusi Caess., Caligulae.

Epigraphe: V. I. N. K. vel: C. V. I. N. K. rarius: V. I. N. C. id est: *Colonia* V*ictrix* I*ulia* N*ova* K*arthago*. In aversa numi Tiberiani scriptum juxta caput Caligulae nondum Augusti: C. CAESAR. TI. N. QVINQ. K. id est: QVINQ*uennalis* K*arthaginis*, ubi το K solum urbis nomen constituit. In alio juxta idem caput epigraphe insolentior: C. CAESAR. TI. N. QVINQ. IN. V. I. N. K. id est: QVINQ*uennalis* IN V*ictrice* I*ulia* N*ova* K*arthagine*.

* * *

M. POSTVM. ALBIN. L. PORC. CAPIT. II. VIR. Q. *Vir togatus stans d. situlam, s. oleae ramum*, in numo Augusti vivi.

In hoc numo omittitur nomen ipsum, et tituli Carthaginis, verum IIvir quinquennalis M. Postumius Albinus, quem in numis proximis intuebimur, dubitare non

k) L. VIII. p. 472.

sinit, fuisse eum hujus coloniae IIvirum. Numi typus indicare videtur sacerdotem, vel virum in magistratu constitutum, cujus munus fuit, populum vel quidvis aliud, quod ignoramus, inspersa aqua lustrare. Hic numus causam dedit eruditis non paucis adserendi, quinquennales in coloniis idem fuisse, quod censores Romae, aeque iis demandata cura agendi census, condendique lustri, sed quae sententia jam fere emarcuit. Vide, quae super hac causa copiose disserit Florezius [l]); et paucis dicemus nos in tractatu de coloniis.

* * *

P. TVRVLLIO. IIVIR. QVINQ. V. I. N. K. *Caput Augusti radiatum.*)(M. POSTV. ALBINVS. IIVIR. QVINQ. ITER. V. I. N. K. *Templum* 4. *col., cujus fronti inscriptum:* AVGVSTO. Æ. III.

Eadem epigraphe. *Imperator in quadrigis triumphalibus, juxta vexillum cum panno quadrato.*)(*Eadem aversa.* Æ. III.

P. TVRVL. QVINQVE. V. I. N. K. *Vexillum dependente panno quadrato inter duo signa mil.*)(ALBINO. QVIN. V. I. N. K. *Instrumenta pontificalia.* Æ. III. (Florez. tab. LXI. 4.)

Quem in numo praecedente Augusti vivi habuimus quinquennalem primo *M. Postumium Albinum,* eundem in praesentibus Augusti mortui numis habemus quinquennalem iterum. Typi honores postumos Augusto in hac colonia habitos indicant, ac primum erectum ejus numini templum more aliarum Hispaniae urbium. In sequente revocata actorum triumphorum memoria, majore puto veri specie, quam quod existimat Florezius, exhiberi Circenses Augusto sacros. Triumphum enim potius arguit lentus processus, rectoris manus nullo minax flagello, et adstitutum juxta vexillum magis utique bellum, quam arenam sapit. Eodem igitur modo in hoc numo celebrantur res ejus belli gestae, quo in sequente bonos pontificatus maximi.

* * *

Tiberii numi in aversa offerunt capita Neronis, Drusi, Caligulae, filiorum Germanici, de quorum titulis agitur in eorum numis commatis Romani.

* * *

SAL. AVG. *Caput muliebre,* in numo Caligulae.

Esse deae Salutis, dubium non est. At sunt qui existiment, esse Caesoniae uxoris exemplo numorum Liviae; verum istud copiose refutabitur in numis Impp. Romanis, quo loco de hac Caligulae uxore agetur.

* * *

Magistratus:

IIviri quinquennales. Soli hi, neque alii in certis his Carthaginis numis leguntur. Notantur scripto IIVIR. Q. vel liberalius: IIVIR. QVINQ. Inter quinquennales hujus coloniae habes etiam illustria nomina trium Germanici filiorum Neronis, Drusi, Caii in numis Tiberii. In numo Caligulae legitur IIvir CN. POM*pejus* FLAC*cus.* Videtur hic idem esse, quem Plinius equitem R. vocat, militasse in Syria cum L. Vitellio ejus provinciae legato extremis Tiberii temporibus, et tum

l) in Proleg. cap. VIII. m) L. XIV, § 21. et 24.

utrumque reversum, Vitellium in Italiam, Flaccum in Hispaniam [m]).

Æ. R.

Numi Carthaginis Novae dubii.

C. I. N. C. EX. DD. *Caput nudum M. Antonii, pone labyrinthus.*)(M. AIMILIO. T. FVFIO. II. VIR. *Caput Octaviani nudum.*

C. I. N. C. *Caput Augusti nudum.*)(C. PETRONIO. M. ANTONIO. II. VIR. EX. DD. *Labyrinthus quadratus.*

Hos numos jam aliunde cognitos in eadem tabula XVI. stitit Florezius. Eos Harduinus Norbam Lusitanicae refert legendo: *Col. Iulia Norba Caesariana*, Vaillantius Carthaginem Novam legendo: *Col. Iulia Nova Carthago.* Cum hoc consentit Florezius, praeter alia argumenta non magnopere convincentia nixus eo, quod numi cum inscriptione in N. C. vel N. K. desinente non raro in vicinia Carthaginis Novae reperiuntur. (pag. 319.) Pellerinius testatur, similes numos sibi ex oriente advectos, dubitatque, sintne huic Carthagini tribuendi [n]), ac dubitari quidem jure posse, profiteor ipse. Quem nexum habeat labyrinthus cum Carthagine, neque Vaillantius, neque Florezius idoneam causam adferunt.

* * *

AVGVSTVS. D. D. C. C. N. C. *Caput Augusti nudum.*)(M. PETRONIO. C. IVLIO. ANTONIO. IIVIR. *Capita nuda se respicientia Caii et Lucii Caess., in quorum medio:* C. L.

In harum siglarum lectione conspirant Vaillantius et Harduinus, nimirum: *Col. Concordia Norba Caesariana.* At Florezius et Pellerinius legunt: *Col. Caesarea Nova Carthago*, ac posterior lectionem suam hoc confirmat, quod rara sint exempla, ipsi urbis nomini epitheta honorifica postponi, atque adeo postremo C non indicari *Caesariana*, sed potius *Carthago* [o]). Interea in Hispaniae coloniis tria saltem ejus habemus exempla: *Ilici Augusta*, *Calagurris Julia*, et in uno Emeritae apud Florezium: (Tab. XXIII. 3.) EM. AVG. Quare et hi numi dubiis suis non vacant, quamvis facile tribuam, Norbam non pertinere.

* * *

Caput Palladis.)(CVINK. *Signum muliebre super basi.*

Numum hunc, qualem descripsi, edidit Florezius, et causa inscriptionis nostrae esse Carthaginis edixit. Aliquot post annis Pellerinius similem, eumque, ut profitetur, integerrimum vulgavit, sed qui plus non offert, quam litteras C. V. I. N., quas adeo interpretatur: *Colonia Victrix Iulia Norba*, deficiente nimirum extremo elemento K, quod si adesset, neque ipse dubitaret, numum hunc Carthagini tribuendum [p]). Hoc eruditi Galli indicio monitus Florezius fassus quidem est, *το* K in numo suo non liquido discerni, tamen sententiam suam non mutavit, quia, inquit, etsi ea litera a monetario neglecta esset, tamen Carthago solis literis CVIN satis videatur, indicata [q]). Nolo me litis arbitrum ferre, etsi diffici-

m) L. XIV. § 21 et 24. n) Mel. I. p. 248. 249. o) Mel. I. p. 253. p) Rec. I. p. 8. q) Tom. III. p. 35.

lius sit, Florezii causae tam infirmo nixae praesidio adsentiri. Istud tantum moneo, neque in simili alio, quem Combius ex museo Hunteri edidit, literam K observari.

* * *

In hac etiam colonia creditur cusus numus, qui Jubam II. Mauretaniae regem IIvirum eloquitur, quem in moneta hujus regis descriptum explicatumque reperies. Alios, qui non exigua veri specie huc referendi videntur, vide infra in moneta Celsae, tum et in numis Hispaniae sine urbis nomine hujus catalogi calci subjectis.

CASCANTVM.

Eodem nunc nomine regno Navarrae contributum.

Imperatorii omnes cum unius Tiberii capite.

Epigraphe: MVNICIP. CASCANTVM.

Typus unicus: *Bos stans,* cujus explicationem dedimus in moneta vicinae Calagurris.

Æ. R.

CASTVLO.

Nunc *Cazlona,* mediterranea in finibus Baeticae. Teste Plinio et marmoribus municipium, sed dissimulant numi, forte quia anterius signati.

Autonomi sunt omnes:

SACA ISCER. *Caput laureatum incertum.*)(SOCED. CAST. *Sphinx alata.* Æ. II.

Caput juvenile tenui filo redimitum, in area A *et lunula.*)(CASTVLO. *Sphinx alata.* Æ. I. (Florez. Tom. III. tab. LXI.)

Nisi constaret, fuisse Castulonem in Tarraconensi positam, nemo dubitaret numos hos formae prorsus Baeticae in Baetica quoque signatos statuere. Sed urbs, quod constat, Baeticae adsita, typos suos, et monetae modum ex vicinia hausit. In epigraphe numi prioris solum CAST. cognitam habet causam. Reliqua vocabula velut totidem aenigmata Sphinx videtur ipsa proposuisse. Miror, Florezio parcitum a monstro, qui explicare illa tentavit quidem, sed exitu, ut existimo, infelice.

Æ. RR.

CELSA.

Hodie *Xelsa,* mediterranea, Ibero apposita.

Imperatorii omnes Augusti et Tiberii. Addi possunt Agrippa et Tiberius nondum Caesar ex numis, sed quos huc pertinere non aeque certum, ut dicetur.

* * *

C. V. I. CEL. *vel* CELSA. *additis nominibus IIvirorum. Bos stans,* in numis Augusti et Tiberii II. formae.

V*ictrix* et I*ulia* in numis omnibus appellatur colonia Celsa. De typo bovis vide dicta in Calagurri.

* * *

C. V. I. CELSA. *scriptum in medio numi, additis nominibus vel* IIVIR*orum vel* AED*ilium sine typo*, in numis Augusti et Tiberii III. formae.

C. V. I. (*sic*) L. PANSA. SEX. NIGRO. AED. *sine typo,* in numo Augusti IIII. formae. (Florez. T. III. tab. LXI. 13.)

Hi numi praeter IIviros etiam aediles offerunt, cujus exempla jam in aliarum coloniarum numis vidimus. Insolens est omissum in numo altero urbis nomen *Celsa,* credo, quod numi spatium arctius videretur, quam ut illud commode cape-

ret, urbs vero ipsa praemissis aliis titulis satis esset indicata.

* * *

Praeter numos modo descriptos Florezius coloniae Celsae tribuendos adserit numos alios similis naturae, quos ille omnes in eandem tabulam compegit r), quosque omnes, quod mereri istud videntur, adcuratius lubet describere:

IMP. CAESAR. - - - C. L. BEN. PRAE. *Caput Augusti nudum.*)(HIBERO. PRAEF. *Tropaeum.* Æ. III.

M. AGRIP. Q. V. I. C. HIBERO. PRAE. *Caput Agrippae nudum.*)(L. BENNIO. PRAEF. *Tropaeum.* Æ. III. (Sic legendus numus collato Floreziano, et alio, quem olim edidi in meis numis vett. pag. 1.)

TI. NERONE. Q. V. I. C. HELVI. POLLI. PR. *Caput nudum Tiberii.*)(HIBERO. PRAEF. *Instrumenta pontificalia.* Æ. III.

HIBERO. PRAEF. *Simpulum.*)(L. BENNIO. PRAEF. *Palmae ramus* Æ. IV.

HIBERVS. II. V. QVINQ. *Caput juvenile nudum aquas evomens.*)(C. LVCI. P. F. II. VIR. QVINQ. *Simpulum.* Æ. III. Sic legendus IIvir pro C. LVCIPI. corrigente se ipsum aliosque serius Florezio Tom. III. p. 45.

Hos ergo numos Florezius exploratum putat Celsam referendos causa numorum II. et III., quorum siglas Q. V. I. C. hunc facere sensum docet: *Quinquennali Victricis Iuliae Celsae* s). At vero nondum istud satis comprobatum existimo, et non desunt argumenta valida cum hoc ejus judicio pugnantia. Praeterquam enim quod cum reliqua certa Celsae moneta nihil habent commune, mirum profecto, in solis hujus generis numis Celsae IIviros praedicari *quinquennales*, quando in aliis ejus certis nonnisi annui memorantur. Advertit haec difficultas virum praestantem, eamque molliri posse credidit dicendo, Celsenses, quando viris Romae principibus IIviratum detulere, honoris causa pro annuo decrevisse quinquennalem. Nemo non videt, Florezium hanc in naufragio tabulam non sponte, sed necessario arripuisse. Satis enim constat, quando viris principibus honorarius in urbibus magistratus demandatus fuit, nequaquam ejus tum naturam fuisse mutatam, sed delatum talem, qualis apud se in usu fuit, de quo ex professo agemus in tractatu de coloniarum numis. Deinde dici non potest, in viris imperii summis honoris ergo auctum IIviratus tempus, cum in numo postremo etiam Hiberum et C. Lucilium quinquennales dici videamus. His ergo expensis nescio, an non majore jure hos sibi numos vindicare possit Carthago Nova. Jam primum certum est, magistratum ejus ordinarium, et, saltem in certis ejus numis unicum, fuisse quinquennalem. Dicta perinde fuit *Victrix Julia.* Neque adversatur scriptum C pro K; nam fatente ipso Florezio, ut dictum supra in ejus coloniae numis, perinde scribi potuit *Carthago* et *Karthago.* Facile etiam est excusare omissum titulum *Novae.* Ipse Florezius numum nobis obtulit, in quo solum K omissis titulis *Victricis, Juliae,* et *Novae* Carthaginem Novam notat t). Idem, ut

r) Tom. II. tab. LII. n. 8—12. s) Tom. II. p. 639. t) Tab. XVII. 1.

mox observavimus, Celsae numum exhibet, inscriptum C. V. I., in quo adeo ipsum urbis nomen omissum est, quod tamen ipso fatente Florezio non obstat, quo minus is Celsae sit tribuendus. Quo ergo jure Carthaginem fraudabimus numo, in quo non urbis nomen, sed titulus tantum *Novae* supprimitur? Denique, quod non parum causam meam juvat, in Carthaginis numis obvium est legere viros principes magistratu in ea colonia functos, in certis tamen Celsae numis nunquam. His expositis eruditus jam lector arbitretur.

Ad typos in his numis quod attinet, nihil magnopere observandum praeter caput numi postremi, quod judice Florezio evomere aquam videtur, et esse imago Hiberi fluminis, cui urbs adsita fuit, ac praeterea adlusio ad nomen Hiberi IIviri juxta scripti. Non impugno hanc conjecturam, modo ne quis existimet, Hiberum IIvirum Carthaginiensem, quia longius ab Hibero flumine distabat, cum vellet ad nomen suum adludere, non potuisse remotioris fluvii imaginem numo inferre. Magis miremur, Xanthi, qui in Troade fluxit, et nomen et imaginem illatam numis Germanicopolis Paphlagoniae. Hiberus, Tarraconensis fluviorum pater, et a quo Hispania omnis Hiberiae nomen abstulit, neque etiam Carthaginiensibus aut ignotus aut inhonoratus esse debuit.

De *Praefectis*, quos memorant hi numi, hic non agimus, nam in tractatu de coloniis Cap. IV. § 3. describentur iterum et explicabuntur.

Æ. R.

CLVNIA.

Supersunt rudera inter *Corunnam* et *Pennal.* Fuisse coloniam, unus testatus est Ptolemaeus, numi dissimulant praeter Golzianum. Harduinus unum protulit nomine MVN*icipii*, eumque dixit existere in museo regis Galliarum, sed quem, quia ignotus fuit Vaillantio, non moramur.

Imperatorii sunt omnes, et cum unius Tiberii capite.

Epigraphe sola CLVNIA, nullo alio onere.

Typi:

Bos stans, in Æ. II. formae.

De bovis typo vide dicta supra in Calagurri.

Porcus, in Æ. III. formae.

Videtur animal istud signis militaribus Cluniensium fuisse praefixum. Istud certum, exstare numos Hispanos, aut commatis Romani, sed argumenti Hispani, in quibus fingitur signum militare praefixo porco. Prioris generis habes numum aeneum apud Florezium [u]), qui sistit equitem simile signum manu praeferentem; alterius generis denarios gentis Coeliae, et Galbae Augusti, in quorum explicatione plura huc pertinentia memorabuntur, tum et in prolegomenis ad numos Galliae. Nexum porci animalis cum nostra Clunia magis confirmat signum porci incusum, quod frequenter inhaerere conspicimus numis Cluniae primo loco memoratis cum typo bovis stantis.

* * *

Magistratus:

IIII*viri*, in sola praeterea Carteia me-

u) Tab. LVIII. n. 5.

morati. Leguntur tantum in numis II. formae, in quibus imago bos stans. Istud praeterea in Cluniae numis singulare, quod in uno eodemque omnium IIIIvirorum nomina exarantur.

Aediles. Exstant hi tantum in numis III. formae typo porci.

* * *

Cluniae mentionem facit etiam numus Galbae Aug. commatis Romani, et Æ. I. formae cum epigraphe: HISPANIA. CLVNIA. SVL. Nimirum haec colonia impensius culta fuit a Galba, et SVL*piciae* cognomine docorata, quia in hac commoranti imperium delatum fuit, de quo copiosius disseremus in moneta Romanorum ad hunc Galbae numum.

Æ. R.

COSSETANIA.

Vide Osset Baeticae.

DERTOSA.

Sita in Ilercaonum agro prope Hebri ostia, hodie *Tortosa.*

Colonia fuit teste Strabone et numis. Harduinus municipium dixit, quia Plinius eam *civium Romanorum* vocavit [x]. Sed enim, praeterquam quod ea verba, etsi a Plinio plerumque ad indicandum municipium adhibentur, coloniam non inficiantur, idem, quod aliis urbibus, evenire potuit Dertosae, ut esset colonia tempore, quo scripsit Strabo, et signati numi, municipium tempore, quo scripsit Plinius, de quo vide tractatum de coloniis.

Imperatorii sunt omnes, cum imaginibus J. Caesaris, D. Augusti, et Tiberii.

* * *

Caput J. Caesaris laureatum.)(COL. DERTOSA. *Sacerdos arans, superne IIviri*: Q. LVCRETI. L. PONTI.

Singularem hunc numum Florezius ex Haymii thesauro Britannico est mutuatus. Is cum inscriptione, tum typo Dertosam coloniam comprobat.

* * *

AVGV. C. I. A. D. *Caput Augusti radiatum*)(TI. CA. C. I. A. D. *Caput Tiberii laureatum.*

Explenda epigraphe: C*olonia* I*ulia* A*ugusta* D*ertosa.* Hos numos Harduinus Dertonae Italiae superae tribuit, perperam, ut in Italiae superae numis dicetur.

* * *

Magistratus IIviri ex numo citato.

* * *

Numum, in quo junguntur Dertosa et Ilercavonia, explicatum vide infra in Ilercavonia.

Æ. RRR.

EMPORIAE.

Hodie *Ampurias,* urbs maritima prope Pyrenaeos. Numorum copia et varietate praestat, ad quos rite explicandos juvabit praemittere testimonia Livii et Strabonis. Ille [y]): *Jam tunc Emporiae duo oppida erant muro divisa. Vnum Graeci habebant, a Phocaea, unde et Massilienses, oriundi, alterum Hispani. - - - Tertium genus, Romani coloni ab Divo Caesare post devictos Pompeji liberos adjecti. Nunc in corpus unum confusi omnes, Hispanis prius, postremo et Graecis in civitatem Romanam adscitis.* Et Strabo omisso

x) L. III. p. 142. y) L. XXXIV. 9.

Graeco textu [*]): *Est autem in duas urbes divisa muro ducto, cum olim accolerent indigetum quidam, qui etsi sua uterentur reip. forma, tamen quo essent tutiores, iisdem cum Graecis voluerunt includi moenibus, muro tamen intus ab iis distincti. Tempore in unam coaluerunt civitatem, mixtam ex barbaricis et Graecis constitutionibus, quod et multis aliis evenit.*

Haec utriusque auctoris dictata numis etiam praeclare confirmantur, quorum alios habemus I. cum epigraphe *Graeca*, alios II. *Hispana*, alios III. *Latina*, quo etiam ordine universam hujus urbis monetam recensebimus.

I. Numi cum epigraphe Graeca.

Sunt *autonomi* omnes:

Caput muliebre spicis coronatum intra tres pisciculos.)(*ΕΜΠΟΡΙΤΩΝ.* vel: *ΕΝΠΟΡΙΤΩΝ. Pegasus volans.* AR. III.

Alii similes mixtis litteris Hispanis, saepe nullo sensu. AR. III. (Pellerin. Rec. I. tab. 1.)

ΕΝΠΟΔΕΙΤΩΝ. (sic) *Caput muliebre spicis coronatum.*)(*Equus stans ab advolante Victoria coronatur.* AR. III. (Pellerin. l. c.)

Alius, sed inscriptione plane barbara. AB. III. (ibid.)

Sunt hi numi monetae Emporitanae haud dubie antiquissimi. Phocacenses Ioniae patriam suam exosos conscensis navibus in Galliam appulisse, ibique condidisse Massiliam, res pervulgata. Ab hac alteri coloni profecti in Hispaniam condidere Emporias. Hinc illae a Silio dicuntur *Phocaicae* [a]), nempe ob Phocaeam majorem patriam, et a Strabone *Μασσαλιωτων κτισμα* propter conditores Massilienses.

Caput Cereris vel Proserpinae intra pisciculos, Pegasus volans, (quibus adde etiam equum a Victoria coronatum in numo III., cum typi essent plane Siculi, factum, ut Golzius, Paruta, Harduinus Siciliam his numis patriam constituerent, sed factum etiam, ut, cum urbem hoc nomine in Sicilia non reperirent, unis cogerentur conjecturis orationi suae fidem conciliare. At enim post dictata Pellerinii, ac praecipue Florezii, testantis, numos Emporiarum nomine inscriptos in agro hodierni Ampurias reperiri, certum jam est, eos omnes huic Hispaniae oppido tribuendos. Quo magis subit mirari, Principem Torremuzza in definienda eorum patria fuisse animi incertum, neque has Hispaniae Emporias respexisse, eosque sibi ex uno Golzio fuisse cognitos [b]). Ceterum dubitari nequit, fuisse Emporitanis causam, cur monetae Siculae typos ac fabricam tam anxie adfectarent; forte cum Siculis in hanc legem commercii causa, quo magnas sibi opes paraverant, conventum.

Fabrica in aliis id genus numis barbara, tum et literarum Graecarum cum barbaris Hispanis confusio ac perturbatio

*) L. III. p. m. 241. a) Punic. L. III. v. 369. b) Sicil. num. p. 25.

etiam, si adductis testimoniis careremus, per se satis probarent gentis utriusque permistionem, quae profecto unica fuit amissi Graeci nitoris causa. Sed idem fuisse fatum vicinae Rhodae, et Massiliae, in his dicetur.

AR. R.

II. *Numi cum epigraphe Hispana.*

Caput Palladis, addita in nonnullis epigraphe Hispana.)(*Epigraphe Hispana. Pegasus volans, supra quem in aliis corona, in aliis Victoria advolans cum corona.* Æ. I. II.

Eadem adversa.)(*Epigraphe Hispana. Leo gradiens.* Æ. II. III.

Caput Palladis cum vel sine epigraphe Hispana)(*Epigraphe Hispana. Hippocampus, vel bos cornupeta.* Æ. II. III. (Florez. T. II. tab. LIII. 7. 10. 11.)

Caput juvenile nudum, pone delphinus.)(*Epigraphe Hispana.* Æ. III. (Ibid. n. 8.)

Numos primo loco citatos esse Emporiarum, invicte docent numi proximi Latini, qui, si inscriptionem demas, illis secundum omnes causas sunt simillimi. Numos reliquos huc quoque pertinere, docent inscriptae literae Hispanae ejusdem formae, cujus sunt illae, quae comparent in numis primo loco descriptis, iisque certis Emporitanis. Leo haud dubie ex moneta Massiliae patriae huc est vocatus, ut et bos cornupeta. Reliqui typi urbem maritimam arguunt.

Æ. RR.

III. *Numi cum epigraphe Latina.*

Caput Palladis, juxta quod in compluribus literae punctis divisae.)(EMPOR. EMPORI. EMPORIT. *Pegasus volans.* Æ. I.

EMPOR. *Protome Dianae.*)(MVNIC. *Pegasus volans.* Æ. I. (Florez. loco suo, et tab. LIII. 4.)

Prioris generis numi evicere denique, numos barbare inscriptos, quos proxime recitavimus, quia cum his typo utriusque partis, fabrica, volumine conspirant, ad has quoque Emporias pertinere. Alterius generis numi

MVNIC*ipium* fuisse Emporias profitentur. Laxius ergo locutus est Livius loco, quem initio indicavi, qui a D. Caesare *colonos* huc missos dixit.

* * *

Typi: praeter Pegasum in Emporitanis omnis generis numis conspicuum memoranda

Dianae effigies. Haec dea in omnibus Massiliae coloniis impense colebatur, quod et Strabo de Emporiis nostris et his vicina Rhoda testatur c). Causam vide infra in moneta Massiliae.

* * *

Magistratus.

Juxta Palladis caput, ut supra dictum, comparent saepe literae punctis divisae.

c) pag. m. 241. 271.

His indicari nomina magistratuum domesticorum, nemo dubitabit. A certis incerta illustrentur.

P. AVR. COT. PA. *Aurelii Cotae* passim cogniti.

L. M. RVF. P. C. Q. Probabilis lectio: L. *Mescinius* RVF*us*, quae tria nomina continent etiam denarii Augusti. Quae sequuntur P. C., varie expleri possunt.

CN. C. P. M. A. Q. Prona iterum lectione: CN. *Calpurnius Piso*, sed incertis iterum M. A.

M. O. L. A. Q.
M. O. H. L. A. F. Q. } Pellerin.

Eosdem utrinque homines indicari, manifestum est; nam alter numus non differt a priore, nisi quod hic addat cognomina H. et F., quae ille omittit. Ceterum haec nomina nemo nisi per inanes conjecturas expleverit, quod item de similibus aliis judicandum.

Quinquennalis.

Quoniam in similibus numis elementum Q plerumque postremam sedem occupat, dubitari vix posse existimo, eo utrumque urbis *Quinquennalem* notari. Certe Ilici, et Valentia ejusdem Tarraconensis urbes uno etiam Q contentae fuere.

Patronus forte.

P. AVR. COT. PA. — C. C. A. T. C. O. C. addito PA. literis contractis.

Ad explicandas binas has literas artis nostrae magistri aut nihil, aut, quae non satisfaciunt, attulere. Non absurdum videbitur conjicere, iis indicari PA*tronum* vel PA*tronos* post ea, quae in numis Paesti Lucaniae de IIviris, iisdemque coloniae suae patronis docebuntur.

Æ. R.

ERCAVICA.

Quo loco hodie *Santaver*.

Imperatorii tantum, Augusti, Tiberii, Caligulae.

Epigraphe: ERCAVICA. tantum, intra quernam. MVN. ERCAVICA plerumque Scriptores veteres eam passim dixerunt *Ergavicam*. Sed constat etiam, literas C et G a Latinis saepe fuisse permutatas.

Typus fere perpetuus *bos stans*, de quo vide dicta in Calagurri.

Magistratus: IIviri, quorum nomina saepe adduntur.

Æ. R.

GRACCVRRIS.

Vbi nunc *Agreda*. Causam nominis dedit Livius [d]): *Ti. Sempronius Gracchus procos. Celtiberos victos in deditionem accepit, monumentumque operum suorum Gracchurim oppidum in Hispania constituit.* Praeter haec alia docuit Festus [e]): *Gracchuris urbs Hiberae regionis, dicta a Graccho Sempronio, quae antea Illurcis nominabatur.*

Imperatorii tantum, cum Tiberii effigie.

Epigraphe constans: MVNICIP. GRACCVRRIS.

Typi: *Bos stans cum infula*, vel *caput bovis adversum.*

Æ. R.

ILERCAVONIA.

Hodie *Amposta* ad Iberi ostia, sita in gente cognomine.

d) Epit. XLI. e) sub. Gracchuris.

Binos tantum diversos, *autonomum*, et *imperatorium* reperit Florezius, eccos!

MVN. HIBERA. IVLIA. *Navis expanso velo.*)(ILERCAVONIA. *Navis expanso velo cum remige.*

Epigraphe et caput Tiberii.)(M. H. I. ILERCAVONIA. *Navis expanso velo, intra quam, et epigraphen scriptum* DERT.

Apud scriptores plerumque reperitur *Ilergavonia*, numi G in C mutant, cujus varietatis mox aliud exemplum in Ercavica vidimus.

HIBERA dicitur haud dubie ab amne Ibero, cujus ostiis adfixa fuit, et qui promiscue jam cum, jam sine adspirata scribi consuevit.

Typus navis urbem maritimam comprobat.

Numus alter propter additum DERT. varie ab auctoribus fuit explicatus. Vaillantius censuit legendum *Ilercavonia* DERTosanorum, quorum urbs in Ilercavonibus sita fuit, Harduinus Dertosam cum Ilercavonia unam urbem facit. Vtrumque operose impugnat Florezius, et verisimilius censet, indicari foedus inter utramque urbem. Commemorare omnia ejus argumenta tanto minus lubet, quod haec quoque lectorem nonnihil incertum relinquunt.

Æ. RR.

ILERDA.

Hodie *Lerida*, posita in Ilergetibus, et veterum testimoniis clara.

Vnius generis numi cum epigraphe Latina comperti:

Epigraphe et caput Augusti.)(MVN. *vel* MVNIC. vel MVNICIP. ILERDA. *Lupa.* (Florez. loco suo, et tab. LIV. 9. LXII. 12.)

Causa lupae in his numis incerta. Forte id animal sic occupavit signum militare Ilerdensium, ut porcus vexillum Cluniae, quam vide.

* * *

Exstant numi complures, in quibus hinc caput nudum ignotum, inde lupa similis cum epigraphe Hispana plerumque quinque literarum, quos causa ejusdem typi non injuria huc refert Florezius. Et cum eaedem literae in nonnullis aliis compareant, qui vice lupae exhibent equum gradientem, vel equitem citato cursu, quos is repraesentat tabula LXII., non dubitat, hos quoque Ilerdae tribuere.

Æ. RR.

ILICI.

Maritima, sita in Contestanis, versus Baeticam, hodie *Elche.* Ab auctoribus jam simplice, jam geminato L scriptum reperitur.

Imperatorii omnes, Augusti et Tiberii.

Epigraphe:

C. I. I. A. vel C. I. IL. A. vel Q. I. I. A. vel: C. C. IL. A.

Primam literam significare C*oloniam*, suapte patet. Pro hac in modo tertio reperitur scriptum Q, sed quod nihil mutat; satis enim constat, omni aevo, etiam eo, cujus sunt numi praesentes, C et Q promiscue accepta. Sic in denario gentis Antistiae legitur QVM pro CVM. Sunt hi numi apud Florezium tab. XXIX. 8. et LIV. 10.

I primum Vaillantius legendum putavit *Immunis.* Fuisse Ilicin immunem et juris Italici, certum est ex Plinio et Paulo

ICto [f]). At immunes etiam fuere Emerita et Caesaraugusta, quae tamen sese immunes non scripserunt. Cum igitur privilegium istud addere in numis praeter morem fuerit, putat Florezius, pro aliarum urbium more *το* I legendum *Iulia*. Confirmat hanc lectionem modus quartus scripto C. C. IL. A., ubi pro I. ponitur C., nempe *Caesarea*, vel *Caesarensis*. Atqui sive *Iuliam* dicas, sive *Caesaream*, utrumque ad Julium Caesarem refertur. Id rari exempli, postponi epitheton A., id est: *Augusta* ipsi urbis nomini. Verum Calagurritani quoque suum *Iulia* postponunt.

* * *

Typi:

Templum, cujus fronti inscriptum IV. NONI. in numis Augusti.

Quo typo indicatur, Liviae Augusti conjugi tanquam Junoni erectum ab Ilicitanis templum. Constat, eam non minus pro Cerere, Vesta etc. sed etiam pro Junone cultam; unde et Prudentius [g]):

Adjecere sacrum, fieret quo Livia IVNO.

Et Ovidius de Livia [h]):

Cum tibi contigerit vultum IVNONIS adire.

Et licere potuit Ilicitanis, quod licuit Graecis, quorum exstat numus urbis incertae, inscriptus *ΛΙΒΙΑΝ ΗΡΑΝ*, *Liviam Junonem* [i]).

* * *

IVNCTIO. *Duo viri togati stantes manus jungunt, media inter has ara,* in numo Tiberii.

Numus hic cum inscriptione, tum typo aliud non docet, quam manuum junctionem, sed quae ob multiplices causas peragi consuevit. Hac in numis Trajani indicatur ADOPTIO, hoc scilicet Hadrianum adoptante; in numis M. Aurelii et L. Veri CONCORDIA. AVGVSTOR*um*; in numis Claudii, in quibus is praetorianos in fidem recipit, fingitur imperator dexteram cum praetoriano jungens, atque idem praestat Quadorum rex adstanti Quado in numis Ant. Pii inscriptis: REX. QVADIS. DATVS. In numis Balbini et Pupieni AMOR. MVTVVS. vel CARITAS. MVTVA. AVGG., junctis dexteris indicatur. Hic ergo IVNCTIO*nis* typus ad indicandam adoptionem, concordiam, fidem, amorem aeque valuit. Quapropter difficile est, verum hujus typi sensum in numo praesente reperire, et vagae sunt, incertaeque causae, quas ad eum enucleandum eruditi attulere. Vaillantius credit propositos Germanicum et Drusum Ti. F., adoptione fratres, ac positam propterea in eorum medio adoptionis aram. Florezius in Tiberium et Germanicum inclinat, putatque, indicari hoc typo Germanicum a Tiberio adoptatum. Quod quidem ego judicium non facile probavero, quia verisimile non videtur, adoptionem Germanici multis antea annis peractam nunc demum in moneta memorari. Verius igitur existimo, celebrari in hoc numo fraternam Germanici et Drusi concordiam, qui etiam in notis Sardianorum numis togati una sedentes proponuntur, et

f) Dig. L. L. tit. 15. § 8. g) contr. Symmach. L. I. v. 251.
h) de Pont. L. III. el. I. v. 145. i) Vaill. in Graecis p. 7.

ΦΙΛΑΔΕΛΦΟΙ appellantur. Ara inter utrumque statuta videtur indicare, deae Concordiae ad servandam mutuam hanc inter utrumque caritatem ab Ilicitanis sacrificatum, eo modo, quo urbes Graecae serius causa Caracallae et Getae fratrum festum *Φιλαδελφια* egerunt.

* * *

Signa militaria. Haec in hujus coloniae numis varii sunt modi. In aliis: *Aquila inter duo signa militaria,* in aliis: *Aquila et vexillum praefixo panno quadrato inter duo signa militaria,* in aliis: *Vexillum simile inter duas aquilas legionarias.* Similem varietatem jam observavimus in numis Acci, obscuris sane atque incertis ejus causis. Cum in nonnullis binae occurrant aquilae, conjici potest, duarum legionum veteranos in hanc coloniam transscriptos.

* * *

Magistratus: atque hi quidem *Quinquennales* perpetuo, atque additis quidem eorum nominibus in his numis memorati, sed modis variantibus, in aliis IIVIR. tantum, in aliis Q. tantum, in aliis: IIVIR. Q.

Æ. R.

OSCA.

Nunc *Huesca* magni olim, et nostra quoque aetate nominis versus Pyrenaeos montes in Vescitania. Plinius *civium Romanorum* dixit. Numi conditionem non addunt, dempto uno, in quo *Municipium* vocatur, de quo mox.

Imperatorii sunt omnes, Augusti, Tiberii, Germanici, Caligulae.

Epigraphe: OSCA. vel: V. V. OSCA. vel: VRBS. VICT*rix* OSCA. *Victricis* titulum cujus arbitrio abstulerit, an suomet, an Romanorum, incertum.

MVN. OSCA. *scriptum in medio numi,* in numo Tiberii nondum Augusti.

Testatur ipse Florezius [k]), sibi cimelium istud nusquam conspectum, et ex solo museo Muselii cognitum. At vero hujus unius testimonio non facile acquiescunt eruditi.

Typus in Oscae numis frequentissimus: *Eques armatus citato cursu, d. hastam,* obvius in moneta Hispana. Reliqui typi obvii ac triti.

Magistratus IIviri, eorumque nomina plerumque in his numis continentur.

* * *

Autonomum edidit Florezius: (Tab. LXIV. 13.)

OSCA. *Caput laureatum barbatum.*)(*Equus currens.* Æ. II.

Addidit alium typo Sphingis in parte aversa. Vtrumque Oscae Baeticae tribuendum putat. De numo altero facile mihi cum viro erudito convenit, non modo quod Sphinx fere tantum in moneta urbium Baeticarum habitare consuevit, verum etiam quod revera in Baetica urbs fuit Oscae nomine. At non perinde velim numum, quem mox descripsi, Oscae Tarraconensi eripi. Nam in numo Augusti, quem Florezius ex thesauro Morellii edidit, restituitque [l]), et qui propter additum VRBS. VICT*rix* certe est hujus Oscae, caput etiam horridum, barbatumque occurrit; deinde in numo Toleti, quae fuit

k) Tom. II. p. 649. l) Tab. XXXVI. 2.

Tarraconensis provinciae urbs, adeo similes sunt utriusque partis typi, ut, nisi inscriptum urbis nomen discrimen faceret, unius urbis posset uterque numus putari. Notandum praeterea, numos similes sed anepigraphos a Paruta monetae Panormitanae fuisse insertos [m]), quod deinde judicium secuti sunt Havercampus [n]), Begerus [o]), Petrus Burmannus [p]), et ego quoque [q]). Quidni ergo hi quoque numi aut Oscenses sunt, aut Toletani? Crederem istud, quia dempta epigraphe, qua carent, cetera illis sunt simillimi. Tamen cum haud ita pridem in horum unum inciderem, qui infra equum currentem binas literas Punicas luculentas exhibet, praeterea horum plerique eodem loco globulum objiciant, quod utrumque obvium est in numis Siculo-Punicis, at a moneta Tarraconensi alienum, non ausim eos a Sicilia avertere, etsi mira in reliquis causis cum illis concordia communem patriam videatur exigere.

* * *

De denariis Romanis, inscriptis OSCA, actum supra in prolegomenis, ac praecipue in numis gentis Corneliae Lentulorum, et Domitiae Calvinorum.

Æ. R.

OSICERDA.

Memoratur a Ptolemaeo et Plinio, qui eam conventui Caesaraugustano subjicit, sed de certo ejus situ nihil constat.

Autonomos binos Florezius ab aliis editos reperit:

OSI. *Victoria gradiens.*)(*Epigraphe Hispana. Elephas serpentem pede anteriore calcans.* (ex Lastanosa.)

Caput Vulcani pileo laureato, prominente pone forcipe.)(OSIC. *Leo.* (ex Pellerinio.)

Elephas serpentem calcans obvius est typus in denariis J. Caesaris, quem explicabimus in ejus imperatoris moneta. Ad eum igitur hoc typo adludi putamus, ut et typo Victoriae ad ejus victorias.

* * *

Imperatorii reliqui, unius Tiberii.

Epigraphe: MVN. OSIC. — MVN. OSICERDA.

Typi: aut sola epigraphe aversam occupat, aut est *bos stans.*

Numi apud Florezium sunt loco suo, tum et Tom. III. tab. LXV.

Æ. RRR.

OSTVR.

Ex solis numis cognitum, quos edidit Florezius Tomo II. et III. Refert tamen idem, sibi serius relatum, in regno Valentiae versus Alcoram esse territorium dictum *Ostur*, et ruinas veteres, et glandibus aprisque, qui typi in his numis occurrunt, abundare. Quare eos huc referendos conjectat.

Autonomi sunt omnes inscripti OSTVR. typo apri, glandis, ramorum. Istud certum, dispositionem typorum in his numis, et universam formam ex numorum Baeticorum esse ingenio. Quo verisimile redditur, aut oppidum istud situm fuisse in ipsa Baetica, aut huic provinciae vicinum.

Æ. RRR.

m) Sicil. num. Tab. XVIII. n. 175. 179. n) ad. citt. numm. Parut. o) Thes. Brand. T. I. p. 369. p) ad Orvillii Sicula pag. 470. q) Catal. Mus. Caes. T. I. p. 37.

RHODA.

Hodie *Rosas*, maritima et ad radices Pyrenaei. Teste Strabone eam aedificarunt Rhodii, his ademerunt Massilienses [r]). Alibi eam urbem Emporitanorum vocat [s]), sed quod perindè habendum, nam Emporitani ipsi Massilienses. Ejus meminere etiam Mela, Ptolemaeus, Stephanus, sed corrupto saepe textu; alii recte *Rhoda*, vel *Rhode*, apud Strabonem *Rhodos*, et *Rhodope*, apud Ptolemaeum *Rhodepolis*. Gentile Stephano est *Rhodaeus*, in marmore Gruteri *Rhodenses* [t]), in numis *Rhodetes*.

Autonomi tantum.

ΡΟΔΗΤΩΝ. Caput muliebre spicis coronatum.)(*Rosa quatuor ramusculis quadrifariam divisa.* AR. III. (Pellerin, Mus. Caes.)

Alii sine epigraphe, cetera similes, sed fabrica magis in barbariem declinante. AR. III. (Pellerin, Mus. Caes.)

Rosae in his numis expedita causa; adludit enim, ut in Rhodiorum numis, ad nomen urbis; areae quadrifariam sectae modus forte captus est a Massiliensibus, de quorum cum Rhodensibus nostris nexu mox actum. Cum similes numi nunquam se obtulerint Florezio in perquirenda moneta patria indefesso, non inique posset quis suspicari, eas Rhodam, alii Rhodanusiam, Graecam item urbem Massiliensibus vicinam, et his quoque obnoxiam pertinere. Interim istud certum, numos hujus argumenti tres, qui nunc sunt in museo Caesareo, mihi, Tolosae cum agerem, ab amica manu dono datos, ad radices montis Pyrenaei, in Hispanae ergo Rhodae vicinia, repertos esse. In barbariem denique deflexit moneta Rhodensis, sed quod fatum cum Massiliensi et Emporitana commune habuit.

Æ. RRR.

SAETABIS.

Nunc *S. Phelipe* in Valentiae regno, saepe a veteribus memorata. Fuit municipium teste Plinio, quod ex numis non constat, qui haud dubie omnes ante Caesarum aetatem signati sunt. Sunt ergo

Autonomi omnes.

SAETABI. *Caput virile nudum jam barbatum, jam imberbe.*)(*Quatuor literae Hispanae. Eques citato cursu d. palmae ramum.*

Jure Florezius aliique in hujus urbis moneta putant numos alios, qui non modo eosdem cum prioribus habent typos, sed et literas Hispanas eodem numero ac forma, etsi vocabulum SAETABI absit.

Æ. RR.

SAGVNTVM.

Hodie *Murviedro*, urbs antiquitate et fato suo cognita: nam ut auctor est Bocchus apud Plinium [u]), fundata fuit annis ducentis ante excidium Trojae a Zacynthiis, unde paullum detorto nomine *Saguntum*, quod confirmat et Strabo. Stephanus eam vocat *Σαγουντον*, alio loco *Ζακανθα πολις Ιβηριας*, et in *Ζακυνθος* idem memorat. Appianus *Ζακανθαιους* vocat, et Zacynthiorum item colonos, sed in definiendo urbis situ turpiter

r) L. XIV. p. m. 967. s) L. III. p. 241. t) pag. 404. 4. u) L. XVI. p. 37.

peccat [x]). Silius Italicus eam diserte Zacynthum appellat [y]).

Autonomi: frequentes a Florezio proditi, quorum multi remotam vetustatem praeferunt.

Epigraphe: SAG, SAGV. SAGVNT., etiam SAGVNT. INV*icta*, in uno SAGVNTVM.

INV*ictae* nomen jure sibi arrogavit, quod maluit flammis se dedere, quam Hannibali.

Literae Hispanae saepe comparent in aversa numorum, in quorum antica Sagunti nomen Latine scriptum legitur. Cum vero etiam sine hoc in multis literae ejusdem formae observentur, eodem modo, ut proxime in Saetabi diximus, jure hi eidem Sagunto tribuuntur.

* * *

Typi:

Caput Palladis galeatum alatum.)(*Prora navis.*

Typi hi ex Romanorum moneta capti arctum Saguntinorum cum Romanis nexum comprobant.

Caput virile nudum.)(*Eques armatus citato cursu.*

Hispanam hi numi tantum habent epigraphen, typi ipsi in hujus tractus numis obvii.

Delphinus.)(*Concha.* Æ. III. et AR. III., ut mox dicetur.

Amabant Saguntini typos situm viresque maritimas testantes, quibus eos excelluisse, satis a veteribus proditum.

* * *

Magistratus: Aediles. CN. BAEBI. GLAB. L. CALPVRN. AED. G. S. Additae hae literae G. S. quam habeant significationem, aeque cum Florezio fateor incompertum.

Æ. R.

Imperatorii tantum cum capite Tiberii.

Epigraphe tantum SAG. nulla municipii mentione, etsi hac eam fuisse conditione, constet ex Plinio. Inter numos Florezianos exstat unus cum signo incuso M. S., quod forte legendum *Municipium Saguntum.*

Typus in his perpetuus *triremis*, vel *ejus prora.*

Magistratus: IIVIR*i* additis eorum nominibus, in aeneis II. formae. AED*iles*, hi quoque nominati, in aeneis III. formae. Decurionum perfrequens mentio literis solitis DD., sed tantum signo incuso, quem morem in municipiorum tantum numis observavi.

Æ. RR.

Argenteum parvum typo delphini et conchae possidere se testatur Florezius. (Tom. III. p. 116.)

SEGOBRIGA.

Florezio argumentis idoneis videtur eadem cum hodierna *Segorbe.* Fuit caput Celtiberiae teste Plinio. Vaillantium duas ex numis Segobrigas statuentem late refutat Florezius.

Autonomi pauci comperti:

SEGOBR. *Palmae ramus.*)(*Bos stans.* Æ. III.

Caput nudum imberbe barbarum, prae quo delphinus.)(SEGOBRIGA. *Eques armatus citato cursu.* (Florez. tab. LV. 9.)

x) de reb. Hisp. c. 7. y) Punic. L. I. v 275.

Imperatorii cum capite Augusti, Tiberii, Caligulae.

Epigraphe et *typi:* SEGOBRIGA intra coronam quernam. Sed in Augusti numis eques, ut in autonomis.

Æ. R.

SEGOVIA.

Retinet antiquum nomen. In Arevacis sita.

Autonomi tantum restant.

Caput virile imberbe nudum inter C *et* L.)(SEGOVIA. *Eques armatus citato cursu.*

Literarum C et L incerta significatio.

* * *

Bos stans.)(SEGOB. *scriptum inter arcus pontis lapidei, cui imposita turris.*

Numum hunc Florezius ex Roderico Caro hausit, qui eum non Segoviae Tarraconensis adjudicavit, sed alteri cognomini Baeticae, cujus unus Hirtius meminit [*]). Ejus opinionis causa Caro fuit, quod eo loco, quo verisimile est, Segoviam Baeticam stetisse, pons hodieque supersit, et substructionum veterum reliquiae, a qua se sententia saltem non alienum fatetur Florezius. Res admodum incerta.

Æ. RRR.

TARRACO.

Durat vetus appellatio. Ab hac provinciae Hispaniae citeriori nomen. Vrbs antiquae famae, sed a Romanis sic aucta, ut a Plinio diceretur *opus Scipionum, ut Carthago Poenorum.*

Autonomos ejus paucos commode cum imperatoriis miscebimus, quia ex typis imperatorum aetatem loquuntur.

Imperatorii varia Augustae familiae capita offerunt, Augusti, Juliae uxoris, Caii et Lucii, Tiberii, Germanici, Drusi jun., de quibus mox singillatim.

Epigraphe: C. V. T. vel: C. T. T. vel: C. V. T. T., in nonnullis pleniore urbis nomine TAR. TARRA.

C. more solito *Coloniam* notat, quam fuisse Tarraconem ex Plinio aliisque monumentis constat.

V. interpretamur *Victrix,* quo epitheto plures alias Hispaniae urbes gloriatas vidimus.

T. prioris loci communi fere consensu *Togata* explicatur. Sic et Gallia Cisalpina dicebatur *Togata,* et diserte de Hispanis Strabo [a]), horum complures populos receptis Romanorum institutis, lingua, vestibus omnino Romanos esse factos, et qui hanc formam sequuntur, vocari *Togatos,* quales fuisse constat ex Marone [b]):

Romanos rerum dominos, gentemque togatam.

Vide de hoc plura apud Ant. Augustinum dial. VII.

* * *

Typi:

DEO. AVGVSTO. *Ipse togatus cum corona radiata sedens d. Victoriolam,* (in alio *pateram*) *s. hastam.*)(AETERNITATIS. AVGVSTAE. *Templum octo columnarum.* Æ. I. II. Eadem aversa est etiam in numis Tiberii.

Liquet, numos hos ab Augusti morte signatos. Eum epigraphe DEVM appellat, Romanis DIVI nomine contentis. Sedet ipse divinitatis more. Epigraphen et

*) Bell. Alex. c. 57. a) L. III. p. m. 225. b) Aen. I. 286.

typum, quales sunt in aversa, jam in Emeritae numis vidimus. De Tarraconis templo Tacitus [c]): *Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto petentibus Hispanis* (a Tiberio) *permissum, datumque in omnes provincias exemplum.* Illud deinde aevo fatiscens restitutum fuisse ab Hadriano, serius iterum a Severo refert Spartianus [d]). Tarraconensium in Augustum singularis pietas eo nata, quod apud illos longius commorabatur, recreatus ibi ex gravi morbo V. C. 729. [e]), et adito apud eam urbem consulatu VIII. et IX.

* * *

Ara quadrata, ex qua excrescit palmae ramus, in numis D. Augusti, Tiberii, et nonnullis autonomis.

Typum hunc vere explicat Quinctilianus [f]), *Augustus*, inquit, *nunciantibus Tarraconensibus, palmam in ara ejus enatam, apparet, inquit, quam saepe accendatis.*

* * *

C. L. CAES. AVG. F. *Capita nuda Caii et Lucii Caess. se respicientia.* — In alio: CAESARES. GEMINI. *Iidem togati stantes.* — In alio: CAESARES. GEM. *Iidem togati stantes, singuli clypeum humi positum apprehendunt.*

Typus numi primi ex aliis vicinarum urbium numis cognitus, ut et sequentium typi ex utriusque Caesaris numis Romanis. Singularis epigraphe, qua *Caesares gemini* appellantur. Tales natura non fuere, diversis quippe annis nati, at dubium non est, eos tanquam alteros Dioscuros sic vocatos.

* * *

DRVSVS. CAESAR. TRIB. POT. IVLIA. AVGVSTA. *Capita nuda se respicientia Drusi Ti. F. et Juliae*, in numo Tiberii.

GERMANICVS. DRVSVS. CAESARES. *Capita utriusque nuda se respicientia*, in numo Tiberii.

Illustris numus prior, qui Drusum Tiberii F. cum avia Julia componit. Fratres numi alterius jam dederunt numi alii hujus tractus.

Æ. R.

TOLETVM.

Eodem nunc quoque nomine, olim Carpetanorum caput.

Autonomi omnes:

Caput virile nudum barbatum.)(TOLE. *Eques armatus citato cursu.*

Typus hic, ex regionis ingenio, explicatione non eget. In similium numorum uno juxta caput ignotum legitur: CELTAMB EXSC. Quid priore vocabulo, nisi duo sunt, intelligatur, difficile conjectu. Posteriorem partem significare EX *Senatus Consulto*, vix ambigendum, et censet Florezius, Toleto EX. S. C. ante Augusti aetatem concessam potestatem signandae pecuniae.

* * *

Caput laureatum barbatum.)(V. V. TOLE. *Equus currens.* (Florez. T. III. tab. LXVI. 3.)

Habemus in hoc numo Toletum quoque *Vrbis Victricis* appellatione, atque is non modo spectato utriusque partis typo

---

c) Ann. I. 77. d) in utriusque vita. e) Dio. L. LIII. § 25. f) Inst. orat. L. VI. c. 3.

simillimus est numo Oscae vulgato á Florezio [g]), sed etiam conspirat cum epigraphé aliorum Oscae numorum, in quibus haec quoque passim *Vrbs Victrix* appellatur. Quin et in hujus Oscae numis, ut in Toleti, typus obvius est eques armatus. Causa tantae cum typorum, tum epigraphes concordiae incerta. Similes numos ab omnibus inde a Paruta rei numismaticae scriptoribus Panormitanos habitos, in numis Oscae diximus.

Æ. RRR.

TVRIASO.

Hodie *Tarazona.*

Autonomis dubiis, ut dicetur, sunt *imperatorii* Augusti, Liviae, Tiberii.

Epigraphe: TVRIASO., vel MVN. TVR. vel MVN. TVRIASO scriptum saepe intra coronam quernam.

SILBIS. *Caput muliebre laureatum.*)(TVRIASO. *Vir paludatus eques pacificatoris ritu.*

TVRIASO. *Caput muliebre nudum,* in numo Augusti.

TVRIASO. *Caput muliebre velatum,* in numo Augusti.

Vocabulum SILBIS, quia neque urbis cognitae est, neque divinitatis, in incertis putandum. Tamen caput muliebre esse Liviae conjicit Florezius, perinde atque in sequentibus binis numis, neque obstare lauream numi primi, cum eadem in Romulae quoque numis laureato sit capite. Ergo et vir eques ejusdem numi indicabit statuam Augusto Turiasone positam.

Typi reliqui:

Bos stans, typus frequentior in Turiasonis moneta. Vide de hoc dicta in Calagurri.

DIVVS. AVGVSTVS. *Ipse capite radiato sedens d. fulmen, s. hastam,* in numo Tiberii.

* * *

Magistratus: IIVIRi, in numis I. et II. formae, AED*iles* in numis III. formae, utrinque eorum adscribuntur nomina.

* * *

Morellius in numo Turiasonis videre sibi visus est inscriptum PERM*issu* AVG*usti,* quae formula, in Baeticae numis obvia, hactenus in provinciae Tarraconensis numis comperta non est, dempto numo Caesaraugustae. Verum probavit etiam Florezius, hunc Morellii numum non esse Turiasonis, sed Italicae.

Æ. C.

VALENTIA.

Eodem nomine hodie superstite. De ea Livius [h]): *Junius Brutus consul in Hispania iis, qui sub Viriatho militaverant, agros oppidumque dedit, quod Valentia vocatum est.* Colonia fuit teste Plinio.

Autonomi sunt omnes:

Caput Palladis galeatum alatum, additis quinquennalium nominibus.)(VALENTIA. *Cornucopiae simplex illigato fulmine, omnia intra lauream.*

Caput simile, prae quo literae Hispanae.)(VAL. *Idem typus.*

Simillimo utrinque typo usus est Q. Fabius Maximus in denariis.

* * *

Magistratus, uterque *Quinquennalis,* unico elemento Q. notatus.

---

g) L. III. tab. LXIV. 13. h) in epitome L. LV.

* * *

Cum praeter Tarraconensem hanc Valentiam alia adhuc fuerit in Bruttiis sita, et haec quoque numorum ferax, factum, ut viri eruditi monetam Valentiae nomine inscriptam passim confunderent, et Tarraconensi largirentur, quae fuit alterius Bruttiorum, et vicissim. Florezius adcuratas regulas dedit, quibus sua cuique tribuitur [i]). Nos ejus dictata repetere necesse non putamus, cum novisse sufficiat, numos omnes, qui his, quos modo descripsimus, sunt similes, esse Valentiae Tarraconensis. Praeterquam enim quod testetur Florezius, ejus generis frequentes reperiri in Valentiae agro, adscriptae in nonnullis literae Hispanae dubiam omne feliciter tollunt. Contra, qui numi vel minimum ab his discedunt, ne dubita, Valentiae Bruttiorum monetam putare, quam vide.

* * *

Plerique hactenus antiquarii huc revocarunt numos, in quorum antica sunt *capita J. Caesaris et Octaviani in diversum respicientia*, in)(C. I. V. typo *navis*. At Florezius et Pellerinius testantur, numos similes non reperiri in Hispania, at magno numero in Gallia Narbonensi. Pellerinio igitur visum, esse Viennae restituendos, cujus et nos consilium sumus secuti.

Æ. RR.

VISONTIVM.

In Pelendonibus prope Numantiam praecone Ptolemaeo.

Imperatorium Augusti ex museo regio citat Harduinus, in cujus)(MVN. VISONTIVM intra lauream. Posset hic numus, si revera exstat, tribui Sequanis Galliae, sed horum urbs fere constanter scribitur *Vesontio*. Similem aversam in numis Galbae proposuit Morellius [k]), ejusque similem Cellarius ex Hadriano Valesio citat [l]). Verum jam diu ante Galbam defecit res numismatica urbium Hispaniae et Galliae. Hujus numi non meminit Florezius.

NVMI VRBIVM HISPANIAE INCERTI SITVS.

AMBA.

Epigraphe AMBA. typo Sphingis, vel duorum ramorum situ horizontali, vel bovis stantis. Modus horum numorum plane Baeticus. Ceterum urbis situs ignotus.

BORA.

Numos hoc nomine insignes primum Eborae Lusitaniae tribuit Florezius [m]), quod praefixum E videre sibi visus est. Integriores serius acquisiti esse Borae ignotae urbis docuere [n]).

CERET.

Scriptum inter duas spicas more Baetico. Numi sunt apud Florezium Tom. I. tab. XIX. 10. et tab. LXI. 15.

---

i) Tom. III. p. 126. k) Tab. VIII. n. 16. l) in Vesont. Gall.
m) Tom. II. p. 642. n) Tom. III. p. 17.

GILI.

Numos sic inscriptos, additis etiam in uno literis Hispanis, et typo in aversa equitis proposuit quidem Florezius [o]), sed patriam eorum non reperit.

IRIPPO.

Exstant *autonomi* inscripti IRIPPO. typo *mulieris sedentis d. strobilum tenentis*. Spanhemius numum similem causa strobili, et vitiata haud dubie inscriptione post Welserum Augustae Vindelicorum tribuit [p]). Vide et infra in Augusta Vindelicorum. Numi sunt apud Florezium tab. XXX. et LXIII.

LONT. OLONT.

Numos sic inscriptos typo equitis, spicae, strobili dedit Florezius tab. XXXII. XXXV. LXIV., sed ignorantur haec nomina in geographia Hispana.

Numi Hispaniae sine urbis nomine.

Florezius tab. LVI. a. num. 1. usque 6. varios obtulit numos, quorum unus caput habet Augusti, reliqui autonomi, sed et hi quoque, ut satis ex typis apparet, Augustorum aetate cusi. Typi sunt: *instrumenta pontificalia, aquila fulmini insistens, signa militaria, Victoria etc.* Singulis inscribuntur IIVIR*i* QVIN*quennales*, sed et in singulis reticetur urbis nomen. Causa IIvirorum Quinquennalium, et quia similes numi frequentius intra fines Carthaginis Novae reperiuntur, existimat auctor noster, eos in hac signatos. Ex his juverit unum descripsisse:

L. ACILIVS. IIVIR. QVIN. AVG. *Instrumenta pontificalia.*)(L. IVNIVS. IIVIR. QVIN. AVG. *Aquila fulmini insistens.*

Singulare in hoc numo additum utrique Quinquennali AVG., neque in alterius hactenus coloniae numo observatum. Conjicit Florezius [q]), legendum QVIN*quennalis* AVG*ustalis*, quo forte significaretur, utrumque IIvirum Augusti nomine in hac colonia supremo hoc munere functum. Verum tum solitos dici praefectos, non Augustales, saltem ex lege ordinaria, dicemus in tractatu de numis coloniarum. Accedit, truncatum vocabulum AVG. aliis etiam modis, iisque congruis, expleri posse. Quid si AVG*urem* significaret? quam dignitatem etsi praeter morem fuerit numis inscribere, tamen constat, fuisse augures in coloniis, eosque a decurionibus electos, de quo vide Norisium [r]). Quid si AVG*ustalem?* non quidem in sensu Florezii, sed quo sacerdotium D. Augusti notaretur. Sic et in marmore Reatino apud Gruterum [s]) T. Fundilius Geminus dicitur VI. VIR. AVG*ustalis* PATRONVS. ET. QVINQ*uennalis* PERPETVVS. Verum haec omnia in conjecturis putamus.

* * *

Praetermitto numos incertos alios, quos Florezius tabulis postremis Tomi II. et III. complexus est, quod major eorum pars nihil ad philologiae causas confert.

---

o) Tab. XXVIII. et LXII. p) Tom. I. p. 308. q) pag. 652.
r) Cenot. Pis. diss. I. c. 6. s) p. 414. 2.

GALLIA.

PROLEGOMENA.

Galliae monetam secundum constitutam ab Augusto vastae ejus regionis divisionem, nimirum in provincias *Aquitanicam, Narbonensem, Lugdunensem, Belgicam* persequemur. Pauca tamen praemonenda, quae spectant ad horum numorum I. epigraphen, II. typos, III. metallum, IV. fabricam, V. aetatem, VI. auctores, qui in hos numos sunt commentati.

I. Epigraphe in his ter varia, Graeca, Latina, aut ex utriusque linguae literis mixta. Literis et lingua Graeca usa est Massilia Phocaeensium Ioniae colonia, et Massiliae colonia Antipolis, tum et Beterra, quae omnes fuere Galliae Narbonensis urbes. Latinam adhibuerunt populi reliqui omnes. Quam mixtam dixi, ejus est naturae, ut lingua Latina dominetur, immixtis nonnunquam literis Graecis. Linguae Graecae scientiam non fuisse Gallis penitus ignotam, variis testimoniis docemur, quae collecta vide in Gasparis Oderici epistola de numo Orcitirigis. Hausere vero eam a colonis Graecis ex Ionia, ut dixi, huc profectis. Auctis Romanorum in Provincia rebus commeantes huc frequentius Galli Latinas ab his literas sunt mutuati, sic tamen, ut nonnunquam temere, quo barbaros arguas, Graecas sibi prius cognitas miscerent. Singularis est numus in Catalogo d'Ennery [t]), in cujus antica scriptum Latine EPENOS, in aversa idem nomen Graece ΕΠΗΝΟC.

II. Typi omnium maxime obvii sunt *equi*, vel *apri*. Typo equi verisimile est indicari Gallorum in educandis equis generosis studium. Nam Strabone teste [u]) Galli equitatu magis, quam peditatu illustres fuere, sic ut ab iis Romani optimam equitatus sui partem haberent. Apri quoque vel porci significare videri possent ejus animalis beatam in Galliis sortem; nam sues pernoctare in agris, esse robore et proceritate praestantes, atque inde salsamentorum copiam Romam deferri testatur Strabo [x]), at propius vero est, eandem eos in numis Gallicis habere significationem, quam in Hispanicis. Advertimus in numis Cluniae Hispaniae, gentis Coeliae, tum et in numis Galbae Aug., aprorum vel porcorum imagines in Hispania rei militari serviisse, propterea quod saepe vexillis praefixi exhibentur. At idem videre est in his Galliae numis; nam in eorum uno, quos infra in Tornaco Belgicae recensebimus, aper figurae militari adstituitur, in altero miles aprum hasta defixum gestat. In numo alio urbis incertae apud Pellerinium [y]) aper item hastam militis ornat, denique et teste Bouterovio (pag. 42.) in arcu triumphali Arausionis

t) pag. 120. u) L. IV. p. m. 299. x) L. IV. p. 301. y) Rec. I. tab. 5. 8.

sculpta comparent arma, et insignia Gallica, quibus apri praefixi sunt. Si vera refert Tacitus, Germani quoque Aestii ad ultimum maris Balthici litus in ortum positi, hujus animalis formis delectabantur. *Matrem deum,* inquit, *venerantur; insigne superstitionis, formas aprorum gestant. Id pro armis omnique tutela; securum deae cultorem etiam inter hostes praestat* [z]). Quid quod et teste Plinio in Romanorum exercitu apri singulos ordines anteibant [a]). Idem confirmat Festus, qui et addit, eum inter signa quintum locum obtinuisse, quia confecto bello caesa porca foedus firmari solebat [b]).

Sunt hi typi monetae Galliae proprii. At sunt et alii adscititii et ex alieno advocati, ut caput Palladis galeatum alatum ex denariis Romanis. Huc refert Pellerinius numos aureos et argenteos, qui hinc caput nudum, inde figuram bigis vectam offerunt addita inferne scriptura literis luxatis constante [c]). Existimat vir eruditus, signatos esse a Gallis ad modum aureorum Philippi II. Macedoniae regis, quorum exemplaria complura ii, qui sub Brenno in Macedonia militantes subinde in Galliam rediverint, in patriam importarint. In eadem sententia est etiam Belleyus [d]), et docet idem experientia.

Ex sigillis minutis frequentissime occurrit pentagonum ejus plane formae, qua illud exhibent numi Veliae, Nuceriae, Ptolemaeorum, ac praecipue Pitanes Mysiae. Principio sigillum istud tanti non putabam, ut sperarem, quod subinde comperi, posse aliquid ad illustrandam Gallorum theologiam philosophiamque conferre. Accipe, quo istud pacto praestet. Druidum disciplinam, quos sacri profanique juris arbitros Galli constituerunt, fuisse Pythagoricam, in confesso est. *In primis*, testatur Caesar [e]), *hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios, atque hoc maxime virtutem excitari putant metu mortis neglecto.* Quod dogma ut esse Pythagoricum, etsi suppresso auctore, facile intelligimus, sic Gallos Pythagoricis placitis imbutos diserte adfirmat Diodorus Siculus [f]): *invaluit enim apud eos* (Gallos) *Pythagorae doctrina, animas hominum natura esse immortales, et definito annorum numero reviviscere in aliud ingressas corpus.* At Ammianus [g]): *Inter hos Druidae ingeniis celsiores, ut auctoritas Pythagorae decrevit, - - - despectantes humana pronunciarunt animas immortales.* Fuit vero dogma istud sic in Gallis inveteratum, ut essent etiam, qui crederent, ipsum Pythagoram illud a Gallis hausisse, creditumque istud fuisse Alexandro, refert Clemens Alexandrinus [h]). His constitutis ad pentagonum nostrum, hujus causam disputationis, revertamur. Teste Luciano [i]) Pythagoraeis instar symboli habitum est *το τριπλουν τριγωνον, το διαλληλον, το πενταγραμμον, triplex triangulum inter se junctum, quinquelineare,* et quod *ΥΓΕΙΑ προς αὐτων ὠνομαζετο, SALVS ab ipsis*

z) German. cap. 45. a) L. X. § 5. b) in Porci. c) Rec. I. p. 14.
d) B. L. T. XXXVII. p. 394. e) B. G. L. VI. c. 14. f) L. V. § 28.
g) L. XV. in Constantio. h) Stromm. L. I. i) de lapsu inter salut.

appellabatur. Et vero idem hoc pentagonum in Pitanes Mysiae numis pro ipsa salute positum in ejus urbis moneta demonstrabimus. Eodem ergo alveo, quo Pythagorae doctrina in Galliam fluxit, derivantibus haud dubie Massiliensibus, Pythagoricorum etiam symbolum eo devectum, et religionis causa numis videtur inlatum.

III. Metallum triplex ad feriundos numos adhibitum, aurum, argentum, aes. Auri argentique fodinas per Galliam, hodie, quod mirere, fere sterilem, pluribus locis commemorat Strabo, quin et numos ex utroque metallo, cum narrat, Luerium Avernorum regem tantis fuisse opibus, ut aliquando ostentandae opulentiae causa curru vectus auream argenteamque monetam spargeret, quam comites legerent [k]). Idem refert Athenaeus [l]). Gallorum aurei plerique in aversa bigas exhibent, quos nempe supra § II. ad exemplar numorum Philippi II. signatos dixi. Major monetae Gallicae numerus argenteus est, reliqui aenei, quos inter sunt etiam, qui alia viliora metalla admixta habent, qua colluvie vix alibi signatos numos reperi, suntque fabricae insigniter barbarae, quorum typi sunt capita informia, aves, equi etc. Eorum plura exemplaria sunt in museo Caesareo, et meminerunt etiam Pellerinius [m]) et Caylus [n]), qui facto examine chymico reperit, ex quibus partibus aes istud sit compositum, quod hac ratione ejus evasit naturae, ut malleo resisteret, solaque fusione hi potuerint numi confici.

IV. Fabrica in nullo optima, in multis non ingrata tamen, at in aliis misere barbara. Argentei proprium quendam modum habent, quo eos esse Gallicos facile doceare; sunt namque minuti, ceu Romanorum quinarii, et laminae tenuis.

V. Ad aetatem numorum Gallicorum quod attinet, fuere, qui censerent, eos non cusos ante tempora, quibus Romani rerum in Gallia potiebantur. Hos inter Sperlingius sanxit, nullum ex iis, quos Bouterovius protulit, observari, qui non Romanis debeatur, illorumque coloniis in Galliam deductis, aut illorum auctoritati jus monetae Galliis concedenti. Causas adfert, quod caesaries illa, illa barba immissa, quam historici veteribus Gallis tribuunt, in his numis abest, tum vero deorum dearumque Romanarum imagines in his observantur [o]). At enim infirmae sunt hae causae. Quis enim facile edixerit, quorum sint hae imagines, Gallorumne, an deorum? Typi vero Romani minus commode Galliam jam tum Romanis subjectam comprobant, quia inde sequeretur, etiam Macedonibus eam paruisse, quia Macedonici in ea typi comparent, ut articulo II. diximus. Fuit semper barbaris proprium, cultiorum populorum typos etiam citra obsequium imitari. Fuisse vero Gallis jam ante Romanorum res monetam propriam, ex Strabone arguimus narrante, Luerium Arvernorum regem, ejus Bituiti patrem, qui cum Fabio Maximo bellum gessit, monetam auream et argenteam in publicum abjecisse [p]). Necesse video statuere, auream

k) L. IV. p. m. 291. l) L. IV. p. m. 152. m) Rec. I. p. 16.
n) Rec. d'Ant. T. VI. p. 330. o) de Num. non cus. c. 37. p) L. IV. p. m. 291.

hanc monetam fuisse aut peregrinam Roma adlatam, aut domesticam. Romanam admittere non possum. Etenim Bituitus cum Fabio bellum gessit anno V. C. 633. Ejus ergo pater Luerius floruit ineunte saeculo VII. ab V. C. At tum aut nulla fuit adhuc Romae pecunia aurea, aut parcissima, ut probabimus in numis consularibus. Necesse igitur, eam pecuniam fuisse domesticam, Gallisque ante Romanorum jugum propriam fuisse monetam, aut viderit Sperlingius, quo se pacto contra Strabonis auctoritatem tueatur. Neque vero dubitari etiam potest, in anteriora tempora pertinere numos aureos et argenteos, quos paullo supra ad modum numorum Philippi II. signatos dixi. Ceterum non negavero, obscura esse pleraque, quae de monetae Gallicae ortu et progressu possunt adferri, quia notis chronologicis, nisi quae coloniarum R. est, prorsus destituitur. Coloniarum numos adhuc imperante Augusto feriri desitos, inde arguimus, quod cum Tiberii capite eorum nullus amplius comparet, et forte etiam tum omni Galliae interdictus usus monetae propriae inducta in provincias pecunia Romana. Sane refert Strabo q), de sua utique loquens aetate, nimirum exitu Augusti, et initio Tiberii, a praefectis Romanis Lugduni auream et argenteam monetam cusam. Ceterum non est mihi animus refutandi sententiam auctoris anonymi, dejerantis, numos Gallorum veteres inferiori Augustorum aetati deberi, sic tamen, ut saltem Constantini M. aevum aequent, cujus ille judicii causam ab utriusque monetae similitudine repetit r).

VI. In numos Gallicos primus commentatus est Claudius Bouterovius in opere: *Recherches curieuses des Monnoyes de France. Paris 1666 in fol.* Adde citatum auctorem anonymum in Memoriis Trevoltiensibus, sed multa frigide, et nullo criterio adserentem. Successit Pellerinius, qui numos Bouterovio ignotos edidit et illustravit s). Id genus numos binis etiam tabulis exhibuit auctor musei Pembrockiani t). Auctores, qui numos singulares edidere, per ipsum opus laudatos reperies.

---

q) L. IV. p. m. 292. r) Mém. Trev. Nov. 1706.
s) Rec. I. p. 13. et Rec. III. p. 179. t) Part. II. tab. 93. 94.

GALLIA AQVITANICA.

AVARICVM.

Hodie *Bourges*, olim Biturigum caput ad Ligerim.

AVARICO. *Aper.*)(*Eques.* Æ. III. (Pellerin.)

Æ. RRRR.

PETROCORII.

Hujus reliquias nominis hodiernum *Perigueux* conservat.

PETRVCOR. *Caput Palladis galeatum alatum.*)(*Eques.* AR. III. (Bouteroue.)

AR. RRRR.

SANTONES.

Populus ad Oceanum, hodie nomine provinciae *Xaintonge,* et urbis *Saintes* cognitus.

SANTONOS. *Caput Palladis.*)(*Equus currens.* AR. III.

ARIVOS. *Caput Palladis.*)(SANTONOS. *Equus currens.* AR. III.

Q. DOCI. *Caput Palladis.*)(Q. DOCI. SANT. *Equus currens.* AR. III.

Sunt omnes in museo Caesareo, apud Bouteroue, et Hunter.

AR. C.

TVRONES.

Populus Lugdunensi contributus, sed eorum urbs, serius *Caesarodunum,* hodie *Tours* cis Ligerim in Aquitania stetit. A re monetaria medio aevo plus, quam vetere illustris.

TVRONOS. *Caput Palladis galeatum alatum.*)(CANTOPIX. *Equus currens.* AR. III. (Bouteroue.)

Bouterovius literam *C* positam pro *Σ* putat, mixtis nimirum literis Graecis Latinisque, uti scriptum videtur quoque CANTOPIX pro SANTORIX. Hanc sententiam verisimilem faciunt scripta SANTONOS et similia. Istud si verum, *C* pro *Σ* jam mature hunc tractum invasit.

AR. RRRR.

GALLIA NARBONENSIS.

ANTIPOLIS.

Mediterraneo adsita, Massiliensium colonia, cujus causa numi Graece inscripti, hodie *Antibes.*

Capita variantia adscriptis verbis ambiguis: ΜΙΔΙ. vel ΔΗΜ. etc.)(*ΑΝΤΙΠ. ΛΕΠΙ. Victoria tropaeum coronans.* Æ. III. (Pellerin, Mus. Caes.)

Vox *ΛΕΠΙ.* haud dubie Lepidum IIIvirum indicat, quod mox infra confirmabunt numi Cabellionis.

Æ. R.

ARECOMICI.

Vide infra in *Volcae.*

AVENIO.

Hodie *Avignon.*

Caput Apollinis laureatum.)(*ΑΟΥΕ. Aper.* AR. III. (Pellerin.)

Alius similis, sed scriptum ATE. et Æ. III. (Hunter.)

AR. et Æ. RRRR.

BETERRA.

Nunc *Besiers.*

Protome puerilis galeata elata dextera.)(*ΒΗΤΑΡΡΑ. Leo currens, superne* K. Æ. fere I. (Pellerin.)

Caput virile nudum lunae bicorni impositum.)(*Similis aversa.* Æ. II. (Liebe p. 167.)

Holstenius missum sibi a Peirescio numum laudat, in quo scriptum: *ΒΗΤΗΡ-ΡΑΤΩΝ.* u), unde verum urbis nomen in codicibus multum corruptum eruitur. Jam et Plinius urbem vocavit *Beterras.* Vide de his plura apud Liebum, qui et jure Harduinum refutat similes numos in Palaestinam avocantem.

Æ. RRR.

CABELLIO.

Hodie *Cavaillon.*

IIIvirorum nomine cusos habemus numos, quod et factum videmus in aliis Galliae urbibus, Antipoli, et Lugduni.

CABE. *Caput juvenile pendentibus cincinnis.*)(LEPI. *Cornucopiae intra coronam.* AR. III. (Morelli Fam. Aemil. tab. 2.)

CABE. *Caput muliebre turritum.*)(IMP. CAESAR. *Cornucopiae.* AR. III. (Morelli l. c.)

CABE. *Caput geminum, ceu Jani.*)(M. ANT. - - *Caput M. Antonii nudum.* Æ. III. (Pellerin Rec. I. p. 20.)

AR. et Æ. RRRR.

Colonia. Coloniam fuisse Cabellionem, auctor est Ptolemaeus. Quo certi reddimur, numos inscriptos COL. CABE. huc pertinere, nam nullam aliam urbem ab his literis incipientem fuisse coloniam constat. Lege de his numis late et praeclare disserentem Bimardum x).

COL. *Caput muliebre galeatum.*)(CABE. *Caput juvenile intra lauream.* Æ. III. (Mus. Caes. Morelli in Fam. Aemil. tab. 2.)

Æ. RR.

LACYDON.

Vide in sequente Massilia.

MASSILIA.

Illustris Phocaeensium Ioniae colonia, qui Olympiade XLV. Persicam servitutem fugientes hic sibi sedes quaesivere, subinde aucta potentia non in vicina modo litora, sed et ipsam Hispaniam colonias deduxere, ipsi etiam barbarae Galliae salutares inductis artibus moribusque Graecis. Copiosa sunt veterum de hac colonia testimonia, sed vide praecipue Justinum y), et Silium Italicum z).

Autonomi hujus urbis incredibili sunt numero, quos omnes contulit, et praeclara dissertatione illustravit vir eximius S. Vincent supremus juri dicundo in Provincia praefectus, cui titulus: *Mémoire sur les médailles de Marseille* 1771.

* * *

Caput Dianae cum arcu et pharetra.)(*ΜΑΣΣΑΛΙΗΤΩΝ. ΜΑΣΣΑ. Leo gradiens.* AR. III.

Num hi potiorem monetae Massiliensis numerum faciunt. Causam Dianae numis insertae infra in aeneis prodemus.

u) in *Βαιταρρα.* x) ad Jobert. T. II. p. 235. y) L. XLIII. c. 3. z) Pun. XV. v. 169.

Vtramque superficiem plerumque litera una pluresve vario modo conjunctae obsident, quarum explicatio erui nequit. Ingens etiam exstat numerus similium numorum opere supra, quam credi potest, barbaro. Nunquam mihi persuasero, Massilienses ad extremum usque imperii R. aevum praeclaris artibus deditos tam barbarae monetae fuisse auctores. Quare credam potius, a finitimis Gallis barbaris ad exemplar numorum Massiliensium eos percussos, quo modo etiam Philippi II. et Alexandri M, numos barbaris in exemplum serviisse alibi docemus.

* * *

Caput virile imberbe.)(MA. *in area quadripartita.* AR. IV. (Mus. Caes. Pellerin.)

ΜΑΣΣΑ. Caput Apollinis.)(M. *in area quadripartita.* AR. IV. (Pellerin.)

ΛΑΚΥΔΩΝ. Caput juvenile.)(*Area quadripartita.* AR. IV. (Pellerin.)

Numum ex his primum pertinere Massiliam, jam pridem sanxit Bouterovius [a]), quare mirum, potuisse Froelichium suspicari, numulos esse Macedonicos, et aream in quatuor partes sectam indicare Macedoniam a Romanis quadrifariam divisam [b]). Numus alter inscripto *ΜΑΣΣΑ.* loquacior dubium omne penitus aufert. Exstant numi Syracusani his prorsus similes, nisi quod pro *ΜΑ.* legitur *ΣΥ.* vel *ΣΥΡΑ.*, quibus Princeps Turris Muciae perperam numum literis *ΜΑ.* insignem miscuit. Refert illustris S. Vincent supra laudatus, legi in actis Provinciae ad annum 1366., stupendam hujus generis numorum copiam in agro apud castrum de Tourreves a pueris ludentibus repertam, quo enarrato sic claudit historicus: *Et erat ipsa pecuniae forma talis, habens ab una parte formam capitis Sarraceni, et ab alia parte erat formae talis, habens crucem cum literis, sicuti patet, MA, et erat puri argenti fini, quod dicebatur valere denarios quinque vel circa nunc usualis monetae, de quo eventu multi praesagiati sunt potius malum, quam bonum: quid autem per hoc futurum sit, deus novit.* Iisdem binis literis usi sunt adhuc Massilienses in suis medii aevi numis regum Francorum, quos videre potes apud le Blanc.

Numulus III. in uno Pellerinii museo conspicuus illustre est Massiliae monumentum. A praecedentibus solo inscripto *ΛΑΚΥΔΩΝ* differt, cujus explicationem vocis ex Pomponio Mela hausimus [c]): *Lacydon*, inquit, *Massiliensium portus, et in eo ipsa Massilia.* Praeterea Eustathius [d]): *ἀγαθος γαρ τοις Μασσαλιωταις λιμην ὁ Λακυδων*, *praestans enim Massiliensibus portus Lacydon.*

* * *

Caput Palladis, pone A *vel* B.)(*ΜΑΣΣΑ. Aquila stans expansis alis.* AR. IV. (Pellerin, Hunter.)

Rarissimi sunt Massiliae numi argentei, qui sint aliis typis quam quos hactenus vidimus.

* * *

Caput Apollinis.)(*ΜΑΣΣΑΛΙΗΤΩΝ. Taurus cornupeta.* Æ. II. (Mus. Caes.)

a) pag. 55. b) Not. elem. p. 143. c) L. II. c. 5. d) ad Dionys. v. 75.

Caput Palladis.)(MA. *Tripus.* Æ. II. (Mus. Caes.)

Caput Dianae.)(*ΜΑΣΣΑΛΙΗΤΩΝ. Diana Ephesia cum cervo adstante, omnia intra coronam.* Æ. III. (Mus. Caes.)

Typus tauri irruentis obvius est in Massiliae numis aeneis. Habuit urbs in vicino portum dictum *Tauroenta* testibus Mela et Stephano. Refert hic [e]), navem, in qua vecti sunt, qui urbem condidere, pro insigni habuisse taurum, et a classe Phocaeensium rejecti cum essent, illuc appulisse, ac urbem a navis insigni nominasse. Ex simili causa credam numum alterum Palladis cultum jactare; nam in vicino fuit Athenopolis Massiliensibus subjecta testibus Plinio et Mela. Diana Ephesia postremo numo inserta praeclare confirmat verba Strabonis perhibentis, Dianam Ephesiam praecipuum fuisse Massiliensium numen, ejus honori conditum apud se fanum dictum *Ephesium*, ejusque cultum in colonias etiam propagatum [f]). Nimirum cum Phocaeenses patriae suae irati novas sedes quaererent, Aristarcha mulier secundum quietem monita civibus persuasit, ut Dianae Ephesiae quampiam imaginem navi impositam viae ducem deligerent. Atque hinc tractus fuerit mos, mulierem sacerdotem a patria Phocaea arcessendi. Sic marmor Phocaeae repertum Fl. Moschum appellat *Αρχιερειαν Ασιας ναου του ἐν Εφεσῳ πρυτανιν ϛεφανοφορον δις και ἱερειαν της Μασσαλιας ἀγωνοθετιν κ. τ. λ. summam sacerdotem templi Asiae, quod est Ephesi, prytanin, stephanophoram iterum, et sacerdotem Massiliae, agonothetin, etc.* (Spon. Misc. p. 349.)

AR. et Æ. C.

NEMAVSVS.

Volcarum Arecomicorum, quorum et infra numos dabimus, urbs princeps.

Autonomi Nemausi nondum coloniae rarissimi.

Caput muliebre diadematum, pone A.)(NEMAV. *Eques citato cursu d. binas hastas, superne astrum.* AR. III. (Bouteroue.)

AR. RRRR.

Colonia a quo deducta, incertum, sed fuisse celebrem, et opulentam, tot superstites Romanae magnificentiae reliquiae, quot nulla alia Gallicarum urbium potest ostentare, quasque ipse cum admiratione vidi, abunde testantur, inter quas praecipuae amphitheatrum mirandae molis, et vicinus aquaeductus.

Autonomi:

Caput juvenile galeatum.)(NEM. COL. *intra coronam.* AR. IV. (Mus. Caes.)

Caput juvenile galeatum.)(NEM. COL. *Mulier stans ante aram d. pateram, s. columnae innixa* Æ. IV. (Mus. Caes.)

Numus prior istud habet singulare, quod argenteus est, cum nullius alterius coloniae, qua patuit orbis Romanus, monetam argenteam addito coloniae nomine habeamus. Vterque numus, tam argenteus, quam aeneus, rarus est.

Imperatorii.

IMP. DIVI. F. *addito in aliis:* PP. *Capita duo opposito occipite, Augusti lau-*

---

e) in Ταυροεις. f) L. IV. p. m. 271.

reatum, Agrippae cum corona rostrata.)(COL. NEM. *Crocodilus palmae adligatus, superne corona.* Æ. II.

Nihil his numis magis obvium. Pars aversa omnino videtur allegoriam continere, et crocodilus vinculis adstrictus indicare Aegyptum captam, palma et corona laurea adludere ad victoriam de Cleopatra relatam. Sed quae sit causa hujus typi monetae Nemausensi inserti, ariolari piget. Numi, qui juxta Augusti caput literas P. P. offerunt, ante annum V. C. 751. feriri non potuere, nam hoc demum anno Augustus P*atris* P*atriae* titutum admisit. At Agrippa his numis semper insertus ante annos IX. diem obivit. Vnde verisimile, Nemausenses Agrippae ex quacunque causa multum obstrictos ejus memoriam his numis renovare voluisse.

Exstant non pauci hujus generis numi, ex quorum margine prominet pes hinnuli justae magnitudinis. De his, sed ob alias causas, jam egi in Prolegomenis generalibus [g]). Comes Caylus, qui de his data opera disseruit [h]), ut ultro fatetur, veram eos monetam non fuisse, sic conjicit, ad aliquod superstitionis argumentum valuisse.

Æ. C.

RHODA vel RHODANVSIA.

De hac Plinius: *ubi Rhoda Rhodiorum fuit, unde dictus multo Galliarum fertilissimus amnis.* Et teste Marciano Heracleota: *Phocaeenses Massiliae conditores tenuerunt etiam Agatham, et Rhodanusiam, quam magnus fluvius Rhodanus praeterfluit.*

Caput Solis obversum, prae quo aquila.)(MA. *Flos balaustium.* AR. III. (Pellerin.)

Typus totus Rhodius est, at literae MA. Massiliam respiciunt. Ingeniose ergo conjecit Pellerinius, Rhodenses utriusque faciei typo veteres suos conditores Rhodios, literis MA. novos dominos Massilienses spectasse. Addit praeterea Pellerinius, numum hunc in hodierna Provincia repertum, quo magis verisimile est, cimelium hoc Rhodo insulae non deberi.

Dixi in numis Rhodae Hispaniae Tarraconensis, numos huic tribui solitos cum epigraphe *ΡΟΔΗΤΩΝ* forte tutius huic Galliae Rhodae tribuendos, quod viderint eruditi.

AR. RRRR.

RVSCINO.

Jam fere interiit, sed comitatui *Roussillon* nomen dedit. A Romanis deducta colonia.

COL. RVS. LEG. VI. *Duae aquilae legionariae*, in numi Augusti.

Plures sunt coloniae a RVS. incipientes, quas enumerat Vaillantius, sed Ruscinonem Galliae praefert eam potissimum ob causam, quia numus, quem edidit, in Ruscinonis agro repertus est.

Æ. RRR.

SEGVSIA.

SEGVSIA. *Caput Palladis prominente retro hasta.*)(*Hercules, ut videtur, nudus stans d. pateram, et praeterea clavam*

g) Cap. XI. h) Rec. T. II. p. 341.

scripto juxta ARVS., *juxta figura pallio tota obtecta basi insistit.* AR. III. (Pellerin.)

Alius similis, sed in antica scriptum: SECVSIANVS. (Bouteroue.)

Variant sententiae utriusque auctoris, cui populo similes sint numi tribuendi. Bouterovius Segusianos respexit, in quibus situm Lugdunum. At Pellerinius conjecit, esse urbis sitae in Alpibus Cottiis, dictae *Segusio, Segusium, Secusia,* nunc *Suze* Pedemontii Italiae. Res plane incerta, ut et typus partis aversae, et ipsum vocabulum ARVS, quod variis modis explicare quidem tentavit Bouterovius, sed sic, ut horum nullus satisfaciat. Conjecturas magis infirmas levesque vide in dissertatione anonymi in Mem. Trevolt. Novemb. 1706. pag. 1979., tum et in Miscellaneis observ. crit. nov. T. IV. p. 218., ubi conjicitur, Herculem dictum ARVS, tracto nomine ab Arausiensibus Galliae populo.

AR. RRR.

VIENNA.

Allobrogum caput. Colonia teste Plinio.

IMP. CAESAR. DIVI. F. — DIVI. IVLI. *Capita nuda occipite opposito J. Caesaris, et Augusti.*)(C. I. V. *Navis.* Æ. I.

Valentiae Hispaniae hos numos largiti sunt Harduinus et Vaillantius legendo nimirum: C*olonia* I*ulia* V*alentia.* Sed evicit Panelius, quem et Pellerinius sequitur, (Mel. I. p. 246.) legendum esse: *Colonia Iulia Vienna.* Etenim his numis simillimi sunt tam inscriptione, quam typis numi vicinae Copiae, seu Lugduni, et capita sic opposita in Gallicarum tantum urbium numis usitata fuere, ut Copiae, Nemausi, et nunc hujus Viennae. Sed quod caput est, etiam dubitavit Florezius, utrum numi similes Valentiam Hispaniae pertineant, quia non in Hispania reperiuntur, sed ex Gallia inferri solent, teste vero Pellerinio inveniuntur in agro Lugdunensi, ejusque vicinia.

Dubitantis more olim huic coloniae numum tribuendum putavi, ut et in hunc usque diem dubito:

A. C. I. V. *Caput M. Antonii.*)(Q. PAQVIVS. RVF. LEG. *Figura togata in sella curuli sedens.* Æ. III.

Literae partis adversae sic legendae visae: A*ntonius* C*olonia* I*ulia* V*ienna.* Vide, quae ad hunc numum observavi in meis Numis vet. pag. 3., et quae dicemus in Familia Pacuvia, vel Paquia. Abbati Sestino hi numi pertinere ad Apros Thraciae coloniam videntur. (Lettere p. 138.) Argumenta, quae adfert, ejus sunt generis, ut mirer profecto, si ipsi auctori fidem fecere.

Æ. RR.

* * *

De numis aureis inscriptis: VIENNA. DE. OFFICINA. LAVRENTI agemus in numis Mauricii Aug.

VOLCAE ARECOMICI.

Populus circa Rhodanum, cujus caput Nemausus.

Caput imberbe laureatum.)(VOL. *Equus currens.* AR. III. (Hunter.)

VOLCAE. *Caput muliebre.*)(AREC. *Figura togata stans, juxta palmae ramus* Æ. IV. (Caes. Bouteroue.)

Protome muliebris, juxta AR *in monogrammate.*)(VOLC. *Aquila expansis alis d. pede palmae ramo insistens, s. pede*

lauream stringens. Æ. (Pembrock Part. III. tab. 19. n. 1.)

Ex his numus prior, ut Gallicus certe est, sic utrum Volcarum Arecomicorum sit, minus certum, nam et contigui fuere Volcae Tectosages. At numus alter diserte ARE*Comicos* eloquitur. Idem reor praestare etiam numum III. per monogramma AR. Nam non adsentior auctori musei Pembrockiani, qui in verbo VOLC. Romanam gentem Volcatiam vidit.

AR. Æ. RR.

GALLIA LVGDVNENSIS.

ABALLO.

Pellerinio hodiernum *Avalon* Burgundiae dicitur, cui sequentem numum tribuit.

Caput juvenile.)(ABALLO. *Mulus gradiens.* Æ. III.

Æ. RRRR.

ANDEGAVI.

Hodie *Angers.* Hujus populi argenteos et aeneos edidere Bouterovius et Pellerinius inscriptos ANDEC. In alio musei Caesarei legitur: ANDECAV. Typi sunt: *Equus currens*, vel *Eques.*

AR. Æ. RR.

AVLERCI EBVROVICES.

Hodiernum *Evreux* Normandiae.

AVLERCO. *Equus currens.*)(EBVROVI. *Aper currens.* In alio: EBVROVICES. *Figura in lentis boum bigis.* Æ. III. (Bouteroue.) In Pellerinianis scribitur: AVLIRCO. EBVR.

Cum Aulerci trifariam divisi essent, in *Eburovices*, *Cenomanos*, et *Diablintes*, adjectum EBVROVICES dubium tollit. Scriptum AVLIRCO consentit cum Ptolemaei *Αὐλιρκιοι.* Cum AVLERCO solum legitur, ceu in binis Pellerinianis, incerti sumus, ad quos tum Aulercos similes numi pertineant.

Eidem huic populo Pellerinius applicat numum cum epigraphe IBRVIX.

Æ. RR.

CABALLODVNVM.

Hodie *Chalon sur Saone.* Ex mente Bouterovii huc pertinet:

Caput juvenile diadematum.)(CABALLO. *Bos irruens.* AR. III.

AR. RRR.

CATALAVNVM.

Hodiernum *Chalon* Campaniae.

Ejus numi offerunt inscriptum CATAL. vel *CATAΛ.* typo *aquilae fulmini insistentis*, vel *leonis.* Æ. III. (Pellerin.)

Æ. RRR.

COPIA.

Vide *Lugdunum.*

EBVROVICES.

Vide supra *Aulerci.*

LAVDVNVM.

Nunc *Laon.* Harduinus pro numo vetere recitavit ex Sirmondo numum aureum inscriptum: LVGDVNO. CLOATO. Eundem recitant Bouterovius [i]), et le Blanc [k]), sed legunt: LAVDVNO. CLOA-

---

i) pag. 195. k) pag. 83.

TO, et esse numum medii aevi adfirmant, qui adeo nostri instituti non est.

LVGDVNVM, COPIA.

Urbs illustris ad Rhodani et Araris confluentem, dicta olim *Lugudunum*, deinde *Lugdunum*, V. C. 711. a. L. Munatio Planco ex S. C. deducta colonia, ut tradidere Dio [l]), et Seneca [m]). In hac urbe praefectos Romanos cudere monetam auream et argenteam, dixit Strabo [n]).

* * *

Lugduni nomine exstant quinarii inscripti LVGVDVNI, quos explicatos vide in numis Antonii IIIviri.

* * *

Copia. Lugduno fuisse nomen Copiae, testantur complura marmora, quae collegit Cellarius, in quibus ea urbs dicitur: *Colonia Copia Claudiana Augusta Lugdunum.* Quo motus Harduinus huc revocavit autonomos aeneos inscriptos COPIA [o]), sed quos nunc novimus pertinere Thurium Lucaniae. At sunt numi alii inscripti COPIA, quos verisimile est Lugduno Copiae tribuendos. Eccos:

IMP. CAESAR. DIVI. F. — DIVI. IVLI. *Capita nuda opposito occipite J. Caesaris, et Augusti.*)(COPIA. *Navis.* Æ. I.

Miris conjecturis hi numi campum aperuere. Vaillantius aut coloniae Valentiae Hispaniae tribuendos putavit, aut divisis literis nescio cui coloniae Pacensi. Alii Thurium Lucaniae, serius et *Copia* dictum, respexere. Variorum conjecturas late expensas a Schlegelio et Havercampo lege, si durare potes, in Impp. Morellii [p]). At Panelius consentiente Pellerinio [q]) similes numos inscriptos COPIA sic censet Lugduno tribuendos, ut numos C. I. V. Viennae Allobrogum et quidem ex iis omnino causis, quas supra in numis hujus Viennae commemoravi, quo sane judicio acquiescendum videtur.

De numis primorum Augustorum, in quorum aversa est ROM. ET. AVG., quos sunt qui signatos Lugduni putant, vide numos Augusti.

Revixit nomen *Lugduni* testibus numis Albini, inscriptis: GEN. LVG.

Æ. R.

REMI.

Hodie *Reims.*

REMOS. ATISIO. *Caput imberbe nudum.*)(*Leo.* Æ. III. (Pellerin.)

Capita tria imberbia jugata.)(REMO. *Figura in citis bigis.* Æ. III. (Mus. Caes. Hunter.)

Tria capita numi alterius varios habuerunt interpretes. Alii, ut docet Pellerinius [r]), crediderunt exhiberi principem, senatum, populum. Alii IIIviros, alii tres Gallias. Incerta omnia.

Æ. RR.

ROTOMAGVS.

Hodie *Rouen.*

RATVMACOS. *Eques, vel bigae.* Æ. III. (Pellerin.)

Æ. RRR.

---

l) L. XLVI. § 50. m) Epist. 91. n) L. IV. p. m. 292.
o) Num. pop. in *Lugdunum.* p) T. I. p. 73. et 352. q) Mél. I. p. 246. r) Rec. I. p. 26.

SEQVANI.

Populus Rhodano et Arari interceptus.

Caput virile imberbe nudum.)(SEQVANO. *Aper.* Æ. III. (Bouteroue, Pellerin Rec. III. p. 186.)

Æ. RRR.

GALLIA BELGICA.

AGRIPPINA.

Colonia in Ubiis sita, hodie quoque *Coloniae* nomine cognita, sic dicta ab Agrippina jun. in Ubiis nata.

Coloniae nomine (missis Golzii figmentis) signati numi huic oppido tribuuntur sequentes:

--- C. POSTVMVS. P. F. AVG. *Caput Postumi radiatum.*)(COL. CL. AGRIP. COS. IIII. *Mulier stans d. bilancem, s. cornucopiae.* (Haym Thes. Br. T. II. p. 391. Mediobarb. in Postumo.) Sed epigraphen numi similis sic enunciat Cl. Beauvais: C. C. A. A. id est: *Colonia Claudia Augusta Agrippinensis.* (Hist. abr. T. II. p. 51.)

Id genus numos signandos curavit Postumus Galliarum tyrannus nulla certa causa. Colonia haec dicitur *Claudia* a conditore Claudio V. C. 803, ut testatur Tacitus [a]).

Æ. RRRR.

EBVRONES.

Populus olim, ubi nunc ager Leodiensis. Ei tribui solent numi sequentes:

Caput Palladis galeatum alatum, adscripto: AMBIORIX. vel: TAMBIL.)(EBVRO. *Eques hastatus.* AR. III. (Bouteroue, Pellerin.)

De Ambiorige Eburonum regulo mox infra in regulis Gallicis agetur.

AR. RR.

MEDIOMATRICI.

Hodiernum *Metz.*

Protome Palladis.)(MEDIO. *Eques citato cursu.* Æ. III. (Pellerin.) In alio: MEDIOMA. *Pegasus.* (Harduin.)

Æ. RRR.

TORNACVM.

Nunc *Tournay* forte.

DVRNACOS. *vel* DVRNACVS. *Caput Palladis galeatum alatum.*)(DONNVS. *Eques hastatus.* AR. III. (Bouteroue.)

DVRNACOS. *Caput simile.*)(DVBNOREX. *Miles stans s. hastam, pro pedibus aper.* AR. III. (Bouteroue.)

DVBNOREX. *Caput muliebre.*)(DVBNOREX. *Miles stans utraque manu caput humanum tenet.* AR. III. (Bouteroue.) *In simili Pembrockiano legitur* DVBNOREIX. (Part. II. tab. 93. n. 4.)

Caput muliebre.)(DVBNOREX. *Miles gradiens aprum hasta defixum gestat.* AR. III. (Bouteroue.)

DVRNACOS. *Caput Palladis galeatum alatum.*)(AVSCRO. *Eques hastatus.* AR. III. (Mus. Caes. Bouteroue.)

Primus fuit Bouterovius, qui conjecerat, numos inscriptos DVRNACOS Tornacum pertinere, quem secuti sunt alii. Verum non satis constat, fueritne Tornacum vetus nomen hodierni *Tournay.* Quare certi nondum sumus, sitne *Dur-*

a) Ann. XII. 27.

nacos nomen oppidi, an reguli. Certi reguli videntur *Donnus*, *Dubnorex*, *Auscro*. Priorem *Donnum* Begerus eundum putavit, de quo Ovidius [t]: *progenies alti fortissima Dauni*, qui fuit Alpium Cottiarum rex, Straboni perperam dictus *Ideonnus* pro *Donnus*, ut comprobavit Bimardus ex epigrammate arcus Segusini in dissertatione, quae exstat in Thesauro Muratorii [u]. Quod si hic Donnus vere in his numis indicatur, valeat Tornacum Belgicae. Verum neque Begeri sententia tuta. Nam etsi vox DONNVS huic Alpium regulo competat, an et inscriptos numis similibus DVBNOREX et AVSCRO earum regulos statuemus? Difficile, in his tenebris aliquid adfirmare.

Pellerinius divisà voce DVBNOREX legit DVBNO REX, et Dubnonem *regem* facit [x]. Sed forte ea vox una tantum est perinde ac in similibus AMBIORIX, TOGIRIX etc. Saepius in numis Gallicis E. et I. permutata videmus. Sic vidimus supra AVLERCO et AVLIRCO, et in Pembrockiano vidimus scriptum DVBNOREIX. Ejusdem fere nominis fuit *Dumnorix* Aeduorum princeps apud Caesarem [y].

De apro in his numis obvio egimus in prolegomenis ad hos Galliae numos. Typo militis bina capita gestantis putat Bouterovius indicari praeclarum regis in acie facinus, citatque Strabonem et Diodorum perhibentes, fuisse Gallis in more positum, capita hostium ex equorum collis suspendere.

AR. C.

VIRODVNVM.

Hodiernum *Verdun*.

VIRODV. *Caput Palladis galeatum alatum.*)(TVROCA. *Eques hastatus.* AR. III. (Mus. Caes. Bouteroue.)

AR. RR.

REGVLI vel MAGISTRATVS GALLICI.

Praeter urbium nomina his numis inscripta occurunt alia seu regum seu magistratuum. In uno ac forte altero *regis* nomen aperte additur, quo docemur, etiam inscriptos reliquos aliquo magistratu in civitatibus suis functos. Lubet varia haec nomina ordine alphabetico proponere, addito paucis, si quid animadvertendum videbitur. Nolim tamen adfirmare, omnia haec vocabula, quae subjecta leges, esse magistratuum, nam horum nonnulla forte urbem indicant, sed quod ignoramus.

ABVDOS, (Pellerin Rec. III. tab. 124. n. 13.)

AMBACTVS, (Pellerin Rec. I. tab. 3. n. 1.) Ea vox apud Caesarem *servum* vel *clientem* significat [z]. Sitne verbum Gallicum, an Latinum, disputant eruditi ad hunc Caesaris locum.

AMBIORIX, addito EBVRO, in numis Eburonum Belgicae. Caesar saepe in commentariis meminit Ambiorigis Eburonum reguli, hominis fraudulenti [a]. Opportune hoc loco agemus de terminatio-

t) De Pont. L. IV. el. 7. u) Tom. I. p. 74. x) Rec. I. p. 26.
y) B. G. L. I. c. 3. z) Bell. Gall. L. VI. c. 15. a) B. G. L. V.

ne virorum in RIX in his Galliae numis obvia. De hac ad eundem hunc Ambiorigis numum disserens Bouterovius ait, postremam literam X esse *χ* Graecum, non *ξ* Latinum, et quod sequitur, pronunciandum *Ambiorich; τo* RICH in vetere Gallorum lingua significare *fortem* et *potentem*, quod confirmat testimonio Fortunati, qui verbum *Chilperich* interpretatur *adjutor fortis;* derivari autem ex Arabum RIK, quod his est *vis* et *robur*. Placet ad singula nonnihil observare. Quo pacto adserere possit, ultimam literam esse Graecum *χ*, non adsequor. Novi, in his Gallorum numis saepe literas Graecas Latinis permixtas, verum an verisimile, cum tot habeamus in his numis virorum appellationes in RIX exeuntes, ut in praesente catalogo videbimus, semper hoc loco literam Graecam Latinae suffectam? At demus, miro istud casu contigisse. An vero et in Caesaris Commentariis haec facta permutatio, in quibus toties *Ambiorix*, *Dumnorix*, *Orgetorix*, *Vercingetorix* etc. legitur? Quid vero diu immoramur, quando idem hic *Vercingetorix* ipsi Straboni Graece scribitur *Οὐερκιγγετωριξ*, quando sane, si postrema syllaba enuncianda fuisset *rich*, non *rix*, scribi debuisset *Οὐερκιγγετωριχ*. Addo alterum Gallum, qui in marmore Ancyrano dicitur *ΑΛΒΙΟΡΙΞ* [b]). Et vero ex casibus obliquis *Ambiorigis*, *Dumnorigis* etc. quibus utitur Caesar, necessario fluit rectus *Ambiorix*; *Dumnorix*, ut ex *legis*, *gregis* rectus *lex*, *grex*, nullo vero modo *Ambiorich*, vel *Dumnorich*. Quod si vere barbara quaedam virorum vocabula in *rich* exivere, tum illa Romani in *ricus* produxerunt. Sic ex *Athalarich* enatum *Athalaricus*, ex *Theodorich* vel *Dietrich* *Theodoricus* testibus numis. Alterum, quod ait Bouterovius, *τo* RICH in lingua Gallorum veterum significare *fortem* et *potentem*, solido quodam argumento cuperem confirmatum, cujus generis certe non est testimonium Fortunati de voce *Chilperich;* haec enim Gallorum veterum non est, sed Francorum ex Germania advenarum, qua in regione late sumpta prognata sunt nota illa verba in *rich* desinentia, ut *Dietrich*, *Genserich*, *Henrich*, *Friedrich*, *Ulrich*, etc. At ex mente meliorum nostrorum grammaticorum syllaba in *ich* desinens nota est terminationis masculinae. (Frisch in voce *Diet.* Adelung in voce *Rich.*) Cum vero viderem, Bouterovium ad Arabicum *Rik* provocare, intellexi denique, virum eruditum omne hoc ratiocinium Bocharti ingenio, quod et ipse subinde profitetur [c]), debere, qui omnem hanc doctrinam, quam Bouterovius de praetenso hoc Gallorum RICH commemorat, praecepit [d]).

ANDOBRA, (Catal. d'Ennery p. 119).

AREMACIOS, (Pellerin Rec. III. tab. 124. n. 2.)

ARTOIA, (Pellerin Rec. I. tab. 5. n. 12.)

ATEPILOS,)(TOVTOBOCIO. Numum hunc olim edidi ex museo M. Ducis, quo loco ex auctoribus nomina Gallorum adfinia, *Atepomarus*, *Ateporix* citavi. (Num. vet. p. 4.) De *Toutobogio* agetur infra.

---

b) Montfaucon Pal. Graec. p. 157. c) Infra pag. 156. d) In Canaan cap. 42.

ATEVLA, *Protome juvenilis alata.*)(VLATOS. *Equus stans, infra pentagonum.* AR. obvii.

Post Mediobarbi oraculum passim numi similes Attilae Hunnorum regi tribui sunt soliti. At non occultavit Begerus scrupulos, Ateulam hunc hominem esse Gallum potius, quam Attilam conjiciens, nihil tamen ultra progressus [e]). Nostra hac aetate jam non dubitamus, similes numos esse Gallicos, quod metallo, volumine, fabrica, typo Gallicis sunt simillimi, nihilque iis cum rege Hunno negotii. ATEVLA vero esse nomen Gallicum, comprobat lapis prope Nancejum effossus, in quo occurrit ATEVLA. SOLLI. F. [f]). Sententiam hanc confirmat etiam vox aversae VLATOS, qua indicari hominem Gallum docet marmor, quod post Gruterum adcuratius edidit Sponius [g]), repertum apud Lugdunum, in quo proditur nomen C. VLATTI. MELEAGRI. IIIIIIVIRi AVG. *Coloniae Claudiae Copiae Augustae Lugduni.* En tibi Attilam iterum praedonem ex Galliis iterum exactum.

ATISIO. in numo Remorum supra citato.

AVSCRO. in numis dubiis Tornaci Belgicae.

AVDOS. (Pellerin Rec. I. tab. 6. n. 24.)

BIRACOS. (Pembrock. Part. II. tab. 94.)

BOOVIKA. quo nomine latere Taciti *Boadicam,* famosam sub Nerone Britannorum reginam conjicit Bouterovius. (pag. 67.)

BRIGIOS. (Catal. d. Ennery p. 120.)

CALEDV.)(SENODON. (Mus. Caes. Pellerin Rec. I. tab. VI. n. 41.)

CAMBOTR. (Mus. Caes.)

CANTOPIX. in numis Turonum Aquitanicae, nisi forte est pro SANTORIX.

CARMANOS. Vide infra COMMIOS.

CIAMILO. (Pellerin Rec. I. tab. V. n. 14.)

COIOS. Vide infra in *Orcitirix.*

COLIMA. (Pellerin Rec. I. tab. VI. n. 25.)

COMMIOS. Nomen istud exstat in numo: CARMANOS. *Protome imberbis galeata.*)(COMMIOS. *in aliis* COMIOS. *Equus currens, infra folium triplex, et Θ.* AR. III. Commius, vel Comius ā J. Caesare Atrebatum rex constitutus, additis etiam Morinis civitate immuni esse jussa, atque istud propter magna ejus in bellis Gallicis et Britannicis merita, quae testimonia vide apud Begerum multum in hoc numo versatum [h]). Vocis CARMANOS significatio ambigua.

CONTOVTOS. (Pellerin Rec. I. tab. VI. n. 26.)

CORILISSOC. (Pellerin Rec. I. tab. VI. n. 28.)

CRICIRV. (Ibid. n. 32.)

CVN. CVNO. CVNOBILIN. (Pembrock Part. II. tab. 94.)

DALETVONVS. Exstat numus: REX. *ΔALETVΩNVS. Caput leonis.*)(SO-

---

e) Thes. Br. T. I. p. 313. f) Reines. Inscr. Cl. II. n. 37. g) Misc. p. 170. h) Thes. Br. T. I. p. 305.

TIOGA. *Leo gradiens.* AR. III. Pellerinius, qui praeclarum hunc numum edidit, (Rec. I. p. 32.) hoc nomine latere putat *Adcantuannum* varie in codicibus scriptum, et *Sotiatum* Aquitaniae principem, quem a Crasso victum perhibet Caesar [i]), et nomine SOTIOGA eosdem hos *Sotiates* intelligendos.

DIAOVLOS. Conjicit Pellerinius, hoc nomine forte significari *Diablintes*, dictos Ptolemaeo *Διαυλιται*, qui fuere pars Aulercorum. (Rec. III. p. 182.)

DOCI. in numis Santonum Aquitaniae, sed scriptum Q. DOCI. (Bouteroue p. 59.)

DONNVS. Vide supra in numis Tornaci Belgicae.

DVBNOREX. Vide numos Tornaci Belgicae.

DVRAT.)(IVLIO. (Mus. Caes.) Lege conjecturas Pellerinii de inscriptis his vocabulis. (Rec. III. p. 179.)

EPENOS. *Caput juvenile.*)(*ΕΠΗΝΟC. Eques.* (Catal. d' Ennery p. 120.)

GAINOC. sed scriptum *ΓΑΙΝΟC.* (Pellerin Rec. I. tab. VI. n. 38.)

GERMANVS, Vide INDVTIOMARVS.

ΓΙΧΤΙΛΟS. (Pellerin Rec. I. tab. V. n. 17. seq.)

IBRVIX, quod Pellerinius positum pro EBVROVIX conjectat. (Rec. I. p. 23.)

ILPOMILA. (Pellerin Rec. I. tab. VI. n. 46.)

INDVTIOMARVS. Numi sunt obvii: *Caput juvenile.*)(GERMANVS. INDVTIIIII. *Bos gradiens.* Æ. III. Bini Indutiomari a veteribus sunt proditi, unus Allobrogum dux a Cicerone [k]), alter Trevirorum princeps saepe Caesari libro V. memoratus. Posteriori huic praesentem numum tribuendum putat Begerus [l]) suadente istud voce INDVTI. sic ut additae lineolae videantur indicare IIIviros, et praecedens vocabulum GERMANVS Indutiomari genus e Germanis tractum. Vide de hoc numo conjecturas alias sane infirmas, primum Joberti, qui in postremo verbo *Indictionis* notam exhiberi, etsi conjecturae suae multum diffidens, censet [m]), deinde Bimardi, qui cum perperam legeret INDVTILLI, apud Illiberitanos Hispaniae hos signatos numos suspicatur [n]).

KRACCVS. (Pellerin Rec. I tab. VI. n. 31.)

LITA. LITAN. (Pellerin Rec. I. tab. V. n. 5. et Rec. III. tab. 124. n. 6.)

NAMΔΣΑΤ. (Bouteroue p. 56.)

NINNO. (Mus. Caes. Bouteroue.) Sitne operae pretium, ut, quod nemo jam credet, moneam, Begerum ex hoc NINNO Ninnium apud Marrucinos et Marsos illustrem exsculpere [o])?

ORCITIRIX. Nomen istud legitur in numis: *Caput imberbe diadematum, in nonnullis juxta scriptum* COIOS.)(ORCTIRIX. *vel* ORCITIRIX. *Equus currens.* AR. III. Bouterovius, qui numum similem edidit [p]), putat, hunc numi Orcitirigem esse eum ipsum, qui Caesari Orgetorix dicitur, auctorque fuit popularibus Helvetiis, ut in Gallia sibi sedes

i) B. G. L. III. c. 21. 22. k) pro Fontejo. l) Thes. Br. T. I. p. 309. m) Sc. des méd. T. I. p. 163. n) Ibid. p. 460. o) Th. Br. T. I. p. 311. p) pag. 51.

quaererent, librariorum vero vitio literam I in E et O mutatam. Bouterovium secuti sunt alii, quos enumerat insignis vir eruditionis Gaspar Odericus in *Epistola de argenteo Orcitirigis numo*, neque tamen existimat, numos hos huic Caesaris Orgetorigi tuto tribui posse, tum quod hujus nomen aliter in numo scribitur, tum quod nominum adfinitas saepe in errorem inducit. Quae de addito altero nomine COIOS mira comminiscitur Bochatus [q]), lepide ab eodem Oderico refutata vide [r]).

OVIRICIV. (Pellerin Rec. III. tab. 124. n. 3.)

ROVECA. (Pellerin Rec I. tab. V. n. 11. et Rec. III. tab. 124. n. 8.)

SENODON.)(CALEDV. (Mus. Caes.)

TAMBIL. in numo Eburonum Belgicae.

TASC. TASCIO. (Pembrock P. II. tab. 94.)

TATINOS. (Catal. d'Ennery p. 120.)

TOGIRIX. (Bouterone p. 62.)

TOVTOBOCIO.)(ATEPILOS. in numo, quem olim vulgavi. (Num. vet. p. 4.) Vox TOVTO in Gallicis nominibus nequaquam inaudita. Sic apud Gruterum ex marmore Arelatensi: Q. MELLIVS. TOVTONIS. F. [s]). Apud Muratorium ex marmore Aramontii Occitaniae: TOVTO. DIVICIAN. TILLI. F. [t]). Nomen non multum absimile habent *Teutobodiaci* populus Gallicus in Galatiam translatus teste Plinio, et *Teutobodus* Teutonum rex a C. Mario ad Aquas Sextias internecione victus, ut eum appellant Eutropius, et Orosius, at Floro idem dicitur Teutobochus [u]). In *bogius* exeunt etiam *Tolistobogii* Galli, hi item in Galatiam transgressi.

TRICCES. (Pellerin Rec. I. tab. IV. n. 35.)

TVROCA. in numo Virodani Belgicae, quem vide.

VERGA. (Bouteroue p. 64.)

VLATOS. Vide supra in ATEVLA.

VLLVCCI. (Pellerin Rec. I. tab. VI. n. 45.)

* * *

Non commemoro hoc loco numos regum *Bitovii*, *Bitouci*, *Caeantoli*, *Psamytis*, quos descriptos vide in numis regum Galatiae, etsi fuere viri docti, qui eos Galliae propriae tribuerent. Fuere etiam, qui Gallicam mercem putarent tetradrachmos barbaros, inscriptos: ECCAIO. NEME. ADNA. aut similiter, inter quos fuit Hieronymus Zanettus [x]). Verum eos ad veterem Daciam, et vicinum tractum pertinere, alibi ostendam.

---

q) Hist. Suis. T. I. p. 581. r) L. c. p. 20. s) pag. 807. 11. t) pag. 1503. 5. u) L. III. c. 3. x) de Num. ad vet Gall. pertinent.

BRITANNIA.

Hujus regionis numos veteres certos non tenemus, si eos demas, qui inclinante imperio R. ab iis, qui se Augustos in hac regione ferebant, signati sunt, sed qui ad hanc classem non pertinent. Et vero teste J. Caesare Britanni caruere pecunia, quam diu sui juris fuerunt. Sic enim ille y): *Utuntur aut aere, aut taleis ferreis ad certum pondus examinatis pro numo.* Fuere tamen viri eruditi, qui numos quosdam veteres pro Britannicis venditaverunt. En horum aliquos:

Pellerinius numum argenteum inscriptum KONOVO. putavit posse *Conovio* Britanniae oppido tribui, qui tamen formae omnino Gallicae est; nulla alia motus ratione, quam quod nullum hoc nomine oppidum in Gallia reperit, sed quae ratio infirma sane est, fatente istud ipso qui vulgaverat z).

Combius argenteum et aeneum musei Hunteriani, in quibus hinc *Eques decurrens*, inde: VER. nullo alio typo, *Verulamio* Britanniae tribuit. Habebit vir eruditus, ipse Britannus, ejus sententiae aptas causas, sed quas ignoro.

Haymius numum vulgavit: *Caput nudum.*)(CARIC. *Equus cum ductore.* (Thes. Br. T. I. p. m. 153.) Tam certum visum fuit erudito praeconi, numum hunc esse Caractaci, qui imperante Claudio gravem in Britannia seditionem concitavit, ut decerneret etiam, praeeunte hoc numo *Caractacum* Taciti in *Carictacum* corrigendum. At enim cum satis certum non sit, numum hunc vere esse Britannicum, vix permittent eruditi, aliquid in vetere lectione immutari.

---

y) Bell. Gall. L. V. c. 12. z) Rec. T. III. p. 184.

GERMANIA.

De hac regione spectatis numis idem esto judicium, quod de Britannia dedimus. Nulli certi, qui ad hanc classem redigi possent, neque verisimile est, ullos a barbara tum adhuc gente cusos. Subjiciam tamen examini paucos illos, quos Germanis tribui posse nonnulli credidere.

ABVDIACVM.

ABVDOS. argenteus formae Gallicae editus a Pellerinio, (Rec. T. III. p. 187.) quem Abudiaco in Vindelicis sito tribui posse censet, si modo constaret, eam gentem numos unquam signasse. Videtur verius in Gallia cusus.

AVGVSTA.

Vindelicorum oppidum, hodie *Augsburg*. Welserus, qui prolixe probat, strobilum, ut nostra aetate, ita et olim fuisse Augustanae urbis insigne, huic urbi tribuit numum, in quo mulier sedens, quae dextera strobilum tenet, quod judicium calculo quoque suo probavit Spanhemius [a]). At falli utrumque probant similes numi alii magis integri, quibus inscriptum IRIPPO, quae est Hispaniae urbs incerti situs. Alios binos aureos cum capite Augusti huc vocant antiquarii, (Vaillant Fam. p. 378. Havercamp. in Fam. Morellii p. 618. Spanheim l. c.) in quorum unius aversa strobilus, in alterius aversa epigraphe: COL. IVL. AVGVST. EX. S. D. cum nomine Ti. Gracchi, et typo coloni arantis. Verum satis esto, numos hos esse Goltzianos, neque ab alio quopiam conspectos. Omnes numos propter strobili typum, aut coloniae mentionem huic Augustae tributos vide in Impp. Morellii sub Augusto Tab. 38. num. 16. Tab. 50. n. 13. et 20. Tab. 51. n. 12. et 14. Sunt etiam numi Augusti, inscripti COL. IVL. AVG. typo coloni arantis, quos a nonnullis huic quoque urbi donari video, at esse certius Beryti Phoeniciae, in hac dicetur. Nullum igitur numum huic possumus Vindelicorum oppido certa fide largiri.

FELTRIA.

Rhaetiae oppidum. Perperam huic tribuendos aliqui putarunt numos inscriptos FELATRI, quos nunc esse Volaterrarum Etruriae satis constat.

NORICVM.

Numos, qui ad hanc regionem pertinent, et inscribuntur MET*allum* NOR*icum* cum capite Hadriani, quaere in numis *metallorum* ad calcem numorum Trajani.

a) Tom. I. p. 308.

ITALIA.

Latissime accipimus Italiam, ut ea in superam, mediam, inferam dividitur. Supera numis fere caret, media, si monetam Romanam, asses, ejusque partes demas, egena potius, quam dives, infera abundat.

Antequam illustris hujus, lateque patentis regionis numos perlustramus, juvabit paucis inquirere, quae fuerit in Italiae urbibus rei monetariae lex, ex quo in Romanorum potestatem concessere. Hae principio liberae suique juris deinceps partim legibus suis victorum permissu uti perrexere, partim coloniarum aut municipiorum jura accepere. Illas ex vetere instituto continuasse ferire monetam, dubium non est. Sane ut aliis argumentis abstineam, numi Locrorum Epizephyriorum inscripti: *ΛΟΚΡΩΝ. ΡΩΜΗ. ΠΙΣΤΙΣ.* dominantem jam Romam testantur. Quamdiu istud illis juris permissum fuerit, difficile est decidere. Quoniam nullum habemus urbis Italicae numum imperatoris capite insignem, verisimile quidem est, urbibus liberis monetae jus jam ante per Italiam ademptum, quam resp. Romana ad unius imperium delaberetur, sed nequaquam certum, nam videbimus nobilissimas urbes, Athenas, et, quamdiu libera fuit, Tyrum nulli Augustorum dedicasse numos, etsi autonomos his imperantibus copiosos cudendos curassent. Quod ad colonias attinet, harum paucae fuerunt, quae ex eo tempore, quo deductae sunt, aes malleo subjecere. Harum certas habemus Paestum, Brundusium, Copiam, Valentiam, in quarum numis etsi non legatur nomen coloniae, tamen cum Latina in his omnibus sit epigraphe, urbes Graecae cum essent, certum est, signatos tum, cum eae ab adventitiis Latinis habitari coeperunt. De aetate, in quam se earum moneta porrexit, idem esto judicium, quod de moneta urbium liberarum; nam neque in harum numo vel unico imperatoris hactenus caput est conspectum.

Juris hujus Italicis urbibus vel negati vel abrogati non meminerunt veteres scriptores, licet tamen non obscure divinare. Video, Caesari Octaviano a Maecenate inter dominationis principia dictatum: *NVMISMATE, pondere, mensura peculiari urbs nulla utitor, sed nostris omnes* [b]). Datum istud consilium anno V. C. 725., cum dubius animi esset Caesar, utrum expediret retinere imperium, an remp. restituere. Consilium deinde in legem versum, diserte docent numi coloniarum complures, ut Patrarum, Corinthi, Hispaniae, Africae etc. in quibus legimus: *Indulgentiae Augusti moneta impetrata*, vel: *Permissu Divi Aug.* vel: *Permissu Dolabellae procos.* etc.

b) Dio LII. §. 30.

Cum quid indulgetur, vel permittitur, necesse est praeire legem, quae contrarium praecipit. Cur e re visum non fuerit, Italiae urbes ab hac lege eximere, ignoramus sane, et forte semper ignorabimus, perinde atque ignoramus, cur quod Romani indulsere orientis provinciis, non indulserint, aut certe mature ademerint occidenti. Nam dum oriens totus inde a Graecia propria Moesiaque usque in ultimam Mesopotamiam, Arabiam, Aegyptum diu suos ferire numos pergeret, Gallia, Sicilia, Cyrenaica, Africa vetus jam saltem sub Tiberio, Hispania sub Caligula malleum abjecere, una Babba Mauritaniae usque in Galbae aetatem durante. Sed haec alterius loci sunt. Reliqua ad singulas Italiae regiones observabimus.

ITALIA SVPERA.

Tractus hic numorum egenus, si tamen in eo unquam numi cusi fuere, quod continuo indagabimus. Istud jam indubitatum, omnes fere numos ejus urbibus a variis tributos aliorsum pertinere. En contractum horum catalogum.

ACERRAE in Transpadanis. Ei a Mazochio tributi numi sunt Acerrarum Campaniae.

CAELINA Venetorum. Numus, quem huic largitus est Haymius, Caelium Apuliae remeat.

CARISTVM Liguriae. Autonomi, in quibus Khellius legit *ΚΑΡΙΣΤΙΩΝ*, (Addendic. II. p. 90) nequaquam huc, ut conjecit vir praeclarus, sed Cnossum Cretae pertinent.

DERTONA Liguriae. Huic Harduinus tribuit numum Augusti inscriptum C. I. A. D., sed quem esse Dertosae Tarraconensis, in hac vidimus.

HADRIA Padum inter et Athesin, a qua mari Adriatico nomen secundum Strabonem et Plinium. Numum inscriptum HADR. ex museo M. Ducis huc vocat Holstenius, (Not. ad Steph. p. 9.) ad is est Hadrumeti Africae. Numi cum epigraphe HAT. sunt Hadriae Piceni.

PATAVIVM Venetorum. Ei Guarnaccius dedit numum: *Caput juvenile inter tres pisciculos.*)(PATV. (*literis peregrinis et retrogradis.*) *Eques galeatus.* (Orig. Ital. T. II. p. 248.) Hunc Lastanosa, Havercampus, Gorius Hispanicis accensuere, qualis etiam est.

Restant igitur ex omni numero *Acilium*, atque istud forte dubium, et, quae tamen ad hanc classem proprie non pertinent, *Ravenna* et *Ticinum.*

ACILIVM.

In Venetis.

Caput adversum barbatum nudum.)(*ΑΚΙΛΙΩΝ. Diota.* Æ. III. (Pellerin.)

Caput juvenile velatum laureatum.)(*AKI. Diota, ex qua pendent racemi.* Æ. III. (Pellerin, Hunter.)

Difficile impugnare Pellerinii judicium numis his hanc Venetorum urbem patriam adsignantis, cum geographia vetus aliam urbem non suppeditet, cui haec epigraphe posset competere. Miror tamen, in universa Gallia Cisalpina mediterraneam hanc

et obscuram urbeculam esse unicam, quae monetam aetate perantiqua signasset, nullumque ejus numum memorari ab Arigonio, Theupoli, Maffeio, Savorgnano, Musselio, aliisque, qui ipsi Veneti patriae suae antiqua monumenta solicite perscrutati sunt, eosque tam infelices, quibus se nunquam numus urbis intra fines suos sitae obtulisset.

Æ. RRR.

RAVENNA.

Ad mare Adriaticum. Numos vetustae hujus urbis nonnisi infimi aevi habemus, et sunt:

FELIX. RAVENNA. *Protome muliebris turrita.*)(*Aquila insistens fulmini, hinc et inde astrum, infra* X. Æ. III.

Eadem adversa.)(RV. *Victoria gradiens.* Æ. III.

Eadem adversa.)(DN. *monogramma incertum, omnia intra lauream.* Æ. III.

Eadem adversa.)(*Monogramma constans literis* RAVEN. Æ. III.

INVICTA. ROMA. *Protome muliebris galeata.*)(*Eadem aversa.* Æ. III.

Existimat Josephus Ant. Pintius, qui de numis Ravennatibus prolixam dissertationem scripsit, quae inserta est Philippi Argelati *Monetis Italiae* c), eos regibus Gothis, qui aliquamdiu Ravennae consedere, deberi. Pulsa deinde peregrina hac gente, et constituto exarchatu cognomine officinam monetariam in hac urbe durasse, signatosque numos cum imperatorum orientis titulis, quod testantur numi obvii Phocae, Heraclii, etc. in quorum imo legitur RAV. vel RAVEN. vel RAVENNA. Idem contendit, literas RV., quas exhibet numus ex citatis alter, Ravennam quoque notare, ut et literas RVPS. quas videre est in argenteis Honorii, Johannis, etc. nempe: R*a*V*ennae* P*ecunia* S*ignata.* At difficile omnino est evolvere monogramma numi III, cujus similia frequenter reperias in numis Justiniani. Plura de his qui volet, adeat laudatam dissertationem Pintii.

De numo inscripto: VERONA NPRITE COND. vide quae dicemus in moneta Diocletiani sub PROVIDENTIA. AVG.

Æ. R.

TICINVM.

In Insubribus ad fluvium cognominem, serius *Papia*, hodie *Pavia*, olim regum Gothorum sedes. Ejus nomen legitur in aeneo Baduillae regis, in cujus)(FELIX. TICINVS. *Protome capite turrito.* Illum Comes Mediobarbus ex museo suo recitat, eumque repertum sibi fuisse ad antiquitatis studia incitamento adfirmat d). Idem argenteus exstabat olim Vindobonae in museo de France, nunc Hunteriano.

AR. et Æ. RRRR.

c) Tom. III. p. 87 et Tom. IV. sub init. d) in numis Baduillae.

ITALIA MEDIA.

Hac complectimur Etruriam, Vmbriam, Picenum, Marrucinos, Latium late sumptum.

Numi plerumque sunt aenei. Argenteos suppeditant Falisci, Populonia, Alba Fucens. Fallitur ergo Olivierius, qui in sua ad Barthelemyum epistola haec scribit [e]): *Revera dempta M. Graecia nondum hactenus conspectus est argenteus numus cujuscunque alterius urbis Italicae, sive Vmbriae, sive Etruriae, sive nostri tractus, ut advertit etiam Passerius noster in sua de Etruscis Paestanorum numis dissertatione.*

Antequam tractus hujus monetam enumero, opportunum videtur, praefigere examen numorum gravis aeris, qui Italiae mediae populis proprii fuere.

* * * * * *

De numis urbium Italicarum ex aere gravi.

Numi ex aere gravi, qui in hoc tantum Italiae tractu, neque extra hunc alibi gentium simili modo, flari consuevere, certam quandam, ac peculiarem monetae veteris classem constituunt. Fuit tempus, quo hae praeteritae aetatis reliquiae eruditis Italis, ad observanda quaecunque alia antiquitatis monumenta suapte pronis inflammatisque, negligendae videbantur, sive quia propter copiam viluere, sive quia materiam commentariis dignam visae non sunt praestare. Enimvero male cum iis perdiu fuisse actum, et fere in earum conjuratum perniciem, cum vix ex terrae sinu prolatae continuo furni cogerentur contumeliam experiri, viri graves pridem sunt conquesti, quos inter fuit Abbas Andreas Joannellius, quo teste discimus [f]), horum numorum vim magnam circa Perusiam repertam ineunte hoc saeculo ad formandam ingentem campanam fuisse Fulginei liquatam, id est, malo consilio additam linguam aeri, quod jam ex alto suspensum barbarum popularium factum per saecula promulgabit. Rectius de eorum usu judicavere viri aetatis nostrae a studiis nostris cogniti, quos inter Buonarrotius, Olivierius, Passerius, Guarnaccius, Arigonius, ac proxime Em. Cardinales Zelada et Borgia, qui insignem eorum numerum praeclara industria collectum museis suis intulere. Praeter eos, qui in variorum operibus sparsim editi fuere, justum eorum numerum iconismis expressum habes apud Arigonium, Passerium [g]), et in Em. Zeladae *Epistola de numis aliquot aereis uncialibus.*

Quae ad horum doctrinam numorum pertinent, apud citatos auctores copiose exposita reperies, etsi horum nonnulli suo abrepti ingenio conjecturas attulere, quas simplex sanumque judicium nunquam approbaverit, ipsa vero haec monumenta aut non dictant, aut palam aversantur. Nos satis praestitisse existimabimus, si hujus naturam monetae causasque, quantum ipsa de se credi sperarique jubet, exposuerimus, quo conatu sin minus satis-

e) pag. 23. f) Passeri Paralip. Dempst. p. 157. g) Paralip. in Dempst.

factum fuerit lectori, culpam velim ipsis his numis imputet, de se minus, quam vellemus, confessis.

Materiam in paucos, brevesque articulos dividemus, quorum I. examinabit pondus, II. formam, III. locum natalem, IV. typos, V. aetatem, VI. usum.

I. *Pondus.* Istud praecipue hujus classis monetam discernit, quia auctius esse in his solet, quam in aliarum regionum numis. Sunt in museo Em. Zeladae decusses, tripondii, dupondii, asses insignis ponderis, quos inter est numus unus, qui uncias omnino XXXVIII. hodiernae librae Romanae adpendit. Alios liberaliter ponderosos vide etiam in Chronico numario Passerii [h]). Ex iis, qui spinae typum habent, et a nonnullis in moneta putantur, sunt, qui pondere libras hodiernas V. aequent [i]). Insignis etiam sunt ponderis partes assium, ut semisses, trientes etc.

Nota decussis, seu decem assium est X, tripondii III, dupondii II, assis I, vel, ut in numis Adriae, L, nempe litera ἀρχαιοῦσα verbi *Libra*; semissis S, unciarum globi, ut in aenea moneta Romanorum.

Assem horum populorum successu temporis aeque deminutionem passum, atque assem Romanorum, ostendit adcuratius Passerius in Chronico suo numario [k]).

II. *Forma* in his variat, in aliis quadrilatera, in aliis ovi instar, rotunda in aliis.

Forma quadrilatera rarissima est. Hujus exemplum unum edidit Molinetus ex museo Genovevae [l]), alterum Passerius [m]), aliorum meminere Olivierius [n]), et Lanzius [o]). Omnes hos pretio superat is, quem servat museum Borgianum, inscriptum ROMANOM, cum alii hactenus reperti illiterati sint omnes, quemque pictum stiti in mea Sylloge I. Haec forma omnium antiquissima creditur eruditis, et existimat Lanzius [p]), Varronem, cum dixerat [q]), *quod asses librae pondo erant, qui acceperant majorem numorum, non in arca ponebant, sed in aliqua cella stipabant, id est, componebant, quo minus loci occuparent, a stipando stipem dicere coeperunt,* ipsos hos numos quadratos intellexisse, quia quadrilatera haec forma stipando magis est idonea, quam rotunda, ac simul globosa, cujus formae deinceps aes grave esse coepit.

Forma ovi, sed minus turgentis, non pauca exstant in museis exempla. Etiam hanc formam esse rotunda antiquiorem, dubitari nequit.

Forma rotunda in plerisque observatur, sed haud dubie recentioris est aetatis, Italis communem Graecorum morem imitantibus.

Omnes hos gravis aeris numos fusos fuisse, non modo oculorum judicio manifestum est, sed etiam, quia in tanti ponderis numos suam exserere vim malleus non potuisset, quo de argumento alibi copiosius disputavi. (Proleg. gener. cap. XI.)

III. *Locus natalis.* Vt certum est, Italiam mediam gravis hujus aeris esse tellu-

h) Paralip. Dempst. p. 193. i) Lanzi Saggio T. II. p. 128. k) Paralip. Dempst. p. 193.
l) Mus. Genov. p. 47. m) Paralip. Dempst. p. 160. n) Fond. di Pesaro p. 28.
o) T. II. p. 126. p) l. c. p. 40. q) de L. L. V. 16.

rem patriam, sic propius in plerisque locum natalem, qui eos fabricavit, aut ignoramus plane, aut nonnisi conjecturis, iisque plerumque infirmis, definimus. Certi sumus, si qui numi inscribuntur TVTERE, vel IKVVINI, etc. eos esse Tudertum, vel Iguvinorum Vmbriae. Verum cum aut omnis inscriptio abest, aut haec una tantum, vel duabus literis peragitur, neque aliae quaepiam causae idoneum criterium sufficiunt, desperatam puta omnem rationem natalis soli eruendi. Fuere hactenus eruditi non pauci, qui id genus numos, asses, semisses etc. illiteratos continuo in moneta Romana putavere, cum tamen istud neque causa inscriptionis, quae nulla est, neque causa typorum possent adfirmare. Etenim gravi aere usos non Romanos modo, sed alios etiam Italiae mediae populos, non solum urbis nomen haud raro his numis inscriptum, sed Livius quoque docet, qui pluribus locis gentes hujus tractus bello victas gravis aeris poena a Romanis multatas refert, quae testimonia collegit Passerius [r]). Romanos quidem numos, etiam cum inscriptione carent, non raro arguunt typi, cum constet Romanorum asses una parte habere caput Jani, altera navim, semisses caput Jovis et navim etc. quem varium modum dabimus in moneta Romanorum consulari; verum, cum numus pro solitis his typis offert typos alios vagos, quales continuo producemus, quis eum potius Romanum, quam alterius urbis Italicae poterit praestare? Ergo praeter gravis aeris numos Romanos juvante inscriptione compertos hactenus habemus numos *Volaterranorum Hadrianorum, Tudertium, Iguvinorum*, reliquorum patria aut incerta est hucusque, aut penitus ignota.

IV. *Typi* in illiteratis aeris gravis numis maxime obvii sunt: *rota, equus ejusve caput, granum hordei, Pegasus, fulmen, delphinus, aper, vola manus, concha, astragalus*, quos indicasse satis esto, quia ipsi per se, ignota numorum ipsorum patria, nihil in commentarios offerunt. Typos literatorum, seu qui inscriptione patriam eloquuntur, in eorum moneta dabimus.

V. *Aetas*. Fuere auctores Itali, qui his gravis aeris numis, aut saltem magno eorum numero, remotiorem tribuere aetatem non dubitabant, quam ea a quocunque artis numismaticae egregie perito cuicunque numo veteri tributa fuit. Hos inter nominandus Guarnaccius, qui longa dissertatione comprobare nititur, eorum non paucos esse antiquitatis incredibilis, ultimae, et quae saeculis Servii Tullii regnum praecedat [s]). Non possum in praefixa operis mei brevitate omnia auctoris argumenta persequi atque refutare, neque, etiam si possem, esset animus, cum vix habiturum sperem, qui ejus velit judicio sese applicare. Et vero istud jam paucis, ac vere praestitum video a Cl. Lanzio, qui, posteaquam verisimile esse dixisset, libram Romanam ejusdem fuisse rationis cum libra Etruscorum, existimat, eorum aetatem numorum inter saeculum V. urbis conditae desinens, et duo vel tria retrorsum saecula constituendam, quin

r) Paralip. Dempst. p. 156. s) Orig. Ital. T. II. L. VI. c. 4.

numos hujus classis rotundos, quia, ut dictum, aliis posteriores sunt habendi, non ultra IV. Romae saeculum retrorsum movendos, atque eos praecipue, qui literati sunt, cum literae serius inscribi coeperint. Alios quidem prae aliis longioris praeferre vetustatis notas, quo modo numi rectanguli, et qui sunt forma ovi, prae rotundis remotiora indicant ortus sui intervalla. Verum obsoletas has formas tam certa non praestare criteria, quae cogant in ultima eos tempora amoliri. Constat, apud Romanos assem hactenus libralem intra annos non multos ad unciam, quin et semunciam fuisse redactum. Cur ergo videatur incredibile, apud Etruscos, Vmbros etc. formam numorum externam non maximo annorum spatio potuisse immutari? At argumentum auctori validissimum, quod et mihi tale semper visum fuit, suppeditat horum numorum fabrica, et picturae modus. Neque enim spectatis his in numis unius ejusdemque urbis, v. g. Volaterrarum, tam amplum observatur discrimen, ut tam longe eorum natales distare credi debeat. Vide hanc causam apud auctorem ipsum copiosius disputatam [t]), tum etiam, quae hujus naturae alia dicemus in tractatu de numis consularibus [u]).

Hactenus, in quantum aevi porrigantur aeris gravis numi, quaesitum. Quando feriri hoc pondere desiverint, minus ardua videtur quaestio. Si verisimile est, quod visum Lanzio, mediae Italiae populos eadem cum Romanis libra usos, quod tamen certis argumentis probari nequit, verisimile erit etiam, quo tempore a Romanis a feriundo aere gravi discessum est, discessum etiam fuisse ab Etruscis, atque istud tanto magis verum, quia quo tempore assem Romani imminuerant, omnis jam hic tractus Romanis paruit, quorum ergo arbitrio aut monetae jus urbibus vicinis fuit ademptum, aut si permissum, verisimile etiam, eas ad modum Romanorum suam ferire monetam constituisse.

Vsus. Habueritne grave aes, de quo hactenus egimus, rationem monetae, dubitari generatim nequit, atque omnium minime de iis, qui pecuniae modos omnes offerunt, ut: formam rotundam, typos utrinque impressos, notas assis et partium, et saepe etiam ipsum urbis nomen, praeterquam quod factam quoque a Livio gravis aeris per omnem hunc tractum mentionem constat, ut § III. diximus. Tamen videtur posse dubitari, utrum omnia ea monumenta, quae, etsi characteres hos omnes non praeferant, ab eruditis in moneta haud dubie putantur, certa etiam moneta fuerint. Vt non ausim confidenter adserere, aes quadrilaterum habere pecuniae modum non potuisse, sic vereor, ut certo adfirmari possit, illud alteri usui, quam pecuniae servire non potuisse. Enimvero cum haec monumenta praeter formam monetae insolentem neque ponderis aut valoris notam ostentent, neque urbis mentionem dempto unico inscripto ROMANOM, non ex alia causa numos placuit dicere, quam quia numorum more utrinque typum impressum sistunt. Atque ut etiam his nolimus monetae rationem negare, an continuo in moneta putabimus

t) Saggio T. II. p. 39. seq. u) Cap. II. § 3.

alia figurae magis insolentis? cujusmodi sunt massae illae aeneae seu quadratae, seu cylindri forma, quae utrinque spinam impressam offerunt, quas Passerius monetae Italicae nomine vulgavit [z]). Sed haec dubitantis tantum more dicta sunto, cum, quem illa alium usum praestiterint, indicare non possim, etsi istud ignoratum non magnopere juvet eos, qui ea in monetae numero habent.

* * *

His de gravi aere praeceptis lector opportune conjunget ea, quae continuo in prolegomenis ad numos Etruriae, et serius in tractatu de numis consularibus capite II. § III. docebimus.

ETRVRIA.

Praepotentis olim populi numismata superant non maximo numero, eorum saltem, quibus urbis nomen inscribitur; nam credibile est, copiosos ex iis, qui asses, aut ejus partes insculptas habent, crassos et globosos, sed illiteratos, de quibus proxime egeram, non minus per urbes Etruriae, quam vicinarum regionum signatos, sed quos nulla conjectura discernas.

Aes, ut in universo hoc tractu, fere solum dominatur. Habet tamen argenteos copiosos, et prae aeneis magis parabiles Faleria, cujus causam in hac dabimus. Habet etiam argenteos Populonia, sed valde raros. Aureos et argenteos Cosis tributos aliorsum esse derivandos, in hujus urbis moneta indicabimus.

Epigraphe partim Etrusca est, partim Graeca. Graeca usae sunt solae Faleria, et Graviscae ob causas, quas in singularum numis proponemus, Etrusca reliquae, quanquam et hae numero paucae, saltem quae certos suos habeant numos, nimirum Volaterrae, et Populonia. De reliquis numis Etrusce inscriptis non aeque certum, utrum earum Etruriae urbium sint, quibus eos eruditorum conjecturae sunt largitae. Extra Etruriam literis Etruscis numos suos inscripsere Icuvium et Tuder Vmbriae oppida, et Larinum Frentanorum. Tam pauci cum exstent numi Etrusce inscripti, sic ut ex iis ne totum quidem alphabetum haberi possit, operae pretium non putavi, Etruscarum formam literarum proponere, quas multo liberalius suppeditant sarcophagi, paterae, tabulae signaque aenea. Numos aeri incisos habes in iconismis Arigonii, apud Passerium [y]), Guarnaccium [z]), et literarum formam exactam apud Cl. Lanzium [a]). Tamen infra post numos Campaniae literarum Etruscarum formam una cum Samniticis et Oscis, sed ex numis tantum dabimus.

Typi, quia nihil offerunt, quod eos privatim distinguat, aut Etruscorum mythologiam, ritus, historiam illustret, separatos commentarios non postulant. Typorum vero modi, quantum ad artis causas pertinent, nihil omnino conferunt ad

x) Paralip. Dempst. Tab. I. y) Paral. Dempst. z) Orig. Ital. Tom. II.
a) Saggio Tom. II. pag. 24. seq.

stabiliendum nativum illum, propriumque huic populo stilum, quo Etruscorum opera ab omnium aliarum gentium operibus distingui operose docuere omnes ii, qui in praeceptis artis veteris versati sunt. Numi urbium Graecarum, Faleriae, et Graviscarum, elegantiam Graecam proxime imitantur, numi aeris gravis rudioris sunt operis, reliqui mediocritate contenti sunt.

CAMARS.

Porsenae regia, serius *Clusium.*

KAM. *Aper currens, pone vir elatis manibus, tres globuli.*)(KAM. *Aper currens, tres globuli.* Æ. (Arigoni Num. urb. tab. 18. et num. Etrur. tab. 5.)

Camarti tribuendos hos numos docuit Passerius [b]), cujus judicium sequitur etiam Lanzius [c]), de hac urbe fusius disserens.

Æ. RRRR.

COSAE.

Vrbs maritima.

COZA. *Caput Palladis.*)(- - ZANO. *Caput equi frenatum.* Æ. III.

Caput Martis galeatum barbatum.)(COSA. *Caput equi frenatum.* Æ. III.

Vtramque hunc numum rarissimum ab Em. Card. Borgia missis ectypis mecum communicatum ante annos aliquot publici juris feci [d]), tanto illustriore beneficio, quia hactenus hujus urbis numum certum videre non licuit. Dixeram ibi, numos hos esse ex eorum genere, quos cum iisdem utrinque typis partim aeneos habemus, partim argenteos inscriptos *ROMA. ROMANO. OMAΛOC.*, quos suadente fabrica dubitari nequit, non Romae, sed per Campaniae, et M. Graeciae urbes signatos. Ergo Cosani ad monetae tum obviae exemplar suos formavere numos addito tamen urbis suae nomine. Scripsere auctores *Cossa* et *Cosa*, tum et *Cosa* unitatis numero, et *Cosae*, quae exempla ibi citavi. Literae Z et S in his numis variant. Sic et in notis Treboniani numis scribitur aeque ARNASI. et ARNAZI.

* * *

Numos aureos, argenteosque inscriptos *ΚΟΣΩΝ.*, quos eruditi non pauci harum esse Cosarum credidere, verius a M. Junio Bruto fuisse signatos, in hujus numis comprobare conabimur.

Æ. RRRR.

FAESVLAE.

Beneficum haec urbs experta est Swintonum, qui sequentem ei numum largitus est [e]), utrum jure, ambigo. Certe eruditorum Italorum nullus ejus meminit.

FAI. (*retrograde.*) *Caput Herculis.*)(*Ancora, et 4. pisces.* Æ. II.

Fuere etiam, qui argenteos inscriptos Osce VISTLVS, aut similiter, huc vocarent, de quibus vide numos Paesti Lucaniae.

FALERIA.

Etiam Falisca, urbs Tiberi adsita. Populus dictus Falisci. Numis, etiam perantiquis, abundat.

Aquila leporem depascens.)(*FA.* (*retrograde.*) *Fulmen.* AR. I. (Hunter.) in alio: *Victoria gradiens.* (M. Duc.)

---

b) Observ. ad tab. Dempst. p. 178. c) Saggio T. II. p. 24. 53. d) Sylloge I. p. 81.
e) Transact. phil. T. LIV. p. 101.

Caput aquilae.)(*FA. Fulmen intra lauream.* AR. I. (Mus. Caes.)

Caput Jovis laur.)(*FA. Tripus imminente fulmine, superne ΓΡΑ.* AR. III. (Mus. Caes.)

Caput juvenile diadematum.)(*FA. Juppiter nudus gradiens d. fulmen intorquens, s. aquilam, in area HP. Σ.* Æ. III. (Pellerin Rec. I. tab. X.)

FAΛEIΩN. inscriptum diademati, quo Junonis caput redimitur.)(*Aquila stans intra coronam.* AR. I. (Pellerin l. c.)

FAΛEIΩN. inscriptum diademati, quo Apollinis caput redimitur.)(*Aquila stans.* AR. III. (Hunter.)

Caput Jovis laur.)(*FAΛEIΩN. intra lauream.* Æ. III. (Mus. Caes. Pellerin.)

Falisci, quod vicini Romanis fuere, facile ac mature cum his collisi sunt. V. C. 361. a Camillo obsessi, moti praeclaro virtutis exemplo, quod hic in paedagogum liberorum proditorem edidit, sese atque urbem sponte Camillo dediderunt [f]). Verisimile est, numos aliquos ex iis, quos citavi, ac praecipue eos, quos loco I. descripsi, quique fabricae antiquissimae sunt, hunc deditionis annum praecedere. At alii per typorum elegantiam, aliasque causas recentioris aevi partus haud dubie videntur. Ex quo apparet, urbi suis legibus vivere a Romanis permissum. Horum tamen nulli excedere annum V. C. 513. licebit; nam cum saepe excutere jugum tentassent, urbem hoc anno penitus everterunt Romani. Vide Pighium ad annum V. C. 512.

Numi ipsi per nitorem fabricae, typos, epigraphen nihil habent Etrusci, Graeca omnia. Praeclare his monumentis confirmantur, ea, quae de hac urbe prodidere veteres. Graecorum fuisse coloniam, testantur Plinius: *Falisca Argis orta*, Stephanus: *Φαλισκος ἀποικος Αργειων*, Solinus conditam ab Haleso Argivo ait, quod factum Agamemnonis aetati admovet Ovidius [g]). Justinus Chalcidensium colonos dixit [h]). Morem quoque Argivorum in typorum cultu secuti sunt, nam ut hi vocem *ΑΡΓΕΙ.*, ita illi *το FAΛEIΩN* Junonis, aut Appollinis diademati inscripserunt.

Epigraphe ipsa tam lingua, quam literis plane Graeca est, quae causa fuerit, cur eam urbem Strabo *ἰδιογλωσσον*, *propria lingua utentem*, appellaverit, nimirum quod non Etrusca, sed Graeca lingua uteretur. Retinuit tamen vetus F pro recentiore Φ, quod nequaquam insolens, nam et in obviis numis argenteis communi Achaiae nomine signatis, neque iis admodum vetusti aevi legitur *FA.* pro *ΦA.* Qua scripturae lege praeclare confirmatur, quod refert Dionysius Halic. [i]), veteres Graecos nominibus a vocali incipientibus praefixisse digamma, et pro *Helena* dixisse *Felena*, pro *Helia Felia*. Ergo et ii, qui ab Haleso conditore dicendi fuere *Halisci*, dicuntur *Falisci*, docente id ipsum Servio quoque [k]).

Juppiter, Juno, Apollo praecipua Faliscorum numina. Jovis cultum uni numi testantur. Ejus vices, etiam cum caput

f) Liv. L. V. c. 27. g) Amor. L. III. Eleg. XIII. v. 31. h) L. XX. c. 1.
i) L. I. p. 16. k) ad Aen. VII. v. 695.

abest, supplet fulmen, vel aquila, quae in nonnullis stationis impatiens, serpentis vel leporis venatui vacat capto ab Agrigentinorum et Locrensium aquila exemplo. At cultum Junonis ab Haleso Argis huc advectum copiose describit Ovidius elegia integra [l]), quam ob causam eos *Junonicolas* idem appellat, et *coloniam Junoniam* Frontinus [m]). Apollinis honores per tripodem testatur numus III. De Faliscis Hirpis, qui instituto quotannis ad Soracten montem Apollinis sacrificio super ardentes carbones innoxie ingressi sunt, multa dixere veteres, quorum testimonia collegi in meis Numis vet. pag. 9.

Magistratum haud dubie notant verborum principia in nonnullis occurentia: *AM. ΓPA. ET.* etc.

Cum hactenus fere unanimi antiquariorum sententia numi hi Faliscis tribuerentur, fuit Sestinus, qui eos inde avellere tentaret, obtentu, ex Peloponnesi eos vicinia adferri solere. Viderint istud antiquarii Romani Faliscis vicini. Addit conjecturam magis audacem, signatos eos videri ab oppidanis portus Phalerei, quod vix uni persuaserit [n]). Cl. Dutens eos Aleiae, nescio cui, tribuit, idque obiter, quin causam adderet [o]).

AR. R. Æ. RR.

GRAVISCAE.

Vrbs maritima.

Caput Jovis laur., pone tres globuli.)(*ΓPA. Duae aquilae fulmini insistentes, in area tres globuli, et in nonnullis KPH. vel ΘEOΛ.* Æ. III. (Pellerin, Mus. Caes.)

Caput Jovis, cui lunula imminet.)(*ΓPA. Idem typus, in area duo globuli, et lunula.* Æ. III. (Arigoni.)

Numos hos signatos esse oportuit usque ad annum V. C. 573., ad quem sic Livius [p]): *Colonia Graviscae eo anno deducta est in agrum Etruscum de Tarquiniensibus quondam captum.* Additi globuli certam urbem Italicam faciunt, etsi originis fuisse Graecae epigraphe Graeca dubitare non sinat.

Magistratus in *KPH.* et *ΘEOΛ.* latet, quod et ipsum Graeci ritus est, nam in numis pure Etruscis magistratus non observatur.

De insculptis lunulis vide, quae diximus in prolegomenis ad numos Etruscos.

Quoniam Cl. Lanzio unicus tantum numus Arigonianus compertus fuerat, suspicatur leviter, eum esse posse Agrigenti Siciliae, cujus numi similem habent typum, et adfinem epigraphen [q]). Verum inde ab Arigonio plures alii comperti sunt Graviscae numi cum certa epigraphe *ΓPA.* Æ. RR.

ILVA.

Insula Etruriae adjacens. Ei Lanzius tribui posse conjicit numos typo ancorae, et cum literis, ex quibus nonnulla, sed infirma admodum conjectura nomen Ilvae confici posse videatur [r]).

LVNA.

Vrbs et portus ad mare Tyrrhenum, et fines Ligurum.

Caput barbatum, pone X, *et duo globuli.*)(LVNA. (*scriptura Etrusca et retro-*

---

l) l. c. m) de Colon. n) Lettere T. II. p. 10. o) Explic. de quelq. Méd. p. 187.
p) L. XL. c. 29. q) Saggio T. II. p. 68. r) Saggio T. II. p. 26. 70.

grada.) *Arundo, ut videtur, aliquid rotae quadripartitae simile, et 4 globuli.* Æ. II. (Guarnacci Orig. It. T. II. tab. 12. Passeri Paralip. Dempst. tab. 5.)

Ex utriusque auctoris iconismis satis apparet, numum citatum esse unum eundemque, non unum ab altero diversum. Cumque praeterea aevi injurias sit expertus, et offerat notam X, uni fere Populoniae propriam, jam pridem orta suspicio, pro LVNA legendum PVPLVNA, numumque esse Populoniae, de qua paullo infra.

PEITHESA.

Vrbs prorsus ignota, cujus tamen nomen Etrusce scriptum exstat in numo, cujus meminit Lanzius. (Sagg. T. II. p. 27.)

Caput Mercurii)(PEITHESA. (*scriptura Etrusca et retrograda.*) *Noctua.*

Cl. Sestinus legendum ait VEITHESA, enarratisque suis, aliorumque conjecturis existimat denique, numum esse posse Vejentum *).

PERVSIA.

Tiberi adsita. Ei perperam numum tribuit Maffejus, quem esse Acerrae Campaniae, in hujus moneta docebimus.

POPVLONIA.

Vrbs maritima, olim illustris, sed jam Strabonis aetate fere solitudo fuit. Ejus numi pauci cogniti fuere, donec novem varios museo magni Ducis illatos promulgaveram prolixis commentariis illustratos. (Num. vet. p. 10.)

Larva ejecta lingua, infra X.)(PVPLANA (*retrograde et literis Etruscis.*) *Luna intra cujus cornua tridens, infra* X. AR. II.

Larva similis, infra XX.)(*Sine epigraphe. Duo caducei contrario situ.* AR. II. (Hunter.) In aliis: *aversa prorsus inanis sine ulla aut inscriptione, aut typo.* AR. II. (Mus. M. Ducis, et Com. Vitzai.)

Larva similis.)(*Sine epigraphe. Sex globuli.* Æ. II.

Caput muliebre adversum leonis exuviis tectum pedibus infra mentum colligatis.)(*Sine epigraphe. Clava.* AR. II. (Mus. M. Ducis, et Com. Vitzai.)

Caput Vulcani, pone X.)(PVPLVNA. (*retrograde et literis Etruscis.*) *Malleus, forceps, 4. globuli.* Æ. II.

Caput Mercurii, pone 2. globuli, et luna cum astro.)(*Eadem epigraphe. Duo caducei situ contrario, in medio* X. Æ. II.

Caput Palladis.)(*Eadem epigraphe. Noctua, pone luna, et bina astra.* Æ. II.

Spectata epigraphe notandum PVPLANA numi I., cum in aliis omnibus constanter legatur PVPLVNA. Spectatis typis observanda larva, sive os Gorgoneum, quo forte συμβολικως notatur luna cum adlusione ad urbis nomen Pup LVNA. Numus IV. forte sistit Omphalen cum Herculis cultu, notam Lydiae reginam, insertam numis, quia Tyrrheni genus suum ad Lydos retulere. Duae lineolae transversae, instar X, quae forte astrum indicant, plerumque in area sunt adstitutae, et fere criterium numorum Populoniae constituunt. Vide haec omnia latius exposita in citato meo opere.

AR. RRR. Æ. RR.

TELAMON.

Ad Tyrrhenum cum portu.

*) Lettera IV. p. 51.

Caput Jani inter 4. globulos.)(TLA. (*literis Etruscis et retrograde.*) *Prora navis.* Æ.

Acquiescendum judicio eruditorum Italorum, Olivierii [t]), Passerii [u]), Lanzii [x]), numum hunc, aliosque similes huic Telamoni adjudicantium. Typum etiam navis hanc inquiunt juvare sententiam; nam teste Diodoro urbs nomen abstulit a Telamone Argonauta.

Æ. RRR.

VETVLONIA.

Olim inter principes XII. Etruriae urbes, sed hodie de vero ejus situ disceptatur. Vide Lanzium [y]).

Rota.)(VETL. - - - *Ancora.*

Hunc, aliosque multo adhuc magis ambiguos huic Etruriae urbi tribui video, quos collegit Lanzius [z]).

VOLATERRAE.

Inter illustriores Etruriae urbes, et quae inter omnes alias pristinae magnificentiae plurima hodieque ostentat vestigia.

Caput Jani geminum, jam barbato utroque vultu, jam utroque nudo, jam barbato uno, altero nudo.)(FELATHRI. (*literis Etruscis, et retrograde.*) *Typi varii.*

Sunt dupondia, asses, quadrantes, trientes, sextantes, unciae, et exstant copiosi apud Arigonium in tabulis numismata Etruriae complexis, in numis gravis aeris nuper Em. Card. Zeladae jussu editis, alibique.

Non una fuit eruditorum sententia, quorsum numos sic inscriptos destinandos putarent. Frölichius aliquando Feltriam Venetorum respexit, sic tamen, ut etiam in Velitras Volscorum inclinaret animus [a]). Velitras easdem maluit et Gorius [b]), et Scipio Maffejus [c]), demum has Etruriae Volaterras Passerius [d]), et Guarnaccius [e]), quae sententia novum patronum nacta est Em. Zeladam [f]), denique et Cl. Lanzium, post alios testantem quoque, id genus numos magno numero apud hanc urbem reperiri, quod quidem argumentum unum sufficiat, ad eos Volaterris vindicandos.

Ad explicandum varium Jani in his numis cultum utitur Lanzius dictatis Servii [g]): *Ipse* (Janus) *faciendis foederibus praeest. Namque postquam Romulus et T. Tatius in foedera convenerunt, Jano simulacrum duplicis frontis effectum est, quasi ad imaginem duorum populorum.* Addit Lanzius [h]), non tantum foederatos hoc typo notari, sed et populos duos unitos, et in iisdem moenibus habitantes, et quidem testibus numis Syracusarum, Rhegii, Panormi. Jam capita haec esse muliebria, et adumbrari tum duas civitates foederatas. Jam caput unum esse barbatum, imberbe alterum, et tum notari populum novicium cum vetere conjunctum. Jam caput utrumque eandem praeferre aetatem, et tum ejus adlusionis nullam haberi rationem. Haec vir eruditus ingeniose, an etiam vere ex mente veterum, magnopere dubitem. An enim verisimile

t) Fond. di Pes. p. 41. u) Observ. ad Dempst. p. 181. x) Sagg. T. II. p. 28. 82.
y) T. II. p. 106. z) T. II. p. 30. a) Not. elem. p. 85. b) Mus. Etr. T. I. p. 427.
c) Osserv. let. T. IV. p. 35. d) ad tab. Dempst. p. 174. et 180. e) Orig. Ital. tab. XX.
f) de num. uncial. in praef. p. 13. g) ad Aen. XII. v. 198. h) Sagg. T. II. p. 97.

est, Volaterranos capite hoc gemino ter variando ter varium voluisse indicare foedus, vel unionem? In ipsis Romanorum numis habemus Janum jam barbatum totum, jam totum imberbem. Variis etiam modis conjuncta videas capita in numis Athenarum, Tenedi, aliisque, in numis Romanis gentis Rubriae. Generatim auctores cum veteres, tum moderni diversos nobis attulere explicatus sive capitis Jani, sive capitum Jani more junctorum, sic ut nondum satis certi simus, quid veteribus mira hac capitum unione semper fuerit intellectum. Sed nolo esse longior in causa, quae prolixius, quam institutum meum patitur, examen postulat.

Typi in his numis: delphinus, clava, luna, aut obvium habent, aut incertum explicatum.

Æ. C.

Numi Etrusci incertarum urbium.

Supersunt multi hujus classis numi, quos certae urbi tribuere nequeas, sive quia inscriptione carent, sive quia hanc unica tantum litera absolvit. Horum magnum numerum aeri incisum offerunt auctores hactenus laudati, quos inspexisse satis est. Neque enim observatu quid dignum offerunt, argumenti suapte jejuni, et nonnisi conjecturarum capacis, quarum nonnullas videre potes apud Lanzium [i]). Ex omni numero binos tantum excerpere lubet:

Caput Mauri nudum.)(*Litera varians Etrusca. Elephas appenso ad collum tintinnabulo.* Æ. III.

Caput Herculis leonis exuviis tectum.)(*Litera varians Etrusca. Canis, dictus vulgo Pomerannus, currens.* Æ. III.

Vtrumque istud genus reperiri frequenter in Etruria, et Vmbria, testantur eruditi Itali, sed qui et ipsi in definiendo eorum loco natali dissentiunt. Vide Guarnaccium [k]), et Lanzium [l]). Fuere, qui Punicos eos crederent, sed quorum judicium ipse locus, qui eos e tenebris profert, redarguit.

V M B R I A.

Vmbri teste Plinio gens antiquissima Italiae, sed successu temporis variarum colluvione gentium permixti fuere. Gallos Senonas superiorem Vmbriae partem insedisse, historia docet; urbes alias fundasse, aut occupasse partim vicinos Etruscos, partim Graecos, ex numis eruimus utraque lingua inscriptis.

* * *

Numos argenteos pervetustos cum epigraphe VM non esse Vmbrorum, sed Sybaris Lucaniae, dicetur infra in numis Sybaris.

ARIMINVM.

Mari Adriatico adsitum.

Caput barbatum pileo conico tectum.)(

i) Sagg. T. II. p. 114. k) Orig. Ital. T. II. p. 219. l) Sagg. T. II. p. 115.

ARIM. ARIMI. ARIMNO. *Vir galeatus gradiens d. hastile, s. scuto longiore fere obtectus, ex quo aliud hastile promicat.* Æ. III. (Mus. Caes.)

De his Arimini numis copiosius olim disputaveram [m]). Caput anticae, quod Khellio esse Vlyssis visum fuit, esse potius Vulcani existimo in moneta Italica non infrequentis. Figuram partis aversae aut militem Gallum puto, aut Martem Gallorum militum more indutum, quos praegrandibus clypeis fuisse armatos perhibuere veteres, quorum testimonia ibi laudavi. Existimat Lanzius, hos numos signatos, ex quo colonia a Romanis deducta est, quod factum V. C. 485 [n]). Judicium istud improbandum non videtur, cum plures Italiae urbes, ex quo coloniae deductae fuere, numos signaverint. In pluribus Italicis museis vidi numos similes inscriptos ARIMNO.

Quos alios ab his diversos Golzius Arimino tribuit, esse numos Arcadum, in horum moneta videbimus.

Æ. RR.

FANVM.

Prope Pisaurum, dictum *Fanum Fortunae,* serius *Colonia Fanestris,* hodie *Fano.*

Exstant numi: *Caput Jovis.*)(*Equus saliens.* Eorum similes duos edidit Arigonius, sed quod mirere, in horum uno legit FANA, qui adeo hujus esse urbis creditus est, in alio AVFA. Ejus generis unum, sed inscriptum *FA. ΠΥΡ.* Pellerinius Faliscis, sed dubitantis more, tribuit [o]). Hactenus ergo certis hujus oppidi autonomis caremus.

Coloniae etiam numi a liberalibus antiquariis huc derivati sunt. Ita Harduinus numum Philippi Aug., inscriptum: MVN. FANE. AEL. huc vocavit, at Spanhemius ad municipium Aelium Fanestre in Hispania [p]), quem secuti sunt Patinus, et Mediobarbus bis, in numis Macrini, et Philippi patris. Numos hos esse coloniae Coelae Chersonnesi Thraciae, in hac docebimus.

IGVVIVM.

Vrbs mediterranea, passim a veteribus dicta *Iguvium,* vel *Icuvium,* oppidani *Iguvini, Iguvinates.* In tabula Iguvina IV. legitur saepius literis Etruscis IKVVINA. Hodie *Gubbio,* a celebratis tabulis aeneis Etrusce inscriptis apud hanc urbem repertis illustre nomen nacta.

IKVVINI *(literis Etruscis et retrograde.)* Typi: *Astrum solis instar rotae,*)(*Luna crescens, addita assis nota.*

Tres hujus generis gravis aeris numos Passerius, Iguvinus ipse, edidit, pictosque stitit, et huic urbi rite addixit [q]). Operis sunt perquam rudis. Cl. Lanzius exempla spuria circumferri testatur [r]).

Æ. RRR.

PISAVRVM.

Maritima in Gallis Senonibus, nunc *Pesaro.* Eruditus Hannibal Olivierius, qui de hujus origine urbis librum singularem scripsit, eam fundatam a Siculis conjicit. Quidquid erit, numi habitatam a Graecis, saltem quo tempore signati sunt, adfirmant.

Caput Herculis barbatum laureatum

m) Num. vet. p. 3. n) Saggio T. II. p. 645. o) Suppl. III. p. 98. p) Tom. II. p. 607. q) Paralip. Dempst. tab. IV. r) Saggio T. II. p. 647.

juxta assis nota.)(*ΓIS.* (*retrograde.*) *Cerberus, infra assis nota.* Ex aere gravi.

ΓIS. (*retrograde.*) *Caput barbatum diadematum, pone* 4. *globuli.*)(*ΓIS.* (*retrograde.*) *Vas imminente supra botro, juxta* 4. *globuli.* Ex aere gravi.

Assem hunc et trientem mole insignes edidit laudatus Olivierius [s]), etsi numos ipse non vidit, sed ectypa ex schedis Gorii sibi missa profiteatur. Eos deinde restituit Guarnaccius [t]).

* * *

Caput Herculis hedera coronatum)(*ΠΙΣΑΥΡΙΩΝ. Cerberus gradiens.* Æ. II. (Goltzius.)

Huic similem, sed fusum, et vitiata inscriptione sese possidere testatur Olivierius [u]), ejusque fidem juvat numus sequens:

Caput adversum juvenile galeatum.)(- - *ΣΑΥΡ* - - *Cerberus gradiens.* Æ. III. (Pellerin.)

Postremi hi numi invicte arguunt, Pisauri incolas fuisse patria Graecos. Hi utrum aetate praecedant numos gravis aeris, quos praemisimus, quaeri potest. Si literae *ΓIS.* numorum praecedentium capti essent ex antiquissimo alphabeto Graeco, dubium non foret, hos ipsos aetate quoque anteire. At enim cum hae literae spectata forma non minus sese alphabeto Etrusco, et veteri Latino adcommodent, neque hactenus numos gravis aeris Graece inscriptos viderimus, praeterea secundum aliarum Italiae urbium exemplum magis verisimile sit, Pisauri incolas ex Graecis factos Italos, quam vicissim, dubitari nequit, Graecos hos numos antiquitate praestare.

* * *

Alium junxit Goltzius inscriptum quoque *ΠΙΣΑΥΡΙΩΝ* typo juvenis delphino vecti et Pegasi marini, cujus fidem jure quidem impugnat Olivierius, at minus recte propterea, quod argenteus est, ex quo metallo negat in hac Italiae parte signatam monetam. Contrarium docuimus in prolegomenis ad numos Italiae mediae. Hic numus si vere exstitit, est Tarenti. Æ. RRRR.

TVDER.

Mediterranea ad Tiberim, hodie *Todi.*

Epigraphe: TV. vel TVTERE. (retrograde et literis Etruscis.) Singulare est in horum uno E lunatum, eo modo, quo est E Graecum sequioris aevi [x]).

Typi admodum varii, quos inutile est describere, cum ad philologiam vix aliquid conferant, et videri possint apud auctores saepe laudatos, qui Etrusca vulgavere.

Hi Tudertium numi sunt semisses, trientes, quadrantes, unciales, quos inter multi gravis aeris, cumque sint tanto numero, quantus praecipue ex iconismis Arigonii potest colligi, mirum profecto, tamdiu eos vagatos, donec patrio solo restituerentur. Horum unum Begerus Ilio Mysiae tribuit [y]), cujus sententiam perperam miratur Lanzius secutum magnum Pellerinium [z]), qui loco indicato Begeri judicium non adprobat, sed refutat, et de Tudertium numis recte judicat. Hodie

---

s) della Fond. di Pes. p. 25. t) Orig. Ital. tab. XV. u) l. c. p. 24.
x) Arigoni Num. Etrusc. tab. XII. y) Thes. Br. T. III. p. 57. z) Saggio T. II. p. 32.

intellecta rite inscriptione Etrusca certum est, numos sic inscriptos hujus esse urbis. Teste Lanzio [a]) professus est Passerius in suis ad Dempsterum Paralipomenis, fuisse se primum, qui veram horum numorum patriam reperisset. Qua ejus operis pagina istud adserat Passerius, ignoro. Istud certum, Pellerinio jam quatuor ante annis, antequam Passerii opus lucem vidisset, numos hos Tudertes fuisse cognitos. Arigonius numum hujus urbis inscriptum VT. relegavit Vthinam Africae oppidum [b]), quem Frölichius altero errore esse Vticae, vel Tarraconis maluit [c]).

* * *

Caput Jovis.)(TVTERE, *ut supra. Aquila.* AR.

Vnicum hunc hujus urbis argenteum citat Cl. Amadutius [d]). Cimelio tam singulari quae sit habenda fides, ignoro. Negligit illud Lanzius, qui omnes monetae Etruscae causas adcurate investigavit. Viderint eruditi Itali.

Æ. C.

AGER PICENVS.

ANCONA.

Ad Adriaticum, portus hodieque inclytus. A Syracusanis Dionysii tyrannidem fugientibus condita teste Strabone, unde et *Dorica* dicta Juvenali [e]).

Caput muliebre laureatum.)(*AΓKΩN. Manus cum cubito tenens palmae ramum.* Æ. III. (Mus. Caes. Pellerin.)

Similem his, sed argenteum, et anepigraphum pridem edidit Goltzius, qui certe confictus non est, quod inventi serius numi testantur, nisi forte is, quod et alias fecisse est compertus, aes in argentum mutavit. Neque obest, abesse epigraphen, cum urbs ipso symbolo satis notetur frequente ejus in numis veterum exemplo. Typus adludit ad urbis nomen *ἀγκων, cubitus*, nam et a cubiti forma nomen traxit, ut refert Mela: *illa in angusto duorum promontoriorum ex diverso coeuntium inflexu cubiti imagine sedens, ideo a Grajis dicta ANCON.* Secundum quem Plinius: *Ancona adposita promontorio Cumero in ipso flectentis se orae CVBITO.* Caput muliebre laureatum haud dubie est Veneris, quae teste Catullo [f]) ibi praecipuos honores nacta est:

> *Quaeque Anconam, Cnidumque arundinosam*
> *Colis, quaeque Amathunta, quaeque Golgos.*

AR. Golzianus, Æ. RRR.

HADRIA.

Versus Adriaticum, ex qua urbe fuere majores Hadriani Augusti. Cum altera sit praeterea Hadria in Gallia Cisalpina Padum inter, et Athesin sita, quaesitum, utrius sint numi Hadriae nomine inscripti, quos dabimus. Gorius [g]), et Passerius [h]) difficultatem dissimulant. Scipio

a) Saggio T. II. p. 29. b) Num. urb. tab. XXIII. c) Not. elem. p. 121.
d) In Passerii pict. Etr. in vasc. T. III. p. LXXVIII. e) Sat. IV. 40. f) Carm. 36.
g) Mus. Etr. T. II. p. 428. h) Paralip. Dempst. p. 177.

Maffejus non dubitat, eos Hadriae Piceni tribuendos [i]), cui omnino adhaerendum puto, nam testatus est Abbas Chaupy, se plures numos similes ad eam, quae in Piceno est, reperisse. Eidem etiam sententiae accessit Lanzius [k]). Denique satis certum non est, Galliae Cisalpinae urbes suam unquam habuisse monetam, ut dixi in prolegomenis ad numos Italiae superae.

Epigraphe HAT. rarius HATRI. nonnunquam et retrograde. Scriptum olim *Hatria* pro *Hadria*, ut et *Tuter* pro *Tuder*. Sic et Plinius Hadriam Cisalpinae scripsit *Atriam* [l]).

Typi frequentiores, et magis notandi:

Caput adversum diadematum prolixe barbatum, juxta in nonnullis L *antiquae formae.*)(*Canis, vel lupus jacens.* (Mus. Caes. alibi.)

Sunt hi numi ex aere gravi, et insignis molis. Typi ratio omnino incerta. Caput anticae a quibusdam Sileni creditur, et L esse ἀρχαιουσαν verbi *Libra.*

Caput muliebre comatum insertum conchae.)(*Pegasus, et* 5. *globuli.* (Card. Zelada, Mus. Caes.)

Et miri hujus typi causa ignota.

Typi reliqui: *Calceus.*)(*Gallus.* — *Caput Apollinis.*)(*Diota.* — In aliis: *Pisces, ancora* etc.

Omnes hi numi sunt ex aere gravi, et multam antiquitatem eloquuntur.

* * *

Injurius huic urbi fuit Wachterus, qui numos sic inscriptos Adranum Siciliae propter canem decumbentem trajecit [m]), nam idem typus, ut aliis causis abstineam, etiam in Tudertis numis habetur. Longius a scopo aberravit Havercampus, inscriptione HAT. indicari Romanam gentem *Atriam*, vel *Haterium* existimans [n]). At Mazzochius errore contrario ad Hadriam nostram adegit numos cum epigraphe *ATPETC*, ut ipse legit, quem refutabimus in numis Corcyrae, quorsum hi numi pertinent, praecipue cum auctoritate sua alios in errorem induxerit.

Æ. RR.

VESTINI.

Huic populo Cl. Lanzius tribuit numos prope vicinum Asculum Piceni repertos, siquidem satis validam hanc putabimus conjecturam [o]).

Caput Palladis.)(VES. MI. *Luna cum astro.* AR.

Caput vituli.)(VES. *Idem typus.* Sextans aeris gravis.

MARRVCINI.

TEATE.

Regionis princeps, quam scriptores *Teate*, numi *Tiate* appellant.

Caput Palladis, juxta globuli vario numero.)(TIATI. *Noctua stans, aut insistens capitello ordinis Corinthii, in area*

i) Osserv. let. T. V. p. 381. k) Saggio T. II. p. 641. l) L. III. p. 173.
m) Archaeol. num. p. 147. n) in Parut. p. 787. o) Saggio T. II. p. 603.

iterum globuli vario numero. Æ. I. II. III. (Mus. Caes. Arigoni.)

Caput Herculis.)(TIATI. *Leo gradiens, superne clava, infra* 4. *globuli.* Æ. II. (Mus. Caes.)

Æ. R.

LATIVM.

Late sumptum intelligo, complectendo una Marsos, Volscos, Aequos.

ROMA.

Hujus monetam hic non attingimus, quae alteram universi operis classem efficit.

ALBA.

Exstant numi a variis editi:

Caput Palladis.)(ALBA. *Aquila fulmini insistens.* AR. III. (Pellerin, Pembrock Part. II. tab. 2.)

Caput Mercurii.)(ALBA. *Pegasus.* In alio: *Gryphus currens.* AR. III. Priorem edidit Cl. Dutens, (Explic. de quelq. méd. p. 49.) posteriorem vidi Romae in museo Abbatis Chaupy.

Conspirant auctores citati, hos numos ex pluribus hoc nomine urbibus tribuendos illi Albae, quae in Marsis lacui Fucino adsita, et inde Alba ad Fucinum, et Fucentia dicta fuit. Teste Livio colonia deducta est V. C. 451 [p]).

AR. RRR.

ATINA.

Huic Volscorum urbi perperam a Frölichio [q]) tribuitur numus in museo Theupoli descriptus ADINOD., qui est Larini in Frentanis, ut in his dicetur. Numus *ATINAIΩN* apud Arigonium male lectus pro *AITNAIΩN* populo Siculo, quem errorem recoxit Magnanus [r]). Neque huc videtur referendus aeneus inscriptus ATINOS, quod viri potius nomen est, quam urbis, ambigente ipso ejus praecone Pellerinio [s]).

ANTIVM.

In Volscis. Numi aenei ANTI. Goltziani sunt.

ANXVR.

Volscorum lingua, quae et Terracina, quo nomine etiamnum gaudet. Huic urbi Goltzius numos tribuit nulli alteri conspectos: *AXYR.* typo *Jovis Anxur.*, Alius huc refertur a Begero [t]): *Caput Palladis.*)(AƧVR. *Gallus stans*, quem ex eodem citat quoque Spanhemius [u]). Vterque miratur in secundo elemento insolitam formam *τον* X. At fallitur uterque, nam numus hic Aquini est, de quo mox, et apparet, numum Begerianum minus fuisse integrum, et secundum elementum aliud non esse, quam Q solitum. De Jove Axure vide denarios Vibii Pansae.

AQVINVM.

In Volscis.

Caput Palladis.)(AQVINO. *Gallus stans, superne astrum.* Æ. III.

Est in museo Caesareo, ejusque similem pridem edidit Maffejus [x]). Ab hoc numi Suessae, Teani, Calium, Venafri, Campaniae urbium sola epigraphe SVE-

p) L. X. sub init. q) Not. elem. p. 71. r) Lucan. num. p. XIII. s) Rec. I. p. 69.
t) Thes. Br. T. I. p. 357. u) T. I. p. 96. x) Osserv. let. T. V. p. 383.

SANO. TIANO. CALENO. differunt. De terminatione in NO agemus post numos Campaniae.

Rationem sociati cum Pallade galli adfert Pausanias. Nam cum videret, gallum Minervae cassidi in ejus simulacro insidere, istud factum adfirmat, quod haec avis omnium sit pugnacissima [y]).

Æ. RRR.

CLITERNVM.

In Aequis. Male lectum a Frölichio *ΚΛΙΤΕΡΝ.* in numo, in quo Cumarum, et Literni nomina junguntur [z]). Vide infra Cumas Campaniae.

MINTVRNAE.
SINVESSA.

Volscorum urbes. Numi MINTVRN. *ΣΙΝΥΕΣΣΑΝΩ.* soli Goltzio cogniti fuere.

AVRVNCI.

Vetus in ultimo Latio Italiae populus. Numum edidit abbas Sestinus sibi ex Apulia adlatum: *Caput equi cum freno.*)(*ΑΥΡΥΝΚΩΝ, ut videtur. Hordei spica.* Æ. III. (Lettere T. II. p. 3.) Cum ipse auctor epigraphen in dubium vocet, possumus ab explicando singulari hoc numo, et hactenus a nemine conspecto abstinere.

SAMNIVM.

Hujus regionis vires ac potentiam diu experta Roma. Ejus etiam opes depraedicant scriptores veteres, sed non confirmant numi, quorum paucos habemus superstites.

AESERNIA.

VOLKANOM. *Caput Vulcani, retro forceps.*)(AISERNINO. *Juppiter fulminans in citis quadrigis volante altius Victoria.* Æ. III. (Mus. Caes.)

Pellerinius in suo simili legit: *ΒΟΛ-ΚΑΝΟΝ*, et *ΑΙΣΕΡΝΙΝΟ.*, magis utrumque Graece. Verum in numis musei Caesarei prior inscriptio obtinet, quam et in museis Italicis me observare memini. Cl. Ignarra numum memorat ex museo ducis Nojae, inscriptum: *ΑΙΣΕΡΝΙΝΩΝ.*, sed numi imago, quam ibi sistit, habet perinde ac alii AISERNIN. [a]). Auctor musei Theupoli invitatus voce *VOLKANΩN*, ut ipse legit, vitiato haud dubie urbis in aversa nomine, similem numum tribuit Volcis, Etruriae, an Lucaniae, non addit. Ejus fallace indicio deceptus Frölichius Vulcaniam insulam respexit [b]). Numum similem Marcello, cui cognomen *Aeserni-no*, tribuit Patinus [c]).

De voce VOLKANOM insolentius in OM exeunte, agemus post numos Campaniae.

* * *

AISERNIN — *Caput Palladis, retro clava.*)(*Aquila serpentem unguibus stringens.* Æ. III. (Mus. Caes.)

Numus hic ab obviis Aeserniae differt. A Pallade non aliena clava propter facta heroica, et hanc manu gestat in pluribus veterum monumentis.

---

y) Eliac. II. p. 518. z) Not. elem. p. 93. a) de Pal. Neap. p. 250.
b) Not. elem. p. 120. c) Num. fam. p. 311.

* * *

Caput Apollinis laureatum.)(AISERNIN. *Bos cum facie humana coronatur a supervolante Victoria.* Æ. III. (Ignarra l. c.)

Æ. R.

ALLIFAE.

De numis dubiis, quos aliqui huic Samnii urbi tribuerunt, vide, quae ad Alaesam Siciliae monebimus.

BENEVENTVM.

BENVENTOD. *Caput Apollinis laureatum.*)(*ΓROΙΓOM. Equus currens, supra quem pentagonum.* Æ. III. (Paoli rudera Paesti tab. LVII. n. 26. 27.)

Iconismus hujus numi ab auctore propositus urbis nomen scribit BENVENTOO., sed quod corrigere non dubitavi in BENVENTOD, cum quod testatus mihi est Abbas Chaupy, se binos vidisse hujus urbis numos, forte hos ipsos, cum posteriore hac epigraphe, tum quod terminatio in OO citra exemplum est, at in OD ex vicini Larini LADINOD cognita. Signati sunt hi numi, ex quo oppidum jam Romanis paruit. Nam ante horum imperium dictum *Maleventum.* Livius [d]): *Maleventum, cui nunc urbi Beneventum nomen est.* Et Plinius [e]): *Beneventum, auspicatius mutato nomine, quae quondam appellata Maleventum.* Testibus Solino et Stephano urbs eundem habuit conditorem, quem Arpi Apuliae, nempe Diomedem. Et vero Beneventi cum his Arpis et Salapia nexum praeclare stabiliunt harum numi urbium; nam omnium trium partes aversae equum currentem exhibent addito praeterea magistratus nomine. Atqui et in Beneventi numis το *ΓROΙΓOM* (forte *ΓROROM*) non dubito esse magistratus nomen, de quo vide, quae infra in numis Suessae Campaniae dicentur.

* * *

Harduinus ex museo Genovevae recitat numum: COL. BENEVEN. sine anticae mentione, de cujus probitate, aut vera lectione dubitare fas sit. Paucae Italiae continentis coloniae numos cuderunt, atque etiam in iis, qui exstant, nunquam praefixum COL. observatur. Alios numos inscriptos BEN. PRAE. non huc, sed Celsam Tarraconensis pertinere, monitum in hujus urbis numis.

Æ. RRRR.

MVRGANTIA.

Vrbs Samnii teste Livio, sed incerti situs.

MΥΡΤΑΝ+ΙΑ. Caput Apollinis laureatum.)(*Bos cum capite humano, superne fulmen.* Æ. II. (Pellerin. Suppl. III. p. 95.)

Epigraphe literas Graecas Etruscis aut Oscis permixtas offert. Atque haec praecipua causa est, cur numus tribuendus sit hujus tractus urbi, nostrae adeo Murgantiae, non Murgantio Siciliae. Numus idem est etiam in museo Card. Borgia teste Lanzio [f]).

Æ. RRRR.

PENTRI.

Samnii, aliquoties memorati Livio.

Numum inscriptum retrograde, et literis Etruscis — *ENTΛEI,* in quo hinc *caput Mercurii,* inde *Pegasus,* quem Khellius aliquando vulgaverat [g]), his Pentris

d) L. IX. c. 27. e) L. III. § 16. f) Saggio T. II. p. 601. g) Adpendic. II. tab. IV.

tribui posse conjicit Lanzius [h]), verum lis pendet a litera hujus vocabuli prima, quae in hoc numo desideratur. Vide, quae praeterea de hoc numo infra in numis incertis Campaniae dicentur.

NVMI SAMNITICI.

Numos Samniticos primus a numis consularibus discrevit, eosque binis eruditis sane, ac classicis dissertationibus illustravit Abbas Olivierius Pisaurensis [i]). Multum etiam in his explicandis versatus est Cl. Swintonus Anglus, sed varia fortuna, ut patebit [k]).

Sunt hi omnes argentei, denarii Romani forma et pondere, operis sat elegantis, quos omnes cum ex Olivierio, tum aliis collectos hic ob oculos sisto:

1.) ᐯITVꟿ. > *Caput muliebre galeatum.*)(ꟿIꟿI8ᗡƧ *Miles stans juxta bovem procumbentem d. hastam, s. parazonium, in area* ᗡ. (Olivieri.) *Alius, sed in area* B *inversum.* (Mus. Caes.)

2.) VIᐯƎΨꟷƎ *Caput muliebre laureatum cum inauri et monili.*)(*Typus aversae similis, in imo literae variantes* ᴎ 8 > 8 I ꟿ И T Я I (Minervinus de monte Vulture tab. IV. Pellerin. Suppl. II. tab. I. Mus. Caes.)

3.) *Alius, sed scriptum Osce et retrograde* VITELIVD. (Swinton Philos. Trans. T. LI. p. 853. seq.)

4.) *Adversa, ut numero* 2.)(ᗡꟿIꟷƎVᐯ. Iꟿ *Idem typus.*

Swintonus in hoc denario fieri mentionem familiae Luponiae olim credidit (l. c. T. LVIII. p. 253.) Serius cum adcuratius eum edidisset, epigraphen dedit, qualem proposuimus, sanxitque, esse gentis Luviae. (l. c. T. LXIII. p. 22.)

5.) ᗡVTᗡᗡ8ꟿƎ. ᐯꟷTVꟿ. *Caput muliebre galeatum.*)(IПᴎᴎП. > *Vir genuflexus porcam sustinet, quam duo milites hastati bacillo contingunt.* (Olivieri.)

6.) *Eadem epigraphe. Caput muliebre hedera coronatum.*)(*Eadem epigraphe. Bos animal dubiae formae cornu feriens.* (Pembrock Part. II. tab. 87.) *Eundem hunc numum restituit Cl. Dutens, cui dubium illud animal luculentus est crocodilus.* (Explic. de quelq. méd. p. 222.)

7.) ᐯꟷTVꟿ *Caput muliebre galeatum alatum*)(·.· > IПᴎᴎП. >. *Dioscuri in diversum equitantes.* (Olivieri.)

8.) VIᐯƎTꟷƎ *Caput muliebre galeatum, pone* X.)(>. ꟷIПᴎᴎП. >. *Vir genuflexus porcam sustinet, quam milites duo hinc, duo inde stantes bacillo contingunt.* (Swinton T. LII. pag. 28., sed qui totus in suo Veturio defixus, ut dicetur, epigraphen partis anticae legit FITEEIV.)

Cum his conjungo sequentes:

9.) *Caput muliebre laureatum.*)(*Vir genuflexus porcam tenet, quam adstantes*

h) Saggio T. II. p. 602. i) Saggi di Cort. T. II. p. 49. et T. IV. p. 135.

k) Philos. Transact. Vol. LI. p. 853. — Vol. LII. p. 28. — Vol. LVIII. p. 253. — Vol. LIX. p. 432. — Vol. LXIII. p. 22.

octo milites bacillis contingunt, infra PAX., *in alio* IIII. (Olivieri.)

10.) *Caput muliebre laureatum, juxta* X.)(ITALIA. *Mulier armis insidens d. hastam, coronatur a Victoria retro stante, in area* C. (Pellerin. Suppl. III. tab. 3.) *In similis alterius area* E *inversum.* (Swinton l. c. T. LIX. pag. 440.)

11.) ITALIA. *Caput simile.*)(*Typus ut num.* 9., *sed in imo* C. (Pellerin l. c. Mus. Caes.)

Numos hos esse Samniticos demptis tribus postremis, quos ob argumenti concordiam addere placuit, facile probamus.

I. Hi numi Romani non sunt, quod vel ex una literarum forma satis apparet. Sunt tamen signati in Italia, nam eaedem literae adfines saltem sunt Romanis, et comparent frequenter in numis urbium Samnii, Campaniae, et vicinarum regionum. Oscae passim dicuntur, de quarum natura agemus infra post numos Campaniae.

II. Constat, populos, qui hac aut simili literarum forma usi sunt, Etruscos, Samnites, Campanos, fuisse eos ipsos, qui praeter alios pertinax cum Romanis bellum ad civitatis jus extorquendum, gessere, dictum *Marsicum*, seu *sociale*, foedus autem ab his populis initum vocabatur *Italicum*, quod Italiae reliquae populi unitis viribus adversus Latium conspirassent. Ab his, et durante hoc bello hos esse percussos numos, sequentia evincent.

III. Memoratur in horum aliquibus *C. Papius Mutilus imperator.* At narrant quoque historici veteres, quorum testimonia collecta vide apud Olivierium [l]), Samnites sibi in hoc bello C. Papium Mutilum (aliis Mutilium) imperatorem praefecisse, quae quidem potissima causa est, cur Samnitici vocentur hi numi. Brutulum Papium Samnitum ducem memorat quoque Livius [m]). Papii Mutili senatoris sub Tiberio meminit Tacitus [n]), qui et consul fuit, et auctor legis Papiae Poppaeae. In numis binis, quos descripsimus, nimirum 7. et 8., Papii nomen sequitur litera > haud dubie posita pro *Caji*, id est: *filius.*

IV. Conspirant quoque typi, praecipue is, quo porcam vir tenet, quam adstantes alii contingunt, qui notus fuit feriundi foederis ritus, et quo designatur id ipsum foedus, quo variae Italiae nationes ad extorquendum jus civitatis adversum Romanos conspiravere. Vide etiam numos gentis Veturiae, qui eundem foederis ritum sistunt. Imaginem in his numis propositam eximie juvant verba Ciceronis [o]): *In eo foedere, quod factum est quondam cum Samnitibus, quidam adolescens nobilis porcam sustinuit jussu imperatoris.*

Spectatis inscriptionibus in hac numorum classe praeter literarum formam huic tractui peculiarem notandus C. Papius Mutilus. Vocatur is *Embratur*, cui in Latinorum lingua respondet *Imperator.* Revera supremus Samnitum dux Livio plerumque dicitur *Imperator,* quae loca congessit Olivierius [p]). Alter dux vocatur

l) Saggi T. II. p. 57. m) L. VIII. c. 39. n) Ann. II. 32. o) de Invent. L. II. c. 30. p) T. II. p. 60.

Vitelin, quod quidem nomen non legitur inter foederatorum duces, quos recensent Appianus et Vellejus. Videtur ergo serius suffectus. Certe gens Vitellia, ex qua prognatus erat Vitellius Aug., ex Sabinis Romam antiquitus profecta est, cum subinde quidam Vitelliorum belli Samnitici tempore praesidio Roma in Apuliam misso deinceps subsiderent Nuceriae, et longo post intervallo repeterent urbem, ut refert Suetonius [q]). Olivierius in numo suo simili legit P. ITEEIV., qua scriptura visus illi est indicari *Insteius* Capito Marsorum dux in eodem bello [r]). Swintonus in suo, quem dedimus loco III., vidit VITEEIVD, atque adeo *Veturium* sibi finxit. Sed apparet, Olivierii numum non fuisse integrum; Swintoni vero numus testante ejus iconismo diserte habet VITELIVD, sed auctor sua sponte pro L fecit E. Sunt ergo omnes unius ejusdemque Vitellii.

Vocabulum *Safinim* numi I. eruditos admodum exercuit. Olivierius illud nimis acute a Graeco σαφεω, vel σαφηνιζω, *manifesto*, aut etiam, si superis placet, a σαττω, *conculco*, deducit [s]). Stomachamur in viro gravi conjecturas usque adeo inanes. Sed urget etymologistas omnes commune quoddam fatum. Aliquot annis serius aliam inivit viam, eaque voce putavit indicari Samnitum urbem, in qua numus cusus, et forte *Saepinum* saepius Livio laudatum [t]). Mox pagina sequente non repugnare ait, notari virum aliquem illustrem ex gente *Safinia*. Addit ibidem conjecturam Passerii, *Safinim* esse posse nomen magistratus suadente id verbo Hebraico easdem fere radicales continente שפטים; quod *judices* significat, et unde derivantur Carthaginiensium Suffetes. Swintonus legit SAFINI. M. et explicat: SAFINI. M*arci*, id est: *filius*, neque dubitat, Safinium hunc fuisse eo in bello ducem, perinde ac Papium in donariis aliis. Sententiam suam confirmat denario gentis Serviliae, quem ex Olivierio sumsit inscripto SERVEILIM, quod iterum explicat: SERVEILI*us* M*arci*, id est: filius [u]). At enim male vir eruditus causam suam fulcit numo Olivierii vitiato; nam in numis aliis, iisque integris legitur C. SERVEILI. M. F. Accedit, quod in numis illaesis nullum punctum literas I et M vocis SAFINIM separet. Verisimilior multo sententia Maffeji, existimantis [x]), *Safinim* idem esse, quod Latinis *Sabini*, notari tamen reipsa Samnites, qui, ut teste Strabone origine Sabini fuere, appellantur a Graecis Σαυνιται, a Latinis *Samnites*, vel *Sabelli*. Suffragatur etiam typus in his numis ipsis. Stat figura galeata seminuda d. hastam tenens, s. parazonium, s. pede globum vel galeam calcans, juxta bos procumbens. Olivierius primum hac figura exhiberi putavit ipsum Mutilum, cujus nomen in numi antica legitur, et tauro jacente prostratos Romanos [y]). Mutavit serius mentem [z]). Nam cum videret, in numis suis taurum jacentem a figura stante calcari, et catenis illigari, putabat, eo typo indicari coloniam quandam Romanam (est autem bos coloniae typus) a

q) in Vitell. c. 1. r) Saggi T. II. p. 65. s) Saggi T. II. p. 67. t) Saggi T. IV. p. 145.
u) T. LIX. p. 434. x) Osserv. let. T. V. p. 311. y) T. II. p. 66. z) T. IV. p. 141.

Samnitibus rebellibus subjugatam. Sed enim fallit haec conjectura. Nam figura illa non bovem calcat, sed globum, vel galeam, et quod catenam putabat, solitum lorum est ex parazonio pendens, ut videre est in numo integriore Pellerinii [a]), et alio musei Caesarei. Praeclare hic typus conspirat cum verbis Strabonis, narrantis [b]), Sabinos, a quibus stirpem traxere Samnites, oborta sterilitate monitos, ut prolem suam diis dicarent. Obtemperasse eos, eoque anno editos filios Marti consecrasse, cumque virilem aetatem attigissent, DVCE TAVRO ad coloniam foris condendam eos dimisisse; procubuisse tum taurum in Opicorum regione, quo facto illos his pulsis ea loca insedisse, TAVRVM*que* MARTI, qui ducem ipsis id animal misit, ex oraculi jussu sacrificasse. Probabile igitur est, inquit Strabo, eos diminutive *Sabellos* a majoribus suis vocatos. Ex his igitur verbis Bianconus [c]), et Pellerinius [d]) numi typum recte explicant, Martemque in figura stante, et in tauro dictum Sabinorum ducem humi procumbentem, et ad sacrificium paratum vident, cui id unum addo, tanto potius videri Martem, quod seminudus fingitur manifesto divinitatis indicio. Addit Pellerinius, literam B, quae infra taurum signata est, esse *ἀρχαιουσαν* urbis *Boviani*, in qua putat flatum numum, sed quae opinio certe fallit, quia, ut ex sociis numis vidimus, hae literae admodum variant.

Caput muliebre galeatum alatum numi VII., perinde ac in denariis Romanis. Opportune hoc loco arguit Olivierius [e]), caput illud non esse deae Romae, quod passim adserunt antiquarii; nam juratos Romanorum hostes verisimile non est voluisse Romae imagine uti. Vt istud, de quo in familiarum numis uberius agemus, facile dederim, ita verum tamen videtur, hos populos servilem in morem Romanorum monetam imitatos, quod ex forma, pondere, signo denarii X, typo ex Servilii numis capto, de quo mox, satis pareret. Atqui etiam imitatos regimen Romanorum politicum constat eligendo binos consules, binasque definiendo provincias consulares, ut testatur Diodorus [f]).

Caput laureatum in his numis quo minus pro Apolline haberi possit, vetant monile et inauris. Pellerinius esse caput Bellonae conjectat, sed argumentis abstinet [g]).

Dioscuri in numo VI. equites. Huic numo spectatis utriusque partis typis ad omnes apices simillimi sunt numi gentis Serviliae, nisi quod, ut in illorum antica est MVTIL, in his ROMA, ut in illorum aversa C. PAAPI., sic in horum aversa C. SERVEILI. M. F. Quae ratio sit tantae concordiae typorum in numis Romanorum, et eorum hostium Samnitum, mihi incompertum. Quam Olivierius offert, plane infirma est.

Postremi duo numi inscribuntur ITALIA literis pure Latinis. Quare eos non quidem Samniticos dici velim, cum literis Samniticis non inscribantur, videntur tamen pertinere ad foedus Italicum, I.

a) Suppl. II. tab. I. n. 2. b) L. V. c) de Ant. lit. Hebr. et Graec. p. 62.
d) Suppl. II. p. 11. e) T. IV. p. 134. f) L. XXXVII. Ecl. 1. g) Suppl. II. p. 9.

propter caput muliebre laureatum, quod etiam in certis Samniticis saepe occurrit, II. propter typum foederis, III. accedente praecipue voce ITALIA, quae numis Romanis, in quibus plerumque ROMA legitur, opponi videtur. Fallitur tamen Pellerinius, negans, Romanos unquam numis suis inscripsisse vocem ITALIA [h]). Non meminit, cum haec scriberet, numorum gentis Muciae. Octo figurae, quorum quatuor hinc, quatuor inde porcam contingunt, forte nobis exhibent octo illos foederatorum duces, quorum nomina proponit Vellejus [i]). Litera C, quae utriusque numi aream insidet, secundum Pellerinium [k]) indicat Corfinium in Pelignis, ejus belli praecipuam sedem. Modo multo insolentiore Swintonus literam E, quae est in simili suo, quem citavimus, explicat, sed quem referre pigot. Planissima explicatio, esse variantem alphabeti literam, cujusmodi obviae sunt non modo in numis Romanorum consularibus, sed etiam Samniticis, ut in numis loci I. et II. vidimus.

Typus aversae in numo VI. inusitatus sane: Taurus crocodilum toto corpore premens, et cornu fodicans. Nisi me omnia fallunt, certa allegoria est ejus temporis causas involvens, et possunt typo tauri intelligi Samnites, superbi victores sive Romanorum, sive alterius urbis, quaecunque subacto altero animali notari queat. Simili fere modo serius comperi, insolentem hunc typum explicari a Cl. Swintono [l]).

FRENTANI.

LARINVM.

In hujus numis epigraphe est: LADINOD, quae obvia; at Romae in museo Abbatis Chaupy vidi LADINOM. Literarum insolentium ignoratio fecit, ut hi numi longo tempore vagarentur. Auctor musei Theupoli urbem quamdam ADINO omnibus ignotam exsculpsit [m]). Eundem Frölichius Atinae Volscorum adjudicavit [n]). Arigonius his numis titulum praefixit GADINOD. Bouterovius esse *Latinorum* numum putavit [o]). At Khellius erudite ostendit esse Larinatium, primamque literam L, quae in aliquibus numis hujus urbis instar C formatur [p]). Ratio inscriptionis Etruscae ex Catone petenda, qui Larinates ex Liburnis et Etruscis advenas facit [q]).

Numi sunt quincunces, trientes, quadrantes, sextantes, omnes ponderis deminuti.

Typi:

Caput Herculis.)(*Centaurus citato cursu.* (Mus. Caes.)

Caput muliebre velatum, redimitum spicis.)(*Delphinus.* (Mus. Caes.)

Caput Palladis.)(*Eques galeatus cum hasta et clypeo citato cursu.* (Pembrock. P. II. tab. 18. Theup. l. c.)

---

h) Suppl. III. p. 79. i) L. II. § 16. k) l. c. l) l. c. T. LI. p. 863.
m) pag. 1244. n) Not. elem. p. 71. o) Rech. cur. p. 90. p) Adpendic. II. p. 100.
q) de Origin.

Bos cum facie humana.)(*Bos similis.* (Ignara de Pal. Neap. p. 257.)

* * *

Eidem Larino Arigonius perperam tribuit numum cum epigraphe *ΛΑΡΙ.*, qui est Larissae Thessaliae. Alii item numos inscriptos IDNO, quos recensebimus in numis incertis Campaniae, et forte huc pertinebit numus IƎ<TИƎ·, quem eodem loco dabimus.

Æ. RR.

CAMPANIA.

Hujus urbes regionis numis abundant, suntque inter hos multi fabricae perelegantis proficua illis vicinae Magnae Graeciae arte.

In his animadversione praecipue digna sunt epigraphe Osca, nomen urbis saepe in NO, variaque vocabula in OM desinentia, et typus frequens tauri cum capite humano, de quibus omnibus ex instituto infra post enarratos Campaniae numos dissertationibus tribus agemus.

Numi CAMPANORVM nomine.

Caput Palladis galeatum.)(*ΚΑΜΠΑΝΟ. (retrograde.) Taurus cum facie humana, infra avicula, et* M. AR. II.

Numum hunc primus edidi ex museo M. Ducis [r]), similem deinde Magnanus [s]), tertium vidi Romae in museo P. Antonii Benedetti. Huic adendus alter fere geminus:

Caput Palladis galeatum.)(*ΚΑΠΠΑΝΟ. Taurus cum facie humana, infra avicula et* N. AR. II.

Hunc nonnisi inscriptione diversum edidit Pellerinius [t]), ejusque similem ait a Panelio ex museo le Bret vulgatum. At eo virum eruditum falli existimo, quod literam N solitariam cum nomine urbis conjungit, legitque *ΚΑΠΠΑΝΟΝ*. Haec litera sic solitarie est posita, ut in priore numo Mediceo litera M., quae adeo separatum sensum facit. Cl. Ignarra in argenteo his simillimo legit *ΑΡΠΑΝΟΣ*, ac propterea Arpis Apuliae tribuit [u]). At Pellerinius erroris lectionem suspicatur, numumque perinde ac priores esse Campanorum censet [x]), quod viderint praeclari Neapolitani.

Habemus ergo in his numis scriptum *ΚΑΜΠΑΝΟ* et *ΚΑΠΠΑΝΟ*. Credibile tamen est, his vocabulis non universos Campaniae cives, sed Capuam indicari, cujus gentile Latinorum sermone et aevo superiore fuit *Campanus*, non *Capuanus*, ut latius in hujus numi explicatu disserui [y]). Et apparet ex numo Pelleriniano, valuisse etiam gentile *Cappanus*. Capuae numos, sed posteriores, et inscriptos Osce, infra recensebimus.

---

r) Num. vet. p. 18. s) Misc. numism. T. III. tab. 19. t) Additions p. 18.
u) de Pal. Neap. p. 250. x) l. c. y) l. c.

* * *

ΚΑΜΠΑΝΩΝ legitur in numis Entellae Siciliae, quam vide.

AR. RRR.

ACERRAE.

Mazochius, qui primus numos cum Acerrarum inscriptione prodidit [a]), alios Acerris Galliae Transpadanae, alios Acerris Campaniae largitus est. Non satisfaciunt rationes ejus criterii, ac cum vix exstent certi ejus Galliae numi, dubium non est, numos omnes hoc nomine praeditos huic Campaniae urbi vindicandos. Ignobiles Acerras Vatrias Vmbriae aspernamur.

Caput Jovis laur., pone 4. globuli.)(VᗡƎЯꓤ *Juppiter in citis quadrigis Victoria habenas moderante, infra 4. globuli.* Æ. I. (Mus. Caes.)

Caput idem, pone 2. globuli.)(*Eadem epigraphe. Duae figurae stantes pallio post tergum defluo, quarum singulae d. bacillum, s. porcam simul attinent, in area 2. globuli.* Æ. II. (Mus. Caes.)

Caput idem, pone globulus.)(*Eadem epigraphe. Victoria coronans tropaeum, in area globulus.* Æ. III. (Arigon. Miscell. tab. XIV.)

In omnibus hujus urbis numis, quos viderim, reperio epigraphen distinctam VᗡƎЯꓤ, quod sane monendum contra Mazochium, qui in suis legit V<Ǝꓘꓤ, cui adeo secundum elementum non est Я sed ꓘ. Epigraphe, qualem ego proposui, non modo luculenta est in binis integerrimis musei Caesarei, verum etiam eadem ipsa proponitur in numo Arigoniano, qui cetera Mazochiano simillimus est, quemque tertio loco descripsi. Docet epigraphe, hanc urbem Oscorum lingua dictam fuisse *Acerum,* ut et, quae Graecis et Latinis dicebatur Nuceria, Oscis erat *Nufcrinum.*

Alterius numi pars aversa ritum sacrum exhibet, quo Feciales duo foedus ineunt secundum Virgilium [a]):

> *Post iidem inter se posito certamine reges*
> *Armati Jovis ante aras, paterasque tenentes*
> *Stabant et caesa jungebant foedera porca.*

Idem typus frequens est in numis Samniticis, de quibus supra, et in denario gentis Veturiae. In simili numo, haud dubie per aetatem attrito, cum legeret Vaillantius M. SERV., eum Serviliae gentis numis intulit, inter quos est numero 12.

Etiam in tertii numi explicatu manifeste peccatum. Nam cum Maffejus in suo tantum legeret postremas literas VᗡƎ - - [b]) eum serius Perusiam referre non dubitavit [c]).

Æ. RR.

ATELLA.

A qua urbe fabulae Oscae nomen habuere. Aeneus *ΑΤΕΛΛΑΝΩΝ* solum Goltzium auctorem habet. Alter *ΑΤΛΛΙΝΩΝ.* apud Arigonium magis suspectus est, et, ut ex typo apparet, legendum *ΚΑΤΑΝΑΙΩΝ.*

CALATIA.

Binae fuere in Campania Calatiae.

---

a) Saggi di Cort. T. III. p. 1. a) Aen. VIII. v. 639. b) Veron. ill. P. III. p. 259.
c) Osserv. let. T. V. p. 307.

Ad alterutram pertinet numus a Mazochio descriptus: (Tab. Heracl. p. 534.)

Caput Jovis.)(ITNVNX *Bigaé.* Æ.

Cl. Ignarra meminit numi hujus urbis ex museo ducis Nojae, in quo epigraphe *KAΛΛ.* et *bos cum facie humana.* Plura non addit[d]).

Æ. RRRR.

CALES.

Epigraphe in omnibus: CALENO. Apud Begerum est *CALENΩ*, sed de quo dubitem. Et fuit urbis gentile *Calenus.*

Caput Palladis.)(CALENO. *Victoria in bigis.* AV. (Pellerin. Rec. I. p. 44.) AR. (Pembrock, Mus. Caes.)

A metallo pretium huic numo accedit, ex quo nullus hujus urbis alius conspectus.

Caput Apollinis.)(CALENO. *Taurus cum facie humana, superne Victoria, lyra, astrum etc. infra variae literae* Æ. III.

Caput Palladis.)(CALENO. *Gallus stans, retro astrum.* Æ. III.

Aenei citati sunt obvii. De typo galli vide, quae in Aquino Latii diximus.

AV. RRRR. AR. RR. Æ. C.

CAPVA.

Vrbs olim praepotens, et Campaniae facile princeps.

Numi inscripti *KAΠΥΑΝΩΝ* a solo Goltzio citati haud dubie conficti sunt, ut etiam is, quem Harduinus ex Mediceo citat cum epigraphe *KAΠΥAC.* Id certum, eum ibi hodie non exstare. Certi Capuae numi inscriptionem Oscam offerunt, quos primus, quod sciam, Mazochius huc pertinere docuit[e]), cum antea a Goltzio et Begero insulae Co tribuerentur. Tamen verisimile est, in hac urbe cusos argenteos *KAMΠANO*, et *KAΠΠANO*, ut dixi supra in Campania. Plerosque Capuae numos depictos aut descriptos vide apud Mazochium[f]), in Catalogo musei Caesarei, et Arigonio.

Epigraphe Osca est: ΠNX. ƎΠNX. ƎΠNX.

Typi nobiliores:

Caput Jovis.)(*Diana in citis bigis,* vel: *Aquila insistens fulmini,* vel: *Victoria coronans tropaeum.* Æ.

Caput Dianae.)(*Vir equo decurrens,* vel: *Aper currens.* Æ.

Jovis et Dianae cultum frequenter sistunt Capuae numi. Et vero in Tifatis monte urbi imminente, praecipua fuit ejus religio teste Vellejo[g]): *post victoriam, qua descendens montem Tifata cum C. Norbano concurrerat Sulla, grates Dianae, cujus numini regio illa sacrata est, solvit etc.* Idem mons in marmore, quod edidit Mazochius[h]), dicitur *Dianae Tifatenae.* In hoc secundos honores fuisse Jovis, confirmat tabula Peutingeriana, quae hoc loco scribit hinc: *ad Dianam,* inde: *Jovis Tifatinus.*

Numi reliqui varia deorum capita, et in aversa typos iis proprios continent.

Globuli, nempe unciarum notae, plerumque utramque superficiem insident, et saepe astrorum modo formati sunt, ut in numis Caelii, et Barii Apuliae.

---

d) de Pal. Neap. p. 251. e) Saggi di Cort. T. III. pag. 1. f) l. c. g) L. II. c. 25.
h) in mutil. Camp. amphith. tit. p. 46.

Combius numum insignis fabricae inscriptum *KAPT.* huc refert. Verum si talis revera est epigraphe, mallem eum tribuere Carystiis Euboeae.

Æ. C.

CASILINVM.

Non attinebat meminisse hujus urbis, cujus numus aureus in solo Goltzii thesauro profertur, nisi Harduinus testaretur, illum sibi visum [i]), inscripto: COS. CASILIN., cum capite Caesaris dictatoris, et mentione Ti. Gracchi quaestoris. Qualiscunque Harduini auctoritas tanta mihi non est, ut mihi hoc loco diffidere non putem permissum.

CVMAE.

Vrbs vetusta a Chalcidensibus Euboeae condita, et quidem teste Strabone sociis Cumaeis Aeolidis, a quibus nova colonia nomen traxit. Vrbis famam auxit Sibylla carminibus suis celebris.

Ejus numorum insignem antiquitatem epigraphe et fabrica testantur. Metallum in omnibus mihi notis argentum dempto numo concordiae, de quo infra.

Caput muliebre diadematum.)(*KVME.* (*bustrophedon.*) *Concha, superne ramus.* AR. II. (Pembrock P. II. tab. 80.)

Numum hunc ex omnibus, quos novi, antiquissimum puto.

Caput virile corona oleagina redimitum cum cauda acuta et porrecta.)(*KT.* *Figura humana humero alato, instar Tritonis in piscem desinens.* AR. I. (Minervino del monte Volt. tab. V.)

Caput muliebre.)(*KVMAION.* (*scriptura solita, vel retrograda.*) *Concha, superne ovis, serpens, pagurus, caput barbatum, granum hordei etc. in uno Musei Caesarei additur* K. AR. II. (Mus. Caes.)

Cancer marinus adversus.)(*KVMAION.* *Typus, ut in praecedente.* AR. II. (Mus. Caes.)

Plerisque visum, capite muliebri in his numis effictam famigeratam Sibyllam Cumarum civem. Verius opinor sisti Parthenopen Sirenen, ut fusius probare adnitar in sequente Neapoli. Conchae, cancri, Tritonis explicatus ambiguus, nisi forte haec urbem maritimam notant, et quod teste Plinio Campaniae ora conchis abundat. Additum K in numo altero explendum forte *Καμπανιας*, ut distinguatur ab altera cognomine Aeolidis.

AR. R.

Concordia Cumas inter et Liternum.

MVHꟻƎTↃ⅃ƎMVꓘ *Caput Apollinis laur.*)(*Taurus cum capite humano volante supra Victoria.* Æ. III. (Pellerin, Mus. Caes.)

Memorantur in hoc numo conjunctae duae urbes *Cumae* et *Liternum* Osce inscriptae, haud dubie ad indicandam concordiam. Revera Liternum Cumis vicinum erat. Si Hancarvilium audimus, hic numus signatus est sub ipsa tempora Trojana, quem alibi late refutavi [k]), et de quo separatim agam infra post enarratos Campaniae numos. Cimelium istud praeclare confirmat, quod de Cumis refert Vellejus [l]): *Cumanos Osca mutavit vicinia,*

i) Num. illustr. k) Num. vet. p. 26. l) L. I. c. 4.

persuadet etiam, scribendum esse *Liternum*, non *Linternum*, quod hactenus dubium visum.

Æ. RRR.

HERCVLANEVM.

Vrbs fato suo cognita. Huic Gorius largitur numum: *Caput nudum, pone caduceus.*)(ΛVΊΙ◁Η *Eques pileatus citato cursu d. ramum.* Æ.[m]). Cum Gorio sentiunt Marcellus Venuti [n]), Guarnaccius [o]), Amadutius [p]). Forte minus aberravero, si esse unum ex barbaris Hispanicis adseram, quorum est simillimus spectata fabrica et typis.

LITERNVM.

Nulla re magis, quam voluntario Africani senioris secessu et morte conspicua. Numum concordiae cum Cumis vide paullo altius in *Cumis*.

NEAPOLIS.

Vetere nomine *Parthenope* a sepulta hic Sirene ejusdem nominis [q]). Conditam fuisse a Chalcidensibus, qui Cumis consedere, testantur Vellejus, Plinius, Livius, Marcianus Heracleota, quorum testimonia vide apud Cellarium. Numis prae omnibus Campaniae urbibus abundat.

Epigraphe: ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ ex lege ordinaria, at non raro idem urbis gentile in recto, et unitatis numero: ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ, perinde ac ΚΑΤΑΩΝΙΑΤΑΣ, ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΑΣ, et similia. Singularem epigraphen habet sequens:

Caput muliebre adversum diadematum passis crinibus.)(ΝΕΟΓΟΛΙΤΑΣ. (*bustrophedon.*) *Taurus cum capite humano.* AR. II.

Numum hunc ex museo Caesareo olim edidi [r]). Is reliquos omnes hujus urbis numos antiquitate praestat. Mirum praeterea in colonia Chalcidica nomen urbis Dorice in ΤΑΣ exiens, cum illud in reliquis omnibus in ΤΗΣ desinat.

Caput muliebre diadematum, rarius inter tres quatuorve pisciculos, retro elephas, botrus, tridens, signum Palladis etc. infra ΑΡΤ. ΕΥΞ. ΤΑΡ. *etc. aut plenius* ΔΙΟΦΑΝΟΥΣ. *etc.*)(ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. *vel* ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. *Taurus cum facie humana coronatur a supervolante Victoria, infra* ΙΣ. ΕΠΙ. ΘΥΙΛ. ΣΩ. etc. AR. II.

Numi hi sunt obvii, et operis elegantissimi. Caput anticae Begerus, aliique esse Dianae confidenter adseruere, quo istud jure, enimvero ignoro. Cultus capitis ac diadema Dianam certe non probant, et absunt pharetra et arcus ejus certa attributa, quibus tamen illam in aeneis ejusdem urbis structam videmus. Quod in nonnullis infra scriptum reperiatur ΑΡΤ., istud nequaquam ΑΡΤεμιδα probat, nam pro hoc in aliis legitur ΕΥΞ. ΤΑΡ. etc. ut diximus, totum vero ΑΡΤΕΜΙΣ infra simile caput scriptum nonnisi in numis Goltzianis reperio, quorum similem si quis alter idoneus auctor vere exstare professus fuerit, nequaquam pergam negare Dianam. Quare omissa Goltzii auctoritate licitum mihi puto alium tentare hujus capitis explicatum. Esse illud

---

m) Symb. lit. T. I. p. 11. n) Descriz. delle prime scop. d'Ercolano p. 24.
o) Orig. Ital. T. II. p. 221. p) in Passerii vasc. Etr. T. III. p. LXXXVI.
q) Plinius. Strabo. r) Sylloge I. p. 1.

Sirenis Parthenopes, mihi plane persuadeo. Sirenes quidem inferne deformes, in volucrum nempe crura desinentes, finxit antiquitas, ac talis revera fingitur in nummo Petronii Turpiliani, at non negavit formam superne decoram, quae virginem deceat, ut sane Parthenope a *virginea voce* nomen abstulit [s]). Hanc Parthenopen non ignobile monetae argumentum suffecisse, non tam eo colligi potest, quod teste Strabone ejus Neapoli monumentum ostendebatur, quam quod urbs ipsa ab hac Sirene vetus suum nomen traxit, ut diserte testantur Virgilius, Plinius, aliique, et quae causa fuit, cur Petronio Arbitro diceretur *Sirenum domus* [t]). Praeclare huc servit, quod ex Timaeo refert Tzetzes [u]): Diotimum Atheniensium navarchum Neapolin appulsum ex oraculi monitu sacrificasse Parthenope, et in ejus honorem celebrasse cursum lampadum, quod certamen deinceps annuum magis promoverunt Neapolitae, ut eodem Lycophronis loco videre est. An ergo Parthenope non fuit dignus numorum typus, quando urbs ei ipsi suam debuit appellationem, ejus sepulcro gloriabatur, et insuper annuos ei ludos peregit, quamque praeterea Lycophron *οἰωνον θεαν*, *volucrem deam*, templo, libationibus, boum sacrificils in hoc tractu honoratam refert [x])? At cur potissimum credam esse Sirenis caput, movet me concordia numorum Terinae Bruttiae. In his caput muliebre adeo omni cultu simile est illi, quod Neapolitani exhibent, ut dubitari non possit, utrumque ad idem, aut certe adfine argumentum referendum esse. At constat etiam, apud Terinam alterius Sirenis Ligeae sepulcrum fuisse, quam mari haustam, et huc delatam nautae in litore sepelivere, ut docent Lycophron [y]), Solinus [z]), et Stephanus [a]). Quis igitur ambigat, cum utriusque urbis capita ad omnem apicem conspirent, utramque veteres suas heroidas numis inseruisse?

Non repugnabo, si quis volet eandem Parthenopen ad ipsos etiam Cumaeos et Nolanos extendere, in quorum moneta simile caput muliebre diadematum habetur, etsi norim, plerosque in Cumarum numis Sibyllam videre. Certum est ex Lycophrone [b]), Parthenopen ex Sicilia ejectam benigne fuisse acceptam ab iis, qui Glanin seu Clanium fluvium adcolebant, inter quos fuere et Cumaei, et templo sacrificiisque cultam, et ipse commentator Tzetzes ad hunc versum subjicit: *Γλανις, Ποταμος Ιταλιας και Κυμης*, *Glanis fluvius Italiae et Cumarum*. Quin et diserte memorat Philargyrius [c]), Cumaeos sacra Parthenopes magna religione suscepisse. Verisimile igitur, feminae hujus cultum apud Cumas ortum, propagatum deinde in harum coloniam Neapolin, et haud dubie etiam Nolam, quae secundum plerosque consanguinea cum Cumis fuit. Atque horum deinde exemplo Terina eodem fuerit typo usa, sed quo Sirenen suam Ligeam significarent.

De tauro partis aversae, qui obvius est in Neapolitanorum moneta, agetur

s) Tzetz. ad Lycophr. v. 722. t) Sat. c. 5. u) ad Lycophr. v. 732. x) v. 718. seq. y) v. 726. seq. z) Cap. 8. a) sub *Terina*. b) v. 717. c) ad Virg. Georg. IV. 564.

post numos Campaniae dissertatione singulari.

* * *

Haec de argenteis, neque minore numero supersunt aenei, at nullo insigniore typo.

Caput Apollinis.)(*ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Taurus cum facie humana, vel totus, vel dimidius.* In aliis: *Lyra inclinata, et cortina.* Æ. III.

Caput Apollinis.)(*ΡΩΜΑΙΩΝ. Bos dimidius cum facie humana, cui insertum astrum.* Æ. III. (Pellerin. Suppl. II. p. 23.)

De numo hoc absque dubio Neapolitano vide, quae disseram in moneta Romanorum consulari Sect. I. cap. VI. § 3. Sane numus hic a praecedente nonnisi inscriptione differt.

* * *

Caput Dianae cum pharetra et arcu.)(*Cornucopiae.* Æ. III.

* * *

Magistratus in Neapolis numis raro totus scriptus, saepe tantum primoribus literis indicatur. Quid literae fere in singulis per aream sparsae notent, incertum. AR. et Æ. C.

NOLA.

A prima Hannibalis clade et Augusti morte nobilis. Chalcidicam urbi originem tribuunt Justinus [d]), et Silius [e]). Alii aliam adstruunt.

Caput muliebre diadematum.)(*ΝΩΛΑΙΩΝ. Taurus cum facie humana volante supra Victoria.* AR. III. (Mus. Caes.)

Numi hi tam fabrica, quam typo Neapolitanis omnino sunt similes, ex quo utriusque urbis viciniam et concordiam intelligimus. Alioqui utrique urbi unum idemque fuisse genus in Neapoli diximus, quo loco et adserere tentavimus, capite anticae exhiberi Parthenopen Sirenem.

ΝΟΛΑΙΩΝ. Caput Apollinis.)(*Idem aversae typus.* Æ. III. (Pembrock.)

Etiam hic numus ex genio monetae Neapolitanae. Sed dubium injicit epigraphe *ΝΟΛΑΙΩΝ* pro *ΝΩΛΑΙΩΝ*. Graeci scripsere *ΝΩΛΑ*, et produxit primam syllabam Silius [f]), et Virgilius teste Gellio [g]), cum primum scripsit: *vicina Vesevo Nola jugo*, sed ob aquam a Nolanis ruri suo negatam pro *Nola* reposuit *ora*.

AR. RRR. Æ. RRRR.

NVCERIA.

A veteribus tam Graecis, quam Latinis dicebatur *Alfaterna*, quo a tribus aliis, quae adhuc per Italiam memorantur, distingueretur, quod discrimen insertum etiam numis. Sunt hi inscripti cum Graece, tum Osce.

Inscripti Graece:

Caput Apollinis.)(*ΝΟΥΚΡΙΝΩΝ. Equus stans, infra quem pentagonum.* Æ. III. (Mus. Caes.)

Caput virile imberbe, infra ΚΡΑ.)(*ΝΟΥΚΡΙ - - Fulmen.* Æ. III. (Mus. Caes.)

Caput juvenile diadematum.)(*ΝΟΥΚΡΙΝ. ΓΑΥΡΟΥ. Aquila stans.* Æ. III. (Mus. Caes. Pellerin.)

Praeclarus hic numus urbis situm ad montem Gaurum eloquitur. Et urbem, et montem conjungit quoque Silius [h]):

d) L. XX. c. I. e) L. XII. v. 161. f) l. c. g) L. VII. c. 20. h) L. VIII. 533.

Illic Nuceria, et Gaurus navalibus aptus.

Æ. R.

Inscripti Osce multo illustriores:

ИVИ<ƎTЯ8Я⅃Я ИVИI<ƎꟻVИ *Caput jubenile diadematum cum cornu arietino.*)(*Dioscurorum unus nudus stans d. equum freno retinet, s. hastam, in imo:* ꟻƎИZИO AR. II. (Mus. M. Ducis.)

ИVИ<TꟻVꟻ⅃ꟻ ИVИ.I<ƎVИ *(literis punctatis ceu in Syriacis.) Caput idem.*)(*Eadem aversa, sed sine epigraphe.* AR. II. (Ibid.)

ИVИ--ꟻЯ⅃Я ИVƎ<IꟻVИ *(sic, omisso nempe* И, *et scripto* Ǝ<I pro I<Ǝ) *Caput idem.*)(*Eadem aversa.* AR. II. (Mus. Neumann.)

Illustres hos numos ex ipsis archetypis descripsi. In hos prolixe olim sum commentatus [i]) citatis iis, qui numos similes jam viderunt, et explicuerunt. Sensus inscriptionis Oscae est: *Nufcrinum Alafaternum.* Sic et Nola dicitur NVFLA in epigrammate Osco [k]).

Fuere, qui caput anticae Alexandrum Macedonem putarent. Verum cum minus verisimile videretur, exteri regis caput monetae Italicae illatum, probare in citato opere conatus sum, esse effigiem Bacchi, cujus attributa propria sunt cornua et diadema. Brevitatis causa commemorandis argumentis abstineo, quae inde peti possunt. Cl. Dutens in numo simili caput *Mamerci* Siciliae tyranni vidit [l]). Verum literae praetensae MAM., quibus maxime nititur, sunt exesis reliquis residuae ex voce *Alafaternum*, ut hos numos contendenti facile patebit.

* * *

Caput Apollinis laurea cinctum.)(ИVИ--TЯꟻЯ⅃Я ИVИI<ƎƎVИ *Canis terrae inhians.* Æ. III. (Pellerin, Mus. Caes.)

ИVИIƆƎꟻVИ *Caput incertum.*)(ꟼVИIƎꓶƎ *Dioscuri equites.* Æ. (Mus. Etr. tab. 197.)

De harum valore literarum, et forma agam post numos Campaniae.

AR. et Æ. RRR.

Mazzolenus in commentariis in numos max. mod. musei Pisani pag. 60. numum cum capite M. Aurelii inscriptum: *NOΥKHPHNΩN* huic Nuceriae tribuit. Miror, virum eruditum, cum nos de numismatico hoc prodigio edoceret, non fuisse praefatum, quod maxime oportuerat, numum non modo esse fidei certae, verum etiam integerrimum, et epigraphen luculentam. Nobis sane nihil constat de numo cum Augusti capite, praesertim Aurelii aetate, in Italia continente signato, et adhaeremus praeterea ad inscriptionem manifesto falsam *NOΥKHPHNΩN*, quae secundum veterum testimonia esse debet *NOΥKPINΩN*, vel *NOΥKEPINΩN.* Non dubitem adfirmare, legendum esse *ΘΥΑΤΕΙΡΗΝΩΝ.* Thyatira Lydiae copiosos max. mod. numos signavit.

PVTEOLI.

Horum numi *ΠΥΤΕΟΛΙΤΩΝ* uni Goltzio visi.

i) Num. vet. p. 22. k) Lanzi Saggio T. II. p. 612. l) Explic. p. 1.

STABIAE.

Huic urbi sequentem numum tribuendum puto:

Caput juvenile laur.)(*ΣΤΑ. Taurus dimidius cum facie humana.* AR.

Eum edidit Princeps Turris Muciae, et Segestae Siciliae tribuit [m]). Judicium istud verum esse nequit, nisi statuatur praeterea, exesas vetustate literas priores *ΕΓΕ.* Verum cum adserat, literas *ΣΤΑ.* esse nitidissimas, vix credibile est, non superesse saltem aliqua extritae scripturae rudera. Ad haec nullum ipse alium Segestae numum typo semibovis potuit proferre, unde apparet, eum in hujus urbis moneta cubile nunquam nactum. Verisimile igitur, numum Stabiis Campaniae restituendum, in cujus regionis numis hic typus obvius.

* * *

Non tamen aeque induci possum ut credam, huc pertinere numum inscriptum *ΣΤΑΟΨΙ*, quem vulgavit Pellerinius [n]), etsi neque ipse huic conjecturae multum tribuat. Cum adserat, sibi id genus numos Neapoli adlatos, malebam, similem alium musei Caesarei inter incertos M. Graeciae collocare.

* * *

De numo Getae STA. BOV., quem aliqui debili conjectura huc revocant, agam in moneta Getae commatis peregrini.

AR. RRRR.

SVESSA.

Dicta *Auruncorum*, nam altera Volscorum *Pometiae* cognomen habuit, cui alteri Harduinus numos Suessae nomine inscriptos censuit tribuendos; verum typi et fabrica, qui sunt ex genio urbium Campaniae, priorem malunt.

Caput Apollinis, retro triquetra, vel ala.)(SVESANO. *Vir nudus eques s. ramum pendentibus taeniis, d. alium equum ducit.* AR. II. (Mus. Caes.)

Caput Apollinis.)(SVESANO. *Taurus cum facie humana volante supra Victoria.* AR. III. (Mus. Caes.)

Prior propter additam triquetram, extra Siciliam rarius cognitam, insignis, de quo vide infra prolegomena ad numos Siculos.

* * *

Caput Palladis, pone clava.)(SVESANO. *Gallus stans, retro astrum.* Æ. III. (Mus. Caes.)

Idem utrinque typus est in numis Aquini, et Teani, si clavam demas. Eum explicui in moneta Aquini. Clavae caussam attuli in numis Aeserniae Samnii.

* * *

ΠΡΟΡΟΜ. et *ΠΡΟΡΟVΜ.* (Mus. Caes.) *ΓΙΚΕΟVΜ.* (Pellerin.) *ΑΡΒΟVΜ.* (Pembrock P. II. tab. 28.) *ΛΑΟΣΤΑΣ.* (Hunter.) *Caput Mercurii.*)(SVESANO. *Hercules leonem suffocans.* Æ. III.

Peregrina haec vocabula esse Osca, et nomina ipsius Mercurii, verisimile videri posset ex numis Aeserniae, in quibus perinde juxta Vulcani caput scriptum VOLKANOM legitur. Et vero deorum nomina non fuisse semper ex communi Graecorum more enunciata, sed valuisse saepe appellationes domesticas, videbi-

m) Sicil. num. tab. LXII. n. 10. n) Rec. I. p. 71.

mus ex numis Thyatirae Lydiae, et Hierapolis Phrygiae, in quibus Diana *BOPEITHNH*, et Sol *ΛΑΙΡΒΗΝΟC* appellantur. Similia peregrinitatis exempla suppeditant monumenta Etrusca; nam in his Bacchus dicitur TINIA, Mercurius PVRMI [o]), Juppiter TINA, Vulcanus SETHLNM [p]). Atque his ego motus causis olim conjeceram, haec nomina revera esse Mercurii illi a Suessanis indita. At occurrebat serius, sitne verisimile, uni eidemque deo ab una eademque urbe eodem tempore tam varias, tamque dissonas appellationes fuisse datas? Denique sententiam mutare coegerunt numorum Beneventi iconismi nunquam mihi antea conspecti, in quorum aversa circum equum currentem scriptam reperi adfinem vocem *ΓΡΟΙΓΟΜ* forte ex numis male exceptam, et secundum numos Suessanos rectius scribendam *ΓΡΡΟΡΟΜ*. Vocabulum istud in Beneventi moneta indicare magistratum, ac praeterea, quoniam equum ambit, nullo pacto ad Mercurium pertinere, dubitari nequit. Quare facile adducor ut credam, *το ΓΡΡΟΡΟΜ*, in Suessae quoque numis esse nomen magistratus, et quod sequitur, etiam *ΓΙΚΕΟVΜ* et *ΛRBOVM*, atque istud tanto pronius, quoniam ex vetere nostra lege vocabula, quae in iisdem numis variant, magistratus nomina sunt putanda.

* * *

Memorabile est, vocem SVESA videri incusam in aversa aenei Neapolitani obvii, in quo hinc caput Apollinis, inde bos cum facie humana [q]).

AR. RR. Æ. R.

TEANVM.

Appellatum *Sidicinum*, nam fuit alterum *Appulum*, sed numi ad Sidicinum pertinent suadentibus typis, et ipsa, ut videbimus, Sidicinorum mentione.

Numi exstant inscripti Latine, et Osce.

Inscripti Latine.

Caput Palladis.)(TIANO. *Gallus stans, retro astrum.* Æ. III.

Vide, quae de hoc typo ad similem Aquini Latii numum advertimus.

Æ. R.

Inscripti Osce.

Caput Herculis juvenis leonis exuviis tectum.)(ꓤVHꓠ+T vel: - - HꓠET *Victoria in citis trigis.* AR. II. (Mus. Vitzai, Dutens Explic. p. 22.)

Numus eximii laboris a me olim editus [r]). Observandum in eo elementum secundum, quod unum insolita urbis epigraphe variat. Similis editus est in museo Pembrock [s]), sed ibi Punicus putatur.

ꓤVHꓠΛT *Caput Apollinis.*)(*Taurus cum facie humana a volante Victoria coronatur.* Æ. III. (Pellerin, Mus. Caes.)

Alius similis, sed infra taurum: — VHꓠꓠT. (Mazochi Saggi di Cort. T. III. p. 1.)

Diximus variare solam literam secundam. In tertio numo habemus certum A, in numo loci L certum E, et in altero ejusdem loci elementum ⊣ habere valorem

o) Mus. Etr. T. I. p. XIII. p) Ibid. tab. CXX. q) Ignarra de Pal. Neap. p. 259.
r) Num. vet. p. 21. s) Part. II. tab. 88.

του I, docebo aliis exemplis infra in animadversionibus ad literas Oscas, et addicit inscriptio Latina TIANO. At dubium omnino est elementum *Λ* in numo secundo.

Numum secundo similem editum jam video in iconismis Gessneri tab. XLVII. n. 33. ex museo Pfau, at cum auctori nondum satis essent cognitae literae Oscae, pro ЯVHNΛT legit *ΣΥΝΝΑΤ.*, numumque cum moneta Neapolitana miscuit. Venia detur huic aetati, cui nondum tam liberalis rei numismaticae lux adfulsit. Verum an credibile, viro praestantissimo Ignarrae, tam copiose erudito, atque in ipso antiquitatis Oscae umbilico constituto sic potuisse illudi, ut in ejus unius numi explicatu ter gravissime offenderet? ac I. et ipse Neapolitanum esse numum adsereret, cujus similem pridem Pellerinius, ac multo ante Mazochius Teano tribuerunt, II. caput, quod in hoc et similibus aliis Neapolis numis comparet, nequaquam esse Apollinis, cujus revera est, sed Antinoi, et praetensam Gessneri vocem *ΣΥΝΝΑΤ.* in *ΣΥΝΝΑΟΥ* mutandam, quia Antinous in pluribus veterum monumentis *Συνναος* dicitur, III. inde patere, Neapolitanos adhuc sub Hadriano suam habuisse officinam monetalem [t]), quod esset phaenomenon numismaticum ex maxime mirabilibus unum.

* * *

ЯVHNIT *Caput Apollinis laur.*)(*ΣΙΔΙΚΙΝ. Bos cum facie humana, superne lyra.* Æ. III. (Ignarra de Pal. Neap. p. 267. ex museo ducis Nojae.)

Res omnino mira, numus bilinguis nulla urgente causa. Nam cum urbs scribitur Osce, cur alieno idiomate exaranda fuit regio *Sidicinorum*, in qua urbs sita? Augetur dubium, quod in numo simili apud Hunterum exaratum lego *ΣΙΚΙΚΙΝ.*, et quidem literis distortis. Quod si vere in his numis legitur *ΣΙΔΙΚΙΝ.*, praeclare confirmantur verba Strabonis [u]): *Teanum Sidicinum ipso cognomento ostendit se ad Sidicinos pertinere, qui sunt Osci, gens Campanorum superstes.* En in hoc numo et mentionem Sidicinorum, et quia hi Osci, epigraphen Oscam.

AR. RRR. Æ. RR.

VENAFRVM.

Vulturno fluvio adsita.

Caput Palladis.)(FEINAF. *Gallus, pone astrum.* Æ. III. (Mus. Hunter.)

Hunc numum commode huc refert Combius, nam et literae sese nomini urbis non gravate adcommodant, et numus ipse ejus est naturae, cujus, ut vidimus, sunt copiosi alii per eam viciniam urbium numi.

Æ. RRRR.

INCERTI CAMPANIAE.

Caput Apollinis laur.)(IDNO. *Bos cum facie humana.* Æ. III. (Ignarra Pal. Neap. p. 256.) In alio: IDN⊗. (Mus. Princ. Waldeck.) In alio cum elegante vernice viridi: IDN⊙IƎ (Mus. Caes. et editus in mea Sylloge I. p. 2.)

Cl. Ignarra primus, quod norim, similium numorum praeco, in suo, aliis-

t) de Pal. Neap. p. 260. u) L. V. p. m. 362.

que, quos se vidisse profitetur, legit ID-NO, quam vocem resolvit in *Irinus*, ut adeo urbs dicta sit *Iria*, vel *Irium*. Verum cum agitur; ubi gentium sita, nihil adferre potest praeter conjecturas, quae eo denique recidunt, ut verisimile putet, quoniam ejusdem prorsus fabricae sunt cum Larinatium Frentanorum numis, in iisdem eam Frentanis stetisse. (l. c.) Ego quid de his statuendum sit, plane me ignorare profiteor, et credo, novam difficultatem objici inscriptione numi postremi, quem nuper museo Caesareo intuli. Quidquid erit, numus absque dubio Campaniae cuipiam urbi debetur, nam caput Apollinis eodem omnino cultu est in numis Neapolis, et semibos perpetuus in hujus urbium moneta typus. Adverte, in his numis elementum O tribus variis modis exaratum, primum ut O more solito, deinde ut ⊗, qua forma fingitur Θ in quodam Athenarum numo, hoc quidem non admodum vetusto, sed et in vetustissimo marmore Deliaeo[x]), et in marmore Herodis Attici, denique ut ⊙, qui mos in Graecia M. vetus, nam sic fictum O video in antiquissimo numo Crotonis.

* * *

Caput Mercurii.)(ꟼƎᐊTИƎ - -
Pegasus saliens, infra quem tripus. Æ. III. (Khell Adpendic. II. tab. IV.)

Vocabuli hujus numo inscripti initium ambiguum. Vtrum, quod videri possit, Frentanis sit tribuendus, numus aliquando magis integer docebit. Fuit, qui hunc numum Pentris Samnii tribuendum putaret, ut in his diximus.

DISSERTATIO I.

De literis Etruscis, Samniticis, Oscis.

Nequaquam in hoc actu nostras esse partes putamus, de harum origine linguarum, literarum genesi, quantum ex his captum ex alieno, additum de proprio ac nativo, quantum variis temporibus immutatum, et quid illud, et quando, aut quarum accessione coloniarum, et quae sunt hujus naturae alia, disputare. Satis istud, ac sine dubio plus quam satis, discussum ab eruditorum agmine justis voluminibus, ex quibus, quae sobrie, adcurate, ac quadam veri specie dictata sunt, sic grato animo accipimus, ut jure etiam nostro stomachemur, quae plurima verbose, inconsulto, violenter, saepe nulla legentium, quibus haec scribuntur, verecundia obtruduntur, sive ut ex antiquitatis honore aliquid patriae gloriae accederet, sive ut ex veterum scriptis, sed secum ipsis plerumque discordibus, aliquid repertum singulare et inauditum videretur. Quod unum certo adfirmari potest, et veterum etiam testimoniis, atque ipsa experientia comprobatur, est, linguam populorum, qui Italiam mediam vetustissimo aevo incoluere, a Graecorum lingua

x) Montfauc. Palaeogr. p. 121. 122.

huc varia aetate commigrantium non modo fuisse supplementis auctam, sed multum etiam propter frequens cum his commercium vitiatam, atque idem evenisse linguae Graecorum huc profectorum, propter eandem causam sive auctae, sive corruptae. Alphabetum in has oras ex Graecia invectum quis negaverit? An vero mirabimur, post tantum aevi, quod consistere eodem nequit, mutatam literarum et formam, et potentiam, et numerum, quando ipsos etiam Graecos domi multa in his innovasse constat? Tamen non sic a forma literarum Graecarum est discessum, ut non pleraeque aut eosdem ductus, aut saltem adfines retinerent, vix aliquae plane discreparent saltem ab antiquissima literarum Graecarum forma, paucis additis alphabeto Graeco ignotis. Plus adfinitatis inter ipsa horum populorum alphabeta, ut propter viciniam, observatur, Etruscarum forma literarum, ut communis fert opinio, propter Etruscorum veterem potentiam per vicinas servientesque regiones propagata. Tamen Latinos alphabetum, ut illud a Graecis antiquitus acceperant, integrum illaesumque conservasse, argumento est oraculum Plinii ipsis etiam vetustissimis Graecorum monumentis confirmatum, adserentis, veteres Graecas literas fuisse easdem paene, quae nunc Latinae [y]).

In praesentia de Etruscorum, Samnitum, Oscorum literis cum agere instituimus, excludimus monumenta alia omnia, quae harum gentium vocabula literasque continent, solumque consideramus elementa, quae numi hactenus cogniti offerunt, et quidem certae fidei, quos vel ipse ante oculos habui, aut testes idonei descripsere. Neque dubitavi conjungere trium variarum gentium numos, quoniam varia aetate inter se permixtae suam quoque secum linguam, et literarum formam in parte communicavere, quo de argumento latius olim egi [z]).

Quae urbes numos suos Etrusce inscripserint, diximus in prolegomenis ad numos Etruriae. Alphabetum Samniticum ab Osco non differt, neque distinxissemus hoc loco inter literas Samniticas et Oscas, nisi numi Samnitici certam classem ab omnibus nunc antiquariis receptam efficerent. Etruscorum et Samnitum res ex historia, ac praecipue Romana, abunde cognitae. De Oscis haec Strabo [a]): *post hos* (Ausones) *Osci; qui ipsi quoque Campaniae partem obtinuere.* Habuisse hos propriam linguam Romanis in fabulas volupem, in vulgus notum. Oscorum alphabetum ex celebri marmore Abellano collectum habes apud Passerium [b]).

Osce numos inscripserunt Campaniae urbes Acerrae, Calatia, Capua, Cumae cum Literno, Nuceria, Teanum, extra Campaniam Acherontia Apuliae. Habemus praeterea nonnullas Campaniae urbes in moneta sua bilingues. Praeter linguam Oscam Graeca usae sunt Capua, Cumae, Nuceria inscripto *ΚΑΜΠΑΝΟ*, *ΚΥΜΑΙΟΝ*, *ΝΟΥΚΡΙΝΩΝ*. Teanum in aliis numis habet TEANVR scriptum Osce, in aliis TIANO scriptum literis Latinis. Quaeritur, sintne numi Osci antiquiores

y) L. VII. § 58. z) Num. vet. p. 25. a) L. V. p. 355. b) Pict. Etrusc. in Vasc. T. III. p. LI.

Graecis, an contra? Hancarvillius numos Cumaeorum, aliarumque vicinarum urbium Osce, sive Etrusce inscriptos, signatos adserit multo ante, quam lingua Graeca in Campaniam esset invecta. Ex quo effici, inquit, numos notos, qui Cumarum et Literni nomina literis Etruscis conjungunt, monumenta esse potentiae Etruscorum, et cusos eo tempore, quo hi in Campanos dominabantur, et probare, utramque urbem exstitisse, antequam Euboeenses in Italiam appellerent. Haec vir eruditus c). Euboeensium in hanc oram commigratio in tempora Trojana incidit, ut ipse ex Vellejo conficit. Sed enim multis conflictabitur difficultatibus, si probare institerit, quod probandum erat maxime, ea jam aetate monetae usum fuisse, atque etiam cum hoc probaverit, urgebit difficultas alia aeque gravis, sitne credibile, potuisse ad nostram usque aetatem durare aevi tam remoti monumenta. Denique ipsa numorum fabrica, quae in numis Graecis Capuae et Cumarum remotissimum aevum sapit, numis Oscis, ac praecipue Nuceriae et Teani per summam elegantiam Alexandri M. aevo dignam multo recentius palam testantibus, abunde docet, a lingua Graeca in Oscam deflexum, sive indigenae Osci urbes Graecas sibi paullatim subjecere, sive quod veteres coloni Graeci per longum cum Oscis usum patrios mores ac linguam dedidicere, quod de Cumanis diserte tradit Vellejus d): *Cumanos Osca mutavit vicinia.* Quem locum si adcuratius expendisset vir summe doctus Ignarra, nequaquam docuisset e), numos inscriptos *ϑΙΣΤVVΙΣ* esse antiquiores numis nomine Posidoniae notatis, nam utrosque numos vario tempore apud hanc urbem signatos statuit, sic ut ea urbs, cum illam adhuc tenerent Tyrrheni, diceretur *Pistuvium*, deinde his a Sybaritis exactis Graece *Posidonia*. Eos appello, qui ex longo usu de numorum varia antiquitate confidentius possunt arbitrari, ausurine sint argenteos hos numulos sive Etrusce, sive Osce inscriptos numis illis antiquissimis incusis, et nomine *ΠΟΜ.* id est: *Posidoniae*, insignibus praeferre? Guarnaccius, qui generatim quoque numos Etruscos Oscosque praestare Graecis aetate sanxit, comparato numo Herculanei inscripto Etrusce HRCVL cum Graecis ejusdem urbis inscriptis *ΗΡΑΚΛΗΙΩΝ*, illum his multo esse antiquiorem adseruit f). Vt mittam, hunc suum numum Etruscum verisimilius non esse Herculanei, ut ad hanc Campaniae urbem proxime monuimus, istud certum, numos Graecos, quos laudat, inscriptos *ΗΡΑΚΛΗΙΩΝ*, ab omnibus insignioris notae antiquariis tribui Heracleae Lucaniae, saltem a nemine Herculaneo Campaniae. Nemo velim miretur, a viris his eruditis tanta nunciari rei numismaticae Etruscae prodigia, cum iidem adserere non dubitaverint, a lingua Etrusca formatam primum Graecam, deinde et Latinam, artes omnes ab Etruria in Graeciam illatas, et quae sunt hujus generis portenta alia fidem superantia, quam po-

c) Antiquit. de M. Hamilton T. I. p. 47. d) L. I. c. 4. e) de Pal. Neap. p. 264.
f) Orig. Ital. T. II. p. 225.

pularium suorum libidinem et conatus irritos erudite ac graviter perstrinxit Lanzius, quo nemo sanius incorruptiusque de Italorum veterum monumentis judicavit [g]). Angustioribus ergo finibus similium chronologia numorum est circumscribenda. De aetate numorum Etrusce inscriptorum jam egi in commentario de numis aeris gravis Italiae mediae numis praefixo, tum praecipue in prolegomenis ad numos Etruriae. Numos Osce inscriptos facile intra saeculum VI. et VII. urbis conditae concludemus cum propter summam in multis artis perfectionem, tum quia ex historia constat, numos Osce inscriptos, quos Samniticos appellamus, non ante annum V. C. 663., quo bellum sociale coepit, feriri potuisse.

His parce pro instituto meo praelibatis en tibi alphabetum tantum ex numis triplicis hujus classis haustum.

A.

𐌀 in Etruscis et Samniticis.
Я in Samniticis et Oscis.
ᖷ in Oscis Nuceriae.

B.

B ordinarium, sed retrogradum in Samniticis. Forte et huc pertinet ⅃, quod in F recensebo; nam cum B ejusdem sit organi cum F et V consono, facile cum his potuit permutari.

C.

> in Samniticis. In aliis pro hoc video adhibitum K.

D.

Elementum hoc non reperi. Pro hoc Etruscos elemento T in numis et gemmis usos video. Sic scripsere TVTERE, TVTE, ATRESTHE, pro *Tuder*, *Tydeus*, *Adrastus*.

E.

E ordinarium in Etruscis et Oscis.
Ǝ in Volaterranis Etruriae.
∍ in Tudertibus Etruriae.

F et V consonum.

⅃ ꟻ ⊖ 8 V Ǝ

Priores quinque forma admodum diversas eandem habuisse potentiam, ex Nuceriae Alfaternae numis collegimus, in quibus promiscue eo loco ponuntur, quo sonus *τοῦ* F vel V exigitur. Priores duae in Capuae quoque numis promiscue ultimam literam faciunt. Sunt hae literae digamma Aeolicum, natae ex *Vau* Phoenicum seu Hebraeorum.

Litera prior observatur quoque in numis Vetuloniae, et Iguvii, tum in inscriptione Graeca tabulae Heracleensis [h]). Altera in numis et marmoribus antiquissimis Graecis, ut vulgo notum, pro Φ posita. De hujus literae fortuna retentae a Latinis, a Graecis ejectae, usurpatae tamen ad numerum senarium indicandum, vide, quae erudite disputat Mazochius [i]).

Tertiam profero ex numo Nuceriae, quae non magnopere a quarta differt cognita ex numis Samniticis inscriptis *Safinim*, aliisque, qui *Vistlus* inscribuntur, et nunc Posidoniae passim tribuuntur, ut in hac dicemus.

Quinta ad formam *Sin* Phoenicii proxime accedit. In numo Nuceriae valorem *τοῦ* F habet, sed habere etiam potentiam V vocalis, infra in V videbimus. Litera

g) Saggio T. II. p. 31. seq. et alibi passim. h) Masochi p. 128. i) l. c.

non absimilis in notis numis aureis varii ponderis, et inscriptis ROMA ponitur juxta caput galeatum barbatum, et est nota arithmetica, valens L, seu quinquaginta, quos producemus in tractatu de numis consularibus. In gemmis Etruscis, in quibus scriptum Achillis nomen, valet CH, seu X Graecorum.

G.

T pro Γ in numo Murgantiae Samnii.

H.

8 in numo, quem inter Samniticos loco II. descripsi. In marmore Abellano habet potentiam *του* H. (Passeri Pict. Etrusc. in Vasc. T. III. p. LI.)

I.

I ordinarium in Samniticis, Etruscis, Oscis.

ꟷ| in numo Teani positum esse pro I, diximus in hujus numis.

⊦ in numis Samniticis pro I quoque positum. Etiam in monumentis Etruscis adhibitum pro I, patet ex tabula marmorea, quam post Passerium edidit Correvonius [k]). In numis, aliisque monumentis Lucaniae est nota aspiratae.

·| in numis Nuceriae.

K.

K ordinarium in Etruscis et Oscis.

Я alias R retrogradum; at in numis Oscis Acerrarum Campaniae certum K.

L.

⅃ in omnium trium gentium numis. In nonnullis Samniticis fingitur ut V.

M.

Ии in Samniticis et Oscis.

N.

И in singularum trium numis.

O.

O solitum in Oscis.

⊙ vel ⊗ in numis incertis Campaniae. O prioris modi est etiam in numis Cauloniatarum et Crotoniatarum.

P.

Π in Samniticis, et Oscis Capuae.

ꓶ in Etruscis Populoniae et Peithesae.

R.

ᗡ in Oscis et Samniticis.

Δ ◁ in Etruscis Volaterrarum et Tudertis, item Oscis.

S.

Ƨ in Samniticis.

T.

T ordinarium in Samniticis, et Oscis.

+ in Etruscis et Murgantii Samnii.

V vocale.

Jam Gorius inter Etruscorum V vocale et consonum distinxit [l]), idque confirmant numi Nuceriae, in quibus videmus eo loco, quo vocale V requiritur, semper poni V, et quo consonum, constanter literam aliquam ex iis, quas sub F dedimus.

V ordinarium in Etruscis et Samniticis.

V in voce *Viteliu* numi Samnitici litera postrema.

---

k) Lett. sur la decouv. d'Hercul. T. I. p. 174.

l) Difesa dell' alfab. Tosc. p. 149.

Literae incertae potentiae.

Δ positum pro A vel I, in Samnitico Teani, ut in hujus moneta vidimus.

Ψ Ⅰ in numis, quos inter Samniticos loco II. dedi. Priorem literam repererunt eruditi inter Etruscas quoque. Sed et Lanzius de ejus valore dubitat [m]). Eadem comparet etiam in numis, qui *Vistlus* Osce inscribuntur, quos vide in Paesto Lucaniae, ubi videtur habere potentiam *του Φ*.

DISSERTATIO II.

De terminatione in OM. NO. R.

Aliquot anni elapsi sunt, ex quo istud mihi argumentum tractandum sumpsi occasione singularis numi quadrilateri inscripti ROMANOM, cujus picturam reverendissimus Stephanus Borgia, nunc S. R. E. Cardinalis, humanissime mecum communicavit [n]). Argumentum istud cum ex hoc opere abesse non possit, necessarium visum, illud restitutum huc transferre, inventis paucis, quae aut adderem, aut omitterem, aut corrigerem.

* * *

Plura habemus exempla vocabulorum in OM exeuntium, in cujus insolentis terminationis naturam utrum hactenus eruditorum quispiam contentiore studio inquisiverit, ignoro, etsi digna fuit câusa, et prae sexcentis aliis dignior profecto, in quam inquireretur. Interea non ego is sum, qui sperem, in hujus causae examine vadum me reperturum, quod ipse aliis audeam praescribere.

Nomina in OM desinentia hactenus comperta partim sunt *ἐθνικα*, seu *gentilia*, partim propria deorum, aut hominum.

Gentilia in OM.

ROMANOM in citato monumento Card. Borgia.

LADINOM in numo Larinatium Frentanorum, quem vide in horum moneta.

ΛΟΥΚΑΝΟΜ in numis Lucanorum. (Mus. Caes.)

ΡΗΓΙΝΟΜ in numo Rhegii Bruttiorum praecone Scipione Maffejo. (Osserv. lett. T. V. p. 391.) At in simili Begeriano, legitur *ΡΗΓΙΝΟΣ*, ut saepe alias in Rhegii numis.

VELESTROM, Velitrarum in Volscis, in tabula aenea Em. Cardinalis Borgia.

Falsa sunt:

ΜΑΚΕΔΟΝΟΜ in numis Arigonii, (Num. urb. tab. XIV.) sed cujus et ectypa et inscriptiones persaepe fallunt.

ΟΣΣΙΩΜ in numo, quem Paciaudus propter hanc ipsam epigraphen Ossam Macedoniae refert. (Animadv. phil. p. 75.) Alibi docui, legendum verius *ΣΙΩΜΟΣ*, et esse nomen magistratus. (Num. vet. p. 157.)

---

m) Saggio T. I. p. 218. n) Sylloge I. p. 90.

ΤΥΛΙΣΙΟΜ, in numo, quem edidit Liebeus, (Goth. num. p. 202.) at in similibus musei Caesarei, Medicei, Pellerinii perpetuum *ΤΥΛΙΣΙΟΝ*, sic ut videri possit aut vitio numi deceptus Liebei oculus, aut a lege aberrasse incautus monetarius. Est Tylissi Cretae contra Liebeum, ut late probavi olim. (Num. vet. l. c.)

Propria deorum, aut hominum in OM.

VOLKANOM scriptum juxta caput Vulcani, in numis Aesernii Samnii.

ALIXENTROM (literis Etruscis et retrograde.) *Alexander* Paris, in patera Etrusca. (Lanzi Saggio T. II. p. 219.)

PROROM. PROROVM. *ΠΙΚΕΟΥΜ*. ARBOVM. scripta juxta caput Mercurii in numis Suessae Campaniae. (Mus. Caes. Pellerin, Pembrock.)

PROPOM scriptum supra equum currentem, in numo Beneventi Samnii.

In numo priore *το* VOLKANOM indicare ipsum Vulcanum, juxta cujus caput scribitur, suapte patet. At patet etiam, vocabula PROROM etc. ad Mercurium non pertinere, etsi hujus capiti adstituuntur, quia non sibi constant, sed nimio variant. In numo simili musei Hunteriani ejusdem dei capiti adscribitur verbum Graecum *ΛΑΟΣΤΑΣ*. Ex quo apparet, has voces aliud significare, et haud dubie magistratuum esse appellationes. Multo evidentius vox PROPOM, nisi forte et hic legendum PROROM, ad deum referri nequit, quia supra equum scribitur.

Ex universo horum vocabulorum catalogo apparet, terminationem in OM valuisse tantum per Samnium, Campaniam, et his sive in ortum, sive occasum adjacentes provincias. Ea urbibus proprie Graecis, et ab advenarum colluvie immunibus ignota, ac jure quidem, nam elemento *M* lingua Graeca postremum in dictione locum negavit. Enimvero invitis Musis Graecis Liebeus et Paciaudus, hic ut suum *ΟΣΣΙΩΜ*, ille *ΤΥΛΙΣΙΟΜ* tuerentur, ad lapides veteres confugiunt, quorum testimonio Graeci mutato *N* in *M* dixere *ΤΗΜΠΟΛΙΝ*, *ΤΩΜΠΡΑΓΜΑΤΩΝ*. Non occurrebat viris eruditis propius exemplum ex numis ipsis, et quidem Seleuciae Syriae, in quibus legitur *ΕΜ ΠΙΕΡΙΑΙ* pro *ΕΝ ΠΙΕΡΙΑΙ*. Miror, potuisse utrumque virum praestantem argumento, non dicam infirmo, sed ab hac causa penitus alieno inniti. Inter *ΤΗΜ ΠΟΛΙΝ* et *ΤΥΛΙΣΙΟΜ* dispar est ratio. Illic *N* in *M* mutatur propter sequens *Π*, quo modo et dixere Graeci *ἐμ — βαινω*, *ἐμ — πορος*, *ἐμ — φασις*, *ἐμ — ψυχω*, pro *ἐν — βαινω* etc. Commemorare oportuerat exempla, in quibus litera *N* sui penitus juris, ut in *ΤΥΛΙΣΙΟΜ*, nullo ex vicinia contagio in *M* abiret, sed qualia in omni antiquitate non reperiant. Vt adeo litera *M* necdum mendacii sit convicta, cum de se apud Ausonium jactat *):

Vocibus in Grajis nunquam ultima conspicior M.

Reperto natali solo, quod vocum exitum in *OM* parturivit, inquirendum etiam foret, a qua is lingua, aut dialecto, quae per eum tractum valuere, sit derivandus. At vero arbitrium istud plenum esse periculorum, facile intelliget, qui novit, in

*) Carm. 348.

nulla alia ora magis dissonas fuisse linguas, jam primum indigenis, qui mediterranea tenuere, in varias dialectos, inter quas Osca illustrior, divisis, ora maritima, quam secundum omnia tria maria Graecorum fere coloni insedere, Graece loquente, utrisque sensim per mutuum ex vicino commercium, quod linguae nativum fuerat, corrumpentibus. Accessere exterorum populorum invasiones, Etruscorum primum, deinde Romanorum, quorum utrique relictis ibi praesidiis, aut deductis coloniis linguam suam invexere, ex qua adeo linguarum commixtione necesse fuit singularum quoque corruptelam consequi. Quod cum certissimum sit, cumque praeterea interierint monumenta, quae nos possent naturam variarum per hunc tractum dialectorum edocere, necesse est etiam, virum quemvis cordatum ad explicandas earum causas timide accedere, veritum, ne, quod Latino, Graecove fonte cadere videtur, ex indigenarum lingua, sed nobis ignota, petendum sit. Novi multorum virorum, praestantium sane atque eruditorum facilitatem atque institutum, qui quascunque voces ignotas, aut earum flexiones ex alterius linguae sibi cognitae legibus amant explicare, qui, ut binis exemplis utar, tabulas Icuvinas Etruscas ex lingua Latina, aut Graeca, aut si superis placet, Celtica, marmora aut numos Phoenicios, Punicos, Numidicos, Hispanienses ex Hebraica confidenter interpretantur, parum soliciti, ut, quantum indigenarum linguae tribuendum sit, anquirerent. At novi etiam, aliquorum, quibus istud propositum fuit, sic cecidisse operam, ut pleraque per jocum scripta videri possent, nisi ex eorum lucubrationibus, quam largiter iis sudatum, vigilatumque fuerit, eluceret.

Equidem si horum exemplo vellem terminationem in OM ex lingua Latina ducere, non deesset speciosus ejus tentandi modus. Dixere Latini passim *virum, numum, modium, divum,* pro *virorum, numorum, modiorum, divorum.* O veteribus Latinis saepe pro V usurpatum, sic: *poblicom, divos,* pro *publicum, divus* etc. ergo et dicere poterant *virom* pro *virum,* ut revera Ennius dixit: *pro divom fidem!* et analoge ROMANOM, *ΛΟΥΚΑΝΟΜ*, etc. pro *Romanorum, Lucanorum* etc. quae adeo in numis exarata essent eodem sensu, quo Graecorum *ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ* etc. aut in Romanorum coloniis v. g. *TYRIORVM.* Heic si sisterem, neque ultra inquirerem, possem rem confectam putare. At vero cum hac lege quo pacto conciliabis vocem VOLKANOM? quae sane pro *Volkanorum* posita esse nequit, cum indicet ipsum Vulcanum, propter cujus caput scribitur. Leviter conjicit Lanzius, τὸ VOLKANOM esse epithetum, idque uniendum cum inscriptione alterius faciei AISERNINO, unde formaretur *Aisernino Volcanom* p). Verum cum mirae hujus unionis nulla omnino causa appareat, malumus hoc viri praestantis judicium levem conjecturam, quod et ipse profitetur, putare. Neque vero etiam huic legi ex lingua Latina petitae sese adcommodant omnia urbium nomina. Sic in hac

p) Saggio P. II. p. 601.

sententia τo LARINOM esset pro LARINORVM, at gentile Larini non est *Larinus*, sed *Larinàs*, *Larinatis*, *Larinatium*. Ex quo jam satis patet, causam vocabulorum in OM desinentium ex idiomatis Latini praeceptis repeti non posse.

At fuit in eodem hoc tractu alia adhuc terminatio, et magis priore usitata, nempe in NO, cujus naturam cum ad idem argumentum pertineat, necesse video curatius expendi. En numorum quoque hac lege inscriptorum catalogum:

AISERNINO, Aesernia Samnii.
AQVINO, Aquinum Latii.
ARIMNO, Ariminum Vmbriae.
CALENO, Calles Campaniae.
COZANO, Cosa Etruriae.
IDNO, urbs incerta Campaniae.
ΚΑΜΠΑΝΟ, Campani.
ΜΕΣΣΑΝΟ, Messana Siciliae.
ΠΑΙΣΤΑΝΟ, Paestum Lucaniae.
RECINO, Rhegium Bruttiorum.
ROMANO.
SVESANO, Suessa Campaniae.
TIANO, Teanum Campaniae.

Plerosque antiquarios, cum inscriptionis ROMANO in copiosis numis obviae causam redderent, hoc video concordes, quod vocem ROMANO positam pro ROMANO*rum* credidere, tum vero etiam, quod id genus numos omnes propter artis vere Graecae elegantiam signatos in Campania et Sicilia censuere. Lubet dividere sententiam, nam quod ad alteram ejus judicii partem attinet, libenter mihi cum viris eruditis convenit, at non adridet prior. Video enim rursum, quod supra improbaveram, flexionem in NO, quae haud dubie Osca, aut certe ex lingua indigenarum ejus plagae fuit, ex Latinorum grammatica explicari. Enimvero si ROMANO positum est pro ROMANO*rum*, ex analogiae regula sequetur etiam, positum CALENO pro CALENO*rum*, *ΠΑΙ-STANO* pro *ΠΑΙSTANOrum* etc. qui quidem modus non repugnaret, cum revera gentile Callium fuerit *Calenus*, Paesti *Paestanus* etc. Verum si is in his et similibus aliis addicit, at manifesto repugnat in aliis; nam tum AQVINO erit pro AQVINO*rum*, ARIMNO pro ARIMNO*rum*, contra certum Latinorum usum, quibus gentile Aquini non fuit *Aquinus*, sed *Aquinas*, Arimni non *Ariminus*, sed *Ariminensis*, unde *Aquinatium* et *Ariminensium* duceretur. Non repugnarem viris praestantibus, si inter tot varios, ac tam variarum urbium numos vel unus existeret, qui plenum ROMANORVM, CALENORVM etc. aut saltem ROMANOR. CALENOR. etc. exhiberet. Neque enim verisimile, urbes tot tamque dissitas velut lata lege, quam vel fingere absurdum foret, sic conspirasse, ut aut nunquam vocem integram monetae inscriberent, aut cum brevitatis causa contrahere eam luberet, postremo eam semper penultimae syllabae elemento O finirent. Novi, huic quoque difficultati provisum a Passerio advocato suppetias LARINOR in numis Larini, quod quid aliud, inquit, quam LARINOR*um* significare potest? At enim ut dixeram, in Latinorum lingua Larini gentile non fuit *Larinus*, sed *Larinas*; scribendum ergo foret *Larinatium*, aut adjectum istud R paragogicum est potius in hoc tractu usitatum, ut dicetur infra. Ex mente Cl. Dutens Angli vox ROMANO

sic ponitur, ut subintelligatur *populo* [q]). Esto. Haec igitur formula erit votiva, qua Campani Siculive monetam suam observantiae causa Romanis dedicaverint. Sin istud, ergo dici debebit, Suessanos, Calenos etc. numos suos SVESANO, CALENO *populo*, id est: sibi ipsis dedicasse.

Omissis ergo his eruditorum sententiis adducor, ut credam, voces similes aliud non esse, quam urbium gentilia, sed flexa in O pro natura linguae huic tractui familiaris, quiscunque is casus, seu rectus seu obliquus statuatur. Et quid vetat esse rectum, quando in eadem ora habemus inscriptos numis rectos *ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ*, *ΚΑΤΛΩΝΙΑΤΑΣ*, *ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΑΣ*, et CALENO aeque rectus esse potest, atque *leno*, *caupo* etc. vicinae linguae Romanae? Domesticam hanc in O terminationem comprobat numus Metaponti inscriptus METABO. Teste Stephano et Eustathio (ad Dionys. v. 368.) *τον Μεταποντον οἱ βαρβαροι Μεταβον ἐλεγον, Metapontum barbari Metabon dixere,* nempe Metabum Privernatem Metaponti conditorem, de quo Virgilius [r]). Ergo indigenae nomen urbis METABON captum a nomine conditoris secundum dialectum sibi propriam flexere in O, scripto, ut habet numus, METABO.

Atque ut, unde aberravit, revertatur oratio, quod de terminatione in NO dixeram, simile existimo et de altera in OM posse praedicari, nimirum esse idiotismum linguae barbarae ejus tractus, et ex hujus genio forte exire casum rectum, sic ut ROMANOM aliud non sit, quam *Romanus*, VOLKANOM idem, quod *Vulcanus* etc. et reipsa ROMANOM idem sit, quod ROMANO, cui deinde per paragogen adjicitur litera M. Etenim video, ejus plagae urbes alias exire in E, ut TVTERE, alias in I, ut IKVVINI, TIATI, alias in V, ut AKERV, atque harum nonnullis per similem paragogen in fine adjectam literam aliam, sic R in LARINOR, *Larini*, BENVENTOR, *Beneventi*, TEANVR, *Teani*, AKVRVNNIAR, *Acherontiae*, eodem modo, quo Latini vetusti verbis in vocalem excuntibus adjecere D, ut POPLICOD, PREIVATOD, MACESTRATOD, pro *publico, privato, magistratu* etc. cujus generis exempla habes affatim in S. C. de Bacchanalibus, in columna rostrata, atque etiam apud Plautum. Alibi arbitrarium fuisse, utrum in fine aliquid adjiciatur, an non, utrum litera haec, an illa, docent VITELIV et VITELIVR in numis Samniticis, et in aliis Larini numis LARINOR, in aliis LARINOM. Eadem peste adflatos fuisse Lucanos, satis probat verbum *ΛΟΥΚΑΝΟΜ*, quod non modo barbare exit, sed et barbare incipit; nam probe Graece nunquam dictum est *Λουκανια*, sed *Λευκανια*. Quin et Tarentinis, prosapiae vere Graecae, viciniam fuisse fatalem, docent nomina barbara eorum monetae inscripta, ceu *VNVANIΩ. ΑΡΕΦΩΜ.* etc. Vocem in IM desinentem in Samnitum SAFINIM vidimus.

Ex his, quae disputavi, patet, me utramque terminationem in NO et OM ab Romanorum lingua alienam agnoscere.

---

q) Explic. de quelq. méd. p. 54. r) Aen. XI. 540.

Videmus enim, eas illatas numis, quos aut per inscripta urbium nomina esse peregrinos constat, aut quos, etsi inscriptum ROMANO praeferant, jam ipsi eruditi passim Campaniae aut Siciliae monetam agnoscunt, ut dicetur in tractatu de numis consularibus. Contra in numis, quos per pondus, typos, ponderis aut valoris notas absque dubio Romani esse commatis agnoscimus, quales sunt pervetusti asses, eorumque partes, tum denarii, quinarii, sestertii, nunquam sive ROMANO, sive ROMANOM, sed semper inscriptum ROMA reperimus. Neque vero similes vocabulorum flexiones in vetustis aliis linguae Latinae monumentis sese offerunt. Exstat quidem vox ROMANOM in columna rostrata, sed in accusandi casu unitatis numero, positumque pro ROMANVM ex indicata supra lege, cujus adeo modi esse nequit τo ROMANOM numo quadrilatero Borgiano inscriptum; et quod sequitur, est, nequaquam illud a me in monumentis operis Romani haberi, sed confectum a vicina gente Romanis obnoxia, et inscripto Romanorum nomine ex *αὐτοχθονων* dialecto, eodem tenore, quo istud a vicinis aliis gentibus inscripto ROMANO factum dixi, atque in uno etiam, quem edidit Pellerinius *), plane Graece *PΩMAIΩN*, etsi hunc caussa typorum utriusque partis certe Neapoli Campaniae cusum constet.

Terminationes *MEΣΣANO* et *PECINO* proprie huc non pertinent, quia sunt urbium plane Graecarum Rhegii et Messanae, de quibus agemus in singularum moneta.

DISSERTATIO III.

De tauro cum facie humana.

Hujus formae monstrum late dominatum non est, in sola enim fere Campania et Sicilia adhaesit, nisi velis addere Acarnaniam, quae Acheloum eodem cultu proposuit. Tamen vel in exiguo hoc tractu ejus fuit conspicuum imperium palam istud docentibus utriusque regionis urbibus, quarum multae ejus imagine monetam suam insignivere, et in Campania quidem Campania ipsa, verius Capua, tum Calatia, Calles, Cumae et Liternum, Neapolis, Nola, Stabiae, Suessa, Teanum, quibus adde Aesernium, et Murgantiam Samnii, Larinum Frentanorum, Laium, Posidoniam, et Sybarin Lucaniae, et Hyrium situs minus certi, in Sicilia Agyrium, Aluntium, Catana, Entella, Gelas, Himera, Megara, Selinus, Tauromenium, et forte Syracusae, si numo Parutiano fides. Sed plurimum huic monstro devotae fuere Neapolis et Gelas. Inter haec cui non mirum videatur, hujus belluae, quam in his civitatibus fuisse illustrem tot praeconio numorum tenemus, nullam a veteribus seu historicis, seu mythologis, seu poetis fieri

*) Suppl. II. p. 23.

mentionem, qui tamen nobis Hippocentauros, Minotauros, Tritonas, Gigantes, Sphinges, Pegasos, Chimaeras, aliaque plurima formarum prodigia describere non neglexere. Ergo cum ab his nihil esset subsidii, suas ipsi vires ad solvendum hoc aenigma experti sunt antiquarii.

Qui primi veteres numos explicare aggressi sunt, Minotaurum confidenter dixère invitis scriptoribus omnibus et monumentis certis. Ex horum testimonio Minotaurus sic fuit naturae geminae, ut caput haberet tauri, cetera hominis. Ex his Diodorus [t]) *τουτον δε φασι διφυη γεγονεναι, και τα μεν ἀνωτερα μερη του σωματος ἀχρι των ὠμων ἐχειν ταυρου, τα δε λὸιπα ἀνθρωπου, hunc vero* (Minotaurum) *naturae ajunt geminae fuisse, superiores quidem corporis partes ad usque humeros habuisse tauri, reliqua hominis.* Paucis Apollodorus [u]): *οὑτος εἰχε ταυρου προσωπον, τα δε λοιπα ἀνδρος, habuit hic faciem tauri, cetera viri.* His adde Tzetzem [x]), Hyginum [y]), Palaephatum [z]). Praeclare cum scriptoribus conspirant monumenta, nam in his quoque Minotaurus ex bove in hominem desinens fingitur in elegante gemma musei Caesarei [a]), in numis Athenarum [b]), in Picturis Herculan. [c]), in vase fictili apud Winkelmannum [d]), quibus in monumentis videre est ipsius Thesei cum Minotauro pugnam. Adde ejusdem argumenti gemmam, quam ex museo regis Galliarum edidit Mariettus [e]), et urnam marmoream Gorii [f]), sed in quibus eruditi auctores exhiberi Herculem cum Acheloo luctantem perperam adseruere, cum sit eadem Thesei et Minotauri fabula. Nimirum qui Theseus est, habitus illis Hercules propter additas leonis exuvias, et clavam. Sed enim Theseum voluisse Herculis esse per omnia imitatorem, tradit Plutarchus [g]), et Aristides [h]), et cum omni Herculis cultu proponitur in numis Commodi et Caracallae apud Nicaeam signatis scripto juxta ipso Thesei nomine [i]). Observo, non raro ab antiquariis luctam Thesei cum Minotauro ad alteram Herculis cum Acheloo inique fuisse translatam. Praeter exempla mox allata dedit alterum Josephus Allegranza in explicatione operis vetusti musivi, in quo fingitur elegans symplegma viri nudi cum figura altera nuda, eaque tota humana, dempto capite, quod tauri est. Juxta ex loco editiore puellae sex eventum pugnae spectant attonitae, humi ossa corporum humanorum sparsa jacent. Hanc vir eruditus imaginem ad Herculis cum Acheloo certamen refert [k]). Verum in hac omnes causae Thesei cum Minotauro pugnam eloquuntur, ac primum ipsa figura semibovis, qui, ut modo disputamus, certa est Minotauri effigies, deinde chorus puellarum, scilicet Atticarum, in Minotauri, quod inter omnes constat, coenam destinatus, denique ossa

t) L. IV. c. 77. u) L. III. § 8. x) in Cassandr. v. 653. y) Fab. 40.
z) de Incredib. c. 2. a) Choix de pierr. grav. tab. XXXII. b) Pellerin. Rec. I. tab. 22.
c) Tom. I. tab. 5. d) Mon. ined. tav. 100. e) Tom II. tab. 76. f) Mus. Etr. T. II. p. 214.
g) in Thes. h) T. I. p. 486. i) Vaillant. k) Opusculi erud. p. 232.

per humum sparsa, nimirum ferales proximarum epularum reliquiae, quae quidem omnia utrum eadem evidentia fabulae Acheloi applicari possint, magnopere dubitem. Denique ne de Minotauri forma dubitari possit, consulatur numus insignis Pellerinii [l]), in cujus parte una fingitur Minotaurus talis, qualem diximus, in altera ejus carcer labyrinthus. Ex quibus tot argumentis apparet, quae sit fides habenda gemmae, quae exhibet clausum in labyrintho Minotaurum superne hominem, inferne bovem, quam ex museo Strozziano edidit Gorius [m]). Ergo biformis quadrupes in his, de quibus agimus numis Minotaurus non est, et suapte collabuntur omnia, quae de coloniis e Creta in Siciliam Campaniamque traductis, et nescio, quae alia operosius, quam verius commentati sunt eruditi. Non fugit hic numorum, et scriptorum dissensus Spanhemium [n]) et Begerum [o]), tamen ausi non sunt jugum excutere, in quod eos inveterata opinio adegit. Interest igitur inter bovem capite humano, et hominem capite bovino, discrimen etiam inter utrumque suppeditante, si Aeliano fides [p]), Empedocle his versibus:

Πολλα μεν ἀμφιπροσωπα και ἀμφιςερνα φυεσθαι,
Βουγενη ἀνδροπρωρα, τα δ' ἐμπαλιν ἐξανατελλειν
Ἀνδροφυη βουκρανα, κ. τ. λ.

Multa quidem animalia nasci duplici vultu et pectore,
Alia bobus pregnata capite humano, alia rursum gigni
Satu humano cum capite bovis, etc.

Ad prius genus pertinet monstrum, de quo nunc disputamus, ad alterum Minotaurus.

Fuit tamen vetus alia sententia, quae hanc tauri imaginem esse symbolicam sanxit, et adludere ad agriculturae studium, cujus typus bos semper habitus. In hac sententia fuere Carrera [q]), Pighius [r]), Harduinus [s]), quanquam ne non et hoc loco varius intelligeretur, ei quoque Minotaurus placuit [t]), eamque nuper iterum amplexi sunt Wachterus [u]) ac proxime eruditi Galli la Chau et le Blond [x]).

Sunt et sententiae recentiores, quarum una est Mazochii, qui Neptunum hac in numis semitauri imagine indicari credidit [y]), vix tamen aliquo, quod sciam, eruditorum adsensu. Neque magis probata fuit sententia eruditi Ignarrae, qui cum videret, eodem, quo in numis praesentibus, modo Acheloum in numis urbium Acarnaniae fingi, adserere non dubitavit, a veteribus omnes omnium terrarum fluvios dictos fuisse Acheloos, Acheloos adeo esse ipsos etiam Campaniae et Siciliae fluvios, numosque Acheloi hujus imagine insignes jure dicendos Acheloicos [z]).

Aliam decennio post constituit Cl.

l) Rec. III. tab. 98. m) Mus. Flor. T. II. tab. 35. n) Tom. I. p. 284. o) Thes. Br. T. I. p. 349.
p) de Nat. anim. L. XVI. c. 29. q) Monum. hist. Catan. r) Annal. T. I. p. 423.
s) Plin. T. I. p. 162. t) Num. illustr. in *Gela* et *Neap.* u) Archaeol. num. p. 95.
x) Pierr. grav. du Duc. d'Orl. T. I. p. 123. y) Tab. Heracl. p. 518. z) de *Pal. Neap.* p. 232.

Martorellus in opere: *delle antiche Colonie venute in Napoli* a), qui monstrum illud in superos retulit, dum adseruit, eo indicari Liberum patrem, seu Bacchum, quem Hebonis nomine a Neapolitanis Campaniae cultum testatur Macrobius b), quanquam videam, istud ipsum jam pridem sensisse Matthaeum Aegyptium c).

Eodem anno postremam in Batavis parturivit Cl. Petrus Burmannus, *non dubito,* inquit, *cornuta ejusmodi capita potius referenda esse ad fluvios urbibus illis, ad quas numi spectant, vicinos* d). Haec vir eruditus conjecturae tantum modo proposuit, neque argumentis stabilire perrexit. Tamen haec lecta ita adrisere nobilissimo ac eruditissimo principi Turris Muciae, ut, qui antea in Minotauro cum aliis acquievit, postea mutata mente nonnisi fluvios mallet, eamque sententiam primum in opere, quod *Siciliae inscriptiones* appellavit, prolegomenorum pagina XXVI., ac subinde in omnibus suis lucubrationibus sic confirmare niteretur, ut ea velut ejus propria haberi possit. Ac quoniam video jam nunc plurimos ob ejus viri auctoritatem idem sentire, et adsunt argumenta, non levia, quae ab hac me opinione avellunt, necesse est ante omnia, commemorari rationes, quae viro eximio hanc mentem injecere.

Ait I. a veteribus, ac praecipue Siculis divinum fluviis honorem impensum. II. Certum etiam, taurina eos forma saepe expressos, cujus testes citat Aelianum, Strabonem, aliosque. III. Veteres humana facie uno aut duobus adjectis cornibus pingere fluvios esse solitos. Ejus in numis Siculis exempla esse obvia. IV. Omne denique dubium submovere taurum cum facie humana in Ambraciae et Acarnaniae urbium numis, qui cum in his certus sit Achelous, sequi, cum eadem imago in aliarum urbium numis occurrit, ea indicari fluvium juxta currentem. Haec auctor illustris probabilia sane et erudita. At enim sententiam ab hac diversam multo existimo praestabiliorem, quae utrum recta sit, an aberret, ex binis, quas subjicio, sectionibus metiri licebit.

SECTIO I.

Verisimile est, bovem cum facie humana in numis Campaniae et Siciliae non esse symbolum fluvii.

Veteres ergo, ait eruditus princeps, tauri forma fluvios finxerunt. Vere istud secundum auctores. Ait Strabo e): *Acheloum forma tauro similem dici, ut et alios fluvios ob strepitus et flexus alveorum, qui cornua dicuntur.* Apertius Cornutus f): τουτου δ' ἑνεκεν και τους ποταμους κερασφορους και ταυρωπας ἀναπλαττουσιν, ὡσανει βιαιον

a) Tom. I. p. 229. b) L. I. c. 18. c) S. C. de Bacch. p. 232. d) D'orville Sic. p. 390.
e) L. X. [illegible] f) de Nat. deor. c. 22.

τι της φορας αὐτων και μυκητικον ἐχουσης, *propterea et fluvios cornutos et taurino vultu fingunt, nimirum quod violento cursu feruntur, et instar mugientium sonum edunt.* Festus [s]): *Taurorum specie simulacra fluminum, id est, cum cornibus, quod sunt atrocia, ut tauri.* Boum etiam figura fictos fluvios tradit Aelianus saepe in hac disputatione citandus. Mitto poetas, qui fluvios passim *tauriformes*, aut similiter dixere. Haec scriptores. Verum non conspirant cum his monumenta. Romani specie viri decumbentis et urna nixi finxerunt fluvios omnes, Tiberim, Danubium, Rhenum, Savum, Colapim, Nilum, Euphratem, Tigrim etc. Eodem exemplo omnis Graecia Europaea, et pleraeque Asiae minoris regiones. At Siculi specie viri plerumque juvenis, Cilices et Syri forma pueri ex aqua emergentis. Aegyptii Nilum typo aquilae. Lectum tauri typum ad indicandum flumen, saltem aperto et absque conjecturarum adminiculo nullum, quod norim, monumentum docet, si Acheloum demas, sed cujus sic formandi certam aliquam fuisse rationem infra trademus.

At nolo tot auctores gravissimos aut ignaros eorum, quae scripsere, aut mendaces existimari. Paucissima enim veterum monumenta ad nos pervenere, et forte non raro, si in horum aliquo taurum propositum videmus, hoc ipso animali, sed quod nos ignoramus, fluvius ab artifice intentus fuit, aut forte, cum ars veterum suas quoque habuerit periodos, cessavit taurus fluvii symbolo servire ea aetate, ex qua nobis pleraque eorum artefacta supersunt. Sed enim quocunque demum modo per varias Graeciae provincias flumina fingi consuevere, istud certum videtur, hunc morem apud Siculos vix obtinuisse. Aelianus, cum libri II. toto capite XXXIII. Var. hist. disseruisset, placuisse aliis civitatibus humana forma vestire fluvios, aliis bovina, Siciliae fluvios omnes, quos nominat, Anapum, Cyanen, Porpacem, Crinisum, Telmissum, Acragantem hominis habitu effictos adserit. Et praeclare quidem cum hoc ejus testimonio conspirant numi Siculi, qui fluvios omnes, quos esse revera fluvios adscripta nomina Amenani, Hypsae, Crysae etc. abunde testantur, homines faciunt, hoc uno discrimine, quod tenue cornu unum aut duo ex fronte promittunt, ad indicandam nempe secundum veterum placita fluvii naturam. An vero credibile, cum tot habeamus Sicularum urbium numos semitauri imagine insignes, ex quo sequeretur, si modo is fluvium indicat, hunc morem passim in Sicilia fuisse receptum, an, inquam, credibile, istud dissimulatum Aeliano eo loco, quo variarum civitatum in fingendis fluviis institutum, atque inter has etiam Sicularum, ex proposito commemorat? An is, qui Porpacis et Telmissi formam descripsit, quos propter ignobilitatem nemo alius vel nominandos quidem putavit, tacuisset, Himeram fluvium Siciliae maximum tauri forma ab

---

s) in *Taurorum*.

Himerensibus proponi solitum, si verum esset, quod ait eruditus princeps, id revera ab hoc populo factitatum?

Fugit virum insignem testimonium veteris scholiastae Pindari, quod eximie comprobare videri possit, revera in Sicilia fluvios tauri imagine adumbratos. En ejus verba [h]): *τον δε τον Φαλαριδος ταυρον οἱ Ακραγαντινοι κατεποντωσαν, ὡς φησι Τιμαιος· τον γαρ ἐν τῃ πολει δεικνυμενον μη εἰναι του Φαλαριδος, καθαπερ ἡ πολλη ἐχει δοξα, ἀλλ' εἰκων ἐςι Γελωνος του ποταμου. Phalaridis vero taurum Agrigentini in mare praecipitem egerunt, ut ait Timaeus. Is enim, qui in urbe ostenditur, Phalaridis non est, ut vulgi fert opinio, sed est imago Gelonis fluvii.* Non moror manifestum sophistae sphalma in voce *Γελωνός*. *Gelonem* Siciliae fluvium non novi, at *Gelam*. Deinde quid Gelae effigies ad Agrigentinos, qui suum habuere fluvium Acragantem? nisi forte Gelois per vim ablata Agrigenti inter manubias stetisse dicatur. Denique quo pacto Graeculus hic citare potuit Timaeum adserentem, ab Agrigentinis taurum Phalaridis in mare praecipitatum, cum teste ipso Polybio idem Timaeus palam sit inficiatus, ejusmodi taurum unquam Agrigenti exstitisse [i])? At praestabit auctoritatem auctoritati opponere. Narrat Cicero [k]), inter alia a Poenis Carthaginem translata, post a P. Scipione veteribus dominis Agrigentinis restituta fuisse *illum nobilem taurum, quem crudelissimus omnium tyrannorum Phalaris habuisse dicitur, quo vivos supplicii causa demittere homines, et subjicere flammam solebat. Quem taurum Scipio cum redderet Agrigentinis, dixisse dicitur, aequum esse, illos cogitare, utrum esset Siculis utilius, suisne servire, an populo R. obtemperare, cum idem monumentum et domesticae crudelitatis, et nostrae mansuetudinis haberent.* Quo jam loco putabimus testimonium Graeculi cum gravissimo Scipionis et Ciceronis testimonio comparatum? An illustres hi IIviri *vulgi opinionem* sunt secuti, dum ille publice civibus monumentum istud nomine tauri Phalaridis restituit, hic eundem redditum publice depraedicat? An vero etiam, quod sophistae ex Timaeo constitit, non perinde ex eodem constare utrique potuit, fuisse hunc taurum fluvii imaginem? Quanquam etsi fluvium reipsa demus, tamen vel eo ipso, quod Phalaridis taurus a multis est habitus, sequitur, hominis illi caput praefixum non fuisse, nam ex tyranni instituto ustulatis non humano more ejulandum, sed mugiendum fuit. At in praesente examine istud non minus quaeritur, fuerintne in Sicilia fluvii imagine hominis in taurum abeuntis formati.

At sunt validiora argumenta alia huic systemati plane adversantia. Offerunt numi Siculi octo fluviorum nomina, Acragantem numi Agrigentinorum, Amenanum Catanensium, Arethusam Syracusanorum, Asinen Naxiorum, Chrysam Assorinorum, Gelam Geloorum, Hipparin Camarinaeorum, Hypsam Selinantiorum inscripta, et semper juxta fluvii effigiem seu viri, seu feminae. Ergo si biformia haec monstra fluvii Siculis sunt habita,

h) Pyth. A. v. 185. i) de Virt. et vit. L. XII. sub fin. k) in Verr. L. IV. c. 33.

cur non et his fluviorum nomina sunt addita, quando istud in illis factum videmus? Victas continuo manus nobilissimo adversario dabo, si vel unicum adscripti praetenso huic fluvio nominis dederit exemplum, modo, quod in primis postulo, ambiguum non sit. Nam quae ille exempla adfert, ΓΕΛΑΣ et ΣΕΛΙΝΟΕΣ, non recto stant talo; nam haec non fluviorum modo, sed et urbium, quas alluunt, sunt nomina, quas etiam haud dubie indicant. Si aliquando pro ambiguis his nominibus, quae duplicem sensum patiuntur, adstituta tauro nomina Amenani, Hypsae, Hipparis ad unos fluvios pertinentia legero, non morabor, quin pedibus in eruditi principis sententiam eam.

Ex eadem doctrina fluunt et alia nullo pacto verisimilia. Agyrinenses, Catanenses, Geloos, Selinuntios fluviis suis hominis tribuisse formam, numi ipsi palam docent. At earundem civitatum numi etiam bimembre illud animal ostentant. Ergo si hoc fluvii est symbolum, sequitur, unam eandemque civitatem fluvio suo jam hominis jam tauri personam tribuisse. Quid quod ipse illustris princeps in praeclara sua Sicilia numismatica tab. XXXIII. non paucos numos exhibet, in quorum adversa: ΓΕΛΑΣ. *Caput juvenile cornutum.*)(*Bos cum facie humana.* Adde simile exemplum in numis Agyrii. Capite anticae exhiberi Gelam fluvium, neque ipse dubitat. At eo docente etiam pars aversa fluvium sistit, ergo idem numus unum eundemque Gelam vario cultu, ac tantopere diverso sistit? Vtrum haec probabilia, arbitretur lector. Denique si fluvius hoc animal est, cur is, quod in numis Neapolitanis perpetuum, a supervolante Victoria coronatur? Neminem coronat Victoria, nisi in certamine victorem, et sic recte finxit Myro buculam a Victoria coronatam, quod Juppiter bucula, ut explicat Tatianus [l]), ex rapta Europa adulterii praemium abstulit. At quae Sebetho parta victoria? An, ut olim Xanthus pro Troja, hic pro Neapoli sua restagnavit? Non repugno, posse fluvii imaginem coronari, sed displicet, istud officii a Victoria peragi. Ex mente eruditi Ignarrae hoc typo indicatur, Campanos ubertate soli ceteros Acheloios collegas antecellere [m]).

Tandem ad postremam rationem, quam princeps T. M. omnium validissimam ait, progrediamur, Acheloum scilicet, qui in Acarnaniae et vicini tractus numis eodem modo pingitur, et fluvius est, nempe facie hominis, corpore tauri. Non credo, argumentum sic a viro erudito instrui: animal istud in numis Acarnanum indicat fluvium, ergo, quotiescunque in aliarum urbium numis est conspicuum, fluvium item indicabit. Ex eadem enim lege sic quoque arguere licebit: Aegyptii typo aquilae indicabant Nilum, ergo eadem aquila in numis Romanis vel Antiochenis indicabit Tiberim vel Orontem. Clava, et exuviae leonis Herculem, galea alata Mercurium arguunt, ergo cum capita sic instructa videbis, semper in his Herculem vel Mercurium agnosce, num-

---

l) Orat. c. 54. m) de Pal. Neap. p. 215.

quam Theseum, aut Perseum. Quin cum Juppiter taurus Europae raptor eodem, quo Achelous, ritu in nonnullis monumentis fingatur, ut sequente sectione ostendam, audacter decernito, Europam a fluvio raptam. Istud ne ipse quidem eruditus princeps volet. Ex quo confiteatur necesse est, unam eandemque imaginem saepe rebus maxime diversis competere. Cur vero Acheloum fingere bimembrem placuerit, ratio expedita. Ejus enim in fabulis magnum nomen. Ex harum doctrina cum constaret, ei ab Hercule rivali cornu taurinum per vim effractum, taurus sane fingendus erat. At cum idem agere inter homines soleret, et ipsas Deianirae nuptias ambiret, saltem caput humanum tauri trunco addere oportuit. Bellum enimvero mihi procum, qui amores suos regiae virgini admugiret, aut, cum articulata voce careret, ceu olim Io, pede pulveri inscriberet. Haec causa cum ad alios aeque fluvios non valuerit, mirum non est, Acheloum hac forma fuisse propositum, aliis fluviis aliam formam tributam. Eadem de causa Lysippe Teuthrantis mater Dianae aureum aprum cum facie humana dedicavit, quo intelligeretur, esse imaginem ejus apri Dianae sacri, qui olim Teuthrantem sibi in venatu insidiantem, ne se vita spoliaret, humana voce compellavit [n]).

SECTIO II.

Verisimile est, bovem cum facie humana in numis Campaniae et Siciliae esse Bacchum.

Si res veterum testimoniis agenda est, eadem opera, qua princeps T. M. fluvios in tauros vertit, Bacchum taurum faciam. Idem enim dictus est *ταυρομορφος*, *ταυροκεφαλος*, *ταυρωπος*, *ταυροκερως*, ut copiose videre est apud Gyraldum [o]), et Spanhemium [p]). Taurum etiam vocat Lycophron [q]), et tauri cornu in numo Boeotico apud Pellerinium manifesto Bacchi capiti, quod barbatum insuper est, additur [r]). At praecipuum causae patronum advoco Plutarchum, cujus binas sententias plenius iubet commemorare. Interrogat primum [s]): *δια τι τον Διονυσον αἱ των Ηλειων γυναικες ὑμνουσαι παρακαλουσι βοεῳ ποδι παραγινεσθαι προς αὐτας; ἐχει δ᾽ οὑτως ὁ ὑμνος: Ἐλθειν ἡρω Διονυσε ἁλιον ἐς ναον ἁγνον συν Χαριτεσσιν ἐς ναον τῳ βοεῳ ποδι θυων, εἰτα δις ἐπᾳδουσιν: Ἀξιε Ταυρε ποτερον ὁτι και βουγενη προσαγορευουσιν και ταυρον ἐνιοι τον θεον; κ. τ. λ.* *quare Eleorum mulieres Bacchum in hymnis hortantur, ut ad se bubulo pede accedat? Hymnus vero talis est: Veni heros Bacche maritimum ad templum sanctum cum Gratiis ad templum bubulo pede irruens; postea bis accinunt: digne taure! an quod deum hunc bovigenam et taurum*

n) Plut. de flum. in Caico. o) Synt. p. 280. p) T. I. p. 392. q) in Alex. v. 209. r) Rec. I. tab. XXIV. n. 8. s) Quaest. Graec. p. 299.

appellant aliqui? etc. Et alibi in eandem sententiam [t]): *διο και ταυρομορφον Διονυσον ποιουσιν ἀγαλματα πολλοι των Ελληνων· αἱ δε Ηλειων γυναικες και παρακαλουσιν εὐχομεναι, ποδι βοειῳ τον θεον ἐλθειν προς αὑτας. quà de causa et multi Graecorum Bacchi simulacra taurina forma fingunt; Eleorum vèro mulieres deum evocant precantes, veniret ad se pede bubulo.* Insignia sunt haec ad praesentem quaestionem testimonia; confirmant enim, Bacchum non modo taurum appellatum, (ἀξιε ταυρε) sed etiam, ne forte tantum propter adstituta capiti cornua appellatus fuisse taurus dicatur, reliquo corpore fuisse taurum (ποδι βοειῳ). Et vero, quod hoc argumentum praeclare illustrat, videor mihi videre in eximio Gelae numo, quem primus edidit Burmannus [u]), deinde bis restituit princeps T. M. [v]) ipsam mulierem, qualem describit Plutarchus, Baccho cum bubulo pede incedenti accinentem, eique sertum offerentem. Quod ut magis feriat subjectum oculis, e re visum, numum ipsum coram proponere in adjecta tabula III. num. 1.

Haec opinor satis commode Bacchum designant. At cur caput humanum tauro additur? Nimirum eadem de causa, ob quam et tauro Jovi, dum in Europae raptu occupatur, additum videmus hominis caput in binis gemmis veteribus eadem tabula III. num. 2 et 3 expressis, una Musei Florentini [y]), altera apud Gravellium [z]), quarum taurus adeo ad omnem apicem similis est Campano huic Siculoque tauro, ut unum ab altero non discernas, et verisimile aliquando propter certum hunc Jovem videretur, eundem etiam sub Campaniae et Siciliae tauro latere, quod tenuiter etiam suspicabatur Comes Caylus [a]), si probabile esset, tot illustribus urbibus summi dei sui cultum a causa parum decora, nempe puellae raptu, quaesitum, cum tot honesti alii tituli suppeterent. Iis ergo, qui hoc cultu Jovem Bacchumque finxerunt, aliud propositum non fuisse videtur, quam ut adjecto hominis capite, parte corporis praecipua, in qua mens ac consilium resident, palam facerent, in hoc animali, quod secus simplex taurus fuisset habendum, deum inesse, quo modo et Agathodaemona non serpentem simplicem finxerunt veteres, sed humanum etiam caput junxerunt, quod postea imitatus est Alexander pseudomantis, ut divinum esse serpentem suum attonito ad spectaculum populo persuaderet, ut est apud Lucianum, et dicetur in numis Abonoticheos Paphlagoniae. Eodem credo consilio Aeschylus finxit Io biformem, cum narrat, perculsos fuisse mortales videntes rem insolitam [b]):

Βοτον ἐσορωντες δυσχερες μιξομβροτον,
Ταν μεν βοος,
Ταν δ' αὐ γυναικος· τερας δ' ἐθαμβουν.
Pecudem intuentes intractabilem mortali sexu mixtam,
Partem quidem vaccae,

t) de Is. et Osir. p. 364. E. u) D'Orville Sicula tab. X. n. 1. x) Aggiunt. tab. III. n. 23. et Sicil. numism. tab. XXXII. n. 1. y) Tom. I. tab. 57. n. 2. z) Rec. des pierr. grav. T. II. n. 45. a) Rec. d'Ant. T. IV. p. 164. b) Supplic. v. 576.

Partem vero mulieris; prodigium vero stupebant.

Sed et numus alius, qui est in museo Caesareo, causam meam eximie juvat, quem sistimus in eadem tabula III. n. 4. Signatus is est a Selinuntiis Siciliae. Havercampus et princeps T. M. mulierem sedentem propter serpentem, quem dextera stringit, Salutem dixere. At multo tutius typum ex decantata apud veteres fabula explicabimus, qua docente Juppiter sub tauri specie Cererem inivit, unde nata Proserpina, aliis dicta Pherephatta, quam deinde filiam suam adultam cum deperiret quoque, draconis adsumpta forma cum ea congressus tauriformem filium genuit, propter quod factum diditus senarius: *Ταυρος δρακοντος, και δρακων ταυρου πατηρ*. In quibus enarrandis sordibus habemus unanimos Clementem Alex.[c]), Eusebium[d]), Arnobium[e]), Nonnum Panopolitem[f]). Atqui Athenagoras, qui idem refert[g]), tauriformem hunc partum diserte Bacchum appellat. Secundum igitur haec enarrata an possumus dubitare, in parte una proponi Jovis cum Proserpina commercium, in altera taurum Bacchum ab his editum, ac propterea cum parentibus in eodem numo conjunctum? quod quidem tanto licebit fidentius opinari, cum numus sit in Sicilia cusus, qua in insula Cereris Proserpinaeque frequens per omnia passim monumenta fuit mentio. At vero non in uno hoc numo absurdae, quam recitavi, fabulae argumentum video contineri. Exstant in museo Caesareo et alibi quadrantes, in quorum aversa est taurus currens reptante infra dracone, in imo ROMA, quem typum difficile erit aliter, quam secundum citatum senarium explicare.

Bacchum propter vini abundantiam et excellentiam, qua praecipue Campania circa Gaurum montem claruit, magnis fuisse adfectum honoribus, non verisimile modo est, sed Sophoclis etiam docemur testimonio, qui sic de Baccho canit[h]): *κλυταν ὁς ἀμφεπεις Ιταλιάν· inclytam qui tueris Italiam*, cui subjicit vetus scholiastes: *δια το πολυαμπελον της χωρας, ob vini in hac regione largos proventus*. Quare cum manifestum deum in hoc animali habeamus, atque ut dixi, verisimilem Bacchum, nequaquam alienum, coronam ei a Victoria offerri, sive adlusum ad veteres de Titanibus et Indis victorias, sive quod civitates ejus numini suas de hostibus victorias acceptas tulerunt. Atque in hac sententia facile explicantur numi antiquissimi tetradrachmi Catanensium, in quorum una parte exhibetur bos hic geminae formae, in altera Victoria gradiens, et unum vel bina diademata soluta praegestans. Nimirum juncto simul utriusque faciei typo habemus Victoriam Baccho diadema offerentem, cujus eum fuisse repertorem olim abunde ex veteribus comprobavi[i]).

Ex dictis patet, mihi nequaquam pugnandum cum iis, qui taurum hunc deum Hebonem, ut diximus, statuunt,

c) Protrept. p. 14. edit. Oxon. d) Praepar. Ev. e) advers. gent. L. V. f) Dionys. L. V. sub fin. et L. VI. v. 157. g) Legat. p. 71. edit. Oxon. h) Antigone v. 1130. i) Num. vet. p. 22.

in qua sententia inde a Matthaeo Aegyptio video esse plerosque eruditos Neapolitanos. Nam idem Hebo teste Macrobio, qui ejus solus meminit, alius non est, quam Bacchus diverso nomine, nempe quem propter nominum varietatem jure *πολυωνυμον* vocat Sophocles [k]). Atque ut videmus ex numis, hoc duplicis naturae animal per plures Campaniae urbes propagatum, sic et Hebonem in aliis etiam ejusdem regionis urbibus observatum intelligimus. Vnam quidem Neapolin memorat Macrobius, sed marmor, quod memorat Matthaeus Aegyptius [l]), addit Calatiam aliam Campaniae urbem:

ΗΒΩΝΙ. ΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΩΙ. ΘΕΩΙ.
ΤΑΓΜΑ. ΚΑΙ. ΛΕΩΣ. ΚΑΛΑΤΙΝΟΣ.

nisi forte illud huic sententiae officit, quod, ut ex verbis Macrobii colligitur, Hebon hic nequaquam tauri, sed viri barbati ac senilis formam habuit.

Neque repugnabo magnopere viris praestantibus, qui ut principio dixi, in hoc typo agriculturae symbolum videat. Sed neque tum Bacchum inficiabitur, qui teste Plutarcho a multis aratri et sationis inventor fuisse creditus est [m]). Secundum Diodorum credebatur Bacchus ductis sub jugum bobus princeps sementem fecisse, unde, inquit, cornuta ipsi facies [n]). Teste Arriano [o]) primus Liber perhibetur boves aratro junxisse, et plerosque Indorum ex erronibus aratores fecisse. Quid si biformi hoc typo indicetur concordia Cereris et Bacchi, qui sunt principes agriculturae dii, quae maxime frumento et vino gignendo constat, sic ut capite hominis cornuto indicetur Bacchus, quem fuisse cornutum novimus, tauro animal, Cereri, quod arationi servit, gratissimum, atque adeo ipsa Ceres? ob quam eandem causam eos etiam conjunxit Virgilius in opere, in quo agriculturae praecepta dictat [p]):

Vos o clarissima mundi
Lumina, labentem coelo quae ducitis annum,
Liber, et alma Ceres.

Adde Pindarum, qui Bacchum vocat *χαλκοκροτου παρεδρον Δαματέρος, aeristrepae assessorem Cereris* [q]), ad quae verba scholiastes: *παρεδρον Δημητρος ειπεν τον Διονυσον, ἐπειδη τῃ ξηρῳ τροφῃ, ἡ ἀνακειται τῃ Δημητρι, παρεπεται ἡ του οἰνου χρησις, assessorem Cereris dixit Bacchum, quia aridum victum, qui ad Cererem pertinet, comitatur vini usus.* Propius ad Campaniam, quae de utroque hoc numine praedicat Florus [r]): *Omnium non modo Italiae, sed toto orbe terrarum pulcherrima Campaniae plaga est. Nihil mollius coelo; denique bis floribus vernat, nihil uberius solo. Ideo LIBERI CERERISQVE certamen dicitur.* Eodem modo Sphingis quoque duplex natura certam recondit allegoriam. Etenim Aegyptii, si fides Synesio [s]), *in sacrarum aedium vestibulis Sphin-*

k) l. c. l) S. C. de Bacch. p. 33. m) Quaest. Graec. p. 299. n) L. IV. c. 4.
o) Hist. Ind. c. 7. p) Georg. I. 5. q) Isthm. Z v. 3. r) L. I. c. 16.
s) de Regno p. 7. et de Provid. p. 101.

gis effigiem collocant, arcanum utriusque virtutis conjungendae symbolum, quae qua parte bestia est, robur, qua vero parte homo est, prudentiam significat.

Et vero non repugnabo illis, qui simili modo volent haec θηρια συνθετα και ἀλλοκοτα explicare. Nam, ut ajebam, mihi in hac disputatione istud unum maxime fuit propositum, ut negarem, hoc typo fluvios veteribus intellectos.

P I C E N T I N I.

Numus *ΠΙΚΕΝΤΙΕΩΝ.* apud unum Goltzium.

A P V L I A.

ACHERONTIA.

ЯΝIИИVЯVКИ *Caput Palladis.*)(*Miles stans d. pateram, s. clypeum cum hasta.* Æ. II.

Insignem hunc musei Borgiani numum olim edidi [t]. Vrbes hoc nomine binae a veteribus proditae; prior mediterranea in Apulia prope Venusiam, altera in Bruttiorum agro ad fluvium Acherontem Alexandro Epiri regi fatalem [u]. Vtri faverit Goltzius edito numo suo *ΑΧΕΡΟΝΤΑΝ*, non constat. Noster una cum simili alio repertus est in vicinia Acherontiae Apulae, quae causa est, cur huic potius prae altera Bruttiorum sit tribuendus. Accedit, numum Osce inscriptum magis Samnio et Campaniae admovendum videri. Ait quidem Festus [x]: *Bilingues Brutates Ennius dixit, quod Bruttii et Osce et Graece loqui soliti sint,* tamen numus Bruttius Osce inscriptus hactenus repertus non est.

Æ. RRRR.

ARPI.

Vrbs antiquae famae, ut dicetur.

Caput Palladis.)(*ΑΡΠΑ. Tres spicae.* AR. III. (Pellerin.)

Epigraphe in reliquis: *ΑΡΠΑΝΟΥ.* vel: *ΑΡΠΑΝΩΝ.*

Typi in his: *Aper,* vel *Equus,* vel *Bos currentes.*

Arpi a Diomede conditi teste Plinio, et Virgilio [y]. De urbis nomine haec post Strabonem et Plinium Servius [z]: *Diomedes in Apulia condidit civitatem, quam patriae suae nomine appellavit, et ARGOS HIPPION dixit, quod nomen postea vetustate corruptum est, et factum, ut civitas ARGYRIPA diceretur, quod rursus corruptum ARPOS fecit.* Ergo equus in his numis alludit ad vetus urbis nomen HIPPION. Aper vero, qui Calydonius est, refertur ad Aetolicam conditoris Diomedis originem, nam ejus pater Tydeus Aetolorum rex fuit, ac propterea Diomedem quoque Theocritus vocat *Καλυ-*

---

t) Sylloge I. in Parergis. u) Plin. L. III. § 10. x) in *Bilingues.* y) L. XI. v. 242. z) ad Aen. XI. 246.

δονιον ἀνδρα [a]). Est autem aper obvius in Aetoliae moneta typus.

Magistratus ΔΑΞΟΥ. ΠΥΛΛΟΥ. ΠΟΥΛΑΙ. obvii in his numis.

* * *

Paruta numum cum typo his Arpis proprio propter praetensam epigraphen ΙΠΠΑΡ. Hippari Siciliae fluvio tribuit. Eundem princeps Turris Muciae Hippa-rino Dionysii senioris filio maluit largiri [b]). Male lectam epigraphen non modo arguit typus apri, sed et literae ΔΑ··· quae sunt residuae magistratus ΔΑΞΟΥ in Arporum numis obvii. Atque ut demus revera legi ΙΠΠΑΡ., tamen hic numus ad hos Arpos pertineret, nam hi, ut dixi, vetere nomine vocabantur ΙΠΠιον ΑΡγος. Vide de his plura in meis Numis vet. p. 29.

De numo ΑΡΠΑΝΟΣ vide, quae moneo in numis *Campanorum* nomine signatis.

AV. ap. Goltz. tantum AR. RRRR. Æ. R.

BARIVM.

Caput Jovis, retro unum vel duo astra. Raro *caput Palladis*, ut est apud Magnan. (Misc. num. T. III.))(ΒΑΡΙΝΩΝ. *Cupido navi insistens sagittam mittit.* Æ. III.

Astra in his numis obtinent vicem globulorum, ceu in numis Capuae. Typi ratio incerta.

Æ. RR.

CAELIVM.

Caput Palladis, vel Jovis.)(ΚΑΙΛΙ-ΝΩΝ, *rarius.* ΚΑΙΛΑΕΙΝΩΝ. *Tropaeum*, vel: *Victoria gradiens coronam, et tropaeum super humero gestat*, vel: *Pallas gradiens d. hastam, s. clypeum praetendit, vel fulmen.* Æ. II. III. (Mus. Caes. Magnan.)

Globuli unus vel duo in parte antica, et plerumque in aversa totidem astra, nimirum pro ipsis globulis posita.

Æ. R.

CANVSIVM.

Ejus numum editum reperio in Miscellaneis Magnani. (Tom. IV. tab. 18.)

Caput virile nudum.)(ΚΑΝΥΣΙΝΩ. *Miles equo citato vectus d. hastam.* Æ. III.

Nolo fidem abrogare numo, nam adfirmavit Abbas Cap Martin Chaupy, vidisse se aeneos binos typo equi et inscriptione ΚΑΝΥΣΙΝΩΝ.

Æ. RRRR.

HYRIVM.

Neque nominis ratio, neque situs satis expeditus, nam et *Hyriam* alii et *Vriam* appellant, et Calabriae etiam a nonnullis accensetur, de quo vide Cellarium. Numi, quos citabo, sunt perantiqui, qui si huc pertinent, necesse est, urbem aliquando florentem in pejus prolapsam, quia exigua deinceps ejus fit mentio.

Caput Palladis, in cujus galea noctua, vel: *Caput muliebre adversum passis crinibus, diademate fastigiato.*)(ΥΡΙΝΑ. ΥΡΙ-ΝΑΙ. ΥDΙΝΑ. ΥDΙΝΑ. *scriptura solita, vel retrograda*, in aliis: ΥΡΙΑΝΟΣ. (Pembrock. Hunter.) in alio: ΥΡΙΕΤΕΣ. (Hunter.) *Taurus cum facie humana.* AR. II.

Hodieque dubii haerent antiquarii, cui urbi hi sint numi tribuendi. Erant, qui sive propter taurum biformem, sive

a) Idyll. XVII. 51. b) Correz. p. 40. et Sicil. num. tab. 100.

propter Oscum Rho sedem illis in Campania quaesivere. Verum urbs cum adfini nomine in ea regione non reperitur, et Rho hujus formae non solum in alphabeto Osco, sed et antiquissimo Graeco habetur. Interim donec certius quid occurrat, in hoc Apuliae Hyrio acquiescimus.

* * *

Caput Palladis.)(*ΤΡΙΑΤΙΝΩΝ. Gubernaculum, et delphinus.* Æ. III.

Numum hunc undequaque integerrimum vidi ipse Nemausi in museo celeberrimi, et omnigena eruditione praestantissimi Seguier. Eundem editum video apud Arigonium, sed scripto mendose *ΙΡΙΑΤΙΝΩΝ* c). Hyrias plures enumerat Stephanus, neque tamen alteri, quam huic Apulae aptius judico hos numos posse permitti, quamquam ab *Τριον* vel *Τρια* insolens sane sit gentile *Τριατινος*.

AR. R. Æ. RRRR.

LVCERIA.

Vetus Dauniorum urbs teste Strabone. A Romanis deducta colonia V. C. 440. d) a quo tempore ex urbe Graeca facta Latina numos Latinos exemplo Brundusii, Paesti, Valentiae etc. signavit.

Epigraphe: LOVCERI. rarius LVCERI.

Typi: *Caput Herculis.*)(*Ejus arma.* — *Caput Palladis.*)(*Rota.* — *Caput Apollinis.*)(*Calvaria bovis.* — *Caput Neptuni.*)(*Delphinus, tridens.* — *Caput muliebre laureatum velatum.*)(*Concha.*

Numos collectos vide in Miscellaneis Magnani.

Globuli plerumque areae inhaerent. Æ. R.

RVBASTINI.

Caput Palladis.)(*ΡΥΒΑΣΤΕΙΝΩΝ. Noctua ramo insistens.* Æ. III. (Pellerin Rec. I. p. 72.)

Rubustinos in Apulia recensent Plinius e), et Frontinus f), ad quod existimo hunc numum pertinere, solo elemento A pro V dubium movente; verum satis constat, quam inique saepe Romani Graecarum urbium nomina Latine reddiderint. Sic *Βρεντεσιον* dixere *Brundusium*, *Πυξους Buxentum etc.* Praeplacet igitur hoc judicium prae altero Pellerinii, qui malebat numum hunc tribuere *Bastae* Calabriae; at quem tum sensum dabimus praefixae syllabae *ΡΥ?* etsi et hanc explicet Pellerinius, sed modo prorsus singulari g).

* * *

Caput Palladis.)(*ΡΥ. vel: ΣΙ. ΡΥ. Spica.* AR. III. (Mus. Neumann.)

Lyra.)(*ΡΥ. Caput bovis cum infulis.* AR. III. (Ibid.)

Vtrum vere hi numi huc sint vocandi, adfirmare non ausim. Istud certum, adlatos esse ex regno Neapolitano.

* * *

ΓΡΟΣΣΟΣ. *Caput Jovis.*)(*ΡΥ. Mulier stans d. pateram, s. cornucopiae.* Æ. III. (Hunter.)

Eodem forte pertinet hic numus. Eum Combius Rhypas Achaiae amandavit.

Æ. RRR.

SALAPIA.

Teste Strabone Argyripensium, sive

c) Num. urb. tab. XI. n. 12. d) Diodor. Sic. L. XIX. c. 72. e) L. III. p. 168. f) de Colon. g) l. c.

Arporum navale, quem nexum numi quoque comprobant.

ΔΑΞΟΥ. Equus gradiens.)(- - *ΑΠΙ-ΝΟ - Delphinus.* Æ. III. (Magnan. Misc.)

Caput Apollinis.)(*ΣΑΛΑΠΙΝΩΝ. Equus currens, supra astrum, vel tridens.* Æ. III. (Pellerin.)

ΣΑΛΑΠΙΝΩΝ. Caput juvenile laur.)(*ΠΥΛΛΟΥ. Aquila stans, pone astrum.* Æ. III. (Hunter.)

ΣΑΛΑΠΙΝΩΝ. Caput Jovis.)(*ΠΥΛ-ΛΟΥ.* in aliis: *ΠΛΩΤΙΟΥ. Aper vel equus currens.* Æ. III. (Pellerin, Magnan, Mus. Caes.)

Habemus in his numis jam *Salpiam*, tam *Salapiam*, et utroque modo appellatam testantur veteres, ut videri potest apud Cellarium, et in meis Numis vet. pag. 28.

Typos equi et apri, item magistratus *ΠΥΛΛΟΥ* et *ΔΑΞΟΥ* jam vidimus in numis Arporum, unde petenda explicatio, et, quod ajebam, hac utriusque urbis numorum concordia probatur nexus inter Arpos, et eorum navale Salapiam.

Æ. RR.

SIPONTVM.

Hujus urbis numum possidere sibi primum visus est Pellerinius[h]), at serius agnovit errorem, docuitque restituendum Hipponio Bruttiorum[i]).

CALABRIA.

BRVNDVSIVM.

Portus notissimus, et ex hoc in Graeciam trajectus.

Graecos *ΒΡΕΝΔΗΣΙΝΩΝ* solus Goltzius vidit.

Colonia deducta est V. C. 510 teste Vellejo[k]), et Livio[l]), atque ex eo tempore dubium non est signatos numos, qui supersunt.

Caput Neptuni laur., quod in plerisque coronat Victoria pone advolans, retro tridens.)(BRVN. *Vir nudus delphino vectus d. Victoriolam, s. lyram, per utramque aream partes assis.* Æ. varii moduli.

Mirus hic partis aversae eques cum lyram constanter manu praetendat, certus videtur Arion Lesbius, cujus fabula abunde nota ex Herodoto[m]), Aeliano[n]), aliisque, atque is cultu fere simili pingitur in numis Methymnae, ex qua oriundus fuit. Nequaquam temere eum Brundusini monetae suae inseruere; nam teste Herodoto[o]) in hoc tractu substitit, cumque ex vicino Tarento Corinthum repetiturus solveret, nautae cupidi ejus vitae insidias struxerunt. Ex quo verisimile, creditum Brundusinis, ex suo portu profecto Arioni miraculum istud contigisse. Recte cum hoc facto Neptunus in parte antica jungitur, nam Arionem servati sui beneficium Neptuno acceptum tulisse, testatur hymnus in ejus dei honorem a se compositus, quemque totum servavit

h) Rec. I. p. 62. i) Suppl. III. p. VII. k) L. I. c. 14. l) Epit. L. XIX.
m) L. I. c. 23. n) Nat. anim. L. XII. c. 45 o) c.

Aelianus p), qui incipit: *Τψιςε θεων ποντιε, Χρυσοτριαινε Ποσειδον κ. τ. λ.*

Magistratus: L. CORN. vel: C. AP. vel: M. BIT. vel: Q. FVL. etc. quos vide in Magnani Miscellaneis. Sunt haec certa Romanorum nomina, et certe IIvirorum, qualia in numis quoque Paestanis passim occurrunt, ex quo efficitur, signatos hos numos a tempore deductae coloniae.

Assium partes solitis signis indicatae constanter in illis occurrunt.

Æ. C.

BVTVNTVM.

Hanc urbem dissimulavit Cellarius, etsi Plinius in hoc tractu *Butuntinenses*, et Frontinus *Botontinum agrum* memorent; in itinerario Hierosolymitano: *Botontones*, (pag. 609.) Peutingeriana: *Butuntos*.

BΥΤΟΝΤΙΝΩΝ. Vir nudus delphino vectus d. diotam, s. clavam.)(*Concha.* Æ. III.

Numum hunc olim ex museo Caesareo vulgavi q), et similem jam indicavit Mazochius r), nisi quod pro concha sit pagurus. En iterum virum super delphino equitem, ut mox in Brundusio vidimus, ac tertium in Tarento videbimus. Eum esse Tarantem heroem, typumque ex Tarentinorum moneta translatum, dubitare non sinit numus Tarenti simillimus, quem in hujus numis intuebimur. Aequales typos suaserit vicinia, et forte Butontum colonos habuit Tarentinos.

Caput Palladis.)(*BΥΤΟΝΤΙΝΩΝ Spica.* Æ. III. (Pellerin Lettres p. 19.)

Numum hunc pridem ex museo Gottifredi citavit Holstenius s). Produxit etiam Haymius t), sed cum in eo legeret *BΥΤΡΟΤΙΩΝ*, urbem quandam Butrotum omnibus geographis incompertam in extremo Bruttiorum angulo finxit. Cujus adeo lectio ex Pelleriniano corrigenda.

Æ. RRR.

HYDRVNTVM.

Nunc *Otranto.* Aeneum *ΤΑΡΟΝΤΙΝΩΝ* solus Goltzius vulgavit. Pellerinius in indice autonomorum *Hydruntum* asterisco notat u), quod signum est, ejus numum in museo suo existere. Sed consultus a Neumanno eruditus Parisinus respondit, epigraphen numi Pelleriniani esse extritam. Consultus etiam Wackerus testatus est, in suo revera legi *ΤΑΡΟΝ*- - - Mihi hujus urbis numum videre non contigit, nec ab alio praeter Goltzium vulgatum reperi.

LEVCA.

Caput muliebre nudum.)(*ΛΕΥΚ. Noctua oleae ramo insistens.* AR. III. (Hunter.)

Scite Combius numum hunc Leucae, vel Leucis Calabriae tribuit. Sane typus aversae totus est Tarentinus, et ex versu Lucani x):

Antiquusque Taras, secretaque litora LEVCAE, apparet, Leucam fuisse Tarento vicinam.

AR. RRRR.

p) L. c. q) Num. vet. p. 30. r) Tab. Heracl. p. 37. s) in Ital. ant. Cluv. p. 282. t) Tom. II. p. m. 123. u) Rec. T. III. x) L. V. 376.

LVPIA.

Vide in *numis Lucaniae in genere.*

SALENTINI.

Praeter argenteum *ΣΑΛΑΝΤΙΝΩΝ* ab uno Goltzio prolatum exstant et aenei:

Caput Palladis.)(*ΣΑΛΑΝΤΙΝΩΝ.* (Α et Ν *colligatis*) *Noctua diotae insistens.* Æ. II.

Numum hunc vulgavit Pellerinius [y]), sed monitus a Khellio, legendum verius *ΚΑΛΑΚΤΙΝΩΝ*, retractavit, quod ante constituerat, numumque esse Calactes Siciliae professus est [z]). At testatur Sestinius, se numum Pelleriniano simillimum, eumque integerrimum Byzantii in museo privato vidisse, utrumque adeo haud dubie esse Salentinorum. Sin istud, mira profecto videri debet perfecta concordia inter monetam Salentinorum, et Calactinorum.

Æ. RRRR.

TARENTVM.

Vrbs maritima, opibus, potentia, magnificentia inter praecipuas liberarum Graeciae urbium, cujus testes ipsi numi, qui ingente numero exstant, fabrica in plerisque mirabili, neque in argento modo, sed et auro, aeneis rarissimis.

Numi antiquissimi:

ΖΑЯΑΤ. *Vir nudus velut uni pedi insidens d. elata plectrum, s. lyram, in area literis minutissimis ΠΤΟ.*)(*Sine epigraphe. Idem typus, sed incusus.* AR. I. (Pellerin Suppl. IV. p. 25.)

Est hic antiquissimus omnium Tarenti numorum hactenus cognitorum persuadente istud non modo forma literarum, sed etiam quod incusus est, quem modum esse certum indicem remotissimi aevi, in Lucania monebimus. In typi explicatu adhaesit Pellerinius. Propter violentum corporis habitum actorem scenicum, vel pantomimum leviter conjicit, quod hominum genus in urbe deliciis corrupta magno fuisse in pretio constat. Sed enim quis credat, γελωτοποιον in monetae publicae thema fuisse lectum? Tarentinorum mores pessime fuisse corruptos, nemo ignorat, at nondum ea aetate, quam numus praefert, qui minimum tertio post urbem conditam saeculo malleo fuerit subditus. Sane Strabo inductam morum licentiam inferioribus temporibus tribuit [a]). Si gestus histrionico adfinis histrionem etiam probat, nihil vetat, quo minus Nemesin, Crimisum, Minotaurum, qui in numis Camarinae, Segestae, Cnossi eodem poplitis violenter flexi gestu proponuntur, histriones faciamus. Alibi diximus, corporis motus violentiores in numis Graecis remotissimae esse vetustatis indicium. Ergo haec numi figura nisi Apollo est, erit forte Arion musicus, quem Tarenti commoratum in Brundusii moneta ex Herodoto docuimus.

Sunt adhuc alii argentei cum eadem vetere scriptura typo *Tarantis delphino insidentis.* (Pellerin l. c. in meis Num. vet. p. 32. *Pegasi.* (Mus. Caes.) Alios vide apud Hunterum et Magnanum.

Numi recentioris aevi.

ΤΑΡΑΣ. *Vir nudus delphino vectus d. diotam, vel tridentem, arcum, galeam,*

---

y) Rec. III. p. 178. z) Suppl. I. p. 50. a) L. VI. p. m. 429.

tripodem etc. gestans, per aream varia alia attributa, et literae.)(*Eques nudus coronam, vel clypeum, hastam etc. gestans, in area nomina magistratus.* AR. II.

Istud numorum genus copia, et varietate, quam minuta signa, manente semper utrinque typo principe, efficiunt, infinitum est, et ingentes Tarentinorum opes plus omnibus veterum testimoniis comprobant. Varia ab eruditis ad hos numos disputata cum spectatis typis, tum inscriptione *ΤΑΡΑΣ*.

Fuere, qui censerent, juvenem delphino insidentem esse heroem Phalanthum. Hic Phalanthus domo Spartanus, et ex Partheniarum numero, sic dictorum, quod non ex legitimo matrimonio nati essent, cum se suumque collegium illiberali loco apud suos haberi videret, inito cum his consilio relicta patria in Japygiam delatus Tarentum pulsis veteribus incolis occupavit. Haec prolixe Strabo [b]). Factum istud in prodigium auxit Pausanias, cum refert, Phalanthum antequam in Italiam perveniret, navi in Crissaeo mari fracta ad litus delphino evectum [c]). Testimonium istud viris eruditis satis idoneum visum, cur hac imagine sisti Phalanthum crederent. Verum graviorem Pausania auctorem puto Aristotelem ipsis numis coaevum, qui teste Polluce [d]) haec tradit in libro περι της Ταραντινων πολιτειας: *Tarentinis esse numum,* ἐφ' οὑ ἐντετυπωσθαι Ταραντα τον Ποσειδωνος δελφινι ἐποχουμενον, *in quo signatus Taras Neptuni F. delphino vectus.* Aristotelis testimonium praeclare confirmat aureus musei Caesarei, in cujus aversa juxta similem juvenem delphino portatum legitur *ΤΑΡΑΣ*, quod nomen pertinere ad ipsum vectorem, eo arguitur, quod in parte antica jam exstat nomen populi *ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ*. Tarantem hunc fuisse filium Neptuni, et Nymphae indigenae, tradit Pausanias [e]), et Aristoteles loco supra citato, a quo et urbs condita est, et nomen abstulit. Servius conditam a Tarante, a Phalantho auctam refert [f]).

Ceterum falsum, quod opinati sunt aliqui, voce *ΤΑΡΑΣ* semper indicari Tarentem conditorem, cum eadem saepe scripta sit propter signum, aut caput Apollinis, Herculis, aut alterius numinis. Ea fere semper urbis nomen notat, quae constanter a Graecis dicitur *ΤΑΡΑΣ*, atque ut habemus in numis *ΑΚΡΑΓΑΣ* et *ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΩΝ*, sic et *ΤΑΡΑΣ* et *ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ*.

Agendum adhuc esset de attributis mire variis, quae Taras manu praefert, quibus aliquando conjeceram indicari ludos a Tarentinis in variorum deorum honorem immoderate celebratos [g]). Equitem partis aversae ut demus esse Phalanthum, non tamen ideo, quod, ut existimat Begerus, clypeum gerit, cui insculptus delphinus, nam variant haec clypeorum ornamenta. Potest etiam eques hic indicare Tarentinorum rei equestris studium a veteribus insigniter celebratum, sic ut teste Stephano ταραντινιζειν

b) L. VI. p. m. 426. c) L. X. p. 831. d) L. VI. p. 280. e) L. X. p. 823.
f) ad Georg. IV. 126. g) Num vet. p. 33.

significaret, armatum et ad pugnas aptum equitatum facere [h]), cum quo consentit et Eustathius [i]), et Aelianus [k]). Quare cum legimus apud Livium [l]), Antiochum M. in praelio ad Magnesiam habuisse equites Tarentinos, aut apud Diodorum [m]), Tarentinos equites cum Antigono contra Eumenem dimicasse, aut apud Polybium [n]), fuisse eos in utroque exercitu cum Philopoemenis, tum Machanidae Spartani, intelligendus est equitatus Tarentinorum disciplina imbutus. Erant vero docente eodem Livio Tarentini equites, *binos secum trahentes equos* [o]). Secundum haec explicanda sunt verba Ciceronis, majori criticorum parti non intellecta: *Quae de Tarentinis in militia laboravi etc.* [p]). Propter Tarantem Neptuni F. et urbis conditorem dixit Horatius: *Neptunoque sacri custode Tarenti* [q]), et propter Phalanthum Spartanum, qui, ut diximus, coloniam huc advexit, dictum Ovidio *Lacedaemonium* Tarentum [r]). Virgilius ex vetere Laconiae nomine urbem vocavit Oebaliae turres altas [s]). Jure ergo negavit Polybius, dubitari posse, esse Tarentinos Spartanorum colonos, et cum his cognatione junctos [t]).

* * *

Caput muliebre perelegans.)(*ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ. Neptunus sedens s. tridentem, adstat puellus utraque manu elata deo adblandiens.* AV.

Illustre hoc cimelium, et omnibus artis illecebris conspicuum edidi ex museo M. Ducis [u]). Dixeram ibi, adstantem puellum esse Tarantem Neptuni F., de quo mox egimus.

* * *

Caput Herculis imberbe leonis exuviis tectum.)(*ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ. Figura nuda in citis bigis d. flagellum.* AV. (Pellerin Lettre I. tab. 2.)

Caput idem.)(*Sine epigraphe. Mulier nuda in citis bigis s. tridentem, in area ΚΛΗ.* AV. (Pembrok P. I. tab. IV.)

Numus praecedens etiam sequentis patriam enunciat. Mulier cum tridente haud dubia est Amphitrite Neptuni uxor, cui deo Tarentum sacrum. Hercules partis anticae confirmat verba Virgilii, qui Tarentum *Herculeum* appellat [x]).

* * *

ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ. Caput Palladis.)(*Figura nuda delphinorum bigis vecta, infra* NIK. AV. IV. (Beger T. I. p. 327.)

Marinum iterum numen, ceu in numo praecedente, in hac aversa exhiberi puto. Begerus propter adscriptum NIK. aliquid ad Victoriam pertinens auguratur, sed hae literae certum sunt magistratus initium.

* * *

ΤΑΡΑΣ. Vir nudus delphino vectus d. sagittam, s. arcum, in area ⊢HP.)(*Vir nudus eques s. clypeum cum hasta, d. hastam intorquet.* AR. II. (Mus. Caes.)

h) in Ταρας. i) ad Dionys. v. 376. k) Tactic. cap. 45. l) L. XXXVII. c. 40.
m) L. XIX. c. 20. et infra. n) Hist. IX. c. 10. 11. o) L. XXXV. c. 28.
p) ad Attic. L. V. ep. 19. q) L. I. Od. 28. v. 29. r) Met. XV. 50. s) Georg. IV. 152.
t) L. VIII. c. 28. u) Num. vet. p. 30. x) Aen. III. 551.

Caput Palladis galeatum.)(*ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ. Hercules leonem suffocans.* AR. III. (Mus. M. Ducis.)

Notandus in utroque numo Tarenti cum Heraclea Lucaniae nexus, quam constat fuisse Tarenti coloniam. Hujus numi, ut infra docebimus, constanter ⊢ΗΡ. inscribuntur, et perpetuus in his typus Pallas et Hercules leonem opprimens. Vide quae plura de his numis olim monui [y]).

* * *

Caput Palladis galeatum.)(*ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ. Noctua expansis alis fulmini insistens, in area* ΣΩ. AR. III. (Mus. Caes.)

Caput Palladis galeatum.)(*Sine epigraphe. Noctua stans expansis alis, in area* ΣΩ. AV. (Pellerin Rec. I. tab. XXII. n. 2.) AR. (Mus. Caes.)

Caput Palladis galeatum.)(*ΥΝΥΑΝΙΩ. Noctua expansis alis fulmini insistens, in area* ΣΩ. AR. III. (Mus. Caes.)

Caput barbatum redimitum diademate, cui hedera intexitur.)(*ΥΝΙΑΝΙΩ. Noctua expansis alis fulmini insistens, in area* ΣΩ. AR. II. (Mus. Caes.)

Caput Palladis galeatum.)(*ΤΑΡ. ΑΘΗ. in alio: ΝΕΥΜΗΝΙΟΣ. ΠΟΛΥ. in alio: ΟΛΥΜΠΙΣ. in alio: ⊢ΗΡΑΚΛΗΤΟΣ. vel ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΗΣ. Noctua oleae ramo insistens.* AR. III. (Pellerin Rec. I. tab. IX. Beger Th. Br. T. I. p. 444. Hunter tab. 29. et 56. Mus. Caes.)

Ex his primus insignis, quod adjecto urbis nomine patriam profitetur, quo fit, ut trium proxime sequentium, qui hanc mentionem dissimulant, patriam certo teneamus; quem si prae oculis habuisset Pellerinius, nequaquam numum aureum, quem secundo loco descripsi, Athenas avocasset. Juvatur judicium istud etiam literis ΣΩ., quae ut aream numi I., ita et trium proximorum occupant. Quis fuerit Tarentum inter ac Athenas nexus, quem non tam communis Palladis ac noctuae typus, quam adscripta in numorum postremorum uno nomina *ΤΑΡ. ΑΘΗ.* aperte indicant, dicere non habeo.

ΥΝΥΑΝΙΩ. ΝΕΥΜΗΝΙΟΣ. ΠΟΛΥ. ΟΛΥΜΠΙΣ. certa sunt magistratuum nomina, etsi horum primum non videatur pure Graecum, de quo difficile arbitrari. Perperam igitur Begerus [z]), et Nonnius [a]) numos similes inscriptos *ΟΛΥΜΠΙΣ*, vel *ΟΛΥΜΠΙΑΣ* Olympiae Elidis adscripserunt. Olympis viri nomen notum ex marmore Gualtheri: *ΟΛΥΜΠΙΣ. ΥΠΕΡΒΟΛΟΥ* [b]).

Caput barbatum numi IV. certum est Bacchi Indici, quod praeclare confirmant numi Naxi Siciliae, in quibus videre est caput simillimum non modo spectato cultu, sed et lineamentis. At constat, hanc Siciliae urbem cumprimis fuisse Baccho devotam.

* * *

Concha.)(T. *inter tres globulos.* AR. VI. (Hunter.)

T. *inter tres globulos.*)(T. *inter tres globulos.* AR. VI. (Hunter, Mus. Caes.)

Sunt numuli minimae molis paullo plus duobus granis Anglicis adpendentes.

y) Numi vet. p. 32. z) l. c. a) Goltz. T. III. p. 45. b) Haverc. in Parut. p. 170.

* * *

TAPAN. *Vir nudus delphino vectus d. diotam, s. cornucopiae.*)(*Concha.* Æ. III. (Mus. Caes. Magnan Misc. T. III. tab. 50. 51.)

Hos solos novi aeneos Tarenti numos. Vicinum Butuntum numos cum simili utrinque typo percussit.

* * *

Magistratus frequens mentio. Aliquos in numis cum typo Attico jam vidimus. In aliis *ΛΥΚΙΝΟΣ. ΑΡΙΣΤΩΝ. ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΗΣ. ΑΡΕΦΩΜ. ΘΥΑΡΕΩΝ.* etc. In plerisque magistratuum vocabula sunt decurtata.

* * *

Deducta colonia V. C. 632. teste Velleio c) ferire deinceps monetam desivit.

* * *

De numo aeneo, in quo eruditi videre sibi visi sunt caput Archytae Tarentini, vide, quae in numis Romanis gentis Proculeiae docebo.

AV. RR. AR. C. Æ. RRR.

VXENTVM.

Hodie *Ogento*, est Ptolemaei *Οὔξεντον*. In Peutingeriana scribitur *Vhintum*, sed observo, saepe in hac poni h pro z, sic: *Cyhico*, *Ahoton*, pro *Cyzico*, *Azoton*. Scriptum igitur *Vhintum* pro *Vzintum*, et hoc pro *Vxintum*, quoniam inferiore aevo vix aliquod fuit discrimen inter *Z* et *Ξ* Graecorum. Huic urbi recte tribuuntur numi:

Caput Palladis, pone S.)(ΟΞΑΝ. *Hercules stans d. clavam, s. cornucopiae, in area* S *et ramus.* Æ. III. (Mus. Caes. Pellerin Suppl. III. p. 96.)

Caput Jani geminum imberbe.)(ΟΞΑΝ. *Hercules d. clavam, s. cornucopiae Victoriam desuper volantem suspicit.* Æ. II. (Mus. Caes.)

Patet ex his numis, urbem Graecis dictam *Oxantum*, pro quo serius dictum *Vxentum*, quo modo Graecum *ΟΡΣΑΝΤΙΝΩΝ* fuit Latinorum Vrsentum Lucaniae, de qua infra.

Æ. RRR.

LVCANIA.

Vrbes vetustate, potentia, et numorum cum copia, tum artificio praestantes complectitur, quanquam Lucani ipsi, Graecis *Λευκανοι*, quatenus indigenae essent et mediterranei, et non adventitii Graeci, qui litora fere tantum insedere, ignobiles essent ac barbari, sic ut eos Isocrates eodem loco, quo Triballos putaret. (Orat. de Pace.)

* * *

Opportune hoc loco agemus de numis *incusis*, quos unius Magnae Graeciae urbes, at majore numero Lucania, protulere. En earum catalogum: in Calabria *Tarentum*, in Lucania: *Buxentum*, *Metapontum*, *Posidonia*, *Siris*, *Sybaris*, in Bruttiis *Caulon*, *Croton*. Cum dico numos *incusos*, nequaquam intelligo eos, qui

c) L. I. c. 15.

tales sunt per monetariorum festinationem, dum metallum numo jam signato impositum ab hujus parte convexa eandem imaginem, sed concavam mallei ictu accepit, quales copiosos in omni metallo, ac praecipue gentium R. numos habemus; verum eos, qui tales evaserunt ex certa lege monetaria uni huic tractui propria. Secundum hoc ergo institutum videmus in numis Caulonis, Posidoniae, Sybaris una parte stantem Jovem, Neptunum, taurum, altera parte eadem signa, sed labore concavo. Sunt tamen in his ipsis numis, etsi fere omnes tenuissimae sint laminae, manifesta indicia duplicis matricis; nam in numo Metaponti, quem infra citabimus, hinc comparet spica exstans, inde caput bovis incusum, in numo Crotonis hinc tripus exstans, inde aquila incusa, in numis Posidoniae incusis reliquis omnibus saepe tridens, palliumque Neptuni operis exstantis, in omnibus vero his epigraphes literae semper prominent. Manifestum igitur, ad formandos hos numos adhibitam matricem duplicem, quarum una tota concava efficit partem numi convexam, altera majore sui parte convexa nonnullis partibus concavis effecit aversam numi concavam nonnullis tamen partibus convexis. Quae ratio hanc monetae legem, quam aliarum gentium nulla imitata est, suaserit, incertum. Istud indubitatum, numos similes inter antiquissimos esse putandos, quod persuadent cum signa ipsa veterem adhuc rigorem spirantia, tum literarum forma pervetusta. Vide, quae plura de his eximie scripsit Cel. Barthelemyus in praeclaro suo Tentamine palaeographiae veteris d).

Numi LVCANIAE in genere.

Caput Martis galeatum barbatum.)(*ΛΟΥΚΑΝΟΜ. Pallas propere gradiens et respiciens utraque manu clypeum objicit hasta ad humeros inclinata.* Æ. II. (Mus. Caes.)

Caput Cereris spicis coronatum, in alio: *Caput Victoriae.*)(*ΛΟΥΚΑΝΟΜ. Juppiter nudus gradiens d. fulmen intentat, s. hastam.* Æ. III. (Mus. Caes. Pellerin, Magnan Lucan. num. tab. 4.)

Caput Jovis laur.)(*ΛΥΚΙΑΝΩΝ. Aquila stans expansis alis et respectans, in area coleopteron.* Æ. II. (Mus. Caes.)

Caput Herculis leonis exuviis tectum.)(*ΛΥΚΙΑΝΩΝ. Pallas propere gradiens et respiciens utraque manu, clypeum praetendit hasta ad humerum inclinata.* Æ. II. (Mus. Caes.)

Quae de his numis Lucano populo tribuendis olim disserueram e), hoc loco restituenda videntur.

Typi hi omnes ad minimos usque apices, et numorum ipsa fabrica adeo cum Bruttiorum moneta conspirant, ut horum monetam crederes, nisi aliud diceret epigraphe. Ergo istud saltem certum, eos a populo, qui Bruttiis contiguus fuit, certa ratione ac consilio signatos, quod idem quoque de Mamertinis Siciliae, quorum numi Bruttiis item sunt

d) Mem. B. L. T. XXIV. p. 44. e) Sylloge I. p. 4.

simillimi, probabile est. Priores duos numos ad Lucanos Bruttiis conterminos pertinere, epigraphe *ΛΟΥΚΑΝΟΜ* satis quidem indicat, sed apparet etiam, signatos illos tum, quando Graecorum lingua per liberalius cum Latinis commercium vitium facere coepit, nam probe Graece nunquam dictum est *Λουκανια*, sed *Λευκανια*; ut etiam nunquam probe *Λουκιος*, sed *Λευκιος*.

Plus difficultatis offerunt numi duo posteriores inscripti *ΛΥΚΙΑΝΩΝ*. Horum unum Frölichius, credo propter nominis adfinitatem, Lycio Thessaliae tribuit f), quae sententia valere nequit propter caussas adlatas. Pellerinius a Bruttiis signatos mavult, quorum pars sede in Lucania fixa sese ad aliorum discrimen *Λυκιανους*, tanquam *Bruttios Lucanos*, dixissent g). Conjectura mera. Mazochius late probare adnititur, tribuendos esse *Lupiae* Calabriae, hodie *Lecce*, quam vetere aevo Graecis dictam *Λυκιον* autumat tantum, non probat h). Verum si Lupiam pertinent tanto intervallo a Bruttiis dissitam, qua is ratione tam perfectam horum numorum cum Bruttiis similitudinem explicabit? Quid si statuamus, quoniam certum est, ad hunc eos tractum pertinere, *Lycianos* hos alios non esse, quam ipsos Lucanos, atque ut iidem perversa orthographia in praecedentibus numis dicere se poterant *Λουκανους* pro *Λευκανους*, ita errore altero sese dixisse *Λυκιανους*, dictione hac sponte ex adoptato semel *Λουκανοι* Latinorum fluente, vetere inter *Υ* Graecorum, et V Latinorum concordia; nam quod Graeci *μυς*, *κυβος*, idem Latini dixere *mus*, *cubus*, *etc.* Sic Appianus quoque ex Latinorum Bruttiis fecit *Βρυττιοι* i), qui pure *Βρεττιοι* dicebantur, et in numis Cretae *Lupius* procos. scribitur Graece *ΛΥΠΙΟΣ*.

Æ. RR.

ATINVM.

Dictum Plinio, ad Tanagrum fl.

Caput Palladis, pone 4. *globuli.*)(*ΑΤΙΝΙΩ* (*retrograde*). *Noctua stans, in area vas, et* 4. *globuli.* Æ. III. (Hunter.)

Similes typos habet etiam numus, quem Rybastinis Apuliae tribuimus.

Æ. RRRR.

BVXENTVM, seu PYXVS.

De hac urbe sic Strabo: *post Palinurum* PYXVS (*Πυξους*) *promontorium, portus, et fluvius - - Condidit Micythus Messenes in Sicilia princeps.* Stephanus: *Πυξους --- ὁ οἰκητωρ Πυξουντιος.* Plinius: *Buxentum graece Pyxus.* Nimirum nomen traxerit *ἀπο της πυξου*, *a buxo*, ex quo Romanis dicta *Buxentum.* In *ἱστοριων συναγωγῃ* Scaligeriana legitur: *Μικυθος δυναστης Ρηγιου και Ζαγκλης πολιν ἐκτιζε Τευξουντα*, pro quo lege *Πυξουντα*, quod miror non observatum Scaligero.

ΓΥ+ΟΕΜ *Bos opere exstante.*)(ΜΟΗΖϤΖΜ *Bos incusus.* AR.

Illustrem hunc numum indicatum video a Winckelmanno k). Epigraphe Graeca vetustissima, quam perperam Etruscam idem statuit, resolvitur in literas *ΠΥΞΟΕΣ*. Est hoc vocabulum ipsum urbis

f) Not. elem. p. 97. g) Rec. I. p. 52. h) Tab. Heracl. p. 519. i) in Hannibal.
k) Hist. art. edit. Vindob. p. 138.

nomen pro *ΠΥΞΟΕΙΣ*, pro quo per crasin *ΠΥΞΟΥΣ*, *Πυξουντος*, uti *Σελινους*, contractum ex *Σελινοεις*, pro quo in numis *Σελινοες*, de quo vide plura in Selinuntis Siciliae moneta. Ex vocabuli hujus literis commemorandum elementum + pro *Ξ* positum, quod solo situ differt a X, quod in numis Naxi Siciliae passim pro *Ξ* usurpatur. Reliquae literae cognitae jam sunt ex numis Sybaris et Posidoniae, uti et eae, quae in aversa vocem *Siris* constituunt, qua de urbe infra.

Lubet in palaeographiae Graecae gratiam numi tam praestantis aetatem scrutari. Testibus Strabone et Stephano citatis Buxentum conditum est a Micytho, quem etsi servili conditione natum Anaxilaus Rhegii tyrannus moriens tutelae filiorum praefecit, quam eum sancte atque integre obivisse liberaliter collaudant Diodorus, Herodotus, Pausanias, Macrobius. Mortuus est Anaxilaus teste Diodoro [l]) V. C. 278., ex quo Micythus tutelam auspicatus est, conditumque idem Buxentum circa annum V. C. 283. refert [m]). Eodem Diodoro teste [n]) Micythus anno V. C. 287. tutela decessit, qui adeo anni utrinque sunt termini incunabulorum urbis, et ex quo efficitur, numum praesentem signari non potuisse ante annum V. C. 278.

Concordia cum Siri altera Lucaniae urbe, de qua infra. Hujus alterum exemplum habemus in numo Crotonis et Pandosiae, tum Lai et Posidoniae.

AR. RRRR.

COPIA.

Vide *Sybaris.*

GRVMENTVM.

Caput muliebre.)(*ΓΡΥ.* *Equus saliens.* Æ. III.

Numum hunc vidi Romae in museo Abbatis Chaupy. Non dubitabat vir eruditus isti eum Lucaniae urbi largiri, cum praeterea prope eam reperiri illum contigerit. In eadem sententia serius fuit etiam Cl. Combius, qui numum similem ex museo Hunteriano vulgavit.

Æ. RRRR.

HERACLEA.

Colonia Tarentinorum teste Livio, unde et Straboni dicitur *Heraclea Tarentinorum* [o]). Conditam a Tarentinis V. C. 321. refert Diodorus [p]), et quidem ex ruinis Siris, sed alii inter utramque distinguunt. Et sane utriusque urbis nexus ex numis ipsis non obscure apparet, quos descripsimus supra in Tarento.

Vt saepe molesti sunt numi nomine Heracleae insignes propter copiam urbium sic appellatarum, quarum unus Stephanus tres et viginti nominat, ita Heracleae Lucanae numos commode distinxeris praefixa urbis nomini aspirata ⊢, quae hac forma soli huic tractui propria est, et frequenter in Tarenti quoque numis occurrit, et de qua fuse ac erudite agit Mazochius [q]), et egi ipse supra in Prolegomenis capite XVII. Sed observandum, quemadmodum numi omnes hac aspirata praediti haud dubie hujus sunt Heracleae, ita argui non posse, nonnullos, qui ea

l) L. XI. c. 48. m) L. XI. c. 50. n) L. XI. c. 66. o) L. VI. p. m. 429.
p) L. XII. c. 36. q) Tab. Heracl. variis locis.

carent, ad eandem revocari nequire. Vt enim monetarii, ceu videbimus, variarunt in reliqua urbis inscriptione, ita hanc aspiratam poterant vel addere, vel omittere.

Epigraphe:

HE. in parvis argenteis, in quibus: *Caput Herculis imberbe.*)(*Leo currens.* Eos huic Heracleae tribuo, quia in Graecia M. reperiuntur; nam similes et Pellerinio [r]), et Neumanno et mihi nuper ex eo tractu adlati fuere. Sunt hi Heracleae antiquissimi, nam τo *H* aspiratae vice fungitur, et *E* positum pro *H*.

ͰH. ͰHPA.

ͰHPAKΛHIΩN. plerumque.

ͰHPAKΛEIΩN. rarius. (Hunter.)

ͰHPAKΛEΩN. in numo, quem edidi. (Num. vet. p. 37.)

HPAKΛEΩTAN. quem eodem loco edidi, et huc vocavi propter similem fabricam, et caput Bacchi, cujus insignior apud hanc Heracleam cultus. Ab ea dialectus Dorica non aliena, nam oppidani per Tarentum ἀνεκαϑεν fuere Lacones, et in toto eo tractu valuit Dorismus.

Typi: in antica plerumque: *Caput Palladis,* in aversa: *Hercules leonem suffocans*, qui typus obvius. In aliis: *Hercules stans cum armis suis*, vel *semetipsum coronans*, vel *ejus arma tantum* etc. — *Caput Palladis.*)(*Noctua oleae ramo insistens*, typus Atticus, cujus quoque similes sunt inter Tarentinos.

Pallas stans ad aram sacrificat.)(*Dioscuri stantes.* Æ. III. (Magnan. Miscell.) Dioscurorum cultus a majore patria Sparta petitus.

Magistratuum decurtata nomina: *ϮIΛΩ.* (Num. vet. p. 36.) *ΛOΛ.* etc.

* * *

AΘH. XAΛK. scriptum in numo cetera obvio juxta caput Palladis recte quidem *AΘHναν XAΛKιοικον* Spartanorum notabit, verum turbat numi praeco unus Goltzius.

AV. RRR. AR. C. Æ. RR.

LAVS.

Graecis *Λαος* oppidum et fluvius, qui Lucaniam ab occidente a Bruttiis diremit testibus Strabone et Plinio. Gentile Stephano est *Λαϊνος*, cum quo numi epigraphe ad amussim conspirat.

ΓΑΣ *Bos cum facie humana stans et respiciens.*)(NOM *Bos cum facie humana stans.* AR. I.

Eximium hunc numum, ac totum ex indole hujus tractus primus edidit Cl. Ignarra [s]), restituit Magnanus [t]). Ille utriusque partis epigraphen conjungendo, cujus exemplum etiam offert Abacaenum Siciliae, legit *ΛAINOΣ*, numumque huic Lao tribuit. Inique viri praestantis judicium sollicitat Magnanus, quoniam, ut ait, elementum primum *Γ* in vetustissimo Graecorum alphabeto nunquam potentiam τov *Λ*, sed *Π* habet. Non meminit vir eruditus, in numis Cauloniae, quos idem edidit, literam *Λ* eodem modo formari, quorum similem etiam pictum stitit Barthelemyus [u]). Hoc praeterea numo docemur, bovem biformem etiam in Lucania pastum.

r) Suppl. III. p. 85. s) de Pal. Neap. t) Misc. IV. tab. 28. et Lucan. num.
u) B. L. T. XXIV. p. 30.

* * *

ϟΛΛ. *Bos stans cum facie humana.*)(◇7 *Bos cum facie humana stans et respiciens.* AR. I. (Minervin. de monte Vulture tab. III.)

En tibi ejusdem Lai numum pervetustum alium a priore diversum. In antica legitur *ΛΑΙ*, in aversa *ΠΟ*, quibus dubium non est indicari concordiam *Laum* inter et *Posidoniam*. AR. RRRR.

METAPONTUM.

Vrbs longae antiquitatis; nam si oppidanis fides, condita est ab Epeo, cujus instrumenta, quibus Trojanum equum fabricatus est, in templo Minervae ostentabant teste Justino. Numorum eximie locuples est.

Numi antiquissimi:

META. (*scriptum literis perantiquis.*))(*Sine epigraphe. Spica incusa.* AR. II. (in meis Num. vet. p. 38. Mus. Caes.) In alterius aversa: *Caput bovis incusum.* AR. III. (Mus. Caes.)

Numi sic incusi et opus Lucanum, et remotum aevum indicant, ut dixi in prolegomenis ad numos Lucaniae.

* * *

Vir nudus stans d. clavam super humero.)(META. *Spica.* AR. I. (Magnan. Misc. T. III. tab. 26.)

Minotaurus stans d. quid simile paterae, s. arbutum.)(META. (retrograde.) *Spica.* AR. I. (Ibid.)

Vir nudus adversus stans d. oblongum ramum frondosum humi attinet, s. bacillum.)(META. *Spica.* AR. II. (Edidi ex Mus. Caes. in Sylloge I. p. 5.)

Omnes hi numi cum ab antiquitate, tum typis sunt illustres. In numo altero Minotaurum per caput bovinum, et reliquum corpus hominis quis inficiabitur? Monumenta vetera, quae famigeratum istud monstrum sistunt, copiosa citavi supra in dissertatione III. ad numos Campaniae. Atque idem hic Minotaurus ultro explicatum sufficit viri nudi in numo primo stantis cum clava, qui certus est Theseus monstri domitor. Utrumque igitur horum numorum thema est conjungendum, et sic conjunctum exhibetur in eximia gemma Musei Caes., quam edidit Stoschius [x]), ipse serius restitui [y]). Theseo perinde atque Herculi clavam pleraque veterum monumenta addunt. Ejus causa una, quod ex poetarum sententia heroes vetustissimi hoc praecipue armorum genere sunt usi, quo etiam usum Oriona eleganter describit Homerus [z]):

Τονδε μετ', Ωριωνα πελωριον εισενοησα
Θηρας ὁμου ειλευντα κατ' ἀσφοδελον λειμωνα,
Τους αὐτος κατεπεφνεν ἐν οιοπολοισιν ὀρεσσι,
Χερσιν ἐχων ῥοπαλον παγχαλκεον, αἰεν ἀαγες.
Post hunc, Orionem ingentem vidi,
Feras simul venantem per floridum pratum,
Quas ipse occidit in desertis montibus,
Manibus habens clavam totam aeream, semper infractam.

Causa altera, eaque propior, quod Herculem Theseus imitari in omnibus voluit, ac propterea constanter etiam clava est usus, ut latius dixi in laudata dissertatio-

x) Pierr. grav. tab. LI. y) Choix de pierr. grav. tab. 32. z) Od. V. 571.

ne. Quae sit causa argumenti Cretensis in numo M. Graeciae, ignorare me profiteor. Cretenses ab expeditione Sicula, qua caesum Minoem regem suum ultum ibant, tempestate in Japygiam ejectos, et plures in hoc tractu urbes occupasse, aut condidisse, veterum plures docuere [a]).

Numi III. argumentum magis abstrusum. Quo loco numum hunc olim vulgaveram, verisimile dixi, eo exhiberi δενδροφοριαν, seu *ramorum gestationem*, ad veterum ritus sacros pertinentem [b]). Arbitretur lector.

Numi recentioris aevi.

Epigraphe:

META. fere constanter, sed aliqui numi sic inscripti ad Mesembriam Thraciae pertinent, in quo peccatum a Goltzio, ut in hujus urbis numis dicetur.

ME. METAΠ. METAΠΟΝ. METAΠΟΝΤΙΝ., rarius *METAΠΟΝΤΙΝΩ.* (Hunter.) METABO, de qua epigraphe infra.

Caput Cereris, vel: *Palladis galeatum alatum*, vel: *Martis barbatum*, vel: *virile cornutum jam barbatum, jam imberbe.*)(META. *Spica, cujus culmo divergenti attributa varietatis mirae et jucundae insident, ut: clava, diota, caduceus, fulmen, aratrum, Pegasus, tripus, noctua, forceps, mus etc. et quod rarius, triquetra Sicula.* (Hunter.) AR. III.

Inter deorum capita observandum caput arietis cornu onustum, idque jam barbatum, jam imberbe. Eadem varietas habetur etiam in numis Cyrenaicis, in quibus censemus exhiberi Jovem Ammonem, ejusque filium Bacchum. Si nolimus in numis quoque Metapontinis admittere Libycum hunc Jovem, etsi satis constat ex Pausania [c]), eum ab Eleis quoque eximie observatum, ac praecipue Spartanis [d]), possumus capita haec utrolibet cultu putare Bacchi, quem barbatum habemus in numis Tarenti et Naxi, imberbem cornutum in numis Nuceriae Campaniae.

Spicae, qui typus Metaponto fere proprius, ratio ab agriculturae opibus petenda, quae tantae fuere, ut oppidani Strabone teste [e]) auream messem Delphis dedicarent, quod et factum a Myrhinaeis et Apolloniatis refert Plutarchus [f]).

* * *

NIKA. *Caput Victoriae diademate revinctum.*)(*METAΠΟΝΤΙΝ. Spica, super cujus culmo malum Punicum.* AR. II. (Mus. Pr. Waldek.)

* * *

ΣΩΤΗΡΙΑ. Caput Cereris adversum spicis ornatum.)(META. *Spica.* AR. II. (Mus. M. Ducis.)

Numum hunc olim edidi [g]), ac constitui, voce *ΣΩΤΗΡΙΑ* intelligi *Salutem*, atque sic dici ipsam Cererem ἀντονομαστικως ob soli ubertatem, quo sensu Maronitae quoque Bacchum in numis propter vini abundantiam dixere *ΣΩΤΗΡΑ*.

* * *

Caput juvenile diadematum, retro ΣΤ.

a) Herodot. L. VII. c. 170. Strabo L. VI. p. m. 427. Plutarch. Quaest. Graec. 35. b) Sylloge I. p. 5. c) L. V. c. 15. d) Lacon. c. 18. e) L. VI. p. m. 406. f) de Pyth. orac. p. 401. g) Num. vet. p. 38.

)(METABO. *Spica.* AR. II. (Magnan. Luc. num. tab. 37.)

Teste Stephano Metapontum conditum fuit *ἀπο Μεταβου του Σισυφου του Αἰολου, a Metabo Sisyphi F. Aeoli N.* Addit: *τον γαρ Μεταποντον οἱ βαρβαροι METABON ἐλεγον, Metapontum enim barbari dixerunt METABON*, et in hanc sententiam Eustathius [h]). Hujus Metabi jam meminit Virgilius [i]):

Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe.

ad quem versum Servius: *Metabus fuit dux Graeci agminis, qui juxta Adriaticum mare Metapontum condidit.* Strabo ex Antiochi testimonio ipsam etiam urbem appellatam Metabum adserit [k]). Verisimile, ex indigenarum lingua et conditorem dictum Metabum et urbem, subinde idem nomen a Graecis in *Μεταποντον*, et *Μεταποντιον* detortum. Vide de hoc plura in Salmasii exercitationibus Plinianis. Habemus igitur in insigni hoc numo hinc caput ipsius Metabi cultu regio, inde urbis nomen METABO, sive, ut ait Stephanus, secundum barbarorum dialectum, sive sic ad conditoris memoriam expressum.

* * *

Mercurius nudus stans dextera super candelabro extensa, s. caduceum, in area ET. et circulus.)(*ME. OBOΛOΣ. Spica.* Æ. II. (Mus. Caes.)

ME -- *Caput Cereris.*)(*OBOΛOΣ. Spica.* Æ. (Motraye Voyage T. II. tab. 7. n. 40.)

Ex numo priore, eoque integerrimo corrigendum vitiosum musei Hunteriani numum, in quo Cl. Combius pro *OBOΛOΣ* legit *ΘEOΛOΣ.*, quemque propterea Theodosiae Chersonesi Tauricae tribuendum putavit, corrigendum etiam Goltzium perperam in simili numo legentem *NIΣAIΩN*, lepidamque ejus explicationem a Cupero oblatam, jam olim latius disputavi [l]). Maximum numi pretium est inscriptum *OBOΛOΣ* unico in numis Italicis valoris scriptura expressi exemplo. Numos, qui pondus aut valorem literis notatum offerunt, recitavi in Prolegomenis generalibus cap. IX.

* * *

Magistratus ΛEYKIΠΠOΣ, aliique nominibus decurtatis *MAX. AΘA.* etc.

AV. Goltziani. AR. C. Æ. R.

POSIDONIA, PAESTVM.

Prope Silarum fl. in litore Tyrrheno. A Doriensibus condita auctore Solino. Serius Sybaritae urbem missis eo colonis auxere [m]). De urbis appellatione Plinius: *oppidum Paestum, Graecis Posidonia,* et Strabo: *in Posidonium sinum, qui nunc Paestanus vocatur, et urbs Posidonia, Paestus, in medio sinu jacens.* Nomine Posidoniae Graecos, Paesti Latinos habemus numos, eosque tanta copia, ut teste Paschali Magnonio in solo museo Carafae Noiensium ducis LXX. fere numismata nomine Paesti, eaque varia numerentur, et fere totidem Posidoniae nomine [n]). At nuper Paulus Ant. Paoli in magnifico opere, in quo Paesti rudera exhibentur, numos quadringentis plures seu Posidoniae, seu Paesti, seu Vistluis nomine signatos vulgavit.

h) ad Dionys. V. 368. i) Aen. XI. 540. k) L. VI. p. m. 406. l) Sylloge I. p. 7.
m) Strabo, Scymnus Chius. n) de ver. Posid. orig. p. 24.

Quisquis operosis ac incredibilibus conjecturis delectatur, legat, quae de urbis origine et etymo prolixe meditatus est Mazochius [o]), quo in argumento laudatus Magnonius multo est versatus simplicius, ac propterea sanius.

Numi Posidoniae nomine.

ΓΟΜ. Γ◇Μ. ΓΟΜΕ. ΓΟΜΙ. ΓΟΜΕϟ. ΓΟΜΕϟ◁Α. ΓΟΣΕΙ. ΓΟΣΕΙΔΩ. ΓΟΣΕΙΔΑΝ. ΓΟΣΕΙΔΩΝΕΑ. ΓΟΣΕΙΔΑΝΙΑ. In uno eodemque numo musei Caesarei legitur hinc *ΠΟΣΕΙΔΩΝ*, illinc *ΠΟΣΕΙΔΑΝ*.

M in his numis est sigma antiquissimae formae. *ΠΟΣΕΙΔΑ* et *ΠΟΣΕΙΔΑΝΙΑ* oppidanorum originem Doricam testantur. Istud jam ex Solino constabat. Sed et Suidas [p]): *το δε Ποσειδανειον δηλον ὁτι Δωριεων.*

Epigraphe jam moris nostri est, jam retrograda, et plerumque in utraque numi facie exarata.

Typi:

Neptunus gradiens pendente ex humeris palliolo s. extenta, d. tridentem intorquet.)(*Idem typus, sed incusus.* In alio: *Taurus stans vel gradiens.* In alio: *Bos cum facie humana.* (Ignarra de Pal. Neap. p. 264.) AR. I. II.

Neptunus, Graecis *Ποσειδων*, ad urbis nomen adludit. Taurus his numis insertus, vel quod Neptuni victima est secundum Maronem [q]): *Taurum Neptuno* etc., vel nexum cum Sybaritis supra statutum indicat, in quorum numis taurus obvius.

Exstant et aenei Posidoniae numi typo a prioribus non multum diverso.

* * *

Aureum unus edidit Goltzius cum epigraphe: *ΠΟΣΕΙΔΩΝΕΑΤΑΝ*. Eidem geminum argenteum protulit Bergerus, sed inscriptum *ΠΟΣΕΙΔΙΠΠΟΣ.* [r]), quem nunc satis constat esse Maroneae Thraciae, atque, ut satis apparet, Goltzianum quoque adficta epigraphe *ΠΟΣΕΙΔΩΝΕΑΤΑΝ.*

* * *

Concordiae cum *Lao* ejusdem Lucaniae numum perantiquum vide supra in ejusdem Lai moneta.

AV. Goltzianus. AR. R. Æ. RR.

Numi Paesti nomine.

De conversa urbis fortuna haec Aristoxenus apud Athenaeum [s]): *Posidoniatae ad Tyrrhenicum sinum positi, qui antea Graeci, in Tyrrhenorum aut Romanorum barbariem lapsi, mutata lingua et institutis reliquis, festo quodam die ex iis, qui sunt in Graecia celebres, exeunt, memoriamque renovant et priscorum nominum, et consuetudinum antiquarum ac legitimarum patriae, lacrimatique, et sortem suam mutuo conquesti discedunt.* Aristoxeni orationem eximie comprobant numi. Nam pro vetere Posidoniae nomine exsurgit novum Paesti, argento succedit aes, artificio insigni labor barbarus, amissum institutum patrium eloquuntur inscripta IIvirorum nomina. Veteres urbis opes testantur reliquiae substructionum, quae in nostram aetatem duravere, et ab

o) Tab. Heracl. p. 499. seq. p) in *Ποσειδωνειον.* q) Aen. III. v. 119.
r) Th. Br. T. I, p. 273. s) L. XIV. p. m. 632.

eruditis Anglis edita sunt in opere: *the ruins of Paestum,* cum tabulis aeneis XXIV. Londini 1768., et proxime in alio opere Latine et Italice scripto: *Paesti, quod Posidoniam etiam dixere, rudera. Romae* 1784. *auctore Paulo Antonio Paoli.*

Colonia deducta fuit V. C. 480. teste Velleio [t]), et ab eo tempore percussi numi Latinum Paesti nomen praeferentes.

Epigraphe:

PAE. PÆ. ΓΑES. ΓΑIS. PAIST. ΓΑISTANO. In nonnullis legi *ΠΛISTΛNO*, adfirmat idem Cl. Paoli, ex quo arguit, oppidanos quoque *Plistios* dictos. Verum in his *Λ* aliud non est, quam *A* transversa linea multatum. Eodem teste in nonnullis legitur etiam PASTANO, et PIISTANO [u]).

Typi admodum varii. Praeter variorum Deorum capita comparent *aper, templum, prora navis, ancora, gubernaculum, delphinus, cornu copiae* etc. Insigniores sunt:

DEA. BONA. *Dea sedens cornu manibus tenet.*)(L. MARCI — FIAVI. IIVIR. PAE. *in medio* S. Æ. III. (Mus. Caes. Magnon. Orig. Paest.)

Deae Bonae cultum cum Romanis colonis huc migrasse numus hic docet. Cur ea cornu praeferat, mihi ignotum.

ΓΑEST. Quatuor scuta instar Macedonicorum disposita, infra 4. globuli.)(*Cornu copiae.* Æ. III. (Magnan. Lucan. num. tab. 31.)

Scuta sic in orbem disposita in numis fere tantum Macedonicis observantur. Tamen etiam in moneta Philadelphiae Lydiae, et Callatiae Moesiae observantur.

Caput Neptuni. ΓΑISTANO. Cupido delphino vectus d. coronam, s. tridentem. Æ. III. (Magnan. Lucan. num. tab. 29. Mus. Caes.)

Caput Neptuni, pone S.)(*ΓΑIS. Tridens, in area* S. C. Æ. III.

Numum hunc vulgavi ex museo M. ducis [x]). Insignem facit additum S. C., quo indicari opinabar, Paestum ex S. C. deductam coloniam, ut revera Vellejus Paestum inter eas colonias enumerat, quae *jussu senatus* deductae sunt [y]). Ceterum cum numus hic unicus foret, qui S. C. adderet, lubens acquiesco judicio Neumanni opinantis, vitio numi oculis meis illusum, et quod S. C. videbatur, verius esse ornamentum tridentis, suadentibus istud numis similibus aliis magis integris.

* * *

Magistratus: IIviri, ut L. ARTV. C. COMIN. IIVIR. (Mus. Caes.) In nonnullis infra typum templi scriptum QVI., quo Mazochius existimat indicari templum QVI*rini* [z]). Hanc sententiam evertit numus Magnonii, in quo juxta caput virile nudum legitur QVIN. Pellerinius mavult esse literas ἀρχαιουσας IIviri [a]). Verisimilius videtur, notari QVIN*quennalis,* quo nomine saepe IIviri in numis Hispaniae compellantur. Cl. Paoli similis numi literas QVI. S. PAES. explicat: QVI*nquennalia Sacra* PAES*ti*, quo vereor, ut eruditorum adsensum auferat, quando solitarium illud S, certa in his numis

t) L. I. c. 14. u) l. c. tab. 49. x) Num. vet. p. 39. y) L. I. c. 14. z) Tab. Her. p. 513. a) Suppl. II. p. 19.

semissis nota, aliam vocem constituere nequit.

* * *

Patroni: CN. COR. M. TVC. PATR. *intra coronam.* (Mus. Caes.) Verbum PATR. significare *patronos*, jam viderunt Pellerinius, et Magnonius [b]). Non repugnare, eosdem esse IIviros, et ejusdem coloniae patronos, probavi in meis Numis vet. p. 40. Patroni leguntur etiam in numis Gadium, et variarum Bithyniae urbium.

* * *

PONT. In numo Magnonii scriptum: FAD. PONT. Vir eruditus posteriorem vocem explet PONT*ifex.* Vt insolentius videri possit additum IIviro munus pontificium, confirmari tamen haec sententia posset numo Magnani, in quo praetenditur lectio: D. FAD. EPVL. [c]). Nam si Fadius sese *epulonem*, seu VIIvirum epulonum profiteri potuit, cur non et pontificem? Verum in hoc numo legendum L. PVL., non EPVL., probant numi similes musei Caesarei, et apud Magnonium. Videtur ergo FAD. PONT. indicare bina IIvirorum nomina, ut saepe alias in numis Paestanis.

* * *

DEM. In numo Magnonii legitur: D. FAD. L. PVL. DEM. Postrema vox an cognomen est? an potius DEM*archum* notat, quem magistratum fuisse apud Neapolin auctor est Spartianus [d])? Res minus certa, praecipue cum constet, IIviros coloniae Paestanae praefuisse.

* * *

Assis partes in omnibus Paesti numis notantur.

Æ. C.

Numos binos, in quorum antica juxta caput laureatum leguntur literae P. S. S. C., in aversa nomina IIvirorum, in Catalogo musei Caesarei Paesto tribuendos putavi. Observavi serius ex numis magis integris, certum in iis esse Tiberii caput. Quare cum certum non minus sit, Italiae urbes numos cum imperatorum capite nunquam signasse, a Paesto haud dubie sunt arcendi. Eos descriptos reperies in moneta Carthaginis Africae, in cujus eos parte habendos tenuis est conjectura.

* * *

Exstant numuli argentei IV. formae:

Caput juvenile adversum, nonnunquam passis crinibus.)(*Delphinus, granum hordei, acrostolium, concha,* aut pro his: *Taurus cum facie humana,* epigraphe vel moris nostri, vel retrograda: SISTVVS, 8ISTVVS, 8ISTVVIS, ΨΙΣΤΕΛΙΛ, VVTNIS. etc.

Numos hos Passerius [e]), Mazochius [f]), et Ignarra [g]) Paesto tribuerunt, in quorum sententiam nuper ivit etiam Paoli in opere aliquoties laudato, propterea quod ii copiosi inter rudera veteris Paesti reperiuntur. At Guarnaccius eos Faesulis Etruriae [h]), Magnonius in citata dissertatione Plistiae Campaniae largiti sunt. Singulorum argumenta ejusmodi sunt, ut negare adsensum citra pertinaciam liceat, et rectius cum iis actum iri existimo, si hactenus inter incertos seponantur. Ceterum esse

b) ll. cc. c) Luc. num. Tab. 27. n. 12. d) in Hadr. e) Gori Symb. lit. T. II.
f) Tab. Her. p. 530. g) de Pal. Neap. p. 262. h) Orig. Ital. T. II. p. 227.

Samniticos, vel Oscos, non patitur dubitare literarum forma, et consentit cum hoc judicio regio, in qua ii copiosius reperiuntur, nimirum Campania, ut diserte testatur Cl. Ignarra [i]), aliique. Atque ut concedam etiam, numos hos esse Paestanos, nunquam sane adducar, ut credam, esse eos antiquiores pervetustis iis incusis Posidoniae nomine insignibus, quam sententiam post alios nuper recoxit Cl. Paoli. Literae Oscae nullatenus sunt signum remotae antiquitatis, quod variis eruditis visum, sed praevalentium in urbibus Graecis Oscorum indigenarum, quo in argumento fui longior supra dissertatione I. Campaniae numis subjecta.

AR. R.

P Y X V S.

Vide *Buxentum.*

S I R I S.

Sita ad fluvium cognominem prope Heracleam, cujus postea fuit navale; nam urbs ipsa pridem exstitit a Trojanis, ut ferebant indigenae, condita teste Strabone.

Numum *argenteum* antiquissimae notae, in quo Siritis nomen, scriptum retrograde ·MOHϟϤϟM *Sirinos* cum nomine Buxenti conjungitur, supra in Buxento vidimus. Sed et seorsim aenei editi exstant apud Pellerinium: (Suppl. III. p. 88.)

ꟷEI. *Caput Mercurii.*)(*Diota.* Æ. III.

ΛΑ. *Caput Mercurii.*)(*ΣΕΙΡΙ.* *Aquila stans, in area corona.* Æ. III.

ꟷEIRIZ. *Prora navis.*)(KOT. *Diota.* Æ. III.

ΛΑ, numi alterius videtur notare *Lagariam*, quae urbs perquam vicina fuit Siriti aedificata ab Epeo equi Trojani architecto, ut tradit Strabo, Lycophron, ejusque enarrator Tzetzes [k]), nisi forte notat Laum ejusdem Lucaniae. Numum postremum propter typos utriusque partis, atque etiam literas aversae KO. forte aptius Corcyram revocaveris, quod patebit hujus insulae numos contendenti.

Æ. RRR.

SYBARIS, THVRIVM, COPIA.

Sybaris sita ad ostia fluvii cognominis in sinum Tarentinum exeuntis. Vrbis ingentem potentiam commemorant Strabo, Herodotus, Diodorus, sic ut in bellum adversum Crotoniatas trecenta suorum millia educeret. Sed enim luxu, qui in proverbium abiit, perdita, et Crotoniatas stolido bello adorta, ab his consilio Pythagorae, duce famigerato Milone victa et eversa est, ut haec enarrat Diodorus [l]), quod factum D. circiter annis ante Christum colligit Mazochius [m]), ex calculo Diodori V. C. 243. [n])

Nomine SYBARIS.

Numi antiquissimi:

VM. *Bos stans et respiciens.*)(*Sine epigraphe. Idem typus, sed incusus.* AR. I. II.

Numi similes pridem cogniti, sed cum nondum constaret, V esse vetus Graecorum *Υ*, et M vetus *Σ*, et lectionem praeterea retrogradam, diu in VM*brorum* moneta perperam sunt habiti. Nunc certi jam sumus, legendum *ΣΥ.*, eosque esse Sybariticos, quod ex sequentibus amplius patebit. Bos stans et respiciens perpetuus est ac proprius Sybaritarum typus, incertum qua de causa. Hi numi, ut et sequentes

i) l. c. k) V. 930. l) L. XII. c. 9. m) Tab. Her. p. 502. n) L. XI. c. 90. et L. XII. c. 10.

per fabricam tam remotam profitentur aevum, ut Sybaritarum adhuc re integra, nimirum saeculis V. ante Christum natum feriri facile potuerint. De numis id genus incusis egimus in Prolegomenis ad numos Lucaniae.

* * *

VM. *Bos stans et respiciens, cujus dorso insidet cicada.*)(*Sine epigraphe. Idem typus, sed incusus.* AR. I. (Mus. Caes.)

VM. *Bos stans et respiciens.*)(M *circum quatuor globuli.* AR. III. (Magnan, Mus. Caés.)

Numum priorem causa cicadae, super bovis dorso garrientis, quam in hactenus cognitis non observaveram, olim vulgavi [o]). Vtrum globuli numi alterius rationem ponderis habeant, decidi vix poterit.

* * *

MV. *Bos stans et respiciens.*)(MV. *Typus similis.* AR. I. (Dutens.)

Differt a praecedentibus scriptura non retrograda, sed moris nostri.

* * *

Epigraphe extrita. Bos cum capite humano et barbato stans et respiciens.)(*Sine epigraphe. Idem typus, sed incusus.* AR. II. (Mus. Caes.)

Hunc quoque numum, singularem plane, luce dignum putavi [p]). Eum ὡς ἐν παρόδῳ a Cl. Ignarra ex museo ducis Nojae indicatum video, qui et testatur, juxta scriptum legi solitum VM. [q]), tanto gratiore testimonio, quód certum me etiam reddit, hunc quoque numum esse Sybáriticum, quod, exesa inscriptione, suspicabar tantum ex modo bovis respectantis, et typi in aversa repetiti, et introrsum hiantis. Habemus ergo in Sybaris quoque moneta biforme illud monstrum, sed *Συβαριτικῶς* propositum, nempe respicientis ritu.

* * *

VM. vel ΛΥVM. *Bos stans.*)(*Neptunus stans d. extensa, s. tridentem vibrat.* AR. III. (Hunter.)

Vt pars antica Sybarin, sic aversa Posidoniam respicit. Eodem modo Crotonem et Veliam commissas infra in Crotone videbimus.

Numi recentiores:

Caput Palladis galeatum laureatum.)(*ΣΥΒΑ. Bos stans et respiciens.* AR. IV. (Mus. Caes.)

Propter ea, quae disputabo, addo numum alium:

Caput Palladis.)(*ΘΟΥ. Bos stans, et respiciens.* AR. IV. (Mus. Caes.)

Hi numi eximii sunt laboris, et quantum ex fabrica et literis, quae novissimae sunt formae, potest conjici, non multum sane Alexandri M. aevo videntur vetustiores. At istud ipsum est, quod historiae in speciem repugnat. Ejus causa necesse est, ea, quae urbis excidium consecuta sunt, paucis attingere. Vrbem a Crotoniatis circa annum V. C. 243. eversam ex Diodoro docuimus. Prosequitur idem hic scriptor Siculus [r]): anno LVIII. postea quam haec contigere, Thessalum quendam collectis Sybaritarum reliquiis urbem instaurasse, cumque eam annis VI. tenuisset, rursum a Crotoniatis cum suis

o) Sylloge. I. p. 8. p) Sylloge I. p. 8. q) de Pal. Neap. p. 266. r) L. XI. c. 90.

pulsum. Idem repetit infra atque sic historiam retexit [s]: Sybaritas iterum exules impetratis ab Atheniensibus auxiliis, vocatisque in societatem ex universa Peloponneso colonis reversos in patriam ex oraculi monitu prope veterem Sybarin apud fontem, cui nomen *Thuriae,* novam urbem molitos, quam a fonte *Thurium* appellavere. Factum istud, ut diserte docet Dionysius Halicarnassensis [t]), anno V. C. 310., quo eodem anno teste Plinio [u]) Herodotus Thuriis historiam suam condere coepit, qui patria Halicarnassensis tamen Thurius dici consuevit, quod socium se deducendae Thurium coloniae adjunxisset, ut refert Strabo [x]). Ex Diodori calculo id factum biennio ante [y]). Verum non diu, prosequitur Diodorus, concordia inter Thurios constitit. Nam cum veteres Sybaritae colonos adscititios inferiores ducerent, hi inito consilio, nam numero superiores fuere, Sybaritas prope omnes internecione delent, et suo urbem arbitrio regere incipiunt permissa Charondae constituendae reip. cura. Idem paucis docet Aristoteles [z]).

In hac oratione, quod ad numos praesentes attinet, nihil aliud turbat, nisi quod Diodorus hunc civitatis dissensum, et veterum Sybaritarum exitium nimium tempori constitutae coloniae, seu anno V. C. 310. admovet. Quo enim, quaeso, tempore secundum hanc Dionysii historiam descriptum hic numum *ΣΥΒΑ* signatum statuemus? an ante primum Sybaritarum excidium D. ante Christum annis? at tam remotam aetatem diffitetur, ut dixi, ejus fabrica, et literarum forma. An paullo post restitutam circa annum V. C. 310. urbem? Verum huic adhuc aetati repugnat labor perelegans, caput Palladis multum exstans, ejusque nitoris, qualis illud in pulcherrimis Veliae, Metaponti etc. numis sistitur; praeterea characterum lex novissima, qui istud adhuc aevum in hoc praecipue tractu propalam inficiantur. Confer velim numum Buxenti et Siritis ejusdem Lucaniae urbium non multum dispari aetate, ut vidimus, percussum, et fabricam bovis incusi, tum literas *ΠΥΞΟΕΣ* antiquissimae rationis cum praesente Sybaris, ac tum aude tantae illum antiquitatis profiteri. Certum igitur vel ab hac ipsa causa, multis serius annis, quam istud dicere videtur Diodorus, alterum hoc Sybaritarum factum contigisse, et verisimiliter vergente ad finem saeculo IV. urbis conditae. Et vero auctori huic cetera praeclaro non satis fuisse veterem hujus urbis historiam cognitam, satis apparet ex his, quae copiose de Charonda Thuriorum legislatore eodem loco per insignem parachronismum refert, quem jam notarunt Wesselingus [a]), et Bentlejus [b]).

Si igitur numus hic ad alteram restitutae Sybaris epocham est revocandus, aliud etiam docet, quod ad urbis appellationem a novis colonis inductam pertinet. Strabo et Diodorus ab his novam aedificatam urbem prope veterem Sybarin adserunt, eamque a fonte Thuria ap-

s) L. XII. c. 10. t) in Lysia T. II. p. 82. u) L. XII. § 8. x) L. XIV. y) l. c.
z) de Rep. L. V. c. 3. a) p. 485. in nota. b) Epist. Phalar. p. 364.

pellatam Thurium, vel Thurios. Alii, ut Stephanus et Varro [c]) generatim: *Sybaris, postea Thurium,* vel *Thurium antea Sybaris.* Non negamus, novum istud nomen mox urbi inditum a fonte ab oraculo indicato, sed continuo abolitum vetus Sybaris negamus. Sane verisimile, Sybaritas, quos eodem loco Diodorus exclusis colonis adscititiis dominatum in nova colonia praeripuisse refert, per innatum in veterem patriam adfectum nequaquam passos continuo veterem urbis appellationem interire, et quod sequitur, perrexisse deinceps quoque Sybaris nomine ferire monetam, quod descriptus numus egregie docet. Quin cum duae essent in urbe factiones, una Sybaritarum, altera adventitiorum Graecorum, a vero non abhorret, illam Sybaris, hanc Thurii nomine feriundos numos curasse. Neque praetereunda animadversio alia, quam citati numi suppeditant. Constat, veterem in Sybaritarum numis typum fuisse bovem respicientem, solitum Thuriorum, bovem cornupetam. At in numo II. habemus nomen quidem Thuriorum, sed typum Sybariticum bovis respectantis, argumento satis evidente, numum hunc signatum, cum utraque gens adhuc cohabitaret, et concordiae causa, forte simulatae tantum, Thurini Sybaritarum typum adfectarent. Sed enim dubium non est, Sybaris nomen tum plane abolitum, quando Graeci Sybaritas, ut diximus, everterunt, horum odio in ipsam etiam Sybaris appellationem porrecto.

AR. R. AEneos vix credo exstare.

Nomine THVRII.

Originem urbis, causamque nominis Sybaris in Thurium mutati mox commemoravimus. Soli adeo numi recensendi supersunt.

Caput Palladis.)(ΘΟΥΡΙΩΝ. *Bos cornupeta.* AR. II. III.

Palladis galea in his numis, perinde ac Veliae, variis sigillis ornata comparet. In tribus musei Caesarei galeae inserta est Scylla jam utramque manum attollens, jam globum, jam remum, ceu in denariis Pompeji, manu elata jactans. Idem monstrum fuisse insertum galeae Flaminii adversus Hannibalem egressi narrat Silius Italicus [d]):

Scylla super, fracti contorquens pondera remi,
Instabat, saevosque canum pandebat hiatus.

Bos, qui in numis hujus urbis, cum adhuc Sybaris appellaretur, placidus stans respectabat, idem in numis fere omnibus recentioris fabricae Thurii nomine signatis toto nisu irruens fingitur. Credo, hac imagine adludi ad nomen urbis recens. Ejus me commonefecit scholiastes ad Sophoclis Ajacem mastig. v. 212. *Θουριος, ὁ ὁρμητικος. Θουριον δε οὐδετερως, πολις, ἡ και Συβαρις,* id est: *Θουριος, qui cum impetu fertur. Sed Θουριον in genere*

---

c) de R. R. d) Punic. V. 133.

neutro urbs, quae et Sybaris. Vnde et saepe legas apud Homerum, aliosque: *Θουριος Αρης, Θουριος Αιας,* nempe cum toto impetu in hostem ruebant, et talis fingitur Ajax in numis Locrorum, Mars saepe in numis cum Graecis, tum Latinis. Ex eadem etiam causa in numis gentis Thoriae bovem irruentem scalptum puto, nempe Dorice *Θοριος* idem quod *Θουριος*. Novum quid me eruisse putabam, sed diu postea, quam haec scripseram, vidi, simile quid docuisse eruditum Begerum [e]).

* * *

Caput Palladis.)(*ΘΟΥ. Bos stans et respiciens.* AR. IV. (Mus. Caes.)

Rarissimum hunc numum propter typum Sybariticum inter primos puto a Thuriis signatos. De eo multis jam egi supra inter numos Sybaris nomine notatos.

* * *

ΘΟΥΡΙΑ. Caput Cereris spicis coronatum.)(*ΙΣΤΙ - - Bos cornupeta.* Æ. III.

Numum descripsi, qualis sistitur a Magnano [f]). Teste Stephano urbs dicebatur *Θουριοι, Θουρια, Θουριον,* Livio etiam Thuriae.

* * *

Caput Apollinis.)(*ΘΟΥΡΙΩΝ. Lyra, et fulmen.* Æ. III. (Magnan.)

Disceptantibus Thuriis, quis deus urbis suae conditor sit habendus, consultus Apollo Delphicus semetipsum pro conditore obtulit [g]).

* * *

Magistratus ΜΟΛΟΣΣΟΣ. ΑΡΙΣ-ΣΩΦΙ. ΗΡΑΚ. etc. (Mus. Caes.)

AV. unicus. (Magnan.) AR. C. Æ. RR.

Nomine COPIAE.

Stephanus [h]): *Thurii urbs Italiae, prius Sybaris, a fonte Thurio, postea vero COPIAE.* Explicatius Strabo [i]): *Thurii longo tempore fortuna usi secunda tandem a Lucanis in servitutem subacti sunt, Tarentinisque eos opprimentibus ad Romanos confugerunt. Hi Thuriis jam attritis colonos miserunt, et urbem COPIAS nuncupaverunt.* Deductam coloniam statuit Livius V. C. 561. [k]). Non diu durasse appellationem Copiae, ex scriptoribus Latinis omnibus discimus, quibus haec urbs constanter vetere Thurii nomine appellatur.

Caput Palladis, vel Herculis imberbe, retro 3. vel 4. globuli.)(COPIA. *Cornu copiae, in area decurtata IIvirorum nomina, ut:* L. C. C. *etc. et totidem globuli.* Æ. III.

Cornu copiae ad urbis nomen alludit, nam symbolum illud simpliciter et *copiam* fuisse dictum, eruo ex Lactantio [l]): *Nam simulacrum ejus* (Fortunae) *cum COPIA et gubernaculo fingunt.*

* * *

Numos aeneos inscriptos COPIA, qui hinc capita J. Caesaris et Augusti,

e) Th. Br. T. I. p. 332. f) Brut. num. tab. 104. g) Diodor. Sic. L. XII. c. 35. h) in Θουριοι. i) L. VI. k) L. XXXIV. 53 et L. XXXV. 9. l) Instit. L. III. c. 29.

inde navim exhibent, esse Lugduni Galliae, in hujus moneta dictum.

Æ. RR.

THVRIVM.

Vide supra in *Sybari*.

VELIA.

Ad mare Tyrrhenum et sinum cognominem, condita a Phocaeensibus Ioniae, quos Persae solum vertere coegerunt, ut videre est apud Herodotum [m]), et Strabonem [n]). Vtroque hoc teste, tum et Diogene Laertio [o]) a Phocaeensibus dicta *Τελη* recte secundum numos, serius *Ελεα*, Latinis promiscue *Velia* et *Elea*, unde Ciceronis Zeno Eleates [p]). Vrbis opes eloquuntur numi copiosi, et insignis operis.

Caput Palladis tectum galea varie ornata.)(*ΤΕΛΗΤΩΝ.* (*in uno Hunteriano, qui etiam est in Vitzaiano, legitur ΤΕΛΗΤΕΩΝ.*) *Leo gradiens, vel: leo cervum aut pagurum depascens.* AR. II. III.

Ingens horum numorum suppetit copia, in quibus typus princeps semper idem, at discrimen faciunt galea Palladis jam alata, jam grypho, Centauro, delphino ornata, aut attributa varia supra leonem posita, inter quae insigniora pentagonum, et triquetra Sicula, quin de aliquo cum Sicilia nexu constet, aut denique magistratuum, ut verisimile est, literae priores. Insignis etiam operis est leo, seu cum pacatus ingreditur, seu cum urgente fame vires suas in cervum exserit, plane secundum Homerum [q]):

Ωστε λεων εχαρη μεγαλῳ επι σωματι κυρσας,
Ευρων η ελαφον κεραον η αγριον αιγα
Πεινααν· μαλα γαρ τε κατεσθιει,
Sicut leo gaudet, cum in magnum corpus incidit,
Nactus aut cervum cornutum, aut agrestem capram,
Esuriens; avide enim devorat.

quem locum eleganter suum fecit Maro [r]).

* * *

Caput juvenile tenui filo redimitum.)(*ΤΕΛΗ.* *Noctua oleae ramo insistens.* AR. III.

Similes etiam numi sunt aenei, in quorum antica varia sunt deorum capita. Huc etiam Sestinus refert binos Hunterianos cetera similes, in quorum uno omisso urbis nomine legitur retrograde *ΕΗΠΟ*, in altero *ΛΕΥΚΑ*, Combio illum Hipponio, hunc Leucadi tribuente. Sin istud, inscripta haec nomina magistratum indicabunt.

* * *

Magistratus: *ΚΑΣΙΛΩΚΟΥ* vel *ΦΙΛΙΣΤΙΩΝΟΣ* minutissimis literis inscripta galeae Palladis [s]). In aliis tantum nominum initia.

Concordiae cum Crotone illustrem numum vide in numis Crotonis Bruttiorum.

AV. Goltziani, AR. C. Æ. RR.

Numi VELIAE Latini.

Ad eandem urbem vocari solent numi, aenei omnes:

m) L. I. c. 167. n) L. VI. o) L. IX. § 28. p) Tusc. L. II. c. 22. q) L. II. v. 23.
r) Aen. XII. 723. s) Magnan Luc. num. tab. XIII. 8. Goltzius.

VE (*literis colligatis.*) *Caput juvenile laur.*)(*Bacchus sedens d. botrum, s. thyrsum.* Æ. I. (Pellerin, Mus. Caes.)

Caput Palladis, superne duo globuli.)(VE. (*literis colligatis.*) *Noctua oleae ramo insistens.* Æ. II. (Mus. Caes.) In aliis: *Duo delphini.* Æ. II. (Magnan.)

In aliis: *variorum numinum capita, tres lunae, et totidem astra, aquila, concha etc. adstituto semper monogrammate* VE, *et plerumque globulis.* Æ. I. II. III. (Mus. Caes. Magnan.)

Numos hos ad urbem quampiam Italicam pertinere, luculente comprobant globuli, cumque aptior alia non occurreret a literis VE incipiens, placuit referre Veliam. Et addicit huic judicio numus alter propter Palladis et noctuae ramo insistentis typum, qui frequens est quoque in numis Graece inscriptis. Civitatem Veliensibus datam tradit ipse Cicero [1], a quo tempore lingua Latina Graecae in numis successit.

Æ. R.

VRSENTVM.

Vrsentinos in Lucaniae populis unus Plinius nominat. Numum apud Beneventum repertum jure huc duxit Pellerinius. (Suppl. II. p. 24. Lettres p. 20.)

Caput muliebre.)(*ΟΡΣΑΝΤΙΝΩΝ. Vir nudus stans d. pateram, s. arcum.* Æ. III.

Æ. RRRR.

BRVTTII.

Populus in extremo Italiae angulo multas et praeclaras urbes complexus, quae ingente numero et rara elegantia numos dedere. Communi etiam totius gentis nomine signati, qua in urbe, incertum, qui propter copiam vilescerent, nisi propter insigne opus in pretio essent.

De concordia monetae Bruttiae cum numis Mamertinorum Siciliae, et Lucaniae nomine inscriptis in singulorum moneta agimus.

Lubet Bruttiorum numos magis illustres secundum triplex metallum describere.

Numi AVREI.

Caput Neptuni diadematum, pone tridens.)(*ΒΡΕΤΤΙΩΝ. Mulier velata hippocampo vecta, cujus caudae insistens Cupido sagittam retrorsum emittit.* AV. III. (Mus. Caes.)

Insigne propter argumenti leporem cimelium. Mulier equo marino seu vecta, seu rapta Amphitrite est, aut alia quaepiam ex mulierum catalogo, quae justo numere inamabilis dei marini cor laesere.

Caput Herculis juvenis diadematum, retro clava.)(*ΒΡΕΤΤΙΩΝ. Victoria gradiens d. fulmen, s. palmam, pro pedibus ara.* AV. III. (Mus. Caes.)

In numo priore vidimus Neptuno datum diadema, in hoc Herculi, raris in utroque attributis. Sed et illo redimitam Victoriam infra videbimus. Etiam tributum Victoriae fulmen insolentius; tamen et fulmen in Boeotorum numo usurpat. Numus est eximiae fabricae.

---

1) Orat. pro Balbo c. 21.

In aliis aureis est *Victoria in bigis.* (Magnan, Neumann.) Bayardus in simili inter Herculani rudera reperto legit *KPETTIKΩN*, et nescio quam Balbi sui cum Cretensibus communionem somniat [u]). Lege et in hoc solitum *BPETTIΩN*.

* * *

Numi *ARGENTEI,* quos obiter describo.

Protome Victoriae alata.)(*Bacchus nudus stans seipsum coronans.* — *Caput Junonis velatum transverso sceptro.*)(*Neptunus stans d. pede capitello ordinis Ionici insistens, s. hastam.* — *Caput Palladis.*)(*Aquila.* — *Aream horum numorum minuta varia sigilla obtinent.*

Numos hos cumprimis commatis nitor commendat.

* * *

Numi *AENEI,* quos describere non attinet, quoniam in museis omnibus abundant. Memorari tamen volunt sequentes:

NIKA. Caput Victoriae diadematum.)(*BPETTIΩN. Juppiter nudus stans d. fulmen intorquet, s. hastam.* Æ. III. (Mus. Caes.)

Nomen Victoriae Graecum *NIKA*, Dorice pro *NIKH* his numis pretium conciliat.

* * *

Caput muliebre paguro obtectum.)(*BPETTIΩN. Pagurus.* Æ. II. III. (Mus. Caes.)

Pagurus insolens capitis muliebris cultus, quemque non facile femina probaverit. Winckelmanno hac imagine sisti Amphitriten visum. (*Monum. ant. p.* 52.)

* * *

Globuli partes assis in aeneis compluribus observantur.

* * *

Numum inscriptum Phoeniciis literis, quem perperam Bruttium contendit Pellerinius [x]), recensebimus in tractatu de numis Phoeniciis inter numos Siculophoenicios, quem monetae Phoeniciae propriae subjectum dabimus.

AV. RR. AR. et Æ. C.

BVTROTVM.

Numum male huc adactum vide in Butunto Calabriae.

CARCINVM.

Numi *KAPKINIΩN* apud unum Goltzium.

CAVLONIA.

Mare Ionium tangit. Condita ab Achaeis teste Strabone, unde petenda ratio dialecti Doricae in numis. Ejus originem urbis late expositam vide a Frölichio [y]).

Numi antiquissimi:

KAVΛ. KAVΛO. *scriptura vel retrograda, vel solita. Vir imberbis nudus gradiens d. elata quid ramo simile, s. extenta, cui nonnunquam parva figura insistit, adstantem cervum protegit.*)(*Idem typus, sed incusus.* AR. I.

Egregii sunt hi numi propter omnes longae vetustatis characteres. Literae horum numorum sunt antiquissimae Graecae, non, quales Mazochius, ejusque filii in pervetustis his Graeciae M. numis vident, Etruscae. De numis sic incusis vide quae diximus in Prolegomenis ad numos Lucaniae.

---

u) Catal. Hercul. p. 398. x) Suppl. III. p. 91. y) Animadv. in num. urbb.

* * *

Numi minus antiqui. Nam fabricae recentissimae nullum novi, cum in omnibus picturae quispiam rigor appareat vetustiori aevo proprius. Sed enim tempore bellantis cum Romanis Pyrrhi eversam a Campanis refert Pausanias *).

Epigraphe in his vel solita, vel retrograda: *KAΥ. KAΥΛ. — KAΥΛO-NϟATAN*, (Mus. Caes.) — *KAV⌐⊙NϟA-TAM*. quem edidi ex museo Caesareo a). Magis obvii: *KAΥΛΩNIATAN*, vel *KAΥΛΩNIATAΣ*; utrumque Dorice, ut in numis Neapolis Campaniae, sed citra Dorismum: *NEOΠOΛITΩN*, et *NEOΠOΛITHΣ*. Simili modo inscribuntur etiam sequentis Crotonis numi.

Typi in his: *Vir nudus imberbis eodem modo stans, d. forte fulmen vibrat, in*)(*Cervus vel cerva stans, juxta arbutum, vel ramus baccifer, vel aliud.* AR. II.

De typo hoc in Cauloniatarum moneta perpetuo aliqua sunt observanda. *Revocat hic numus,* inquit Harduinus b) *in memoriam locum regii vatis, Psalm.* 28. 9: Vox domini praeparantis cervos, *quem de tonitrui fragore accipi oportere interpretes admonent, cujus metu cervarum partum accelerari vates ait.* Commode istud, quia nonnisi parallelum quoddam est textus sacri et iconismi. Vltra progressus est Mazochius c). Nugas, ait, egerunt more suo Graeci, dum Cauloni olim *Aulonis* fuisse nomen edixerunt. Solenne enim fuisse Graecis, ut barbarica nomina, quae non intelligerent, nec possent sibi arrogare, pauxillum detorquerent, quantum satis esset, ut Graeci juris evaderent. Literae *KAVΛ* scriptionis, inquit, sunt Tyrrhenae, et quia in numis antiquissimis hujus urbis nomen est tantum quadriliterum, certum etiam est, fuisse monosyllabum, neque productum in *Caulon*, vel *Caulonia*. Istud adeo Tyrrhenicum *KAVΛ* totum est originis Hebraicae, ductum a קול *vox,* quod facile intelliges, si Hebraicum ו, nempe O magnum mutes in AV Tyrrhenicum, (capesis lector: si pauxillum detorqueas, quantum satis esset, ut Hebraici juris evaderet). Habuit ergo urbs Kaul conditores Phoenicios. Cumque constet praeterea, ethnicam theologiam totam, quanta est, ex Hebraica doctrina fluxisse, habes in his numis, composito urbis nomine cum Jove tonante et cervo, manifestum illud sacri vatis: *vox domini praeparantis cervos,* et quod sequitur, primi urbis conditores non fuere Achaei, quod jactant Graeci, sed Phoenicii. Hucusque Mazochii sententia, quam partim absurdam, partim aperte falsam, partim nulla probabili causa nixam facturusne operae pretium sim, si refutarem? Adeo viris valde eruditis idem videmus evenire, quod valde locupletibus, qui opes suas, quarum verum usum ignorant, temere disperdunt. Enimvero nulla me hominis auctoritas, nullus eruditionis apparatus, si consilium absit, ad adsensum impellat, qui cum Horatio

Quid verum atque decens, curo et rogo, et omnis in hoc sum.

Denique omnis haec de Jove cervas

*) L. VI. c. 3. a) Sylloge I. p. 8. b) Num. illustr. p. 81. c) Tab. Heracl. p. 527.

ad partum praeparante sententia, quae aliquibus usque adeo adridet, a pluribus causis graviter torquetur. Istud statuentibus cerva opus est, at numi fere semper cervum offerunt. Vnicum novi, qui nunc est in musco Caesareo, quemque olim edidit Frölichius [d]), qui manifestam cervam sistit. Non obstare, inquit Mazochius, quominus horum numorum quadrupes cerva putanda sit; quod cornua, cervi maris argumento, sibi adposuit, causamque suam tuetur auctoritate Spanhemii [e]), multa de cervis feminis cornutis ex veterum testimoniis, et recentiorum observatis disserentis. At enim ex citato Frölichii numo satis apparet, Cauloniatis ordinarium utriusque in cervis sexus modum non fuisse ignotum; cur ergo, si cervam voluere, adpositis cornibus ambiguum facerent sexum? Edidi nuper ex museo Caes. binas gemmas, quarum utraque Telephi fabulam a cerva nutriti exponit [f]). Harum una sistit cervam, ut oportuit, inermem, altera gemino cornu horrentem. At monui etiam ibi, scalptores, privati monumenti architectos, et saepe rudes ejus ipsius argumenti, quod elaborandum sibi sumpsere, nullam habere auctoritatem. Causa alia, cur eruditi cervam in his numis videant, est defectus genitalium. At si istud tam certum est pro cerva argumentum, nihil obstat, quo minus fere omnes in veterum numis propositos equos equas faciamus, ne ipso quidem excepto Pegaso, in Syracusanorum moneta obvio. Ceterum non negavero, artifices veteres nonnunquam cervas cornutas stitisse poetarum secutos oracula, qui passim iis cornua addidere; perstricti propterea ab Aristotele, de quo eodem loco Spanhemius, ac propterea excusari posse scalptorem gemmae laudatae, quia Sophocles, Euripides, Pindarus, Anacreon, quos citat Aelianus [g]), frequenter cervas cornutas dedere. Verum in similibus monumentis ipsae peristases docent putandam cervam, quae reipsa cervi speciem praebet, cujus in praesentibus numis causam non habemus, atque eam certe nullam, quia regius vates dixit: *vox domini praeparantis cervos.* Neque vero etiam plane certum, in parte adversa horum numorum re vera fingi Jovem. Quod enim figura illa constanter imberbis fingitur, et illud, quod dextera intentat, ramo potius, aut flagello simile est, minime vero fulmen refert, utraque hercle haec causa Jovi non magnopere favet, et praestabit, compositum hunc typum referre inter eos, quorum sensum ignoramus, et in quorum explicanda historia, quod eruditis saepe accidisse satis compertum, plerumque oleum operamque perdimus. Equidem talem mihi velim antiquarium, qualem sibi contingere uxorem optavit Juvenalis, quae *nec historias sciat omnes, sed quaedam* ex numis *et non intelligat* [h]), et qui haud temere in feminarum jura involet, de quibus Theocritus [i]):

Παντα γυναικες ἰσαντι, και ὡς Ζευς
ἠγαγεθ' Ηρην.

AR. RR.

d) Animadv. in num. urb. e) Tom. I. p. 204. f) Choix de pierr. grav. tab. 26. 27. g) Nat. anim. L. VII. c. 39. h) Sat. VI. 449. i) Idyll. XV. 64.

CROTON.

Ad mare Ionium et Sagrae ostia, condita a Myscello ex Achaia profecto eodem tempore, quo ab Archia Syracusae, ex calculo Dionysii Halic. Olympiadis XVII. anno III.[k]). Vrbs insigniter nobilitata a coelo salubri, palaestrae studiis, quibus ante alios claruit Milo, schola Pythagorae, opibus et frequentia civium, atque ob has causas dicta Petronio urbs aliquando Italiae prima[l]). Sed tanta fortuna uno ad Sagram praelio concidit, CXX. milibus Crotoniatarum ab exigua manu Locrensium et Rheginorum victis. Veteres opes copiosi numi superstites testantur.

Numi antiquissimi:

ϘΡΟ in numo concordiae cum Pandosia, quem describam infra in *Pandosia.*

ϘΡΟ—ΝΟΤ *βουςροφηδον*. (Mus. Caes.)

ϘΡΟ. ϘΡΟΤ. scriptura retrograda, vel nostri moris.

ΟΡϘ (Mus. Caes.)

ΚΡΟ in his rarius.

In his epigraphe plerumque in eodem numo utrinque posita.

Ceteris hujus urbis numis antiquiores plerumque sunt ii, in quibus nomen urbis a Ϙ incipit. Est hoc Phoenicium *Koph*, Graecis dictum *Koppa*, remotissimo aevo in usu per Graeciam, a *K* denique extrusum; valuit tamen deinceps ad indicandum numerum XC., de quo latius agam in doctrina epocharum. Sic nos terrae filii existimamus. At Mazochius, cui major divinae particula aurae obtigit, et qui nihil in urbium nominibus non Phoenicium vidit, id factum propterea contendit, quia vocabulum Croton ex Phoenicio *Karta*, quod *urbem* significat, ducitur[m]). Si in numos curatius inquisivisset, reperisset etiam scriptum *ΣΥRΑϘΟΣΙΟΝ.*

Typi:

Tripus adstante plerumque ciconia, addita epigraphe, omnia opere exscalpto.)(*Similis tripus, sed introrsum scalptus, at exstantibus epigraphes literis.* AR. II.

De numis sic incusis vide dicta in Prolegomenis ad numos Lucaniae. Tripus ad Apollinis cultum pertinet, haud dubie Crotone impensius culti, quia Myscello Achaeo opportuna ad condendam urbem consilia suggessit[n]).

* * *

ΟΡϘ Tripus.)(*Aquila volans incusa.* AR. II. (Num. vet. p. 42. ex Mus. Caes.)

ϘΡΟ. Tripus)(*ϘΡΟ. Aquila insistens capitello ordinis Ionici.* (Mus. Caes.)

* * *

Numi recentiores:

ΚΡΟ ΚΡΟΤΟΝ., rarius *ΚΡΟΤΩ.*

ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΑΝ, vel *ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΑΣ* Dorice, de qua ratione vide dicta in Neapoli Campaniae, et Caulonia. Dorismus a conditore Myscello Achaeo invectus est, de quo vide plura in meis Numis vet. p. 44.

* * *

Caput muliebre adversum eleganter tutulo ornatum.)(*ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΑΝ. Hercules nudus leonis exuviis insidens d. scyphum, s. clavam, juxta ejus arma.* AR. II. (Mus. Caes.)

ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΑΣ. Caput Apollinis

k) L. II. p. 121. l) Sat. cap. 116. m) Tab. Heracl. p. 122. n) Strabo L. VI. p. m. 402.

laur.)(*Hercules infans strato insidens angues geminos elidit.* AR. II. (Mus. Caes.)

ΚΡΟΤΟΜΙΣ. Caput Apollinis laur.)(*Eadem aversa.* AR. (Mem. Trevoux in Majo 1710.)

Caput numi primi elegantius cultum certam nobis Junonem sistit, quae apud Lacinium Crotoni vicinum illustre habuit templum, et a loco *Lacinia* vocabatur. Ejus fani opes ac religionem late describit Livius[o]). Herculi quoque multum obstricti fuere Crotoniatae, ut copiose dicetur infra. Prior numus Herculem *bibacem* proponit, quo cultu teste Luciano[p]) pingebatur ὁ παρα τῳ Φολῳ Ἡρακλης, *Hercules apud Pholum* Centaurum, et quo fuit celebris ille Hercules, opus Lysippi, pedis unius mensura, ab Alexandro M., Hannibale, Sulla, ac denique Vindice possessus, ac conviviis adhibitus, unde Ἐπιτραπεζιου nomen abstulit, quem sic describit Statius[q]):

Sic mitis vultus, veluti de pectore gaudens
Hortetur mensas. Tenet haec marcentia fratris (Bacchi)
Pocula, adhuc saevae meminit manus altera caedis,
Sustinet occultum Nemeaeo tegmine saxum.

Idem argumentum habes apud Martialem[r]). Bibacis vero elogium jure sibi proprium fecit Hercules, si vera sunt, quae eum potando effecisse refert Athenaeus[s]); tam capace vero usum poculo, ut illo, cum opus esset, pro navigio uteretur, et longinquas terras adiret, narrat Macrobius[t]). Caussam vero, cur Herculem bibacem proposuerint Crotoniatae, reperisse mihi videor apud Athenaeum narrantem[u]): Herculem, cum in Crotoniatarum agrum venisset, correptum siti in domo quadam propter viam sita quod biberet petiisse; at mulierem avaram pro vino aquam obtulisse. Quo facto jure indignatum deum vini dolium in saxum mutasse. Hercules in cunis nota fabula. Similem Herculis dracones elidentis typum dant etiam numi Ephesi et Rhodi.

De verbo *ΚΡΟΤΟΜΙΣ* numi III. vide mox infra in numo concordiae cum Velia.

* * *

Caput Junonis Laciniae, ut supra.)(*ΚΡΟ. Bellerophon cum Chimaera ex Pegaso dimicans.* AR. II. (Mus. Caes.)

ϘΡΟ. Tripus.)(Ϙ *Pegasus volans* AR. III. (Hunter.)

Bellerophon et Pegasus typi Achaici, at ex Achaia fuit Myscellus Crotonis conditor teste Strabone[x]). Vide de his plura in meis Numis vet. p. 42., quo loco numum hunc edidi.

* * *

ΚΡΟΤΟΝ. Tripus; hinc vir ingeniculatus sagittam emittit adversus serpentem sese illinc erigentem.)(*OSKISTAM. Vir nudus petrae insidens ante aram luculentam, d. lauri ramum, s. clavam, humi arcus et pharetra.* AR. fere I. (Mus. Pembrock P. II. tab. 16.)

ΚΡΟΤΩ. Cap. Palladis.)(*ΟΙΚΙΣΤΑΣ.*

o) L. XXIV. c. 3. p) in Sympos. vel Lapith. q) Silv. L. IV. carm. VI. r) L. IX. epig. 44. 45. s) L. X. p. m. 410. t) Saturn. L. V. c. 21. sub fin. u) L. X. p. 441. x) L. VIII. p. m. 593.

Hercules gradiens, et clava pro scipione utens, et exuvias leonis praetendens. AR. III. (Mus. Caes.)

Quae olim ad explicandos praeclaros hos numos attuleram [y]), non indigna videntur, quae huc ad verbum transferam. Horum priorem edidit Goltzius [z]), verum deficiente in hoc, ut apparet, inscriptione *KPOTON*, adfinxit more suo, qualem voluit, placuitque in eo legere *ΑΓΕΣΣΙΩΝ*, quo oraculo evasit numus Agessi obscurae Thraciae urbis Stephano memoratae. Ejus similem reperi in museo M. ducis, sed extrito urbis nomine, quod liberaliter sistit citatus Pembrockianus, qui adeo nos veram horum patriam Crotonem edocet, et Goltzii figmentis valedicere jubet, a quibus ut eruditos securos praestarem; numum jam olim ex archetypo Florentino commentariis illustratum restituendum putavi. Vocem partis aversae *OΥΚϟATAM*, ut legendum putavi, tum inter ignotas, tractamque ex vetere indigenarum lingua credidi, et securus praeterivi, argumentum vero consultis solerter mythologis adeo certus eram pertinere ad Apollinem cum serpente Pythone pro tripode Delphico dimicantem, et deinde in Thessalia propter ejus draconis caedem expiatum, ut hactenus nihil a me planius feliciusque explicatum confidenter opinarer.

Quod fieri in nostris studiis consuevit, ut quae primum praeclare inventa et certissima putamus, infeliciter cecidisse cogamur confiteri, idem et mihi in ejus numi explicatu accidisse comperi, cum alterum numum integerrimum, nunc musaei Caesarei, Bruxellis conspexi, in quo juxta certum Herculem certa epigraphe *ΟΙΚΙΣΤΑΣ*. Quo viso coepi continuo suspicari, an non praetensum *OΥΚΣATAM* eandem possit praestare significationem, consultoque iterum ac solicite explorato archetypo Florentino, quod gypso expressum adhuc possideo, et cum imagine Pembrockiana collato facile veram lectionem, qualem proposueram, explicui, nempe *OϟKϟMTAM*. Nihil erat, quod amplius desiderarem. Novimus ex numis Posidoniae, Sybaris, Cauloniae, aliarumque hujus tractus urbium, secundum earum vetus alphabetum literam ϟ habere potentiam τοῦ *I*, et literam *M* τοῦ *Σ*. Substitue novicios characteres *I* et *Σ* veteribus ϟ et *M*, et habebis luculentum *ΟΙΚΙΣΤΑΣ* numi alterius recentioris, positum Dorice pro *ΟΙΚΙΣΤΗΣ*, *conditor*.

Hercules igitur dictus propalam Crotonis conditor, neque hunc inficiantur veterum testimonia, etsi nonnihil variantia. Diodorus haec refert [a]): Herculem bobus in Italiam trajectis, dum per maritima iter facit, Lacinium nonnullos boves suffurantem morte adfecisse, Crotonemque ex imprudentia forte caesum funere ac monumento splendido honestasse, et clarum subinde oppidum ex caesi nomine surrecturum accolis praedixisse. At secundum Ovidium [b]) Hercules ex Iberia cum bobus redux cum ad Lacinium pervenisset, aliquamdiu Crotonis usus hospitio adfirmavit discedens, multis post annis eo loco surrecturam urbem. At deus promissi me-

y) Sylloge I. p. 10. z) in Graecia tab. 28. a) L. IV. c. 25. b) Met. XV. fab. 1.

mor Myscellum Argivum secundum quietem monuit, ut relicta patria apud Aesarum flumen urbem fundaret, cujus is monitis morem gerens in Italiam transgressus propter tumulum, qui Crotonis ossa texerat, moenia statuit, indita novae urbi herois Crotonis appellatione. Jure igitur propterea Hercules urbis conditor dictus et in moneta publica proclamatus, atque eodem jure in ipsos numi typos deturbato, quem olim intruseram, Apolline succedit. Nimirum in prioris numi antica juxta tripodem, qui hoc loco aliud nihil, quam solitum Crotonis typum notat, fingitur hydram Lernaeam sagittis impetens, in aversa ipse ad aram sacrificans.

Posteriorem numum editum reperio, sed inique, propter manifestum ejus vitium, nimirum in principis Turris Muciae Sicilia, ubi Segestae Siciliae tribuitur [c]). Similis exstat etiam in museo Hunteriano, nisi quod in hoc pro *ΟΙΚΙΣΤΑΣ* legitur solitum *ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΑΣ* [d]).

* * *

Concordia cum Velia Lucaniae.

ΚΡΟΤΩΜΙ. — (*sic*) *Caput Apollinis laur.*)(*ΤΕΛΗΚΩ.* (*sic*) *Leo cervum depascens.* AR. I. (Hunter tab. 22.)

Pars hujus numi adversa sic est Crotonis, et aversa sic Veliae Lucaniae, ut, etsi abessent *ΚΡΟΤΩ* - - et *ΤΕΛΗ* - -, ex ipsis typis concordiam inter utrumque populum teneremus. Ceterum qui literas *ΜΙ* — ad *ΚΡΟΤΩ*, et *ΚΩ* ad *ΤΕΛΗ* additas expediverit, magnus hercle is mihi Apollo sit. Negligentiam, aut barbariem monetarii in numo, quem metallum, volumen, operis elegantia sic commendant, suspicari tanto minus licet, quod jam supra in numo simili verbum *ΚΡΟΤΟΜΙΣ* vidimus. Eodem modo sociatos in uno numo typos Sybaris et Posidoniae supra in Sybari dedimus.

Concordia cum Pandosia. Vide infra in hac.

* * *

Numum Milonis Crotoniatae, inscriptum MILO: CROTON. a Magnano editum [e]), et quod nollem, a Cl. Lanzio approbatum [f]) inter artis recentis figmenta habeo.

AV. RRRR. (in Museo M. ducis.) AR. C. Æ. RR.

HIPPONIVM, VALENTIA.

Ad sinum cognominem maris Tyrrheni, teste Strabone a Locrensibus conditum, sed nomen serius in *Vibó* detortum, de quo vide Cellarium. Deducta à Romanis colonia appellata *Valentia*, et habentur numi et *Hipponii*, et *Valentiae* nomine.

Nomine HIPPONII.

ΔΙΟΣ. Caput Jovis laur.)(*ΙΠΩΝΙΕΩΝ. Diota, in area caduceus et astrum.* Æ. III. (Mus. Caes.)

ΣΩΤΕΙΡΑ. Caput Palladis.)(*ΙΠΠΟΝΙΕΩΝ. Victoria stans.* Æ. II. (Pellerin.)

Caput Jovis.)(*ΕΙΠΟΝΙΕΩΝ. Diota, in area taeda.* Æ. III. (Mus. Caes.)

Numum similem Pellerinius perperam, ut diximus, tribuit Siponto Apuliae, et Musselius Iconio Lycaoniae [g]).

c) Tab. LXII. n. 5. d) Tab. XXII. n. 12. e) Brutt. numis. tab. 122. f) Saggio. P. II. p. 606. g) Num. pop. tab. X.

Caput Apollinis laur., in aliis diadematum.)(ΙΠΩΝΙΕΩΝ. ΛΑΝΔΙΝΑ. *Pallas galeata stans d. coronam. s. hastam.* Æ. III. (Magnan. Brut. num.)

ΛΑΝΔΙΝΑ. - - ΟC. *Caput muliebre.*)(*Sine epigraphe. Mulier sedens.* Æ. III. (Pellerin. Rec. I. p. 74.)

Pellerinius numos similes binos, sed in quibus urbis nomen, ut videtur, interiit, quo referret, non habuit [h]). Certum docente numo priore, esse Hipponii. Interim incertum sitne vocabulum *ΛΑΝΔΙΝΑ* cognomen Palladis, aut quid aliud significet.

Æ. RR.

Nomine VALENTIAE.

Teste Livio [i]) ex S. C. deducta colonia V. C. 561. coepit appellari *Vibo Valentia*, et perrexit signare numos, sed Latine, et ex novo nomine *Valentiae.* Cicero municipium dixit. (in Verr. L. V. §. 16.) Patinus hos ipsi Romae tribuit, quae teste Solino olim ab Evandro ipso dicta *Ρωμη*, sed a juventute Latina *Valentia* appellata est. Sed in hoc judicio nemo cordatus acquievit.

Argenteos nomine coloniae Valentiae cusos tanto magis mirum foret, cum Hipponii nomine percussos nonnisi aeneos habeamus. Sed et omnes, quos ex hoc metallo citari video, auctorem habent Goltzium, quorum similes exstant quidem, sed aenei.

Epigraphe constans: VALENTIA.

Typi:

Caput Jovis laur.)(*Fulmen alatum.*

Caput Veneris.)(*Duplex cornu copiae.*

Caput Palladis tectum galea sine alis.)(*Noctua.*

Caput Apollinis.)(*Lyra.*

Caput Herculis.)(*Duplex clava.*

Adduntur singulis assis, aut partium notae.

* * *

Numi inscripti VALENTIA, quorum typi vel minimum ab hic descriptis differunt, sunt coloniae Valentiae Hispaniae, ut in hujus numis diximus. Haec cum jam ex praeclaro Florezii opere cognita sint, mirum profecto, adhuc a Magnano, atque ipso etiam Pellerinio utriusque urbis numos adeo inique confusos. Exstant parvi argentei, qui per caput Veneris et duplex cornu copiae, addito nonnunquam Q, simillimi sunt aeneis, quos secundo loco citavi, nisi quod abest nomen VALENTIA. Eos alii ob hanc ipsam causam Valentiae tribuunt, alii ob caput Veneris J. Caesaris monetam putant. Vtut erit, magis est verisimile, esse Romae signatos.

Æ. C.

LOCRI.

Ad mare Ionium et promontorium Zephyrium, a quo *Epizephyrii* dicti sunt, ut distinguerentur a Locris Opuntiis, Epicnemidiis, Ozolis Graeciae propriae, quorum etiam coloni fuere, etsi, a quibus horum orti sint, varient sententiae, de quo vide, quae uberius disseremus in numis coloniarum Corinthi nomine insignibus. Locrorum civitatem optimis legibus fundatam dixit Plato [k]).

Cum plures populi nomine Locri fuerint, et singuli propriam suam habuerint

h) Rec. T. I. p. 74. i) L. XXXV. c. 40. k) in Timaeo.

monetam, difficile suam singulis citra errori periculum adsignare. Certi Locrorum Italiae sunt:

Caput Jovis laur.)(*ΛΟΚΡΩΝ. Aquila leporem depascens.* AR. II. (Mus. Caes.)

ΛΟ. Aquila stans, juxta quam granum hordei.)(*Fulmen inter duos circulos.* AR. IV. (Mus. Caes.)

Numus prior haud dubie his Locris tribuendus propter typum aversae, quem vicinae Siciliae numi multi praeferunt. Alterum quoque propter Jovis attributa, quem Locri praecipuo cultu mactavere, huc vocandum jure censeo. Circuli duo videntur aut valorem, aut pondus indicare.

* * *

ΔΙΟΣ. Caput Jovis laur.)(*ΛΟΚΡΩΝ. Fulmen.* Æ. II. (Magnan.)

Huc referendus hic numus, quoniam amabant urbes Bruttiae deorum signis nomina adscribere. Eandem vocem *ΔΙΟΣ* in Hipponii numis vidimus, et mox infra videbimus nomen *ΖΕΥΣ*.

* * *

Caput Proserpinae spicis coronatum, retro spica.)(*ΛΟΚΡΩΝ. Pallas stans d. hastam, s. clypeum, in area astrum et cornucopiae.* Æ. III. (Mus. Caes.)

Celeberrimum apud hos Locrenses fuit Proserpinae templum, quod cum diriperet Pyrrhus Epirota, passus naufragium thesaurum restituit, cumque iterum bello Hannibalico a Pleminii Scipionis legati militibus diriperetur, magna Romanos incessit religio, crimenque solenni more expiarunt [l]).

Caput Palladis.)(*ΛΟΚΡΩΝ. Mulier sedens d. pateram, s. sceptrum, in area duo astra.* Æ. II. (Magnan., Theup.)

Ipse fabricae modus, quantum ex iconismo tralucet, numum his Locris adserit. Aversa videtur sistere viriginem φιαλοφορον, quam in Locrensium sacris praeire solitam tradit Polybius [m]).

* * *

Capita Dioscurorum jugata.)(*ΛΟΚΡΩΝ. Jupiter sedens d. aquilam, s. hastam, in area cornucopiae.* Æ. III. (Magnan., Theup.)

Juppiter sic sedens et similia Dioscurorum capita saepe comparent in numis vicini Rhegii. Sed et fuit certa communis hujus typi causa. Narrat Strabo [n]), Locros cum sociis Rheginis apud flumen Sagram eo loco, ubi Castorum arae stetere, famigeratam illam de Crotoniatis victoriam retulisse. Addunt Suidas, (in Αληθεςερα) et ex Menandro, Sophrone, et Alexi Zenobius [o]), Locrenses ei bello intentos suppetias a Spartanis postulasse, at hos negatis auxiliis socios belli Castores illis dedisse, atque horum deinde opera Crotoniatas fuisse debellatos.

* * *

Caput Palladis, juxta 2. globuli.)(*ΛΟ. Cornucopiae intra coronam.* Æ. III. (Mus. Caes.)

Hunc numum huc pertinere per globulos liquet.

---

l) Liv. L. XXIX. c. 6. et 16. seq. m) Hist. L. XII. c. 4. n) L. VI. p. m. 400.
o) Proverb. Cent. II. §. 17.

* * *

Caput Jovis laureatum, infra monogramma NE.)(*ΛΟΚΡΟΝ. Mulier sedens, juxta quam scriptum ΡΩΜΗ, d. clypeo innixa coronatur a muliere adstante, juxta quam ΠΙΣΤΙΣ, in area monogramma* NE. AR. II. (Mus. Caes.)

Numos similes Harduinus, eumque secuti Spanhemius [p]) et Liebeus [q]) Locris Ozolis tribuunt nulla alia de causa, quam quod adstitutum monogramma NE. interpretati sunt *ΝΕωκορων*, quod epitheton Italiae urbibus non fuisse usitatum constat. Haec interpretatio a Goltzio potissimum fluxit, in cujus numo plenius legitur *ΝΕΩΚ* [r]). Verum hic numus aliis ignotus est; qui exstant, solum NE. offerunt, et quidem saepe utrinque, et semper monogrammate vinctum, quo magis neocoratus significatio laborat. Quare numi hi Epizephyriis tuto permittendi, praecipue cum et judice Pellerinio eorum fabrica plane sit ex ejus tractus ingenio [s]). Reperio etiam rationem verisimilem ac tempus, quo signati videntur. In bello Hannibalis Locrenses ad Poenos defecere, verum V. C. 549. a. P. Scipione cos. recepti relicto apud eos legato Pleminio. Hic tam crudeliter in Locrenses saeviit, ut hi cogerentur missis legatis Romanorum opem implorare, qui, praecipue ob causam spoliati Proserpinae templi tota Italia celeberrimi cumulate Locrensium desiderio satisfecere concessa iis libertate, et ut legibus suis uterentur. Haec late Livius [t]), et Diodorus [u]). Ab hoc igitur tempore cum ut gratiam referrent, tum ut quandam velut tesseram futurae deinceps fidei exhiberent, hi videntur cusi numi, in quibus *ΠΙΣΤΙΣ Fides* Romam dominam coronat. Operae pretium adducere insignem Plutarchi locum numisma istud egregie illustrantem. Perhibet is [x]), a Chalcidensibus T. Flaminino, quod ejus opera urbs sua servata esset, sua adhuc aetate honores paene divinos habitos, et cantari solitum carmen, cujus extrema pars fuit: *Πιςιν δε Ρωμαιων σεβομεν, ταν μεταλευχοταταν ὁρκοις φυλασσειν. Μελπετε κουραι ΖΗΝΑ μεγαν, ΡΩΜΑΝ τε, Τιτον τε ἁμα, Ρωμαιων ΠΙΣΤΙΝ. Ιηϊε Παιαν, ὠ Τιτε σωτηρ. Fidem vero Romanorum veneramur, a nobis jurejurando obstrictis quam candidissimam servandam. Canite virgines JOVEM magnum et ROMAM, et una Titum, et Romanorum FIDEM. Io Paean, o Tite servator.* En tibi in hujus numi antica Jovem *ὁρκιον*, seu jurisjurandi praesidem, in aversa Romam, et quam huic Locrenses spondent, fidem.

Cum hoc jungendus alter:

ΖΕΥΣ. Caput Jovis laur.)(*ΛΟΚΡΩΝ. ΕΙΡΗΝΗ. Mulier seminuda saxo quadrato, cui insculptum bovis caput, insidens d. caduceum praetendit, s. eidem saxo innixa.* AR. II. (Catalogue raisonné p. 38.)

Numus, quod sciam, aliis ignotus, sed qui haud dubie idem cum praecedente argumentum continet, nimirum ut in illo sese *fidei* in hoc *paci* fore intentos praedicant.

* * *

Ad hos etiam Locros pertinere videntur numi *ΛΟΚΡΩΝ* typo hinc Palladis,

p) T. I. p. 143. q) Goth. num. p. 181. r) Graec. M. tab. 27. s) Rec. I. p. 50.
t) L. XXIX. c. 7. et 16. seq. u) de Virt. et Vit. T. II. p. 570. x) in Flaminino p. 378.

inde Pegasi. Sed de similibus numis ex proposito agetur in moneta Corinthi.

AV. in solo Goltzio. AR. et Æ. C.

LYCIANI.

Vide in *Lucania*, quorsum numos *ΛΥΚΙΑΝΩΝ* censeo referendos.

MAMERTIVM.

Numos, quos aliqui huic Bruttiorum urbi tribuunt, vide in moneta Mamertinorum Siciliae.

PANDOSIA.

Duplex fuit in eo tractu Pandosia, una nobilior ad Acherontem fluvium caede Alexandri Molossi cognita, quae a Strabone et Plinio, quibus sane adhaerendum videtur, Bruttiis accensetur, a nonnullis vero aliis in Lucania constituitur, quod in mediterraneis ambigui sunt Lucanorum et Bruttiorum fines. Altera prope Heracleam, celebris item a clade, quam Pyrrhus Epirota hanc inter et Heracleam a Romanis passus est, cujus Pandosiae meminere Plutarchus, et tabulae Heracleenses apud Mazochium. Ad priorem tanquam nobiliorem antiquarii vocavere numum inscriptum *ΠΑΝΔΩΣΙΕΩΝ*, at hic Goltzianus est, ejusque suspecta fides. Serius Pellerinius singularem numum edidit vetustissimi operis, et palaeographiae praeclare servientem: (Lettres p. 201.)

ΠΑΝΔΟ. *Bos stans et respiciens, ut in Sybaritarum numis.*)(ϘΡΟ *Tripus.* AR. I.

Binas is urbes continet, Pandosiam et Crotonem. Sed enim dubitat illustris auctor, utra in hoc Pandosia indicetur. At vero vix dubitem, tribuendum Bruttiae, non tam quod nobilior exstitit prae alia, quam quod Crotoni multo vicinior, sita in eodem Bruttiorum agro secundum verisimiliorem sententiam. Typus Sybariticus huic sententiae neque obest, neque prodest, nam quamcunque Pandosiam hujus numi matrem statuamus, poterat utraque communem cum Sybaritis typum habere.

AR. RRRR.

PETELIA.

Ad mare Ionium supra Crotonem, docente Marone a Philoctete condita.

Epigraphe constans: *ΠΕΤΗΛΙΝΩΝ.*

Typi: in antica: *Capita variorum deorum*, in aversa: *Juppiter fulgerator, Victoria, canis currens, tripus, clava etc.*

Globuli ponderis notae in aliquibus.

Æ. R.

RHEGIVM.

Ad fretum Siculum e regione Messanae. Vrbs vetusta aedificata a Chalcidensibus testi Strabone [y]), et Scymno Chio [z]). Tzetzes citato Callimacho a Jocasta Aeoli F. exstructam dixit [a]).

Numi antiquissimi: Ex his maxime memorandus sequens:

RECINON (*retrograde.*) *Lepus currens.*)(*Vir vectus in rheda lenta juncto unico equo, in imo folium.* AR. I. (Mus. com. Vitzai.)

Praeclarum hunc, et rarissimum numum eximie illustrat Julius Pollux, cum ait [b]): *tum et Anaxilas Rheginus, cum Sicilia ante, ut Aristoteles inquit, lepores non gigneret, hic invehens, nutriensque,*

---

y) L. VI. p. m. 396. z) Vers. 310. a) ad Lycophr. v. 45. b) L. V. c. XII. § 75.

simul rheda in Olympia vincens, Rheginorum monetae rhedam insculpsit, et leporem. Alibi idem ait[c]): Rheginos leporem in numis signare solitos. Cum hactenus hujus numi nullam viderem fieri mentionem praeterquam a Prospero Parisio[d]), unde eum scriptores alii mutuati sunt, et Mazochio, qui eum tantum obiter ex Joanne de Flore, auctore mihi ignoto, citat[e]), coepi dubitare, utrum praetensus hic numus vere existat, et non forte Pollux dixerit de Rheginis, quod dicendum fuerat de vicinis Messanensibus, in quorum numis vetustissimis obvius, et fere unicus typus est lepus, et rheda. At numus, quem coram descripsi, nuperrime in museum ill. comitis de Vitzai illatus, isque plane nitidus ac integer, Pollucem liberaliter absolvit.

* * *

1) *Caput leonis adversum.*)(*Quadratum incusum.* AR. I. (Hunter.)

2) *Caput leonis adversum.*)(RECION. *Caput vituli dextrorsum versum.* AR. II. (Mus. Caes.)

3) *Caput leonis adversum infra ramus lauri.*)(RECINO. (*retrograde.*) *Juppiter sedens d. hastam, omnia intra lauream.* AR. I. (Mazochi Tab. Her. p. 550.)

4) *Alius sed* RECINOϨ. AR. I. (Mus. Caes.)

5) *Alius, sed* RECINON. AR. III. (Mus. Caes.)

6) *Caput leonis adversum.*)(RECI. *intra lauream.* AR. III. (Panel ex le Bret. Trevoux Octob. 1737. Pellerin, sed apud quem aeneus dicitur, fors chalcographi errore.)

7) *Caput leonis adversum.*)(RE. *In utriusque literae medio circulus, in cujus centro globulus.* Æ. IV. (Mus. princ. Waldeck.)

Numi recentiores:

8) *PH. PHΓ. PHΓINON. PHΓINΩN.*

9) *PHΓINOΣ* in argenteo suo legit Begerus[f]), at in simili Maffejus *PHΓINOM*[g]). Praeplacet judicium Begeri, et tanto istud magis, quia nullum cum epigraphe *PHΓINOM* editum video apud Magnanum, qui magnum monetae Rheginae numerum prodidit.

* * *

Agendum primo de ipsius inscriptionis natura, de qua cum a nonnullis viris gravibus praepostere sit judicatum, necesse est restituere ea, quae olim in eadem causa prolixius sum commentatus[h]).

Cum refert Strabo[i]), Rhegium nomen accepisse *απο του ῥηγνυσϑαι, abrumpi,* auctore etiam Aeschylo, quem citat, abrupta nimirum terrae motu Sicilia a continente Italiae, nihil is sane dixit aliud, quam quod vulgo dictum fuit auctoribus cum Graecis, tum Latinis. At idem paullo infra alium etymologiae modum, quem auditu acceperat, in medium profert, nimirum, sic urbem appellatam videri a Samnitibus, propter splendorem, scilicet *Regium,* tanquam *Regiam, βασιλειον*; horum enim principes

c) L. IX. c. VI. § 84. d) Num. M. Graeciae tab. II. e) Tab. Heracl. p. 551.
f) Th. Br. T. I. p. 338. g) Osserv. let. T. V. p. 390. h) Sylloge I. p. 12. i) L. VI. p. m. 396.

Romanae civitatis fuisse participes, Latinoque plurimum sermone usos. Haec Strabo, cui, homini Pontico, et Latinarum rerum minus perito venia danda, si rumori parum firmo, et peregre advecto locum in commentariis suis indulsit, cui exiguam a se habitam fidem, argumento est, quod ipse ausus non est, istud adfirmare, sed aliis, verumne sit, an falsum, dijudicandum relinquit. Atque ut brevitatis causa argumentis aliis abstineam, quae memoratam hanc a Strabone sententiam evertunt, indubitatum est, exstare Rhegii numos multo ante signatos, quam praetensa haec Samnitum cum Romanis communio coepit.

Mazochius ita divisit Strabonis sententiam, ut concederet quidem, *Regium* habuisse nomen a *Regis*, tamen appellationem istam non inditam a Samnitibus, sed a primis urbis incolis ex oriente utique advectis, in quorum lingua RAC est *regnare*, et REC idem quod *rex*. Ait praeterea, literas, quibus Rhegii numi inscribuntur, esse Latinas, vel Oscas, (Graecas non agnoscit) percussos vero hos numos post octogesimum ante Christum annum promulgata lege Julia, qua civitas Romana cum Samnitibus, Lucanis, Bruttiis communicata fuit, ex quo scilicet sermo Latinus familiaris evasit Italicis urbibus. Lege haec omnia apud auctorem latius exposita [b]). Digna sane omnis haec oratio homine, cui omnia hujus universi vocabula, quae aut ultima Thule, aut summotissima in Austrum Taprobane fuderunt, orientali fonte cadere videbantur, et qui unis philologiae criticae studiis intentus neglexit eam partem, quam πρακτικὴν appellamus, seu quae in dijudicanda veterum monumentorum natura et externis causis versatur. Non est mihi animus, absurda omnia, quae toto hoc capite effudit Mazochius, refutare, in id unum intento, ut comprobem, literas monetae Rheginae non esse aut Latinas, aut Oscas, sed plane Graecas.

Jam primum certum est ex Strabone aliisque, quos principio adduxi, fuisse Rhegium coloniam Chalcidensium, et, quod sequitur, perinde urbem Graecam, quam aut Veliam, aut Cumas, perinde adeo Rheginos lingua patria Graeca usos, quam aut Eleatas, aut Cumaeos. At, inquit Mazochius, literae in Rhegii numis ejusdem sunt formae, cujus sunt Latinae. Quid tum? an ergo propterea Latinas faciemus? Quod si valebit, nihil obstat, quo minus aut Syracusanorum *SVRA*, aut Naxiorum *NAXION*, aut Gelensium *CELAΣ*, aut Messanae *MESSENION*, aut Himerensium *HIMERA*, aut Selinuntiorum *HVΨAΣ*, aut, si superis placet, literas, quae sunt in vetustissimis marmoribus Amyclaeis, vel Sigeo, Latinas vel Oscas compellemus, quod literae in his fere omnes Latinis sunt simillimae. Quis jam ignorat, Romanorum alphabetum esse vetustissimum Graecum, quod Pelasgicum appellamus, constanter retentum a Martia hac gente et veteris instituti tenace, Graecis interim innata novandi libidine literarum aut formam aut valorem immutantibus? Rectius ergo

b) Tab. Heracl. p. 550.

fecisset vir summe eruditus, si gravissima Plinii et Taciti testimonia his monumentis adcommodasset, quorum ille [l]): *Veteres Graecas literas fuisse easdem paene, quae nunc sunt Latinae, indicio erit Delphica tabula antiqui aeris etc.* hic [m]): *et formae literis Latinis, quae veterrimis Graecorum.* Legis ergo instar tenendum, quanto magis literae in numo aut marmore urbis Graecae ad formam literarum Romanarum accedunt, tanto esse eum numum aut marmor antiquius, inscriptum ante, quam haec Graecorum innovatio invalesceret. Atque secundum hanc legem certum etiam, antiquissimos esse numos Sicularum urbium, quos mox citavi, et antiquissimos ex eadem causa esse numos Rhegii inscriptos RECI. RECION. RECINO. RECINOϨ, nam, ut marmora taceam, R et S, quae Mazochio Latinae videntur, habemus in numis vetustissimis Syracusarum, et C pro Γ in numis Gelensium, Agrigentinorum, aliorumque extra Siciliam. Quod vero ait idem, hos Rheginorum numos nonnisi post octogesimum ante Christum annum percussos, satis testatur, virum summum majorem operam impendisse volvendis libris, quam dijudicandae numorum aetati. Certum enimvero, ut docebimus infra, exstare Rhegii numos quinto circiter ante Christum natum saeculo signatos, cum qua aetate quo pacto componemus aut legem Juliam, aut Bruttios civitate R. donatos, aut sermonem Latinum Rheginis familiarem, quibus tum adhuc Latini fere ignoti? Atque haec uberius placuit exponere, quod praeter Mazochium fuere eruditi alii insignis nominis, qui Rhegii numos Latine inscriptos credidere. Hos inter Pellerinius nomen RECI. numi sui Latinis literis scriptum putavit, eumque cusum tum, ex quo Rhegium colonia deducta est. Video etiam, Cl. Morisanum auctorem praeclari operis: *Inscriptiones Reginae dissertationibus illustratae, Neapoli* 1770. nonnullos agnoscere Rhegii numos Latine inscriptos.

Atque ut literas Rheginas esse Graecas, sed alphabeti vetustissimi docui, sic et vocabula ipsa esse plane Graeca, neutiquam Latina, ex ipsa terminatione patet. Habes in numo 2. scriptum RECION; an Latinum istud facies, quando totum Graecum est, nempe urbis nomen in recto, ut in aliarum urbium numis *ΤΑΡΑΣ*, *ΜΕΣΣΑΝΑ*, *HIMERA*, ex quo recentior orthographia fecit *ΡΗΓΙΟΝ*? quo modo et Ovidius dicendo: *Rhegion ingreditur etc.* [n]) naturam vocabuli Graecam plane professus est. In numo 5. legitur RECINON, pro quo in numis recentioribus numeri 8. est *ΡΗΓΙΝΩΝ*. An vero unquam Latini vocabula sua flexere in *ON?* Est ergo Graecum solitum in gignendi casu a recto *Ρηγινος*, quod est certum ἐθνικον Rhegii. In numo 4. est RECINOS, pro quo in numo recentiore num. 9. est *ΡΗΓΙΝΟΣ*. nimirum idem Rhegii ἐθνικον in unitatis numero, ut habemus in aliarum numis *ΝΕΟΠΟΛΙΓΗΣ*, *ΚΑΤΑΝΙΑΤΑΣ*, *ΚΡΟΤΩΝΙΑΤΑΣ* etc. Denique in numo 3. est RECINO.

l) L. VII. § 58. m) Ann. XI. c. 14. n) Met. XIV. 48.

Esto, nomen istud revera sic legi, etsi in similibus aliis legatur RECINOS, tamen et RECINO Graecum est putandum, quia Graecum quoque est *ΜΕΣΣΑΝΟ* in numis Messanae, de qua terminatione vide numos hujus urbis Siculae. Si ergo literae in his Rhegii numis Graecae sunt, vox ipsa ex Graecae linguae legibus formata, ejus vero urbis conditores Graeci, multo etiam magis verisimile, nomen urbis ab etymo Graeco ducendum, et quidem ex plurimorum auctorum sententia, ut dixi, *ἀπο του ῥηγνυσθαι*, cujus rationis est etiam Strabonis *ῥηγμα*, id est: *ruptura*, oppidum Ciliciae ad ostia Cydni [o]), et ipsa etiam vox *ΡΗΓΜΑ* scripta juxta monticulum, ex quo aqua profluit, in numo Limyrae Lyciae [p]). Quod si verbum *Rhegium* est potius Latinum, aut secundum Mazochium orientale, sed ejusdem cum Latino significationis, mirabor sane, scriptores Romanos tam rerum suarum nescios etymon urbis ex alieno potius solo, quam suo petère voluisse, quos inter Trogus apud Justinum [q]): *Rhegium dicitur ideo, quia Graece abrupta hoc nomine pronunciantur.* Et Plinius [r]): *Ab hoc dehiscendi argumento Rhegium Graeci nomen dedere oppido in margine Italiae sito.* Sallustius, cum idem narrasset, addit: *Inde Rhegium nominatum* [s]). Cumque auctores alii fere omnes nomen urbis scripserint *Rhegium* cum aspirata, non *Regium*, certum est, illis vocabulum hoc Graecae originis creditum.

Ducto ergo a *rex* vel *regius* etymo ingeniose Mazochius similium numorum typos explicat. Vnam faciem occupat Juppiter. Cur istud? quia rex est hominumque, deumque. Alteram leonis caput, nimirum et hic rex quadrupedum. An et lepori, et vitulo, quem in pluribus Rhegii numis habemus, aliquas in hoc regno partes dederit, ignoro. In haec absurda aberrare virum eruditum necesse fuit, dum ad explicandas res planissimas, fastiditis, ubi poterat, Occidentis copiis velut alter Antonius, accinctus ope barbarica, variisque armis

ab Aurorae populis et litore rubro
Aegyptum, viresque Orientis, et ultima secum
Bactra vehit.

Ceterum ex numis scriptoribusque posse confici, multos ex pervetustis his Rhegii numis in quintum usque saeculum ante Christum natum porrigi, docebimus in moneta Messanae Siciliae. Ad haec non literarum solum forma, sed et picturae ratio, remotam numis Rheginis vetustatem dictant.

* * *

Typi:

Caput leonis adversum perfrequens est in Rhegii moneta typus, cujus lecti causam vide infra in Messana.

Apollo ejusque attributa saepe in numis recentioris aevi recurrunt. Sed et vetus ejus fuit apud Rheginos religio; nam teste Varrone [t]) Orestes in Rhegii

---

o) L. XIV. p. m. 990. p) Pellerin Rec. III, p. 219. q) L. IV. c. 1. r) L. III. § 14.
s) Fragm. apud Isidorum. t) Fragm. L. X.

fluviis a matris nece purgatus Apollinis ibi templum aedificavit, et vetus inscriptio Rhegina, quam ex Morisano recitat Cl. Morcellus [u]), ait: IN. TEMPLO. APOLLINIS. MAIORIS. Praeterea ferebatur Rhegium colonia Delphis, et Apolline auspice deducta [x]).

Numi alii cultum Jovis, Dianae etc. sistunt. In aliquibus caput geminum juvenile jugatum ut Jani.

* * *

Globuli, unciarum notae, in nonnullis aeneis. Horum vices in compluribus subeunt lineolae II. III. IIII. ut in numis Catanae.

SCYLACEVM.

Numus *ΣΚΤΛΑΑΤΙΩΝ* apud solum Goltzium.

SIBERENE.

Numi vulgati a Prospero Parisio, quibus deinde tres alios, incertum quibus auctoribus, addidit Magnanus. Cum hujus urbis nemo geographorum meminerit, et verisimile sit, Stephani Siberenen esse eandem cum illa, quae saeculo inferiore dicta fuit *S. Severinae*, atque adeo vix unquam hujus nominis vetus urbs exstiterit, apparet, quam sit infirma horum numorum omnium fides.

TEMESA.

Numi *ΤΕΜΕΣΕΩΝ* ex eodem et solo Prospero Parisio, fidei adeo dubiae.

TERINA.

Ad mare Tyrrhenum, a Crotoniatis condita, ab Hannibale eversa [y]).

Epigraphe: ΤΕ. ΤΕΡ. ΤΕΡΙ. ΤΕΡΙΝΑΙΟΝ. ΤΕΡΙΝΑΙΩΝ. in aliquibus abest omnis inscriptio.

Typi: *Caput muliebre diadematum, saepe intra lauream.*)(*Mulier amphorae insidens d. lauream, vel caduceum vel aviculam etc.* In aeneis nonnunquam *Pagurus.* (Mus. Caes.)

Capite anticae verisimile est exhiberi Ligeam, quae fuit una Sirenum, de quo vide, quae ad numos Neapolis Campaniae disputavi.

AR. RR. Æ. RRR.

VALENTIA.

Vide supra Hipponium.

ZEPHYRIVM.

Numus *ΖΕΦΥΡΙΕΩΝ.* Goltzianus.

NVMI VRBIVM ITALIAE INCERTARVM.

ORRA.

Exstant numi, aenei omnes, inscripti ORRA addito in aliquibus *ΓOR.* (Pellerin, Pembrock.) vel *ΓORO.* (Mus. Caes.) Typi: *Caput Herculis.*)(*Fulmen.* — *Caput juvenile laureatum*, vel *Caput Veneris.*)(*Cupido gradiens et lyra canens.* — *Caput juvenile laureatum.*)(*Aquila.* Adduntur globuli, ex quorum numero sunt quincunces, trientes, quadrantes, sextantes. Numi sunt apud Haymium, (T. II. p. m. 167.) Pellerinium, (Rec. III. p. 107.) Arigonium, et in Museo Caesareo.

Vt certum est, numos esse Italicos

---

u) de Stilo inscript. p. 152. x) Antig. Caryst. Hist. mirab. c. 1. y) Plin. Strabo.

docentibus istud adstitutis globulis, ita nemo hactenus verisimile quid attulit, cujus Italiae urbis possint numi videri. Conjectura Pellerinii, *Horreum* quoddam Siciliae opinantis [a]) vix memorari meretur. Magnanus *Orram*, Latinis *Vriam* Locris Epizephyriis inserit, et ab Idomeneo Deucalionis F. conditam narrat nullo vade citato [a]). Addit, quo id confirmet, secutus, ut opinor, Cl. Ignarram [b]), numum ex museo Nojano, in quo adjectam ait vocem *ΛΟΚΡΩΝ*. Si ipsam numi imaginem spectes, videbis, in aversa scriptum ORRA, in adversa *ΩΛ*, ex quo *ΛΟΚΡΩΝ* confici nequit, qui populus constanter literam O, non *Ω* usurpavit. Plus igitur lucis hi adhuc numi desiderant.

Eadem hora, qua primum paginae hujus experimentum ex typographeo emersit, perlata est ad me Neapoli dissertatio: *Illustrazione di un antico vaso trovato nelle ruine di Locri*, ab ejus humanissimo auctore Michaele Ardito mihi dono missa. In ejus fronte exstat imago numi, cujus Cl. Ignarra in suo de palaestra Neapolitana opere obiter tantum meminerat, estque talis:

Caput Palladis galeatum.)(*ΛΟΚΡΩΝ. Botrus, supra quem ΟΡΡΑ.* Æ. III. (Olim in museo ducis Nojae, nunc reg. Neap.)

Ex hac rarissimi hujus numi epigraphe saltem istud commode eruitur, Orram hactenus ambigui situs in Locrorum Epizephyriorum agro fuisse positam.

Æ.R R. *Horum unus apud Pellerin* AR. *dicitur chalcographi vitio, ut testatur Magnanus.* (l. c.)

* * *

Huic addi possunt numuli varii argentei IV. et V. formae typis *diotae*, *capitis equini*, *lunularum*, *facis ardentis etc.* quales complures olim spectandos dedi [c]), et de quibus istud tantum constat, intra magnae Graeciae fines reperiri. Epigraphe aut nulla, aut nimium parca omnem hactenus reperiundae eorum patriae viam occlusit.

---

a) l. c. a) Bruttia num. p. 9. b) de Pal. Neap. p. 253. c) Sylloge I. p. 16.

SICILIA.

PROLEGOMENA.

Omnium mediterranei insularum magnitudine, opibus, frugum abundantia, urbium et antiquitate et potentia, regum et tyrannorum claritate, rerum gestarum gloria facile princeps. Neque vero etiam, quod ad praesens institutum pertinet, ulla alia Graeci orbis regio aut tanta copia numos signavit, aut tanta elegantia, si Graeciam M. demas, quae in utraque laude cum Sicilia de principatu possit contendere. Quantam vero utilitatem philologiae studiis adferat moneta Sicula, abunde ex hoc tractatu licebit perspicere.

A figura dictam fuisse *Trinacriam*, conspirant Strabo [d]), Diodorus [e]), aliique, nimirum a tribus promontoriis, in quae procurrit, Peloro, Pachyno, Lilybaeo. Plinius [f]): *Ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut triquetra a triangula specie*, unde et Horatius dixit *triquetra tellure* pro *Sicilia* [g]), quo modo et de Britannia Caesar [h]): *Insula natura triquetra.* Tria haec promontoria tribus cruribus inter se nexis solent indicari, quae uno vocabulo, more inter nos recepto, *triquetram* solemus appellare, estque triquetra sic dicta obvium, qua Sicilia indicatur, symbolum non modo in numis domesticis, sed Romanis etiam, ceu in denariis Marcelli et Lentuli. Trinis his cruribus saepe intertextas spicas videas ad notandum insulae fertilitatem. Plerumque in triquetrae medio alatum visitur Medusae caput, et aliquoties in numis Syracusanis ipsa etiam crura alis instructa comparent. Vtriusque phaenomeni causam idoneam nondum reperi, et libenter patiar me ab alio edoceri. Haec tamen triquetra non ita propria est Siciliae, ut non etiam aliarum urbium numis insideat, ut Veliae Lucaniae, Suessae Campaniae, ut teste numo Hunteriano Metaponti Lucaniae, quod quidem propter viciniam minus mirum, sed et Aspendi Pamphyliae, Selges Pisidiae, principum Olbensium Ciliciae, aliarumque ejus tractus urbium, quae in eodem symbolo concordia tanto magis mira videatur, quod urbium tanto intervallo dissitarum nullus cum Sicilia nexus appareat. Eadem triquetra exstat etiam in numis aeneis praefectorum classis M. Antonii IIIviri, quos tamen certum est extra Siciliam cusos.

Alter typus in numis Siculis frequens est bos cum facie humana, cujus explicatum praecepi in dissertatione Campaniae numis subjecta.

Obvius etiam typus in numis praecipue tetradrachmis bigae, trigae, quadri-

d) L. VI. e) L. V. c. 2. f) L. III. § 14. g) L. II. Sat. VI. v. 55. h) L. V. c. 13.

gae, Victoria, plerumque habenas moderante, aut advolante desuper, et aurigam, aut equum solum coronante. Qui in numos Siculos commentati sunt, eo ajunt indicari solennes Graecorum ludos, et relatas in his victorias. Verisimile istud videatur, praecipue cum, ut dixi, plerumque in his numis aurigam advolans Victoria coronet, quem honorem revera Olympionicis tributum novimus. Nam teste Thucydide[i]) Lichas Spartanus, cum videret, suas bigas palmam in Olympia abstulisse, ipse in stadium progressus aurigam coronavit. Ceterum cum typus hic compareat in numis plurium Siciliae urbium, et quidem antiquissimis, ac fere tetradrachmis tantum, videri possit usu potius consecratus, quam esse victoriae in ludis reportatae praeconium. Vix enim credam, Philistidem reginam, in cujus numis idem est typus, aliquod sibi ab his exercitiis decus quaesivisse.

Amabant Siculi in moneta sua proponere fluviorum suorum nomina et effigies. Eorum octo sunt comperti, *Acragas* Agrigenti, *Amenanus* Catanae, *Arethusa* Syracusarum, *Asine* Naxi, *Chrysas* Assori, *Gelas* Gelae, *Hipparis* Camarinae, *Hypsas* Selinuntis. Eorum effigies sunt forma humana, ut ad singulas urbes videbimus, et copiose disseruimus in citata mox ad Campaniae numos dissertatione.

Numi Siculi antiquissimi ut cognitione styli delectant, qui apud hanc gentem viguit, antequam artes circum aeream Alexandri M. aetatem perficerentur, ita palaeographiae pulcherrima et copiosa exempla suppeditant. Praecipua ex his sunt: *DANKLE, HIMERA, CELAΣ, MESSENION, NAXION, SVRAϘOSION, HVΨAΣ* etc. Varios hos Siculae in numis scripturae modos collectos vide in Principis Turris Mutiae inscriptionibus Siciliae et adjac. ins. Prolegom. pag. XXXV. De dialecto in numis Siculis mox separato articulo agam.

Ad metallum quod attinet, antiquissimi quique argentei sunt omnes, et vix est aeneus, qui aevi admodum remoti indicia praebeat. Serius signati aurei, cujus generis ut obvii sunt Syracusani, ita aliarum urbium rarissimi, puta, Agrigenti, Gelae, Tauromenii. Sunt tamen obvii aurei ex eorum genere, quos Punicos, et Panormi cusos credimus. Regum item aut tyrannorum aurei inde ab Agathocle parabiles, demptis Hieronymi, qui rarissimi.

Quando numi in Sicilia feriri desiverint, incertum. Habemus numos Agrigenti coloniae Latinos, et Segestae Graecos sub Augusto, et coloniae Panormi sub Tiberio signatos. Verisimile, adhuc sub Augusto urbibus Siciliae liberis jus monetarium ademptum, sub Tiberio etiam coloniis non Siciliae modo, sed et Africae veteris, de quo instituto alibi erit agendi locus.

Comperta numorum Siculorum praestantia multi fuere auctores, qui eos in vulgus edidere, aut commentariis illustravere. Jam ante duo saecula *Hubertus Goltzius* vulgavit numos Siculos. Post hunc *Philippus Paruta* Panormitanus divitem suum numorum patriorum syllabum conscripsit alteris curis Romae a *Leonardo*

i) L. 5. c. 50.

Augustino, Lugduni a *Marco Maiero* additis supplementis editum. Ei restituendo postremus manum admovit *Sigebertus Havercampus*, quo is in opere, praegrandis atque indigestae molis, ut pleraque sua numismatica, non modo vetera illa Goltzii, Invegis, Mirabellae, Maieri recoxit, sed prolixos etiam commentarios ex suo cornu, quod copiam semper, etsi raro bonam, fuderat, veteribus adjecit, qui, quo sint loco habendi, ne detrahere viri praeclari meritis unus videar, ex Petri Burmanni praefatione Dorvillii Siculis praefixa pag. XXXIII. poteris colligere. At eximia sunt supplementa, quae laudatus *Dorvillius* legit, et quae editis a se monumentis Siculis conjuncta sunt, a Petro Burmanno Secundo erudite ac magno judicio explicata. Nostra aetate de numis Siculis plurimum promeritus est *Gabriel Lancillotus Princeps Turris Mutiae*, qui non modo inde a pluribus annis quinque opusculis, quae *Aggiunte alla Sicilia numismatica di Paruta* appellavit, veterum in edendis numis Siculis sphalmata correxit, sed novas etiam accessiones additis, quas longus in patria usus docuerat, praeclaris animadversionibus nobiscum communicavit, ac postremo Siculos numos omnes hactenus cognitos tabulis CVII. complexus est in opere: *Siciliae populorum et urbium, regum quoque ac tyrannorum veteres numi Saracenorum epocham antecedentes. Panormi* 1781. Insignibus his principis indefessi conatibus si respondisset chalcographi adcuratio, qui saepe cum inscriptiones, tum typos propalam pervertit, et si in ipsis tabulis discreti fuissent numi, quorum ipse archetypa vidit, ab iis, qui sibi e Goltzio et Paruta, de quorum ipse fide non raro dubitat, fuere cogniti, nihil esset, quod ad Siciliae numismaticae perfectionem amplius possemus desiderare. Ex hoc opere numos, quos citabo, omnes excerpsi, ut adeo necesse non sit memorare musea, quod alias facere institui. Ab eo tempore auctor nobilissimus duo edidit supplementa auctariorum nomine, primum anno 1789, alterum anno 1791, sed nescio, quo fato contigit, ut horum alterum ad manus meas perveniret, at primo in hanc horam caream.

De dialecto et linguis in numis Siculis.

Dores, Iones, Chalcidenses transgressos in Siciliam, et extrusis indigenis barbaris fundasse urbes, historia docet. Fuere igitur tot in Sicilia dialecti, quot variae gentes, nempe Dorica, Ionica, Attica, nam Chalcidenses Atheniensibus fuere cognati. Haec ut vera fuerunt sub ipsa urbium fundatarum principia, ita alia subinde lex praecipue circum eam aetatem, qua plerique numi, quos superstites habemus, signati sunt. Nam cum maxima esset Dorum in insula potentia, qui Syracusas, Agrigentum, aliasque urbes omnibus copiis refertas tenuere, horum cupiditate vel dissensu gentibus aliis vel ejectis, vel servire coactis, vel secum permixtis, factum subinde, ut Dorum quoque lingua reliquas omnes paullatim absorberet. Nova quoque Dorum supplementa ex Graecia arcessita suppetias ve-

nere, ceu Messenii Dores, qui occupata Zancle alterius gentis suam continuo dialectum invexere. Sane Siculae urbes omnes Dorice numos suos inscripsere, ut: *ΜΕΣΣΑΝΙΩΝ. ΠΑΝΟΡΜΙΤΑΝ. ΑΡΧΑΓΕΤΑΣ. ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΣ* etc. pro *ΜΕΣΣΗΝΙΩΝ. ΠΑΝΟΡΜΙΤΩΝ. ΑΡΧΗΓΕΤΗΣ. ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ.* Missis vocabulis similibus aliis Dorismi jam cogniti juvat philologiae causa expendere alia Dorismi minus in vulgus noti.

ΒΑΣΙΛΕΟΣ, pro *ΒΑΣΙΛΕΩΣ*, constanter in numis Siculis, etiam illa aetate, qua *Ω* pridem invaluit. Est *ΒΑΣΙΛΕΟΣ* modus communis, retentus a Doribus et Aeolibus, nam et in marmore reperto apud Cymen Aeolidis est *ΑΡΧΙΕΡΕΟΣ. ΛΑΟΔΙΚΕΟΣ.* [k]), at *ΒΑΣΙΛΕΩΣ* Atticum est, atque in omnibus aliorum regum numis usurpatum.

ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. ΑΡΕΘΟΣΑ. pro *ΣΥΡΑΚΟΥΣΙΩΝ. ΑΡΕΘΟΥΣΑ.* *Συρακοσαι* dixit et Pindarus, (Pyth. *B.* v. 1.) et aliquoties Theocritus, et eadem Dorica libertate usus Virgilius tertiam corripuit in: *Prima Syracosio* etc. [l]), de quo sive de archaismo, sive Dorismo uberius agam in numis Alexandri I. Macedoniae regis. Ex quo apparet, epigraphen *ΑΡΕΘΟΣΑ* nequaquam ortam ex vitio scribendi, ut visum Principi T. M. [m]).

ΑΓΑΘΟΚΛΕΙΟΣ. perfrequens in numis Agathoclis pro solito *ΑΓΑΘΟΚΛΕΟΣ.* Exempla Dorica vocalis *Ε* in diphthongum *ΕΙ* mutatae suppeditat Maittairius [n]). In numo uno, si recte istud promulgatur, Princeps T. M. vidit *ΑΓΑΘΟΚΛΕΟΥΣ.* [o]), quanquam apud Polybium habeamus quoque *Στρατοκλεους* [p]), et in numo Nicoclis Paphiorum regis *ΝΙΚΟΚΛΕΟΥΣ.*

DANKLE, propter primum elementum huc pertinet. Numos sic inscriptos pertinere Zanclen, quae subinde Messana dicta est, a nemine ambigitur. Notat Maittairius post tot alios linguae Graecae magistros [q]), Dores passim *Ζ* in *Δ* mutasse, et sic dixisse *δυγον* pro *ζυγον*, et *Δευς* pro *Ζευς*, ergo dixerunt etiam *Δανκλε* pro *Ζανκλε*. Verum quod maxime Dorismum hunc comprobat, est lapis a Fourmontio apud Amyclas Laconiae repertus, in quo Zeuxidamus notus Laconum rex scribitur *ΔΕΥΚΣΙΔΑΜΟΣ* [r]). Lacones Dorice locutos constat. Quicunque ergo tum, cum numi cum epigraphe DANKLE signati sunt, urbem tenuere, etsi origine Dores non fuerunt, certum est, ad receptum in insula Dorismum deflexisse, atque ex hujus lege *Δ* pro *Ζ* usurpasse, eodem modo, quo et Chaldaei literam *Zain* Hebraeorum in *Daleth* mutavere. Neque vero opus est continuo Dorismum arcessere, cum Plato generatim dixerit, veteres Graecos elemento *Δ* pro *Ζ* frequenter usus [s]). Sic et veteres Latini dixere *Medentius* pro *Mezentius* teste Prisciano [t]). Necesse non fuerat, doctrinae jam cognitae longius inhaerere, nisi viderem, viros primi in arte nostra subsellii in explicando hoc

k) Caylus Rec. d'Ant. T. II. p. 170. l) Eclog. VI. 1. m) Aggiunt. p. 138.
n) Graec. dial. p. m 163. o) Tab. CI. n. 12. p) Exc. leg. LXVII. q) l. c. p. 141.
r) B. L. Hist. T. XVI. p. 101. s) in Cratylo p. m. 418. t) p. 552. ed. Putsch.

elemento graviter hallucinatos, etsi, quod postea adverti, similia his, quae modo docui, pridem praeceperit Montfauconius u). Opinabatur Frölichius, esse *Z* formae vetustissimae, et deinceps abolitum x). Cl. Dutens putabat positum *D*, quod nondum inductum esset *Z* y). Pellerinio ex Oscorum vel Etruscorum alphabeto captum videtur, idque tanto pronius, quoniam Zancle, ut in hujus urbis numis dicetur, incolas aliquando habuit ex Campania advectos, quam tenuere Osci et Etrusci, cumque litera *D* in horum alphabeto potentiam *του R* habuerit, sequi, urbem ab his dictam *Rancle* pro *Zancle* z). Hunc Pellerinii parachronismum refutabo infra, cum de urbis hujus numis agam. Forma hujus literae ad Latinum *D* accedens naturam Graecam non inficiatur, sed numum esse canae vetustatis suapte profitetur.

De variis Siculorum dialectis multa erudite congessit Princeps T. M. in saepe laudato opere: *Inscriptiones Siciliae Proleg. p. XVI. seq.*

Linguas, quibus numi Siculi loquuntur, habemus tres varias, Graecam, Punicam, Latinam, nimirum pro variis nationibus, quae in hac insula domicilium fixere, quae causa videtur, cur Apuleius Siculos *trilingues* dixerit a). Dominatur Graeca, de numis Punicis agemus in Panormo, Latina angustos habet fines, et cum hac res Siciliae numismatica defecit. Numi hujus insulae Arabici ad meum institutum non pertinent.

u) Palaeogr. p. 127. x) Not. elem. p. 24. y) Explic. de quelq. méd. p. 184.
z) Rec. III. p. 101. a) Metam. L. XI. p. m. 226.

SICILIA.

Caput muliebre velatum, et coronatum spicis.)(*ΣΙΚΕΛΙΩΤΑΝ.* *Victoria in citis quadrigis.* AR. m. m.

Numum hunc primus edidit Pellerinius, subinde similem alium Princeps T. M. [b]) Eo sunt singulares, quod communi nomine omnes totius insulae populos complectuntur. Vtriusque partis typus suspicari facit, eos Syracusis signatos, at quo consilio, incertum.

AR. RRRR.

ABACAENVM.

Ex uno fere Diodoro cognita, qui eam ad Septentriones prope Tyndaridem collocat.

Ejus numorum agmen ducat sequens:

Sine epigraphe. Scrofa.)(*Nullo plane typo.* AR. I. (Mus. princ. de Waldeck.)

Typus singularem hunc numum, ut ex sequentibus patebit, Abacaeno vindicat. Ad haec venisse eum ex Sicilia, certo constat. Rarum est videre numum cum aversa plane sterili, ut alibi diximus. Reliqui

Argentei sunt minimi moduli, et pertenues. In his

Epigraphe: haec admodum variat, *ΑΒΑ. ΑΒΑΚ.* aut *ΑΒΑΚΑΙΝ.* βουςροφηδον, aut in eodem numo scriptum utrinque *ΑΒΑΚ.* Istud singulare in compluribus, quod nominis pars altera in aversam trajicitur, sic ut in antica sit *ΑΒΑΚ.* in aversa *ΑΙΝΙ.* vel *ΑΙΝΟΝ.* Non observato hoc utriusque partis nexu Havercampus legendum putavit *Αιινοντ.* nimirum aetatis vitio pro *ΣΕΛΙΝΟΝΤ.* et notari concordiam Abacaenum inter et Selinuntem [c]). Gravius peccavit Pellerinius, cum numum similem Abacaeno ademptum Aeno Thraciae tribuit, sic ut *ΑΒΑΚ.* esse nomen magistratus, *ΑΙΝΙ.* nomen urbis adsereret [d]).

Typi: Caput barbatum, in aliis nudum, vel laureatum.)(*Scrofa, adstituta nonnunquam sucula.*

Aenei:

Caput muliebre.)(*ΑΒΑΚΑΙΝΙΝΩΝ.* *Bos dimidius cornupeta.* Æ. III.

* * *

Maffejus numum inscriptum Punice Abacaeno nostro tribuit, de quo agemus in dissertatione Phoeniciae numis subjecta.

AR. R. Æ. RRR.

ABOLLA.

Vrbs obscura et a soló Stephano laudata.

Vnicus hactenus a Dorvillio editus: (in Siculis tab. XX.)

Taurus.)(ΑΒΟ. *Botrus.* Æ. III. At fatetur Princeps T. M., sibi similem in museis patriis non conspectum, et ipse in re incerta judicium differre maluit.

Æ. RRRR.

b) Aggiunt. p. 148. c) in Parut. p. 735. d) Lettres p. 187.

ACRAE.

Inter Syracusas et Pachynum, a Syracusanis conditae teste Thucydide.

Caput Cereris spicis coronatum.)(*AKPAIΩN.* *Ceres stans utraque manu facem gestat.* Æ. III.

Hunc numum jam vulgaverat Haymius [e]), sed cum in eo non adverteret colligatas literas *KP.*, legissetque adeo *AKAIΩN.*, eum tribuit Achaeis Syriae, quem errorem primus notavit Pellerinius [f]).

Æ. RR.

ADRANVS.

Ad Aetnae radices condita a Dionysio seniore, ut refert Diodorus. Vrbs famigerata cultu dei Adrani per omnem insulam celeberrimi, a quo ei et inditum nomen. Ejus religionem jam commendavit Plutarchus [g]). Copiosius Aelianus mille deo canes Molossis praestantiores fuisse sacros narrat, quorum ea fuit divina natura, ut bono animo in templum intrantes blande exciperent, nocte vero casu ebrios custodiae causa domum deducerent; at qui praedandi consilio essent ingressi, in frusta discerperent [h]). Idem paullo supra [i]) similes caninos honores Vulcano in Aetna monte habitos narravit.

Caput Apollinis.)(*AΔPANITAN.* *Lyra.* Æ. III.

Hos in museis patriis passim obvios ait Princeps T. M., apud nos vix repeiuntur.

Soli hi Adrani numi certi sunt. Tamen non pauci alii perperam huc fuere vocati.

I. Quos edidere Goltzius et Paruta: *AΔPANIΩN* typo aquilae et paguri, certe sunt Agrigentinorum teste ipso Principe T. M., cui similem alium in Siciliae museis videre non contigit.

II. Eos, in quorum antica legitur *AΔPANOY.*, tribuendos Mamertinis, in horum moneta docebimus.

III. Numos gravis aeris inscriptos *HAT.* propter typum canis jacentis huc retulit Wachterus [k]). Sed eos esse Hadriae Piceni, in hujus moneta probavi.

IV. Contulit et symbolam suam Patinus, qui numum Lucillae, in qua legerat: *AΔPANON. TYXH,* huc derivavit [l]). Non advertit vir eruditus, hac aetate numos in Sicilia signatos non amplius fuisse. Agnovit lapsum Havercampus, eumque, sed altero errore Adramnae Coelesyriae tribuit [m]). Est enim Adraae Arabiae, et ephigraphe sana *AΔPAHNΩN. TYXH.*, ut ad hujus numos dicetur.

Æ. RRR. extra Siciliam.

AETNAEI.

Ad montem cognominem. Hiero Catanae incolis ex urbe sua ejectis et deducta eo aliarum regionum multitudine locum eum *Aetnam* pro Catana, et semetipsum *Aetnaeum* dici voluit. At quarto decimo post anno mortuo Hierone veteres incolae urbem patriam per vim recuperaverunt ejectis novis inquilinis, qui subinde in vicinam urbem Ennesiam commigravere, quam *Aetnam* dixerunt.

e) T. II. p. m. 102. f) Rec. III. p. 98. g) in Timol. p. 241. h) Nat. anim. L. XI. c. 20. i) c. 3. k) Archaeol. p. 146. l) Num. Impp. p. 207. m) ad Parut. p. 724. et 726.

Haec Strabo [n]), Diodorus [o]), et Schol. Pind. [p])

Argenteum unicum reperit Princeps T. M.

Caput Sileni vel Fauni.)(*ΑΙΤΝ.* *Caduceus formae insolentioris.* AR. IV.

Simillimi huic quoad utramque partem, et metallum et modulum sunt numi Catanae. Reliqua intra conjecturas stant.

In aeneis:

Caput Solis radiatum.)(*ΑΙΤΝΑΙΩΝ.* *Miles stans cum hasta et clypeo, in area tres globuli.* Æ. III.

Solis impensiorem cultum ipsa rei natura monticulis persuaserit. Teste Spartiano Hadrianus Aetnam conscendit, ut solis ortum videret arcus specie varium [q]). Simile Iuliano Apostatae fuit propositum, cum apud Seleuciam Syriae Casium montem ascenderet [r]). In milite partis aversae Havercampus ipsum Hieronem videt gratae memoriae causa ab Aetnaeis monetae illatum.

* * *

Caput Cereris.)(*ΑΙΤΝΑΙΩΝ.* *Cornucopiae.* Æ. III.

Agri Aetnensis ubertatem multum commendat Cicero in Verrina III.

AR. RRRR. Æ. R.

AGRIGENTVM.

Versus mare Pachynum inter ac Lilybeum ad Acragantis et Hypsae confluentem teste Polybio [s]). Ejus major patria Rhodus per Geloos [t]). Nomen traxit a fluvio Acragante, ut diserte Thucydides [u]). Graecis dicta *Ἀκραγας*, cives *Ἀκραγαντινοι*, Latinis detortum in *Agrigentum*, ut a *Ταρας*, *Ταραντινοι*, et *Tarentum*. Vrbis eximias opes et amplitudinem abunde descripsere veteres, et testantur rudera, quae videsis in Dorvillii Siculis [x]).

Pars ejus numorum per literarum formam, scripturae legem, et simpliciorem artis modum remotissimum aevum indicat.

Epigraphe antiquioris formae observatur in argenteis, quin et aureis, ut:

ΑΚΡΑ. ΑΚΡΑC — ΑΝΤΟΣ. posteriore parte *βουστροφηδὸν* scripta. Eodem modo *ΑΚΡΑΓ. — ΑΝΤΙΝΟΝ.* inscriptum tabellae quadrilaterae, ut in Syracusanis. *ΑΚΡΑΓΑΝΤΙ.* scriptum retrograde. In aureis magistratus Silanus exaratur *ΣΙΛΑ — ΝΟΣ.* *βουστροφηδον.*

In utraque etiam numi superficie, sed rarius, et in iis tantum, qui antiquitate praestant, urbis nomen notatur. Sic in aureo hinc *ΑΚΡΑΓΑΝΤΟΣ.* inde *ΑΚΡΑΓΑΝ.*, in argenteo hinc *ΑΚΡΑΓΑ.* inde *ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΟΝ.* Vide similia exempla infra in Messana.

Epigraphe recentioris formae.

ΑΚΡΑΓΑΣ. vel *ΑΚΡΑΓΑΝΤΟΣ.* Raro in aeneis aliter, quam *ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΩΝ.* quae epigraphe in argenteis quoque, sed recentioribus occurrit.

Princeps T. M. tam in suis Additionibus [y]), quam in magno suo opere [z]) numos protulit cum epigraphe *ΑΓΡΑΓΑΝΤΙΝΟΝ.* et *ΑΓΡΑΓΑΣ.*, nempe secundo

---

n) L. VI. p. 412. o) L. XI. p. 441. et 461. p) ad Pyth. *Α.* et Nem. *Θ.* q) in Hadr.
r) Ammian. L. XXII. s) Hist. L. IX. c. 21. t) Thucyd. L. VI. c. 4. u) l. c.
x) p. 88. seq. y) Tab. VII. n. 4. z) Tab. V. n. 1. Tab. VIII. n. 6.

elemento *Γ* pro *K*. Cum eruditus editor insolentem hunc modum dissimulet, etsi noverit, eum in tribus argenteis Parutae impugnari a Burmanno [a]), licebit chalcographi errorem suspicari. Alio loco refert [b]), in aliis sic esse divisam epigraphen, ut in antica legatur *ΑΚΡΑ.*, in aversa *ΓΑΣ.* vel *ΓΑΝΤΟΣ.* Verum haec exempla ab uno Paruta mutuatus videtur, nam ipse similem nusquam protulit, etsi hunc morem in Abacaeni moneta valuisse viderimus, atque etiam Lai Lucaniae.

Typi: Dominantur in Agrigentinorum moneta *pagurus*, et *aquila vel stans*, *vel piscem*, *leporem*, *serpentem*, *columbam discerpens*; nonnunquam *aquilae duae*. Fuere, qui speciosius quam verisimilius causam rimarentur, cur utrumque animal Agrigenti monetam invaserit. Pagurum suaserit maris vicinia. Infra hunc varia conspiciuntur sigilla plerumque cum mari nexa, ut: *monstrum muliebre marinum*, *Triton*, *equus marinus*, *pisces varii generis* etc.

* * *

Caput Jovis.)(*ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΩΝ. Aquila.* AR. Æ.

Teste Polybio [c]) *erat Agrigenti aedes Jovis Atabyrii sicut apud Rhodios. Nam cum Rhodiorum colonia sit Agrigentum, jure merito hic deus eodem nomine colitur, atque apud Rhodios.* Mox infra: *Olympii quoque Jovis templum etsi cultus magnificentia non-accessit, magnitudine tamen incepti nulli ex omnibus Graeciae operibus est secundum.* De stupenda mole columnarum vide quae praedicavit Diodorus [d]).

* * *

Caput virile barbatum laureatum, in aliis nudum.)(*ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΩΝ. Serpens baculo obvolutus.* Æ. II. III.

ΑΣΚΛΑΠΙΑ. Caput Cereris.)(*ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΩΝ. Vir togatus stans.* Æ. II. (Hunter.)

Capite anticae numi prioris sisti Empedoclem civem Agrigentinum, eumque arte medica et philosophia clarum censuere Burmannus [e]), et eum secutus Princeps T. M. [f]) Verum cum caput anticae omnia habeat Aesculapii, et constet ex Polybio [g]), stetisse Agrigenti ejus dei templum, et baculus aversae certum sit illius attributum, nequaquam adsequor, cur sequendum sit incertum, cum certum prae manibus habeamus. Eorum judicia planissime corrigit numus alter serius repertus, qui ipsa *ΑΣΚΛΑΠΙΑ*, sive ludos *Aesculapia* Agrigenti celebrata offert.

* * *

ΣΙΛΑΝΟΣ. Duae aquilae leporem depascentes.)(*ΑΚΡΑΓΑΝ — ΤΙΝΟΝ.* (*βουϛροφηδον*). *Victoria in citis quadrigis.* AR. m. m.

Generosos equos Agrigenti educatos testis est Virgilius [h]):

> *Arduus inde Acragas ostentat maxima longe*
> *Moenia, magnanimum quondam generator equorum.*

Ad quos versus non pauca opportune commemorat Servius. Sed et Diodorus

a) Sic. Dorvill. p. 350. b) Aggiunte p. 205. c) Hist. L. IX. c. 22. d) L. XIII. c. 82.
e) Sic. Dorv. p. 353. f) Aggiunte p. 203. g) Hist. L. I. c. 18. h) Aen. III. 703.

Agrigentinorum in educandis equis studium praedicat, cum narrat, Exaenetum Agrigentinum in Olympicis victorem comitatas in urbem esse bigas CCC. candidis omnes equis, et exstare apud eos magnifica sepulcra equis in certamine probatis statuta [i]). Theronem Agrigentinum in ludis Olympicis victorem binis odis celebravit Pindarus. (Olymp. *Β. Γ.*)

* * *

ΑΚΡΑΓΑΝΤΙΝΩΝ. Caput juvenile diadematum, retro uvae racemus, sub collo K.)(*ΔΙΟΣ. ΣΩΤΗΡΟΣ. Aquila fulmini insistens.* Æ. III.

Abbas Sestinus, qui numum edidit [k]), in antica dixit exhiberi caput Theronis, noti Agrigentinorum principis. Istud vix esse probabile, in hujus numis dicetur. Neumannus in simili suo caput Bacchi agnovit. Esse imaginem fluvii Acragantis, conjicere facit numus sequens.

* * *

Fluvius Acragas.

ΑΚΡΑΓΑΣ. Caput juvenile diadematum.)(*Aquila capitulo ordinis Ionici insistens, juxta pagurus.* Æ. I.

Saepe per hunc tractum videbimus, et diximus in prolegomenis, placuisse Siculis, hominis effigiem fluviis suis largiri. Placuisse et istud Agrigentinis, vadem habemus Aelianum [l]). *Agrigentini, ait, fluvium, qui ejusdem est cum urbe nominis, speciosi pueri forma fingunt, eique hostias immolant. Iidem statuam ex ebore scalptam Delphis dedicaverunt inscripto fluvii nomine. Statua autem est pueri.* Ex quo, ut et ex aliis Siciliae urbium numis, in quibus simili saepe modo effictos habemus fluvios, verisimile fit, in hujus quoque numi antica proponi fluvium Acragantem. Vide de hoc etiam Havercampum [m]).

* * *

Pondus aut valor in Agrigentinorum moneta globulis enunciatus creditur, qui saepe hujus areae inserti comparent, nunquam tamen sex plures. Hactenus in aenea tantum moneta conspecti sunt; tamen numum argenteum antiquae formae reperit Princeps T. M. globulis quinque onustum, quem sistit in majoris operis tab. VI. n. 18. De his idem pauca delibat in Auctario II. p. 97.

* * *

Magistratus. Silanum vidimus in numis supra citatis. Alii etiam, sed minus integri, aut primis tantum literis per varios numos conspiciuntur.

AV. RRRR. AR. Æ. C.

COLONIA. Teste Cicerone T. Manlius praetor ex S. C. colonos de oppidis Siculorum Agrigentum deduxit [n]). Factum istud refert Pighius ad annum V. C. 546., sed pro T. Manlius, ut habent codices, restituit C. Mamilius.

Triquetra distributis per crura tribus spicis, in cujus medio Medusae caput.)(AGRIGENTVM. *intra coronam.* AR. (Princ. T. M. Sic. num. tab. VI. n. 19.) Æ. (Ibid. tab. X.)

Hos numos esse Agrigenti tandem coloniae, eo ipso, quod Latine inscribun-

i) L. XIII. c. 82. k) Lettere T. II. p. 4. l) Var. hist. L. II. c. 33. m) in Parut. p. 440.
n) in Verr. L. II. c. 50.

tur, comprobatur. Omissum coloniae vocabulum non officit, nam et coloniae Paesti numi tantum inscribuntur PAIS. Offerunt hi numi verum urbis nomen, ut illud Latinis ex Graeco depravare placuit, secundum quod et Plinius: *oppidum* Acragas, *quod* Agrigentum *nostri dixere.* An audiendus Havercampus, qui numos similes sub Siciliae regibus Suevis, vel Normannis cusos conjicit o)?

* * *

AVGVSTO. P. P. AGRIGENTI. *Caput Augusti nudum.*)(L. CLODIO. RVFO. PROCOS. SALASSO. COMITIAE. SEX. REO. IIV. *Sine typo, nisi quod in uno est signum incusum aratri, in alio ovis.* Æ. II.

Tres id genus similes primus vulgavit Princeps T. M., (Tab. X.) eosque omnes male adfectos, sic ut nonnisi omnes tres contendendo citatam epigraphen potuerit elicere. Augent ergo catalogum numorum, quos exiguo numero coloniae Siciliae signavere.

AR. et Æ. RRRR.

AGYRIVM.

Fere in insulae medio inter Symaethum et Chrysam fluvios, Diodori Siculi patria.

Epigraphe: *ΑΓΥΡΙ. ΑΓΥΡΙΝΑΙ. ΑΓΥΡΙΝΑΙΩΝ.*

ΕΠΙ. ΣΩΠΑΤΡΟΥ. Caput Jovis.)(*ΑΓΥΡΙΝΑΙΩΝ. Juvenis habitu succincto stans s. cornucopiae, d. extenta piscem vel cornu praefert et coronatur ab advolante Victoria, pedibus adsidente cane.* In alio *praeterea adstat cervus propter arborem.* Æ. III.

Typo aversae Havercampus, eumque secutus princeps T. M. censent exhiberi Iolaum, cujus pater Iphicles fuit frater uterinus Herculis ex matre Alcmena. Heroem hunc ab Agyrinensibus eximie fuisse cultum, prolixe refert Diodorus p), cujus observantiae causa exstitit ipse Hercules, qui nepoti expeditionis socio fanum apud hanc urbem exstruxit constitutis annuis sacris. Reliquos superstitionis ritus et fabulas lege apud citatum Diodorum. Sed enim vestis succincta, canis, cervus, omnia, non heroem, sed numen aliquod venaticum arguunt, et forte, quem viri eruditi Iolaum putant, vera Diana est magna religione per totam insulam culta. In parvis numis, et plerumque adrosis difficile saepe est inter marem feminamque discrimen.

* * *

Caput nudum barbatum.)(*ΑΓΥΡΙΝΑΙ. Hercules nudus. d. clavam, s. hydram stringit.* Æ. III.

Si pictura, qualis exstat apud Parutam, et Principem T. M. respondet archetypo, caput anticae Herculis esse nequit, cui antiquitas multum diversa adfinxit lineamenta, et videtur verisimile, esse Iolai, quem ad praecedentem numum sum inficiatus. Istud ut opiner, facit numi pars aversa. Herculi cum hydra Lernaea luctanti Iolaum tulisse opem testatur Apollodorus q), et Palaephatus r), atque, si horum priori fides, tantum Io-

o) in Parut. p. 439. p) L. IV. c. 24. q) L. II. c. 4. § 2. r) de Incred. c. 39.

laus ad hujus belluae caedem contulit, ut Eurystheus hunc Herculis laborem duodecim aerumnis adnumerandum esse negaret, quoniam is aliena ope victor evasit. Commode igitur Agyrinenses cum Iolai capite Herculis cum hydra pugnam junxere, ex qua tam praeclarum Iolao suo decus partum.

* * *

Caput juvenile diadematum, cujus collo leonis exuviae obligantur.)(*ΑΓΥΡΙΝΑΙΩ. Canis, aut lupus rupicapram depascens.* Æ. I.

Herculis caput in Agyrinensium moneta saepius recurrit, ac jure istud; ille enim oblata sibi ab his velut jam deo sacrificia acceptavit, cum ea nunquam antea admisisset, utque civibus pro constituto sibi honore gratiam referret, lacum ante urbem IV. stadiorum ambitu effodit [t]).

* * *

ΑΓΥΡΙΝΑΙΩΝ. Caput juvenile turgente e fronte cornu.)(*ΠΑΛΑΓΚΑΙΟΣ. Bos dimidius cum facie humana.* Æ. III.

Caput simile.)(*ΑΓΥΡΙΝΑΙ. Equus lente gradiens.* Æ. III.

Et mos in Sicilia receptus suos in moneta fluvios signandi, et cornu e fronte promicans, quod fluviis passim tributum, dubitare non sinunt, in utriusque numi antica expressum flumen, sive Simaethus is sit, sive Chrysas, inter quos situm fuit Agyrium.

ΠΑΛΑΓΚΑΙΟΣ. (ut vocabulum hoc legitur in integerrimo musei Caesarei, at teste Principe T. M. in horum aliquibus legitur *ΠΑΛΑΡΚΑΙΟΣ.*) videtur Havercampo esse nomen fluvii, cujus caput in antica fingitur, cumque hujus nominis fluvius a veteribus non prodatur, censet, Simaethum ipsum ab Agyrinensibus hoc nomine appellatum. Mittamus exiles conjecturas, et *Palancaeum* statuamus magistratum, qualem supra Sopatrum vidimus.

Equo alterius numi verisimile est indicari equestria certamina, quae quotannis in Iolai memoriam peracta docet Diodorus [t]), ut olim monueram, cum numum hunc anecdotum ex museo M. Ducis promulgarem [u]).

Æ. R.

ALAESA.

Versus mare ad fluvium cognominem, fere in medio litore Pelorum inter et Lilybaeum. Ciceroni constanter dicitur *Halesa* sine diphthongo, ut et Diodoro *Αλεσα*. Verum numi et marmor Muratorii *ΑΛΑΙΣΑ* [x]). Hujus urbis historiam et monumenta singulari opere explicuit saepe nobis laudatus Princeps Turris Muciae.

Epigraphe constans: *ΑΛΑΙΣΑΣ.* In numis ejus certis, iisque copiosis perpetuo additur *ΑΡΧ.* vel pro his monogramma iisdem literis constans. Hujus explicatum suppeditat ipse Diodorus [y]). Nimirum Archonides Erbitanorum praefectus Alaesae ab se conditae *Archoni-*

s) Diodor. L. IV. c. 24. t) l. c. u) Num. vet. p. 46. x) p. 1022. 4.
y) L. XIV. c. 16.

dis de se cognomentum adjecit, cum Alaesae nomine alia jam per Siciliam oppida praedita fuissent.

Typi: Praeter Jovis cultum, quem ejus dei caput et in)(aquila manifestat, praecipuos ab Alaesinis honores Apollini ac Dianae habitos docent numi.

Caput Apollinis laureatum, jam barbatum, jam imberbe.)(*ΑΛΑΙΣΑΣ. ΑΡΧ. Apollo capite radiato jam barbatus, jam imberbis stans d. ramum, ut videtur, s. lyrae innixus.* In aliis: *Lyra tantum.* In aliis: *Miles galeatus stans d. hastam, s. parazonium.* Æ. III.

Caput Dianae.)(*ΑΛΑΙΣΑΣ. ΑΡΧ. Pharetra et arcus.* Æ. III.

Cultum Apollinis apud Alaesinos testatur etiam Diodorus, cum meminit sacrificiorum ab his in Apollinis templo peractorum [*]). Mirus sane videretur Apollo barbatus, nisi vetus superstitio, in qua nihil certa ratione factum, doceret, Hierapoli Syriae in templo deae Syriae propositum quoque fuisse barbatum, ut tradit Lucianus [a]).

Numi Alaesae dubii.

Caput Palladis, cujus galeae insertum astrum.)(*ΑΛΑΙΣΑΣ. Noctua, in area duo monogrammata.* Æ. II.

ΑΛΑΙΣΑΣ. Caput Dianae.)(*Diana nuda uno poplite flexo arcum tendit.* Æ. III.

Vtrumque numum Princeps T. M. ex Pellerinio hausit, qui eorum priorem edidit in suo *Rec. T. III. tab.* 108., alterum in *Supplem. IV. tab. II. p.* 32. Posteriore hoc loco dubitat vir eruditus, sitne uterque hic numus tribuendus Alaesae Archonidi. Revera in his neque literae ΑΡΧ. comparent, et sunt typo diverso ab iis, quos certi hujus Alaesae offerunt, cumque teste Dionysio [b]) plures per Siciliam exstiterint Alaesae, harum eos uni tribuendos conjicit, etsi incertum sit, cui. Pellerinii dubia diluere Princeps T. M. binis locis aggressus est [c]), at vereor, ut omnem dubitandi causam exemerit.

Memorandus adhuc alter ex eodem Pellerinio: (Rec. III. tab. 108.)

Caput juvenile laureatum inter pisciculos.)(*ΑΛΑΙΣΑΣ. Monstrum marinum muliebre, infra concha.* AR. IV.

Si numus hic vere est hujus urbis, en tibi Alaesae numum argenteum, cum hactenus cogniti omnes sint aenei. Verum vidi ipse Romae in museo Chaupy plurimos similes argenteos minimae molis cum iisdem typis, nomen tamen *ΑΛΑΙΣΑΣ*, etsi integerrimi essent, eruere non potui. Quin ipse Pellerinius serius praetensam hanc lectionem in dubium vocavit, negavitque diserte, numum hunc ad hanc Alaesam pertinere [d]), praecipue cum certior fieret, in nonnullis, qui Neapoli adservantur, legi *ΑΛΑΙΒΑΝΩΝ*, quo factum, ut ab ejus loci eruditis Allifis Samnii adjudicarentur. Durum istud Pellerinio visum, cum quod Graece sunt inscripti, tum quod typus maritimam urbem indicat. Quare sua-

*) L. XIV. c. 16. a) de dea Syria. b) l. c. c) Aggiunte p. 100. et Num. Sic. p. 12. d) Suppl. IV. p. 33.

dente insuper fabrica Siculos esse opinatus est, et forte pertinere ad *Alabôn* quandam, quo nomine Stephano urbs et fluvius memoratur in vicinia Hyblae, ut conjicitur, positi. At tenues hae sunt conjecturae, quas etiam locus ipse, quo reperiri solent hi numi, evertit; nam Abbas Chaupy fidem fecit, horum complures se reperisse circa Aesernium Samnii cum multis aliis inscriptis Osce *Vistluis*, de quibus egi in Posidonia Lucaniae. Quo testimonio recreantur ii, qui hos numos Allifis Samnii tribuunt. Tamen eos ad Alaesam nostram referendos iterato tuetur Princeps T. M. [e]) Istud si verum, qua, quaeso, ratione factum, ut nullum unquam ipse similem, quod ipse profitetur [f]), per omnia Siciliae musea deprehenderet, cum tamen circum Neapolin abundent? Sunt ergo certe Samnii aut vicini tractus, verum cujus sint urbis, expendant ii, qui collatis pluribus id genus numis de vera inscriptione sane poterunt judicare.

Numi inique Alaesae tributi.

Havercampus in restituto suo Paruta numos binos perperam huc revocat [g]), unum argenteum inscriptum *ΑΛ.*, in cujus)(est Pegasus, sed quem esse Syracusanum, et literas *ΑΛ.* notare Alyziam Acarnaniae, dicetur in numis coloniarum Corinthi. Alterum aeneum, in cujus una parte caput Jani, in)(Æ intra lauream, huc revocat, quia monogramma Æ in *ΑΛΕ.*, nempe urbis hujus literas *ἀρχαιούσας* resolvendas censet. Venia danda viro erudito, qui numos certos Alaesae nunquam viderat, in quibus non *ΑΛΕΣΑ*, sed *ΑΛΑΙΣΑ* scribitur. Ceterum numum hunc verisimilius esse Panormi, in hujus moneta disseram.

Æ. RR.

ALVNTIVM.

A priore Alaesa magis in septemtriones, Graecis *Ἀλοντιον*, et *Ἀλουντιον*, Latinis *Aluntium* et *Haluntium*.

Epigraphe: *ΑΛΟΝΤΙΝΩΝ.* rarius *ΑΛΟΝΤΙΝΟΝ.*

Typi: Capita Jovis, Herculis, Mercurii cum suis in aversa attributis.

Caput juvenile tectum galea, cujus apex versus frontem retortus in volucrem desinit.)(*ΑΛΟΝΤΙΝΩΝ. Bos cum facie humana. Is in nonnullis eructare aquam videtur.* Æ. III.

Caput anticae Principi T. M. Martis videtur. Forte verius est ejus herois, qui urbem condidit. Persei caput in numis urbium Macedoniae, ac praecipue postremi Philippi eodem cultu est. Typum bovis aquam vomentis explicare non tento.

Æ. RR.

AMESTRATVS.

Mediterranea prope Alaesam, Stephano *Αμηςρατος*, Ciceroni *Amestratus* [h]), alibi ejus cives *Amestratini* [i]). Nomen urbis saepe luxatum vide apud Cellarium. Numi numero pauci, et ante annos non multos beneficio Principis T. M. cogniti.

e) Aggiunte p. 100. et Num. Sic. p. 11. f) ll. cc. g) Tab. CXII. h) in Verr. L. III. c. 43. i) ibid. c. 39.

Caput Dianae.)(*ΑΜΗΣΤΡΑΤΙΝΩΝ.* *Apollo citharoedus stans.* Æ. II.

Caput juvenile.)(*ΑΜΗΣΤΡΑΤΙΝΩΝ.* *Eques citato cursu d. hastam, s. clypeum.* Æ. III.

Æ. RRRR.

APOLLONIA.

Fuisse in Sicilia Apolloniam constat, sed ambigitur de situ. Cum tot olim essent per Graeciam Apolloniae, et pleraeque suos habuerint numos, difficile est, certum in singulis criterium constituere. Quos hactenus huic Siciliae Apolloniae tributos video, aliorsum certe pertinent. Binos hoc loco commemorat Princeps T. M., in quibus *ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΑΝ*, et typus metae intra coronam. Hos esse Apolloniae Illyrici et typus comprobat in eo tractu adsiduus, et quod id genus numos ibi frequenter reperiri constat. De numis cum epigraphe *ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ*, non Apolloniae cuipiam, sed Tauromenio tribuendis vide infra in hac Siciliae urbe.

ASSORVS.

Fere in insulae medio Ennam inter et Agyrium ad flumen Chrysam.

ASSORV. *Caput Apollinis.*)(*CRYSAS.* *Vir nudus stans d. vas, s. cornucopiae.* Æ. II.

Caput Veneris.)(ASSORV. *Jugum boum.* Æ. III.

Epigraphe Latina Assori numos in Romanorum tempore differt, videturque, quo tempore signati sunt hi numi, fuisse jam colonia a Romanis deducta, quod et confirmant boves alterius numi, solitum coloniarum symbolum, ut jam advertit Havercampus.

Fluvius Chrysas, qui apud Assorum fluxit, in priore numo notatur. Ab auctoribus cum Graecis tum Latinis scribitur cum aspirata, nempe *Χρυσας*, in numo *CRYSAS*, ut tum scriptum fuit *pulcrum* pro *pulchrum*. Signum, quod in hoc fingitur, idem certe est, de quo Cicero [k]): *Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit. Is apud illos habetur deus, et religione maxima colitur. Fanum ejus est in agro propter ipsam viam, qua Assoro itur Ennam. In eo Chrysae est simulacrum praeclare factum ex marmore.*

Æ. RR.

ATABYRIVM.

Nimis propere Paruta numum solo monogrammate AT. supra bovem cornupetam insignitum Atabyrio Siciliae tribuit. Fuisse in Sicilia montem Atabyrium, docet Stephanus, et Jovem Atabyrium Rhodo adventitium supra in Agrigento vidimus. Vrbis ejus nominis nulla apud veteres mentio. Praeterea monogramma illud aeque TA. legi potest, et collatis numis verisimile est, eos, siquidem Siculos demus, verius Syracusas aut Tauromenium pertinere, quod etiam visum Sestino [l]). Tamen malebat Cl. Combius veteri Parutae sententiae adhaerere, aliis Atabyrio tributis numis.

AVGVSTA.

Numum *ΑΓΟΥΣΤΑΝΩΝ* Spanhemius tribuit oppido Siculo, veteribus quidem dissimulato, sed cujus fidem facit superstes *Agostae* nomen [m]). Verum

k) in Verr. IV. c. 41. l) Lettere p. 48. m) Tom. I. p. 240.

hunc numum esse Augustae Ciliciae, in hac dicetur.

CALACTE.

Sita in medio fere litore, quod mari Tyrrheno objacet. Nomen traxit a *καλη ακτη*, *pulcrum litus*, ubi Ducetius Corintho profectus comitante sociorum agmine urbem statuit, ut refert Diodorus n).

Epigraphe: ΚΑΛΑΚΤΙΝΩΝ.

Typi: Caput Palladis.)(*Noctua diotae insistens. — Caput Apollinis.*)(*Lyra. — Caput Bacchi.*)(*Botrus. — Caput Mercurii.*)(*Caduceus. — Caput Herculis.*)(*Clava.*

Numos cum capite Palladis et noctua, quod hae symbola sunt coloniae Atheniensis, potius ad Calen Acten Euboeae referendos perperam censet Corsinus o).

Æ. RR.

CAMARINA.

Ad oram meridionalem et lacum cognominem sibi fatalem, per quam Hipparis amnis in mare exit. Vrbs ut inclytae olim famae, ita copiosos et pereleganter numos dedit.

Numi antiquissimi.

Cycnus respiciens, in aliis praeterea lacerta.)(*Sine epigraphe. Quadratum informe incusum.* AR. III.

Vtrumque animal in aliis Camarinae numis obvium praesentes eidem urbi vindicat. Dubium tamen movit Cl. Sestinus, cum testatur, hos numulos frequenter ex Macedonia prodire p).

* * *

Mulier alata flexo uno genu.)(*Sine epigraphe. Clypei quaedam species.* AR. I. (Catal, raisonn. p. 57.)

Numus est aevi remotissimi. Auctor citati catalogi Gallice editi eum Melitae largitur. At mulierem simili cultu et gestu mox in certis Camarinae numis intuebimur. Quid imago partis aversae notet, incertum. Simile quid mulier alata manu tenere videtur in numo, quem sistit Princeps T. M. in Num. Sic. tab. XVIII. n. 5.

Numi recentiores, quamvis et inter hos sint aliqui aevi satis remoti. In his

Epigraphe: ΚΑΜΑ. ΚΑΜΑΡ. ΚΑΜΑΡΙΝΑ. ΚΑΜΑΡΙΝΑΙΟΝ. ΚΑΜΑΡΙΝΑΙΩΝ.

ΚΑΜΑΡΙΝΑΙΟΝ. *Caput Herculis jam barbatum, jam imberbe.*)(*Vir nudus, in aliis seminudus galeatus, in citis quadrigis, Victoria advolante et coronam offerente, in imo cycnus, vel binae diotae.* AR. I.

De Hercule, quod peculiari modo Camarinam tangeret, nihil tenemus. Ejus tamen dei cultus, qui insulam totam obivit, in ea passim receptus. Plerique numorum interpretes quadrigas partis aversae ad victorias in ludis obtentas referunt. Habemus Psaumidem Camarinaeum, quem in Olympicis victorem binis odis celebravit Pindarus q).

* * *

1.) ΙΠΠΑΡΙΣ. *(retrograde.) Caput juvenile turgente e fronte cornu inter duos pisciculos.*

ΚΑΜΑΡΙΝΑ. *Mulier in consortio cum cycno velum capiti obducit.* AR. I.

n) L. XII. c. 8. et 29. o) Fast. Att. T. II. p. 239. p) Lettere T. III. p. 145. q) Olymp. *Δ. E.*

2.) *Caput adversum turgentibus binis e fronte cornibus inter duas pisciculos, totam numi aream ambiunt unci.* *Eadem aversa, ac praeterea in ima similes unci.* AR. I.

3.) *KAMAPINAION. scriptura jam recta, jam retrograda. Pallas stans d. hastam, humi clypeus.* *Mulier alata gradiens comite cycno, omnia intra coronam.* AR. III.

4.) *Mulier alata nuda, in alio seminuda, flexo uno poplite aliquid formae rotundae super utero tenere videtur.* *KAMAP. Cycnus.* AR. I. Numi duo fabricae pervetustae apud Pellerinium.

Quatuor hi numi insigni omnes sunt argumento.

Fluvius *Hipparis*, qui Camarinae moenia adluebat, in numis I. et II. proponitur, fictus more Siculo humana forma, adstitutis cornibus, quae passim fluminibus tribui sunt solita ad indicandum impetum. Corona, qua in numo II. fluvii caput ambitur, constans uncis aut hamis, ejus fluctus ipsos indicat, ut ad similes uncos in alio Camarinae numo jam pridem recte advertit Havercampus [r]), quo modo et in Tarenti, Liparae, Pallensium numis agitati maris undae solent exprimi.

De muliere alata et cycno, qui plerumque in argentea Camarinae moneta argumento serviunt, variae fuere antiquariorum opiniones. Cum in nonnullis aliquantum detritis non satis apparerent alae, quae in aliis sunt luculentae, creditum, indicari hoc typo Jovis in cycnum mutati cum Leda commercium, ut censuit Burmannus [s]), et Princeps T. M. [t]) At cum mulierem luculente alatam viderunt, uno omnes ore Victoriam dixerunt, et argumentum ad relatas a Camarinaeis victorias, quarum apud historicos mentio, vocaverunt. Longissime ab his abit Havercampus, secundum quem Victoria indicat victorem in Olympicis Psaumidem, de quo supra, cycnus Pindarum dictum Horatio *Dircaeum cycnum*, qui Psaumidis laudes binis odis celebravit, quod quidem ingeniosum magis quam solidum recte professus est Burmannus [u]). Rotundum illud, quod ad numum IV. dixi a muliere utero attineri, Princeps T. M. pateram aut discum appellavit, neque ultra in singulare istud phaenomenon inquisivit [x]).

Alia ad explicandum hunc typum tentanda via videtur. Refert Hyginus, Jovem, cum Nemesis amore teneretur, cycni formam induisse, et praecepisse Veneri, ut adsimilata aquilae in se irrueret. Quo facto cycnum in Nemesis gremio salutem sibi quaesivisse, atque hoc dolo puellam nil tale in volucre suspicantem delusisse. At Nemesin exactis mensibus procreasse ovum, ex quo natam Helenam [y]). Nemesin alatam fuisse, nemo nescit, et vero sub hac imagine in Camarinae numis veram exhiberi Nemesin, plane persuadet numus Parutae [z]), in quo eadem stans dexteram ori admo-

r) in Parut. p. 786. s) Dorv. Sic. p. 433. t) Aggiunte p. 106. u) l. c. p. 432. x) Aggiunte p. 212. y) Poet. astron. L. II. c. 8. z) Tab. CXXIII. n. 4.

vet, aut potius cubitum, quo reorum scelera metitur, ostentat, quo habitu passim in Smyrnae numis proponitur. Denique ne de Nemesi et cycni fabula dubitari possit, ipsa in numis loco IV. descriptis satis lepide uterum aperit, et conclusum intus ovum ostentat, quod aliis paterae vel disci praebere speciem visum est. Consule ipsas Pellerinii imagines [a]), et artificis mentem, etsi in opere nonnihil hiulco et rudi facile colliges.

In numo III. proponitur Pallas. Nempe haec sacrum lucum, et Athenaeum apud Camarinam habuit, et maximo ibi honore fuit adfecta, ut testatur Pindarus [b]), ejusque scholiastes.

* * *

Mulier alata nuda flexo uno poplite aliquid formae rotundae super utero tenet.

MARAO. Cycnus stans, cujus dorso insistit aquila, quae cycnum rostro ferire videtur. In alio: *MAPA. Cycnus, supra quem apis.* AR. I. (Hunter. tab. 66.).

Figura medio corpore, cujus caput barbatum geminum ceu Jani, corpus ipsum geminis utrinque alis instructum, utraque manu ad pectus lata aliquid formae rotundae tenet, infra bos dimidius cum capite humano.

MAPA. Cycnus. In binis AR. I. (Hunter ibid.)

Numi hi insignes sane sunt propter omnia remotissimae antiquitatis indicia, et necdum aliunde cogniti. Esse Camarinae, etsi nonnihil abludat inscriptio, numi proxime praecedentes dubitare non patiuntur. Sed enim typi in numis altero loco descriptis sic variant, ut pro capite muliebri sit caput geminum barbatum, et alae item duplicatae, sic tamen, ut perinde atque in aliis numis rotundum illud, de quo mox egimus, manibus designet. Nemo non videt, singulari hoc typo aut allegoriam contineri, aut veterem fabulam, quae haud dubie eadem erit cum ea, quam de Nemesi praecepi, sed aliter tradita, nobisque plane ignota. Aquila cycnum rostro petens adludere non incommode videtur ad id, quod supra de Venere in aquilam mutata, et Jovis furto inserviente ex Hygino docui. Alae in his numis duplicantur et porriguntur, ut in numis Melitensibus. Advertendum etiam, bovem cum capite humano in nullo alio Camarinae numo exstare. An credere quis volet Hancarvillio adserenti, id genus numos tribuendos *Mardis*, qui et *Marli*, populo Scythico ex Sacarum genere? [c]).

* * *

KAMAPINAI. Caput Apollinis laureatum.)(*Gallus stans, hinc astrum, inde cicada.* Æ. III.

Apollini additur gallus, quia solis amicus ejus adventum praenunciat, ut jam docuit Plutarchus [d]). Etiam Pythagoras gallum Apollini sacrum dixit apud Jamblichum [e]).

* * *

Caput Palladis alatum. In aliis: *Persona virilis.*)(*KAMA. Noctua lacertam*

---

a) Rec. III. tab. CX. n. 33. 34. b) Olymp. E. v. 22. c) Recherches sur l'origine de la Grèce Tom. I. p. 137. seq. d) de Pyth. orac. p. 400. e) cap. 28.

ungue stringens, in imo unus pluresve globuli. Æ. III.

Palladis et noctuae consortium res in vulgus nota; quanquam cur noctua lacertam, obvium in Camarinae moneta animal, ungue stringat, minus exploratum, videturque istud ad factum aliquod aut religionem urbis nobis ignotam pertinere. Nihil certe hactenus probabile adlatum.

Persona virilis, quam in aliis, ut dixi, antica offert, sensum reconditum continet. Esse eam symbolum lunae, et quoniam astrum istud Arabice dicitur *Kamar*, hoc typo adludi ad nomen urbis, prolixe probare conatus sum in meis numis veteribus p. 14., quo brevitatis causa lectorem remitto. Si caput illud lunae imago est, facile cum hac noctuam componemus, quae perinde noctis amica est, quam gallus diei exorientis.

* * *

ET. Caput Cereris spicis coronatum.)(*MAPINAIΩN. Pegasus volans.* AR. III. (Mus. Caes.)

Numum hunc hactenus ineditum depictum vide in mea Sylloge I. p. 17. Cereri in omnes Siciliae urbes jus. Pegasus propterea in eum illatus, quia Camarina a Syracusanis Corinthi colonis condita fuit teste Thucydide [f].

* * *

Globuli ponderis nota in citatis aeneis.

* * *

Advertendum denique, binos numos aeneos, qui citantur in Dorvillianis tab. XIV. n. 6. 7., quique personam cum exerta lingua exhibent, Populoniae restituendos, ut in hujus urbis moneta dixi.

AR. et Æ. C.

CATANA.

In litore orientali Aetnae subjecta. Graecis *Κατανα*, et recte secundum numos, Latinis, atque ipsi etiam Tullio plerumque *Catina*. Eam condidere incolae Naxi insulae cum Chalcidensibus huc profecti. Vrbis opulentae copiosi exstant numi, sed horum non pauci peregrina offerunt argumenta, quorum explicatio solis conjecturis, iisque debilibus nititur.

Epigraphe: KA. KATANA. KATANAI. KATANE. KATANAION. KATANAIΩN. In insigni tetradrachmo, quem princeps Turris Muciae nuper in auctario II. edidit, legitur *KATANAIOΣ*, vitio, ut idem existimat, monetarii, at enim modum hunc in numis Graecorum antiquissimis fuisse frequentem, monuimus in prolegomenis generalibus capite XVII. § 8.

Antiquioris formae.

KATANE. vel *KATANA.* vel *KATANAION. Victoria gradiens d. solutum diadema gestat, in aliis aliud quoque sinistra.*)(*Bos facie humana variis per aream sigillis.* AR. I.

Omnium, quos editos video, Catanae numorum hi mihi videntur antiquissimi, seu epigraphen, seu fabricae modum spectes. In uno scriptum *KATANE.* pro *KATANH.* antequam elementum *H* esset inductum. Victoria unum vel duo diademata praeferens difficilis est explicatus. Ait Princeps T. M., esse illa ejus modi, quo iis temporibus regum capita redimiri solebant [g].

---

f) L. VI. c. 5. g) Aggiunta p. 58.

Verum justa quaestio, utrum ea aetate reges et tyranni diademate usi jam fuerint, de quo infra in Gelonis regis numis pluribus disputabo. Certius igitur refertur ad Bacchum diadematis repertorem, quem typo bovis in parte aversa indicari prolixe egi in numis Campaniae.

Recentioris formae.

Insigniores per elegantiam tetradrachmi ii, qui citas quadrigas, quo typo majores Siciliae urbes frequenter usae sunt, exhibent.

Caput juvenile adversum promissis crinibus et corona querna redimitum, juxta arcus, in imo: ΑΠΟΛΛΩΝ., inde ΧΟΙΚΕΩΝ.)(*ΚΑΤΑΝΑΙΩΝ. Mulier in citis quadrigis, cui advolans Victoria coronam offert.* AR. I. (Hunter., Catal. d'Ennery p. 70.)

Cujus sit caput anticae, definit adjectum ΑΠΟΛΛΩΝ. Amabant Siculi, diis, fluviis, heroibus nomina adscribere, ut deinceps videbimus. Apollo etiam frequens in Catanensium moneta typus. Tamen Cl. Combius musei Hunteriani interpres nihil his motus, caput illud dixit esse muliebre, credo, quod vultus minus virilis visus, et quod corona querna minus videatur Apollinem decere. At quis ignorat, Apollinis et Bacchi dubia fuisse inter marem ac feminam lineamenta? et sane quoties peccavimus antiquarii, cum caput galeatum diximus esse Palladis, quod subinde esse Martis compertum fuit? Fateor, quercus folia minus Apollini competere. Verum quis ignorat, aliis locis alia diis addita attributa? Quod si vocabulum ΑΠΟΛΛΩΝ hujus nominis deum non notat, notabit ergo magistratum. Sed enim hunc jam in ΧΟΙΚΕΩΝ. habemus, duplicem vero magistratum in moneta proponere vix soliti sunt Siculi.

* * *

Caput Bacchi barbatum hederâ redimitum.)(*ΚΑΤΑΝΑΙΩΝ. Botrus.* Æ. III.

Diximus supra, Catanam a colonis Naxo insula profectis conditam, ex qua adeo Bacchi cultus hic invectus. Idem Bacchus barbatus, seu Indicus frequens est in numis vicinae Naxi Siculae, nimirum ex eadem causa, ut dicetur. In aeneis Catanae numis fingitur etiam pantherarum bigis aversus insidens d. botrum, s. thyrsum tenens.

* * *

ΛΑΣΙΟ. Caput forte Bacchi, in aliis (sed sine epigraphe) caput Veneris.)(*ΚΑΤΑΝΑΙΩΝ. Fratres pii parentes afferunt.* Æ. III.

In aliis aeneis Catanae numis hujus aversae argumentum divisum exhibetur, sic ut in una superficie frater unus, in alia alter proponatur. Famigerata haec duorum fratrum historia, qui Aetneo torrente vicina vastante parentes senio invalidos ex mediis flammis extulere, quod insigne ad memoriam factum praestantissimis versibus descripsit Claudianus [h]), et Severus [i]). Eorum nomina produntur Amphinomus et Anapias, vel Anapis, tantaque fuit ejus facti celebritas, ut sepulcri locus, quo post mortem humati fuere, nominaretur *Campus Piorum* [k]), utque, cum pietatem posteri argumento vellent expri-

h) Idyll. VII. i) in Aetna v. 621. k) Solinus cap. XI.

mere, eorum proponerent imaginem, ut videre est in numis Sex. Pompeji et gentis Herenniae. Idem factum narrans Conon apud Photium [l]) refert, Catanenses eorum statuas publice proposuisse, ad quas haud dubie exacti sunt horum numorum typi.

Vocabulum *ΛΑΣΙΟ.* partis anticae adhaerere eruditos fecit, Begerus legendum *ΛΥΣΙΟ.* censuit, qua voce opportune notaretur Bacchus, qui secundum veteres hoc epitheto praeditus fuit [m]), cui sententiae subinde accessit etiam Burmannus [n]). Verum non *ΛΥΣΙΟ.* sed *ΛΑΣΙΟ.* constanter in his numis legitur testibus etiam binis similibus musei Caesarei. Videtur ergo esse magistratus.

* * *

Fluvius decumbens d. cornucopiae, s. urnae innixus.)(*ΚΑΤΑΝΑΙΩΝ.* *Noctua insistens elemento Σ, cui parvum* o *imminet, inter duos pileos Dioscurorum.* Æ. III.

Princeps T. M. aliique in aversa numorum similium nonnisi elementum Σ viderunt; verum in integerrimo musei Caesarei huic elemento manifestum o imminet, ut adeo monogramma sit, non litera solitaria, sed quis ejus sensus, incertum.

* * *

Typi alii:

Capita duo jugata barbata. In his Havercampus deos Palicos videt juxta Simethum fluvium, qui Catanensium agrum pervadit, ex nympha Thalia, quam Jovis beneficium matrem fecit, prognatos, et divinos subinde honores a Siculis nactos, ut refert Macrobius ibi citatus [o]). — *Caput ceu Jovis Ammonis,* in aliis: *Caput geminum barbatum ceu Jani.* Si caput illud vere est Ammonis, admisere ejus dei cultum Catanenses, ceu aliae Archipelagi insulae, nisi forte et eorum Bacchus sub hac imagine latet. Et forte Jani quoque cultum huc ex Latio vocavere, quanquam geminum istud caput in aliarum etiam urbium numis videmus alio certe, quam Jani significatu. — *Isis stans d. vexilli quoddam genus, ad eam accedit Horus, in area sistrum.* Numum hunc saepius sibi oblatum fuisse testatur Princeps T. M. [p]). Ergo Catanenses Aegyptios quoque ritus recepere. Et vero alio loco refert idem [q]), non pauca apud Catanam eruta monumenta notis hieroglyphicis inscripta, certo argumento, oppidanis nexum aliquem cum Aegyptiorum sacris intercessisse [r]). Etiam Bartelius testatur, apud Catanam, neque per Siciliam alibi, monumenta superstitionis Aegyptiae reperiri [s]).

* * *

ΑΜΕΝΑΝΟΣ. *Caput juvenile turgente e fronte cornu intra tres pisciculos.*)(*ΚΑΤΑΝΑΙΩΝ.* *Vir in citis quadrigis.* AR. II. Similis est in museo Hunteriano, sed in eo scriptum *ΑΜΕΝΑΟΣ.*

ΑΜΕΝΑΝΟΣ. Caput simile.)(*ΚΑ. Fulmen alatum, in area tres globuli.* Æ. III.

Amenani, etsi ignobilis est, et interdum *suppressis fontibus aret,* ut ait

l) Narrat. 41. m) Thes. Brand. T. I. p. 390. n) Dorv. Sic. p. 314.
o) ad Parut. p. 205. p) Num. Sic. p. 20. q) Aggiunte p. 216.
r) Aggiunte p. 216. s) Briefe über Kalabrien und Sicilien, Th. II.

Naso [t]), meminere tamen Strabo aliique. In simili Dorvillius perperam legit *ΡΩΜΑΝΟΣ*, quae iniqua lectio in causa fuit, cur eruditus Burmannus ad eum explicandum varia *ἀπροςδιονυσα* conferret [u]).

Magistratus in nonnullis tetradrachmis notatur *ΗΡΑΚΛΕΙΔΑΣ.*, in aeneis *ΔΑΣΙΟ.*, de quo supra.

Monogrammata. His Catanensium numi, praecipue nonnulli aenei, per aream onerantur nullo certo sensu.

Globuli tres exstant in aeneo supra citato cum mentione Amenani. *Lineolae* sive parvi cylindri frequenter comparent in aenea hujus urbis moneta, et quidem duae, tres, quatuor. Havercampus cum certum putaret, a Catanensibus typum Apollinis, Veneris, aliosque numis illatos in Octaviani gratiam, his lineolis indicari censet, eum ex victoriis Imperatorem I. II. III. etc. adclamatum [x]). Antequam tam insolentem conjecturam, et cui vix aliquis fidem habebit, in chartam mitteret, solido quodam argumento probandum fuerat, Catanenses adhuc Octaviani aetate numos feriisse. Verisimilius est, his perinde ac globulis indicari valorem monetae, ut dicemus in numis Menaeninorum.

* * *

Princeps T. M. in sua Sicilia numismatica totam tabulam XXIV. implevit numis Mauricii Aug., in quorum ima parte legitur *CAT.* perinde ac in aliis *CON. KTZ. RAVEN.* etc. Similes ait in nullo aut Mediobarbi, aut Ducangii, aut Bandurii catalogo vulgatos, magna autem copia reperiri indies in Sicilia, eosque cum solo, saltem certo Mauricii capite. Jure ergo existimat, Mauricii aetate officinam monetariam Catanae constitisse.

Ex numero numorum, quos Catanae tribuit Princeps T. M., eximendus certe is, quem Tab. XXII. n. 2. stitit, quem pertinere Caelium Apuliae comprobat is, quem edidit Pellerinius [y]), et alter musei Caesarei.

AR. RR. Æ. C.

CENTVRIPAE.

Mediterranea ab Aetna in occasum.

Epigraphe: ΚΕΝΤΟ. rarius, plerumque *ΚΕΝΤΟΡΙΠΙΝΩΝ.*

Caput Cereris, retro spica, in aliis tripus.)(*ΚΕΝΤΟΡΙΠΙΝΩΝ. Aratrum, cui insidet avicula, in area duo globuli.* Æ. III.

Typus vere ex Centuripinorum ingenio, nam eos saepe Cicero in Verrinis *summos aratores* appellat, quique tota fere Sicilia arabant. Aviculam Havercampus columbam Veneris dicit, insertamque numo in Augusti gratiam, nempe more suo, ut mox in Catana vidimus. Verius est adlusio ad factum aliquod domesticum nobis ignotum.

In numis aliis capita variorum deorum, et eorum in aversa attributa.

Globuli per aream duo, tres, in uno Parutae sex.

Æ. C.

t) Met. L. XV. 279. u) pag. 323. x) in Parut. p. 198. 208. et alibi.
y) Rec. I. tab. VII. n. 16.

CEPHALOEDIVM.

Fere in medio litoris in Tyrrhenum vergentis.

Epigraphe in numis certis: *ΚΕΦΑ.*

Typi: In his celebratur potissimum *Hercules.* In honoris partem veniunt quoque *Juppiter, Bacchus, Mercurius, Apollo.*

* * *

Numum argenteum *ΠΑ. ΚΕΦΑΛΟ.*, quem Princeps T. M. huc vocat, esse Pallensium Cephallenes insulae, in horum numis dicetur. Neque satis certum est, utrum alii duo numi argentei *ΚΕΦΑ.*, quos eodem loco Cel. Princeps citat, huc pertineant, cum et hi ad Cephallenes pertinere possint, et certos pluresque habeamus argenteos in horum urbibus signatos. Sane fatetur ipse, sibi similem hactenus in nullo museo Siculo conspectum. De his vide plura in moneta Cephallenum.

AR. dubii, Æ. RR.

DREPANVM.

Hujus urbis numi non conspecti nisi Goltziani, sed in quos nunquam commentabor, quoniam per se ipsi commenta plerumque sunt.

EMPORIAE.

Numos inscriptos *ΕΜΠΟΡΙΤΩΝ* esse Emporiarum Hispaniae Tarraconensis, in his dictum.

ENNA.

Ita in insulae medio, ut *umbilicus Siciliae* diceretur Ciceroni, Callimacho, Diodoro.

HENNAIΩN. Proserpina stans ante aram d. extensa facem, dependente ex humero velo.)(*Figura bigas agens.* AR. III.

Praeclarum hunc numum ex museo Ainslieano vulgavit Cl. Sestinius ignotum hactenus tot viris cupidis, qui monetae Siculae insidiati sunt. Ejus summum meritum summa antiquitas, quam prodit inscriptionis modus praefixa aspirata *H*; et exitus in *ON* pro *ΩN.* Auctores veteres plerumque scripsere *Ευνα* sine aspirata, at numus praesens *Ηεννα*, et confirmat orthographiam MVN. HENNA, quam offerunt numi Latini serius signati.

Epigraphe in reliquis: *EN. ENNA. ENNAIΩN.*

ΔΑΜΑΤΗΡ. Caput Cereris spicis coronatum.)(*ENNA. Hircus stans inter duas aristas, retro fax ardens.* Æ. II.

ΔΑΜΑΤΗΡ ipsa Ceres Dorice pro *ΔΗΜΗΤΗΡ.* De Cerere apud Ennam degente, ejus filia Proserpina inde a Dite rapta, et utriusque deae cultu antiquissimis temporibus in hac urbe constituto plurima scripsere veteres, quos inter unum citabo Ciceronem [*]). Fax et spicae nota sunt Cereris attributa, at quo modo hircus cum Cerere connectendus, nondum reperi.

* * *

ΑΡΧΑΓΕΤΑΣ. Caput Apollinis laur.)(*ΣΤΜΜΑΧΟΣ. Fax inter duas aristas.* Æ. II.

Etsi urbis nomen deest, tamen huc spectare creditur, quod typo cum praecedente fere conspirat. De Apolline Archageta, cujus adeo cultus hic quoque fuisse receptus videtur, agetur copiosius in numis Tauromenii. Si το *ΣΤΜΜΑΧΟΣ* magistratus est, nihil laboramus. Sin epithe-

*) in Verr. L. IV. c. 48. 49.

ton, videtur vocabulum istud jungendum cum *ΑΡΧΑΓΕΤΑΣ* partis anticae, et significare Apollinem ad urbis suae tutelam quendam esse socium ac foederatum.

* * *

ΑΑΜ - - *Caput Cereris.*)(*ENNA. Caput bovis cum infulis.* Æ. II.

ENNAIΩN. Hircus jacens.)(*Porcus.* Æ. III.

Habemus in numis Ennae Cereri sacrae animalia tria, bovem, hircum, porcum vel porcam, quae tanquam ejus deae in sacrificiis hostias proponi censeo. Taurum et suem in Ambarvalibus Cereri immolari vetus apud Romanos religio. Eadem de causa in Eleusinis etiam numis, quae item urbs Cereri sacra, sus exstat. Et forte ad Cererem quoque pertinebant sacra, quae hecatombe dicebantur, et in quibus immolabantur porcus, taurus, hircus, ut refert scholiastes Aristophanis[a]), et Suidas[b]).

* * *

ENNAIΩN. Vir stans palliatus, d. scipionem.)(*Aratrum duobus serpentibus junctum, in area quatuor globuli.* Æ. II.

In antica proponi Triptolemum praeclarum Cereris discipulum, futurumque in ferendis frugibus orbis magistrum, ipsa dea suas serpentum bigas commodante, verisimile crediderim.

AR. RRRR. Æ. RR.

MVNICIPIVM. Ex solis numis constat, Ennam municipii jure gavisam. Eccos:

M. CESTIVS. L. MVNATIVS. *Caput Cereris velatum prominente face.*)(MVN. HENNA. *Raptus Proserpinae, infra 5 globuli.* Æ. I.

MVN. HENNA. *Caput Veneris.*)(M. CESTIVS. L. MVNATIVS. IIVIR. *Venus nuda stans.* Æ. II.

Globulos videre est tam in numis Graecis quam Latinis.

Æ. RRR.

ENTELLA.

Mediterranea ad Crimissum in meridiem fluentem. Aedificatam ab Aegeste Crimissi fluvii sub canis specie cum nympha Aegesta congressi filio tradit Tzetzes, ut ad numos Erycis notabo.

Epigraphe: ENTEΛΛΙΝΩΝ. vel *ENTEΛΛΙΝѠΝ.* Rarius *ENTEΛΛΑΣ.*

Typi: Caput Solis, vel *Cereris*, vel *Bacchi*; deinde *bos capite humano*, *Pegasus*, *botrus etc.*

ENTEΛΛΑΣ. Caput Cereris.)(*KAMΠΑΝΩΝ. Pegasus volans, infra caput galeatum barbatum.* Æ. III.

Praeclare hoc numo confirmatur, quod refert Stephanus[c]): *Erant vero urbis incolae genere Campani.* Quod factum sic enarrat Diodorus[d]): agmen Campanorum a Dionysio suppetias vocatum post praestitam tyranno operam secessisse Entellam, trucidatisque ibi, qui arma ferre poterant, eorumque uxoribus filiisque matrimonio sibi conjunctis urbem retinuisse.

Magistratus ATPATINO. in nonnullis, qui idem legitur etiam in moneta vicini Lilybaei.

AR. RRR. Æ. RR.

ERYX.

In litore Tyrrhenum respiciente supra

a) in Plut. v. 820. b) in voce Τριττυς. c) in Εντελλα. d) L. XIV. c. 9.

Lilybaeum. Oppidum ipsum impositum monti praerupto ejusdem nominis, et in vertice templum Veneris a loco dictae Erycinae omni late religione sacrum et donis opulentissimum. Ejus deae cultus in urbem quoque arcessitus erectis ibi binis Veneris Erycinae templis, ut ad numos gentis Considiae advertemus.

Epigraphe: ERVKINON, βουστροφηδον, ΕΡΥΚΙΝΟΝ. ΕΡΥΚ. ΕΡΥΚΕΙΝΩΝ.

Mulier sedens d. columbam.)(*ΕΡΥΚ. Canis stans.* AR. III.

Princeps T. M. in muliere partis anticae Venerem videt delectatam columba sua, cujus in deam obsequium nusquam magis, quam apud Erycem probatum. Nam columbas Venerem quotannis stato tempore in Africam profectam ac nono post die reducem comitatas testati sunt Athenaeus et Aelianus, quorum prolixa oracula vide in commentariis Havercampi [e]). Haec auctor illustris [f]). Sed alium hujus numi explicatum mihi suppeditat Tzetzes, qui refert [g]), Laomedontem Phoenodamanti Trojano iratum, quod Hesiones filiae ceto exponendae auctor princeps fuerat, ejus tres filias nautis tradidisse cum mandato, ut in Sicilia expositas feris in praedam relinquerent. Verum Veneris consilio fuisse servatas, atque harum unam compressam a Crimisso fluvio sub canis specie, natumque ex hoc commercio Aegesten tres in Sicilia urbes statuisse Aegestam, Erycem, Entellam. Secundum haec mulier numi filiarum una est, quae deae, cujus ope incolumis evasit, avim manu jactat, at in aversa canis maritus, de quo plura memorabuntur in numis Segestae. Sed et alius urbis conditor proditur Eryx, de quo mox.

* * *

ERVKINON. Aquila insistens capitello ordinis Ionici.)(*Pagurus.* AR. III.

Aquilam dixi secutus indicium Principis T. M. [h]), etsi idem in posteriore Sicilia sua numismatica columbam mallet, nimirum quod haec Veneris comes Eryci magis competeret. Sed enim si in his columbam statuimus, necesse erit et in Agrigentinis, qui ut ovum ovo Erycinis his similes sunt, columbam agnoscere. Verisimile igitur in utrisque eandem esse volucrem, et fuisse causam aliquam nobis ignotam, cur communi utraque urbs typo uti instituerit.

* * *

Herculis etiam numis aeneis illatus est, quod is Erycem Butae et Veneris F. hujus conditorem urbis ac templi ad certamen provocatum cestu vicit ac interfecit [i]), creditumque sit etiam, Erycis regionem ab ipso olim Hercule possessam [k]). Ergo et Pyrrhus, cum urbis oppugnationem aggrederetur, Herculi ludos et sacrificia vovit [l]).

* * *

ΕΡΥΚΙΝΟΝ. Caput muliebre.)(*Canis stans inter tres orbiculos.* Æ. III. (Arigoni.)

Hujus cimelii vadem citavi, quamcunque velis fidem habere. Numi cum

e) in Parut. p. 645. f) Aggiunte. p. 64. g) in Lycophr. v. 953. h) Aggiunte p. 112.
i) Diodor. L. IV. c. 23. Virgil. Aen. V. k) Herodot. L. V. §. 43. l) Plut. in Pyrrho p. 397.

hac aversa tribui solent Cythno Cycladi, aut verius Segestae, quam vide.

AR. et Æ. RR.

GELAS.

In litore meridiem respiciente ad fluvium cognominem, a qua ipsa nomen traxit teste praeter alios Marone [m]):

Immanisque Gela, fluvii cognomine dicta.

Epitheton *immanis* urbis amplitudinem indicat, cujus celebritatem produnt etiam numi copiosi, inter quos aurei quoque. Conditam a Rhodiis et Cretensibus refert Thucydides [n]).

Epigraphe antiquioris formae.

CΕΛΑΣ scriptura jam retrograda, jam solita, ut et *ΓΕΛΟΙΟΝ.* In alio operis pervetusti *CΕVΑΣ.* (Catal. raisonné p. 52.) *V* pro *Λ* est etiam in antiquissimis Leontinorum.

Epigraphe recentioris formae.

ΓΕΛΑΣ, etiam nonnunquam retrograde. Recentissimum *ΓΕΛΩΙΩΝ.* Sic et Maroni: *campique Geloi,* at Ciceroni: *Gelenses.*

Notandum, *ΓΕΛΑΣ* fere tantum scribi juxta bovem cum facie humana.

Typi: Ex his in Gelae moneta fere perpetuus *bos cum facie humana seu integer, seu dimidius.* Eruditus Princeps T. M. acriter contendit, quemadmodum hoc typo in aliarum urbium numis semper indicatur fluvius, ita eo in numis Gelae indicari Gelam fluvium [o]). Juvatur haec ejus sententia, quod revera, ut mox dixi, vocabulum *ΓΕΛΑΣ* fere solum scribitur juxta biforme istud monstrum, juxta alios typos *ΓΕΛΩΙΩΝ*, aut similiter. Verum adverto I. idem *ΓΕΛΑΣ* scribi etiam juxta caput Apollinis in ejus ipsius numis [p]), aut juxta juvenile caput fluvii more Siculo formatum [q]); quibus typis aut certe non notatur fluvius, aut hic Gelas alio modo fingitur, quam quo fictum statuit Ill. auctor. II. Si monstrum illud Gelas putandus est, sequetur, Gelois duplice modo suum effictum fluvium, nempe typo bovis biformis, et capitis juvenilis, quod vix verisimile, quin hac lege in nonnullis duplicem in eodem numo habebimus Gelam, et in antica quidem forma pueri more Siculo, in aversa forma bovis, ceu Tab. XXXI. n. 6. et XXXIII. n. 9. Ex quo sequitur, non fluvium, sed aliud hoc monstro significari. Sed haec ὡς ἐν παρόδῳ, nam quis ejus videatur sensus, abunde ad numos Campaniae disputavi. Pro vocabulo *ΓΕLΑΣ* notasse sufficiat, cum illud tam urbem, quam fluvium notet, nullam nobis legem imponi, ut de fluvio illud potius, quam urbe capiamus, nam secus etiam vocabulo *ΑΚΡΑΓΑΣ* non urbs, sed fluvius hujus nominis intelligendus semper foret.

* * *

ΣΩΣΙΠΟΛΙΣ. (*retrograde.*) *Bos dimidius capite humano, cui accedens puella coronam offert.*)(*ΓΕΛΟΙΟΝ.* (*retrograde.*) *Figura in bigis supervolante Victoria.* AR. I. (Princ. T. M. et Catal. raisonné pag. 51.)

---

m) Aen. III. 702. n) L. VI. o) Aggiunte p. 169. p) Tab. XXXIII. n. 17. 18. q) ibid. n. 9. 12. 13.

ΣΩΣΙΠΟΛΙΣ. Caput muliebre fascia redimitum.)(*ΓΕΛΑΣ. Bos dimidius cum facie humana.* AV. III.

Eadem adversa.)(*Equus dimidius saliens.* AV. (Princ. T. M. in Auct. II.)

Laudatus saepe Princeps T. M. fluvium Gelam in antica numi prioris bovis specie adumbratum *Σωσιπολιδα*, *servatorem urbis* dici ait propter commoda, quae urbi praestat, et opportune istud confirmat marmore, in quo Aesculapius et Himera fluvius servatores Nisae statuuntur: *ΑΣΚΛΗΠΙΩ. ΚΑΙ. ΙΜΕΡ. ΠΟΤΑΜ. Ο. ΔΑΜΟΣ. ΤΙΣ. ΝΙΣΙΣ. ΣΟΤΗΡΣΙΝ* r). Aliud sentit Burmannus, cui nomen illud magistratus visum; nam *ΣΩΣΙΠΟΛΙΣ*, inquit, nequaquam nomen fuit Gelois ignotum, cum in psephismate Geloorum memoretur *ΣΩΣΙΠΟΛΙΣ. ΙΣΙΔΩΡΟΥ* s). Vtut erit, potuit *Σωσιπολις* dici divinitas quaevis, in cujus tutela urbs fuit, et quod sequitur, tam monstrum numi prioris, qualiscunque eo symbolo deus latuit, quam mulier numi alterius. Sic etiam ab Eleis deo cuipiam a *servata civitate* nomen *Σωσιπολιδος* fuisse inditum, cultumque forma puerili, et cornucopiae praegestantem tradit Pausanias t), et fuisse apud Magnetas Ioniae Jovem *Σωσιπολιδα*, testatur Strabo u). Eodem sensu Trajanus in numis Nicopolis Moesiae vocatur *CΩΤΗΡ. ΤΗC. ΠΟΛΕΩC.* Ceterum hoc vocabulum ad flumen minus commode referri posse, patet ex duobus sequentibus aureis, in quibus illud juxta caput muliebre legitur.

* * * *

Caput Cereris.)(*ΓΕΛΩΙΩΝ, Vir galeatus, cetera nudus, arietem reluctantem immolat.* Æ. II.

Similes numi hactenus perperam in Gelonis numis numerati fuere, cum in iis antiquarii legerent *ΓΕΛΩΝ*. Ceterum aversae argumentum me ignorare profiteor.

Reliquorum typi nihil offerunt observatu dignum.

Fluvius Gelas. *Caput juvenile cornu e fronte turgido. Ei in nonnullis adscriptum ΓΕΛΑΣ.*

Globuli, ponderis nota, quorum tres in nonnullis aeneis habentur.

AV. duo hactenus comperti. AR. et Æ. C.

HERACLEA.

In litore Africae objecto ad Halyci, ut creditur, ostia sita, et dicta *Minoa*, quod ferebatur condita a Minoe Cretae rege, cum is Daedalum repetitum huc venerat.

Esse huic Heracleae suos numos, non negamus, at negamus, posse eos satis discerni a numis tot urbium, quae eodem nomine praeditae fuere. Neque vero Princeps T. M. vadem agit, eos omnes, quos Tabula XXXIV. proponit, huc pertinere. Jam enim omnes ii, qui urbis nomini aspiratam ⊦ praeponunt, ipso etiam fatente sunt Heracleae Lucaniae. Neque etiam res satis explorata in aeneis, in quorum antica: *Caput Cereris*, in)(*ΗΡΑΚΛΕΙΩΝ Spica*, quos Ill. auctor propter utriusque partis typum plane Siculum huic Heracleae negat posse adimi. Sed enim si fertilis Sicilia, non propterea steriles regio·

r) Aggiunte p. 115. s) Dorv. Sic. p. 369. t) L. VI. p. m. 501. et 517. u) L. XIV. p. m. 959.

nes aliae, et uterque typus obvius est in numis Lucaniae, in qua altera Heraclea sita. Certius argumentum fuerat, posse adfirmare, hos numos revera in Sicilia effodi.

HIMERA, THERMAE.

Himera sita prope litus, quod mare Tyrrhenum respicit, ad fluvium cognominem, a quo ipsa nomen traxit. Aedificatam a Zanclaeis, qui Mylas habitabant, auctor est Strabo [x]). Secundum Diodorum eversa est a Carthaginiensibus V. C. 345., iis, qui cladem evasere, non multo post ad Thermas vicinas translatis, ut mox infra in *Thermis* dicetur, quo probabile fit, numos omnes *Himerae* nomine inscriptos ante hoc ejus exitium signatos. Revera eorum omnes tam argentei quam aenei per fabricam et epigraphes modum tam remotum aevum non diffitentur, et teste ipso Diodoro, cum semel excisa esset Himera, deinceps cultoribus vacua ad suum usque aevum permansit [y]).

Numi HIMERAE nomine.

Remotissimum aevum arguunt inscripti HIMERA, quae epigraphe Latina tota videtur, cum tamen sit antiquissima Graeca. Recentiores sunt, quanquam et hi perantiqui: *IMERA. ΙΜΕΡΑ. ΙΜΕΡΑΙΟΝ.* vel recte, vel retrograde. Sitne in horum aliquo scriptum *ΙΜΕΡΑΙΩΝ* per *Ω*, ambigo. Omnes vero antiquitate praestant anepigraphi saltem argentei.

Gallus.)(*Sine epigraphe. Quadratum informe*, vel: *iterum gallus intra quadratum.* AR. II. III. vel: *duo, tres, sex globuli.* Æ. II. III.

Caput Herculis.)(*Gallus intra quadratum.* AR. II.

HIMERA. *Gallus.*)(*Pagurus;* AR. II.

Ergo gallus gallinaceus in vetustissima hac Himerensium moneta typus perpetuus. Quis vero ejus volucris explicatus? Hunc antequam tentaret Havercampus, sic praefatur [z]): *sicuti itaque semper sum solitus etiam minimos apices in numis scrutari, ita etiam hujus numi abditum sensum eruere conabor.* Quo ille proposito ad spem erectus audacter ad rem aggreditur, gallumque ad *tripudium solistimum* refert, *quod tantopere apud Romanos (sed ut ex hisce numis patet, longe antea penes Siculos) in usu fuit.* Cum gallum in partis aversae quadrato inclusum videt, ait, gallinam delineato quadrangulo intus positam, atque ita esca projecta observatum, quod ex disciplina augurali observandum erat. At cum informe quadratum videt, quod nobis nunc certum rudis vetustatis indicium habetur, ait, confecto quadrangulo, eoque multifariam dissecto gallinam in ejus medio positam, ibique ejus tum gestus observatos etc. Taedet reliqua somnia commemorare, neque recitavi haec, quo refutarem, nam in singulis paene verbis aut peccatur, aut citra veri speciem conjectatur, verum quo canorum exemplum proponam, in quae ἀπροςδιονυσα delabamur, cum nimium sumus ingeniosi. Si mihi prae Havercampo res angustior domi, at praesto est eruditio simplex ac parabilis, sed quae plerumque, ut cibi nullo artis veneno conditi, multo est praestabilior. En igitur conjecturam meam

x) L. VI. y) L. XI. c. 49. z) in Parut. p. 519.

simplicem et ex propinquo petitam. Fuere propter Himeram thermae, ut docent affatim numi ipsi, quos continuo subjiciam, dictae etiam *Thermae Himerenses*. Aliae thermae propter Selinuntem, hae quoque cum alias, tum ex ipsis Selinuntis numis cognitae, dictaeque *Thermae Selinuntiae*. In utriusque urbis numis frequens est gallus, hoc uno discrimine, quod in Himerae numis solus typum facit, in Selinuntiis adstat simulacro Hypsae ad aram sacrificantis. Quid igitur? Nimirum thermae sunt salubres, salutis praesens deus Aesculapius, Aesculapio sacer gallus ejusque sueta victima, ut vulgo notum, et disseremus uberius in moneta Selinuntis.

Neque vero non verisimile, Himerenses, cum gallum in numis proposuere, non tantum ad Aesculapium, sed et una ad urbis suae nomen respexisse. Ejus conjecturae me admonuit Plutarchus injecta mentione artificis, qui, dum gallum super manu Apollinis pinxit, matutinum voluit significare tempus, et solis ortum appetentem, nimirum quem is cantu praenunciat [a]). Jam vero ἱμερα urbis nomen Graecis idem fuit cum ἱμερα, dies, cujus praeco est gallus, at Graecis antiquissimis, nam serius ἡμερα invaluit. Habeo, quem hujus sententiae testem idoneum adducam, Platonem, qui, ut comprobaret, olim ε pro η adhiberi solitum, ejus adfert exemplum: οἱ μεν ἀρχαιοτατοι ἱμεραν την ἡμεραν ἐκαλουν, οἱ δε ἑμεραν, οἱ δε νυν, ἡμεραν, *quod nunc* ἡμερα *dicimus, vetustissimis dictum* ἱμερα, *aliis vero* ἑμερα [b]). Eodem sensu Dictys quoque Cretensis promiscue dixit et *Himera* et *Hemera*, quo nomine significavit Memnonis sororem et matrem, alias Auroram, nimirum quae exoriens diem, ἡμεραν, parit [c]). Jam vero, quantum ex horum fabrica numorum potest colligi, facile sunt ejus aevi, quo adhuc ἱμερα pro ἡμερα scribere placuit.

* * *

Mulier capite radiato stans d. pateram super ara sacrificat, s. extenta; inde aqua ex leonis rictu promanans, cui Faunus corpus suum supponit.)(ΙΜΕΡΑΙΟΝ. (*recte vel retrograde.*) *Victoria, in aliis figura alia in lentis bigis vel trigis, quam advolans Victoria coronat.* AR. I.

Insignes numi cum ab antiquitate, tum argumento, nam salutares eo aquas profitentur, de quibus plura infra in numis *Thermarum* nomine insignibus. Mulierem partis anticae Princeps T. M. censet esse Himerae civitatis, cujus imaginem a Poenis raptam, restitutam Thermitanis a Scipione refert Cicero [d]). Sed verius videtur memorata haec Ciceroni statua esse ea, quam sistunt numi Thermarum, ut in his dicetur. Cum autem videam, in numis Selinuntiorum, qui cum Himerensibus multum habent adfinitatis, fluvium Hypsam eodem modo sacrificare ad aram, ut mulierem numi praesentis, suspicor, hanc ipsam esse Himerae fluvii imaginem, et ab Himerensibus fluvium suum praeter aliarum urbium morem nymphae, vel mulieris ritu effictum, quia vocabulum ΙΜΕΡΑ feminino more formatur, reliquis Siciliae fluviis, quorum in numis masculam habemus imaginem, etiam masculo

a) de Pyth. orac. b) in Cratyl. c) L. VI. p. m. 136. d) in Verr. L. II. c. 35.

more terminatis, quo modo et Cyanen fontem Syracusani feminae ritu finxerunt teste Aeliano [e]).

Bigae cum rectore vetus in argenteis Siculis majoris formae thema; at istud singulare, Victoriam aurigantem ab altera Victoria coronari. Numus captus est ex Pellerinii opere, cujus iconismi sese ab adcuratione commendant.

* * *

IMEPA. (*retrograde.*) *Mulier stans pallium obducit.*)(*ΓΕΛΟΙ* - - (lege *ΠΕΛΟΨ*) *Vir in lentis bigis.* AR. I. II.

Hujus numi arbitrum non agam, cum ipse Princeps T. M., qui numum edidit, in eo describendo non sibi constet. Nam quo primum loco eum vulgavit, aliud adfirmavit non legi, praeterquam *ΓΕΛΟΙ* - - censuitque explendum: *ΓΕΛΩΙΟΝ.*, quo notarentur Geloi Siciliae [f]). At in Sicilia numismatica nulla facta prioris dubii mentione legit *ΓΕΛΟΝ.* censetque, percussum in Gelonis Syracusani honorem, quo victore Himera a diuturna Poenorum obsidione liberata fuit, de quo infra. Idoneus sane explicatus, si modo certa posterior haec lectio, de qua arbitrentur autoptae. At nuper omne mihi dubium abstulit argenteus omnino eximius I. formae musei principis de Waldeck, in quo pro praetensa illa epigraphe planissime legitur *ΠΕΛΟΨ*, haud dubie urbis magistratus, neque enim satis causae video, cur eo nomine intelligendum putem veterem illum Pelopem, qui Peloponneso nomen dedit.

* * *

IMEPAION. *Mercurius hirco vectus concham inflat.*)(*Victoria d. palmae ramum; in numo Parutae adscribitur: NIKA.* AR. III. In aliis: *Monstrum miri ingenii: caput senile barbatum prominente uno vel geminato capri cornu, brachium est ursi vel leonis, reliquum corpus galli.* AR. III.

Mercurio sacrum fuisse hircum alias constat, sed incertum sane, quae sit reliqua hujus typi explicatio, ut et monstri in numo altero, quod descripsi secundum verba Principis T. M. At non aeque incertus explicatus Victoriae, cujus imago renovat memoriam ejus diei, quo Himera a Poenis duce Amiclare obsidione pressa ferente suppetias Gelone Syracusano liberata fuit, tanta secuta hostium strage, ut CL. millia occubuisse memoriae sit proditum, eaque victoria illi, quae ad Plataeas de Persis relata fuit, sit aequiparata. Eam Diodorus ad annum V. C. 274. refert [g]). Factum tam praeclarum, quod tanto Himeram opere nobilitavit, merebatur etiam praedicari in moneta, proposita Victoriae imagine, et addito *NIKA.*, ut in numis Bruttiorum.

Globuli in aeneis frequentes, et quidem, sex, tres, duo. Horum tres cum ad trutinam revocaret Princeps T. M., exactam in iis ponderis rationem reperit, sic ut, qui tres vel duos globulos exhibent, essent dimidia vel tertia pars ejus, in quo sunt globuli sex.

AR. R. Æ. RR.

Numi THERMARVM nomine.

Himera V. C. 274. a Poenorum obsi-

---

e) Var. hist. L. II. c. 33. f) Aggiunta p. 119. g) L. XI. c. 20 seq.

dione per insignem Gelonis victoriam liberata, de qua mox actum, orbata tamen incolis, conciliante Therone Agrigentino colonos Dores recepit, quod factum Diodorus ad annum V. C. 278. refert [h]). Coepit tum civitas florere opibus, donec annis post LXXI. iterum a Poenis obsidione pressa duce Annibale et expugnata caesis plerisque incolis, et eversis moenibus, priore clade ad vindictam hortante in ruinam consedit V. C. 345. anno CCXL., ex quo condita fuit [i]). Ab hoc igitur tempore numi solo Himerae nomine feriri desiverunt. V. C. 347 Poni habito delectu civium suorum, aliorumque Afrorum novam apud calidas aquas Himerae vicinas urbem condidere, quam *Thermas*, nempe ex loci natura, dixerunt, ut refert Diodorus [k]), sed secundum Ciceronem [l]): *Himera deleta, quos cives belli calamitas reliquos fecerat, ii se Thermis collocarant, in ejusdem agri finibus, neque longe ab antiquo oppido.*

Epigraphe: *ΘΕΡΜΙΤΑΝ*, in rarissimis *ΘΕΡΜΙΤΩΝ. ΙΜΕΡΑΙΩΝ.* Recte istud secundum Ciceronis testimonium mox citatum. Quid quod et P. Scipioni Thermitani ab Himerensibus profecti crediti sunt, nam cum capta Carthagine signa omnia a Poenis oblata Siculis urbibus restitueret, ea, quae illi Himera extulere, Thermitanis reddi jussit [m]). Additur etiam *ΙΜΕΡΑΙΩΝ*, quoniam praeter has Thermas aliae fuere etiam Segestanae [n]), et Selinuntiae, de quibus in Selinunte. Eodem modo legitur in marmore, quod post alios edidit Princeps T. M. [o]) ORDO. ET. POPVLVS. SPLENDIDISSIMAE. COL. AVG. HIMERAEORVM. THERMIT.

* * *

Caput Herculis leonis spoliis tectum.)(*Θ. Gallus stans.* AR. III. (Mus. Caes.)

Id genus numulos antiquariorum judicia variis urbibus adfixere. Adstitutum in praesente elementum *Θ*, quod in aliis similibus deest, suadet, eum Thermis nostris esse tribuendum, praecipue cum gallus obvius fuerit Himerae typus, et Hercules, ut videbimus, obvius Thermarum. Fabricae vetus modus persuadet, esse eum ex Thermitanorum vetustissimis, et signatum paullo postea, quam Himerenses excisa urbe sua Thermas concessere. Plura vide in mea Sylloge I., in qua numum hunc pictum et latius explicatum stiti.

* * *

Caput Herculis leonis exuviis tectum.)(*ΘΕΡΜΙΤΑΝ. Tres nymphae stantes.* Æ. II.

Hercules stans d. clavam, s. leonis exuvias.)(*Sine epigraphe. Nympha d. vas ad fontem leonis capite indicatum accedit, per aream tres globuli.* Æ III. Hunc numum Princeps T. M. inter Himerenses refert, quod perinde est.

Numos hos praeclare explicat Diodorus, narrans [p]), Herculi hoc litus peraganti calidas a nymphis aquas apertas fuisse, quibus contractam ex itinere lassitudinem levaret, easque subinde dictas

h) L. XI. c. 49. i) Diodor. L. XIII. c. 59. seq. k) L. XIII. c. 79. l) in Verr. L. II. c. 35. m) Cic. l. c. n) Diodor. L. IV. c. 23. o) Iscris. di Palermo p. 141. p) L. IV. c. 23.

Himeraeas. Quorsum et referendum, quod de Ergotele Himeraeo canit Pindarus[q]):

Νυν δ' Ολυμπια ςεφανωσαμενος - -
Θερμα Νυμφαν λουτρα βαςαζεις κ. τ. λ.
Nunc vero in Olympia coronatus - -
Calida nympharum balnea extollis etc.

Eodem modo et Pylae Graeciae dictae Thermopylae, quod ibi Minerva Herculi laboribus fesso calidas aquas aperuit[r]).

* * *

Caput leonis Herculis exuviis tectum.)(*ΘΕΡΜΙΤΑΝ. in alio: ΘΕΡΜΑ. ΙΜΕΡΑΙΩΝ. Mulier capite velato stans d. pateram, s. cornucopiae.* Æ. II.

Inter restituta Thermitanis a Scipione signa primum memorat Cicero[s]): *in his mira pulcritudine ipsa HIMERA, in muliebrem figuram habitumque formata ex oppidi nomine et fluminis.* Havercampus censet, praesentis numi sigillum esse illud ipsum signum Ciceroni memoratum; at ex mente Principis T. M. hoc Tullii indicio notatur ea mulier, quae in tetradrachmis Himerae numis ad aram sacrificat[t]), et qua supra conjiciebam, notari fluvium Himeram. Forte uterque explicatus valere poterit, atque eadem mulier, quatenus sacrificium peragit, genius est urbis habenda, praecipue cum in numo proximo ejus caput turritum simus visuri, et quatenus cornucopiae tenet, abundantiam fluvii ope partam indicat.

* * *

Caput muliebre velatum turritum, retro cornucopiae.)(*ΘΕΡΜΙΤΩΝ. ΙΜΕΡΑΙΩΝ. Vir senilis stans involutus pallio et scipione nixus volumen explicatum manu tenet.* Æ. II.

Prosequitur loco citato Cicero: *erat etiam Stesichori poetae statua senilis incurva cum libro, summo, ut putant, artificio facta, qui fuit Himerae, sed et est et fuit tota Graecia summo propter ingenium honore et nomine.* Explicatum hunc jam reperit Princeps T. M., qui numum possedit, et sane eximie cum hac numi imagine conspirant verba Ciceronis. Etiam hoc signum a Poenis Himera ablatum Thermitanis restituit Scipio. Binos Stesichoros poetas Himera oriundos memorat chronicon Parium. Silius Italicus cum cecinit:

Litora Thermarum prisca donata Camena[u]),

ad hunc Stesichorum adlusit.

* * *

Caput juvenile.)(*ΘΕΡΜΙΤΑΝ. Capella procumbens.* Æ. III.

Rursum Ciceronem audiamus sic disserentem[x]): *Etiam, quod paene praeterii, capella quaedam est, ea quidem mire, ut etiam nos, qui rudes harum rerum sumus, intelligere possimus, scite facta et venuste.* Haec quoque rapta a Poenis, restituta a Scipione, a Verre concupita. Hanc quoque praeclaram explicationem debemus erudito Principi T. M.

* * *

Numi reliqui nihil insigne praestant. Eorum aliquos Havercampus ad Thermas Selinuntias censet pertinere[y]), sed rationes parum sunt validae.

AR. RRRR. Æ. R.

---

q) Olymp. Ode XII. 25. r) Vlpian. ad Demosth. Phil. I. sub fin. s) in Verr. L. II. c. 35. t) Num. Sic. p. 33. u) Punic. XIV. 232. x) l. c. y) in Parut. p. 501. 502.

HYBLA MAGNA.

Mediterranea a Catana in occasum. Fuere in Sicilia Hyblae tres, una *magna*, in qua sumus, altera *parva*, quae subinde a conditoribus Doriensibus *Megara* dicta est, celebris a mellificio, cujus numos infra in *Megara* recensebimus, tertia *minor*, cognomine dicta *Hera*, vel *Heraea*.

Caput muliebre velatum turritum.)(*ΥΒΛΑΣ. ΜΕΓΑΛΑΣ Bacchus tunicatus stans d. diotam, s. thyrsum adsiliente pantherisco, in aliis leone.* Æ. II.

In similibus numis, ac nuperrime a Dorvillio legebatur scriptum: *ΥΒΛΑΣ ΜΕΓΑΡΑΣ.*, quod si obtinet, hi numi certe essent ejus Hyblae, quae serius Megara cognominabatur. At secuit litem Princeps T. M., qui in omnibus, quotquot vidit, se legisse *ΜΕΓΑΛΑΣ.* contendit.

Æ. RR.

HYCCARA.

In litore occidentali infra Panormum. Numum aeneum edidit Paruta: *Caput barbatum nudum, juxta ΙΚΑΡ.*)(*Canis stans, duo globuli.* Eum ille ad haec Hyccara revocavit. Verum si esset hujus urbis, scribendum fuerat *ΥΚΚΑΡ.* Refert Princeps T. M., conspectum sibi quidem hoc cimelium, sed anepigraphum, quo magis Parutae numus, saltem quod ad epigraphen attinet, suspectus videtur.

J A E T A.

Mediterranea ad Crimissum fl. in meridiem tendentem.

Epigraphe constans: *ΙΑΙΤΙΝΩΝ.*

Typi: Miles stans armatus more Romano, vel: *caput Herculis*, vel *triquetra.* In unius aversa legitur L M, quae literae notare epocham videri possint. At melius censet Burmannus, esse literas magistratus R. nomina notantes, ut: L. *Metellus* accedente ad haec causa militis Romani, quod utrumque obvium est in numis Panormi a).

Æ. RRR.

LEONTINI.

Versus litus orientale Catanam inter et Syracusas. Hi quoque ad Chalcidenses e Naxo insula profectos genus referunt.

Epigraphe antiquioris formae: *ΛΕΟΝΤΙΝΟΝ*, in aliis: *ΛΕΟΝΤΙΝΟΝ* recte vel retrograde, ut et *ΛΕΟΝ.* Recentioris: *ΛΕΟΝΤ. ΛΕΟΝΤΙΝΩΝ.*

Typi: In argenteis tetradrachmis, qui formae perantiquae sunt, et parabiles, est *caput leonis a latere conspicuum, hiante rictu, lingua exerta, et ambitur tribus vel quatuor granis frumenti*, addita nonnunquam *lyra, tripode, pisce.* Leo ad urbis nomen adludit, grana ad agri Leontini ubertatem, quae tanta fuit, ut is campus Ciceroni *caput rei frumentariae* diceretur a). Sensere et Leontini leonis sui beneficium, nam ingresso hunc sole reperere fontes suos nova aqua repletos, ut narrat Plutarchus b).

* * *

ΛΕΟΝΤ. Caput leonis.)(*Vir nudus stans d. pateram, ad aram sacrificat, s. ramum.* AR. III.

Caput solis radiatum, juxta aratrum.)(*ΛΕΟΝΤ. Similis vir nudus saxo insidens d. cornucopiae, s. ramum.* Æ. II.

Havercampus in sigillo numi prioris

---

a) Dorv. Sic. p. 440. a) in Verr. L. III. c. 13. b) Sympos. L. IV. probl. 5.

Apollinem Archageten videt a Chalcidensibus in hanc oram illatum, de quo plura in moneta Tauromenii notabuntur. At eo indicari fluvium probat vir similis in Selinuntiorum numis sacrificans, qui certus est Hypsas, quo probare conatus sum, mulierem similiter in Himerae numis sacrificantem esse imaginem fluvii Himerae. Sententiam confirmat vir idem alterius numi propter cornucopiae, quod proprium est fluviorum attributum. Est ergo fluvius Lissus, qui propter Leontinos fluxit teste Polybio [c]).

* * *

In numis reliquis: *spica, caput Apollinis, aut ejus attributa, pisces etc.* Peregrinum etiam cultum prodit mulier, quam exhibet Princeps T. M. Tab. XLI. n. 15.

Globuli tres comparent in nonnullis aeneis cum capite Apollinis.

* * *

Numi dubii. Exstant argentei III. formae: *Leo dimidius respiciens.*)(*Area in quatuor partes secta, in quorum una semper globulus, in alia variae literae, in aliis sigilla varia, ut botrus, vas, lacerta etc.* Hos ad Leontinos pertinere passim creditum, ac nuper quoque Principi T. M., qui similes plures stitit Tabula XL. At praeterquam quod urbis inscriptio abest, et leonis typo urbes plures usae fuere, testatur quoque Pellerinius, sibi octo hujus generis Constantinopoli fuisse adlatos, qua in urbe eos esse obvios testatur quoque Abbas Sestinus. Haud dubie ergo alterius sunt urbis. Sestino Cardia Chersonesi placet [d]). Res adhuc incerta.

Alter etiam aeneus II. formae huc referri solet: *Caput Apollinis.*)(*ΓΟΡΓΙΑΣ. ΛΕΟ. Cycnus.* Haymius, qui numum hunc edidit [e]), in nomine *ΓΟΡΓΙΑΣ* celebrem Leontinorum philosophum et oratorem videt.

* * *

Imperatorium cum capite Caracallae et vitiatis literis deformem huc vocavit Mazzolenus, at non satis istud erudite [f]). Aliud diceret numus, si integer esset.

AR. et Æ. C.

LILYBAEVM.

Oppidum ad promontorium ejusdem nominis occidenti oppositum.

Caput Apollinis.)(*ΛΙΛΥΒΑΙΤΑΝ, Lyra* Æ. II.

ΛΙΛΥΒΑΙΤΑΝ. Caput muliebre velatum, in aliis simul turritum linea triangulari circumdatum.)(*ΑΤΡΑΤΙΝ. ΠΥΘΙΩΝ. Tripus, cui serpens implectitur.* Æ. II.

Vterque numus obvius. Caput numi alterius Haymius esse Sibyllae constituit in hoc oppido secundum Solinum sepultae [g]), quam sententiam amplexus est Havercampus. Quin eo usque promovit conjecturam, ut ipsius etiam sepulcri imaginem in lineis caput ambientibus videret. At quis non videt, capite velato et in nonnullis turrito latere potius genium urbis? quod ad lineas attinet, praeplacet sententia Havercampi, esse eas rudem aliquam triquetrae, seu trium Siciliae crurum ima-

c) Exc. ex L. VII. c. 1. d) Lettere p. 129. e) Thes. Brit. T. II. p. 73. f) Mus. Pisani. g) Thes. Brit. T. II. p. m. 204.

ginem, quorum unum revera Lilybaeum porrigitur.

Magistratus. In explicandis vocabulis *ATPATIN. ΠΤΘΙΩΝ.* multum sese torsere Haymius et Havercampus, quorum conjecturas oppido debiles qui nosse cupiet, ipsos adeat. Khellius in animadversione Haymii commentario subjecta in iis utrumque coloniae Lilybaei IIvirum videt. Istud saltem certum videtur, magistratus nomina iis exhiberi, ad quod observare juverit, magistratum *ATPATINO.* legi etiam in vicinae Entellae numis.

Æ. C.

LONGONE.

Vrbs ignobilis et uni Stephano prodita. Aeneum inscriptum *ΛΟΓ.* non ob aliam causam huc refert Pellerinius, quam quod aliam urbem ab his literis incipientem non reperiret, cui hic numus commodius competeret. Eum in re tam incerta Princeps T. M. catalogo suo inserendum non duxit.

MACELLA.

Mediterranea versus fontes Crimissi, oppidum tenue.

MAKEΛΛΙΝΕΩΝ. *Bos cornupeta.* Æ. III.

Æ. RRR.

MAMERTINI vide *MESSANA.*

MAZARA.

Prope Lilybaeum ad fluvium cognominem. Huc Pellerinius revocat aeneum: *MAΣ. Caput Palladis.*)(*Pallas gradiens* [h]). Valeret haec conjectura, si epigraphe foret *MAZ.* aut aliud saltem luculentius indicium. Alios binos argenteos idem proponit [i]), in quorum uno *pagurus*, in alio *cancer*, et epigraphe Punica, quam in משרא solvendam contendit, pro quo Graeci et Latini scripsere *Mazara.* Verum quanta his vocabulorum Punicorum interpretibus habenda sit fides, abunde dicetur alibi.

Paruta huic urbi tribuendos numos conjecit inscriptos *ΕΜΠΟΡΙΤΩΝ*, quia revera hic emporium exstitit. At hos esse Emporiarum Hispaniae, suo loco actum.

MEGARA.

Maritima a Syracusis in septemtriones, dicta olim *Hybla Galeotis* et *parva*, sed traductis eo Graecis Megarensibus dicta *Megara;* at mansit vetus nomen in notando melle Hyblaeo eximii saporis [k]).

Caput Apollinis.)(*ΜΕΓΑ. Bos capite humano.* Æ. II. (Pellerin.)

Caput juvenile turgente duplice cornu.)(*ΜΕΓΑΡΑ. Noctua.* Æ. II. (Paruta.)

Vterque numus ad haec certe Megara pertinet, prior propter bovis typum, quem sola novit Graecia major et Sicilia, alter propter fluvii imaginem ex Siculorum ingenio, qui haud dubie est Alabus urbi vicinus.

Minus certum criterium in numis aliis, inscriptis: *ΜΕ. ΜΕΓ. ΜΕΓΑ. ΜΕΓΑΡΑ*, nam fuere et alia Megara in Attica praeclari nominis.

Huc etiam jure pertinerent numi *ΤΒΛΑΑΣ. ΜΕΓΑΡΑΣ.*, nisi pro *ΜΕΓΑΡΑΣ* legendum esset *ΜΕΓΑΛΑΣ*, ut supra in numis Hyblae diximus.

Æ. RRRR.

h) Rec. III. p. 105. i) Suppl. IV. p. 98. seq. k) Strabo, Thucyd. L. VI. c. 4.

MENAENVM.

Mediterranea a Syracusis in occasum ad lacum Palicorum.

Epigraphe constans *MENAINΩN*, et falsa est quaecunque alia ab aliis promulgata. Ipsi Diodoro *Μεναινον*[l]). Sed Ciceroni: *Menenii*, Plinio: *Menanini*.

Typi: in Cereris, Herculis, Aesculapii, Mercurii cultu occupantur. In horum uno Ducetii, qui teste Diodoro[m]) Menaenum condidit, caput viderunt Haymius[n]), et Havercampus[o]), sed quae sententia minus verisimilis visa est Principi T. M.

Globuli tres in nonnullis aeneis. In aliis infra binas faces in decussem positas videntur *lineolae* quatuor, quales in Catanae moneta vidimus. His nequaquam dubium indicari valorem monetae perinde ac globulis, ut et visum Burmanno[p]), quod et egregie probatur alio numo cetera simili apud Parutam, in quo pro dictis quatuor lineolis legitur *Δ*, nimirum numerus quaternarius positus pro numero lineolarum.

AR. nulli praeter Goltzianos. Æ. R.

MESSANA.

Ad fretum Siculum, urbs olim, et nunc quoque illustris. Primum dicta *Zancle*, post *Messana*, denique *Mamertini*. Omnibus his nominibus superstites habemus numos insignis multos argumenti, in quos operae pretium prolixius commentari.

Nomine ZANCLES.

DANKLE. Delphinus. ꭗ *Area in varia quadrata divisa, in quorum medio caput virile imberbe, vel concha.* AR. I. II. III.

Nomen *Zancle* urbi inditum fuit ab ipsis Siculis, quod is locus instar falcis curvatus esset; nam eorum lingua *Zancle* idem, quod Graecis *δρεπανον*, *falx*, vel *σκολιον*, *obliquum*, teste Thucydide, Strabone, Stephano. Diodorus eam sic appellatam refert a Zanclo ejus loci rege[q]), sed mythologi, quod Saturnus ibi falcem, qua patrem Vranum eviravit, abjecerit. Vide Silium Italicum[r]), aliosque, quos ibi citat Heinsius.

Inquirendum jam, qua aetate numi hi, quos esse perantiquos cum fabrica, tum literarum conformatio arguunt, videantur signati. Strabo conditam a Naxiis Siculis Zancleu docet, at Thucydides a latronibus, qui e Cumis urbe Chalcidica in agro Opico sita advenerant[s]). Veteres incolas exturbarunt Samii et Iones subornante Anaxilao[t]). Fuit hic Messane Peloponnesi oriundus, et Rhegii ex adverso Messanae siti tyrannidem auspicatus est V. C. 260., ut definite Diodorus[u]). Ea tempestate Samii et Iones atrociter a Persis vexati relicta patria in Italiam appulere, quibus auctor fuit Anaxilaus, ut Zanclen, cui iratus tum erat, occuparent. Factum istud uno ante pugnam Marathoniam anno, nempe V. C. 273., narrat Herodotus[x]). Haud multo post secundum Thucydidem, qui factum istud obiter perstringit[y]), Anaxilaus Messeniis popularibus suis favens, qui a Spartanis ejecti,

l) L. XI. c. 78. m) l. c. n) Thes. Br. T. I. p. 137. o) in Parut. p. 625.
p) Dorv. Sic. p. 362, q) L. IV. c. 85. r) Punic. XIV. 48. s) L. VI. c. 4.
t) Thucyd. l. c. Aristot. de Rep. L. V. c. 3. u) L. XI. c. 48. x) L. VI. c. 23. y) l. c.

vagi palantesque novas sedes quaeritabant, ad se accitos Samiis immisit, quibus hi exactis Zanclen tenuere, eaque deinceps *Messene* appellata ipse se Anaxilaus Rhegii et Messenes tyrannum ferebat. Haec facta oportuit aliquo tempore inde ab anno V. C. 273. usque 278., quo anno Anaxilaus diem obiit secundum Diodorum z). Haec certa sunt ex Thucydide, et Diodoro citatis, tum et Herodoto a). At Pausanias, qui captam a Messeniis Zanclen, et succedentem in ejus locum Messenes appellationem fuse persequitur b), factum id refert Olympiade XXIX. seu V. C. 89., quae anticipatio nimia est, et priorum certe judicio standum. Vnde sequitur, numos inscriptos *DANKLE* signari non potuisse post annum V. C. 276., quo tempore hoc nomen antiquatum fuit inducta Messenes appellatione.

Secus visum Pellerinio, cui cum certum videretur elementum primum D esse Oscum, vel Etruscum, certum etiam visum est, hos numos signatos a Mamertinis genere Campanis, ex quo sibi Messanam per vim subjecere c). Factum istud, ut infra in Mamertinis videbimus, circa annum V. C. 475. Vix persuaserit vir eruditus, hac aetate, qua artes liberales ad summum apicem evectae fuere, hujus adhuc formae numos signatos, et verisimile est, inde ab hac Mamertinorum invasione ne quidem Messanae nomine, nedum Zancles, amplius signatos numos, cum ex Diodoro constet, Messanam a Mamertinis deinceps *Mamertinam* vocatam d). Altior igitur, ut jam supra probavimus, his numis aetas deferenda.

De elemento *D* egimus in prolegomenis ad Siciliam.

Typus Delphini urbem certe maritimam notat. Aversa antiqui item operis partim exstantis, partim introrsum hiantis, ceu in numis Caulonis, et Crotonis, per areolas portasque rudem aliquam urbis ipsius speciem videtur objicere.

AR. RR.

Nomine MESSANAE.

Messeniis, ut diximus, ex Peloponneso circa annum V. C. 276. huc traductis, pro Zancle *Messana* ex patrio Μεσσηνη urbs dici coepit. Sunt et hoc nomine numi antiquissimi, et typis eximiis, dignisque, quibus immoremur.

Caput leonis obversum.

MESSENION. Caput vituli dextrorsum versum. AR. II. (Mus. Caes.)

Argumenti causa jungendus alter:

Caput leonis obversum.

RECION. Caput vituli dextrorsum versum. AR. II. (Mus. Caes.)

Prioris numi remotissimos natales omnia comprobant. *S* vetus Pelasgicum nondum in Σ novatum. *E* et *O*, nondum tum repertis, aut saltem nondum in usum inductis *H* et *Ω*, et nondum nomine nativo Μεσσενε, vel Μεσσηνη in Doricum Μεσσανα flexo. Ad praeclari hujus numi aetatem eruendam conjunxi numum alium Rhegii in Bruttiis e regione Messanae positi, solo freto utramque urbem dirimente. Posses utrumque numum in eadem

z) L. XI. c. 43. a) L. VI. § 22. seq. b) L. IV. c. 23. seq. c) Rec. T. III. p. 102.
d) Eclog. p. m. 493.

officina flatum dicere, nisi epigraphe illum Messanae, hunc Rhegio vindicaret. Iidem ergo in utroque numo typi palam eloquuntur, signatos eos sub ipsa exordia coloniae Zanclen per Messenios deductae, quo tempore utraque urbs unita fuit, et iisdem legibus gubernata, nam Anaxilaus a Diodoro e) Rhegii et Zancles tyrannus dicitur, quo V. C. 278. mortuo successere ejus liberi, et tyrannidem utriusque urbis tenuere usque ad annum V. C. 293, quo Zanclaei et Rhegini iis pulsis in libertatem se adseruere f). Qui cum his utriusque urbis numis volet vetustissimos Samiorum numos conferre, eos utriusque partis typis sic videbit conspirare, ut appareat, fuisse aliquem inter has civitates nexum. Hunc vero praeclare confirmant ea, quae supra in Zancle dixi. Nam testibus Herodoto, Thucydide, et Pausania ibi laudatis Zanclen tenuere Samii et Iones, quos subinde suasu Anaxilai sibi subjecere Messenii et Rhegini, sic tamen, ut in domicilii et imperii communionem victos reciperent, eo solo contenti, ut pro Zancle urbs Messene appellaretur. Vnde credo factum, ut veteres Samii, urbis incolae, pro imperii jure aliquamdiu numos patriis typis insignirent, quos etiam vicinum ac tum amicum Rhegium receperit. Eandem utriusque urbis concordiam probant et sequentes:

1.) *Caput leonis obversum, infra lepus.*
ΜΕΣΣΑΝΙΟΝ. Jupiter seminudus sedens d. diotam, s. hastam, pro pedibus aquila, omnia intra lauream. AR. I.

Alius Rhegii:

2) *Caput leonis obversum, infra ramus lauri.*
RECINOƧ. (retrograde.) *Juppiter sedens d. hastam, omnia intra lauream.* AR. I. (Mus. Caes. Mazochi tab. Heracl. p. 550.)

3.) *MESSENION. MEƧƧENION. MESSANION. MEƧƧANION. Lepus currens.*
Vir in lentis bigis, nonnunquam unico eque vel mulo vectus coronatur a supervolante Victoria. AR. I.

4.) *RECINON. Lepus currens.*
Vir vectus in lenta rheda juncto unico equo, inferne folium. AR. I. (Mus. comitis Vitzai.)

5.) *ΜΕΣΣΑΝΙΟΝ.* (*jam recte, jam retrograde.*) *Lepus currens, infra quem varia sigilla.*
Bigae similes, infra varia sigilla. AR. I.

6.) *ΜΕΣΣΑΝΑ. sed in aliis, et quidem frequentius ΜΕΣΣΑΝΟ. Mulier in lentis bigis.*
ΜΕΣΣΑΝΙΟΝ. Lepus currens. AR. I.

7.) *Lepus currens.*
ΜΕƧ. *sine typo, vel ΜΕΣ. intra lauream.* AR. III.

Numi quatuor priores iterum per typorum concordiam utriusque urbis societatem confirmant. Numi tertio loco descripti, iique perantiqui, haud dubie in Anaxilai aetatem cadunt, secundum quorum deinde exemplum signati ii, quos quinto loco habes, quique aetatis nonnihil inferioris videntur. In antica numorum, quos sede sexta recitavi, dixi, in aliis legi *ΜΕΣΣΑΝΑ*, in aliis, et quidem frequentius *ΜΕΣΣΑΝΟ*, et etsi jam in his nomen urbis habeatur, tamen in aversa

e) L. XI. c. 48. f) Diodor. L. XI. c. 76.

constanter legitur *ΜΕΣΣΑΝΙΟΝ*. Ergo in antica est nomen urbis, in aversa populi. At quaeri jure potest, qua lege pro *ΜΕΣΣΑΝΑ* scribi possit *ΜΕΣΣΑΝΟ*? Sed et istud videtur Doricum, Mettairio nonnulla Dorum exempla dictante A in O mutantium[g]). Causam leporis et rhedae dedimus in moneta Rhegii.

* * *

ΜΕΣΣΑΝΑ. *Mulier in lento curru vecta equum singularem freno et scutica moderatur.*)(*ΠΑΝ*. *Pan rupi nudus insidens adsilientem leporem d. adprehendit.* AR. I. (Mus. Caes.)

Egregium hunc numum hactenus ignotum ante annos non multos museo Caesareo intuli. In aliis hujus generis lepus solus aversae typum facit, at in praesente ad Pana suum ipse adcurrit. De liberali ac decora Panos forma vide, quae disserui in mea Sylloge I., quo in opere numum hunc pictum stiti, et copiosius explicavi.

* * *

Peractis Messanae numis, quos canities venerabiles facit, alios recentioris partus, et aliquo pacto memorabiles persequamur.

ΠΕΛΩΡΙΑΣ. *Caput muliebre spicis coronatum, ante quod duo pisciculi.* *ΜΕΣΣΑΝΙΩΝ*. *Vir galeatus nudus gradiens d. hastam, s. clypeum objicit.* Æ. III.

ΠΕΛΩΡΙΑΣ. *Caput simile.* *ΦΕΡΑΙΜΩΝ*. *Idem typus.* AR. III. Olim a me editus ex museo M. Ducis, (Num. vet. pag. 46.) restituit Princeps T. M., sed perperam aeneum dixit.

Pars adversa Messanae situm indicat positae ad Pelorum, sive Peloriadem promontorium, ut diserte Strabo[h]): ἡ μεν Μεσσηνη της Πελωριαδος ἐν κολπῳ κειται, *jacet Messana in Pelori sinu*, quin teste Diodoro et arx Messanae vocabatur Pelorias[i]). Caput ipsum Siculum, et ad ejus tractus fertilitatem adludit. Heroem partis aversae esse *Pheraemona*, alter numus dictat, quem Diodorus narrat fuisse unum ex Aeoli filiis, et regnasse in Sicilia a freto usque ad vicina Lilybaeo loca[k]). Vide, quae plura pridem in singularem hunc numum sum commentatus[l]).

* * *

ΠΟΣΕΙΔΩΝ. *Caput barbatum laureatum.*)(*ΜΕΣΣΑΝΙΩΝ*. *Tridens inter duos delphinos.* Æ. I. (Hunter.)

Vsitatum Siculis, deorum, heroumve capitibus ipsum etiam nomen adscribere.

* * *

Imperatorium cum capite Augusti edidit Paruta[m]), in cujus aversa: *ΜΕΣΣΑΝΙΩΝ. ΔΙΣ. ΝΕΩΚΟΡΩΝ*. *Tripus*. Caperem, cimelium istud aliam adhuc praeter Parutam vadem nactum. Quod cum factum hactenus non sit, licebit eodem eum numero putare, quo similem alium *Mamertinorum* nomine, quem proditum etiam reperio.

AR. Æ. C.

Nomine MAMERTINORVM.

Mamertini, gens Campana, teste

g) de dial. Graec. p. 412. h) L. VI. i) L. XXIII. eclog. 2. k) L. V. c. 8. l) l. c. m) Tab. XXI. n. 3.

Strabone [n]) et Polybio [o]) a Syracusanis auxilio vocati circiter anno V. C. 475., quo tempore Syracusanorum res procurabat Hicetas, pace mox composita dimissi Messanam pervenere, quam ingressi et liberaliter ab oppidanis habiti caesis noctu perfide hospitibus urbem per vim tenuerunt, eique de se ac deo suo nomen dederunt, ut narrat Diodorus [p]): *ἐκαλεσαν δε ταυτην Μαμερτινην ἀπο του Ἀρεως, eamque Mamertinam dixerunt a Marte,* qui, ut dicemus, *Mamers* eorum lingua vocabatur. Ait et Strabo [q]), oppidanos vocari Mamertinos potius, quam Messanenses, et Plinius: *oppidum Messana civium Romanorum, qui Mamertini vocantur.* Festus refert [r]), Mamertinos Samnio egressos, sed intra scelus cum Messanensibus in unam societatem coaluisse. Deinceps igitur, aut certe non multo post, abolito Messanae in numis nomine *Mamertinorum* nomen valuit. Quare urbs isthaec et Silio dicitur *Osca memorabilis ortis* [s]).

Hoc Mamertinorum nomine aenei magna copia exstant. Sunt hi spectata fabrica simillimi numis aeneis inscriptis *BPETTIΩN.* Revera in Bruttiis referente Strabone [t]) urbs Mamertium stetit, quin et in marmore Trajani aetate posito in catalogo populorum Bruttiorum memorantur MAMERTINI [u]). Quod quidem opinari quosdam fecit, numos inscriptos *MAMEPTINΩN* esse Bruttios. Sane Pellerinius censet, eos Mamertii in Bruttiis signatos, antequam Mamertini in Siciliam trajicerent [x]). Verum auctores citati, ut diximus, eos Campanam gentem adfirmant, Festus egressos ex Samnio, et si istud obtinet, pauci supererunt numi certi, qui Mamertinis Messanensibus tribui debeant, quos tamen constat, fuisse populum satis potentem, Bruttiorum vero Mamertium ignobile. Noverunt antiquarii, populos vicinos fabrica simillima, et iisdem saepe typis usos, quo criterio ipsi utuntur saepe, cum dubitatur, ad quam ex pluribus homonymis urbem referendus sit numus. Potuit praeterea quoad rem monetariam aliquod Bruttios inter et Mamertinos Messanenses pactum intercessisse, quod scriptores dissimulandum duxerunt. Ill. Princeps T. M. numos omnes sic inscriptos Mamertinis Siciliae tribuit, tamen Mamertio Bruttiorum Havercampum secutus largitur eos, qui inscribuntur *MAMEPT. BPET.* [y]), quorum binos edidit Paruta, et similem unum Cl. Ignarra ex museo Ducis Nojae [z]). Quam acute Cl. Sestinus destinxerit inter numos Mamertinorum Bruttiorum, et Siculorum, pete ex ipso auctore [a]).

Epigraphe constans *MAMEPTINΩN.* In nonnullis scriptum *MAMEP.* proditur, fugientibus credo reliquis elementis.

Caput Herculis leonis exuviis tectum.)(*MAMEPTINΩN.* (*retrograde.*) *Diana venatrix gradiens d. facem praefert comite cane, in area* XII. AR. II. (Dorville Sic. tab. III. n. 6.) Alius *similis, sed scriptura*

n) L. VI. p. m. 411. o) Hist. L. I. c. 7. 8. p) Eclog. p. 493. q) l. c. r) in *Mamertini.* s) Punic. XIV. 194. t) L. VI. p. m. 400. u) Grut. pag. 199. 1. x) Rec. I. p. 53. y) Aggiunte p. 22. z) de pal. Neap. p. 258. a) Lettere T. I. p. 2.

recta, cum eodem: in area numero XII. Æ. II. (Magnan. Brut, num. tab. 44.)

Alterum ex his, sed extrita epigraphe, prodidit Paruta tab. 173. n. 85. inter numos Romanos Siciliam, contingentes; at eum esse revera Siculum, Magnanianus simillimus per adjectum urbis nomen invicte comprobat. Vterque tamen per additum numerum Latinum XII. tum cusum se profitetur, ex quo Sicilia transacta cum Poenis pace Romani sunt potiti, quod factum V. C. 513. Fateor equidem, scripturam retrogradam remotius aevum videri postulare, sed forte peccatum est a chalcographo, qui Dorivillii numos scalpsit, et Magnanus quoque dubitat, sitne recte descriptus, et utrum ex argento [b]). Sane simillimus alter, sed et hic aeneus, nuper in museum ill. comitis Vitzai est illatus. Ceterum quid solitarius numerus XII. notet, difficile conjectu. Vide eum etiam in numis Syracusarum.

* * *

ΑΡΕΟΣ. Caput juvenile imberbe laureatum.)(*ΜΑΜΕΡΤΙΝΩΝ. Pallas gradiens cum hasta et clypeo. — Bos cornupeta. — Aquila insistens fulmini.* Æ. II.

In his numis caput anticae pro Apollinis capite haberi posset, nisi id additum *ΑΡΕΟΣ* vetaret, ductum ab *Αρης*, *Mars*. Martem ab oppidanis eximie cultum, vel inde patet, quod ab eo nomen traxere; nam is Oscorum lingua, a quibus oriundi fuere, dicebatur *Mamers* [c]). Teste Plutarcho [d]) Mamertini *προσηγορευθησαν Αρηΐοι γλωσσῃ τῃ Λατινων*, *appellabantur Martii ex lingua Latinorum.*

* * *

ΑΔΡΑΝΟΥ. Caput barbatum galeatum.)(*ΜΑΜΕΡΤΙΝΩΝ. Canis stans.* Æ. III.

Similem pridem edidit Paruta, nisi quod in hoc vocabulum *ΑΔΡΑΝΟΥ* deest, eumque dixit argenteum, cum alii hujus generis aenei tantum sint. Alium serius edidit Dorvillius, sed pro *ΑΔΡΑΝΟΥ* perperam legit *ΡΩΜΑΝΟΥ*. [e]) Is, quem coram descripsi, est in museo Caesareo, editusque olim a Froelichio, et erudite illustratus [f]). Exhibet antica caput Adrani, qui apud Adranum illustre templum habuit, et per omnem late insulam magnis adfectus honoribus, mille canibus ei sacris, ut supra in Adrano dixi.

* * *

Caput Apollinis.)(*ΜΑΜΕΡΤΙΝΩΝ. Cortina Delphica instrato tapete.* Æ. III. (Mus. Caes.)

Eundem hunc numum ex museo Hunteriano obtulit Combius, sed in aversa haud dubie minus integra pileum vidit ab Apolline oppido alienum. Similis musei Caesarei illaesus totus ac nitidus, quem pictum stiti in mea Sylloge I., luculentam exhibet Apollinis cortinam. Est vero cortina proprie vas cujuscunque metalli concavum obvii in re coquinaria et fullonia usus, eaque imposita tripodi ad varias causas est adhibita. Ejusdem formae fuit cortina Delphica, ut docent numi obvii, e. g. denarii Bruti. Eidem

---

b) l. c. p. VII. c) Diodor. Eclog. p. m. 493. Festus in Mamers. d) in Pyrrho c. 23.
e) Sic. tab. III. 11. f) Animadv. in num. urb.

cortinae nonnunquam superne committitur cortina alia, quò fit, ut utraque conjuncta sphaerae cavae speciem praeferat. Hac forma eam exhibent numi Vitellii inscripti; XVVIR. SACR. FAC. et denarii aurei gentis Cassiae. Hanc cortinam tectam fuisse operimento quopiam operis texti, aut vestis stragulae, apparet cum ex numo praesente, tum obviis aeneis Neapolis Campaniae, in quibus discurrentes virgae et se invicem secantes manifesta praebent texti tapetis indicia. Cortinae sic compositae insedisse sacerdotem apud Delphos fatidicam, docent numi primorum Syriae regum, quibus adde numum insignem Nicoclis Paphiorum regis, in quibus fingitur Apollo nudus cortinae insidens, instrato simillimi operis tapete. Inde factum, ut cortina idem sit poetis, quod oraculum ipsum, ut liquet ex Marone, Ovidio, aliisque.

* * *

Globuli bini apparent pone caput Martis in numo Dorvillii tab. III. n. 8. qui est aeneus II. formae. At in alio III. formae in numis Principis T. M. tab. XLVIII. n. 5. sunt eorum quinque. *Lineolas* tres, ceu in numis Catanae, offert aeneus III. musei Caesarei, quem edidit idem Ill. Princeps tab. XLIX. n. 1. sed absque his lineolis.

AR. RRRR. *unum edidit Dorvillius, sed dubium, ut dixi, alterum (si modo ex hoc metallo, nam alii ejus similes sunt aenei.) Paruta tab. XXIII. n. 39.* Æ. C.

MORGANTIA.

A Catana in meridiem versus mare.

Epigraphe antiquior: *MORCANTI.* (*retrograde.*) Recentior: *ΜΟΡΓΑΝΤΙΝΩΝ.* in nonnullis retrograde. Ciceroni: *Murgentini*, Livio: *Murgantia.* Stephanus Morgynam appellat nullo alio exemplo.

Caput barbatum diadematum.)(*MORCANTI. Spica.* Æ. III.

Miror, numum hunc, cum sit operis pervetusti, praedicari aeneum. Forte anima est argentei. Alium fere similem argenteum profitetur Princeps noster.

* * *

ΜΟΡΓΑΝΤΙΝΩΝ. Caput Mercurii adversum.)(*Victoria saxo insidens d. porrecta coronam.* AR. III.

* * *

ΜΟΡΓΑΝΤΙΝΩΝ. Caput Palladis.)(*Leo quid depascens, infra serpens.* Æ. II.

Sunt operis eximii, et ex Morgantinorum moneta maxime parabiles.

In reliquis: *Aquila serpentem depascens, Tripus.*

AR. RRRR. Æ. R.

MOTYA.

Prope Lilybaeum maritima angusto aggere ab insula dirempta.

Epigraphe: ΜΟΤΥΑΙΟΝ. vel recte vel retrograde.

Caput juvenile in aliis pueri, in aliis puellae.)(*Canis stans.* AR. III.

Idem typus est in numis vicinae Segestae. Quae ejus concordiae causa, incertum.

* * *

Caput muliebre inter pisciculos.)(*Eques citato cursu.* AR. II. Numi a Paruta vulgati.

AR. RRR.

NAXVS.

In litore orientali a Catana in septem-

triones prope Tauromenium, quod ex Naxi ruinis surrexit. Ipsa pervetusta, a Chalcidensibus condita; etiam numi operis pervetusti omnes, quod esse debuit, nam urbs V. C. 351. a Dionysio seniore funditus eversa et habitari, et ferire numos desiit, ejusque ne rudera quidem suo amplius aevo superfuisse tradit Pausanias [g]). Ejus numi a nonnullis hactenus inique cum Naxi insulae numis permixti fuere, ut dicetur.

Epigraphe antiquissima: NA. — NAXI. — NAXION. recte vel retrograde, in qua observandum vetus X pro *Ξ*. Singularis est, quem citat Winckelmannus [h]): ΜΟΙΖΞΥΜ Sic et in pervetusto marmore Chandleri [i]): *ΕΧΣΟΘΕΝ* pro *ΕΞΩΘΕΝ*. Ejusdem naturae sunt in Romanorum numis: ALEXSANDREA. PAXS.

Epigraphe recentior: *ΝΑΞΙΟΝ.* et *ΝΑΞΙΩΝ.*

Caput Bacchi redimitum hedera, barba acuta, hujus pilis ac caesarie velut ex uvae granis contexta, quibus et numi ora ambitur.)(NAXION. (*retrograde.*) *Botrus, oram similia grana ambiunt.* AR. II. (Dorville Sic. tab. XII. n. 8.)

Praeclarus hic numus, ut Naxi numos omnes antiquitate praestat, ita inter antiquissima cimelia habendus, quae ex veteris Graeciae opibus non invidit aevum. Huic proxime jungendus alter:

Caput Bacchi nudum barbatum, cornibus in vertice turgentibus.)(NAXION. *Botrus.* AR. II. (Dorville Sic. tab. XII. n. 9.)

En tibi Bacchum alio cultu, prominente duplice cornu, quod rarum in ejus simulacris, etsi frequentius a poetis celebratum.

* * *

Caput Bacchi barbatum hedera, in aliis diademate revinctum.)(NAXI. NAXION. (*recte vel retrograde.*) *Botrus.* AR. IV. laminae tenuissimae.

Numuli hi aeque fabricae antiquissimae. Bacchum in his jam hedera, jam diademate cinctum videmus. In sequentibus utrumque ornamentum eidem capiti applicatum videbimus.

* * *

Caput Bacchi barbatum, redimitum diademate, cui intexta hedera.)(*ΝΑΞΙΟΝ. Faunus vel Silenus humi sedens d. diotam attollit, s. thyrsum, juxta exsurgit hedera.* AR. I.

Numi sunt fabricae perelegantis. Eundem in Baccho capitis cultum offerunt etiam numi Tarentini. Bacchus hic propter barbam vulgo *Indicus* appellatur. Verum necesse non est, eum propterea ab ipsa India arcessi. Diodorus enim binos Bacchos constituit, quorum ille vetustior barbatus fingebatur [k]). De signo aversae dubitatum. Begerus, Wisius, Burmannus eo exhiberi Bacchum jacentem in antro censuere, qualem descripsit Pausanias [l]). At Princeps T. M. propter aures caprinas, et prominentem caudam, quam observo etiam in simili integerrimo musei Caesarei, Faunum aut Silenum mavult, certe Bacchi sequacem [m]).

g) L. VI. c. 13. h) Descript. des pierr. grav. p. 235. i) Inscr. ant. p. 37.
k) L. IV. c. 5. l) L. V. c. 19. m) Aggiunte p. 185.

* * *

ΑΣΣΙΝΟ. Caput juvenile hedera coronatum.)(*ΝΑΞΙΩΝ. Vir barbatus nudus capite hedera coronato sedens d. sublata poculum, s. duos bacillos vel sagittas.* AR. III.

ΝΑΞΙΩΝ. Caput juvenile hedera coronatum.)(*Sine epigraphe. Botrus.* AR. III.

Prior ex his per vocabulum *ΑΣΣΙΝΟ* insigne continet argumentum. Ait Plinius [n]): *Colonia Tauromenium, quae antea NAXOS, flumen ASINES.* Hoc ergo numismate arbitro finita est lis hactenus inter antiquarios agitata, ad utram Naxum, hancne Siciliae, an aliam Archipelagi pertineant numi hic citati, et utrinque Bacchi cultum testantes, Goltzio, Begero, ac nuper Pellerinio Naxum insulam praeferentibus, quoniam maxima, et late celebrata ejus dei in hac religio fuit. Jam vero et alias in auctariis suis monuit Princeps T. M., ejusmodi numos magno in Sicilia numero reperiri. Accedit, quod paucae insulae in eo tractu maris Aegaei, in quo sita fuit Naxus, monetam argenteam signavere, cumque hactenus Naxi Siculae numus aeneus repertus non sit, confidenter opinor hanc posse ferri legem: qui numi cum mentione Naxi argentei sunt, Naxo Siciliae, qui aenei, Naxo insulae tribuuntur. Dixi saepe, vetere aevo in Graecis civitatibus argenteos fere tantum numos signatos; at Naxus Sicula ante fuit eversa, quam monetae aeneae usus coepit invalescere.

Caput juvenile redimitum hedera ipsius fluvii, non Bacchi putandum, cum quod hic in Naxi numis barbam semper promittit, tum quod Siculi fluvios suos forma juvenili proponere sunt soliti. Addita vero est hedera, ut, cum tota urbs Baccho esset devota, ipse quoque fluvius aliquid Bacchi haberet. Conjunxi numum alterum, quoniam et in hoc ejusdem fluvii imaginem video, etsi nomen absit. Harduinum hunc Plinii sui *Asinen* male cum Asinaro Thucydidis confudisse, pridem docui in meis *Numis veteribus* p. 47., quo loco egregium hunc numum ex museo M. Ducis vulgavi, etsi idem jam exstet in Siculis Dorvilii [o]), sed ubi perperam scribitur *ΝΑΣΣΙΝΟ.* pro *ΑΣΣΙΝΟ.*

AR. C.

NEETVM.

A Syracusis in meridiem versus Pachynum. Dictum Ptolemaeo *Νέητον* recte secundum numum citandum; at Ciceroni *Netum* in Verrinis.

Vnicus hactenus certus hujus urbis repertus numus praecone Pellerinio: (Lettres p. 21.)

Caput Cereris.)(*ΝΕΗΤΩΝ. Bos.* Æ. III.

Æ. RRRR.

NISA.

Exstant numi aenei:

Caput Jovis.)(*ΝΙΣΑΙΩΝ. Aquila insistens taedae ardenti, in area spica.* Æ. II. III.

Similem jam vulgavit Goltzius, sed eum tribuit Nisae Megaridos. Eum vindicare Nisae Siculae aggressus est Princeps T. M. [p]) Fuisse vero in Sicilia quo-

n) L. III. § 14. o) Tab. XII. p) Aggiunte p. 127. Num. Sic. p. 53.

que oppidum Nisae nomine, probat primum ex Thucydide [q]), deinde ex marmore Siculo, in quo legitur: *ΑΣΚΛΗΠΙΩ. ΚΑΙ. ΙΜΕΡ. ΠΟΤΑΜ. Ο. ΔΑΜΟΣ. ΤΙΣ. ΝΙΣΙΣ. ΣΩΤΗΡΣΙΝ.* Vtrumque testimonium non recto stat talo. Locus Thucydidis manifeste est luxatus. In citato marmore etsi nulla adsit suspicio fraudis, certam tamen tenemus aut negligentiam, aut ignorantiam ejus, qui epigramma excepit; nam cum *ΔΑΜΟΣ* sit Doricum, scribendum etiam fuerat Dorice *ΑΣΚΛΑΠΙΩ*, et quis ferat *ΤΙΣ. ΝΙΣΙΣ.* pro *ΤΗΣ. ΝΙΣΗΣ.*, aut sanius Dorice: *ΤΑΣ. ΝΙΣΑΣ.*? item *ΣΟΤΗΡΣΙΝ* pro *ΣΩΤΗΡΣΙΝ*? denique insolentius compendium *ΙΜΕΡ. ΠΟΤΑΜ.* pro *ΙΜΕΡΑ. ΠΟΤΑΜΩ.* unius tantum utrinque elementi parsimonia? Ingravescit de adcuratione dubium, quod inscriptionem hanc hausisse sese ex vetere MS. testatur ipse [r]), ex qua eadem penu depromptum etiam est alterum epigramma, quod in eodem opere descripsit Princeps T. M. [s]) L. PETILIVS. M. F. COLONIAM. DVXIT. NISSAE. POPVLVS. ET. ORD. PATRONO. MERENTI. Fuere, qui Messanensium aliquam Nisam commenti sunt, quos jam refutavit Dorvillius [t]). Et quis Nisae apud Messanam sitae cum remoto Himera nexus? Tamen ut his monumentis demus recte stabilitam in Sicilia Nisam, fallitur nihilominus Princeps eruditus, cum numos inscriptos *ΝΙΣΑΙΩΝ* propterea Nisae Siculae tribuendos putat, quia aliae affini nomine Cariae et Graeciae urbes scribuntur *Nysa*, non *Nisa*. De Cariae Nysa istud certum, verum est *Nisaea* Megaridos Atticae, quae sic a veteribus omnibus scribitur, et cujus gentile est *Νισαιοι* apud Theocritum [u]), Diodorum [x]), Athenaeum [y]), Apollonium [z]), Pausaniam [a]). Perperam Stephanum vadem citat, tanquam is profiteretur, reliquas omnes per *Υ* scribi, nam is, praeterquam quod nullam Siciliae Nisam memorat, definite scribit: *ΝΙΣΑΙΑ ἐπινειον Μεγαριδος.* Reliquum ergo pro Nisa Sicula praesidium in sola fabrica nititur, quam Syracusanae similem ait auctor nobilissimus, quod nescio an validum satis videri possit. Harduinus hos numos esse Nisaeae Megaridos putat, et taedam, spicamque referri ad Cererem, cujus magni fuere in Megaride honores. Ceterum vide, quae plura de hac Siciliae Nisa congessit Princeps T. M. in opere: *le antiche iscrizioni di Palermo p.* 321.

PANORMVS.

In litore maris Tyrrheni, jam prisco aevo inclytae famae, et hodie totius insulae nobilissima. Indulgeamus Siculis saeculi XVI. scriptoribus, quibus urbs patria minus illustris est habita, nisi ejus incunabula ipsum Noemi diluvium praeivisse adsererent, aut saltem (nam modestius sensere alii) Isaaco facerent coaeva, cujus aetate huc delati Chaldaei, Damasceni, Phoenices praeclarae urbis initia constituerunt. At quod nuper Dominicus Schiavo Panormitanus posteriorem hanc sententiam resuscitavit, nixus

q) L. III. c. 103. r) Inscr. Sic. p. 4. s) p. 50. t) Sicil. p. 270. u) Idyll. XII. 27. x) L. XI. c. 53. y) L. XIV. p. 659. z) Argon. L. II. 749. a) L. X. p. 833.

fide inscriptionis, quae olim Panormi turri *Baych* insculpta legebatur, eamque adversus Cluverium, Burignium, Assemannum acerrime defendit in prolixa dissertatione *sopra la iscrizione dell' antica torre Baych*, quae exstat in opere Principis T. M., cui titulus: *le antiche iscrizioni di Palermo p.* 383., istud enimvero in hac historiae criticae luce mirum atque incredibile videatur. Fuisse ut turrim ipsam, ita et epigramma opus Saracenorum, qui insulam aliquamdiu tenuere, omnia persuadent, quod tamen examen mei instituti non est.

Vt incerti sunt urbis conditores, ita certum, a Graecis illi *Panormi* nomen inditum, sive quod eam condidere ipsi, sive quod urbe potiti, ut saepe alias factum, nomen vetus commutavere. Datae a Graecis appellationis auctor ipse est Diodorus [b]): *statim* (Pyrrhus) *Panormitarum urbem aggreditur, quae pulcherrimum inter Siciliae urbes portum habet, ex quo etiam appellationem istam urbs consecuta est*, nempe quasi a πας ὁρμος, *totus portus*. Vtrum prae Diodoro probabiliora dixerit eruditus Schiavo, qui vocabuli originem ex Hebraica lingua ducit [c]), etymologi viderint.

Antequam Poenis parere cogeretur, nullam certam ejus monetam novimus. Quos habemus numos Panormi nomine inscriptos Graece, tam remotae antiquitatis non sunt, ut signati a Graecis ante Poenorum dominatum videri possint, ut videbimus. Sub horum imperio denique Panormus numismatica esse incipit, ejusque habemus numos varii generis ad usque Tiberii aetatem, quos commode in IV. classes partiemur, I. in numos Punicos, II. Graecos, III. in numos Panormi coloniae, IV. in numos cum mentione magistratus.

I. Numi Punici.

Exstant magna copia numi aurei, argentei, aenei, in quorum antica *Caput Cereris*, *idque non raro inter quatuor pisciculos*, — *Caput Herculis* — *Martis*, in aversa potissimum: *Equus stans, et saepe respiciens*, vel: *Caput equi*, saepe his adstituitur *palma*. Rarius *Pegasus volans*, vel *vir in quadrigis, cui advolans Victoria coronam offert.* In area cujuscunque metalli saepe observantur *globuli unus, duo, tres.* Epigraphe in his aut Punica, aut nulla, quo fit, ut id genus numi in *literatos*, et *illiteratos* soleant dividi, quemadmodum istud a me in distributione musei Caesarei est observatum.

Numos hos non modo epigraphe Punicos facit, sed etiam ex unanimi fere sententia ipse etiam typus equi, ac praecipue is, quo equi tantum caput proponitur, quo adludi putatur ad id, quod refert Virgilius [d]), quando Didonis comites in condenda Carthagine occupati

Effodere loco signum, quod regia Juno
Monstrarat, caput acris equi.

cui etiam sententiae conformia tradunt Silius Italicus [e]), et Justinus [f]). Nititur praeterea haec sententia verbis Stephani narrantis, Carthaginem quoque dictam fuisse *KAKKABH*, quae vox in Poeno-

b) Eclog. L. XXII. § 14. c) l. c. p. 401. d) Aen. I. 447. e) Pun. II. 410. f) L. XVIII. c. 5.

rum lingua significat *caput equi*. Et repertus est etiam, qui in literis horum numorum Punicis vocabulum illud contineri sibi persuasit, Aldretus Hispanus [g]), sed quam sententiam recentiorum commentarii everterunt. At nolim opinioni huic, etsi passim receptae, continuo subscribere, quando et in numis obviis, inscriptis ROMA simile equi caput vidémus comparere. Propius Carthaginem contingit palma, qua Phoenicia Carthaginiensium origo indicatur.

Id genus numos, sive Punicos, sive Siculos dixeris, perinde est. Punici erunt, quoniam Poenorum lingua inscripti, et eorum certe imperio percussi sunt. Siculi, quoniam non modo typi Cereris intra pisciculos, Pegasus, vir in quadrigis vectus, globuli etc. sed et fabrica summae in nonnullis elegantiae, quamque rudibus Poenorum ingeniis et ad artis illecebras nunquam condocefactis nullo pacto largieris, opus hanc mercem Siculum sine dubio pronunciant. Hi ergo numi Poenorum imperio in insula signati sunt, ut servirent in mutuum cum reliquis insulae incolis commercium, quod quidem factum provide, ut Siculorum moribus sese adcommodarent, in quorum civitatibus argenti signati usus fuit, cum Carthagine argentum rude rependi soleret, ut in hujus moneta verisimile dicam. Solent vero dici Panormitani, quia probabile est apud Panormum eos signatos, quod ea urbium, quae Carthaginiensium in Sicilia ditionis fuerant, facile princeps exstitit teste Polybio [h]).

De literis Punicis, quas hi numi offerunt, agetur post numos Phoeniciae.

AV. AR. Æ. C.

II. Numi Graeci.

V. C. 513. Poeni maritimo apud Aegates praelio debellati facta pace excedere Sicilia, eamque permittere Romanis coacti sunt. Deinceps Panormus Graecorum institutum revocavit, numosque Graece inscriptos percussit aliarum Siciliae civitatum exemplum secuta, ipsa volentibus Romanis civitas immunis ac libera constituta [i]).

Aurei. Binos ex hoc metallo, unum typo Apollinis, et lyrae, alterum Palladis, et noctuae propter adstitutum monogramma literis *ΠΑ* constante Panormo adjudicavit Princeps T. M. Nolim istud tanquam certum adfirmare, quoniam monogrammatis hujus ambiguus est significatus.

Argentei. Idem auctor nobilissimus praeter binos hujus metalli, quos ex Paruta recitat, unum insignem sui musei sic describit:

Caput muliebre.)(*ΠΑΝΟΡΜΟΣ*. *Canis stans*. AR.

Plures Sicularum urbium numi canem sistunt; in aliis hujus typi rationem tenemus, ut in numis Mamertinorum, et Segestae, non item in aliis. Verisimile tamen, indicari Aegestam Nympham, et Crimisum fluvium in canem mutatum, de quo vide numos Segestae et Selinuntis. Est hic forte unicus argenteus Panormi, nam is, quem Combius ex

g) Antiqued. de España. h) Hist. L. I. c. 38. i) Cic. in Verr. L. III. c. 6.

Hunteriano huc refert, certe est Himerae.

Aenei. Horum insignis copia.

Epigraphe constans: *ΠΑΝΟΡΜΙΤΑΝ.* In nonnullis dubia, ut dicetur.

* * *

ΟΜΟΝΙΑ. (*sic*) *Caput Cereris velatum, et coronatum spicis.*)(*ΠΑΝΟΡΜΙΤΑΝ. Cornucopiae.* Æ. III.

Numum unus prodidit Paruta, sed et hunc mendose, cum scribendum sit *ΟΜΟΝΟΙΑ.* Si numus est genuinus, et vere hujus urbis, notabit concordiam inter ipsos oppidanos seu fundatam, seu reductam.

* * *

ΠΑΝΟΡΜΙΤΑΝ. Aquila stans expansis alis.)(*Aries, infra quem caput Jani gemini.* Æ. III.

Epigraphen anticae et Paruta, et Princeps T. M., qui numum ex illo restituit, retrogradam faciunt, at in simillimo musei Caesarei ea legem ordinariam sequitur. Jure igitur licet suspicari, utrum iconismi ab eruditis his viris propositi archetypis semper respondeant. Aversae typum ambiguum explicare non tento.

* * *

ΠΑΝΟΡΜΙΤΑΝ. Mercurius saxo insidens, s. caduceum.)(*Ara ignita intra lauream.* Æ. III.

Hanc item epigraphen Paruta, et post eum Princeps T. M. retrogradam proponunt, an vere, iterum dubitem. Adverto ad hunc numum, Mercurium simili cultu effingi in numis Tiberii signatis in incerta quadam Africae colonia, quos in Carthaginis numis recensebo. Forte numus praesens aliquam iis poterit luculam praestare.

* * *

Typi reliqui: *Capita variorum deorum, triquetra inserto Medusae capite, navis etc. Miles Romanus stans,* de quo typo redibit mentio in classe IV.

* * *

Nonnulli Panormi numi scripto solo *ΠΑΝ.* urbis suae nomen indicant, at tum cautione opus, ne huc inviti cogantur numi, qui sunt Panticapaei Tauridis, quod saepius factum. Inscripti solis literis *ΠΑ.*, nisi alia adsint indicia, minus certum pro Panormo criterium offerunt. Sic Pellerinius et Burmannus aeneos *Π.* vel *ΠΑ.* notatos tribuerunt Panormo, quos certum est, esse Pallensium Cephalleniae, ut in his dicetur.

Monogrammata etiam nonnunquam in certis Panormi numis inscriptionis vices supplent, nimirum ⩗ ⊠ quae videre est in Siculis Principis nostri tab. LVI. et LXI. In alio Dorvillii ⊡ quod positum pro *Παν Ορμος* ingeniose conjecit Burmannus [k]), quo de numo infra in classe IV. redibit mentio.

AV. incerti. AR. RRRR. Æ. C.

* * *

Imperatorii. Augusto ejusque familiae a Panormitanis dedicatam monetam numi testantur, in quibus nullum adhuc coloniae indicium.

Caput Augusti nudum.)(*ΠΑΝΟΡΜΙΤΑΝ. Victoria, vel triquetra, vel Ceres*

k) Dorv. Sic. p. 282.

velata sedens. Æ. II. III. (Princ. T. M. Num. Sic. tab. LX. n. 4. 5. 14. tab. LIX. n. 10. 11.)

Imagine Cereris intelligendam Liviam Augusti uxorem alii aliarum urbium numi satis comprobant, quos in moneta ejus Augustae commatis R. recitabo.

* * *

Capita duo juvenilia jugata, in aliis nuda, in aliis galeata.)(*ΠΑΝΟΡΜΙΤΑΝ. intra coronam.* In aliis: *monogramma* ΡΡ, *Miles stans cultu Romano.* Æ. III. (Princ. T. M. tab. LX. 17. 18. 19.)

Dubium non videtur, his imaginibus exhiberi Cajum et Lucium Caesares etiam in nonnullis Dioscurorum specie decoratos.

* * *

Vaillantius numum Tiberii edidit: *ΠΑΝΟΡΜΙΤΑΝ. Triquetra.* (num. Graec. p. 9.) Epigraphe Graeca facit, ut suspicer, eum inter Augusti numos reponi debere, inter quos etiam reposuit Morellius. Æ. RR.

III. Numi Panormi coloniae.

Eruditus Dominicus Schiavo in dissertatione de Colonia Panormo inserta operi Principis T. M. *le antiche iscrizioni di Palermo p.* 189. deductam ab Augusto Panormum coloniam V. C. 734. probat primum ex Dione (L. LIV. § 7.) referente ad eundem annum, Augustum rebus in Sicilia ordinatis, cum Syracusas et *alias quasdam urbes* colonias Romanorum esse jussisset, in Graeciam transmisisse. Inter has ergo urbes, quas Dio non nominat, refert etiam Panormum suam. Deinde ex Strabone, qui eodem tempore vixit: *Panormus Romanorum habet coloniam.* Numi, ut satis aperte probant, Augustum fuisse coloniae auctorem, sic, quod ad ejus deductae arctius tempus attinet, incertos nos relinquunt.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΑΝ. Caput Augusti nudum.)(*ΑΠΟΙΚΙΑ. Aquila stans expansis alis.* Æ. II.

Vnus Paruta numum hunc promulgavit, et ex eo Princeps T. M. scrupulum injicit lingua Graeca, neque satis nostra aetate unius Parutae praeconio fidimus. Ejus ergo *γνησιοτητα* sic admitto, ut tamen optem, aliud nobis ei simile exemplum adfirmari.

* * *

PANHORMITANORVM. *Caput Augusti radiatum, juxta fulmen.*)(CN. DO. PROC. (vel: PROCOS.) A. LAETOR. IIVIR. *Capricornus, infra quem triquetra.* Æ. II.

PANHORMITA --- *Julia sedens sub imagine Cereris.*)(GN. D. A. LA. *Ovis stans.* Æ. III.

Haec frequentior scribendi ratio in numis Panormi coloniae inserto spiritu H apposite ad vocabuli etymon ducti ab *ὁρμος*, *portus*, *statio navium*, ut supra dictum. Et erat tum tempus, quo Romanos aspirandi libido invasit, etiam cum id absurdum esset, ut docet Catulli epigramma LXXXIII. Sic et passim in marmoribus: RESP. PANHORMITANORVM., atque etiam Plinius *Panhormum* scripsit[1]).

1) L. III. p. 162.

Ejusdem rationis est apud Gruterum [m]): ARCHIERI. SYNHODI. Plura exempla alia dabit cel. Villoisonus in Prolegomenis ad Iliadem Homeri Venetam p. III.

Antica numi prioris Augustum ceu coloniae auctorem et jam in sidera receptum profitetur. Uterque numus *Cn. Domitium* Proconsulem, et *Laetorium* coloniae IIvirum memorat.

* * *

PANORMITANORVM. *Caput Augusti nudum.*)(AVGVS. *Caput Juliae velatum et redimitum spicis.* AE. II. (Princ. T. M. Num Sic. tab. LX. n. 10—13.)

Etsi Augusti caput nudum et nullo consecrationis indicio est, tamen pars aversa satis docet, eo mortuo hos numos signatos, quoniam in hac Julia AVGVS*ta* dicitur, qui titulus ei nonnisi per mariti testamentum accessit.

Æ. RR.

IV. Numi cum mentione Magistratus.

Hujus classis numi Ponormitani obvii. En eorum modum:

Caput Jovis laureatum.)(C. CALP. — CATO. — Q. FAB. — NASO. — A. POM. — S. POS. *etc. Miles cultu Romano stans d. porrecta pateram, s. hastam, humi clypeus. In multis certum urbis monogramma.* ΠΡ. AE. II.

Plures id genus numos jam vulgavit Paruta. At Princeps T. M. praeclaro consilio omnes sibi cognitos collegit primum in suis ad numos Siculos auctariis p. 234. deinde in Sicilia numismatica tab. LXI. Eos pertinere Panormum, etsi urbis nomen dissimuletur, probavit primum ex numis aliis similibus, in quibus legitur adscriptum *ΠΑΝΟΡΜΙΤΑΝ*, deinde ex adstituto in multis monogrammate ΠΡ, arguitque erroris eos, qui numos similes aliis hactenus urbibus dederunt, ut Pellerinius hujus generis unum inscriptum CALP. Calpen Hispaniae derivavit.

Nomina his numis inscripta esse nomina, vel cognomina gentium Romanarum, plane certum. At quaeri jure potest, sintne ea nomina magistratus Romani, ceu proconsulis, quaestoris etc. an magistratus coloniae Panormi, ceu IIvirorum, aedilium etc. ut opinati sunt Princeps T. M., et Schiavo [n])? Sin illud, necesse non erit, numos hos in coloniae numis habere, nam videmus in numis Graecis cistophoris Asiae inscriptos Latine proconsules, in numis Graecis Macedonum inscriptum Latine Aesillam quaestorem, tum eadem lingua indicatos proconsules et praetores in numis Cyrenaicis, qui certe ad nullam coloniam pertinuere. Tamen non repugnabo iis, quibus ea nomina coloniae magistratus videbuntur, quin et facile induci me paterer, ut credam, signatum in his militem Romanum, quod Panormus colonia esset militaris, et milites emeritos recepisset, nisi viderem, eumdem typum exstare etiam in numis Panormi Graecis, quos citavimus, et in quibus nullum coloniae indicium observatur.

Liceat et huic classi aliam analogam conjungere. Exstant numi a variis editi:

m) pag. XIII. n. 8. n) ll. cc.

Caput Jani gemini.)(M'. ACILI. Q. *intra lauream.* (Morelli Famil.) Q. B. *intra lauream.* (Vaill. in Fam. Baebia.) NASO. *intra lauream.* (Mus. Caes. Morelli, Vail. in Famil. Axia.) AESSIPES. *intra lauream.* (in meis Num. vett. p. 311.) KRASSIPES. *intra lauream.* (Arigoni.) APV. (in monogrammate) *intra lauream* (Hunter tab. 67. n. 24.) PR *intra lauream.* (Hunter l. c.) ΠΟ *intra lauream.* (Dorville Sic. p. 282.) *ΠΟΡ.* (*in monogrammate*) *intra lauream.* (Mus. Caes.) Sunt omnes aenei II. formae.

Si vera est Burmanni conjectura, siglam ΠΟ in *Παν Ορμος* resolventis, dubitandi amplius locus non erit, reliquos quoque omnes hoc loco descriptos, quod fabrica et typis sunt simillimi, ad eandem Panormum pertinere. Alioqui operis Romani non sunt, neque Ianus in moneta Sicula admodum hospes, et M. Furium Crassipedem V. C. 581. praetorem Siciliae tradit Livius o). Istud si verum, ab hac altera classe argui posset, quoniam in horum numorum primo quaestorem manifestum tenemus, etiam in prioris classis numis magistratus Romanos, non coloniae intelligendos.

Æ. prioris classis C, alterius RR.

PAROPVS.

Argenteum huic oppido largiti sunt Paruta ejusque sequaces, sed quem esse Parianorum Mysiae, in his docebimus.

PLVSIA vel PLVTIA.

Numos Augusti cum epigraphe: *ΠΛΟΥCΙΑC. ΤΠΛΤ.* vel similiter, quos plerique hactenus viri eruditi ignobili huic Siciliae oppido largiti sunt, vide in numis Temni Aeolidis.

SEGESTA.

Versus litus maris Tyrrheni prope Erycem. Urbs vetusti nominis, quam alii ab Egesto Egestae Trojanae et fluvii Crimissi in canem mutati filio, alii ab Aenea conditam ferebant. Numi hujus urbis vetustiores priorem famam, recentiores posteriorem sequuntur, et secundum hoc discrimen urbis numos partiemur.

Numi antiquiores.

Epigraphe: *ΣΕCΕΣΤΑ. ΣΕΓΕΣΤΑ. ΣΑΓΕΣΤΑ. ΣΕΓΕΣΤΑΙΟΝ. ΕΓΕΣΤΑΙΟΝ. ΣΕΓΕ.* jam recte, jam retrograde, jam *βουςροφηδον*. Item in eodem numo hinc *ΕΓΕΣΤΑΙΟΝ*, inde *ΣΕCΕΣΤΑ.* ΞΙΒ. variante non modo urbis nomine, sed et literarum forma. (Catalogue raison. p. 55.) In multis post *ΣΕΓΕΣΤΑ.* comparent variae literae: ΞΙΒ ΞΙΙ. etc. de quibus infra.

Caput muliebre vario cultu.)(*Epigraphe varia. Vir nudus gradiens s. ramum oblongum, pendente ex humero urna, uno binisve canibus comitantibus.* AR. I.

Caput muliebre vario cultu.)(*Epigraphe varia. Canis stans variis per aream sigillis.* AR. II. III. IV. Æ. II. III.

En argumentum fabulae prioris, quam binis locis persequitur Servius, quorum priore prolixe narrat: p) cum Laomedon pactam mercedem Apollini et Neptuno negasset, hunc iratum Trojanis immisisse cetum puellas nobiles depasturum. Ejus metu Hippotem filiam Egestam navi impositam maris arbitrio permisisse. Illam

o) L. XLII. c. 1. p) ad Aen. L. I. v. 550.

in Siciliam delatam a Crimisso fluvio in canem verso compressam filium Egestum peperisse, a quo ex matris nomine civitas Trojanis condita, quae antea *Egesta*, post *Segesta* dicta est. Alio loco cum idem compendio narrasset [q]), addit: *hujus rei ut esset indicium, numum effigie canis percussum Siculi habuerunt.* Idem paucis mutatis memorat etiam Tzetzes [r]), quem locum in numis Erycis plenius descripsi, tum et obiter Virgilius. [s]) Secundum haec narrata in horum numorum antica proponitur ipsa Egesta. Vir nudus partis aversae certus est Crimissus fluvius, quem non modo arguunt attributa, quae praefert, nempe ramus fluviatilis, qualem et Hypsas in numis Selinuntis gestat, et urna ex humero pendens, sed et species viri, qua cultum a Segestanis Crimissum refert Aelianus. [t]) Et verisimile est, comite cane indicari prolepticam metamorphosin, cujus exemplum etiam in Laodiceae Phrygiae moneta videbimus. Peractam vero metamorphosin alterius numi aversa per ipsam canis imaginem exhibet.

* * *

Notae arithmeticae. In argenteis nomen urbis *ΣΕΓΕΣΤΑ* sequi saepe solent literae: ΞIB. ΞII. ZIB. ZIE. ϘIT. ΘIT. etc. Hae cum numeralium notarum speciem praeferant, a nonnullis epochae anni habitae sunt. Sic Winckelmannus τῳ ΞIB notari XIX. adserit. [u]) Tres sequentes Princeps T. M. numeros 711. 712. 715. putat. [x]) Absterrere viros eruditos debuerat, non occurrere epochae annos in numis urbium Europae, et quod amplius est, duplex monas in eodem numero: v. g. Ξ = 7, et B = 2, item Z positum pro 700. Aliam tentavit viam Havercampus, qui cum in simili numo videret additum ΘIT, et apud Tacitum legeret, Tiberium petentibus Segestanis jussisse refici Veneris Erycinae templum, opinatur, Segestam propterea *Tiberiadem* dictam [y]), quod non impugnat Burmannus, potius tamen conjectat, sensum esse: *ΣΕΓΕΣΤΑ, ΤΙΒεϱιον τιμᾳ, Segesta Tiberium* sc. colit. [z]). Superum fidem! Adeo vetustos hos numos, qui, ut fabrica, et literae suadent, annis ante Christum minimum CCCC. cusi sunt, Tiberii aevo congruere faciunt! Abstineo in re aperta argumentis pluribus, hos autem numeros inter ignotos ablegandos censeo; quos aliquando felicior quidam Laii filius evolvat.

Globuli, aut verius circuli in aeneis juxta canem frequenter observantur unus, duo, tres, quatuor, qui spectato numorum volumine non videntur valorem posse indicare.

Animadvertendum denique, male a plerisque, et nuper ab ipso etiam Principe T. M. huc vocatos numos argenteos fabricae perantiquae inscripto, ut praetenditur, *ΕΓΕΣΤΑΙΩΝ*, typo triquetrae et duorum luctatorum. Observatum fuit denique, in iis constanter legi *ΕΣΤΓΕΔΙΙΤΣ*, et esse Aspendi Pamphyliae, et

q) ad Aen. V. 30. r) ad Lycophr. v. 953. s) Aen. V. 35. t) Var. hist. Lib. II. c. 33.
u) Hist. art. p. 367. vet. edit. x) Inscript. Sic. Proleg. p. LXV. et passim in auctariis.
y) in Parut. p. 670. z) Dorv. Sic. p. 393.

vicini tractus, ut dicetur in numis Selges Pisidiae.

AR. R. Æ. RR.

Numi recentiores.

Epigraphe: ΕΓΕΣΤΑΙΩΝ. ΕΓΕΣΤΑΝΩΝ. Observandum, in hujus classis numis semper scribi *Egesta*, nunquam *Segesta*. Satis hoc refutatur Festus, qui in *Segesta* refert, praefixum fuisse elementum S, sancientibus nimirum Romanis, ne obscaeno nomine, quod *egestatis* commonefacit, appellaretur. Eodem modo et Servium loco supra citato dicere vidimus, urbem antea *Egestam*, postea *Segestam* dictam. Numi contrarium docent, nam, qui ΣΕΓΕΣΤΑ inscribuntur, sine dubio antiquiores sunt Romanorum cum Siculis commercio, at qui elemento Σ abstinent, ut sunt ii, quos in hac classe recensebimus, multo sunt posteriores, et facile in Romanorum tempora cadunt, ut patebit vel ex numis imperatoriis, qui infra citabuntur. Haec numi, at variant marmora et scriptores. In columna rostrata Duillii legitur ECESTANOS, Herodoto Ἐγεσταιοι [a]), Straboni Αἰγεστα, et Αἰγεστεων ἐμποϱειον; Thucydides et Diodorus recte secundum hujus classis numos Εγεστα et Εγεσταιοι. At Ptolemaeus ἐμποϱιον Σεγεστανων, et Ciceroni ac Tacito constanter *Segesta*, *Segestani*.

Caput muliebre turritum.)(ΕΓΕΣΤΑΙΟΝ. *vel:* ΕΓΕΣΤΑΝΩΝ. *Aeneas d. deos Penates tenens Anchisen effert, comite in nonnullis Ascanio.* Æ. II. III.

ΕΓΕΣΤΑΙΩΝ. *Caput muliebre turritum.*)(*Vir stans equum freno retinet.* Æ. III.

Hi posterioris aevi numi alteram, ut dixi, de urbis suae origine famam sequuntur; nimirum quae conditam ab Aenea Segestam adfirmavit. En ipsius Ciceronis testimonium [b]): *Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, quod ab Aenea fugiente a Troja atque in haec loca veniente conditum esse demonstrant. Itaque Segestani non solum perpetua societate atque amicitia, verum etiam cognatione se cum populo Romano conjunctos esse arbitrantur.* Dionysius Halicarnassensis inter documenta adventus Aeneae in Siciliam refert etiam *aram Veneris Aeneiae positam in cacumine Erycis, et apud Aegestanos templum dicatum Aeneae* [c]). Etiam Strabo ex aliquorum sententia refert, Aeneam *ad Aegestam Siciliae cum Elymo Troe trajecisse et occupasse Erycem ac Lilybaeum, fluviosque circa Aegestam denominasse Scamandrum ac Simoentem* [d]). Secundum Virgilium Aeneas, antequam recta in Italiam tenderet, in Sicilia ab Egesto, sed quem Acesten vocat, receptus hospitio urbem aedificavit, quae viros mulieresque Trojanas aevo ac viribus invalidas reciperet, eamque in hospitis gratiam *Acestam* appellavit [e]). Hac igitur fiducia Segestani teste Tacito [f]) *aedem Veneris, montem apud Erycem, vetustate dilapsam restaurari postulavere, nota memorantes de origine ejus et laeta Tiberio; suscepit curam libens ut consanguineus.* At pridem ante jam Romani ipsi monumento publico ECE-

a) L. V. § 47. b) in Verr. Lib. IV. c. 33. c) L. I. c. 52. d) L. XIII. e) Aen. L. V. 718. seq. f) Ann. IV. 43.

STANOS COCNATOS POPLI ROMANI professi sunt, ut legitur in columna rostrata Duillii. Ab his ergo testimoniis causam tenemus, cur Segestani repudiata priore fama posteriorem sint amplexi signata in numis suis Aeneae imagine tam urbis suae quam rei Romanae auctoris, cum agnita haec utriusque urbis consanguinitas non potuerit Segestanorum rebus non admodum esse proficua.

Numi alterius virum cum equo adstantem videor mihi posse ex Herodoto explicare, qui refert [g]), Philippum Butacidae F. Crotoniatam, et a victoriis Olympicis conspicuum post varios casus huc delatum propter admirabilem formae praestantiam ab Segestanis monumento heroico et sacrificiis honoratum. Huic ergo Philippo videntur adstituisse equum, quo seu ad Philippi nomen, seu ejus ad certamina equestria studium adluderent.

* * *

Princeps T. M. inique huc refert argenteum, in quo hinc caput Palladis, inde Hercules gradiens [h]) quem esse Crotonis, suo loco monui.

Æ. R.

Imperatorii:

ΕΓΕΣΤΑΙΩΝ. Caput Augusti nudum.)(*Aeneas Anchisen efferens.*

His egregie confirmantur, quae modo disserui. Sunt in Siculis Principis T. M. tab. LXIV. n. 6. 7.

Æ. RR.

SELINVS.

Ad litus in meridiem versum et Hypsae ostia, condita a Megarensibus Siculis teste Strabone [i]), nominisque inter Siculas urbes praeclari, eversa a Poenis eodem, quo Himera, anno V. C. 345., qui subinde ejus incolas Lilybaeum transtulere circa annum V. C. 504. nimirum tempore belli Punici I., ut colligitur ex Diodoro [k]), fuitque Strabonis aetate plane deserta perinde ac Gelas et Himera, ut testatur ipse [l]). Excidium istud confirmant numi, nam per fabricam remotum omnes aevum arguunt. De causa nominis urbi impositi mox disseremus.

Epigraphe: ΣΕΛΙ. ΣΕΛΙΝΟ. ΣΕΛΙΝΟΝΤΙΩΝ., etiam retograde, et nonnunquam scriptum in utraque facie ejusdem numi. Epigraphen *ΣΕΛΙΝΩΝΤΙΩΝ.*, quam saepius promulgat Princeps T. M., licebit in suspicionem vocare. Alterum *Ω* adversatur aetati horum numorum, primum etiam grammaticae. Singulare est: *ΣΕΛΙΝΟΕΣ.* in numis, quos infra citabo, epigraphes modus sane pervetustus. Teste Stephano Opus urbs Locrorum dicebatur *Οποεις*, sed per crasin: *Οπους, Οπουντος*. Et Eustathius [m]): *ώσπερ και Πλακοεις, και ἐν συναιρεσει Πλακους, οὕτω και Οποεις Οπους, και κλινεται Οπουντος, και το ἐθνικον ἐξ αὑτου Οπουντιος.* Ergo analoge eodem modo *Σελινοεις*, per crasin *Σελινους*, in gignendi casu *Σελινοεντος*, per crasin *Σελινουντος*, et gentile *Σελινουντιος*. Non raro etiam citra crasin locuti sunt veteres; ita Eustathius [n]): *ἐπινειον Οποεντος*, pro *Οπουντος*, et Thucydides [o]) dixit *Σολοεντα*, pro quo Diodorus [p]) *Σο-*

g) L. V. § 47. h) tab. LXII. n. 5. i) L. VI. k) Eclog. XXIV. sub init. l) L. VI. m) ad Il. B. V. 532. n) l. c. o) L. VI. c. 2. p) L. XIV. c. 78.

λουντα, a recto Σολοεις, contracte Σολους. Eodem pertinet Σιμοεις, Σιμοεντος in vulgus notum, et apud Euripidem quoque Σιμουντος [q]). Est ergo in nostris numis το *ΣΕΛΙΝΟΕΣ* ipsum urbis nomen in recto, perinde ac habemus *ΑΚΡΑΓΑΣ. ΓΕΛΑΣ.* etc. hoc uno discrimine, quod non in diphthongum *ΕΙΣ*, sed Dorice in *ΕΣ* longum exeat, nimirum ut dixere Dores κηνος pro ἐκεινος, aut antique *ΕΜΙ* pro *ΕΙΜΙ* in lapide Sigeo. Haec studiosius exposui, quoniam video adfirmare Principem T. M., nomine *ΣΕΛΙΝΟΕΣ* fluvium Selinuntem intelligi debere [r]). Neque vero unicum istud habemus in numis urbis sic inscriptae exemplum, nam vidimus supra numum Buxenti, seu Pyxuntis Lucaniae eodem modo urbis nomen enunciantem, nempe *ΠΥΞΟΕΣ*. Insolentius est *ΣΕΛΙΝΟΣ*. in tetradrachmo musei Caes.

Antiquissimae formae sunt:

Folium apii.)(*Sine epigraphe. Quadratum informe incusum.* AR. II.

Folium apii.)(*ΣΕΛΙ. Folium apii intra quadratum.* AR. II.

Non pauca, eaque eximia ad hos numos animadvertenda. Horum priores sunt ex eorum genere, quos jure merito inter antiquissimos recensemus, cumque anepigraphi sint, in definienda eorum patria olim peccatum. Ita eos Peloponneso tribuit Frölichius, quam folio platani similem dixere veteres [s]). Numi secundo loco citati, ac prioribus similes, sed literati, juvere praecedentes illiteratos. Erroris sublati gloriam debemus Dorvillio et Burmanno [t]). Praeclare utrique hi numi confirmant ea, quae de informibus quadratis, rudibus nempe rei monetariae initiis, sed temporis progressu varie exornatis eruditissime disseruit celeberrimus Barthelemyus [u]).

Expedienda etiam typi ratio. Diximus, in his numis exhiberi folium apii. En tibi Vibium Sequestrum: *Selinus Messaniorum* (Burmanno reponendum videtur *Mazaraeorum*) *a quo flumine civitas Selinus dicta, quod apium ibi plurimum nascitur,* nempe Σελινον Graecis *apium.* Uno ergo testimonio tenemus causam, cur primum fluvius, deinde urbs Selinuntis appellationem traxerint, deinde cur eo typo Selinuntii in moneta sua usi sint. Quare folium istud tanquam proprium hujus urbis symbolum aut solum totam numi aream occupat, ceu in praesentibus, aut in iis, qui typos alios exhibent, numi areae constanter adfixum est ea ratione, ut malum Punicum in moneta Sidetum. Et narrat Plutarchus [x]): Selinuntios aureum apium tanquam notam et insigne suae urbis Apollini dedicasse.

His aetate succedunt:

ΗΥΨΑΣ. (*retrograde*) *pro quo in aliis ΣΕΛΙΝΟΝΤΙΟΝ. Vir nudus imberbis stans turgente e fronte cornu d. pateram, s. ramum fluviatilem ad aram sacrificat, pro pedibus hinc gallus, inde taurus super pegmate, in area folium apii.*)(*ΣΕΛΙΝΟΝΤΙΟΝ. Vir et mulier in bigis,*

q) in Hecub. v. 641. r) Aggiunte p. 171. s) Not. elem. p. 21. t) Sic. p. 421. u) Mem. B. L. T. XXIV. p. 30. x) de Pyth. orac. p. 399.

quorum ille sagittam emittit; haec habenas moderatur. AR. I.

ΗΥΨΑΣ. Idem typus princeps, sed aram ambit serpens, in nonnullis pro gallo adstat avis, seu cycnus est, seu pavo, seu ardea, abest semper taurus, in area folium apii.)(*ΣΕΛΙΝΟΝΤΙΟΝ. Hercules d. clavam taurum domat.* AR. II.

Ut insignes sunt hi numi, ita argumenti non parum controversi. Istud certum, signo partis anticae sisti fluvium Hypsam, qui secundum Selinuntem supra memoratum alter fuit fluvius, qui urbem adluebat, quod judicium ne ambiguum sit, providerunt ipsi monetarii adstituto ipso fluvii nomine, et turgente e fronte cornu, quod, etsi tenue, tamen in numis magis integris esse luculentum adfirmat insignis testis Princeps T. M.

Si Havercampum, Burmannum, et Principem laudatum audimus, proponitur in his numis Hypsas sacra faciens Apollini, vel Empedocli, cui teste Diogene Laertio y) divinos honores tribuerunt Selinuntii, quia incolis pestilentia correptis propter vicini stagni malignos halitus, derivata in illud vicinorum fluviorum aqua calamitati publicae subvenit. Quocirca, ait Burmannus z) conspici gallum salutis symbolum, et taurum Apollini vel Empedocli mactandum. At in numorum parte aversa Apollinem insistere currui, et mittere sagittas indicio gravis pestilentiae ab se immissae, sed cui adstat Empedocles, deum iratum et jam sagittam mittere parantem opportune cohibens; neque enim, quod nonnulli credidere, feminam esse, quae Apollini adstat, sed virum. Haec eruditi IIIviri.

Mirari in hac causa satis non possum, qua ratione figuram Apollini arcum tendenti adstantem possint Empedoclem dicere, cum tamen ipsi ii numi, in quos commentati sunt, vel quos ipsi edidere, luculentam eam feminam prodant, sive vestita sit, sive nuda, nam utroque modo proponitur. Vide, si lubet, iconismos Dorvillii tab. XIII. XIV.; Principis T. M. tab. LXV., quibus adde adcuratam similis numi picturam apud Pellerinium a), quin in ipso Paruta iconismi omnes feminam arguunt dempto unico, in quo figura haec barbata proponitur, quique haud dubie Havercampo praeiverit, ut Empedoclem eum putaret, cujus deinde sententiam cupide amplexi sunt alii. At quid numus unicus a Paruta editus, cujus pleraeque imagines longe ab archetypis aberrant, contra tot aliorum fidem? Certa igitur cum femina sit, suapte corruunt omnia, quaecunque praeclari hi antiquarii de Empedocle commenti sunt.

Aliud igitur in numi hujus explicatu argumentum investigandum. Constat ex Strabone b), fuisse prope Selinuntem aquas calidas. Narrat quoque Diodorus c) in finibus Selinuntiorum exstitisse vaporem a subterraneo igne exaestuantem, quem deinde Daedalus intra spelaeum collectum curandis morbis habilem effecit. Urbs deinde ibi condita, eversa, ut videtur, Selinunte, quae ex loci natura

---

y) L. VIII. c. 2. n. 11. z) Dorv. Sic. p. 424. a) Rec. III. tab. CXI. n. 60. b) L. VI. p. 275. c) L. IV. c. 78.

Thermae dicta est, cumque aliae jam essent in Sicilia Thermae Himereae, hae *Selinuntiae* appellatae sunt. Earum adhuc aquarum exstat virtus, quam liberaliter describit Fazellus. Idem igitur in signandis his numis institutum fuit Selinuntiis, quod Himeraeis. Quemadmodum enim hi, ut vidimus, nobiles ditionis suae thermas in moneta praedicaverunt, et finxerunt genium urbis muliebrem, aut, ut verisimilius dixi, fluvium Himeram ad aram Aesculapio dicatam sacrificantem, ita et in Selinuntiorum moneta videmus Hypsam fluvium ad aram vota concipere, quam fuisse Aesculapii aperte profitentur gallus huic deo sacer, et qui eam in nonnullis ambit, serpens. Igitur numorum utriusque urbis argumentum ad salutem pertinet, quam ut aquae suae praestare pergant, supplicatur Aesculapio. In parte aversa exhiberi Apollinem, qui morbos et immittit, et aufert, facile damus. Erit igitur mulier, quae equos moderatur, aut genius urbis, aut soror Diana, et ipsa potens malos morbos arcessere et cohibere, quod experti sunt Graeci apud Aulidem.

Superest taurus, qui in numis prioribus insistit pegmati, in posterioribus ab Hercule domatur. Fallitur Burmannus, qui adstitutum esse censet propterea, quod sueta Apollinis victima est. Nam si istud, cur is semper abest a parte antica, quoties in aversa cum Hercule confligit? Abest igitur, quia eum Hercules, tanquam qui ad se pertineat, in aversam abstraxit. Sed cur is labor Herculis taurum Cretensem subigentis placuerit Selinuntiis, incertum. Suggeram tamen nonnulla, quae eum possint cum Selinunte connectere. Fuit hic taurus idem ille, in quem arsit Pasiphae Minois regis uxor, et cujus illa commercio per Daedali ingenium potita est[d]). Re comperta Daedalus a Minoe in Labyrinthum adactus compositis arte alis in hunc Siciliae tractum evolavit, et apud Selinuntem balnea miri operis perfecit, de quibus egi paullo altius. Fugitivum cum classe insecutus Minos ad litus hoc appulit, ibique in Herculis honorem, haud dubie, quod is taurum Cretae toti deinceps infestum cepit, Heracleam condidit, quae Minoa a conditore appellata est. Ceterum caput Herculis jam senile, jam puerile admodum, et tamen leonis exuviis tectum in aliis Selinuntis numis conspicitur, sive quod per universam insulam magnus fuit ejus dei cultus, sive quod omnibus is thermis, ut alias diximus, praesidet.

* * *

Mulier sedens d. longe extenta serpentem tenet, sinistram sursum attollit, superne folium apii. In nonnullis adest praeterea triquetra.)(*ΣΕΛΙΝΟΕΣ. ΣΕΛΙΝΟΝΤΙΩΝ. Bos cum facie humana.* AR. III.

Havercampus, et Princeps T. M. sedentem mulierem deam Salutem statuunt, et hunc typum cum argumento numorum praecedentium connectunt. Verum gestus mulieris magis est serpentem

d) Diodor. L. IV. c. 13.

aversantis, horrentisque, et ad ejus aspectum trepidae, et remoto hoc aevo prae symbolis placuit mythologia, ex qua typi causa ducenda videtur. Fingitur nimirum in adversa Juppiter serpentis specie cum Proserpina congressus, in aversa natus ex hoc commercio Bacchus tauriformis, ut allatis argumentis verisimile dixi supra in dissertatione de tauro cum capite humano Campaniae numis subjecta.

* * *

Caput muliebre adversum.)(*ΣΕΛΙΝΟΝ. Canis stans.* AR. III.

Numus hic fabulam de Aegesta Nympha et Crimisso fluvio in canem verso, quam supra in Segestae numis exposuimus, restituit, ut jam observavit Havercampus, et fuit Selinuntiis ejus in moneta sua crepandae titulus; nam Crimissus fraudis hujus artifex supra Selinuntem Hypsae infusus communi deinceps alveo ejus fines pervasit. Recte igitur videtur docere Servius, dum in genere ait, Siculos ab hoc casu effigiem canis in moneta sua signasse *), nam praeter Segestam, ubi fabula haec domi, et Selinuntem eundem etiam typum videmus in numis Motyae, et Panormi.

* * *

ΣΥΡΑ. Caput muliebre.)(*ΣΕΛΙΝΟΝΤΙΟΝ. Bos cum facie humana insistens spicae.* AR. III.

Numus est concordiae Syracusas inter et Selinuntem. Inter tot urbium Sicularum vices nolim definire tempus, quo foedus in hoc numo indicatum inter utramque urbem coaluit.

AR. C. *Aeneum unicum et fabricae antiquissimae protulit Princeps T. M.* (tab. LXVI.) *sed forte est ex subaeratorum genere, et amissa pellicula evasit totus aeneus. Exemplum attuli alibi, hoc fraudis genus in antiquissimis etiam numis compertum.* (Num. vett. p. 38.)

SOLVS.

Maritima versus Tyrrhenum a Panormo in septemtriones.

Epigraphe: *ΣΟΛΟΝ.* retrograde, *ΣΟΛΟΝΤΙΝΟΝ. ΣΟΛΟΝΤΙΝΩΝ. ΣΟΛΟΝΤΙΝΩΝ.* a recto *Σολοεις;* per crasin *Σολους*, ut dictum in praecedente Selinunte, recte Plinius *Solus.* Gentile in numis *Σολοντινος*, at Ciceroni *Solentinus.*

Praeter hanc epigraphen Graecam comparent etiam in nonnullis literae Punicae. Nempe is tractus diu Poenis paruit.

Typi: Capita variorum deorum, piscis e squillarum genere, miles etc. Numi ipsi nullo elegantiae aut remotae vetustatis merito, teste etiam literarum forma

Globuli tres aut sex pro numorum pondere.

Æ. RR.

SYRACVSAE.

Conditae ab Archia Evageti F. anno ante V. C. 5., ante Christum 757. ut docet chronicon Parium. Corinthi colonia, postea matre ipsa superior, Graecarum urbium maxima, splendidissima, opulentissima, quae ornamenta etsi tot veterum linguae tacuissent, ejus superstites numi satis depraedicarent, quorum non minus mirere elegantiam, et quantam ars praestare potest, summam per-

*) ad Aen. L. V. v. 30.

fectionem, quam varietatem, et numerum incredibilem,

Quem qui scire velit, Libyci velit aequoris idem
Discere quam multae Zephyro turbentur arenae.

Vt adeo quantum ipsae Syraeusae reliquas Graeciae urbes praestabant opibus ac pulcritudine, tantum etiam numorum cum copia atque a metallo pretio, tum nitore praestarent. Quibus hercle experimentis verum compertum Silii Italici oraculum, cum de Syracusis jactat: *non usquam clarior illo Gloria picturae saeclo* [f]), et quod teste Eustathio [g]) a Graecis vulgo fuit usurpatum: *Κροτωνιαται μεν ὑγιεινοτατοι, Συρακουσιοι δε παμπλουσιοι, Crotoniatae quidem robustissimi, Syracusani vero praedivites.*

Formae antiquissimae. Hoc nomine praestant eximii duo, quos edidit Princeps T. M. (tab. LXXVII. 9. 10.)

Quadratum, intra quod caput muliebre diadematum, caesarie velut e margaritis contexta, ceu in antiquissimis Naxi numis,)(*SVRAϘOSION. in alio: SVRA. Bigae.* AR. m. m.

His prope accedunt inscripti: *ΣVRA. ΣVRA. ΣVRAϘOΣION.* jam recte, jam retrograde, in quibus observandum elementum Ϙ pro *K* jam ex antiquissimis Crotonis numis cognitum. In tetradrachmo insigni musei Caesarei hinc *ΣVRAKOΣION.* inde *ΣVRA.* Omnes hi numi formae antiquioris sunt argentei, et horum complures voluminis exigui et pertenues more Siculo.

Formae recentioris: ΣΥ. ΣΥΡΑ. ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. In binis musei Caesarei: *ΣΥΡΑΚΟΣΙΟΣ.* In alio ejusdem musei, quem infra describam, *ΣΥΡΑΚΟΣΙΟΙ,* ut et in alio Principis T. M. [h]) et in numis Gelonis. Aeneum idem recitat: *ΣΥΡΑΚΟCΙΩΝ.* [i]) qui memorabilis est propter varium in eodem numo sigma.

Credideram aliquando, valuisse etiam epigraphen *ΣΙΡΑΚΟΣΙΩΝ*, nempe elemento secundo *I* pro *Υ*. et quis istud non crederet, ex quo plurimos sic inscriptos in variis suis operibus promulgavit Princeps T. M., qui plerosque numos suos nequaquam ex fide iconismorum, sed ex ipsis archetypis aeri curavit incidendos. Tamen cum neque in museo Caesareo, neque alio adcurato catalogo numum cum hac epigraphes lege reperirem, ad haec viderem, neque ipsum auctorem in iis describendis sibi constare, dum unum eundemque numum jam *ΣΙΡΑΚΟΣΙΩΝ,* jam *ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ* inscriptum refert, quod satis apparet collato numo, qui est in Auctariis tab. II. n. 22. cum illo, qui est in Numis Siciliae tab. LXXII. n. 6., item qui est in Auctariis tab. VI. n. 23. cum alio in Numis Siciliae tab. LXXIII. n. 3., facile collegi, nunquam apud Syracusanos praetensum *ΣΙΡΑΚΟΣΙΩΝ* valuisse, et vitiosum illud, ac toties male intrusum *I* chalcographi negligentiae esse imputandum.

Typi insigniores.

ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Caput Proserpinae intra pisciculos.)(*Vir in citis quadrigis,*

f) Punic. L. XIV. 651. g) ad Dionys. Perieg. v. 369. h) Tab. LXXVIII. n. 15.
i) Tab. LXXX. n. 11.

quem advolans Victoria coronat, in imo: thorax, binae ocreae, clypeus, hasta, galea, infra quae: ΑΘΛΑ. AR. m. m. (Catal. d'Ennery, Mus. Caes.)

Sunt hi numi per volumen, et elegantiam monetae Syracusanae facile principes. De quadrigarum typo egi in prolegomenis Siciliae. Segmentum imum in his numis offert Graecorum veterum *πανοπλιαν*, quae his, quas hi numi offerunt, partibus constitit, et quas lepido epigrammate complectitur Pallades Alexandrinus [k]):

Τον θω, και τας κνη, ταν τ᾽ ἀσπιδα, και δορυ και κρα

Γορδιοπριλαριος ἀνθετο Τιμοθεου.

ubi *θω* positum pro *θωρακα*, *κνη* pro *κνημιδας*, *κρα* pro *κρανος*, ut adeo sensus sit:

Thoracem, ocreas, clypeum, hastam et galeam

Gordioprilarius Timothei F. dedicavit.

Fuisse hanc panopliam in praemium certaminis propositam, testatur adscriptum tenui charactere vocabulum *ΑΘΛΑ*. Revera constat, fuisse urbium Graecarum morem, ut, qui eximia essent in bello virtute, panoplia donarentur. Teste Isocrate [l]) ita se in bello adversum Thracas gessit Alcibiades, *ὡςε ςεφανωθηναι, και πανοπλιαν λαβειν παρα του ςρατηγου, ut ab imperatore coronam, et panopliam auferret.* Quoniam numi praesentes eximii sunt voluminis ac ponderis, verisimile est, factum aliquo tempore, ut, qui virtute panopliam essent promeriti, numis his publice donarentur. Erunt, qui malent haec praemia ad relatas in ludis victorias referre. At tum horum erit commemorare etiam exempla, victores in ludis panoplia donari fuisse solitos.

* * *

ΖΕΥΣ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ. Caput Jovis laur.

ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Pegasus volans. AV. AR. In aliis: *Equus liber currens.* AR. II. Æ. II.

ΖΕΥΣ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ. Caput Jovis laur.

ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Fulmen, juxta aquila stans. Æ. II.

ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Caput Dianae.

ΔΙΟΣ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ. Fulmen. Æ. III.

ΣΩΤΕΙΡΑ. Caput Dianae.

ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Fulmen. Æ. III.

Hos *Jovis Liberatoris* numos egregie explicat Diodorus [m]): *Sublata Thrasybuli dominatione comitia agebant Syracusani, in quibus de popularis regiminis ratione consilia tractantes una omnes sententia decreverant, JOVI LIBERATORI statuam ad colossi altitudinem adornare, et quotannis ELEVTHERIA, ludosque solennes eo die peragere, quo profligato tyranno libertatem patriae vindicassent.* Factum istud refert historicus ad annum V. C. 291. Tamen hoc nomine Jovem ante haec jam tempora in Graecia observatum, tum et postea variis in urbibus, copiosa veterum testimonia docent, quae collecta vide apud Gyraldum [n]). In numo postremo fulmen nequaquam ad Dianam partis adversae, sed ad Jovem Liberatorem pertinere, numus praecedens docet,

k) Brunck Anal. T. II. p. 426. l) Orat. de bigis. m) L. XI. c. 71. n) Syntag. II. p. 108.

ex quo discimus, attributa partis aversae non semper esse deorum, quos antica sistit, etsi haec lex plerumque valeat. Pegasus libere evolans, aut equus absque freno currens praeclarae sunt libertatis imagines.

* * *

ΔΙΟΣ. ΕΛΛΑΝΙΟΥ. Caput juvenile laur.
ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Aquila fulmini insistens. Æ. II.

Sine epigraphe. Caput simile.
Eadem aversa. AV. Æ. II.

Juppiter *Ελληνιος*, sive *Graecorum* per varias Graeciae urbes cultus proditur, ut videre est apud Havercampum haec exempla studiose colligentem[o]), et Valckenarium[p]). Etiam Pindarus Jovem *πατερα Ελλανιον*, Dorice item, vocat[q]). Habuisse Graecos Jovem rebus suis in commune consulentem, praecipue cum a barbaris periculum immineret, istud plane ex eorum ingenio. Verum illud praeter morem, Jovem hunc ore et capitis cultu adeo esse Apollini similem, ut nisi repugnarent epigraphe et aquila, nemo Apollinem inficiaretur. Habuere ergo Graeci, aut certe Syracusani simulacrum, quod eos, qui intuebantur, poterat reddere suspensos, Jovemne, an Apollinem dicerent, perinde atque Romani, de quorum Vejove haec Gellius[r]): *Simulacrum dei Vejovis - - - sagittas tenet, quae sunt videlicet paratae ad nocendum. Quapropter eum deum plerique Apollinem dixerunt.* Alterum praecedenti simillimum, nisi quod Jovis inscriptio abest, conjunxi, ut intelligeremus, etiam eo Jovem, non Apollinem exhiberi, neque frustra laboremus, qua ratione Jovis ales possit Apollini tribui. Juvat ad hos, ac praecedentes numos addere, quod refert Aelianus[s]), Aspasiam per vim abductam, ut esset Cyri junioris scortum, implorasse *θεους παντας Ελληνιους, και Ελευθεριους τους αὐτους, deos omnes Graecos, eosdemque Liberatores.*

* * *

Caput spicis coronatum Cereris vel Proserpinae.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Taurus stans.* AV. III.

Caput muliebre corona arundinea redimitum.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Taurus cornupeta.* Æ. II. III.

Vnum ex tanto numero exemplum attuli utriusque deae, quas ex cultu discernere difficile, et quarum capita insigni elegantia ac varietate in Syracusarum numis proponuntur. Cereri totam insulam peculiari quadam religione fuisse sacram, aliorsum constat, et templi Cereris apud Syracusas meminit Tullius[t]). Proserpinae vero honores in hac urbe constituit Hercules, *qui huc delatus, cum de ejus raptu certior esset factus, solennia utrique deae sacra obtulit, et praestantissimo in Cyane immolato tauro anniversarium sacrificium incolas docuit.*[u]) Ad istud sacrificium adludit taurus aversae. Atque hae causae persuadent, caput

o) in Parut. p. 343. p) ad Herodot. L. IX. c. 7. q) Nem. V. v. 19. r) L. V. c. 12. s) V. H. L. XII. c. 1. t) in Verr. L. IV. c. 53. u) Diodor. L. IV. c. 23. et L. V. c. 4.

numi alterius esse ipsam Cyanen fontis praesidem, de qua multa Ovidius[x]).

* * *

Caput Apollinis laureatum jam curtis, jam promissis capillis.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Tripus — Lyra — Caput Dianae — Triquetra.* AV. AR.

* * *

ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Caput Apollinis laureatum.)(*ΣΩΤΕΙΡΑ. Caput Dianae prominente retro pharetra.* AV.

ΣΩΤΕΙΡΑ. Caput Dianae prominente retro pharetra.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Fulmen.* Æ. III.

Caput Dianae.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΟΙ. Noctua, in area* A. AR. IV. (Catal. raison. p. 47.)

Nullam prae Sicilia terram fuisse Proserpinae, Palladi, Dianae gratiorem, prodidit Diodorus, cumque singulae ejus partem sortirentur, Dianae cessisse Ortygiam insulam Syracusis adsitam[y]). Eam ob causam inter principes urbis deos adlecta, et annuis ludorum solennibus in triduum porrectis culta fuit, sed qui ipse honos urbi male vertit; nam quo tempore illis inter epulas vinumque vacaverant, urbs a Marcello capta est[z]). Neque tamen deinde ejus in insula honores deminuti, nam in aureis argenteisque Augusti numis inscriptis SICIL. Diana venatrix typum facit. Fulmen numi postremi pertinere ad Jovem Eleutherium, in hoc dictum. Iidem utrinque typi sunt etiam in numis Agathoclis. Noctua numi postremi non ad Dianam pertinet, sed ad Palladem, de qua continuo.

* * *

ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Caput Palladis.)(*Pegasus volans, infra quem varia attributa, et literae.* AR. II.

ΣΥΡΑ. Caput Palladis.)(*Caput Medusae ejecta lingua insertum clypeo.* AV. III.

Caput Palladis.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Fulmen.* AR. II.

Caput Herculis imberbe.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Pallas gradiens alis ab humero pendentibus d. fulmen vibrat, s. clypeum.* Æ. II.

Diximus supra, etiam Palladi caram fuisse Siciliam. In ejus divisione hanc deam sibi vindicasse vicinum Himerae tractum refert Diodorus[a]). Quod ad Syracusas attinet, tenemus ex Cicerone[b]), insigne ibi ejus templum stetisse in insula, cujus opes, ornamenta, et omnis generis artefacta prolixe ibi descripta potes videre.

Numus I. offert hinc Palladem, inde Pegasum, argumentum ex metropoli Corintho arcessitum. Nimirum teste Pausania[c]) erat Corinthi *templum Minervae Frenatricis. (Ἀθηνᾶς Χαλινίτιδος) Minervam enim ajunt prae ceteris diis Bellerophonti cum aliis in rebus adstitisse, tum vero illi Pegasum jam freno a se subactum dono dedisse*, quod argumentum fusius persequitur Pindarus[d]). De numis argenteis huic similibus, in quibus variarum Corinthi coloniarum fit mentio, vide quae in numis Corinthi disputabuntur.

x) Metam. L. V. y) L. V. c. 3. z) Liv. L. XXV. c. 23. a) L. V. c. 3.
b) in Verr. L. IV. c. 55. c) L. II. c. 4. d) Olymp. XIII. 89.

Numus II. Medusaeum caput offert notum Palladis attributum. *Gorgonis os pulcherrimum, crinitum anguibus*, quod insertum erat valvis ditissimis templi Palladis Syracusani, a Verre revulsum esse, atque ablatum, queritur Cicero [e]).

Numi III. et IV. Palladem fulmine instruunt, quod ipsa olim in Ajacem Oilei contorsit, ut refert Virgilius [f]). Idem utrinque typus frequens est in aureis Agathoclis.

* * *

ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Caput geminum muliebre.)(*Equus liber currens.* AR.

Antica certam continet allegoriam, ac vel ideo explicatus ambigui, in qua evolvenda utrum satis felices fuerint Havercampus, aliique, qui ea duplicem urbis situm, terrestrem ac maritimum indicari credidere, ambigo.

* * *

Caput Jovis laureatum.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Mulier capite turrito stans d. gubernaculum, s. hastam.* Æ. II.

Fortunae typus in memoriam revocat, quod narrat Cicero [g]): *Tertia est urbs, quae quod in ea parte Fortunae fanum antiquum fuit, Tycha nominata est*, nempe Dorice *Tycha* pro *Tyche.* De culto apud Syracusanos Jove Eleutherio et Hellenio jam supra egi. Exacto Dionysio juniore inducta religio Jovis Olympii, cujus sacerdotes, dicti ἀμφιπολοι, deinceps magistratus ἐπωνυμοι [h]).

* * *

Caput galeatum Martis, vel Palladis.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Victoria animal quoddam cultro feriens.* Æ. III.

Qui lepidas antiquariorum de hoc aversae typo conjecturas nosse volet, adeat Burmannum [i]). Satius duxero, in re ancipite profiteri ignorantiam.

* * *

ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. Caput Arethusae inter pisciculos.)(*ΛΕΥΚΑΣΠΙΣ. Heros galeatus nudus irruens d. hastam, s. clypeum.* AR. II. III.

Vnus, quod norim, Diodorus Leucaspin memorat, qui in hoc tractu Sicanorum dux caesus est ab Hercule, cum quo viribus impar congressus, heroicos post obitum honores est consecutus [k]). Eodem igitur modo Syracusani Leucaspin monetae intulere, quo Messanenses Pheraemona.

* * *

ΑΡΕΘΟΣΑ. Caput adversum muliebre sparsis crinibus.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙ. Figura nuda in citis quadrigis.* AR. I.

En celeberrimum Syracusarum fontem Arethusam omnium fere veterum poetarum carminibus nobilitatum. Olim nympha cum Alphei fluminis amores in Peloponneso fugeret, miserante Diana in fontem liquescens, ejusque altero beneficio hiantem terram subingressa emersit iterum in Ortygia insula, quae Dorice *Nasos* dicta partem Syracusarum efficit [l]). At Diodorus [m]) fontem Arethusam in Ortygia a nymphis in Dianae gratiam excitatum refert magnorum, multorumque piscium feracem, quique

e) in Verr. L. IV. c. 56. f) Aen. I. 43. g) in Verr. L. IV. c. 53. h) Diodor. L. XVI. c. 70. Cic. in Verr. L. II. c. 51. i) Dorv. Sic. p. 388. k) L. IV. c. 23. l) Ovid. Met. L. V. 573. Virg. Aen. III. 694. m) L. V. c. 3.

ejus adhuc aetate sacri et intacti permansere. Et Cicero [n]): *In hac insula extrema est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium etc.* Quare in Syracusarum numis plerumque piscibus ambitur Arethusae caput, fictum persaepe passis crinibus, et summa elegantia. Scribitur *ΑΡΕΘΟΣΑ* Dorice pro *ΑΡΕΘΟΥΣΑ*, cujus rationem exposui in prolegomenis.

Notae numerales et globuli.

Caput Palladis.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ.* *in medio numi:* XIIII. *vel:* ⁘ XIIII. AR. III.

Caput Palladis.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΟΙ. ΜΙ. in medio numi:* ⁘ XIIII. AR. III.

In postremum numum integerrimum, qui nunc est in museo Caesareo, commentatus olim est eruditus Khellius [o]), cui notae numerales Romanae in numo Graeco mirae oppido visae, quo loco videre potes, quae is de nota XIII. valoris indice disserit, calculo admodum, ut videtur, fallace. Vtrum globuli in argenteis tenuis laminae et arcti voluminis, qui sunt in Sicilia numismatica T. M. tab. LXXIX. n. 28. 29. item in aeneo ibidem tab. LXXXV. n. 12., habeant rationem valoris, aeque incertum puto. Additum in posteriore numo *ΜΙ.* inter signa monetariorum refero; nam easdem literas reperio in aureo Hieronymi musei Caesarei.

Magistratus.

ΕΥΜΕΝΟΥ. vel *ΕΥΜΗΝΟΥ.* perfrequens in argenteis. *ΚΙΜΩΝ. — ΕΥΑΙΝΕΤΟ. — ΕΥΘ.* quos habes in Sicilia num. T. M. *ΠΑΡΜΕ. — ΕΥΚΛΕΙΔΑ.* apud Hunterum.

Literae solitariae.

Non raro in Syracusarum numis reperias scriptum solitarie *ΣΩ.*, quod cum plerumque adstitutum sit imagini Dianae in parte aversa, visum plerisque, indicari deam hanc plenius in aliis numis dictam *ΣΩΤΕΙΡΑ.* At video, alibi eas ipsas literas scribi juxta Pegasum [p]), item eas obvias esse in numis Tarenti et Corcyrae.

AV. AR. Æ. C.

TALARIA.

Stephano Siciliae oppidum.

ΤΑΛΑ. Caput velatum.)(*Cervus currens.* Æ. III.

Numum hunc ex museo Benedicti vulgavit Cl. Odericus [q]), sed eum huc pertinere non satis certum puto. Plures enim sunt urbes ab his literis incipientes.

TAVROMENIVM.

Secundum Plinium: *Colonia Tauromenium, quae antea Naxos.* Strabo inter utramque urbem distinguit. Sed facile uterque verbis Diodori conciliatur [r]): *Dum haec geruntur, Andromachus Tauromenita, Timaei historici parens, vir opibus et claritate animi excellens, quidquid exulum Naxi, quam Dionysius everterat, reliquum fuit, in unum congregavit, et collem, qui Naxo TAVRI nomine imminet, habitandum illis dedit, et quia ad longum temporis spatium ille constiterat, ab hac in Tauro mansione* (απο της επι τῳ

n) in Verr. L. IV. c. 53. o) Adpendic. II. p. 140. p) Sic. num. T. M. tab. LXXXII. n. 18. q) Num. Graec. p. 22. r) L. XVI. c. 7.

Ταυρῳ μονης) *Tauromenium appellavit.* Alio loco idem narrat, Dionysium Siculis illis, qui tauri collem occupaverant, Naxiorum terram concessisse [s]). Vnde colligitur, Tauromenium in Naxi vicinia loco editiore conditum, et velut ex hujus ruinis surrexisse.

Epigraphe constans: *ΤΑΥΡΟΜΕΝΙΤΑΝ.* Singularem reperit Burmannus in numo Dorvillii: *ΤΑΥΡΟΜΙΝΙΤΑΝΑΝ.*, additque in commentario, *Dorice pro ΤΑΥΡΟΜΙΝΙΤΑΝΩΝ.* Istud certo falsum, nam nunquam Dores terminationem *ων* genitivi pluralis in *αν* mutavere, nisi in nominibus declinationis I. et II. Quid quod Tauromenii gentile Graecum non fuit *Ταυρομενιτανος*, sed *Ταυρομενιτης*, vel *Ταυρομενιος*. Satis apparet, male a viro praeclaro lectam numi epigraphen, quod jam ex ipso numi iconismo colligi potest.

* * *

Caput Apollinis laureatum.)(*ΤΑΥΡΟΜΕΝΙΤΑΝ. Tripus, vel Lyra.* AV. AR. (Mus. Caes.) Æ. II. III.

Numos hos eximius labor et metallum nobile commendant; quare jure arguimus, cum rarissimi sint aurei urbium numi, Tauromenium beatam et opulentam urbem fuisse.

* * *

ΑΡΧΑΓΕΤΑΣ. Caput Apollinis laureatum.)(*ΤΑΥΡΟΜΕΝΙΤΑΝ. Bos cum facie humana,* in aliis: *Taurus gradiens, aut cornupeta,* in aliis: *Lyra,* in aliis: *Tripus.* Æ. II. III.

Αρχηγετης, Dorice *Αρχαγετας*, idem Graecis fuit, quod *auctor coloniae condendae,* atque hoc sensu Pindarus eundem Apollinem *Αρχαγεταν* dixit, quod auctor fuit Batto deducendae coloniae Cyrenes [t]). Ad Apollinem Archegeten in Tauromenii numis quod attinet, is a vetere Naxo repetendus est docente istud Thucydide [u]): *Graecorum autem primi Chalcidenses ex Euboea navigantes cum Theucle coloniae duce Naxum condiderunt, et APOLLINIS ARCHEGETAE aram, quae nunc extra urbem exstat, statuerunt.* Ejus arae meminit etiam Appianus [x]). Octavianus, inquit, *ad Archegetam appulit precatus deum, positis ibi castris oppugnaturus Tauromenium. Est autem Archegeta Apollinis parva statua, quam primum dedicaverunt Naxii coloni missi in Siciliam.* Ergo quemadmodum Tauromenitae in agros Naxiorum successere, ut supra ex Diodoro docuimus, ita et in jus sacrorum.

Taurus in his, aliisque Tauromenii numis obvius adludit ad nomen collis Tauri, quem novi incolae insederunt, et ad ipsum urbis nomen.

* * *

ΤΑΥΡΟΜΕΝΙΤΑΝ. Caput Apollinis.)(*ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ. Tripus.* Æ. II.

Sine epigraphe. Caput Apollinis.)(*ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ. Tripus, vel dicta.* Æ. II.

Pellerinius posteriores hos numos, cum fabricam in iis Cyrenaicam videret, tribuit insulae Lybiae, quae Stephano *Απολλωνος νησος, Apollinis insula,* dicitur [y]). Horum veram patriam designat numus praecedens, eosque Tauromenita-

s) L. XIV. c. 59. t) Pyth. Od. V. 80. u) L. VI. c. 3. x) Bell. civ. L. V. y) Rec. III. p. 29.

nis sine dubio vindicat. Apollo peculiari modo in hac urbe cultus, ut ex numis ipsis perspicimus, fecit, ut ea *κατ' ἐξοχήν* *Apollinis urbs* diceretur. Pellerinii lapsum jam indicavit quidem Cl. Combius [a]), at in hoc mihi cum viro praestante non convenit, quod in numo ex citatis primo concordiam Tauromenium inter et Apolloniam Siciliae intelligendam putat.

* * *

Caput Palladis.)(*TATPOMENITAN.* *Pegasus volans.* AR. II. AE. II.

Caput Palladis.)(*TATPOMENITAN.* *Noctua.* AE. III.

Horum prior Tauromenitas Corinthi, posterior Athenarum colonos facere videtur. Veteres Naxi incolas fuisse Chalcidenses, in Naxo diximus, ejus post excidium exules fuisse ab Andromacho Tauromenii collocatos, supra vidimus; at Chalcidenses Atheniensium cognatos diserte facit Thucydides [a]). Quid Tauromenitas cum Corintho sociaverit, hactenus ex veteribus nondum erui.

AV. AR. RRR. AE. C.

THERMAE.

Vide *Himera.*

TRICALA.

Male huc vocati numi, in quibus Paruta perperam legerat *TPIAKAAA*, nam legendum *TPIKKAIΩN*, suntque hi numi Triccarum Thessaliae.

TYNDARIS.

In litore Tyrrheni versus Pelorum. Condita a Dionysio seniore, qui Messenios a Spartanis sedibus suis ejectos huc collocavit [b]).

Epigraphe constans: *TTNΔAPITAN.*

Typi: plerumque Dioscuros aut equites, aut stantes cum hastis, aut eorum pileos exhibent. Nimirum hi dicti fuere *Tyndaridae* a patre Tyndareo, a quo urbs ipsa nomen accepit, eorum vero cultus a patria Messene huc arcessitus. Opportune ad hos typos Silius Italicus [c]): *geminoque Lacone Tyndaris attollens sese.*

Æ. RR.

TYRACINA.

Oppidum Siciliae incerti situs. Sed aeque incertum puto, utrum huc pertineat aeneus: *TTRA. Caput Palladis.*)(*Pallas armata stans*, ut visum Principi T. M.

ZANCLE.

Vide *Messana.*

REGES ET TYRANNI SICILIAE.

GELO.

Natus apud Gelam patre Dinomene fratres habuit Hieronem, Polyzelum, Thrasybulum. Scientiae bellicae et morum commendatione primum Gelensium, deinde Syracusarum princeps evasit. Quo tempore istud postremum contigerit, minus exploratum. Si Dionysium Halicarnassensem audimus, jam tenuit Syracusas Olympiadis LXXII, anno II., qui respon-

a) Mus. Hunter p. 38. a) L. VI. c. 6. b) Diodor. Lib. XIV. c. 78. c) L. XIV. v. 207.

det anno V. C. 263. [d]). At secundum Diodorum tyrannidem non adiit ante annum V. C. 269., quoniam is Gelonem exactis VII. regni annis mortuum statuit Olympiadis LXXV. anno III., qui est V. C. 276. Chronicon Parium regni occepti initium statuit V. C. 275. Sed horum dissensum componant chronologi, de quo vide Lydiatum [e]), et Corsinium [f]).

Gelonis factum maxime ad memoriam insigne fuit ingens illa victoria de Amilcare V. C. 274. relata, qui cum valido Poenorum exercitu Theronem socerum suum, eumque Agrigenti tyrannum Himerae obsedit. Tradit Diodorus, caesa in acie una cum duce Amilcare hostium centum quinquaginta millia, qui supererant, aut coactos ad deditionem, aut naufragio periisse. Ea victoria aequiparata aut praelata etiam fuit illi, quam anno sequente apud Plataeas de Persis retulere Graeci, et Poenorum vires in longum tempus attrivit. At maximum Geloni decus a prudentia, justitia, moderatione accessit, quo factum, ut vivus nomen regium, mortuus heroicos honores a suis adipisceretur, et in omne aevum grata in Siculorum pectoribus ejus memoria duraret. Mortuus est V. C. 276 succedente fratre Hierone, cum liberis ipse careret. Vide Herodotum et Diodorum.

Uxor Damareta Theronis Agrigentini filia. Eam Gelo moriens Polyzeli fratris esse uxorem voluit [g]). Hac conciliante uni Poeni aequas pacis conditiones a victore Gelone impetrassent, bene de se promeritae C. auri talenta in coronam obtulere, quo ex auro cudendum numum curavit, qui ab ipsa *Damaretius* appellatus est. Haec Diodorus [h]). Numi hujus Damaretii non pauci meminerunt scriptores veteres, quos memorat Wesselingus ad citatum Diodori locum, neque defuere antiquarii, qui ex his indiciis in numos Damaretios inquisivere, at infelice, quod hactenus patuit, conatu, quorum ego territus vestigiis abstinendum satius duco, ne aut inanes conjecturas recoquam, aut novas addam veteribus. Harum syllabum bene longum qui comesse volet, adeat Havercampum [i]).

NUMI.

Caput Gelonis diadematum.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΟΥ.* (*in aliis: ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ*) *ΒΑ. ΓΕΛΩΝΟΣ. vel: ΣΥΡΑΚΟΣΙΟΥ. ΓΕΛΩΝΟΣ. vel: ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ ΓΕΛΩΝΟΣ. vel tantum ΓΕΛΩΝΟΣ. Victoria in bigis.* AR. I. II.

Caput Gelonis diadematum.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΟΥ. ΓΕΛΩΝΟΣ.* vel: *ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. ΓΕΛΩΝΟΣ. Aquila insistens fulmini.* AR. II. III. Sic proditur epigraphe a Principe T. M., at in integerrimo musei Caesarei distincte legitur: *ΣΥΡΑΚΟΣΙΟΙ. ΓΕΛΩΝΟΣ.* in area *ΒΑ.*

Caput simile.)(*ΓΕΛΩΝΟΣ. Leo gradiens.* AR. III. (Spanheim T. I. p. 547.)

Caput simile.)(*ΣΥΡΑΚΟΣΙΟΥ. ΓΕΛΩΝΟΣ. in medio numi:* XII. AR. III.

Typus Victoriae adludit ad Gelonis insignem de Poenis victoriam, aquila et

d) L. VII. sub init. e) ad chron. Parium p. m. 223. f) Fast. Att. T. III. p. 169.
g) Schol. ad Pind. Olymp. B. v. 29. h) L. XI. c. 26. i) in Parut. p. 293. et 1015.

leo ad Jovis et Herculis cultum apud Syracusanos receptum. Numus postremus, qui notas numerales Latinas exhibet, aenigma offert, quod solvere non tentat Princeps T. M., qui cimelium istud possidet. Similem argenteum, sed cum numero XIII. jam in Syracusarum moneta recitavimus. Hujus notae mentio redibit in sequente mox diatriba.

* * *

ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. *Caput regis diadematum.*)(*Leo gradiens, superne clava.* AE. II. *In alio praeterea infra scriptum* ΣΩΣΙΣ. AR. II. (Pembrock Part. II. tab. 78.)

Judice Principe T. M. possunt hi numi tribui Geloni, quoniam caput in his propositum non differt ab eo, quod conspicitur in numis inscriptis ΓΕΛΩΝΟΣ[k]), et confirmat hanc sententiam numus Gelonis supra e Spanhemio citatus, in cujus item aversa leo gradiens. Idem vir eruditus numum alterum similem, sed in cujus imo scriptum ΣΩΣΙΣ., Sosistrato tyranno tribuit, de quo Diodorus narrat [l]), eum una cum Thynione Hicetae successisse, et dominatum fuisse Syracusis, subinde utrumque se Pyrrho dedidisse. Ejus praeterea caput hoc numo exhiberi iterato tuetur [m]). Verum hic Diodoro non scribitur *Σωσιςρατος*, sed *Σωςρατος*. Potiore igitur jure tribuendus esset Sosistrato illi, qui Agathoclis tempore principatum Syracusis aliquamdiu tenuit [n]). Non repugno, nomen ΣΩΣΙΣ. posse ipsum hunc Sosistratum notare, at caput numi non esse ejus, sed certius Gelonis, perinde ac in numis aliis similibus, patebit ex iis, quae continuo de aetate numorum Gelonis disseram.

AR. RR. Æ. C.

De aetate numorum Gelonis, Hieronis, Theronis.

Vt Gelonis, ita et fratris Hieronis, et soceri Theronis Agrigentini exstant numi passim cogniti. Eos principibus ipsis esse coaevos, omnes hactenus, quod norim, majorum gentium antiquarii statuerunt, dempto Spanhemio, qui per causam, quam mox commemorabimus, eorum multos serius memoriae causa percussos constituit [o]). Fecit tot illustrium virorum auctoritas, ut diu animo haererem suspenso, dum denique urgentibus argumentis gravissimis posthabendam ratus quantamcumque auctoritatem auderem adserere, omnium horum trium numos hactenus cognitos non esse iis ipsis synchronos. Quod antequam argumentis, ut spero, solidis comprobatum eam, praemonendum, Gelonem decessisse V. C. 276., Hieronem V. C. 287., Theronem utrique convixisse.

I. Argumentum primum ab artis causis duco. Horum fabrica numorum tam venusta in plerisque est, et stylus picturae tam ad recentioris artis leges exactus, ut credere nullo pacto possim, illa eos aetate, non quidem elegantium artium rudi, tamen ad eam perfectionem nondum evecta fuisse percussos. Stylus ejus saeculi durior ac rigidior, destitutus ille-

k) Aggiunte p. 42. l) Eclog. XXII. 7. 10. m) Aggiunta V. p. 36. Sicil. num. Tab. CII.
n) Diodor. XIX. 3. o) T. I. p. 545.

crebris iis, quas in saeculi ab V. C. quinti artefactis demum reperias, satis cognitus est ex numis Zancles, Messanae, Rhegii, quos esse saeculi III. indubitatos partus, et ipsi Geloni coaevos suo loco monuimus. Hos si cum horum regum numis contendas, patebit suapte discrimen, quod omne continuo possit dubium eximere, sintne iis, quorum effigies praeferunt, synchroni habendi, et mirabere, potuisse etiam hos numos, quod ab omnibus fere hactenus factitatum, pro antiquissimis venditari, quos nobis antiquitas reliquit superstites, quod certe erunt, si fuerint principibus, quorum nomina sustinent, coaevi.

II. Alterum argumentum non minus firmum ex ipsa epigraphe capio. Sequitur haec eandem legem, et ipsae literae eandem formam, quam duobus cum dimidio saeculis serius videmus obtinere in numis Hieronymi aliisque synchronis. Videre etiam in omnibus his est literam *Ω*, cujus repertor Simonides etsi teste marmore Arundeliano jam Gelonis aetate, et teste Cicerone Hieronis I. aetate vixit, et cum hoc est philosophatus [p]), tamen cuperem videre aevi Gelonis monumentum certum sive numum, sive marmor, in quod receptus exstaret novicius is character. Synchronos sane non invitus crederem, si, ut in vetustissimis urbium numis legitur *MESSENION*, *RECION*, *HIMERA*, *CELAΣ*, sic in his legeretur etiam scriptura recta vel retrograda. *CELONOS*, *HIERONOS*, *THERO*, *SVRAϘOSION*, pro *ΓΕΛΩΝΟΣ*, *ΙΕΡΩΝΟΣ*, *ΘΕΡΩ*, *ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ*. Atque ut demus, obturbare non posse elementum *Ω*, quod, ut fertur, Simonides coaevus in alphabetum invexit, at is nequaquam *S* in *Σ*, et *R* in *P*, et *C* in *Γ* immutavit, cujus metamorphosis ratio a solo usu et libidine Graecorum *νεωτεριζοντων* petenda. Confer, si lubet, inscriptiones *MESSENION*, *RECION*, quas apud Messanenses et Rheginos extremo Gelonis tempore valuisse, satis in Messanae numis comprobavi, et literarum omnes apices cum iis, quos controversi hi numi offerunt, et tum aude tantam illis, quantam praetendis, aetatem tribuere. Habuit saeculum quodvis ante Christum natum propriam sibi scribendi legem et elementorum formam non minus atque saecula post Christum natum. An veniam mereberis, si voles codicis manu exarati natales ad saeculum X. referre, quem literarum forma esse saeculi XIII. partum evincit? Video, his, quae modo dixi, aperte repugnare numos omnino quinque, quos Princeps T. M. confertos proponit tabula XCVIII. n. 11—15. in quorum una parte scriptum *ΓΕΛΑΣ*, in altera *ΙΕΡΩΝ*, vel *ΙΕΡΩΝΟΣ*, literis nequaquam vetustae ejus formae, qualem in Gelonis Hieronisque moneta exigo, sed ejus, qua Hieronis II. et Hieronymi numi solent insigniri, et tamen numos hos recte Hieroni I. tribuit Princeps eruditus, quoniam constat, Gelonem adito Syracusarum principatu Gelam Hieroni fratri commisisse. Fateor, me principio numis his, qui sententiae meae plane adversantur, non leviter fuisse commotum; at cum deinde viderem, eos

p) de nat. deor. L. I. c. 22.

ad unum omnes a laudato Principe ex Paruta, ab hoc e Goltzio citari, ipse vero a me consultus adserat, nunquam sibi horum similem per musea Sicula conspectum, neque ego horum aliquem in meliorum museorum catalogis descriptum reperirem, coepi respirare, et numos hos omnes inter solita Goltzii figmenta referre, quod qui mecum facere nolet, is quoque verisimile profiteatur, numos id genus quinque conspectos Goltzio, quin vel unicum videre licuisset Principi T. M., qui in rimandis numis Siculis, et in Sicilia quidem ipsa vitam exegit.

III. argumentum est Spanhemii negantis, synchronos esse omnes eos Gelonis et Hieronis I. numos, qui eorum, quos praeferunt, capita diademate redimita exhibent [q]). Lubet argumentum istud, quoniam ad praesentem causam multum facit, copiosius additis etiam meis observatis illustrare. De hoc regum diademate Justinus [r]): *Post haec Alexander habitum regum Persarum et diadema, insolitum antea regibus Macedonicis — — adsumit.* Ejus successores regnum inter se partitos non modo usurpasse nomen regium, sed Alexandri exemplo diadema quoque, numi affatim docent. Quod ad hoc capitis ornamentum attinet, diversa in Sicilia lex valuit, quam gravissimorum duorum auctorum testimonia stabiliunt. En primum Diodori [s]): *Agathocles*, ait, *cum principes jam memoratos* (Alexandri duces) *diadema sumpsisse audiret, quod se nec copiis, nec terrarum amplitudine, nec rebus denique gestis inferiorem duceret illis, se quoque regem nuncupavit, diadema tamen usurpandum non censuit.* Alterum Livii, qui cum degenerem ab avi Hieronis II. moribus Hieronymum notaret, haec memorat [t]): *nam qui per tot annos Hieronem, filiumque ejus Gelonem nec vestis habitu, nec alio ullo insigni differentes a ceteris civibus vidissent, conspexere purpuram ac diadema ac satellites armatos etc.* Ergo diadema res fuit hactenus in Sicilia insolens et sinistri in vulgus ominis. Nam si Gelo Hieroque usi sunt diademate, cur post haec exempla Agathocles, qui sibi aliis in rebus nihil vetitum putavit, abstinendum tamen sibi illo censuit? aut cur istud non ferendum Siculis in Hieronymo visum, si jam suetum priorum regum gestamen fuit? His igitur causis inductus recte arbitratus est magnus Spanhemius, numos omnes Gelonis et Hieronis, in quibus diademata eorum videntur capita, ad memoriam superiorum temporum a Syracusanis elegantiarum omnium studiosis fuisse signatos. At, inquies, si diademate usi non sunt, cur eo cultu in numis etiam post obitum cusis proponuntur? Istuc ibam. Eodem ajo modo, quo videmus in numis gentium Calpurniae et Marciae Numam et Ancum diademate revinctos, quo certe uterque rex usus nunquam fuit. Sane Justinus loquens de Romulo ejusque successoribus diserte tradit [u]), *per ea adhuc tempora reges hastas pro diademate habebant, quas Graeci sceptra dixere,*

q) T. I. p. 545. r) L. XII. c. 3. s) L. XX. c. 54. t) L. XXIV. c. 5.
u) L. XLIII. c. 3.

et refert Dionysius Halic. [x]), Tarquinium Priscum et successores reges corona aurea sibi a victis Etruscis oblata usos. Alibi praeterea sceptra iis addidit [y]), alibi totum ejus aetatis apparatum regium commemorat [z]). Huc refer vetustissimos reges Aleum et Minoa diadematos quoque in numis Tegeae Arcadiae et Cnossi Cretae, quo tempore nullus sane fuit diadematis usus. Nimirum posteri Romani Graecique, atque eodem exemplo Siculi ad praesentis aetatis mores priscorum regum cultum exegere, quia quo tempore numi hi, qui eorum memoriam revocare debebant, percussi sunt, diadema insigne fuit, quod fere unum reges discrevit. Verum, objicit Princeps T. M., qui hanc Spanhemii sententiam graviter impugnat [a]), habemus in numis etiam diademata Dionysii et Agathoclis capita, ergo et invitis Diodoro et Livio fateri cogemur, reges Siculos hoc capitis cultu usos; nam quis sibi unquam persuaserit, utriusque hujus regis memoriam a posteris Siculis renovatam, quem propter immanem crudelitatem, qua uterque supra quam credibile est, infamis fuit, potius sunt detestati. At quaero, in quibus numis vir eruditus diademata haec Dionysii et Agathoclis capita vidit? Respondebit ipse: in Goltzianis. Quod si demus etiam, eos revera exstare, et non more Goltziano confictos, nam Agathoclis numum Goltziano similem vidisse se in Sicilia, sed nullo pacto obtinere potuisse, testatur ipse [b]), tamen et his verisimile est eosdem a Siculis honores postumos non fuisse negatos; nam etsi infame eorum in fastis Siculis propter immanitatem nomen fuit, tamen propter insignia in bello facta, tum et magnificentiam vitae magnam sunt laudem et claritatem adepti, quin, quod maxime huc facit, in ipsa etiam patria monumentis publicis cohonestati. Teste Cicerone [c]) Syracusis in templo Minervae *pugna erat equestris Agathoclis regis in tabulis picta praeclare, — nihil erat ea pictura nobilius, nihil Syracusis, quod magis visendum putaretur.* Et paullo infra, Verres *viginti et septem praeterea tabulas pulcherrime pictas ex eadem aede sustulit, in quibus erant imagines Siciliae regum ac tyrannorum, quae non solum pictorum artificio delectabant, sed etiam commemoratione hominum et cognitione formarum.* Nemo credo dubitabit, in horum numero fuisse quoque Dionysium et Agathoclem, et quantumcunque ab immanitate notati, fuere tamen Syracusis in sacra aede publice propositi, et eorum cum commemoratione, tum formarum cognitione delectabantur Syracusani. Qui sic priscorum tyrannorum memoriam coluere, an incredibile videbitur, eorum etiam in numis restitutas imagines?

IV. Ex regum Syracusanorum, qui Gelonem et Hieronem consecuti sunt, numis satis apparet, non fuisse principibus aut permissum, aut attentatum, ut numos sua imagine signarent, credo, quod istud nimis invidiosum, minusque populare haberetur. Eorum copiosam monetam omnem perlustra, et nonnisi bina exempla contrarium docentia in Diony-

x) L. III. c. 62. y) L. IV. c. 74. z) L. V. c. 35. a) Inscript. Sicil. in proleg. p. LIV.
b) Sicil. num. p. 98. c) in Verr. L. IV. c. 55.

sio et Agathocle reperies, sed quae tamen admodum esse suspecta continuo monui, et monebo in numis Agathoclis. An ullo modo verisimile, reges hos, quorum plerique multa audacter, multa impudenter et citra majorum exempla tentaverant, temperaturos sibi fuisse a publico hoc et tum in aliis regionibus passim recepto regiae potestatis testimonio, si potuissent sese praecedentium principum exemplis tueri? Et Agathocles quidem, qui Alexandri successorum secutus institutum in regium nomen involavit, abstinuit tamen, secus atque illi fecerunt, non diademate modo, sed et imaginis suae in moneta ostentatione. Perrupit hos obices postremi Hieronymi violentia, qua id fortuna sua, in ejus numis dicetur. At si non licuit principis vivi imaginem proponere, licuit tamen mortui, eodem instituto, quo Romani viros reip. suae illustres post obitum monetae inseruere, et quod sequitur, omnes hi Gelonis et Hieronis numi non vivis, sed vita functis gratae memoriae causa sunt dedicati.

V. Numus Gelonis, quem postremum recitavi, exhibet luculentas notas XII. Eas esse Graecas, existimat Princeps T. M., sed ad eas explicandas ariolum requirit. Dedimus jam similes notas in moneta Syracusanorum et Mamertinorum, et esse arithmeticas ex Romanorum numerandi lege captas conjeci. Istud si verum, mirum utique, quo pacto Gelonis aetate arctis adhuc Romanorum rebus, foris certe plane ignotis, Romana elementa in Siciliam trajecerint. Quare numi similes recentius aevum, utriusque gentis communioni magis idoneum postulant.

VI. et postremum argumentum sufficit metallum. Horum aetate vix alios numos quam argenteos signatos fuisse ipsi Siciliae urbium numi abunde eloquuntur. Sane vix exstant aenei, aut, si exstant, sunt rarissimi, qui per certa indicia Hieronis I. aevo possint haberi idonei. At plerique hujus Hieronis numi, qui caput diadematum offerunt, tum vero cogniti omnes Theronis numi sunt aenei. An vero credibile, in ordinariam urbis monetam impensum argentum, at in monetam principum metallum vilius? Serius promiscue signatos cum argenteos, tum aeneos, exemplis obviis docemur.

Haec latius exponere necessarium cumprimis duxi, non modo, ut eo verum monetae veteris criterium perficiatur, verum etiam propter ipsam artis veteris historiam. Nam hactenus cum de arte Siculorum hoc aevo agebatur, ad numos Gelonis provocatum semper est, ex quibus unum lubet nominare Winckelmannum [d]). At eruditus Dutens Anglus ex elegantia numorum Gelonis probare aggressus est, artes in Sicilia duobus saeculis citius, quam in reliqua Graecia floruisse [e]), quin eas in hoc tractu 550. annis ante Christum ad summam perfectionem promotas [f]), cumque persuasum sibi esset, numos Gelonis nomine insignes ei esse principi coaevos, evidens esse, ait, jam Gelonis aetate rationem scripturae a dextera versus sinistram progredientis penitus fuisse abolitam. Non hic praetereun-

d) Hist. art. T. II. p. 321. ed. Dresd. e) Explic. de quelq. méd. praef. p. XI. f) p. 408.

dum, auctorem operis Lipsiae editi, cui titulus: *Catalogue raisonné d'une collection de Médailles*, similibus, quod postea observaveram, argumentis praetensam horum numorum senectutem impugnasse, quod monere visum, ne quid praeclari auctoris, qui ante me similia scripserat, laudi detrahatur.

HIERO I.

V. C. 276. aut secundum chronicon Parium 282. mortuo fratre Gelone Syracusis regis nomine praefuit, semel in ludis Olympicis, ter in Pythiis victor, quas victorias celebravit Pindarus. Naxios et Catanenses sibi de fide suspectos in Leontinos transtulit, Catanamque novis auctam incolis Aetnam appellavit, cumque haberi ejus conditor vellet, *Aetnaei* sibi nomen indidit, quo etiam nomine a Pindaro in Pythiis compellatur. Agrigentinos relata insigni victoria de Thrasudaei Theronis F. tyrannide liberat. Post multa praeclare, multa etiam avare et crudeliter facta, virtutum commendatione Gelone multo inferior apud Aetnam suam moritur V. C. 287. relicto fratri suo Thrasybulo principatu, sed quem Syracusani anno mox sequente urbe pepulere, institutis propterea Eleutheriis, ut dictum in numis Syracusarum.

Criterium inter numos Hieronis I. et II.

Paruta ejusque sequaces, dum inter utriusque Hieronis numos distinxere, suntne in eo discrimine certam aliquam, et in qua tuto acquiescere liceat, rationem secuti? Audiamus quaestionis arbitrum, quo nemo hactenus diutius adcuratiusque, nemo amplioribus instructus praesidiis monetam Siculam investigavit, Principem T. M. Habeto ejus oraculum in Auctario V pag. 38. sic propositum: *Molestum semper negotium agent antiquarii, cum definire volent, utri ex binis Hieronibus, qui Syracusis regnavere, tribuendi numi ΙΕΡΩΝΟΣ nomine insignes. Eos Paruta, et qui in hunc commentati sunt, recte diremisse sibi plane persuaserunt, in quorum deinde sententiam omnes ii, qui id genus numos edidere, pedibus iverunt, cui ut continuo subscribere non possum, placet tamen adhaerere receptae auctorum opinioni etc.* Ergo eo ipso judice ratio satis idonea, quae utriusque numos discerneret, reperta nondum est.

Si quid usus et experientia in re numismatica valent, credo si quod foret inter utriusque numos discrimen, illud ab ipso inter utrumque regnantem temporis intervallo fore dictandum. Desinunt numi Hieronis I. cum anno V. C. 287., quo is mortuus est, et incipiunt numi Hieronis II. cum anno circiter V. C. 489., quo hic regnare coepit. Ergo inter postremos numos Hieronis I. et primos Hieronis II. solida saecula duo intercedunt, quin quoniam Hiero II. annos L. regnavit, primi Hieronis I. numi a postremis Hieronis II. annis CCLXIII. distant. His constitutis omnes appello palaeographiae et artis veterum peritos, fueritne aliquod olim imperium, vel regnum, vel populus, cujus moneta spatio duorum saeculorum, et quod excedit, adeo sibi constitisset, ut nihil interea sive spectata literarum forma, sive typis, sive picturae modo esset immutatum? An non singulorum fere saeculorum numi suum velut chara-

cterem habent? An non facile et vel ipsis tironibus obvium discrimen est inter numos Julii Caesaris, et Sept. Severi, vel Seleuci I. et postremorum Antiochorum, vel Archelai et Persei? quod discrimen inter utriusque Hieronis numos tanto esse evidentius oporteret, cum ipsa veterum monumenta palam faciant, tempore, quod inter utrumque intercessit, tam literarum Graecarum formam, quam artis modum multum fuisse immutatum, quod in vulgus notum probare hoc loco non attinet. Ergo ut ad Hieronis monetam revertar, cum in numis omnibus cum epigraphe *ΙΕΡΩΝΟΣ*, quorum pars veteri illi, pars posteriori Hieroni vulgo tribui solet, eadem sit literarum forma, eadem sculpturae ars, adseri nullo pacto potest, horum illorumve natales duobus saeculis et amplius distare.

In dissertatione proxime praecedente duo demonstraveram, et quidem ad articulos I. et II., ex fabrica et characteribus, qui recentioris sunt manus, arguebam, nullum ex cognitis hucusque numis *ΙΕΡΩΝΟΣ* nomine notatis esse Hieroni I. coaevum. Ad articulos III. et V. probavi insuper, numos, in quibus caput diadematum fingitur, vel propter ipsum hoc diadema, et quod regum vivorum imagines in numis signari non consuevere, Hieroni I. coaevos esse non posse, et nonnisi serius memoriae causa percussos. Atque eaedem rationes evincunt, coaevos esse non posse Hieroni II., sic ut hoc capite idem hic rex expressus intelligatur, quanquam quid vetat dicere, eos ab Hieronymo in avi Hieronis II. memoriam signatos, propositumque ejus caput ornatum diademate, quo minueretur invidia diadematis sui, quod ipse nullo exemplo usurpavit? Quod ut in utramque partem potest disputari, ita istud ex causis cum hic, tum praecedente diatribe adlatis indubitatum est, numos inscriptos *ΙΕΡΩΝΟΣ*, cum nullum in iis offertur regis caput, esse Hieronis II., eique coaevos. Secundum has leges sic de his numis censeo:

Hieronis I. numi sunt, qui caput diadematum exhibent, quos adeo memoriae causa signatos ajo, etsi, ut ajebam, nolim pertinacius repugnare iis, qui signatos ab rege Hieronymo in avi Hieronis II. memoriam volent contendere.

Hieronis II. certe sunt ii omnes, qui quibuscunque aliis typis, tamen regis capite insigniti non sunt.

Numi Hieronis I.

Caput regis diadematum.)(*ΒΑΣΙΛΕΟΣ. ΙΕΡΩΝΟΣ. vel tantum ΙΕΡΩΝΟΣ. Victoria in quadrigis.* AR. I. Æ. I.

Caput regis diadematum, in aliis laureatum.)(*ΙΕΡΩΝΟΣ. Vir galeatus equo decurrens, d. hastam.* Æ. II.

Vt prioris generis numi rarissimi sunt, ita alteri hi obvii. Sunt, qui existiment, proponi in his posterioribus Hieronem vectum Pherenico suo, quem saepius victorem aliquoties carminibus suis celebrat Pindarus.

Numi alii a Principe T. M. citati, in quibus hinc *ΓΕΛΑΣ*, inde *ΙΕΡΩΝΟΣ* legitur, sunt Goltziani, ut dixi supra in dissertatione ad Gelonis numos.

AR. RRR. Æ. C.

DIONYSIVS.

Anno LX. post exactum Thrasybu-

lum Gelonis fratrem V. C. 348., aut, ut visum Corsinio [g]), V. C. 346. novus Syracusis tyrannus exortus est Dionysius Hermocratis filius annos natus XXV. Varia cum urbibus Siculis, Italicis, cumque Poenis bella varia fortuna gessit, homo ipse varius, superbus, et metu insidiarum crudelis. Mortuus est V. C. 386. relicto filio Dionysio successore.

DIONYSIVS II.

Dionysii I. filius patri, ut dictum, mortuo in Syracusarum principatu succedit. Propter temulentiam et morum ferociam, qua patrem superavit, aliquoties urbe pulsus atque iterum receptus, spretis Dionis, quemque bis e Graecia acciverat, Platonis praeceptis, cum furorem intenderet, tandem matre Corintho filiae suppetias ferente a Timoleonte Syracusis ejicitur V. C. 411., delatusque Corinthum, qua in urbe literas docuisse pueros post alios refert Cicero [h]), vitam in egestate exegit.

Numi DIONYSII nomine inscripti.

Vtrum vere exstent numi Dionysii nomine notati, justa quaestio. Operae pretium, omnes ejus generis hactenus editos singillatim in examen vocare.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ. *Equus dimidius saliens, quem volans superne victoria coronat, juxta triquetra et hordei granum.*)(*Epigraphe Punica. Palma arbor.* AR. I. (Goltz.)

Alius similis, sed pro epigraphe ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ literae Punicae, et abest triquetra. AR. I. (Barthélémy B. L. T. XXX. p. 427.)

Numum priorem dixi ex Goltzio captum. Tantam ergo meretur fidem, quantam auctor. Non nego existere hunc numum, nam numus alter eidem simillimus, quem loco II. recitavi, teste Barthelemyo [i]) revera exstat in museo regis Galliarum. Sed inter utrumque istud interest, quod in Goltziano expressum legatur nomen regis *ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ*, in Barthelemyano pro hoc inscriptae compareant literae Punicae.

Fecit ergo Goltzius, quod toties alias fecisse est compertus, ex numo probatae fidei numum mendacem, literas Punicas in *ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ* nomen mutando, atque ut tanto certior evaderet Dionysius Syracusarum tyrannus, astute triquetram apposuit, quae in *similibus genuinis aliis* abest. Nemini velim imponat, quod ait Princeps T. M. [k]), numum cum nomine *ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ* exstare in museo regis Galliarum advocato teste Barthelemyo. Verum quidem est, eundem numum loco, quem supra citavi, ab erudito hoc Gallo aeri incisum sisti, sed addit is etiam, eum a se ex Goltzio captum; quem vero ibi ex museo regio conjunxit, caret *ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ* vocabulo, et est totus Punicus. Ex quo facile quisquis intelligat, Goltzianum hunc numum partim esse verum, partim falsum, verum, quatenus numi similes, sed inscripti Punice, sunt signati, falsum, quatenus alienae linguae epigraphe fuit inserta. Antiquarii non pauci alteros hos numos Punice inscriptos non dubitarunt tribuere Dionysio, quia eos simillimos viderunt numo Goltziano, qui

g) Fast. Att. T. III. p. 257. h) Tusc. quaest. L. III. c. 12. i) l. c. k) Sicil. num. p. 97.

Dionysii insuper nomen additum offert. Praestabat, negata Goltzio fide, eos, quod revera sunt, in moneta mere Punica putare.

Goltziano simillimum alium, adstituto etiam *ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ* nomine, proposuit Princeps T. M. [l]), testatus in commentariis, eum numum penes se esse. Sin istud, fidem utique omnem merebitur Goltzii cimelium ejus viri auctoritate confirmatum. At enim consultus a Neumanno per literas Princeps humanissimus, sitne Dionysii nomen tam nitide in eo expressum, ut dubitandi locus non sit, respondit, primas literas *ΔΙΟΝΥ.* una cum numi extrema ora excidisse, sextam *Σ* esse evanidam, tres postremas *ΙΟΥ.* esse satis nitidas. Nemo ergo non videt, Goltzii causam a numo usque adeo vitiato parum prospere juvari, et satis apparet, numum hunc in eandem Punicorum classem esse conferendum.

* * *

Caput regis diadematum.)(*ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ. Victoria gradiens d. lauream porrigit, s. palmae ramum, in area triquetra.* Æ. II.

Produxit Goltzius, atque ex hoc Paruta, aliique. Ejus numi fides alterius autoptae testimonio non nititur.

* * *

Caput Palladis, pone triquetra.)(*ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ. Victoria gradiens. d. lauream porrigit, s. palmam, in area malum Punicum.* Æ. II.

Goltzianus hic quoque, ex quo si epigraphen cogitatione auferas, en tibi certissimum Sidetum Pamphyliae numum. In eo exemplari, quod ob oculos habuit Goltzius, aut vitiatum aevo fuit vocabulum *ΣΙΔΗΤΩΝ*, aut semper abfuit; pro hoc igitur regis Dionysii nomen intrusit, et addidit praeterea triquetram, ut tanto certius esset numus Siculus habendus, quanquam haec neque Pamphyliam fastidiat, ut constat ex ejus tractus numis. Malo autem Goltzii fato evenit, ut ejus aetate nondum essent cogniti Sidetum numi, cujus insigne perpetuum fuit malum Punicum. Si imposuit sui aevi hominibus, nobis non item. Similem fraudem dictabit numus sequens.

* * *

Caput Martis galeatum barbatum, infra triquetra.)(*ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ. Caput equi, juxta spica et Σ.* AV. (Goltz.)

Idem numus est etiam in museo Caesareo, nisi quod argenteus est, et scriptum *ROMANO* eodem loco, quo in Goltziano legitur *ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ*, et quod absunt triquetra et *Σ*. Ei geminum etiam edidit Neumannus [m]). Ex quo patet, regis Siculi nomen in hunc numum ex Goltzii ingenio fluxisse, nam hic unus eum sic inscriptum, tum et aureum, nam gemini ex argento sunt, hactenus vidit, et habemus vel in una Dionysii moneta tertium istud exemplum monetae probae infeliciter corruptae.

* * *

ΔΙΟ͂ΝΥΣΙΟΥ. Caput Herculis juvenis leonis exuviis tectum.)(*Aquila leporem depascens.* Æ. III.

Numum hunc Princeps T. M. Dio-

---

l) Sic. num. tab. C. n. 3. m) Num. pop. p. 69.

nysio juniori confidenter tribuit propterea, quod juvenilia sunt vultus lineamenta, et multum diversa ab iis, quae numus a Paruta ex Goltzio editus, quem supra descripsi, Dionysio seniori tribuit. Conjectura haec, praeterquam quod Goltzii auctoritate nititur, elevatur etiam propterea, quia causam non video, cur, quod manifestum videtur Herculis caput, regis potius sit statuendum. Ceterum quod eruditi Principis opinioni plane videtur obstare, sunt in museo Caesareo numi duo simillimi, sed in quorum antica supra Herculis caput aliud non lego, quam *ΔΙΟΜ.* vel *ΔΙΟΝ.*, at in aversa luculentum *ΚΡΟ.* Horum unum olim edidi in meis Numis veterib. Tab. IV. n. 3. Vt ergo numi hi certe sunt Crotonis, sic et eodem haud dubie pertinet praetensus hic Dionysii numus, et vocabulum *ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ.*, etsi forte plene perscriptum legatur, aliud non est, quam Crotonis magistratus.

* * *

Alium nuper princeps T. M. in Auctario II. ad Sicil. numism. tab. IX. Dionysio tribuit: *Equus dimidius saliens*, *infra ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ.*)(*Vas monotum.* Verum numus hic est unus ex numis obviis Cymes Aeolidis, in quibus varia magistratuum nomina infra equum scripta comparent, in quorum numero est etiam hic Dionysius, longe a Siculo illo tyranno diversus.

* * *

Ergo hactenus certam Dionysiorum Siculorum monetam non habemus. Si quam qui cupiunt, illi aut numis suspectis dubiisve, quos modo descripsi, auctoritate sua fidem concilient, aut novos, quibus fidem habere possumus, reperiant.

AGATHOCLES.

Natus patre Carcino figulo apud Thermas, incertum, an Himeraeas, an Selinuntias [n]), cui cum non adrideret rerum status, qui ibi tum erat, cum filio puero Syracusas se contulit. Cum hic adolevisset, partim commendatione formae, partim quod in eo consilium inesse visum magnarum rerum capax, ad varios primum reip. honores admissus, ipsam deinde tyrannidem invadit V. C. 437., anno XXVI. ex quo Syracusae in libertatem a Timoleonte restitutae fuere. Multa primum cum Siculis urbibus bella gerit, verum cum Poenos quoque irritare auderet, ab his Syracusis obsidetur. In arctum redactus consilium capit audax sane ac temerarium. Nam Syracusis cum classe elapsus bellum in Africam transfert, victisque insigni victoria Poenis, multisque jam captis urbibus Carthaginem ipsam terrore complet. Versa fortuna rebusque in Africa desperatis Syracusas clam evadit deserto ac prodito turpiter exercitu. Tandem oblato lento veneno, gravissimo correptus morbo soluta in putredinem carne moritur V. C. 465. aetatis LXXII. tyrannidis XXVIII. crudelitate, perfidia in socios juxta et hostes, impietate in deos hominesque nullo tyrannorum inferior [o]). Lucianus in Macrobiis vixisse eum annos XCV. perhibet, quod nemini persuaserit.

n) Dorville Sicul. p. 81. o) Diodor. Eclog. L. XXI. c. 12.

Numi Agathoclis absque REGIS nomine.

Caput muliebre elephanti exuviis tectum.)(*ΑΓΑΘΟΚΛΕΟΣ. Pallas instar Victoriae alata d. hastam vibrat, s. clypeum, pro pedibus noctua.* AV.

Insignis hic et unicus, quod constet, musei Caesarei numus praeclarum argumentum continet ex Agathoclis historia petitum. Refert Diodorus ad annum V. C. 444. [p]) Agathoclem bello Africano intentum cum consternatos suos propter hostium numerum videret, compluribus per castra locis emisisse noctuas ad hoc praeparatas, quae per agmina volitantes dum clypeis galeisque insident, pro felici augurio a singulis habitae sunt, quod sacrae Palladi aves credebantur. Quo commento ad fiduciam conversos milites insignem reportasse victoriam. Alas Minerva in hoc numo insolentius adfixit, sed suo tamen jure. Nam *Αθηνα Νικη*, *Pallas Victoria*, eximie ab Atheniensibus observata est, ut tradidere Harpocration et Suidas [q]), ac propterea additae etiam alae, ut testatur Eustathius [r]), *et fabula non modo Victoriam aureis alis ornavit propter insignem ejus honorem, et ut ita dicam, ejus sublimem volatum, sed et cum Pallade eas communicavit, ut ostendit ille, qui scripsit: Pallas Victoria.* Vere igitur de Pallade dixit Aristides [s]): *haec sola omnium deorum dearumque non cognomen habet Victoriae, sed ipsa dicitur Victoria.* Et vero alatam Palladem non solum hic facit numus, sed etiam numi varii Graecarum urbium, ac praecipue Neae insulae, et ipsi etiam Romani, de quibus vide Prolegomena ad numos familiarum capite X. Caput anticae elephantinum Africam indicat, qua in regione acta fabula.

* * *

ΚΟΡΑΣ. Caput Proserpinae spicis coronatum.)(*ΑΓΑΘΟΚΛΕΟΣ. vel: ΑΓΑΘΟΚΛΕΙΟΣ. vel: ΑΓΑΘΟΚΛΕΟΥΣ. Victoria d. malleum, tropaeum statuit.* AR. I. Æ. II. etiam AR. mixti.

Obvii sunt id genus numi. Proserpinam dictam *Κοραν*, ejusque celebrem Syracusis cultum testatur Diodorus [t]). Habet Proserpina, inquit, *consecratum sibi magnum in agro Syracusano fontem, qui Cyane vocatur. Plutonem enim fabulantur, cum raptam Coren prope Syracusas deportasset, rupta illic terra ipsum quidem cum ea ad Orcum descendisse, sed fontem Cyanes nomine tum produxisse, ubi solennem quotannis panegyrin celebrant Syracusani.* Similia refert Cicero [u]). *ΚΟΡΑ* dicitur Proserpina etiam in numis Cyzici. Aversae typus ad quampiam Agathoclis victoriam pertinet.

De varie scripto in his numis Agathoclis nomine egimus in prolegomenis ad numos Siciliae.

Numi Agathoclis cum REGIS nomine.

De adscito regis nomine haec Diodorus ad annum V. C. 447. [x]) *Agathocles cum principes memoratos* (Alexandri duces) *diadema sumpsisse audiret, quod se*

---

p) L. XX. § 11. q) in *Νικη Αθηνα.* r) ad Iliad. *Δ.* s) orat. in Pallad.
t) L. V. c. 4. u) in Verr. L. IV. c. 48. x) L. XX. c. 54.

nec copiis nec terrarum amplitudine, nec rebus gestis inferiorem illis duceret, se quoque REGEM nuncupavit, diadema tamen usurpandum haud censuit. Diodori orationem confirmant numi, in quibus jam simpliciter *ΑΓΑΘΟΚΛΕΟΣ*, jam *ΒΑΣΙΛΕΟΣ. ΑΓΑΘΟΚΛΕΟΣ* compellatur, estque hic Agathocles primus ex Siciliae regibus, quem numi synchroni regem appellant. Demetrius apud Plutarchum y) recenset illos, qui ea tempestate regis nomen sibi adrogabant, nimirum se patremque Antigonum vere reges esse, at ridiculos esse reges Seleucum elephantorum magistrum, Ptolemaeum classis praefectum, Lysimachum a thesauris, Agathoclem Siciliae rectorem.

* * *

Caput Palladis.)(*ΑΓΑΘΟΚΛΕΟΣ. ΒΑΣΙΛΕΟΣ. Fulmen.* AV.

Numi hi elegantis sunt fabricae. Idem utrinque typus frequens est etiam in moneta Syracusarum.

* * *

ΣΩΤΕΙΡΑ. Caput Dianae.)(*ΑΓΑΘΟΚΛΕΟΣ. ΒΑΣΙΛΕΟΣ. Fulmen.* AR. II. Æ. II.

Eosdem etiam utrinque typos habes in numis Syracusarum, quo loco eos explicatos reperies.

Numus Agathoclis suspectus.

Caput regis diadematum.)(*ΑΓΑΘΟΚΛΕΟΣ. Victoria d. malleum, tropaeum statuit, juxta triquetra.* AR. II.

Primus hujus numi praeco Goltzius, ex quo in aliorum deinceps opera receptus est. Verum repugnat diserto Diodori testimonio mox citato, adserentis, regium quidem nomen usurpasse Agathoclem, at non diadema. In hoc numo contraria omnia, adest diadema, abest nomen regis. Vide plura huc spectantia in dissertatione Gelonis numos consequente ad numeros III. et IV. Accedit, quod in hoc numo bene crinitus fingitur, qui tamen teste eodem Diodoro z) propter hanc deformitatem coronam gestare est solitus. Non morarer numum hunc vel ideo, quod Goltzianus est, sed me suspensum reddit auctoritas Principis T. M. adfirmantis, vidisse se olim hunc ipsum numum penes quemdam Messanensem aurificem, a quo nullo pacto habere potuit a). Si igitur genuinus est numus, neque, quod saepe factum, a perito falsario ad Goltzianum exemplar formatus, ut sua gravissimis auctoribus constet fides, dicendum, aut post Agathoclis mortem signatum numum, perinde ac de Gelonis et Hieronis I. numis diximus, aut adulationis causa signatum ab urbe Agathocli amica, quae Syracusanorum neque legibus, neque moribus tenebatur.

AV. AR. Æ. C.

DINOCRATES.

Huic Agathoclis primum hosti, deinde socio numum inscriptum *ΔΕΙΝΟ.* tribuit Begerus b), sed quem jam nunc constat esse Sidetum Pamphyliae, quos vide.

HICETAS.

Diodoro bini Hicetae memorantur, qui varia aetate Syracusis tyrannidem arripuere.

Hicetas I. qui cum Dionysio juniore

y) in Demetr. c. 25. z) l. c. a) Sic. num. p. 98. b) Th. Br. T. I. p. 297.

de Syracusarum principatu varia fortuna contendit, sed et hic a Timoleonte ad obsequium revocatus [c]).

Hicetas II. medio inter Agathoclem et Pyrrhum tempore primum Syracusarum praetor, deinde tyrannus, cum Phintia Agrigenti tum tyranno bellum gessit, victor primum, deinde ipse a Poenis victus. Cum annis IX. principatum tenuisset, a Thynione ejicitur [d]).

Bogerus [e]) et Havercampus [f]) numos Hicetae nomine insignes veteri illi tribuerunt. Princeps T. M. haud facile definiri posse existimat, utri videantur adjudicandi [g]). Credo, si consulantur numi ipsi, decisa est lis, iis palam professuris, alteri sese Hicetae deberi. Floruit Hicetas I. sub extremum Dionysii II. tempus, neque unquam satis firmus ejus Syracusis principatus fuit. Quis igitur sibi persuadeat, tam copiosos numos cum Hicetae I. nomine percussos divisa inter hunc et Dionysium potentia, quando Dionysii ipsius, qui tot annis remp. tenuit, certum nullum habemus superstitem? Sunt Hicetae numi omnes ex auro, et aureus regis vel tyranni numus ante Agathoclem non exstat, inde ab hoc per omnes fere reges abundant. Fabrica ipsa, ut per artis elegantiam alienior videtur a Dionysii aetate; sic Agathoclis et Pyrrhi tempora proxime sapit. Quibus ego persuasus argumentis numos hos omnes Hicetae II. tribuendos puto, cujus nomine facile intra IX. annos, quibus Syracusis praefuit, tot numero numi feriri potuere.

* * *

ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. *Caput Proserpinae spicis coronatum.*)(ΕΠΙ. ΙΚΕΤΑ. *Victoria in citis bigis.* AV.

AV. R.

PYRRHVS.

Rebus in Italia adversum Romanos minus e voto cedentibus a Syracusanis evocatus regnum aliquamdiu inter hos obtinuit. Verum de hoc ejusque numis, etsi horum multi videantur in Sicilia signati, agetur in numis Epiri, quae ejus patria, et haereditario jure ad eum pertinuit.

HIERO II.

Digresso e Sicilia Pyrrho V. C. 479. Syracusani mox praetorem constituunt Hieronem, quem fuisse Hieroclis filium docent Pausanias, Athenaeus, Justinus, et marmor vetus [h]). Traxisse insuper paternum genus a Gelone refert Justinus [i]). Plautus coaevus narrat per suetas, ut opinor, nugas, regem Liparonem in morte regnum tradidisse huic Hieroni [k]). Victis Mamertinis magnum nomen adeptus rex a suis dicitur V. C. 485., ut censet Casaubonus [l]). Inito postea cum Poenis foedere ad pellendos Messana Mamertinos, ab App. Claudio Cos., qui his suppetias tulit, victus pacem a Romanis petiit impetravitque, quam sancte integreque ad usque vitae exitum coluit, ac Romanos non tum modo, sed etiam in gravi annorum XV. cum Hannibale bello omnibus officiis adjuvit. Cum reip. ipsis annis L. rara felicitate et magna justitiae et moderationis laude praefuisset, mortuus est

c) L. XVI. d) Eclog. L. XXI. § 13. et L. XXII. § 2. 6. e) Thes. Br. T. I. p. 387.
f) in Parut. p. 296. g) Sic. num. p. 99. h) Torrem. Inscr. Sic. p. 1. i) L. XXIII. c. 4.
k) Menaechm. Act. II. sc. 3. l) in Polyb. hist. L. I.

V. C. 539. relicto successore Hieronymo, suo ex filio Gelone nepote. Secundum Lucianum mortuus est anno aetatis XCII. regni LXX. m) qui calculus haud dubie fallit.

N u m i.

Secundum leges supra in numis Hieronis I. statutas Hieroni II. vindicandi numi sequentes:

Caput Proserpinae spicis redimitum.)(*ΙΕΡΩΝΟΣ. Vir in citis bigis.* AV.

Caput Palladis galeatum.)(*ΙΕΡΩΝΟΣ. Pegasus volans.* AR. (Dutens.)

Numus hic servit illustrandae monetae Syracusanae, quae originem Corinthiam profitetur, ut copiose dicetur in numis Corinthi.

Caput Neptuni.)(*ΙΕΡΩΝΟΣ. Tridens.* Æ. II.

AV. C. AR. RRRR. Æ. C.

HIERONYMVS.

Ei avus Hiero, pater Gelo, quem Hiero per insidias sustulisse credebatur, quod Romanis adversatus esset, mater Nereis Pyrrhi filia. Ex patris testamento rex annos natus XV. regnum adiit. Quo fuerit ingenio, ex Livio audire juvat n): *Hieronymus velut suis vitiis desiderabilem efficere vellet avum, primo statim conspectu omnia quam disparia essent, ostendit; nam qui per tot annos Hieronem filiumque ejus Gelonem nec vestis habitu, nec ullo alio insigni differentes a ceteris civibus vidissent, conspexere purpuram, ac diadema, ac satellites armatos, quadrigisque etiam alborum equorum interdum ex regia procedentem more Dionysii tyranni. Hunc tam superbum apparatum habitumque convenientes sequebantur contemptus omnium hominum, superbae aures, contumeliosa dicta, rari aditus non alienis modo sed tutoribus etiam, libidines novae, inhumana crudelitas.* Inter haec cum a Romanis palam descisceret, et societatem cum Hannibale iniret, apud Leontinos a conjuratis post mensem regni XV. occiditur V. C. 540.

N u m i.

Caput Proserpinae spicis coronatum.)(*ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ. Fulmen, in area: ΜΙ.* AV. (Mus. Caes.)

Caput regis diadematum.)(*Eadem aversa.* AR. II. Æ. II.

De capite regis vivi nunc primum numis inserto, eique illigato diademate vide quae disserui in numis Gelonis et Hieronis I. ut et citatum mox Livium.

AV. RRRR. AR. Æ. R.

PHILISTIS.

Caput muliebre diadematum velatum.)(*ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΣ. ΦΙΛΙΣΤΙΔΟΣ Victoria in quadrigis plerumque lentis.* AR. I. *Eadem in bigis.* AR. II.

Operis in his numis elegantia, pondus, eorumque copia acuerunt antiquariorum ingenia, ut quae esset haec Philistis, contentiore studio indagarent. Ex artis perfectione et typo aversae, tum dialecto Dorica facile conjecerunt, monetam esse Siculam, ceterum quod ad hanc Philistidem pertineret, nihil in veterum commentariis repererunt. Vnus Hesychius: *Φιλιςίδιον· νομισμα τι*, praeterea nihil, quem quidem locum non satis

m) in Macrob. n) L. XXIV. c. 4.

causae video, cur solicitet Julius Schlägerus, cum pro Φιλιςιδιον legit Φιλιπ-πιον[o]). Res igitur ad conjecturas rediit, quas a variis eruditis propositas, sed infirmas sane videre potes in Principis T. M. Inscript. Sicil. p. 62. Havercampus, qui in conjecturarum arena primas semper abstulit, verisimile censuit, fuisse Philistidem hanc binominem, alterumque illi nomen Damaretae, et quod sequitur, numos, de quibus agimus, esse Damaretios illos, de quibus multa veteres, quorumque supra in Damareta Gelonis uxore memini[p]). Judicium istud vel eo solo refellitur, quod Damaretii hi numi fuisse aurei ab omnibus perhibentur. Aliquid lucis adfert epigraphe literis cubitalibus insculpta Syracusis in gradibus veteris theatri, quam ex Andrea Pigonato recitat Princeps T. M.[q]) *ex una parte: ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΣ. ΦΙΛΙΣΤΙΔΟΣ. ex alia* --- *ΑΚΛΕΟΣ.* - - *ΦΡΟΝΙ* - - - quo docemur saltem, fuisse reginam Syracusanam, si modo non ficta est inscriptio, nam similem fraudem etiam Panormi intentatam refert Dorvillius[r]). Reliqua omnia incerta. Id unum advertere jubeo lectorem, hos Philistidis numos secundum omnes apices simillimos esse numo tetradrachmo Hieronis I., quem videsis in Principis T. M. Sicil. num. tab. XCVIII. n. 8. An forte ejus fuit uxor, atque ut marito memoriae causa signati numi, ita et uxori?

Philistidis complures numos aeri incidendos curavit Princeps T. M. eo consilio, ut ejus vultus a media aetate in senium vergens luculente appareat, unde arguit, fuisse longaevam, et satis diu Syracusanum imperium obtinuisse. At potius in hoc artificum inconstantiam in fingendis regum vultibus video, non raro antiquariis molestam, idemque in hac Philistide evenisse puto, quod in capite Pietatis, quam sistunt numi aurei obvii J. Caesaris curante A. Hirtio cusi, quae lineamentis mire divergentibus, jam puellae, jam aetatis mediae, jam decrepitae proponitur.

* * *

ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΣ. Caput muliebre velatum.)(*ΦΙΛΙΣΤΙΔΟΣ. Tres figurae stantes ad cultum Aegyptium compositae.* Æ. II.

Mirabilem hunc numum edidit ex museo Bodleiano Swintonus eruditus Anglus, eumque spectatis omnibus causis idem sit cum illis, qui passim Melitae, vel vicinae Gaulo tribui solent, non dubitavit adserere, Philistidem non Syracusis modo, sed his quoque insulis imperasse[s]). Jure istud. At enim si quis mihi numus malae fidei suspicionem movit, hic profecto est. Adulterinum equidem non dixero, sed additam a perjura manu Philistidis epigraphen, arrepta occasione a capite mulieris velato, cujus simile exstat in numis certis Philistidis. Enimvero si conjecero, non hunc modo numum, sed praetensas etiam, quas citavi, inscriptiones esse fraudulentas, habebo, spero, non paucos viros praeclaros, qui idem mecum sentient.

o) de numo Alex. M. p. 67. p) in Parut. p. 1015. et 1042. q) Inscr. Sicil. p. 61.
r) Sicul. p. 43. s) Transact. Vol. LX. p. 80.

TYRANNI AGRIGENTI.

THERO.

Natus patre Aenesidamo, duxit genus ab Oedipo Thebano, si Pindaro credimus binis odis II. et III. victorias ejus Olympicas celebranti. Praeter Agrigentum Himeram etiam sibi subjecit, auxitque adfinitate potentiam, dum Geloni Syracusano filiam Damaretam uxorem dedit. Junctis cum hoc copiis memorabili illo ad Himeram praelio, de quo in Gelone egimus, Poenos internecione delet. Postquam Agrigentum annos XVI. clementer ac moderate rexisset, mortuus est, et heroicos a suis honores consecutus.

Numi.

Caput muliebre.)(ΘΕΡΩ. *Pagurus.* Æ. II.

Numos similes Theroni non esse synchronos, peculiari dissertatione supra Gelonis numis adnexa demonstravi. Cum igitur multo sint serius signati, nihil est, quod cogat credere, Theronem numis his inscriptum esse hunc ipsum tyrannum, praecipue cum in utraque eorum superficie nihil compareat, quod ad eum peculiari quodam modo pertineret. Potest igitur horum numorum Thero esse Agrigentinorum magistratus, quemadmodum in eorum moneta etiam Silanum vidimus. Ceterum et hi numi sunt rarissimi. Princeps T. M. nullum ipse possedit, etsi testetur, eorum se archetypa vidisse. Notavit Pellerinius in catalogo, quem subjecit operi, quod numos Regum complectitur, possidere se Theronis numos quatuor [t]), verum respondit consultus a Neumanno nostro Abbas Blondius, horum nullum in Pellerinii thesauro contineri, et Theronem quocumque demum errore in catalogum irrepsisse.

Alium adhuc numum inscriptum *ΘΕ.* Princeps T. M. ex museo Neumanni vulgavit, et huic Theroni tribuit. Verum in hoc numo non *ΘΕ*, sed *K* legitur, ut vidi ipse, et testatus est Neumannus in praeclaro suo opere, in quo numum hunc edidit. Eruditi principis exemplo Theronem etiam in numo simili vidit abbas Sestinus, ut diximus in moneta Agrigentinorum.

Æ. RRRR.

PHINTIAS.

Agrigenti rex, quo tempore Syracusis principatum tenuit Hicetas II. non multo ante Pyrrhi tempora. Ab eodem Hiceta victus, subinde urbem condidit, quam de se Phintiadem appellavit translatis eo Gelois.

Numi.

Caput Apollinis, vel Dianae, vel Proserpinae.)(*ΒΑΣΙΛΕΟΣ. ΦΙΝΤΙΑ. Aper currens.* Æ. III.

Videtur aversa contentum Phintiae venandi studium indicare. Certe somniasse eum, se ab apro inter venandum peremptum iri, refert Diodorus [u]).

* * *

Caput juvenile diadematum, retro triquetra.)(*Eadem aversa.* Æ. II.

Numum edidit Paruta, praeter quem nemo alius. De capite anticae propter

---

t) p. 210. u) Eclog. L. XXII. §. 5.

additum diadema, hac adhuc aetate in Sicilia insuetum, nonnihil dubito, cuperemque praeterea ab altero numum hunc insolentem videre indicatum. In numo non satis integro facile potest laurea Apollinis pro diademate haberi.

INSVLAE SICILIAE ADIACENTES.

COSSVRA.

Hodie *Pantellaria*, Lilybaeum inter et Clupeam Africae. Hujus insulae numi duplicis sunt generis, I. inscripti Punice, II. inscripti Latine.

I. Punici.

Caput muliebre radiatum peregrino cultu, cui in compluribus advolans Victoria coronam offert.)(*Quinque literae Punicae intra lauream.* Æ. I. II.

De epigraphe Punica in dissertatione de numis Phoeniciis Phoeniciae propriae subjecta agemus.

II. Latini.

Caput muliebre velatum, cui advolans Victoria coronam imponit, in compluribus juxta comparet signum incusum RE϶.)(COSSVRA. *intra coronam, in nonnullis praeterea quaedam trianguli species.* Æ. I. II.

En ejusdem speciei numos, et fere sola lingua differentes. Anticae caput juvenile videtur esse ipsius insulae vel urbis genius. Indulsit ingenio suo Harduinus, dum numos hos Hispanienses, et caput esse RE*ginae* C*ontestaniae* putavit propterea, quod in simili Parutiano juxta caput legitur REC. [x]) quod judicium abunde refutavit Bimardus [y]). Nimium etiam temere Havercampus esse putavit caput Didonis [z]), non abnuente consensum Froelichio [a]), et ne quid conjecturis desit, censuit Begerus, esse caput Philistidos [b]). Harum opinionum causa praecipua fuit, quod juxta muliebre hoc caput viderunt scriptum REC. et quidem in compluribus apud Parutam [c]), tum et Begerum [d]), quae eos scriptura, ut RE-G*inam* opinarentur, impulit. At enim in numo simillimo musei Neumanni nostri tres hae literae, quarum postrema formam ϛ habet, incusae sunt, et quod sequitur, nequaquam ipsis numis synchronae, habentque adeo sensum, ut pleraque hujus naturae signa, nobis incompertum. Suapte ergo omnes conjecturae de regina quapiam modo allatae corruunt, tum etiam quas alias sane infirmas Havercampus commentus est [e]).

Difficile est explicare id, quod triangulum referre dixi. Forte est Tau Aegyptium, quale saepe Isis manu gestat. Sane vicinam Melitam et Gaulon aperte ostendere Aegyptii cultus argumenta, continuo videbimus.

Æ. R.

GAVLOS.

Hodie *Gozzo*, insula Melitae adjacens. In duas item classes ejus numos divido, I. Punicos, II. Graecos.

---

x) Num. illustr. sub *Cossura*. y) ad Job. T. II. p. 267. z) in Parut. p. 160. a) Notit. elem. p. 97. b) Thes. Brand. T. I. p. 301. c) tab. 142. d) l. c. e) ad Parut. p. 854.

I. Punici, etsi controversum adhuc, utrum huc pertineant, ut dicetur.

Caput muliebre velatum.)(*Literae tres Punicae. Tres figurae stantes ad cultum Aegyptium compositae.* In aliis: *Caput arietis, vel tripus, vel pagurus.* Æ. I. II.

Numum similem, addito praeterea *ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΣ. ΦΙΛΙΣΤΙΔΟΣ.* vide supra in moneta Philistidis.

Caput nudum barbatum, ante quod caduceus.)(*Literae tres Punicae. Aliquid instar tintinnabuli, vel pilei intra coronam.* Æ. II.

Fuere, qui numos his literis notatos Melitae vicinae tribuendos putarent, de qua lite vide, quae notabo in dissertatione Phoeniciae propriae numis subjecta, quo loco agetur de numis Siculophoeniciis. Typus, quem dixi esse ex more Aegyptio, offert figuram stantem capite mitrato, quae junctis manibus videtur tenere flagellum ad morem Osiridis, pedes autem habet arcte colligatos, cui adstantes duae figurae inferne alatae pateram porrigunt. Forma non absimili figurae stant compositae variis locis tabulae Isiacae. Figura similis, quae in his numis in duorum medio stat, in aliis certis Melitensibus totam areae aversam facit, nisi quod superne et inferne alata est. Satis ex stylo patescit, peregrina hic exhiberi numina a Phoeniciis huc traducta, quos ex vicinia Aegypti et cum hac commercio verisimile est eodem fuisse stylo usos in diis suis effingendis. Venutus esse deum Mithram putat, quod haec figura alata est f), at dubito, utrum ea jam aetate, qua numi hi cusi sunt, Persici hujus deastri cultus ab Europae populis fuerit receptus.

Caput in antica numi II. esse Mercurii, ut persuadet caduceus, ita videtur inficiari barba. At enim Mercurium barbatum bis habemus apud Pausaniam g), ut mittam momumenta alia. De typo partis aversae nihil quod certi adfirmem habeo.

Æ. R.

II. Graeci.

Caput muliebre supra lunulam.)(*ΓΑΥΛΙΤΩΝ. Miles gradiens d. hastam intorquet.* Æ. III.

Æ. R.

MELITA.

Hodie *Malta.* De numis Punice inscriptis, quos aliqui huc retulere, mox in Gaulo egimus. Numi sunt I. Graeci, II. Graeco-Latini, III. Latini.

I. Numi Graeci.

ΜΕΛΙΤΑΙΩΝ. Caput muliebre velatum et corona radiata, in aliis quasi flore loti tectum. In aliis videtur virile tectum modio.)(*Vir mitratus et quatuor alis instructus, quarum duae humero, duae femori adhaerent, humi quasi considens d. harpam, s. flagellum tenet.* Æ. I.

Non magnopere absimilis figura, sed stans, conspicitur in numis Punice inscriptis, quos Gaulo tribuimus. In antica exhiberi Isidem, in aversa Osirin verisimile videri possit, nisi forte in antica melius statuatur esse caput Junonis, cujus in hac insula fanum antiquum, summa religione sacrum, et ipsis propterea

f) Saggi di Cort. T. I. p. 35. g) L. VII. c. 22. et 27.

praedonibus inviolatum, donisque locuples stetisse testatur Cicero [h]).

* * *

Caput muliebre velatum.)(*ΜΕΛΙΤΑΙΩΝ. Tripus, in aliis lyra.* Æ. II. III.

* * *

Caput muliebre spicis coronatum.)(*ΜΕΛΙΤΑΙΩΝ. Equus gradiens.* Æ. III.

Vtriusque partis typus multum adfinis est illi, quem videre est in numis anepigraphis, qui Panormo vulgo tribuuntur.

Æ. R.

II. Graeco-Latini.

ΜΕΛΙΤΑΙΩΝ. Caput muliebre velatum.)(C. ARRVNTANVS. BALB. PRO. PR. *Sella curulis.* Æ. II.

Fuit hic, ut apparet, propraetor Siciliae, ad quam Melita pertinuit.

Æ. RR.

III. Latini.

Caput muliebre velatum.)(MELITAS. *Tripus.* Æ. III.

Hanc epigraphen jam a Paruta proditam in dubium olim vocavit Princeps T. M. [i]) sed confirmatur numo simili, qui est Vindobonae in museo Caesareo et Neumanni.

* * *

Ex numero numorum ab antiquariis Melitae tributorum eximendus is, quem edidit Dorvillius inscriptum *ΜΕΛ.* [k]) Est is Megarorum, ut docuit Neumannus [l]). Item auctor operis, cui titulus: *Catalogue raisonné*, huc refert argenteum subaeratum, in quo: *Nemesis flexo uno genu, in*)(*quaedam clypei species*, sed qui Camarinam certius pertinet; ad haec de Melitae numo argenteo, si Goltzianum demas, nihil constat.

Æ. RRR.

CAENE.

Hodie *Cani*, modica in eodem tractu insula, cujus meminere Plinius, et Marcianus Capella.

Gryphus currens, infra cicada.)(*ΚΑΙΝΟΝ. Equus currens. In nonnullis deest epigraphe.* Æ. II.

Caput juvenile.)(*ΚΑΙΝΩΝ. Aquila stans, prae qua caput arietis.* Æ. II.

Descripti hic numi pridem ad hanc Caenen revocari sunt soliti. Serius Mazzochius hos promontorio Caenys in Bruttiis tribuendos putavit [m]), verum urbis huic adstitutae nulla apud veteres mentio. Quoniam vero hi numi copiosius reperiuntur in Sicilia, Princeps T. M. hujus nominis in hac insula oppidum circumspexit, reperitque *Canam* prope Agrigentum, cui censet hos posse numos competere [n]), quod tamen judicium tanti non facit, ut vetus illud plane repudiet, quo hactenus dictae insulae Caene adjudicati sunt. Illustris principis sententiae subscribendum putavit Cl. Sestinus [o]).

Demendus item ex numis hujus urbis is, in quo Dorvillius legit *ΚΑΙΝΟΝ.* [p]), pro quo legendum *ΚΑΙΛΙΝΩΝ* jam observavit Princeps T. M. [q]).

Æ. O.

LΘPADVSA.

Insula Siciliam inter et Africam.

h) in Verr. L. IV. c. 46. i) Aggiunt. V. p. 6. k) in Sicul. tab. XX. l) Num. pop. p. 49. m) tab. Heracl. p. 41. n) Aggiunte V. p. 24. o) Lettere T. I. p. 4. p) tab. XX. n. 8. q) l. c.

Ejus numus *ΛΟΠΑΔΟΥΣΣΑΙΩΝ.* nemini hactenus praeter Goltzium conspectus.

LIPARA.

Insula maris Tyrrheni, Aeoliarum insularum una, atque inter eas princeps. Sola ex iis numos signavit, quorum frequentes in museis servantur.

Epigraphe: *ΛΙΠΑΡΑΙΟΝ.* etiam retrograde, in recentioribus *ΛΙΠΑΡΑΙΩΝ.* rarius *ΛΙ.* tantum.

Caput juvenile laureatum.)(*ΛΙΠΑΡΑΙΩΝ. Tridens.* AV. II. (Mus. Hunter.)

Causa metalli insignis est hic numus. Argenteos aliquot recitant etiam Princeps T. M. et catalogus Hunterianus, sed utrum huc pertineant, minus certum.

* * *

Vulcanus nudus sedens d. malleum, s. diotam.)(*ΛΙΠΑΡΑΙΩΝ. Delphinus, inferne linea exstantibus uncis; in aliis tres vel sex globuli.* Æ. varii moduli.

Caput Vulcani pileo tectum.)(*ΛΙΠΑΡΑΙΟΝ. Navis et sex globuli, in aliis pro typo tantum globuli, duo, tres.* Æ. varii moduli, etiam maximi.

Ex his numis apparet, Vulcanum in hac insula praecipuo honore adfectum. Nempe propter ignes non raro ibi erumpentes suam hic fixisse sedem et officinam perinde ac apud Aetnam credebatur, cujus testimoniis abundant poetarum scrinia. Delphini in numis insularum ratio obvia. Vncis subtus positis indicari maris adsurgentis fluctus, diximus supra in numis Camarinae.

* * *

Caput nudum barbatum.)(*ΛΙΠΑΡΑΙΩΝ. Bacchus stans cum thyrso.* Æ. III.

Verisimile satis, capite anticae indicari Aeolum, cui cum Vulcano in Lipara communes fuere honores, nam teste Diodoro [r]) insulas Aeolidas de nomine suo dictas occupavit, urbemque Liparam exstruxit. Et erant Liparae cum Vulcano, tum Aeolo eximia donaria et pecuniae in prytaneo dedicatae, quas Agathocles facto ex improviso impetu occupavit [s]).

* * *

Globuli duo, tres, qui utrum ponderi respondeant, ambigo, etsi valorem haud dubie notent.

AV. RRRR. AR. dubii. Æ. C.

SARDINIA.

Exstant numi, in quorum antica:

Caput virile peregrino cultu.)(*ΣΑ. Tres spicae.* AR. II. (Mus. Caes.) Æ. (Dorvill. Sicul. tab. II. n. 6.)

Id genus numos ajunt copiosius reperiri in Sardinia, neque ab hac sententia abludunt binae literae *ἀρχαιουσαι* hujus insulae, ipsa fabrica peregrinum quid redolens, et typus spicarum, nota insulae fertilitate. Num recte sim arbitratus, decidant ii, qui in vicino degunt. Paruta similem in Panormitanis citavit [t]), neque dissentiunt Havercampus, et, qui in citatum Dorvilii numum commentatus est, Burmannus.

* * *

SARD. PATER. *Caput viri peregrino cultu prominente retro hasta.*)(M.

r) L. IV. c. 67. s) Diodor. L. XX. c. 1. t) Tab. XVIII. n. 178.